

Václav Cílek (ed.)

Tři svíce za budoucnost

Návody a nápady jak přežít konec světa

novela
BOHEMICA

VÁCLAV CÍLEK (ED.)

Tři svíce

Poděkování

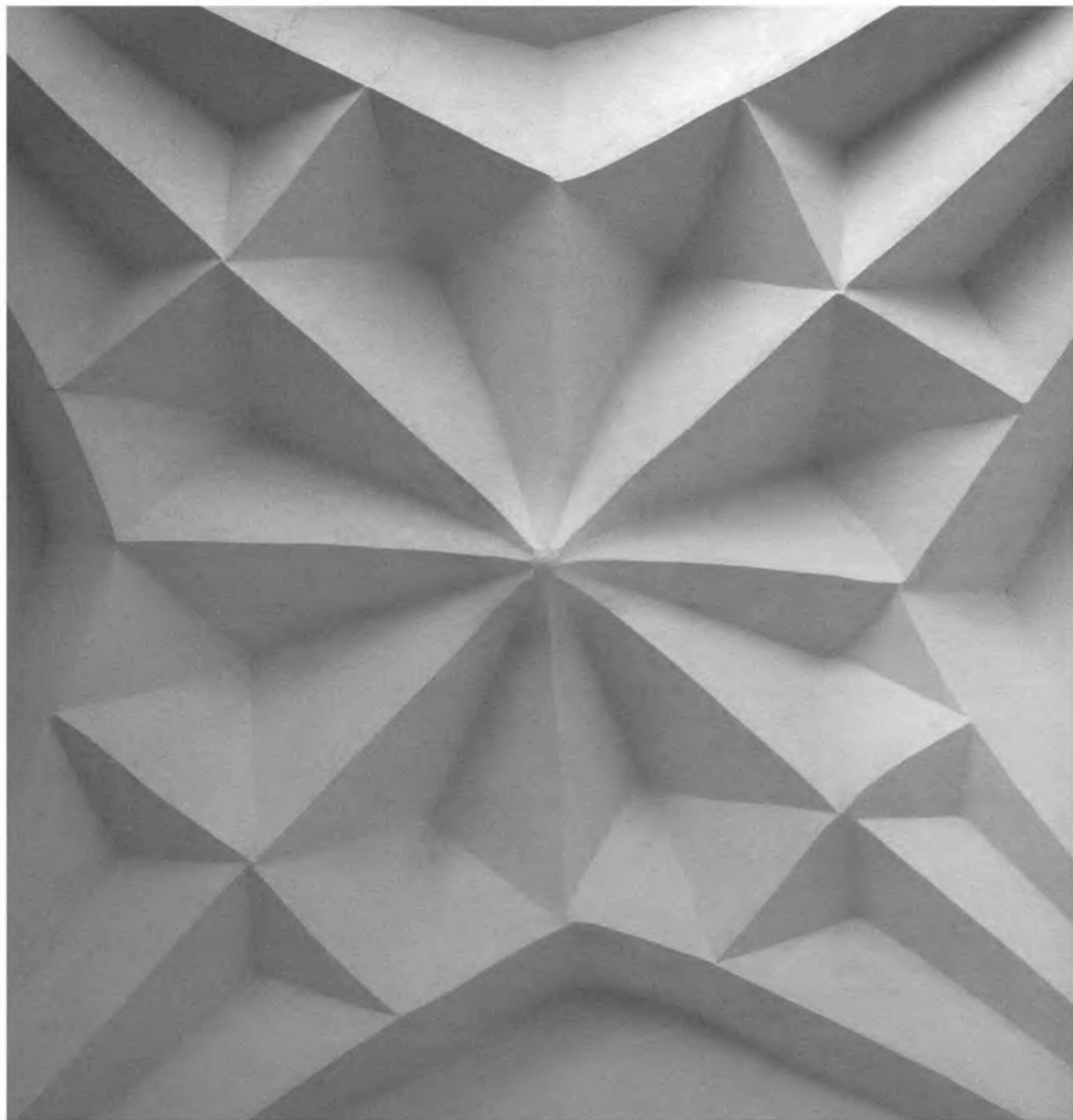
Toto dílo je hodně kolektivní, vznikalo postupně hlavně jako reakce na veřejné i soukromé dotazy a diskuse. Typický kratší příspěvek povstal tak, že jsem třeba v rozhlasu mluvil o nějakém jevu či problému a lidé mi pak psali nebo telefonovali, jak to vidí oni. Pak jsem jim poslal kousek knihy a oni něco dopsali. Sledovat tento proces průběžného dotváření bylo fascinující. Měl jsem pocit, že jenom katalyzuji a soustřeďuji již probíhající společenský proces, kterého se účastnili naši kolegové z akademických kruhů společně s mnoha náhodnými účinkujícími, kteří se nějak spontánně objevili. Poděkování patří všem zúčastněným, jako jsou knihovníci z malých měst, zemědělci, zodpovědní opilci či osvícení a chytrí moderátoři Českého rozhlasu. Za pomoc s přepisem antických citátů děkuji paní Míše Uldrychové a za skenování obrázků paní Janě Rajlichové. Určitá část prací byla provedena za přispění akademického úkolu RVO 67985831.

Václav Cílek

Za zájem a podporu při vydání této knihy děkujeme iniciativě Pozitivní evoluce.

Pozitivní evoluce

Václav Cílek (ed.)

Tři svíce za budoucnost

Návody a nápady jak přežít konec světa

© Novela bohémica 2012

© Václav Cílek 2012

© autoři 2012

Všechna práva vyhrazena

ISBN 978-80-87683-02-6

Předmluva – konec světa už byl

VÁCLAV CÍLEK

Strach a zoufalství jsou od ďábla.

Mistr Eckhart

Bereme se příliš vážně.

Dopis D. H. Lawrence E. Marshovi ze 14. října 1913

V posledních dvou letech se mně i Stanislavu Komárkovi při veřejných diskusích poměrně často stává, že se lidé ptají na rok 2012 a na konec světa. Tato záležitost se nějak stala součástí nálady této doby. Myslím, že to souvisí s tím, že politika se nejenom u nás, ale prakticky všude stává byznysem, tedy povoláním sloužícím k vcelku bezmyšlenkovitému vydělávání peněz. Bude-li tento parazitismus na státních financích a na chudších spoluobčanech pokračovat, vznikne situace, která nebude těšit prakticky nikoho. Dojde k vyprázdnění tohoto typu kapitalismu podobným způsobem, jako došlo k vyprázdnění socialismu, a režim se zhroutí sám do sebe. Řekl bych, že to je velmi pravděpodobné. Dobře si pamatuji atmosféru rozkladu a zmaru na konci reálného socialismu, která se pocitově podobá současné náladě reálného kapitalismu. Režimy, jak je od 19. století dobře známo, se stávají svými hrobaři.

Na druhou stranu je kolem nás tolik pozitivně a kreativně uvažujících lidí, že nějaká forma regenerace společnosti je vcelku nevyhnutelná. Vzhledem k tomu, že dopady průměrné ekonomické krize trvají kolem třiceti let, očekávám příchod přechodného období, pro které bude zpočátku charakteristické velké rozkolísání cen, nálad a dokonce počasí. Lidé jsou však velmi odolní, takže si zvykne a projdeme náhlou i postupnou proměnou spotřebních návyků, rodinných zvyklostí a možná i spirituality.

Nějaký úplný konec fyzického světa je velmi nepravděpodobný. Dochází k němu doopravdy výjimečně. To štěstí mít nebudeme, my si jenom odpracujeme to, co jsme si nadrobili. Nezapomíná nás ani meteority ani potopa světa. Ale nějaké změny určitě budou. Víc teď vnímáme příznaky konce, ale je cítit i něco nového, co jednou bude silné a dobré. Věřím tomu, že se jednou v budoucnosti ukáže, že konec světa už byl.

Vcelku můžeme uvažovat o těchto scénářích:

1. Mnoho politiků a ekonomů si myslí, anebo se utěšuje tím, že teď sice svět nějak klopýtá, ale že se to během pár let spraví a vše bude jako dřív. Pro jistotu je však nutné si ještě užít, dokud to jde. Je to sice nejspíš slepý, ale jinak zdravý přístup, kterému psychologicky nelze pro tuto chvíli nic vytknout.
2. Stagnační scénář počítá s tím, že se pomalu nasune bída. Nejprve zpomalíme o jednu rychlost tím, že se přestaneme dál zadlužovat, pak polevíme o další rychlost, když začneme splácet dluhy. Tím se sníží daňový výběr a klesneme o další „level“ dolů.
3. Katastrofický scénář počítá s tím, že se vysune z pole přírodní či sociální stability a projdeme nějakým náhlým otřesem. Ten může být buď krátkodobý – evropský blackout odezní po týdnu bez proudu, nebo střednědobý – například po přerušení dodávek ropy a plynu, anebo dlouhodobý, když vybuchne sopka a v prvním roce poklesne úroda o 60 % a v druhém roce o 30 %.
4. Smíšený scénář počítá s kaskádou příčin, kdy dlouhodobé zhoršování poměrů vede k náhlým skokům jako na Haiti, kde si nejdříve vykáceli stromy, pak se utopili v bahně přívalových dešťů, do toho přišlo

zemětřesení a srovnalo se zemí špatně postavené budovy, tedy skoro celé Haiti. Zemi pak ovládly ozbrojené bandy a vypukla cholera. V sousední Dominikánské republice, kde je zalesnění 28 % (na Haiti 1 %) a fungují i jiné instituce než ozbrojené gangy, se nic tak hrozného nestalo.

Tato kniha navazuje na tři předcházející publikace, které pocházejí ze stejné interdisciplinární líhně. Tou první je kolapsový sborník *Něco překrásného končí* (eds. M. Bárta a P. Pokorný, Dokořán, 2009), druhou je český překlad významné knihy Josepha Taintera *Rozpad komplexních společností* (Dokořán 2009) a tou třetí monografie editorů M. Bárty a M. Kováře *Kolaps a regenerace: cesty civilizací a kultur* (Academia, 2011). Mohl bych jmenovat víc titulů, ale důležité je, že i u nás působí menší skupina přírodovědců, archeologů, egyptologů a dalších expertů, kteří se zhruba deset let zabývají otázkami kolapsů a regenerací přírodních a kulturních systémů.

Kniha se podle původního záměru z roku 2007 měla jmenovat *Až přijde bída*, ale tehdy byli spoluautoři a nakonec i já sám příliš zaneprázdněni psaním jiných publikací. Nikdo z nás nepředpokládal ekonomickou krizi tohoto rozsahu, ale domnívali jsme se, že zdražování energií a jevy spjaté s ropným zlomem musí vést k nějaké ekonomice „cesty dolů“, na kterou není běžná tržní ekonomika stavěná. I dnes předpokládáme, že ve druhé fázi ekonomické krize budeme zápasit hlavně s energetickými a časem možná i s potravinovými problémy. Bankami to nekončí. V létě roku 2011 mne Zdenko Pavelka jiným nápadem přiměl, abych se k původní koncepci vrátil, a přizvali jsme další autory. Snažili jsme se knihu napsat ještě před propadem výběru daní a úspornými balíčky, které očekáváme v dru-

hé polovině roku 2013. Pravděpodobně na ně budou v dalších letech navazovat sociální bouře.

Některé příspěvky knihy byly od počátku plánovány, jiné se prostě sešly, podobně, jako se v hospodě v rohu náměstí scházejí přátelé. Často to jsou mailové zprávy, ve kterých lidé živě reagují na dění kolem nich. Autoři byli instruováni, že je celkem jedno, co napíší, ale ať se snaží o sdělení, zapomenou na vědu a řeknou, co by mělo zaznít. Je to pestrý svět, ale drží pohromadě.

Záměrně se vyhýbáme návrhům na „velká“ politická řešení, protože diskuse na toto téma často znamenají jenom to, že diskutující se hlásí o podíl na moci. Víc píšeme pro těch 60 % populace, jež nedosáhne na průměrnou mzdu a která postupně propadá zoufalství, protože má dojem, že se ocitla v ekonomické pasti.

V této knize jsme nemohli zapřít své akademické kořeny. Většina z nás častěji čte knihy, než pěstuje mrkev, ale přesto jsme se snažili být poněkud praktičtí, a to nejenom v otázkách duše, ale rovněž těla. V této fázi nám jde hlavně o nastartování určitého typu myšlení, které můžeme popsat jako dobrovolnou i nedobrovolnou skromnost spjatou s dílčím návratem k minulým časům i odvážného kroku „zády napřed“ do budoucnosti. Nepochybujeme o tom, že – bude-li to zapotřebí – na toto téma vzniknou blogy a webové stránky, které budou přinášet kvalitní praktické návody, jak dál.

Přechodné období určitě není jarní výlet na Havaj, ale také to ve středoevropských podmínkách nemusí být žádná tragédie. Zejména pokud vnímáme roky 1950 až 2010 jako ty nejvíc anomální v celé historii lidstva a současnou dobu jako sice nechtěný, ale nutný návrat k běžným lidským poměrům.

Václav Cílek
Vánoce 2011

Není v posledních dvou staletích nadužívanějšího slova než *revoluce*, připomínajícího utrpení, krev a slzy, stejně jako víru nebo přesvědčení o svobodě a spravedlnosti. Slova, které má sílu zbavovat lidi strachu z poznání minulosti, obav z pochopení současnosti i hrůzy z nepředvídatelné budoucnosti. Slova patetického až difamačního, a to přesto, že jde o slovo v evropské historii a politické tradici nové.

Používá se od začátku 16. století, kdy Mikuláš Koperník svou prací *De Revolutionibus Orbium Coelestium libri VI* zvrátil dosavadní geocentrický způsob vidění kosmu a jeho metafora převzatá jako *koperníkovský obrat/zvrat* (révolution) začala být postupně používána k pojmenovávání historických jevů doby předkoperníkovské. V přeneseném smyslu se z rebelie proti teologické a vědecké autoritě stává i vzpoura proti autoritě politické, ale až od konce 18. století je to i vzpoura proti společenskému řádu, jejíž předobraz je opět objevován v nejstarších dějinách lidstva.

Do této doby se o takové vzpouře uvažovalo jen v souvislosti s tím, jak se zbavit *pomazaných a nedotknutelných*. Přemýšleli o tom evropští náboženští mravokárci a političtí myslitelé už v nepokojných dobách 16. až 17. století. Říkalo se jim monarchomachové, a patřili mezi ně stoupenci Martina Luthera, Jana Kalvína, stejně jako příslušníci řádu tovaryšstva Ježíšova.

Začneme-li tedy jen od doby evropské reformace, můžeme sledovat tři sta let sporů o pojetí politiky, které vyvrcholí v letech 1789–1793 v *revoluční* Francii a šíří se, prostřednictvím napoleonských válek, po celém evropském kontinentu. Nebojme se napsat, že jejich poslední, nikoli však konečné podoby můžeme

sledovat při *trestání tyрана* v Iráku nebo na vzbouře-necko/rebelské nebo snad *revoluční* pomstychtivosti v arabských zemích, v Afghánistánu nebo Pákistánu v současné době.

Na počátku všeho je teze německého reformátora a Lutherova spolupracovníka Filipa Melanchtona (1497–1560), která tvrdí, že *...podstatou politické moci jest právo trestu smrti*. Její autor jí v 16. století odůvodňuje právo trestat kacíře, podobně jako Theodor Beza (1519–1605), důvěrník a žák Kalvínův. Ale teprve jeden z nejslavnějších právníků 16. století, František Hotman (1524–1590), původně katolík, později stoupenec protestantismu, uvažuje ve svém pojednání o francouzské politice (*Úvahy o dějinách Francie*) o omezení absolutní moci jedinovládce. Má toho být dosaženo pomocí sněmu stavů, latinsky *nationes*, těch, kterým je společné zrození k právu. Z jeho historické komparace potom odvodí opět protestant Hubert Languet (1518–1581) ve své práci *Právní nároky proti samovládcům* (1579) formuli o *neposlušnosti a odporu*.

Languet předpokládá, jako v té době mnozí francouzští hugenoti, že instituce absolutistického panovníka je dána smlouvou *mezi ním, národem a Bohem*, ale také zvláštní smlouvou *mezi panovníkem a národem*. Z toho odvozuje, že existuje *právo neposlušchat a právo na odpor*, jestliže je tato smlouva porušena. Tehdy má smluvní strana povinnost vůči tomu, kdo smlouvu porušil, uplatnit svá práva. Jedním z nich může být i právo na ozbrojený odpor, které nebylo ve středověku uznáváno od dob církevních otců vykládajících evangelium ve prospěch instituce krále, panovníka z Boží milosti a z tohoto stavu vyplývající politické moci církve. Ještě před popularitou slovního spojení *koperníkovská*

revoluce tvrdí, že *národ musí chránit Boha i proti králi*. Kdo zneužívá moci, je tyranem, samovládcem, protože porušuje smlouvu. Proto může být ztrestán, a to dokonce svržením a utracením. Avšak *jednotlivec nemůže proti němu tasit meč*, toto právo má jen *národ*.

Podobně jezuita Francisco Suarez (1548–1617), vycházející z Tomáše Akvinského, napíše práci *O zákoně*, ale i *O spravedlnosti a právu*. Rozlišuje v nich zákon pozitivní a zákon přirozený a zkoumá problém suverenity. Říká o ní, na rozdíl od svého současníka Jeana Bodina, že tato svrchovanost náleží všem lidem, a dokonce *překračuje přirozenost* natolik, že dovoluje trestat, trestat i smrtí.

Cykly kolapsů

Jestliže v důsledku potopy, epidemie, neúrody či z jiných takových příčin dojde k záhubě lidí, což se, jak víme, již stávalo, a jak si uvědomujeme, jednou opět stane, kdy také zahyne veškeré umění a dovednost, po nějaké době však z těch, co přežili, jako ze semen, počet lidí opět vzroste. Je přirozené, že se za takové situace dají dohromady, protože jsou od přírody slabí, a že ten, jenž vyniká tělesnou silou a duševní odvahou, se postaví nezbytně do jejich čela a ovládne je. Polybios – Dějiny. Přel. P. Oliva.

Nejradikálnější však mezi monarchomachy postoupil Jean Boucher ve svém textu *O spravedlivém zdání Jindřicha III.*, a v něm v kapitole *O právu sesadit krále a o způsobech sesazení*. Schvaluje zde královraždu nebo usmrcení vladaře, jestliže se dopustí nikoli *uchopení*, ale *uchvácení moci nespravedlivě* nebo moc nějakým jiným způsobem zneužije. Také on, podobně jako Languet, říká, že vladař však může být usmrcen jen *mocí veřejnou*.

Svržení vladaře a jeho zavraždění schvaluje jako trest i jezuita Juan de Mariana (1536–1624) ve své práci *O králi*, v jednom z nejzajímavějších děl celého 16. stol. věnujícímu se tématu vzpoury nebo revoluce. Hrozbou trestu za zvrácenou vládu je královražda. *Tyran jest divá šelma, obrací vše v oheň a krev*. Může být zabit, avšak pouze železem, nikoli jedem.

Od Velké francouzské revoluce, během které se postupně člověk stává občanem, se vytvářejí radikální postoje nejen vůči panovníkovi, ale i vůči celému politickému uspořádání a v následujících staletích dostává slovo revoluce nový obsah. Na ose od Ježíše Krista a Caesara, od křesťanství k *světové revoluci* marxistů a jejich pozdějších epigonů v sovětském Rusku. A jistě se nemusíme obávat, že revoluce a revolucionáři se nebudou ucházet o svou popularitu i v budoucnosti.

Jak přežít revoluci proto není otázkou scholastickou, školometskou nebo vulgárně politickou, ačkoli na ni musely odpovídat mnohé velké osobnosti dějin přemýšlení o politice. Je to, podle našeho názoru, problém zejména

existenciální, který je jen v zájmu větší přitažlivosti odíván do divadelních kostýmů a prezentován na scénách různých *mysterií* nebo *podívaných*. Lhostejno, zda jsou uváděna v antických amfiteátrech, v shakespearovském divadle Globe či britském parlamentu, jehož ctihodní členové posílají na popraviště krále Karla I. (1649), kdy mohli znát, ale asi neznali památná slova španělského kardinála Borja (Borgia). Podle Josého Ortegy y Gasset v přednášce *Svobodná povolání* (1954) zahajuje vzpomenuť španělský kardinál svůj projev k nejvyšším hodnostářům Kastilie v roce 1640 slovy: *Válka, Pane, je náprava věcí, které se nedají napravit!*

Nejen válka, ale i revoluce je přesvědčivě vypadajícím pokusem napravovat věci, které jsou nenapravitelné,

jak poznaly generace revolucionářů. Často a opakovaně až na popravisti. *Požírání dětí revoluce, ukradené a zrazené revoluce*, to jsou jenom jiná pojmenovávání stavů zklamaných očekávání, která jsou ze své podstaty nesplnitelná. A je lhostejné, zda k *zradě* nebo *odcizení revoluce* dochází v okamžiku revolučního vzplanutí, jeho uhasínání, nebo během prohrabávání chladnoucího popela na spáleništi revolučních idejí. Stejně jako není důležité, je-li revoluce zrazena v prvních dnech svého sebeuvědomování, nebo po letech, kdy její protagonisté zestárnou, zpohodlní, zakulatí se, jak říkal Ladislav Mňačko ve své novele *Jak chutná moc*, která už zase stojí za připomenutí.

Mnozí i v současné době stále, a alespoň podvědomě, reflektují revoluci, jak ji v polovině 19. století definovali Karel Marx a Bedřich Engels, a zapomínají, že jinak psali tito protagonisté sociální revoluce v roce 1848, jinak po porážce Pařížské komuny (1870) a ještě jinak na konci svých životů, kdy Engels kritizuje *pouliční rebelie* a snaží se vysvětlit pojem revoluce ve filosoficko-sociologických kategoriích. Proto jsou stoupenci tohoto názoru nazváni Leninem renegáty, jeho nástupcem Stalinem je revoluce nacionalizována, a to tak důkladně, že *světoví revolucionáři* a stoupenci Komunistické internacionály jsou likvidováni nejen ideologicky, ale i fyzicky.

Už Louis Blanc (1811–1882) psal o *revolucionáři romantikovi*. Jeho kritičtější čtenáři pak dokonce tvrdí, že *...revoluce je málokdy úspěšná. Málo v čem je tvůrčí. V nejlepších případech uskutečňuje to, co už bylo dávno evolucí připraveno. Revoluce je často jen změnou, často jen změnou k horšímu, nikoli tedy pokrokem, jak sama o sobě prohlašuje, ale reakcí.*

O revoluci a o tom, jak ji porozumět, a jak na ni vzpomínat, píše ve své poslední práci *Une rencontre* (Setkání) Milan Kundera. Ten také ve svém dopisu kunderovské konferenci, uspořádané ještě Jiřím Dienstbierem na půdě Senátu Parlamentu České republiky v roce 2010,

připomíná Anatola France a jeho opakovaně populární reflexi událostí revolučního teroru roku 1793 *Bohové žízní* (Les dieux ont soif, 1912). V něm upozorňuje, že revolucím nelze porozumět bez pochopení *mlhy*, jakési dobové atmosféry či kulturního kontextu, který je obklopuje a dotváří je, a který také může zastírat jejich skutečnou povahu či historický význam.

Budeme se pohoršovat nad lidmi krácejícími mlhou, ale nebudeme vidět mlhu samotnou. Budeme se pohoršovat nad jejich omyly, ale mlha jako by kolem nich nebyla. Kundera se také, nepřímou připomínaje svoje osobní zkušenosti, ptá: *Kdo byl víc postižen slepotou – Majakovskij, který psal poemu o Leninovi a netušil, kam leninismus povede?...Nevidět mlhu na cestě Majakovského znamená zapomenout, co to je člověk, zapomenout, kdo jsme my sami.*

Anatole France a Milan Kundera však nepíší jen o francouzských náměstích okupovaných *lůzou* či *veřejností* uplatňující tam svou *volonté generale*. Z této obecné vůle jsou *nepřátelé lidu*, později revoluce, a konečně i ti nejpřesvědčenější revolucionáři svorně srovnáni, co do své velikosti a historického významu, gilotinou na *náměstí Svornosti* (Le Place de la Concorde) v Paříži, a také v mnoha jiných francouzských městech, kde byli bývalí *nedotknutelní* popravováni i se svým služebnictvem, psími lájemi nebo domácími mazlíčky.

Kundera nepíše jen o revoluci či kontrarevoluci, jak vstoupila do slovníku politiků 20. století, za jejichž slovy o fundamentální změně režimu jsou miliony mrtvých, varujících před fanatiky revoluce a dezinterpretů jakéhokoli -ismu, ať píší latinkou, čínskými znaky, nebo zmodernizovaným khmerským písmem. A je lhostejné, zda tito *romantici* chtějí měnit společenský řád, zavraždit cara nebo císaře nebo radikálně změnit poměry, které produkují *jednorozměrného člověka*.

Jinak a přesto jakoby na potvrzení těchto slov napsal prý Pierre Chanu v *Le grand déclassé* (Velká pro-

hra), jak nám tento text zprostředkoval Roger Chartier, že *...revoluce je historickou nehodou, jež vyvolala porážku Francie*. Jeho oponenti si pak, podle téhož autora, mysleli, že francouzskou revoluci s malým „f“ nelze vyložit jinak než instrumenty politické teorie nebo věd o politice a jejich velkého předmětu badání – suverenity či svrchovanosti lidu. Samozřejmě ale, jen když víme, jak pojem suverenity definoval díky krizi francouzského království Jean Bodin a jeho předchůdci, monarchomachové, kterým jsme již věnovali svou pozornost.

Napoleonovo *Revoluce skončila!* (tak připomínající snad neprávem Vladimíru V. Putinovi připisované *Experiment končí!*), ale i stížnost jiného francouzského pamětníka oněch událostí: *Zavřeli nám ústa Marsellaisou a lidskými právy!*, upozorňují na to, že osudy revolucí a revolucionářů jsou vždy tak trochu nové a také tak trochu stejné jako ty minulé.

Pojídání dětí revoluce vášnivě diskutovali ruští revolucionáři téměř celý rok 1917, když pochodovali ulicemi, na kterých se měl odehrát jejich svátek. Po francouzském vzoru zpívali *Rabočij Marsejz* a snažili se identifikovat sebe i své odpůrce s francouzskými girondisty, montagnardy, jakobíny. Také jen až do doby, kdy i jim byla zavřena ústa Internacionálou a proletářským internacionalismem. Také je nechala vůle lidu zemřít v botách, a to na dlouhých pochodech do střední Asie, v sibiřských lágrech, a dokonce i v dalekém Mexiku, kam si došla pro největší postavu světové a permanentní revoluce 20. století – Lva Davidoviče Trockého.

Ale touha být revolucionářem, být hybatelem dějin a měnit svět, a to bez ohledu na to, zda budu nebo nebudu já sám obětí revoluce, je opium lidstva, obvykle podávané v podobě *Hrdiny, Obětního beránka, Vykupitele a Spasitele*. Princip oběti nebo sebeobětování je starý jako lidstvo samo a není jen záležitostí evropského křesťanství. Je znám ze všech kulturních a civilizač-

ních prostředích na všech kontinentech a v nejrůznějších historických obdobích.

Abychom se nemuseli opět vracet do dávnější minulosti, připomeňme si slova George Bowlinga z Orwellova románu *Nadechnout se* (1939, česky 2003), který říká *...revoluce samotná není důležitá, horší je to, co přijde po ní. Svět, do kterého se řítíme, svět plný nenávistných hesel... davů skandujících jméno svého vůdce do zblbnutí, až mají dojem, že ho opravdu zbožňují*, nám připomínají nejednu aktualitu, která ale již byla, je a bude, ačkoli si to nechceme připustit.

Erich Fromm už v šedesátých letech 20. století napsal ve své recenzi této knihy, že *...totalitární tendence nemusejí vtrhnout do lidské civilizace s řevem a krví, ale mohou opatrně vstoupit zadními dveřmi, aniž si to lidé ve své oddanosti zábavě a konzumu uvědomí. Obušky a ostnatý drát může nenápadně vystřídat virtuální realita televizních obrazovek a monitorů*.

Víme, že Orwellovy předchůdci a vzory byli Jevgenij Zamjatin, Aldous Huxley a Arthur Köstler, autoři politických fikcí a fikcí téměř detailně popisujících realitu. Nebyli autory *utopií* ve smyslu lokálně neexistující reality, ale popisovali reality očekávané, chtěné i obávané. Jejich metafory nejsou jen prázdnými symboly, ale jsou odvozené od těch, které jsme zapomněli nebo kterým jsme přestali rozumět. Všichni tyto autoři demonstrativně připomínají, že jim nejde o *jazyk revoluce jako nástroj revoluce*, ale o *zkorumpovaný jazyk, jehož důvodem je zkorumpované myšlení* (viz Hannah Arendt: *Od lži k násilí*). Přesto zůstávají už téměř jedno století oslyšeni.

Všechny politické fikce si jsou podobné, ať již se prezentují jako historická věda, nebo krásná literatura, tím, že se vracejí k legendám, bájím a mýtům o minulosti a budoucnosti politického pořádku. Jejich autoři se domnívají, že se jich máme nebo musíme obávat. Na počátku je velký třesk, na konci zánik, zmar, a vše, co se odehrává mezi těmito dvěma body lidské individuál-

ní nebo kolektivní existence, je permanentní revolucí, jak opět názorně dokládá *revoluční poezie* všech dob a všech světových kultur. Zkamenělí ruští bohatíři, kteří se chtěli postavit i vojsku nezemskému, stejně jako starogermánští hrdinové neúspěšně hledající své Ultima Thule vyznačují nejen počátky, ale i konce různých kultur a civilizací. Novodobý zachránce Evropy Anders Breivik je přesvědčen, že páchá zlo ve jménu dobra, a nehledě na svůj herostratovský komplex, jen napodobuje vzory, které už sám mohl ve svém okolí pozorovat jako fosilie politického myšlení předávané v Evropě z generace na generaci.

O historii si ještě dnes mnozí myslí, že je *magistra vitae*, ačkoli to je jen *La petite histoire de la desinformation*

Vyvolávání duchů není tak těžké, jako jejich odvolávání.
-koko-

(Vladimir Volkoff), nebo, v dnes rituální angličtině, *global information structures*. Ve skutečnosti jsou to celé soustavy autopoietických systémů, které se vymkly kontrole svých tvůrců, odcizily se jim a postavily se do pozice jejich nepřátel. A protože už jenom stát proti je počátkem konfrontace, konfliktu, povstání nebo revoluce, je význam historického faktu, nebo přesněji smyšleného historického faktu, fundamentální.

Ne že bychom to nevěděli, ale spíše snadněji, pod přívalem domněle velkých myšlenek své doby, zapomínáme, že už v Kosmově Kronice české je psáno, že její autor se snaží zapsat jen *viděné, slyšené a smyšlené*. A náš současník, Miloš Zeman, je-li práv říci, že *Češi mají nejhůře předvídatelnou minulost!*, by měl dodat, že to není jen výsadou *Čechů*.

Všichni revolucionáři se chtěli a stále chtějí vyhnout *hrdinství šustícímu papírem* (Alexander Budka). Ale pokud byli, jsou a budou součástí revoluce, která

je nejen politická, ale i kulturní, budou jejich ručně pletené svetry, ve kterých *strávili několik hektických revolučních dnů*, součástí sbírek nějakého *národního muzea*, jako se stalo nešťastnému svetru Václava Havla. Tenhle kus oděvu navíc ještě procestoval několik výstavních síní různých evropských zemí, aby se mohl stát symbolem revoluce, která se rodila jako sametová a později přešla nejen do své nesametové fáze, ale dokonce i do kontrarevoluce.

Nedávno vydaný sborník *Vládcové vesmíru* připomněl většině dnešních českých čtenářů neznámý román Jana Bardy z roku 1931 *Převychovaní*. Byl napsán před Orwellovou *Farmou zvířat*, stalinským terorem a nacistickými koncentráky, před politickými procesy 1948–1954 v ČSR. Je v něm popsána *socialistická revoluce*, doba,

kdy lidé nemají jména a jsou označeni symboly a číslý. Vše staré je odmítáno, staré knihy nikdo nesmí číst pod hrozbou trestu smrti. Nové, novost, jsou kategorickým imperativem, futuristické *salto mortale* politickým programem. Netrvalo ani tři roky od vydání Bardova textu a v Německu se ve jménu národněsocialistické revoluce začaly pálit knihy, zakazovalo se psát a číst a tetovala se čísla na předloktí. Svět si začal opět opakovat to, co už bylo jednou napsáno, a rozhlédneme-li se pozorněji dnes okolo sebe, snadno zjistíme, kdo chce opět zakazovat nebo převychovávat.

Od konce 18. století si tedy nejen v Evropě, ale zejména tam, klademe už téměř dvě století otázku, jak přežít revoluci. Chtělo by se s rabínskou moudrostí říci: *Na jednoduchou otázku jednoduchá odpověď – nebýt revolucionářem!*, kdybychom se neobávali, že je těch revolucí přece jen nějak příliš mnoho. *Občanská revoluce* – jako

příkladná ukázka revoluce nebo vzpoury – se odehrála v roce 2009 na Islandu, kde občané donutili odstoupit vládu a přepsat ústavu. Lidé rezignovali na jakoukoli podobu vlády, velké banky byly znárodněny a bylo rozhodnuto, že lidé nezaplatí dluhy, které vytvořili politici, protože je to problém špatné politiky, ne lidí. Je to pozoruhodný příklad nejen občanské revoluce, nebo jen uzavřenosti v soudobém slovíčkaření (logomachii), které nám nedovoluje zbavit se revolučního romantismu jinak, než že jej chceme znovu prožívat?

Součástí tradice českého politického myšlení je nejen patos husitské revoluce, spoluvytvářený až pozdějšími vykladači, ale také Chelčického nenásilné odporování zlému, jehož ohlasy, kdybychom chtěli, nenajdeme jenom u Lva Nikolajeviče Tolstého, jak si všiml Masaryk, nebo Mahátmá Ghándího, jak se o něm svět doví-

dal popularizací jeho satjágrahy, ale třeba i v Havlově *Moci bezmocných*. Všichni tito mužové a jejich stoupenci byli ovlivnění neúspěšnými, ale stále se objevujícími pokusy napravovat nenapravitelné. Některé to vedlo k rezignaci nad lidským údělem, jiné k vypracování ideologie nebo dokonce teorie občanské neposlušnosti. Přesto jim ale stále budou nastavovat zrcadlo nejen Don Juan nebo Johannes Faust, ale i ti, kteří touží po sisyfovském údělu vzpoury jednotlivce nebo společnosti, aby byli opět zrazeni a svrženi do věčného zatracení.

Slova revoluční písně *Pryč s tyrany a zrádci všemi, necht' zhyne starý, podlý svět...* budou, ať již proměněna kýmkoli a nehledě na všechny *revoluční zkušenosti*, dále vábit další generace *revolucionářů* a naše touha nebýt revolucionářem bude stejně marná jako naděje, že bude napraveno nenapravitelné.

Jde o přežití?

JAN SOKOL

(f)

Různé strachy a obavy sice člověka provázejí odjakživa – k čemu jinému má ostatně rozum a paměť – ale otázka v názvu této úvahy naznačuje, že ani budoucnost už možná není, co bývala, jak napsal Paul Valéry. Možná se to s těmi „svíčkami za budoucnost“ také nemyslí tak smrtelně vážně a není úplně od věci, když si lidé připomenou dobré nápady, jak „přežít“, když na pár dní přestane téct voda. Takové věci nás učili kdysi za války ve škole a potom u továrních hasičů, ale já o nich psát nechci. Budu psát o opravdovém strachu z něčeho hrozného, o strachu z konce světa.

Ani apokalyptické nálady nejsou v Evropě žádnou novinkou, vždycky však souvisely s určitou představou

celku dějin a světa, která jim dávala smysl. V pozdním židovství to bylo naléhavé očekávání Mesiáše, záchrany a vítězství sice vyvoleného, ale také ohroženého národa. Na takovou kosmickou událost se někteří mohli dokonce těšit. Apokalyptické nálady znalo první křesťanství – biblická *Apokalypsis* ostatně dala tomuto pocitu jméno – a není těžké pochopit, kde se vzaly, když Řím zničili barbaři. Z jiného soudku jsou kalendářové milenarismy, úzkostné stavy před „velkými“ letopočty – před rokem 1000 v západní Evropě nebo před rokem 1500 v Rusku. Nic z toho ale určitě není náš případ.

Možná trochu bližší jsou nám nálady předhusitské doby v Čechách a pozdního středověku v Německu:

na pozadí nevídaného rozvoje západní i střední Evropy, bohatých měst a katedrál, začali mít sensiblní lidé pocit, že něco není v pořádku. Hlavním tématem kázání se najednou stává hřích a průvody flagellantů vyjadřují špatné svědomí, naléhavou tíseň z něčeho, co hrozí. Proti „černé smrti“ se císař Karel opevňuje v této výjimečné zemi, kam dosud nedorazila, a buduje posvátnou citadelu na Karlštejně. Obklopen obrazy a ostatky světců, pod hmotným modelem nebeského Jeruzaléma a pod obrazy Armageddonské bitvy se celé dny modlí v kapliče svaté Kateřiny, kam se už nikdo jiný nevejde.

Karel ovšem tráví svůj čas na kolenou, kdežto němec-ke Tance smrti už jen vyjadřují hrůzu ze smrti a Soudu. Obojí se však dělo na pozadí úžasného, i když už kolísajícího úspěchu. Numismatici mohou dnes doložit,

Zubožení imigranti, kterým se podařilo dostat do Evropy, si tu připadají jako v ráji a lidem, kteří se vracejí ze střední Afriky, připadáme jako rozmazlené děti. Vaše starosti na moji hlavu, jak se říká v židovských anekdotách. A přece se apokalyptické nálady v bohatých společnostech šíří, zejména mezi mladými a citlivějšími lidmi. Ano, svoji roli tu hraje špatné svědomí z toho, jak se aspoň některým z nás žije. Jenže dnes začínají mnozí také cítit, že všechn ten přepych a bohatství visí na vlásku. Pokles akcií o pár procent je sice směšný, ale velkou část americké střední třídy připravil o úspory na penzi. Hrůza z toho, jak se zpomaluje růst HDP, by našim předkům připadala legrační, jenže oni nežili ve společnosti, která na něm založila všechny své naděje. A tak současným politikům nezbyvá než šířit

Občané, občané, nejprve si musíte nahrabat peněz,
ctnost až po penězích přijde.

Horatius – Listy 1,1,53

jak stříbrný obsah grošů stále klesal a Hladová zeď je svědectvím o „přehřáté“ ekonomice i jeden z prvních příkladů „pečovatelského státu“. A uprostřed kazatelské kritiky poměrů Petr Chelčický přemýšlí, jak by se „věrní“ mohli zachránit – pryč z tohoto světa, který stejně zahyne.

Ale má to s námi něco společného? Naděje na jiný, lepší svět pro lidské duše jsme lehkomyšlně opustili a jen Nietzsche si položil přesnou otázku, zda si to můžeme dovolit. Jen málo lidí tu klečí na kolenou a katedrály se nestaví. A přece je tu cosi jako špatné svědomí – uprostřed spektakulárních vnějších úspěchů a nevídaného bohatství. Žijeme sice nesrovnatelně bezpečněji a pohodlněji než kdykoli dřív, přece však ne „lépe a radostněji“, jak slibovali komunisté. Už před sto lety si Georg Simmel posteskl, že naše doba „má jistě víc svobody než kterákoli dřívější – a přece z ní má tak málo radosti“.

problematickou nadějí, že se jedná jen o přechodnou „krizi“, která brzy přejde.

Během 20. století se ovšem změnila spousta důležitých věcí. První světová válka si vynutila emancipaci žen, které musely do továren, a po ní se vynořila nezaměstnanost jako velký politický problém. Zaměstnání se stalo převažujícím způsobem obživy a význam i soudržnost rodiny přirozeně klesla. Po druhé válce prozíravější politici pochopili, že se svobodná společnost dá uhájit jen tam, kde žádná větší skupina lidí nežije v beznaděnné situaci. I o staré lidi se musí postarat stát a děti už nikdo ke své obživě nepotřebuje, spíš naopak. Bohaté země začaly stárnout a státní rozpočty praskat ve švech. Někakou dobu si ještě mohly půjčovat a spoléhat se, že se dluhy pokryjí očekávaným růstem.

To by všechno ještě šlo, kdyby ta „naděje“ na růst blahobytu a HDP nebyla jediná. Jinak řečeno, kdyby

se další naděje liberálních společností jaksi nevypařily. Tou první a nejsilnější byla, zdá se mi, myšlenka soutěžení a osobního úspěchu. Měla lví podíl na tom, jak se nám dnes vede, a lidé jako Siemens, Edison, Carl Zeiss nebo František Křižík mohli být na své úspěchy ještě právem hrdí. Pak se ale měřítkem úspěchu stalo to jediné přísně objektivní a měřitelné kritérium, totiž peníze, které ovšem „neznají meze“, kdežto čestné soutěžení bylo vytlačeno do okrajových disciplín, jako jsou věda nebo sport. I tam se ale dnes čím dál víc tlačí peníze a s nimi i úpadek férové soutěže, kde může úspěch člověka nejen těšit, ale získat mu i respekt ostatních. To takový Bill Gates, který za své úspěchy vděčí spíš kontaktům a šikovnosti než kvalitě svých prvních produktů, čekat nemůže. Zázračné kariéry se sice stále vyskytují, jsou ale tak výjimečné, že nemo-

poškodily hrůzy 20. století, ale také objev důsledků té banální a dávno známé skutečnosti, že naše Země je konečná. Je až s podivem, jak pomalu se do společenského vědomí prosazovala. Teprve v šedesátých letech 20. století vznikl Římský klub a jeho tápavé pokusy o vědecké uchopení této samozřejmosti. Představy o těch nevíce omezujících a hrozivých důsledcích této omezenosti světa se sice rychle měnily, ale většinou tak, že jednu hrozbu nahradila jiná, ještě naléhavější. Docházející suroviny zatlačila do pozadí starost o znečištění, ozonovou díru zastínila tající ledovce a klimatické změny. Myšlenku konečnosti nenápadně, ale o to účinněji podpořila kosmologie, když spíše implicitní, ale skálopevné přesvědčení novověké vědy o nekonečném trvání Vesmíru nahradila Velkým třeskem. Jakkoli lhůta, která je Vesmíru vyměřena, má rozměry vskutku

Bůh se jistě nenechá omezit naším tvrzením, že existuje.
-koko-

hou obyčejné lidi motivovat, a úspěch v globalizovaném světě vyžaduje mimořádné štěstí i dravost, ne-li přímo schizoidní rysy osobnosti. Není divu, že přibývá mladých lidí, kterým se o víc peněz soutěžit nechce.

Druhým motorem novověkých společností bylo emancipační hnutí. Od počátku novověku probíhal v evropských zemích pozoruhodný proces rozšiřování práv a svobod, nejprve pro náboženské menšiny, pak pro měšťany, pro menšinové národy, pro dělníky a zaměstnance, pro „barevné“ rasy a nakonec i pro tu největší z „menšin“ – totiž pro ženy. Ve 20. století ztratila myšlenka emancipace na síle ne proto, že by ztroskotala, ale naopak proto, že dosáhla svého cíle. I sexuální menšiny už mají, co chtěly. Nezbyl tu ještě někdo, kdo by se měl emancipovat? Co třeba domácí zvířata, nebo i ta v kleci?

Třetím příkladem škytajícího motoru společnosti je myšlenka obecného pokroku. Tu samozřejmě nejvíc

„kosmické“, je naše doba první, která může své obavy vědecky podložit.

Zdá se mi, že současné globální obavy sice signalizují skutečný problém – totiž ztrátu společných nadějí – reagujeme na něj ale jako vyorané myši. Panickým strachem, jak „přežít“, a to každý sám. To si lze dovolit v blahobytných dobách, ale kdybychom v současné situaci tyto obavy o přežití vzali vážně, byla by to ta nejhorší možná strategie. Spoléhat na domácí zásoby je dětinské, stačí vzít papír a tužku. Soběstačným hospodařením bez průmyslové a jiné podpory se může uživit nanejvýš tak 20 až 30 lidí na čtvereční kilometr úrodné půdy, na území dnešní ČR tak 2 až 3 miliony, a to za cenu holého přežívání. Všechny skvělé vynálezy a výdobytky naší civilizace by musely jít přes palubu. Bylo by vůbec o co stát?

Teilhard de Chardin, který si s touto otázkou lámal hlavu dávno před Římským klubem, na to šel obráceně.

Reforma je návrat (f) k původní formě – Liessman- nova obrana vzdělání

Současný rakouský humanista Konrad Paul Liessmann získal v Rakousku v roce 2007 ocenění vědce roku a o něco později v České republice cenu Vize 97. Proslavil se zejména svojí knihou *Teorie nevzdělanosti*.

Východiskem Liessmannových úvah je esej Theodora Adorna z roku 1959 *Teorie polovzdělanosti*, která obsahuje podstatné pozorování, že když nemáme dost volného času na přemýšlení a vstřebávání informací, měníme se v polovzdělance a místo informační společnosti se ocitáme v dezinformačním prostředí. Vyzdvihuje se motivace a tížádnost, což je však podle L. Wittgensteina „smrt myšlení“.

Liessmann upozorňuje:

Málokterý pojem v průběhu své historie prodělal takové proměny jako právě „reforma“. Sloveso reformovat, které bylo v 15. století přejaté z latiny, znamenalo původně vrátit něčemu, co hrozilo vymknutím z řádu, opět původní „formu“. „Reformace“ augustiniánského mnicha Martina Luthera neměla v úmyslu založit novou církev, nýbrž chtěla stávající církev obnovit připomenutím její původní úlohy a existence. Slovo „reforma“, jako substantivum doložené až v 18. století, mělo tedy silně restaurativní komponentu, vyjadřovalo obnovení a zlepšení nějaké instituce na základě uvědomění si původního poslání...

Reformy nikdy neuvíznou na mělčině, nejúspěšnější jsou právě tehdy, když způsobí chaos, na nějž si všichni stěžují. Protože hlavním smyslem všech reforem je, aby se stávající právní poměry rozpadly, staromódní smlouvy nahradily moderními „dohodami“ a z veřejnoprávních institucí, byť by fungovaly sebelépe, se stala hřiště pro zájmové skupiny, agentury, kliky a investory. Za rétorikou reformy už jasně prosvítá jejich skutečný smysl: privatizace

veřejného vlastnictví, proměna záležitosti veřejného zájmu na soukromý zájem.

Na závěr autor říká:

Vzdělání kdysi souviselo s ambicí dokázat, že domnělé jistoty doby jsou iluzivní. Společnost, která ve jménu domnělé efektivity a oslněná představou, že vše může podřídit kontrole ekonomického pohledu, osekává svobodu myšlení, a tím se připravuje o možnost rozpoznat iluze jako iluze, se upsala nevzdělanosti, ať ve svých databázích shromáždila jakoukoliv sumu vědění.

CK

Zdroj: Konrad Paul Liessmann – *Teorie nevzdělanosti*. Praha 2008. Přeložila Jana Zoubková.

Když je chleba více... (p)

...opláchnu jej pod vodou a vložím do rozpálené kuchyňské trouby a pečú – na teplotní režim jako třeba na koláče a vůně je to božská jako v pekárně a jen nám trochu povychládně, hned si propečený chléb mažeme s máslem. Je to křupavá dobrota jak z dob našich předků, když se dětem nedával čerstvě upečený chléb, ale až ten několikadenní, protože by ho hned všechen snědly (řikají průvodci ve vesnických skanzenech při prohlídkách tehdejších stavení s pecí na chléb).

...mám-li chleba po kouscích, nechám je zcela ztvrdnout, a až je čas, pomelu, postrouhám. Taková strouhanka se hodí nejlépe na zahuštění gulášů, zvěřiny, polévek.

...topinky – jakékoliv – rychle v topinkovači bez česneku a potírám je máslem, sádlem, marmeládou, medem, měkkým sýrem...

...na pánvi krajíčky opékám v nějakém tuku a potom mám ráda plno česneku, mňam, a k tomu vaječná volská oka a nebo, když chci mokřejší, je dobré hned chléb namočit do rozšlehaných vajíček (přidám trochu mléka).

...také mám ráda chléb nakrájený na menší kostky a osmažím je na tuku v kastrolku – to se jí s česnekem úplně samo, a když zbude, studené schovám a je dobré dát do polévky (úplně jakékoliv zeleninové, nějakého vývaru...).

...z opečených kostiček chleba, ale ne na tuku, lze udělat i zajímavý nápoj, totiž chlebový kvas, který je oblíben v zemích bývalého Sovětského svazu. Receptů je nespočet, ale v principu jde o totéž. Např. jeden z nich: 0,5 kg chleba tmavého (což jsou všechny mimo bílého), 1,7 l vody, 5 dkg cukru, 5 g kvasnic. Opečené kostičky chleba zalijeme v hrnci či sklenici vřelou vodou a necháme přikryté 3 až 4 hodiny stát. Potom scedíme, přidáme cukr a kvasnice, dojde ke kvašení asi po 5 až 6 hodinách. Nebo jak začne nápoj pěnit, tak jej rozlijeme do lahví a můžeme přidat pár rozinek nebo mátu či citron nebo jiné bylinky (zde se meze nekladou). Láhev se dají na 2 až 3 dny do chladna a pak se dá zajímavý nápoj konzumovat. Uvádí se, že každá várka je jiné chuti. A ještě je důležité, že v něm může být až do 1,2 % alkoholu, takže pozor pro řidiče, děti atd. Zbylá chlebová kaše se potom dá zahustit hladkou moukou, přidat do ní kmín a sůl, nechat vykynout a upéct v troubě. Nebo do ní přidat vodu a cukr, nechat opět zkvasit a budeme mít základ na druhák kvasu. Mnoho informací o chlebovém kvasu je např. na www.gurmetklub.cz.

...nejrůznější chlebové polévky – počítaje česnekovou a třeba i velmi syté „kysele“ – krkonošská polévka (chlebový kvas, brambory, vajíčka, cibule, smetana, sůl, pepř, kmín, máslo, ocet). Chlebový kvas necháme nakvasit ve vlažné vodě při pokojové teplotě – alespoň 2 hodiny. Brambory oškrábeme, nakrájíme na přiměřené kousky a vložíme do hrnce s vodou, do kterého ještě přidáme kmín a uvaříme téměř do měkka. Kvásek řádně rozkvedláme a za stálého míchání nalijeme

přes sítko do vařených brambor. Necháme přejít opatrně varem, stále mícháme, rádo se připaluje. Přilijeme smetanu, ale už nevaříme. Na pánevce rozpustíme máslo, přidáme pokrájenou cibulku a necháme zezlatět, poté přidáme vajíčka a vše upečeme, nezapomeneme vajíčka osolit a mírně opepřit. Míchaná vajíčka přidáme do hrnce ke kyselu a ochutíme dle vlastní chuti – oslit, opepřit, okyselit, možno přidat magi. Kyselo je výborné jako samotné jídlo, je totiž hodně syté. Výborné je druhý a třetí den když zbude.

Chléb se nikdy nepřeji, je to naše základní potravina, nikdy se bez něj neobejdeme.

PD

Obrana kozy

(s)

Dotaz:

Žijeme s rodinou na kopci, máme v držení základní zdroje obživy – tedy půdu – a víme také, co s ní dělat. Lehko u srdce mi dělá také to, že rádio hraje na elektřinu ze slunečního panelu.

Člověk si tedy řekne, že je to super. JENŽE! Na našem kopci žije třeba 100 lidí, kteří mají podobné základní zdroje a znalosti. Dole v údolí je město s 30 000 obyvateli, kteří mají své zdroje v supermarketu, jenže ten jim v případě kolapsu zavrou. Tihle lidé chodí na kopec na výlety, jezdí tudy na kole, a tak velice dobře vědí, že máme doma kozu, že soused má krávu a další soused ovce, k nám chodí pro med. Předpokládám, že až jim zavrou supermarket, dojdou si k nám. A bude se jim těžko vysvětlovat, že koza má na jaře dvě kůzlata a potom ještě dává několik měsíců mléko, a že se stačí domluvit. Jim v tu chvíli půjde o těch sotva 20 kg masa, které jim vydrží jen tři dny, protože se jim zkazí dřív, než ho sní. Zavařovat nebo udit se na facebooku asi neučí.

Jaký je, prosím, váš názor na chování městské většinové populace v případě, že dojde ke změně tržních vztahů ve společnosti – to asi nepůjde snadno a přechod bude možná dost drsný. Myslím si, že bude hodně složité ubránit základní zdroje před vyrabováním. Co si o tom myslíte? Jak to vypadá v podobných situacích jindy a jinde?

Odpověď:

Máte pravdu. Četl jsem anonymní popisy toho, co lidé prožívali po Katrině. Byl mezi nimi příběh člověka, který vzal veškerá varování vážně. Měl jídlo, agregát, malé bankovky. Nabídl několika svým známým, že jim pomůže. Tito lidé cestou přizvali další ve stylu: „Pojďte s námi, máme dobrého kamaráda, postará se o vás.“ Někteří z nich se cítili zahanbení, že nemají nic, takže to řešili agresivitou a vymáháním jídla i peněz. Došlo i na střelbu do vzduchu, ale na jiných místech i do lidí. Připravení obyvatelé New Orleansu pak dávali rady typu: zamlčte, že máte jídlo, snažte se vypadat našťavaně a zbědovaně, nedávejte najevo, že jste se připravili, protože ten, kdo věděl a připravil se, nepatří k nám a je tedy nepřítel. U nás to nejspíš nebude mít tuto násilnou formu, ale lépe porozumíme tomu, proč si neustále stěžujeme a tváříme se jako chudáci. Je to naučený postoj, myslím, že původně vznikl u Židů jako reakce na pogromy.

(z mailové korespondence Václava Cílka)

Nauč se běhat a udělej si doma ty nejlepší sandály!

(p)

Dobрым příkladem, kdy levná domácí výroba přináší výborné výsledky, jsou sandály *huarache* používané indiánským kmenem Tarahumara v horské provincii Sierra Madre

v Mexiku. Název sice působí jako mystifikace, ale pokud navštívíte webové stránky www.InvisibleShoe.com, budete přesně vědět, o čem je řeč. Místní indiáni jsou možná ještě lepšími běžci než Habešané z náhorních plošin. Za týden jsou schopni uběhnout až 800 km. Běhají buď bosí, nebo za použití velmi jednoduchých sandálů. Návod k jejich výrobě naleznete ve třech instruktážních filmech na výše uvedené adrese. V podstatě jde o to, že z nějaké obvyklé, ploché hmoty vyříznete obrys svého chodidla, do podrážky probijete průbojníkem tři dírky, protáhnete jednoduchý silnější provázek (pokud je barevný, sandály vypadají módně a etnický) a zvláštním, ale nekomplikovaným způsobem uvážete kolem nohy. Tvůrci filmu dokazují, že běh naboso nebo v těchto sandálech je zdravější než za použití drahé, speciální obuvi. Kde indiáni berou energii na tak namáhavé trasy? To je další kouzlo specializované mexické chudoby – pijí husté, kašovité, nízkalkoholické kukuřičné pivo. Filmy stojí za zhlédnutí, i pokud neplánujete indiánský běh, protože mění postoj k životu tím, že ukazují, jak jednoduché věci mohou být krásné a účelné. Sandály a pivo!

CK

S Valachem v kuchyni (p)

Teprve, když si pročteme knihu Marie Úlehlové-Tilschové *Česká strava lidová* (1. vydání v Družstevní práci 1945, druhé vydání 2011), pochopíme rozdíl mezi naší dobou a počátkem 20. století, kdy třeba ještě v roce 1903 se na trhu objevovala semena, tzv. vodní oříšky, dnes již velmi vzácné kotvice plovoucí (*Trapa natans*). Ta ostatně byla rozšiřována v severní Evropě již mezolitickými lovci a sběrači a ještě Božena Němcová popisuje,

že pražené vodní oříšky byly pochoutkou uherských dětí.

Děti na pastvě lovily na jídlo sysly a veverka byla oproti třeba žábám opravdovým luxusem. V každém kraji existovaly speciální bramboráky, připravované třeba s ovocem nasladko. V paměti dosud bylo, jak za 1. světové války bylo nařizeno sbírat žaludy na jídlo a jak se vídeňské parky po obou světových válkách proměnily v zeleninové zahrádky. Tehdy také padly na palivo bukové lesy alpského předhůří.

Vůbec si neumím představit, jak by reagoval člověk té doby na dnešní samoobsluhu, anebo zda by byl z hlediska svého vyhládlého života schopen pochopit hlubokou dekadenci současných televizních pořadů o vaření. Sám si ještě pamatuji z dětských let strávených u babičky v Podkrkonoší, jak kluci neustále někam vyráželi na jídlo – na maliny, na trpké ovoce kradené v zahradách či na pstruhy chytané do ruky. Marie Úlehlová-Tilschová neuvádí skoro žádné recepty, ale naštěstí v poslední době vyšlo několik kuchařek lidové

stravy např. z Orlických hor, Podkrkonoší nebo z hornického Kladna.

Na tomto místě uvádím dva výpisky. Ten první se týká žaludů, abychom si uměli udělat představu o tom, co to je hlad. Druhý úryvek se týká kvašeného zelí, což je jeden z tradičních postupů, který má šanci se opět široce rozšířit alespoň v těch domácnostech, které ještě mají chladný sklep. V Sovětském svazu mi kdysi říkali, že ruský mužik dokázal přežít zimu, protože měl tmavý chléb, cibuli, zelí a vodku.

Horní část titulního listu latinské barokní Konkordance – lept Petra Hildena podle návrhu Johannese Friesenhagena (Kolín 1663). V horní části vystupují dvě základní postavy, které byly v těch zbožných časech označeny jako Moudrost a Víra. V dnešní době bychom si je mohli popsat jako Rozum a Úctu a dál je považovat za dva pilíře světa.

Mouka z žaludů

V Evropě udržely se však žaludy jako lidská potrava pouze do středověku. Staří básníci římstí, Ovidius a Vergilius, je chválí jako první potravu člověka a Eusthatios nazývá dub „kojnou lidského pokolení“. Také Don Quijote slavné paměti a jeho věrný sluha Sancho Panza pochutnávali si plnými ústy na „sladkých žaludech“. Zde není však jisto, zda nebyly míněny jedlé kaštiny, neboť jsou to plody stromu také čískonosného a tedy dubu blízké příbuzného. Později bývaly však žaludy jen výpomocí z nouze, hlavně za válek.

Za hubených let hladu a nedostatku používalo se žaludů dokonce i na mouku do chleba. Žaludy se nejprve usušily, pak pražily a vápennou vodou vyluhovaly, aby se zbavily hořkosti, potom se teprve mlyly na mouku. Bylo tomu tak v době válek napoleonských i u nás, kdy – jak uvádí Čeněk Zíbrt – české gubernium r. 1817 vydalo zvláštní návod, v němž se hospodářům radí „rozmělnit na prášek, na moučku, žaludy a kaštiny, rozpouštět vodou (šestý díl jejich váhy), těsta tato vyždímat v pytlíku lněném jako sýr“. Vznikla několikerým tímto vytřením bělavá mouka, kterou po uschnutí zadělávali znovu vodou, prosívali; na řesetě zachytila se moučka jako škrob, jehož se používalo k pečení chleba.

Kvašené zelí

V západních zemích již nadobro vymizela z jídelního lístku starobylá kvašená jídla a také v celé střední Evropě udržely se již jen poslední a sporé jejich zbytky v podobě kyselého zelí a kvašených okurek. Jediné na východě udržely se dosud kvašené nápoje i pokrmy ve větší míře; není to jen ukrajinský kvas nebo balkánská braga či bosa, jsou to i kvašená jablka, houby, červená řepa, na jihu i olivy zvané „masliny“, a v Bulharsku zase kvašená zelená paprika se zelím a vinnými listy, „čuški na salamura“, a v Povolží

dokonce celá směs zeleniny, „salamacha“, kvašená v sudě pod okapem.

Úprava potravy kvašením patří totiž k nejstarším a jako taková udržela se jen v méně civilizovaných krajích, ustupujíc od západu k východu. Maurizio soudí, že tato úprava následovala hned po pouhém sbírání planého ovoce a dávno tedy předcházela jak vaření kaší, tak tím spíše pečení chleba.

Kvašení patří také k nejstarším metodám konzervačním a je příznačné především pro kraje drsnější, ať přímo severní, ať s vnitrozemskou tuhou zimou. Všude tam, kde slunce nehřeje dost silně nebo dosti dlouho, nahrazuje jinou starobylou konzervační metodu, totiž sušení. Dodnes polární národy, jako Čukčové, nakládají v krátkém létě na zimu listy a snítky různých rostlin, zejména rdesna a plazivé polární vrby, a zásobují se takto jakýmsi kyselým zelím, jemuž říkájí „guit-guit“.

Kvašení patří i k nejlevnějším konzervačním metodám a právě proto se tak dlouho udrželo mezi prostým lidem; nevyžaduje ani nákladu se zahříváním ani drahých nádob, nýbrž spokojí se s dřevěnými bečkami. Probíhá také bez všelijakých přísad samovolně působením bakterií mléčného kvašení, nepotřebuje tedy ani vzácného cukru ani chemických prostředků. Právě proto je kvašená zelenina jak levná, tak zdravá.

U nás na venkově nakládalo se vždy zelí na zimu a nakládá se dosud, podobně, jak líčí Antonín Václavík: „Hlávky zelí, mačeny a mačinky“ zvané, se useknou i s košťály u samé země a svezou domů, kde se po očištění řezou na „nožoch“ zvaných i „struhadla“ v běhajících truhlíku. Do vypařeného sudu se dá na dno vinný list, malá otep koprů, višňové listy, nátěsta čili kvásek, někde řízký řepy a na to pak vrstva nastrohaného zelí, která se posype vždy nadrobno nakrájenou cibulí se solí a kmínem. Každá vrstva se „utěsní“ šlapáním, čímž je pověřena zdravá

osoba, čistě převlečená a zvláště s dobře vypařenými nohama. Žena se vylučuje z tohoto úkolu.

Když se bečka navrstí ušlapaným zelím, přeloží se okrouhlými deskami a zatíží velkými kameny. V sudu jest pod horním okrajem vyvrtaná malá dírka, do níž se zapustí „chebzoová trúbekla“ (bezová trubička), již vykvašená voda odtéká, dokud se zelí neuleží a nezkysá (tj. do tří týdnů). Často, zarodí-li jabloně, dává se do každé vrstvy několik jablíček nebo malých zimních hrušek, které bývají v zimě až k pozdnímu jaru zvláště dětmi vyhledávány a bývají o ně sváděny boje...

Podobně a zcela jednoduše nakládá se zelí i dnes pouze s tím rozdílem, že se již dávno nešlape nehygienicky nohama, nýbrž pěchuje dřevěným tloučkem. A v zásadě téměř starodávným způsobem, jen s nepatrnými rozdíly, doporučují konzervovat zelí i jinou zeleninu odborní činitelé, jako nejnověji výzkumný zahradnický ústav Pillnitz u Drážďan.

V brožurě vydané r. 1941 doporučují opanou a očištěnou zeleninu nakrouhat, promíchat s 1,5 až 2 % soli kuchyňské a radí přidat na 50 kg zeleniny 1 litr kyselého mléka, nebo, obsahuje-li zelenina málo cukru, i 1 až 1,5 % cukru. Místo nátěsty-kvásku dává se tedy kyselé mléko, aby se kvašení urychlilo, místo sladkých hrušek nebo řepných řízků dává se přímo řepný cukr, ale jinak se postupuje stejně; zelenina se opět napěchuje do bečky, zatíží a nechá sama kvasit.

Celkem pak všechno zelí, i čerstvé, i kvašené, přispívá k poměrně dobrému zdravotnímu stavu našeho lidu tím více, že se požívá často a ve velkém množství. Vedle mrkve je totiž u nás téměř jediným, ale zato hodnotným zástupcem zeleniny; to je právě ono, které našim zemědělcům vydobylo první místo ve spotřebě zeleniny mezi všemi vrstvami.

VÁCLAV CÍLEK

S tím, že Země je omezená a konečná i v čase, se musíme vyrovnat, jako jsme se – snad – naučili vyrovnat s vlastní smrtelností. Všichni víme, že zemřeme, a přece nežijeme „k smrti“, jak říká Heidegger, ale právě proti ní: ještě ne! Naši „naději“ nemůže být nekonečné pokračování téhož, a zřejmě ani Nietzscheův „věčný návrat“. Neuvěřitelný úspěch lidského druhu je založen na tom, že soutěž o přežití a „přírodní výběr“ dokázal doplnit a vyvážit schopností spolupracovat, jednat, vynalézat a tvořit nejen pro sebe. Naše doba, naše generace a ty i já jsme se díky tomu narodili do světa, kde už pro nás bylo skoro všechno připraveno. Přírodu a kulturní krajinu, města i železnice, ale také náš společný jazyk, právo a další instituce, kulturu, vědu, umění, filosofii a náboženství jsme zdělili zadarmo, ne ovšem jen k tomu, abychom je sami zkonsumovali.

Projekt této knížky chce být co možná praktický, to znamená povzbuzovat k nějakému jednání. Platónův Prótagoras přisuzuje člověku jen dvě výjimečné přednosti: je prý lstivý a houževnatý. Takže to zkusme. I ten nejčernější skeptik také užívá všech dobrodiní, která pro nás příroda a předkové přichystali – a má tak do

smrti co dělat, aby je nenechal zarůstat plevem nebo dokonce zaniknout. Aby je, jak říká Bible, „obdělával a střežil“ a aby je – i s tímto poučením – předával svým nebo cizím dětem. Pro naše zemědělské předky, kteří doslova žili ze zděděného, to byla naprostá samozřejmost. Moje generace se naučila chatařit, když se její energie nedaly uplatnit jinde. Byla by škoda, kdyby dnes lidé, kteří něco dovedou, mařili svůj čas zavařováním, když nemusí.

Tolik tedy pro úplné skeptiky. Ale pak jsou mezi námi lidé, kteří navíc dostali ještě dar náboženské víry. Ta je naučila vážit si své duše a nadějí, které nejsou z tohoto světa. Mohla jim tak ulehčit strach ze smrti a zbavit je závislosti na osobním úspěchu v tomto až příliš soutěživém světě, nezbavila je však odpovědnosti za to, co už dostali a denně dostávají. Mohla je naučit, že člověku nikdy nemůže jít jen o holé přežití, nýbrž o „dobrý lidský život ve spravedlivých institucích“, jak napsal Paul Ricoeur. Dosavadní lidská zkušenost – zdá se mi – ukazuje, že s tímto rozhodnutím se dá čelit ustrašeným náladám a možná přežít i nějaká ta vážnější katastrofa.

Energetická krize versus krize ignorance

IVAN BENEŠ

(p)

Současné procesy probíhající v globalizovaném světě nabírají na rychlosti. Zorientovat se v nich není vůbec snadné. K nejistotě dalšího vývoje energetiky přispívá značně politická nestabilita, jež ztěžuje přijetí rozumných připravených strategických dokumentů, jímž byl například návrh aktualizace státní energetické koncepce 2009/2010. Dalšími zneklidňujícími udá-

lostmi v evropském kontextu jsou havárie a nehody japonských jaderných bloků Fukušima Daiči a Daini po zemětřesení 11. 3. 2011 a snaha o silové ovládnutí ropného bohatství Libye.

Příspěvek je, na základě výsledků výzkumných projektů, zaměřen na pohled světových ekonomů (World Economic Forum), armádních specialistů (US Joint

Forces Command, Zentrum für Transformation der Bundeswehr), pojišťoven (Lloyd's) a vědců na největší rizika v příštích 10 letech. Upozorňují též na fakt, že neoliberální ekonomie ignoruje fyziku. Energetický systém určují fyzikální zákony a jakékoliv pokusy o jejich ignoranci mohou vyústit nejen v energetickou, ale i ve společenskou krizi.

Úvodem si připomeňme složitost světa, ve kterém dnes žijeme a který zdaleka není tak jednoduchý, jak jsme si v roce 1990 představovali. Lze jistě omlouvat naši nezkušenost tím, že jsme byli tehdy přes 40 let odclonění od světového dění paternalistickým státem, a tak se mnoho z našich představ ukázalo jako poměrně naivní. Svět je dnes po rozbití bipolárního světa mnohem méně bezpečný a situace se patrně bude dále zhoršovat. To, že naši naivitu nesdíleli globální hráči a většina vyspělého světa byla již před dvaceti lety dobře zorientována, lze doložit na několika citacích z knihy Paula Kennedyho, profesora historie na Yaleově univerzitě v USA, *Svět v 21. století* (Preparing for the Twenty-First Century). Knihu dokončil v květnu 1992 a v českém překladu vyšla v roce 1996:

„...Po skončení studené války nehledíme na nové uspořádání světa, ale na bolavou a rozbitou planetu.“ ... „Tempo a komplexnost sil působících změny je ohromné a hrozivé.“ ... „Naše životy jsou stále více ovlivňovány silami, které jsou v pravém smyslu slova neodpovědné.“ ... „Čelíme nekonečné řadě nejistot, velkému ohrožení bezpečnosti a blahobytu.“ ... „Naše úsilí může mít na síly, které hýbou světem, jen okrajový vliv.“ ... „Naším úkolem je co nejlépe připravit společnost na budoucnost.“ ... „Výhlídky závisejí na vybavení lidskými a technickými zdroji...“

Rizika druhé dekady 21. století

Akceleraci světové nestability dokládá porovnání zpráv o vývoji globálních rizik, které každoročně publikuje

The World Economic Forum, nezávislá mezinárodní organizace, jejímž cílem je zlepšit stav světa zapojením obchodních, politických, akademických a dalších představitelů společnosti, se záměrem ovlivňovat tvorbu globálních, regionálních a průmyslových agend. Závažnost rizik současného světa roste, zvyšuje se pravděpodobnost, že nežádoucí environmentální události (klimatická změna) a extrémní zvyšování cen energie nastanou a jejich finanční dopad astronomicky poroste.

O tom, že uvedené expertní odhady nejsou pesimistickým pohledem škarohlídů, ale odrážejí reálnou situaci, svědčí skutečnost, že jen následky jediného zemětřesení 11. 3. 2011 v Japonsku překonaly patrně odhadovaný monetární dopad o 50 %. Rovněž události v arabském světě a problémy zásahů globálního vládnutí v libyjském konfliktu signalizují věrohodnost citované zprávy, i když zatím (naštěstí) nepřerostly do geopolitického konfliktu.

Jednotlivé nežádoucí události spolu samozřejmě více či méně souvisejí jak z hlediska příčiny a následků, tak mohou mít i zesilující efekt. Pak se může původně izolovaná událost rozvinout do katastrofických následků vlivem vějířového šíření dominového efektu. Obdobně jako v oblasti přírodních katastrof může zemětřesení vyvolat tsunami s následnými devastujícími dopady na životy, majetky a přírodu, tak i nahromaděná síla korupčního jednání, uvolněná tragickou sebevraždou člověka v bezvýchodné situaci, může smést jeden vládní režim za druhým, jak jsme byli svědky v severní Africe.

Tak jako z nepřehledné hvězdné oblohy můžeme zvýraznit jednotlivá souhvězdí, tak i z tohoto shluku rizik můžeme zvýraznit 3 shluky – klastry – vzájemně souvisejících událostí, které v konečném důsledku dopadají na jednotlivé občany, často prostřednictvím selhání (kritické) infrastruktury, jejímž úkolem je naopak usnadňovat náš život a uspokojovat naše potřeby:

- klastr ekonomické rovnováhy;
- klastr nelegální ekonomiky;
- klastr voda–potraviny–energie.

Dokud může člověk uspokojovat své fyziologické potřeby a má do značné míry pocit bezpečí (že stát alespoň v základním rámci své odpovědnosti funguje), je ochoten se smířit i s tím, že nedosahuje vlastní úplné seberealizace. Přesto ekonomická nerovnováha a nelegální ekonomika vedou ve stovkách měst, a to i vyspělého světa (USA, Itálie, Španělsko, Řecko...), k sociálním nepokojům. I v ČR se začínají

v Londýně varuje, že kolem roku 2030 postihne lidstvo znásobený efekt několika krizí najednou, které budou souviset s nedostatkem potravin, pitné vody a energie.

Zpráva pojišťovny Lloyd's uvádí, že ačkoliv se klimatická změna v Evropě projeví méně než v některých exponovanějších částech světa, může být evropské území postiženo masivní migrací zoufalého obyvatelstva ze zemí, kde v důsledku klimatické změny nebudou voda a potraviny (Afrika, Blízký východ).

Zpráva spojeného velení amerických vojenských sil (The Joint Operating Environment 2010) připomíná

Domácí bohové a pověry z ciziny

Dotykem se rozmohly ty nemoci i mezi lidmi; nejdříve napadly venkovany a otroky; pak se jimi nakazilo i město. Nejenom těla byla postižena tou morovou ranou, ale i ducha napadla mnohonásobná pověřivost, povětšinou z ciziny přišlá; přitom nové obětní obřady zaváděli do domů věštěním ti, kteří měli výdělek z lidí zachvácených pověrami. Pak už všeobecný stud pojal i přední politiky obce, když tak viděli na všech ulicích i ve svatyních cizí a nezvyklé smírné oběti na vyprošení milosti bohů. Potom bylo dáno nařízení aedilům dávat pozor, aby nebyli ctění žádní jiní bozi, leda římsí, a žádným jiným způsobem, leda domácím.

Livius – Dějiny. Přel. P. Kucharský a Č. Vránek.

projevovat občanské nepokoje v oblastech nedostatečně řešených problémů (Šluknovský výběžek). Pokud dojde k tomu, že značná část obyvatel bude mít potíže zajistit si potraviny, vodu a energii, stanou se sociální bouře jistotou a ohrozí samotné základy demokratické společnosti.

Vlády zemí mají stále menší moc ovlivňovat globální jevy (síly), nebo jim bránit, a patrně jim nezbude jiná cesta, jak ochránit své obyvatelstvo, než cesta adaptace na hrozby, které zde evidentně existují, a to včetně předjímání dynamiky vývoje těchto hrozeb.

Svou hypotézu perfektní bouře (Perfect Storm) vyslovil v roce 2009 profesor John Beddington. Hlavní vědecký poradce britské vlády a profesor na Imperial College

rovněž riziko rozpadu států a regionální krize a předpokládá kolem roku 2030 zesílení soupeření o zdroje – především energii, vodu a potraviny.

Poslední podobnou zprávou, která unikla na veřejnost, je zpráva Centra pro transformaci Bundeswehru (Peak Oil – Sicherheitspolitische Implikationen knapper Ressourcen), která se zabývá bezpečnostními důsledky omezených zdrojů a nastiňuje doporučení (i v oblasti energetické politiky včetně mezinárodních vztahů) pro německé politiky vedoucí k zachování síly a postavení Německa ve světě. Protože ekonomika ČR je hospodářsky vázána na Německo, je vhodné zmínit některé zásadní myšlenky. Dopady „Peak Oil“ na bezpečnost budou

eskalovat v letech 2025–2040. Ropa bude určující silou měnící mezinárodní vztahy. Nedostatek základního zboží a služeb by přivodil kolaps tržně orientovaného národního hospodářství. Ekonomický krach kdekoliv ve světě by zasáhl i SRN pro její úzkou integraci na globální ekonomiku (a tedy i ČR). Základní důležitost mají energetické vazby na Rusko, stabilní a privilegované dodávky jeho ropy a plynu. V časovém rámci do roku 2040 může kombinace růstu světové populace, docházejících zdrojů a klimatické změny vést k diskontinuitě světového vývoje. Zpráva varuje před regionálním nedostatkem, zhroutením trhů a přeskupením politických sil. Ničení infrastruktury se může stát atraktivním cílem nepřátelských skupin i některých států. Krize mobility by vedla k potravinové

je možno znázornit pomyslným „Damoklovým mečem“ visícím nad našimi rodinami. Toto hrozící nebezpečí zahrnuje jak fyziologické potřeby, tak potřebu bezpečí, sounáležitosti, uznání a seberealizace. Narušení dodávek energie, vody a potravin způsobí sociální nepokoje, které neviditelná ruka trhu neřeší.

Jestliže si uvědomíme, že cesta mezi zdroji a rodinou zahrnuje infrastrukturu rozprostřenou na území, kde jednotlivé dopravní cesty mohou tvořit tisíce kilometrů (ropa, zemní plyn), nebo jsou v případě elektřiny centralizovány bez schopnosti akumulace tak, že banální porucha se za nepříznivé souhry okolností může během několika sekund rozvinout v blackout, je zřejmé, proč vlády integrují pojem kritické infrastruktury do své legislativy.

Dešťová kapka se v sousedství ostatních těší ze své individuality.
Nemá jak zjistit, že padá, a že ji čeká louže.
-koko-

krizi pro její závislost na silniční dopravě. Německo, jako země závislá na globalizované ekonomice, je silně ohroženo rizikem její destabilizace. Musí proto silně investovat do zvýšení odolnosti infrastruktury a lokální soběstačnosti.

Globální nestabilita je živena 3 stresory:

- růst světové populace a především její nerovnoměrný demografický vývoj v neprospěch západní civilizace;
- konečnost zdrojů (konečnost planety), především energetických surovin a zvláště ropy, na které je závislá síla armád;
- změna klimatu (bez ohledu na příčiny) s jejími průvodními jevy, v podmínkách České republiky především meteorologicko-hydrologickými.

Tyto jevy se mohou rozvinout v nežádoucí stavy ovlivňující uspokojování základních potřeb lidí, jež

Z historie hladomorů je známo, že jejich příčinou byla zejména nezvládnutá distribuce potravin než jejich faktický nedostatek. Z obdobného důvodu jsou více než vlastní zdroje primární energie z pohledu přežití krizové situace důležité energetické dopravní cesty – její distribuční síť.

Fukušima

Již první polovina roku 2011 dosvědčila, že uvedené expertní odhady globálních rizik nejsou pesimistickým pohledem škarohlídů, ale naprosto odrážejí reálnou situaci. Následky zemětřesení 11. března 2011 a následné vlny tsunami v Japonsku měly podle prvních předběžných odhadů dosáhnout škody 200 až 300 miliard USD. Pravděpodobně srovnatelnou ekonomickou ztrátu (až 245 miliard USD) budou podle Japan

Center for Economic Research tvořit náklady na vyčištění zničené elektrárny Fukušima Daiči a jejího okolí. Pro srovnání uvedme, že se jedná o hodnotu, která se rovná 3,6násobku státního rozpočtu ČR.

Současným problémem dalšího rozvoje jaderné energetiky není ani tak odpor veřejnosti jako odpor investorů. V současné době, podle mínění bank, může být v liberálně tržním demokratickém prostředí jaderná elektrárna stěží financována formou korporátního či projektového financování. Pro banky by sice byla přijatelná forma kombinovaného financování s využitím státní podpory, ale tady je neopominutelný problém, že výstavba jaderné elektrárny trvá déle než 3 až 4 volební období. Při současné politické kultuře je riziko, že se nová vládní garnitura může od rozhodnutí té předchozí distancovat, značné. Patrně tedy bez ohledu na Fukušimu bude výstavba nových jaderných bloků pokračovat spíše jen v zemích s centralizovanějším řízením státu (Čína, Indie, Rusko, Korea).

U žádných jiných způsobů výroby elektřiny není takový rozdíl nákladů na její vybudování, nákladů na její vyřazení z provozu a nákladů na vyčištění po případné havárii jako u jaderné elektrárny. Riziko jaderné havárie nelze komerčně pojistit a vede případné investory k ještě větší opatrnosti. Podle World Nuclear Association činí tzv. *overnight* (tj. bez nákladů na financování) pořizovací cena 3000 USD/kW. *Overnight* náklady na vyřazení z provozu činí cca 15 %, tj. 450 USD/kW. Náklady na vyřazení 4 bloků jaderné elektrárny Fukušima Daiči a vyčištění jejího okolí po havárii odhaduje Japan Center for Economic Research ve výši 70 až 245 miliard USD. Po přepočtení těchto nákladů na instalovaný výkon činí tento ukazatel 24 831 až 87 127 USD/kW. Jinými slovy, na základě zkušeností z havárie JE Fukušima jsou náklady na likvidaci havarované JE osmkrát až třicetkrát vyšší než její pořízení.

Odpovědnost provozovatelů JE za případnou havárii je omezená a nad stanovený rámec ji přebírá stát,

na jehož území je jaderná elektrárna umístěna. Rozhodnutí o budoucnosti jaderné energetiky proto bude vždy politikum. Jaderné elektrárny jsou dimenzovány na projektovou havárii – nejhorší možný případ shody náhod, která se má předpokládat. Nadprojektová havárie je událost, která jde za hranici našich předpokladů. Otázka zní: může nastat nadprojektová havárie s unikem radionuklidů? Odpověď zní: ano – její pravděpodobnost je sice velmi nízká, ale vždy >0. Přes všechny bezpečnostní systémy bude vždy zůstat zbytkové riziko. To, zda jsme ochotni zbytkové riziko akceptovat, je a bude bezesporu politickým rozhodnutím, odpověď tedy nelze spočítat. Politické rozhodnutí je rozhodnutí o tom, zda jsme jako společnost, provozovatel, vláda ochotni nést riziko nadprojektové havárie, nebo chceme (s vědomím rizika) věřit, že příští nadprojektová havárie již není možná.

Havárie v americké atomové elektrárně Three Mile Island (TMI) 28. března 1979, která vedla k částečnému roztavení jaderného reaktoru, začala v podstatě banální poruchou. Následovala série chyb obsluhy, která (i kvůli některým technickým nedostatkům) vedla k zamoření provozní budovy elektrárny, k uniku radioaktivity do životního prostředí a k roztavení části aktivní zóny reaktoru. V důsledku toho byly přijaty přísnější bezpečnostní předpisy a regulace, což následně zvýšilo náklady na stavbu a provoz jaderných elektráren.

V jaderné elektrárně v Černobylu bylo 26. dubna 1986, při plánovaném odstavení reaktoru číslo 4 pro pravidelnou údržbu, rozhodnuto využít této příležitosti k otestování schopnosti turbogenerátoru vyrábět elektřinu k napájení bezpečnostních systémů reaktoru v případě současného výpadku energie z elektrárny i vnějších zdrojů elektrické energie. Cílem je udržení chodu chladicích čerpadel po dobu 50 sekund, než naskočí dieselaagregáty. K těmto zkouškám mělo původně dojít ještě před spuštěním reaktoru, ale politický tlak na rychlé uvedení elektrárny do provozu byl příčinou,

že byla řada těchto provozních testů odložena. Samotný experiment, který nakonec přímo způsobil jadernou havárii, byl označen jako čistě elektrotechnická záležitost, která neměla mít žádný význam z hlediska jaderné bezpečnosti. Jaderná havárie tak byla do značné míry způsobena **selháním lidského faktoru** a profesními chybami, kterých se dopustil provozní personál, protože nerespektoval bezpečnostní omezení a předpisy. Operátoři se dopustili šesti závažných chyb, které postupně překonaly bezpečnostní bariéry. Došlo pak ke dvěma **explozím**, které rozmetaly část aktivní zóny jaderného reaktoru, včetně paliva a hořícího grafitu. Ten byl z reaktoru vyvržen do areálu jaderné elektrárny a důsledkem bylo masivní radioaktivní zamoření nejen bezprostředního, ale i vzdálenějšího okolí. Havárie a její dopady jsou stále předmětem zkoumání. Černobyl ukázal, že otázky jaderné bezpečnosti přesahují hranice států, a vedl k dalšímu zpřísnění bezpečnostních předpisů. Pozornost se zaměřila jak na technická vylepšení projektu, tak i na omezení rizika selhání lidského činitele.

Podobná souhra nešťastných událostí jako v Three Mile Islands a Černobylu vedla i k jaderné havárii v japonské elektrárně Fukushima Daiči. Přestože japonské jaderné elektrárny jsou vybaveny západní technologií, jsou odolné proti zemětřesení a mají zábrany proti tsunami, velikost přírodní pohromy 11. března 2011 překonala projektové parametry (bezpečnostní bariéry) a způsobila u 64 % ze 14 jaderných bloků v postižené oblasti vážnou nehodu či havárii.

Vlastní vyčištění elektrárny včetně odstranění poškozených palivových tyčí může podle odhadu odborníků trvat 50 až 100 let. V každém případě lze však již dnes říci, že havárie v JE Fukušima povede ke zvýšení bezpečnostních požadavků na výstavbu a provoz JE. Trh zvyšování jaderné bezpečnosti znovu poroste, tak jak tomu bylo po haváriích v Three Mile Island a Černobylu.

V reakci na havárii ve Fukušimě se očekává, že budou prověřena, a v některých případech i přehodnocena, projektová řešení připravovaných i stávajících jaderných elektráren. Bude se patrně jednat o tyto oblasti:

- revize adekvátnosti záložních systémů a jejich redundancí (dieselgenerátory, zdroje chladicí vody) a to nejen pro chlazení reaktoru ale i pro chlazení vyhořelého paliva;
- přehodnocení použití přepracovaného paliva typu MOX v běžných typech reaktorů;
- modernizace a zlepšení bezpečnostních systémů proti poruchám, které mohou být zavlečeny z vnějšího okolí elektrárny;
- zesílení odolnosti proti zemětřesení;
- revize umístění dieselgenerátorů z hlediska možného zatopení vodou;
- prověření odolnosti elektrárny proti extrémním sněhovým srážkám (co se stane, když napadne metr sněhu);
- prověření odolnosti elektrárny proti orkánům o síle 200 km/hod. apod.

Havárie ve Fukušimě může vést k přijetí mezinárodních standardů pro rozvoj jaderné energetiky. Poptávka na trhu jaderných technologií pak bude záviset na vývoji globálního řízení jaderné bezpečnosti. Očekává se, že se oživí poptávka spíše po modernizaci jaderných elektráren, a tedy trh pro výrobce potrubí, čerpadel a elektrických systémů, než pro výrobce jaderných reaktorů. Havárie ve Fukušimě výrazně zbrzdila nástup jaderné renesance v demokratických zemích. Německo, Itálie a Švýcarsko potvrdily svou energetickou budoucnost bez výroby elektřiny v jaderných elektrárnách.

Libye

Události v arabském světě a zásahy globálního vládnutí v libyjském konfliktu rovněž signalizují věrohodnost zprávy The World Economic Forum *Risk report 2011*,

i když zatím (naštěstí) nepřerostly do geopolitického konfliktu. Arabské jaro nazývané též Jasmínová revoluce je revoluční vlna, která začala 18. prosince 2010 a svrhla režimy v Tunisu a Egyptě, vyvolala občanskou válku v Libyi, vedla k občanskému povstání v Bahrajnu, Sýrii a Jemenu, k velkým protestům došlo v Alžírsku, Iráku, Jordánu, Maroku a Ománu a k menším protestům i v dalších zemích. Podle některých spekulací však byla Jasmínová revoluce předehrou k obsazení Libye. Libye měla totiž do vzniku nepokojů 2x větší HDP na obyvatele než Alžírsko a Egypt a 2,5 × větší než Tunisko.

Libye, která je z větší části pokryta pouště a neúrodnou půdou, získala samostatnost v roce 1951. Koncem padesátých let 20. století zde však byla objevena velká

tečnost, že plukovník Kaddáfí byl osobností, která se Západem nespolečně pracovala tak jako většina vládců zemí Perského zálivu. Naopak – na 64. zasedání Valného shromáždění OSN v září 2009 ve svém dlouhém projevu podrobil Západ tvrdé kritice a fakticky jej obvinil z rasismu a terorismu. Je však pozoruhodné, že rezoluci č. 1973 Rady bezpečnosti OSN, která umožnila zahájení vojenských akcí v Libyi, nepodpořilo kromě zemí BRIC (Brazílie, Rusko, Indie a Čína) také Německo.

Eneregetická bezpečnost a krize ignorance

Vzhledem k situaci po březnové japonské katastrofě nelze o významu tradičních uhlovodíků (ropy a zemního plynu) a uhlí v nejbližší perspektivě pochybovat.

Pozvolna roste hněv bohů.
Antická přísloví (Walther)

ložiska ropy a Libye se stala strategicky významnou zemí. Od revolučního převratu roku 1969 vládl zemi plukovník Muammar Kaddáfí. Jeho revoluce byla založena na myšlence odtržení země od okolního světa. Svou vládu založil na silné síti rodinných a kmenových spojení podporovaných výnosy z ropy. Libye má největší zásoby ropy ze zemí v Africe a deváté největší zásoby ve světě. Přitom většina území je ještě neprozkoumána kvůli dřívějším dlouholetým sankcím a očekávané zásoby tak budou patrně ještě mnohem větší. Libye je považována za vysoce atraktivní ropnou oblast nejen kvůli velmi nízkým nákladům na těžbu (na některých ropných polích 1 USD/barel), ale i kvůli blízkosti k evropskému trhu, nezávislosti dopravy na Suezském průplavu a snižování závislosti na ropě z Perského zálivu. Logicky proto při vojenských akcích proti Kaddáfimu hrály prim evropské státy, především Francie a Itálie. K tomuto silovému řešení přispěla sku-

Kvůli jejich omezeným zásobám nelze rovněž pochybovat o řádově vyšším růstovém trendu využívání obnovitelných zdrojů energie. Jejich vývoj a zavádění do praxe jsou předmětem různých forem podpor. Programy podpory jsou politikum, často ovlivňované různými zájmovými skupinami, a tak není divu, že dochází často k ignoranci fyzikálních zákonů a ekonomických zákonitostí.

Krize ignorance předchází potenciální energetické, potravinové a vodní krize. Vychází nejen z ignorance fyzikálních zákonů, ale i z ignorování vzájemných vazeb a interakcí klastru *energie – voda – potraviny*. Příkladem ignorance je nerespektování tzv. energetické návratnosti *ERO(E)I – Energy Return Of (Energy) Investment*. Každá vynaložená práce a investice mají určitou návratnost. Tak jako zemědělci pracují s pojmem *výnos semene* a ekonomové, resp. investoři s pojmem *návratnosti investic (ROI – Return Of Investment)*, měli

by politici, kteří rozhodují o energetice, pracovat též s pojmem *ERO(E)I*. Je to měřítko, jak efektivní je nějaký proces, podnik, stát v získávání energie. Vyjadřuje se poměrem získané užitečné energie (*net energy*) a energie vložené. Poměr 10 : 1 znamená, že proces vyprodukuje na jednu vloženou jednotku 10 jednotek užitečné energie. Jinými slovy, že z 11 jednotek vyprodukované energie můžeme 10 jednotek využít k něčemu jinému než k získávání energie. *ERO(E)I* státu tak lze také spočítat jako převrácenou hodnotu podílu nákladů na energii k HDP.

Sociálně složité systémy, jako je naše západní civilizace, závisí na přebytku energie. Pokud se však *ERO(E)I* snižuje, energie nad rámec pokrytí základních potřeb, tj. přenechaná k volnému uvážení mizí. Neoliberální ekonomie ignoruje fyziku. Když chybí státu peníze, tak je politici nechají natisknout. U půdy a surovin to však takhle nejde a nastává tzv. tragédie obecní pastviny (*Tragedy of the Commons*), která v konečném důsledku může vést k nenávratnému vyčerpání daného zdroje, a tedy ke snížení užitku všech jednotlivců světové populace.

Historická efektivita získávání užitečné energie z ropy a uhlí dosahovala hodnot až 100 : 1. S postupem času, kdy se přechází na stále méně výhodná ložiska, rostou náklady na těžbu a *ERO(E)I* klesá. Při klesajícím poměru *ERO(E)I* tedy dochází rostoucí ekonomice „palivo“. Uvádí se, že průmyslová společnost potřebuje ke svému udržení průměrnou *ERO(E)I* v poměru nejméně 4 : 1 podle některých pramenů dokonce 8 : 1.

ERO(E)I fosilní energie v nových nalezištích se posunuje doprava směrem k nižším hodnotám. Například *ERO(E)I* ropných písků v Kanadě se udává mezi 2 : 1 až 4 : 1. Její těžba je možná jen díky snadné dostupnosti zemního plynu v oblasti. V podstatě se přeměňuje energie zemního plynu na energii ropy s tím, že se získá nějaká energie navíc. Těžba je přitom spojena s obrovskou spotřebou vody a devastujícími dopady na životní prostředí.

Ve srovnání s tím vyniká kvalita ropných polí v Libyi, kde u některých dosahuje *ERO(E)I* až 100 : 1. Z obnovitelných zdrojů dosahuje nejlepšího poměru využívání energie vody (uvádí se poměr 100 : 1), na opačném konci je energetické využívání biomasy. S výjimkou brazilského bioetanolu je poměr *ERO(E)I* ostatních biopaliv velmi nízký, pod hodnotou nutnou k udržení průmyslové civilizace. U jaderné energie jsou udávány hodnoty nejednoznačné, uvádí se hodnoty od 2 : 1 až po 50 : 1.

Ignorance *ERO(E)I* vede v některých případech k nesmyslné podpoře technologií, které ze své fyzikální podstaty nemohou zajistit udržitelnost průmyslové civilizace, a v případě biopaliv mohou navíc ohrožovat potravinovou bezpečnost. Je jisté, že *ERO(E)I* fosilní energie bude nadále klesat, a naopak *ERO(E)I* větrné a solární energie vlivem zdokonalených technologií bude stoupat. Z dlouhodobého pohledu jsou vyhlídky nadějně, ale ze střednědobého pohledu se bude jednat o velmi obtížné období. Vlivem zhoršujícího se poměru *ERO(E)I* totiž bude ústup od fosilních paliv mnohem rychlejší, než byl jejich nástup.

Aby se průmyslová civilizace nezřítily z „útesu energetické návratnosti“ (Net Energy Cliff), musí urychleně rozvíjet schopnost adaptace na vějíř možných rizikových scénářů. Úspory energie jsou sice důležité, protože prodlužují dobu pro adaptaci, ale nemohou problém docházejících zdrojů fosilní energie vyřešit, proto je třeba hledat urychleně alternativy. Bilančně významné energie jsou pouze sluneční (včetně větrné, což je transformovaná sluneční energie) a jaderná energie (ale jen množivé reaktory a jaderná fúze). Technologický vývoj množivých reaktorů ani jaderné fúze není dosud ukončen a tak jejich případné komerční nasazení přijde příliš pozdě. Adaptace energetického systému na post-fosilní éru se proto opírá především o větrné a sluneční elektrárny, včetně vývoje akumulčních technologií a smart grids. Využívání ostatních alternativních zdrojů energie, jako je těžba nekonvenční ropy a zemního plynu, jsou

dočasná řešení prodlužující dobu pro adaptaci, přitom je třeba z pohledu ERO(E)I vážit, kdy mají ještě smysl.

Závěr

Žijeme v turbulentní době, kdy se ani technici, ani ekonomové, ani geologové, a tím spíše ani politici, nemožnou shodnout na scénáři pravděpodobného vývoje lidské společnosti a globální ekonomiky.

Jedno stanovisko je však možné vyslovit již dnes. Energetika je založena na fyzikálních zákonech a její rozvoj závisí nejen na dostupnosti primárních energetických zdrojů a dopravních tras, ale i na existenci široké vrstvy inženýrů a techniků.

Společnost, která má více právníků než techniků, přestává být průmyslově vyspělou zemí s nadějí na udržitelný rozvoj. Ve společnosti, která nevyrábí hodnoty, nebude s čím obchodovat a o co se soudit.

Svět po konci tří světů

JAN KELLER

(s)

Ještě zhruba třicet let po druhé světové válce připomínala společnost v ekonomicky vyspělých zemích jablko. Ze všech nejmasivnější v ní byly střední vrstvy, zatímco směrem nahoru i dolů od příjmového středu se tvar rychle zužoval. Několik málo procent obyvatelstva zcela naspodu tvořilo zbytky klasické chudiny. Několik desetin procenta úplně nahoře vytvářelo majetkovou a příjmovou elitu.

Někdy od přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 20. století se obraz začíná výrazně měnit. Celkový trend je takový, že střední vrstvy početně i příjmově víceméně stagnují a začínají ubývat. Celým jejich časem hrozí pád do nižších sociálních kategorií. Početně mírně sílí vrstvy horní, které se rychle vzdalují od zbytku společnosti. Zatímco hranice mezi středními a dolními patry společnosti je stále propustnější, ti skutečně bohatí a vlivní se od zbytku oddělili a žijí ve svém vlastním světě. Bezpečně je poznáme podle toho, že je nikde nepotkáme. Bydlí jinde než my, pracují jinde než my, dovolenou tráví úplně jinde než my.

Ani v televizi se příliš často nevystavují. Ke kontaktu s publikem posílají za sebe náhradníky – mediálně známé členy pomocné elity.

V průběhu posledních dvaceti let se tento proces dále urychlil. Zatímco příjmy z práce stagnují, příjmy z majetku těch nejbohatších se zhodnocují stále rychleji. Někteří sociologové proto hovoří o riziku repatrimonializace společnosti. Jde o to, že příjmy středních vrstev pocházejí téměř výhradně z výkonu profesní činnosti, příjmy horních vrstev jsou naopak na profesní činnosti závislé jen nepatrně. V procesu repatrimonializace tedy dochází k tomu, že stále větší díl vytvářeného bohatství je odkloněn od vrstev středních a rozmnožuje už tak astronomické majetky nejbohatších špiček vrstev horních.

Nejdále v tom pokročily Spojené státy americké. Před čtvrtstoletím vlastnilo nejbohatší procento Američanů něco přes třicet procent veškerého majetku v zemi. Nyní vlastní už čtyřicet procent a brzy to bude polovina. Naopak čtyři pětiny chudších obyvatel USA se dělí o pouhých

sedm procent majetku. Rozevírají se také příjmové nůžky. Výsledkem je, že jedno procento nejvíce vydělávajících Američanů si na výplatních páskách odnáší už téměř čtvrtinu všech vyplacených platů. Ještě výrazně nerovněji je rozdělena držba akcií, obligací a dalších cenných papírů. Jedno procento nejbohatších Američanů jich vlastní plnou polovinu, dolních padesát procent jich dohromady drží pouhou polovinu jediného procenta.

Když se někdy v sedmdesátých letech 20. století začalo jablko společenské struktury měnit v hrušku stále baňatější v dolních partiích, prakticky nikdo si to neuvědomoval. Mnozí žili v euforii z příchodu postindustriální společnosti. Namlouvali si, že s útlumem průmyslu a rozvojem sektoru služeb zanikne špinavá tovární výroba, výrazně vzrostou nároky na kvalifikaci

Na opačném pólu společnosti chátrají předměstská sídliště ovládaná gangy mladistvých, kteří si zpestřují čekání na dlouhodobou nezaměstnanost zapalováním aut a drobnými pouličními šarvátkami. Ti šťastnější vytvoří zástup „pracující chudoby“. Budou si navzájem konkurovat v tom, jak spojit příjem z neplnohodnotné pracovní smlouvy s minimem sociálních dávek, které zbydou jen na ty, kdo už prokazatelně nic nemají. Budou přežívat především díky nekvalifikované práci v sektoru služeb.

Mezi oběma póly se snaží nějak přežít příslušníci středních vrstev. Přestávají být imunní vůči rizikům a nejistotám, které ještě nedávno hrozily pouze vrstevám dolním. Bude od nich vyžadováno, aby pracovali v podmínkách, na které byli dosud zvyklí spíše jen

Co na tom, byl-li Steve Jobs krajně bezohledný ke spolupracovníkům, když se právě on nejvíc zasloužil o ohleduplnost strojů k lidem?
-koko-

všech členů společnosti a spolu s tím si téměř všichni sociálně pomohou. Francouzský sociolog Alain Touraine si notoval s Američanem Danielem Bellem. Oba byli přesvědčeni, že lidé už brzy přestanou být posuzováni podle majetku, který vlastní, a začnou se poměřovat výhradně vědomostmi, které si osvojili. Sociální problémy nepřetrvají rok 2000 a hlavním problémem prakticky všech lidí bude, jak naložit s přemírou volného času ve společnosti všeobecného blahobytu.

Nuda z přemíry volného času se nedostavila. Zato se vyskytly problémy, o kterých prognostici neměli ani tušení. Hrstka majetkové a mocenské elity dokončila své oddělování od společnosti. Přestala používat služeb veřejného sektoru a obklopila se družinou sloužících. Od osobního řidiče, vlastního pilota a členů ochranky až po čtyři uklízečky a pokojských, které se celoročně starají o tři až čtyři trvalá bydliště svých pánů.

sezónní dělníci. Zároveň budou fungovat jako poslední sponzor zbytků sociálního státu, jehož pomoc samy očekávat nemohou, dokud neklesnou ještě níže.

Realitu postindustriální společnosti si budou ozvlášťňovat postmoderním myšlením, díky němuž už nebudou chápat vůbec nic. Mezitím budou dále chátrat veřejná prostranství, promění se v nebezpečná místa vystavená nájezdům těch, kdo zůstali ve čtvrtích, ze kterých se úspěšnější už dávno vystěhovali. Nejen nezaměstnaní a pracující chudí, ale i členové středních vrstev mají stále výraznější potíže s hrazením nákladů na bydlení. Výstavba nových sociálních bytů ustává, anebo jsou i pro ty průměrně úspěšné cenově nedostupné.

Supermarkety, jak je známe dnes, pomalu končí. Bohatá elita využívá služeb luxusních butiků, pro většinu ostatních jsou supermarkety příliš drahé. Otvírají pro

ně síť prodejních skladů, ve kterých lze sehnat potřeby pro základní hygienu, laciné ošacení a konzervy. Zbytky občanské společnosti vedou odvážné kampaně za to, aby potomkům středních vrstev nebyly prodávány potraviny s prošlou záruční dobou. Pokusy zapracovat tento požadavek do ústavy končí neúspěšně.

Kolaps institucí zoufale předlužených států je neodvratný. Otevírá se cesta dvěma scénářům možného vývoje. Jedním z nich je refeudalizace společnosti. Probíhá zároveň shora i zdola. Směrem shora jí razí cestu příslušníci elity, kteří se obklopují ochrankou a služebnictvem podobně, jako tomu bylo v době středověku. Vyživují své služebnictvo ve vlastní režii. Kromě tvrdého jádra svých věrných využívají čas od času nájemné služby některé z mafií, které se zformovaly kolem soupeřících politických stran jako nástroj na prosazování ušlechtilých politických cílů jinými prostředky. Směrem zdola se feudalismus družinného typu formuje kolem gangů mladistvých – drobných delikventů a překupníků drog. Šéfové gangů se obklopují tvrdými hochy ve snaze ovládnout a rozšířit teritorium, do něhož si netroufají vstupovat zbytky špatně placené a mizerně vyzbrojené policie. Uzavírají přechodná spojení s ozbrojenými družinami exekutorů, kteří jsou lépe vyzbrojeni než hloučky dezorganizované

policie a za které nejdelikátnější práci vykonávají ostříhoši vycvičení pro potřeby mírových misí.

Alternativní scénář předpokládá, že různé skupiny středních vrstev budou schopny se domluvit. Společně dosáhnou toho, aby ti nejbohatší neodešli ze společnosti, ale podíleli se na financování jejího chodu v míře obvyklé během třiceti poválečných let. Jedině tak bude možno zastavit proces zadlužování států a opatřit dostatek prostředků na integraci nižších vrstev zpět do společnosti. Střední vrstvy se nesmějí stát posledním sponzorem sociálního státu a nečinně přihlížet úpadku veřejného sektoru, jehož fungování nemohou samy nikdy ufinancovat. Ti, kdo obývají nižší patra společnosti, musejí mít podmínky pro důstojnou obživu. Jinak se promění v nebezpečnou třídu, která bude terorizovat okolí. Dostatek práce lze zajistit, pokud nebudeme rezignovat na potravinovou soběstačnost, pokud dáme přednost drobným a středním domácím firmám před firmami nadnárodními, pokud omezíme zvlášť velkých peněz a pokud namísto montoven pro cizinu obnovíme výrobu pro místní spotřebu.

Naděje na tak radikální obrát jistě není příliš vysoká. Bez takového obrátu nám však ve stoupajícím moři nejistoty zbude jen jediná jistota: už naše děti budou žít ve feudalismu.

Sopka na Islandu

VÁCLAV CÍLEK

Nevěřicně jsme pozorovali, jak menší sopka nevysovitelného jména Katla-Eyjafjallajökul zastavila na pět dní na větší části Evropy letecký provoz a po dobu několika dalších týdnů či měsíců vyhrožovala dalšími podobnými akcemi, které mohou mít dokonce dopad na

úrodu a tím i ceny potravin. Bude to teď se sopečnými výbuchy a zemětřeseními podobné jako s povodněmi? Přichází po klidném 20. století klimaticky a seizmicky rozkolísané 21. století a střetává se s modelem společnosti, který se ustanovil ve „šťastnějších“ časech?

(s)

Kdybychom se na Island dokázali podívat z mořského dna, spatřili bychom rozsáhlou sopečnou plošinu o výšce 3 km, ze které by nad hladinu oceánu vyčnívala sotva jedna třetina a zbytek by tvořila mělká šelfová moře. Poloha Islandu je nepravděpodobná, protože je výslednicí dvou různých procesů. Tím prvním jsou sopečné výlevy na dvou paralelních liniích středooceánského hřbetu. Hřbet vzniká v těch místech, kde se od sebe rychlostí zhruba 10 cm za rok vzdalují desky zemské kůry a tím umožňují výstup čedičové lávy. Druhým procesem je existence tzv. horké skvrny. Co to je?

Představte si, že v teplém plášti země vznikají vertikální „sloupy“ o průměru několika desítek kilometrů a hloubkách několika stovek kilometrů, které lépe vedou teplo a tím umožňují i velice pomalé proudění poloplastických hornin. Ty stoupají nahoru a na horním okraji magmatického sloupu se chladnoucí a tím těžší horniny opět noří do zemských hlubin. Vzniklý útvar se poněkud podobá obří houbě a také se mu někdy říká plášťový hřib. Horkou skvrnu si můžeme představit jako svíčku, nad kterou táhneme papírovou čtvrtku, a když se na chvíli zastavíme, svíčka propálí papír. V přírodě by v takových místech vznikla sopečná pohoří, která by byla uspořádána v jedné linii a jejichž stáří by se směrem k horké skvrně svíčky plynule snižovalo. V našem případě začal pohyb islandské horké skvrny před 65 miliony let na západním pobřeží Grónska. Pak se přes ni převalilo celé Grónsko, na jeho východním pobřeží vznikly další sopky a tak to pokračovalo až k současnému Islandu.

Na to, jak je plošina Islandu obrovská, je velice mladá. Nejstarší horniny jsou staré jen 16 milionů let. V této době byl český masiv již dávno „hotov“ a právě se zaplňoval např. v severočeské pánvi mladými říčními a jezerními sedimenty. Nad tím soptilo pár menších vulkánů. Z geologického hlediska se u nás nedělo téměř nic. Zato na Islandu vznikaly obrovské sopky, jejichž aktivita několikrát zasáhla do klimatické historie severní polokoule. Naštěstí má každá ze zem-

ských polokoulí částečně nezávislý větrný režim, takže se vliv sopečné činnosti přenáší na druhou polokouli jen v omezeném měřítku. Island je dnes považován za učebnici vulkanologie, protože na jeho území se nalézá většina známých typů sopek.

Supervulkány a sopečné erupce

Média o sopce v době krize referovala poměrně katastroficky a po ukončení první a doufejme hlavní erupce spíš optimisticky. Pravda je někde uprostřed. Erupce byla spíš menší, a pokud by přímo od Islandu nevály k Evropě silné větry, asi bychom ji zaznamenali spíš jako turistickou kuriozitu. Při zhruba 90 % všech islandských erupcí, kterých je v průměru dvacet za století, vane vítr směrem od Evropy. Znamená to, že i podstatně větší sopečný výbuch při jiném větrném proudění nemusí mít na Evropu žádný vliv. Jedna z nejpřekvapivějších zpráv byla ta, že na letišti v nedalekém Reykjavíku nebyl přerušen letecký provoz!

Sopečná krize vynesla na povrch otázku velké klimatické krize a také možnost výbuchu supervulkánu. Jak vůbec dochází k sopečné erupci? Nejběžnější je ten případ, kdy po rozevírající se zlomové linii směrem k povrchu země stoupá žhavá láva a v hloubce 2 až 6 km vytváří horký magmatický krb. Uvolňuje přitom rozpuštěné plyny, takže v krbu narůstá napětí. V případě Islandu poměrně často dochází k tomu, že se země prohřívá až na povrch, kde začíná tát ledopec. Tavné vody sestupují do velkých hloubek, setkávají se s magmatem a explodují. Každá exploze je individuální. Často se stává, že drobné „parazitické“ vulkány odvedou část napětí, ale jindy je „poklička“ nadložních hornin tak pevná, že ji prolomí až skutečně velký výbuch. Několik týdnů či jindy několik dní předem tak můžeme říct, že se schyluje k nějaké sopečné akci a zhruba jak velký je vulkanický krb. Obtížné však odhadneme vlastní průběh katastrofy.

Supervulkány jsou definovány jako neobyčejně velké sopečné výbuchy, při kterých se do ovzduší uvolní nejméně tisíc kubických kilometrů sopečných vyvrženin. Velké islandské exploze uvolňují kolem 1 až 3 km³, při současném výbuchu se pravděpodobně jednalo o množství pod 1 km³. Skutečně obrovitá katastrofa, k jaké však naposledy došlo před asi 75 000 lety, nám může hrozit v případě Yellowstoneu či Flegrejských polí pod Vesuvem. Znamenala by vymření většiny lidstva i velkých zvířat.

Z kronikářských záznamů a nepřímých důkazů jsme informováni o několika středních katastrofách, při kterých měl sopečný výbuch dost velkou sílu na to, aby prorazil skrz troposféru do výšek kolem 18 km, odkud

stoletá perioda je jenom orientační, protože např. ke dvěma významným ničivým výbuchům – sopky Laki v roce 1783 a sopky Tambora v roce 1815 – došlo jen dvacet let po sobě. Je nutné uvést, že většina současných států má potravinové zásoby zhruba na měsíc či ještě kratší dobu (údaj pro ČR je tajný a nepodařilo se jej získat).

Dá se očekávat, že již při náznaku snížené úrody by došlo k panice a skupování potravin, takže bychom byli svědky kombinovaného psychologického a cenového šoku. Podobně jako při poměrně malé potravinové krizi roku 2008 by státy byly nuceny přistoupit k zastavení vývozu potravin. Celosvětové potravinové přebytky jsou malé, takže potraviny ve větší míře nelze odnikud

Dobře on ví, jak získat je možno tu pochybnou přízeň lidu, a zná, že pohnutky k hněvu i oddanost velká záleží na ceně chleba: jen hlad totiž pánem je městům, strach si mocní mohou i koupit, když lhotejným davům dostatek potravy dají: vždyť hladová chátka strach nezná.
Lucanus – Farsalské pole. Přel. J. Nekutová.

pak další rok pomalu sedimentoval. Při tomto typu výbuchů dochází k zastínění slunce, takže se přes oblaka prachu jeví kalné jako měsíc. Dobytek hyne po požití trávy znečištěné oxidy síry, stromy usychají a zemědělské plodiny shnijí na polích v neustálých mrholivých deštích. Nejzáhadnější událostí tohoto typu je „tajemný prachový mrak“ roku 536 našeho letopočtu, který se projevoval jako páchnoucí suchá mlha, která nad krajinou visela celé měsíce a způsobila smrt možná až poloviny populace. Tyto suché mlhy, jak byly kronikáři nazývány, se objevovaly v Itálii až do 18. století.

Zhruba jednou za století se projevuje sopečná exploze, která významněji ovlivní úrodu obilí. V prvním roce po výbuchu dochází ke snížení úrody až o 40 % a v druhém roce až o 10 %. Postižena může být sice celá severní polokoule, ale situace se mění kraj od kraje. Rovněž

dovézt a jihoamerické, zejména argentinské přebytky by byly schopny uživit jen prvních max. několik desítek milionů lidí. Z tohoto důvodu má doopravdy velký význam všítat si sopečné činnosti, protože se jedná o globálního činitele, který v minulosti čas od času přispěl ke kolapsu několika společností či režimů – od Kréty až po společnosti pozdní doby bronzové či Velkou francouzskou revoluci.

Tefrochronologie

Islandští kronikáři vždy pečlivě zaznamenávali sopečné výbuchy posledního tisíciletí. Bylo jich přes 200! Další svědectví o erupcích poskytují vrty do islandských ledovců, kde mezi ročními přírůstkovými laminami pozorujeme vrstvičky sopečného popela. Islandské

erupce vždy ovlivňovaly Evropu, takže analýza jejich četnosti je pro nás velmi významná. Metodě výzkumu sopečné minulosti na základě datovatelných výskytů sopečného popela se říká tefrochronologie.

Na Islandu se vcelku pravidelně střídají období vulkanického klidu a období zvýšené aktivity, která jsou dlouhá 130 až 140 let. Podobně jako u povodní bylo 20. století obdobím povodňového a vulkanického klidu, tak i v sopečném případě se zhruba kolem roku 1995 začala křivka otáčet směrem do nebezpečné oblasti s vyšší četností. Statisticky vzato dochází v těchto neklidných obdobích k větší povodni zhruba každých 11 let a k větší erupci zhruba každých 7 let. Islandské sopečné nebezpečí je však ve skutečnosti menší, protože většina větrů vane od Evropy.

Globální seizmická událost?

Právě při psaní první verze tohoto textu mi volali z krajanského rádia v Sydney s tím, že v Austrálii právě došlo k jednomu z největších historicky zaznamenaných zemětřesení. Ptají se, zda existuje souvislost mezi islandskou erupcí, silným zemětřesením v Číně a nedávnými otřesy v Indonésii a na Haiti. Odpověď je velice nejistá, protože z vědeckého hlediska nejsme schopni prokázat nějaký jasný příčinný vztah mezi různými tektonickými či magmatickými režimy ve vzdálených částech světa.

Seizmický neklid pokračuje dál. Východní Anatolie, turecká města Van a Ercin byla na podzim roku 2011 postižena dokonce dvakrát. Nesu to těžce nejenom kvůli lidským ztrátám, ale na obou místech jsem pobýval dva týdny před zemětřesením, znám zdejší lidi a vím, jak je zde život těžký a jak se konečně po staletích přeshlapování začal v uplynulém desetiletí rozvíjet. Kdyby měl mít pravdu řecký historik Thukydides, který píše, že v době peloponéské války, což byl hnusný bratrovražedný konflikt, který trval skoro jako naše třicetiletá

válka, bylo mnohem víc přírodních pohrom než předtím; tak bych čekal zemětřesení někde v Řecku nebo Itálii. Země je po Fukušimě ještě rozechvělá.

Australský geolog R. Fairbridge a další vědci včetně I. Charvátové již před třiceti lety hledali vztah mezi sluneční činností a vulkanismem. Věc by mohla fungovat tak, že hmotné planety Jupiter a Saturn by způsobovaly malé vychylování Slunce ze středu sluneční soustavy a tím i slapové síly, které by nějakým způsobem modulovaly množství slunečního záření. Velmi malé změny gravitačních poměrů celé sluneční soustavy by pak měly vliv nejenom na planetární klima, ale také tektonický režim terestrických planet. Dopad by byl ten, že k hlavním vulkanickým fázím by docházelo na více planetách současně. Vulkanická událost by tedy neměla zemské, ale planetární měřítko.

Zatím se jedná o obtížně prokazatelnou hypotézu, nicméně geologická zkušenost je doopravdy taková, že v určitých zemských provinciích o velikosti kontinentu či dokonce celé polokoule občas dochází k obdobím globálně zvýšené aktivity. Problém je ten, že v geologickém záznamu jsme schopni sopečnou činnost datovat s přesností zhruba jeden milion let a to nám skoro nic neříká o proměnách vnitřních sil země v měřítku lidského života.

Civilizace jako příliš jemný stroj

Možnost další sopečné exploze systému Katla-Eyjafjallajökul je během několika dalších let pravděpodobná. Sopečná aktivita by sice mohla vyznít během několika týdnů či měsíců. Statisticky vzato by mohlo jít o sérii několika dalších menších výbuchů a zejména čedičových výlevů, z nichž většina by Evropu vůbec neměla zasáhnout. V tomto modelu je však celá řada nejasností zejména chování obrovité Katly, která explodovala v letech 1612 a 1821 až 1823. Podle českých a německých kronikářských záznamů byl rok 1612

klimaticky mírný, jenom na počátku dubna a června udeřily nečekané mrazy a pomrzla vinná réva. Rovněž další rok byl sice deštivý, ale jinak teplotně průměrný. O dost dramatičtější byly následky výbuchu islandské Laki v roce 1783, kdy i v Čechách nastalo mimořádně chladné tříleté období.

Poslední výbuch Katly se na našem území prakticky neprojevil. Zkušenost posledních dvou staletí tedy říká, že většina sopečných výbuchů se u nás buď neprojeví, anebo jen po dobu několika týdnů či měsíců a jen výjimečně jako po slavné explozi Laki může po dobu dalších 2 až 3 let dojít k ochlazení, vyšším srážkám a zničení části úrody.

V měřítku dalších několika desítek let je situace podobná jako u povodní. Dá se čekat, že obojí bude častější než ve 20. století, ale netušíme, kdy nebezpečí

přijde. Výrobci letadel by však určitě neudělali chybu, kdyby vyvinuli letecké motory schopné lépe vzdorovat vulkanickému prachu. Největším rizikem však není samotná změna klimatu, tedy snižování průměrných teplot na dané polokouli o 0,4 až 1,0 °C po dobu jednoho až dvou let, ale zejména nižší produkce potravin. Současná společnost zatím žije od sklizně ke sklizni a nerealisticky očekává, že nedostatkovou komoditu vždycky někde koupí, že jde jen o otázku ceny.

A co se týče samotné civilizace, tak pod tlakem globální konkurence a nutnosti zvyšovat efektivitu firem či celých států jsme šli nutnou cestou dělbý práce a tím jsme zvýšili komplexitu společnosti. Ta dnes buď pracuje jako jemné, dobře propracované švýcarské hodinky, anebo – jak nám ukázal příklad leteckých společností – nefunguje vůbec.

Konec světa od klávesnice

LUDEK SKOČOVSKÝ

(p)

Chťít po informatikovi, kterým tedy jsem, aby poradil, co dělat, až nastane konec světa, je vošajstlich, anóbrž z pohledu většiny kolegů holý nesmysl. Ten holý nesmysl ale vychází z předpokladu, že konec světa nastane násilnou, nejlépe asi válečnou cestou, a pokud ne, tak jen nenásilnou vlastní sebedestrukci, opět ovšem v důsledku technického kolapsu. Ať už ovšem tímto způsobem jakkoli, vždy dojde ke zhroucení infrastrukturních sítí, dojde k silnému záření různého typu, což pochopitelně bude mít za následek vyřazení z funkce všech elektronických přístrojů, tedy včetně výkonných počítačových serverů, které vytvářejí současný Internet.

Mimochodem, vím, že zdržuji, když už i tak je po všem, ale: Internet a internet (jak už jsem to, do háje, již mnohokrát říkal a psal) je rozdíl. Internet s velkým I je celosvětová konkrétní síť. Kdežto internet je technologie na základě protokolu IP (Internet Protocol). Jistě, stojí na ní Internet, ale doma v obýváku máte několik počítačových jednotek propojených tak, že jsou takovou malou sítí typu internet. Zda je ona také připojena k jiné síti, a tím pádem napojena na Internet (jak říkám: pozor na I), je docela důležité, protože pokud ne, můžete se jenom navštěvovat vzájemně na svých počítačových zařízeních v obýváku, ale skutečný svět za jeho branami (a branami vašeho routeru) vám uniká – tj. *seznam.cz*

a nebo *velkýgügl.cokoliv* vám nebude k dispozici, neb na něj prostě zkrátka a dobře nemáte spojení.

Jinými slovy: Internet zůstává funkční, ale rozdroben na spoustu malých sítí, byť pracujících v technologii internet, na síťky zcela opuštěné, melancholicky zapomenuté a smutné. Beze zdrojů. Beze zdrojů informací, takže například nevíte, kde si koupíte pyžamo nebo proč je vaše milenka najednou taková divná. Internet je totiž technologie, která vzájemně spojuje různé sítě na stejném technologickém principu IP. Internet nemá žádné jádro, žádné centrum, bez kterého by se neobešel.

Nevím, jestli vám to dochází, ale pro mne je takto konec světa docela zásadní. Přestože budou sítě běžně provozovatelné, propojení mezi nimi bude zpřetrháno. Po planetě se budou pohybovat lidská individua, která budou tyto zdroje vyhledávat, natahovat na přenosné paměti různých typů a snažit se je vyměňovat za jídlo a cigarety. Vzhledem k tomu, že původní majitelé těchto zdrojů si budou vědomi jejich ceny, zdroje

informací budou jistit různými fyzickými, ideologickými a technologickými způsoby. Piráti budou ovšem také velmi důmyslní, a tak se rozhoří jistý plamen nové informační války.

Protože z vlastní zkušenosti dnes těmto technologiím skutečně rozumí jen určitá skupina lidí, obyčejní dnešní uživatelé zůstanou stranou. Mezi nimi pak začnou vznikat různé konspirační teorie, které položí základ nové mytologie. Piráti a majitelé zdrojů se nakonec vzájemně zcela vyvraždí a na zemi z původních technologií zůstanou jen trosky, které bez uvedení do souvislosti budou vlastně k ničemu. I tak si je ale zbylí obyvatelé planety osvojí, ovšem nyní už jen jako ikony staré doby, v občasných průvodech, kterými budou požadovat návrat starých časů, je budou nosit v čele průvodu přivázaný motouzy na palicích a budou si brumlat záhadné a stále romanticky znějící binární a hexadecimální kódy.

Myslím tedy, že nás nečeká nic dobrého. Buďto budeme *Ti, kteří přežijí*, ale zůstanou nevědomí, anebo zahyneme ve válce mezi piráty a majiteli zdrojů.

Kde končí svět?

ERAZIM KOHÁK

(f)

Kde končí svět? Asi někde v pohádce. Aspoň až tam na konec světa obvykle putuje český Honza – potažmo rytíř – za zakletou princeznou.

České lidové povědomí mívalo o světě takovou docela praktickou představu. Tady *u nás* je doma. O den chůze dál – za mého dětství to bylo *za Pakou* – začíná svět. Když se mladá Domáňová ve čtvrtém díle Jiráskovy kroniky *U nás* rozjela s trakařem z Hronova prodávat plátno až někam k Hradci, jela *do světa* a vracela se

jako *světačka*. Mohla jet dál. Šumavští světáci v *Cirkusu Humberto* jezdili rok co rok za prací až do Hamburku. Světák v *Paličově dceři* byl až v Americe, tedy opravdu na konci světa. Přivezl si odtamtud ochočeného indiána, docela jako svatý Prokop čerta. Mohl jet dál, a vrátit se domů z druhé strany, jako Masaryk a jeho bájní legionáři. Svět našich předků prostě nekončil. Na každé *u nás* navazovalo nějaké *ve světě*. Konec by mohl být leda v pohádce. Vždyť ještě Waldemar Matuška zpíval

Comeback ovce Jákobovy (p)

Před lety jsem se poprvé setkala se čtyřrohou ovci, když se mi do rukou dostaly fragmenty lebky berana ze středověké Olomouce. S úžasem jsem na ně hleděla a pátrala po dalších podobných případech, které jsem brzy našla v jiných archeozoologických souborech. Náhod bylo příliš mnoho na to, aby se jednalo o jednotlivé mutace; takže to vypovídalo spíše o zafixované mutaci obsažené v některém plemeni ovci. Zadal jsem tedy do vyhledávače heslo „čtyřrohá ovce“ a vzápětí se nechala okouzlit ovci Jákobovou (existují ale i další vícerohá plemena ovci).

Ovce Jákobova (české synonymum ovce čtyřrohá) je spíše menší primitivní plemeno ovci – samci dosahují velikosti 75–80 cm v kohoutku a 50–80 kg; samice jsou asi o třetinu menší. Obě pohlaví vždy mají rohy; nejčastější je výskyt čtyř rohů (dva trčí dopředu a dva jsou zahnuté kolem hlavy), ale vyskytují se i jedinci pouze se dvěma, anebo až se šesti rohy. Základní zbarvení plemene je černobíle strakaté, přičemž bílá barva by měla mírně převládat nad tmavou. První doklady, odkazující přímo na toto plemeno, pocházejí ze začátku 17. století z britských ostrovů; ovšem ovce podobného zbarvení jsou zobrazovány už ve starověké Mezopotámii či v Egyptě.

Původ plemene je nejasný, ale odvíjí se kolem něj řada legend, jak už ostatně napovídá i jeho název. Jákob (kniha Genesis, 30: 31-43) odebral všechny skvrnitě ovce ze stáda svého tchána Labana (původ ovce Jákobovy je tak spíše mytologicky kladen do Sýrie a období před 3000 let), odehnal je do své domoviny a začal je rozmnožovat (podle některých autorů se jedná o první doklad cíleného šlechtění v historii); později se i se svými stády a s rodinou přestěhoval z Palestiny za svým synem Josephem do Egypta. Nicméně název „ovce Jákobova“ je až výdobytkem poloviny 20. století; v předcházející

době se dané plemeno označovalo ve Velké Británii jako „španělská ovce“.

Legenda tedy další pouť plemene vysvětluje rozšiřováním ovce z Egypta po severní Africe a spolu s Maury přes Sicílii do Španělska. Zde se původní příběh poněkud třští a cesta ovce mezi Španělskem a Anglií mívá dvě verze – střízlivější konstatuje několikrát dovoz plemene ze Španělska, romantičtější verze spekuluje se zachráněnými zvířaty po ztroskotání španělské Armady roku 1588 na pobřeží Britských ostrovů (podle této větve legendy brali Španělé odolné plemeno ovci na paluby svých lodí jako živé konzervy). Někteří autoři vidí naopak původ plemene v subarktických ovcích a viní z dovozu do Británie Vikingy; nicméně některé anatomické znaky a zvláště genetické studie ukazují na větší příbuznost ovce Jákobovy s ovci z Předního východu než s dalšími evropskými plemeny. V 18. století bylo pak plemeno široce rozšířené po Británii, zejména jako okrasné parkové zvíře, v pozdější době se šířilo dále do světa. Britské chovy byly zdecimovány hlavně v první polovině 20. století; od zániku ho později odvedly záchranné programy. V současnosti plemeno prožívá svůj velký boom. V České republice se s nimi můžeme setkat v zooparku Chomutov nebo v brněnské zoologické zahradě; inzeráty na stránkách chovatelských časopisů však naznačují i zvyšující se zájem soukromých chovatelů.

Důvody současné velké popularity tohoto plemene nejsou čistě módní; výhody této ovce lze odvodit z jejího atraktivního vzhledu, ale právě i z její primitivnosti (ve smyslu odvozenosti od původního předka). Vypadá to, že díky tomu, že v minulosti unikla cíleným snahám o šlechtění, si ponechala řadu výhodných vlastností. Je doporučována jako nenáročné plemeno, co se stravy i zázemí týče; je odolnější vůči parazitům i deformacím kopyt než jiná plemena ovci. Snadno

se rozmnožuje, samice mívají jednoduché porody (včetně vícečetných) a silný mateřský instinkt; mláďata dobře prospívají a rychle rostou. Vzhledem k původně nízkému počtu ovci začátkem 20. století je však třeba dávat pozor na příbuzenské křížení.

V současnosti se ovce Jákobova kromě okrasné funkce chová především pro maso, které je libovější než maso jiných plemen, a vlnu. Vlnu si vychalují zejména výrobci gobelínů a dalších ručně zhotovovaných vlněných výrobků – světlé i tmavé prameny vlny se totiž dají snadno roztrždit a v libovolném poměru namíchat; takže z jedné ovce je možné vyrobit spektrum přize od bílé přes různé stupně šedi až po černou. Z Anglie jsou rovněž hlášeny případy, kdy tyto ovce byly úspěšně použity místo hlídacích psů na sřezení pozemku proti nežádoucím návštěvníkům. Nechybí zrovna vám takové všestranné zvířátko?

ZDEŇKA SŮVOVÁ

Zavíječi

(p)

Zavíječi (taky se jim říká potravinová moli) – ve škole jsme s nimi krmili kudlanky. Pokud ale nechceš chovat kudlanky a jiné predátory, bal potraviny (zejména obiloviny, cukry, koření, těstoviny apod.) do tvrdších obalů (plastových krabic, igelitu), protože zavíječi papír i mikrotén či celofán provrtají. Jen nevím, jestli to pak nechce občas otevřít a provětrat, ve velkém množství nic neskladuju. To, co už je napadené, asi budeš muset vyhodit, prohlédni ostatní nedostatečně zabalené potraviny, jestli je nemáš i tam, šíří se dost rychle i do dalších místností (housenky jsou mrňavé cca 4 mm a světlé). Na zavíječe existují návnady (něco jako mucholapky), kvůli kočkám i kvůli lidem si radši poříd' návnady na bázi feromonů bez přílišné chemie. Minulý týden

jsem je kupovala za 10 Kč/ks v drogerii Teta, ve fajnových drogeriích bývají předražené. Zavíječe jsem si většinou přinesla domů se zrním pro hlodavce, většinou si dávám pozor, abych kupovala pouze krmení v zataveném obalu, u potravin to tak asi často nepůjde.

ZS

Co dělat, když peníze nestačí?

(p)

Nadějnou, u nás zatím málo využívanou šancí je lokální systém výměny zboží a služeb založený na imaginárních penězích. Tento systém je inspirovaný rozvinutým přírodním ekosystémem, kdy každý jeho členek má svoji vstup a výstup a vytváří se mohutná síť propojení. Ve světě je tento systém známý jako Local Exchange/employment Trade System – tedy LETS (v angličtině i symbolická výzva k následování, zapojení se).

Každý má mnoho dovedností, schopností nebo i věcí, které může do systému poskytnout a nabídnout za získání toho, co potřebuje. Ve Vídni takový systém založila Strana zelených v roce 1995, funguje dodnes, kdy má přibližně 200 členů. V současné době se takový systém slibně rozvíjí v Brně, velkou pomocí je software Cyclos, díky kterému se výměny uskutečňují velmi snadno a přehledně. Poskytuje svým přibližně 100 členům rozmanité možnosti výběru z cca 200 nabídek. Nabídky zahrnují i základní potraviny, jako je domácí chléb, kozi kefir, zelenina, ovoce, není to tedy žádné vetešnictví, kde by se člověk jen zbavoval věcí, které mu doma překáží, i když se to samozřejmě nevylučuje. Je to jedna z prvních vlaštovek, ale dá se předpokládat, že čím bude „hůř“ a čím bude hodnota oficiální měny labilnější, tím větší význam budou takové systémy mít i pro zajištění dalších životních potřeb, včetně bydlení. Vybudovat

takový systém ovšem chvíli trvá, stojí za to, začít co nejdřív. Síla tohoto systému je ovšem v tom prvním slově – „lokální“, protože kromě sociálního významu a posílení sebevědomí tu vzniká i možnost potkávání a poznávání nových lidí, navazování přátelství i možnost najít v kritických situacích pomoc.

HV

Vice např.: A. Suchánková – *LETS jako fenomén budoucnosti. Sborník příspěvků ze Setkání přátel permakultury Letem světem permakultury.*

Praha, 2011.

Pivní polévky

(p)

Běžným staročeským jídlem bývaly pivní polévky, které se na rozsáhlém území střední a západní Evropy, tedy až v Německu či Dánsku, připravují podobným způsobem, to znamená i s cukrem či medem, s nimiž dnes máme takové problémy do piva a do polévky přidávat. Nikdo z autorského kolektivu této knihy neměl odvahu tyto recepty vyzkoušet, protože zřejmě představují typ jídla, na které si dlouho zvykáte, než je skutečně oceníte. Předpokládáme, že pivní polévka vznikla hlavně z potřeby nevylévat staré pivo, ale v bezodpadovém hospodářství využít cokoliv, co se ještě dá použít. V tom je recept moderní.

Pivní polévka podle M. D. Rettigové: Nech litr piva hezkou chvíli vařit a pěnu z něho pořád sbírej. Pak vraz do hrnečku pět nebo šest žloutků, dej k nim kus másla, asi tři vařečky mouky, trochu smetany, trochu květu, cukr a trochu soli, dobře to s tou smetanou rozkloktej, načež tím zakloktej vařící pivo a nech to ještě chvíli povařit. Musíš tím ale pořád míchat, aby se nesrazilo. Chceš-li polévku mít kyselou, dej do ní trochu vinného octa. Potom nakrájej na kostky chlebiček, dej ho na mísu a polévku na něj vlej.

Pivní polévka, jak se vařila na zámku Stará Skalice – Bohumilice: Dá se vařit litr piva s lžící tlučeného cukru a 40 g čerstvého másla. Mezitím se rozkloktá 5 žloutků v 1/4 l smetany s půl lžičkou mouky a zakloktá se tím vařící se polévka, jež se míchá stále na plotně, až zhoustne. Přiměřeně se osolí, dokud se vaří. Než se nese na stůl, přidá se šťáva z jednoho citrónu.

Polévka pivní našich babiček: Uvař pivo s celou skořicí a s cukrem. Pak ji zahustíš čerstvým mlíkem s trochou mouky.

Staročeská pivní polévka: 1 litr piva, 80 g cukru, 30 g másla, 100 g chleba, 2 žloutky, citrónová kůra, zázvor, kmín a sůl. Do piva dáme cukr, citrónovou kůru a vše dobře rozšleháme. Pak přidáme sůl, máslo, kmín, zázvor, rozstrouhaný chléb a necháme vařit, až vše zhoustne. Nakonec polévku procedíme a rozšleháme v ní žloutky.

CK

Zdroj: Josef Staněk – *Blahoslavený sládek*, Praha 1984.

Počasí, s. r. o.

(p)

S místním fotografem panem Čížkem jsem před časem dokončoval knihu o frýdlantských povodních v roce 2010. Telefonujeme spolu a voda mezitím zase stoupá. V televizi vidím, jak voda zaplavuje stejné domy a stejná nábřeží, která máme i v naší knížce. Máme silný pocit *dějà vu*, jako by frýdlantským náměstím opět obcházel stín Franze Kafky, který sem jezdil jako úředník pojišťovny uzavírat zprávy o úrazech v místních textilkách. Možná, že se dokonce nedobytný a od města izolovaný hrad stal předobrazem jeho Zámku.

Mezitím hovořím s lidmi. Často slyším stejnou větu, jako sociologové zaznamenali v různých částech Evropy: *Takové počasí*

nepamatujeme. Lidé jsou zaskočení nejenom silnými dešti a kroupami, ale také kvalitou a počtem blesků. Asi se dřív nestávalo tak často, aby bouřky trvaly tak dlouho, začínaly v pět ráno a projevovaly se nikoliv běžnými, dobře známými klikatými čarami, ale plošným rozsvěcováním oblohy, které se objevuje třeba každých několik sekund.

Ještě před třiceti lety bývalo běžné, že přišlo jeden den a skoro nic se nedělo, pak přišlo další den, ale voda začala stoupat až na počátku třetího dne. Půdy tehdy byly méně zhutněné a voda se lépe vsakovala. Ani tehdy by krajina nezadržela skutečně velký déšť, ale dokázala povodňovou vlnu zpomalit a rozložit v čase. Dnešní zkušenost je odlišná a typická pro naši rychlou a efektivní dobu. Přišlo jenom dvanáct hodin a pak už tady byla velká voda.

Co se děje? Především lidé bydlí na větší ploše a více místech a proto mají větší majetky. Takže i kdyby se klima neměnilo, výše škod by stále rostla. Dál si sdělovací prostředky stále víc všímají klimatických událostí, protože to je jev, který po velkých povodních doopravdy budí strach a tím je pro média atraktivní. Posledním a nejdůležitějším důvodem je to, že se klima mění a to ani ne tak z hlediska průměrných hodnot teploty a srážek, ale jejich rozložení v průběhu roku.

Důvod pravděpodobně spočívá v kombinaci lidských a přírodních faktorů. Následkem skleníkového jevu žijeme v jedněch z nejteplejších desetiletí posledních zhruba pěti set let. Teplý svět znamená, že se v něm odpaří víc vody a že větry mají větší energii. Představte si, kolik tepla byste museli dodat vaší varné konvici, aby odpařila litr vody – a zhruba stejné množství energie se uvolňuje, když se z vodní páry opět kondenzuje kapalná voda. Tato energie pak pohání větrnou cirkulaci.

Jenže přirozený klimatický chod má rovněž své zhruba třiceti- až čtyřicetileté

Vladimír 518 vytváří s mojí neumělou pomocí v zóně u Hlavního nádraží svůj „piece“. Říká: „Tohle město jednou bude hrozně šťastné, že má své sprejery. Jsou to nadaní lidé, kteří se v riskantním terénu a při počítačových hrách naučili strategickému myšlení, odvaze a spolupráci.“ Říkám mu: „Třeba lidé jako ty nás jednou budou tahat z nějakého velkého průšvihů, protože politici tento výcvik nemají.“

periody. Možná někdy kolem roku 2005 jsme vstoupili do přirozené chladnější fáze. Ta se zpočátku následkem teplotní setrvačnosti téměř neprojevuje, protože chladnutí povrchové vrstvy oceánu trvá dlouho, ale postupně nabírá na síle. Nejdůležitější pro naše území je zejména v zimě a v menší míře i během roku chod severoatlantské a arktické oscilace. Zjednodušeně můžeme říct, že jsou roky či desetiletí, kdy si víc tepla vyměňujeme se středozemní oblastí, a roky, kdy lépe vycházíme se Skandinávií. Arktida se otepluje mnohem víc než kdykoliv předtím nejenom kvůli globálnímu oteplování, ale zejména díky lepší výměně vzduchu se středními šířkami. Takže my zahříváme sever

a sever ochlazuje nás, ale pak se náhle klima přepne a my zase na chvíli získáváme teplo odněkud ze Sahary.

Pokud si celý tento současný klimatický guláš shrneme, dostaneme tři důležité složky – první je lidmi vyvolané oteplování, druhou je přírodní ochlazování způsobené lepší komunikací se severem a třetí vůbec nejbáznivější komponentou je rychlé přepínání režimů tepla a chladu, vlhka a sucha.

Jaké tedy bude klima v dalších letech? Pravděpodobně bude stejně nevyrovnané jako v minulých letech. Očekával bych celkově chladnější zimy s občasnými silnými sněhovými bouřemi, ale i anomálně teplé týdny. Přívalové deště i silné vícedenní srážky

přišly a jen tak neodejdou. Českou republiku již několik let obchází sucho, které v minulých letech postihlo jih Evropy, Rusko na východě i Francii na západě. Je jen otázka času, kdy dorazí i k nám. A do toho všeho se navíc začalo podivně chovat samotné Slunce. Kdo ví, zda vůbec přijde další sluneční cyklus s pořadovým číslem 25. Slabý chod Slunce nahrává dočasnému ochlazování.

Skoro určitě se dá říct, že klima příštích let bude stejně bez záruky jako penzijní reforma nebo splácení italského či amerického dluhu. Západní společnost tak konečně dosáhla cíle, o kterém staletí snila – souladu s přírodou a jejími silami.

VÁCLAV CÍLEK

J. V. Stalin vítězí nad suchem. Něco podobného bychom potřebovali i my. Předpověď klimatických rizik pro Čínu, ale i pro značnou část našeho světa se dá shrnout dvěma slovy: sucho a povodně.

Kdo ví, kdo ví, co se všechno může stát? Svět je kulatej a já jsem na něm rád.

Kam se poděl ten známý svět, kde na každé *zde* přimo navazovalo nějaké *tam*? Nezmizel, jen ztratil svou návaznost. Když naši předkové vyrazili časně ráno z Raisova Větrova pěšky do Prahy, každým krokem navazovali na své *zde* dalším *tam*. Ještě jízda vlakem zachovává tuto návaznost. Vlak každou chvíli zastavuje, průvodčí se zdraví s výpravčím, místní nastupují a vystupují. Pro mě byl pamětihodný bodrý zemědělec, který nastoupil do motoráčku ve Zlaté Koruně a halasně se zdravil s cestujícími. „A co babička?“ ptal se jednoho. Pak zaváhal, a stejně bodře dodal, „No, pořád mrtvá?“ Svět tu má návaznost.

Své první spláchnutí jsem zažil v deseti u pražských příbuzných.
Ohromující symfonický zvuk doprovázený pocitem viny,
že jsem to pokazil.
-koko-

Autem je to jiné. Pan řidič se uzavře do plechového brnění a s chvostem zplodin se řítí na Brno. Při sto šedesáti kilometrech v hodině se nestačí ani rozhlédnout. Pak někde na Veveří zastaví a vystoupí *někde jinde*. Návazný svět vyšuměl do neskutečna. A to je auto. V letadle je ta lakuna dokonalá. Skutečně je jen *tady*, pak dlouho nic, až najednou *jinde*. Prožívaný svět ztratil svou návaznost.

Či ne tak docela. Návaznost tu je, jen na ni není spolehnutí. Zajišťuje ji už jen sám cestující. Svět, to jsou ostrůvky, na kterých se postupně odehrává příběh našich životů. To je ono: příběh nahradil svět, a příběh nutně končí. Není divu, že nás jímá závrať prý z *konce světa*, ač spíš z konečnosti našich příběhů.

Třeba příběh, který vyprávějí kosmologové a astrofyzici. Je o tom, že je vůbec *něco* a ne prostě holé, nekonečné *nic*. Tak se na počátku novověku tázal Leibniz – *Proč je něco, spíš než jednoduše nic?* Tu otázku si

kladou lidé vždy a všude. Proč je vůbec něco? A nečihá někde v hlubinách *něčeho* prázdnota holého *nic*, která jednou pohltí všechno něco? To by byl *konec světa*, který se nepřežívá.

Je to, co nám dělá starosti? Sotva. Příběh o *Bytí* a *nicotě* je na komiksové a filmové horory příliš odtaziť. Náš zkušenostní horizont se týká nanejvýš lidských věků. Horizont, který by sahal do nekonečna, kde se sbíhají rovnoběžky a *Bytí* končí, je pro nás teoretická představa, která nevzrušuje. Věřící si to představují tak, že již na počátku se nade vši nicotou vznášel Duch Hospodinův. To je takový podivný obrat izraelských kněží z 6. století před Kristem. Dnes bychom to nejspíš vyjádřili nějak tak, že již před prvotní nicotou tu byla *Vůle* – či

Láska – k *bytí*, Ta s nekonečnou štědrostí a úctou vedla *bytí* ke skutečnosti. Ač po pravdě, není to stejně obrazné jako obrat *Duch Hospodinův*? Budiž. Pro věřící zůstává bezprostředně danou skutečností, že *bytí* je základnější než *nicota*, život než smrt. Moudrý židovský myslitel Maimonides byl přesvědčen, že *bytí* nepozná konce. Neméně moudrý myslitel Whitehead vyjádřil křesťanskou důvěru, že jednou ta velká láska shromáždí všechno, co kdy bylo a co zůstává zapsáno mimo čas v paměti boží, a přetvoří to v novou, nepomíjející skutečnost... Tak či onak, dělat si hlavu z *konce světa* nemá smysl.

A přece, lidé si z „konce světa“ hlavu dělali a dělají. Třeba na konci milénia. Nebo na vrcholu zhýralosti v předvečer reformace. Či v dobách morových ran. Znovu a znovu vyrůstá přesvědčení, že „takhle už to dál jít nemůže“. Pak z apokalypsy vyjede pátý jezdec – a jak Zbyněk Brynych ukázal ve svém filmu z roku 1964, „pátý jezdec je strach“. Nevjíždí z konečnosti života a svě-

ta. S tou jsme se naučili žít. Ale... odkud tedy vyjíždí ten pátý jezdec?

„Už panikáři jedou! Už panikáři jdou!“ zpívali Voskovec a Werich na melodii *Pochodu komediantů* pod jicny děl v předmnichovském létě apokalyptického roku 1938. Někteří z nás ještě pamatují tu nesmírnou odvalu dvou klaunských postaviček, jak zpívají *Už panikáři jdou! Hlavu maj' ve smutku a strach jim kouká z očí. Už je to na beton, všechno se otočí! Kolena se jim třesou, Jobovu zvěst nesou. Jsou jistá místa a tam se chytá proti nám akce dozajista. To by tak hrálo, vždyť je nás málo! Opuštění jsme dočista*. Voskovec a Werich radili: *Nejlepší odpověď pro panikáře je rázná domluva přes obě tváře. Hele, koukej, podívej se, divnej brachu,*

Šetřit až v nouzi

Ty však raději zachraňuj, co máš, a začni s tím včas! Vždyť již naši předkové přišli na to, že je pozdě šetřit teprve v blízkosti dna. Ostatně tam dole v sudu zbývá toho nejenom zcela málo, ale také jen to nejhorší. Lucius Annaeus Seneca – Z listů Luciliovi. Přel. B. Ryba.

buďto teda máš kalhoty plný strachu nebo pro strýčka příhodu už si napřed kališ vodu...

Jenže panikáři měli pravdu. Naše milovaná Republika československá se rozdrobila na českou, slovenskou, německou, maďarskou, polskou, rusínskou drť. Mnichov už jen napsal *finis* na konci příběhu, který jsme žili od rozjásaného 28. října. Byl to konec jednoho světa. Ostatně jako po záblesku poválečných nadějí Únor, který si někteří z nás přejmenovali na „Vítězný“. A co ti ostatní? Po Mnichově někteří bojovali, a nepřežili. Padli. Jiní nebojovali – a nepřežili morálně. A jiní přežili, poznamenání tím či oním *koncem světa*. Jen příběh šel dál. Jako po Únoru.

To je snad nejzákladnější ponaučení z *konců světa*. Každý *konec světa* znamená přesun těžiště příběhu, ale příběh jde dál. Pokud za jeho střed považujeme sami sebe, ten přesun přežít nemůžeme. Jenže nevy-

jíždí pátý jezdec právě z toho, že se považujeme za těžiště příběhu, za onen příslovečný pupek světa, takže konec našich drahých zvyklostí nám připadá jako konec světa?

Když Mnichov zpečetil náš národnostní rozkol a s ním i konec našeho příběhu, došlo k takovému základnímu posunu. Středem světa, těžištěm příběhu, jsme přestali být my, naše lásky, tužby a zášť. Stal se jím masarykovský humanitní ideál svobody, spravedlnosti, soudržnosti, který se Československo, země naší věrnosti, snažilo usilovně a nedokonale naplnit. Ti, kdo do středu zájmu postavili ideál svobody, spravedlnosti, soudržnosti, ti konec světa přežili. Jistě, mnozí padli, po Mnichovu i po Únoru, ale nevypadli z příběhu. Ti,

kdo za těžiště příběhu považovali uspokojení vlastních zájmů, ti podlehlí pátému jezdci. I když přežili – a dnes třeba hromadí ještě větší moc a majetek – vypadli z příběhu. Propadli se do bezvýznamnosti přežívání. Byť na vysoké spotřební úrovni.

Právě ty přežívající duté životy dnes chamtiví a mocní straší *koncem světa*. Pochopitelně: lidé vystrašení se dají lépe manipulovat, a dutí lidé vystrašit, nejlépe *koncem světa* obecně. Dnešní panikáři nehovoří o konkrétních hrozbách, jimž bychom mohli čelit. Tak je to s konci světa obecně. Někteří jím straší. Nehovoří o konkrétních hrozbách, kterým se dá čelit, se kterými se dá bojovat. Straší neurčitou hrozbou. Z pestrosti kulturních zvláštností udělají hrůzný *střet civilizací* – Josef Goebbels tomu říkával *Kulturkampf* – žluté nebezpečí nebo islámskou hrozbu. Nevarují, jen si kalí vodu a čekají v zákulisí.

Je to až trapně známý scénář. Jasná výstraha mobilizuje, neurčitá hrozba straší a paralyzuje. Demagog, který chce manipulovat dav, musí nejprve popřít jasnou výstrahu a nahradit ji neurčitou hrozbou, kterou posiluje potlačené vědomí skutečného ohrožení. Pomůže nám zapomenout na globální oteplování, na hrůzný nárůst naší početnosti a náročnosti, na sociální bezpráví našeho blahobytu, na naši neochotu porozumět odlišnosti a naší ochotu uchýlit se k násilí. To všechno zastře neurčitou hrůznou hrozbou, od klasického *židovského spiknutí* přes mnoholetý evergreen, *rudé nebezpečí*, až po dnešní *islámskou hrozbu*. S tím ovšem nemůžeme nic dělat – a tak se svěříme tomu, který nabízí silnou ruku a slibuje ochranu před *koncem světa*.

Nejde o konec světa: jde o přežití demagogie a davové psychózy, kterou šíří uchazeči o úlohu *silné ruky*. První krok k přežití je střízlivé hodnocení údajné hrozby. Ne obecně, ale zcela konkrétně – co ohrožuje náš příběh?

Především hrozba ekologická. Naše civilizace omámila lidstvo příslibem *zrušení mezí*. Vlastně příslibem všemohoucnosti. Jako triumf nad omezením přírody jsme vítali nárůst lidstva z jedné miliardy na sedm za sto let. Vítali jsme nekonečný nárůst spotřeby. Odmítli jsme vzít na vědomí, že nekonečný růst v konečném prostoru nutně končí výbuchem. Kdesi v podvědomí sice víme, že nekonečný růst na konečné Zemi je protimluv, ale potlačili jsme to vědomí. Ovšem potlačené vědomí je podstatou špatného svědomí, nejlepší páky manipulace.

Ekologická hrozba přerůstá v hrozbu sociologickou či přesněji – morální. Nekonečný Růst vzýváme ne jen z naděje, že štěstí lze zaručit blahobytem. Vzýváme jej také ze špatného svědomí nad hrůznou sociální nespravedlností. Kdesi v podvědomí víme, že se přejídáme, zatímco dvě třetiny lidstva živoří a umírají. Řešíme to směnkou na budoucnost. Bídu už neomlouváme příslibem blaha v nebesích, nýbrž *zářnými zítřky* nekoneč-

ného Růstu. Jenže svět je velmi konečný, a jen potřeba nás privilegovaných už přesáhla meze. Víme to, ale i to vědomí potlačujeme. Zas máme špatné svědomí.

Sociální bezpráví přerůstá dál do hrozby násilí. Vymlouváme se na zlý gen, jenže ten vysvětlí nanejvýš hospodskou rvačku, ne globální hrozbu násilí. To se stává hrozbou, protože nadspotřební společnosti již celé století vyrovnávají své rozpočty prodejem vyspělé bojové techniky do všech koutů světa. Těm dvěma třetinám lidstva, které nemohou ani uživit své hladovějící děti, dáváme do rukou bojovou techniku za miliardy. Daňový poplatník to uhradí, jen když to ospravedlníme „obranou“. To prý *sřet civilizací* vyžaduje, aby se i Česká republika zapojila do okupace Afghánistánu. Ovšem když už vyzbrojujeme své klienty, vyzbrojíme i jejich nepřátele, aby se zachovala rovnováha. Víme, že přezbrojený svět hrozí apokalyptickou válkou, ale odmítáme to vědět. Z potlačeného vědomí zas máme špatné svědomí, až jsme ochotní věřit, že se nedá nic dělat a že konec světa se nezvratně blíží.

Dá se něco dělat? Snadno sotva. Dostali jsme se do začarovaného kruhu vzájemně se podporujících lží. Museli bychom vystoupit z kruhu. Kdekoliv a všude. Třeba z představy, že problémy bídy se dají řešit násilím, ostatním drátem na hranicích. Nebo z představy, že nekonečný Růst může vyřešit otázky sociálního bezpráví bez vědomého úsilí, *jako neviditelnou rukou*. Nebo z představy, že Země a s ní i naše civilizace je slučitelná s nekonečným Růstem. Kdesi v podvědomí víme, že každé takové tvrzení je holý nesmysl a úmyslná lež. V začarovaném kruhu si to připouštět nemusíme.

Je vůbec možné vystoupit z kruhu nepravých samozřejmostí? Těžko. Kruhový argument, *circulus viciosus*, je svým způsobem dokonalý. Jeho závěry podporují jeho východiska a opačně. Je potřeba se tázat na sílu, která drží dohromady jednotlivě neudržitelné části začarovaného kruhu. Tou silou je potlačené vědomí,

keré zaznamenáváme nanejvýš jako *špatné svědomí*. Logika Růstu se jeví přijatelná, protože jsme potlačili ekologické a sociální následky nekonečné expanze v konečném prostoru. Logika bezpráví se jeví jako přijatelná, protože jsme potlačili vědomí jejich příčin a následků. Logika násilí se jeví jako přijatelná, protože jsme potlačili vědomí spiknutí sobectví a svévole, kterou si ji zdůvodňuje. Či starosvětsky: vědomí našeho vlastního podílu na vině. Cesta z něj – zas starosvětsky – vede *vyznáním viny*, či méně archaicky: zvědoměním našeho potlačeného vědomí. Je to možné bez důvěry v odpuštění? Nebo je to další, tentokrát teologický začarovaný kruh?

Zůstaňme raději u *konce světa*. Když si přiznáme, že ve středu našeho začarovaného kruhu je potlačené vědomí našeho podílu na údajné *hrozbě konce světa*, poznáme předpoklady přežití. Je to především přeřazení našich osobních zájmů ze středu na okraj potřeb *všeho života*, ne jen toho lidského. Pak můžeme reálně rozhodovat v rámci celku a dát před Růstem přednost trvale udržitelným řešením.

Když si uvědomíme hloubku sociálního bezpráví a uznáme, že naše směnka na budoucnost je bezcenná, můžeme přistoupit k zásadnímu globálnímu přerozdělování, k vědomému snižování vlastní spotřeby a navyšování spotřeby druhých. Když si doznáme, že naše vlastní propojení sobectví a svévole nás vystavují zlobě našich obětí, můžeme se vzdát násilí. Logika řešení je stejně přímočará jako logika ohrožení. Stačí si ji doznat a vyvodit z ní následky.

Jenže tu se vracíme k té teologické otázce. Jsme toho schopni? Nebylo by neskonale riskantní vzdát se záruk bohatství, moci a výsad bez záruky jiného, spravedlivého řádu?

Bylo, jenže jen za cenu rizika může vzniknout nový řád. To riziko je skutečné. Podle křesťanského příběhu to zkusil Ježíš – a skončil na kříži. Jenže pokud máme na vybranou mezi rizikovým přežitím a jistým *koncem světa*, pak je třeba riskovat. Totiž jenom ti, kdo tak riskovali, přežili předchozí *konce světa*. I když padli, nepropadli prázdnotě. *Kde končí svět* se jmenovala gramofonová deska, kterou jsme kdysi uctili oběť Jana Palacha.

Chemie na konci světa

JIŘÍ HANIKA

(p)

Na začátek si můžeme položit otázku – *Co je chemie?* Pro někoho chemie připomíná obávaný předmět ve škole, pro jiné pak možný zdroj nebezpečí a další z nás si ani neuvědomují, jak závisí kvalita našeho současného života právě na tomto oboru. Všeobecný ostych a obava z chemie, masivně podporovaná v současné době většinou sdělovacích prostředků, pramení především z neznalosti podstaty věci samotné. Tento stav, nazývaný někdy chemofobie, má příčinu možná už v nedokona-

lých školních osnovách. Naším dětem se často předkládají složité představy o struktuře elektronových oblaků kolem atomových jader prvků, o jejichž skutečné podstatě mají možná mlhavou představu i samotní učitelé. Pak ovšem zbývá méně času na výklad o vlastnostech různých látek, se kterými se ale každý z nás v běžném životě setkává, tedy jakési „zbožiznalství“.

V našich každodenních aktivitách jsme obklopeni užitečnými chemickými látkami, aniž si to možná

v plně šíří uvědomujeme. K chemickým přeměnám látek dochází nejen v našem bezprostředním okolí; chemické reakce rozličných molekul se odehrávají v atmosféře, v přírodě, v rostlinách a všech živých organismech, včetně nás samotných.

Pokud nechceme opustit pohodlí dnešního života a vrátit se zpět někdy do poloviny předminulého století, kdy se lidé podívali jen tam, kam došli pěšky, ti majetnější dojeli někam dál na koni, a kdy průměrný věk obyvatelstva byl o několik desítek let kratší, než je tomu dnes, zbývá nám než jediné, totiž solidně pochopit souvislosti světa, ve kterém žijeme. To platí bez jakékoliv výjimky i pro chemii. Obava z této disciplíny v laické veřejnosti ustoupí do pozadí tehdy, když jí dobře porozumíme, když si uvědomíme, jak správně a bez-

oblíbený předmět na základních školách. V této souvislosti je třeba připomenout, že bez tohoto oboru by současný pohodlný životní standard, na který jsme si zvykli, bez chemických produktů vůbec nemohl existovat. Na tomto místě je nutné zdůraznit, že chemici si své produkty nepřipravují a chemické výrobky nevyrábějí pro své osobní potěšení, ale proto, že jsou vyžadovány všemi ostatními obory a odvětvími lidské činnosti.

Chemický průmysl je svými výrobky neodmyslitelnou základnou pro všechny rezorty národního hospodářství a vychází v drtivé míře z fosilních surovin, ať jsou to minerály a rudy pro anorganické výrobky (například hnojiva, pigmenty pro nátěrové hmoty, metalurgii, prostředky pro výrobu skla, keramiky apod.), nebo uhlí, ropa a plyn pro

Na novém místě nejdřív založím kompost. Pro někoho to je bordel.
Pro mě je bordel, když někdo nezaloží kompost.
-koko-

pečně zacházet s chemickými výrobky, jak je používat k našemu prospěchu a také jak je recyklovat chemickými procesy, když už je třeba nepotřebujeme.

Pojďme si krátce připomenout ty sféry naší existence, které bychom bez chemie, chemických procesů a výrobků museli oželeť, a současně se zamysleme nad tím, zda s chemickými látkami zacházíme tak, abychom sami nezpůsobovali nějakou vážnou škodu na životním prostředí či na našem vlastním zdraví.

Položme si několik otázek, jak to s chemií kolem nás vypadá, jak vypadá výhled do budoucnosti, a hledejme na ně adekvátní odpovědi.

Chemie kolem nás

Chemie jako obor bývá často pranýřována sdělovacími prostředky, ekologickými aktivisty za to, že škodí zdraví lidí, poškozují životní prostředí a je to málo

celou plejádu organických výrobků (polymerní materiály, léčiva, potravinové doplňky, barviva, nátěrové hmoty, zemědělské ochranné prostředky, drogistické a parfumerické zboží apod.). Zajišťuje vstupy vlastně do všech výrobních postupů průmyslových oborů.

Na tomto místě je nutné zdůraznit, že současný životní styl, délka a kvalita našeho života jsou bezpodmínečně založeny na obrovském množství výrobků, které bychom bez chemických procesů vůbec neměli. Pro příklady není třeba chodit daleko: Každý z nás bere za samozřejmou existenci lékárny, drogerie, kde jsou pro naši potřebu skladovány produkty velmi sofistikovaných chemických procesů, za normální považujeme dopravní prostředky – automobily, autobusy, letadla a také zemědělské či stavební stroje, které by se bez motorových paliv, maziv, chladicích směsí, brzdových kapalin, náplní akumulátorů, hydraulických olejů nepohnuly z místa ani o píď.

Například taková lékárna je vlastně sklad velmi složitých chemických látek, upravených do lékové formy, které nám pomáhají ve chvílích, kdy je nám nejhůře. Přitom se jedná o velmi složité chemické výrobky, které prošly při své výrobě řadou chemických přeměn v procesech s mnoha často velice složitými aparáty – reaktory, výměníky tepla, destilačními kolonami atd.

Každý den používáme mnohé výrobky, bez kterých se dnes už určitě neobejdeme a k jejichž výrobě bylo nezbytné použít velmi sofistikované materiály, vyrobené rovněž chemickými procesy. Výroba třeba mobilního telefonu, počítače, CD nosiče, mýdla, zub-

K zabezpečení dostatku potravin pro obyvatelstvo je nutná intenzivní zemědělská výroba, která se neobejde bez masivní produkce anorganických průmyslových hnojiv. Bez nich a také bez všelijakých ochranných prostředků rostlin a plodin – pesticidů a různých stimulatorů růstu rostlin není možné udržet kvalitu našeho života na úrovni, na kterou jsme si zvykli. Je nadmíru jasné, že například bez ochranných chemických postřiků a prostředků proti plevelům by v zemědělské výrobě muselo být zaměstnáváno mnohem více pracovníků, než je tomu v současnosti. Vždyť například v ČR je v zemědělství zaměstnáno pouze několik

Krádež posvátných peněz přinesla šilenství
Chamtivost římských vojáků se nezdržela ani před vylupováním památných předmětů; nejenom všechny možné chrámy, ale i poklady Proserpininy prý byly vyrabovány; zůstávaly nedotčeny po celý věk, ledaže si je přisvojil Pyrrhos, ten však ukořistěnou loupež vrátil ještě s velikou smírnou obětí za svou svatokrádež. Tenkrát byly lodi krále Pyrrha roztříštěny při ztroskotání a nevynesly na souš nic neporušeného kromě posvátných peněz bohyně, které chtěly odvézt pryč. Stejně tak tehdy tytéž peníze přivodily jinou pohromu: Postihly šilenstvím všechny, kteří se poskvrnili vyrabováním chrámu, a obrátily velitele proti veliteli, vojáka proti vojáku v nepřátelské zběsilosti.
Livius – Dějiny. Přel. P. Kucharský a Č. Vránek.

ní pasty i kartáčku, sportovních potřeb, automobilu, stavebních materiálů, textilií... a tak bychom mohli dlouho pokračovat, je bez chemických komponent nemyslitelná.

Samostatnou kapitolou je chemická podpora zemědělské výroby i produkce potravin. Základní potravinou je samozřejmě pitná voda. Její výrobou se zabývá řada velkých i malých vodáren, kde se citlivými chemickými a biologickými rozbory kontroluje její kvalita. Likvidace cizorodých látek se provádí filtrací, k odstraňování choroboplodných zárodků se většinou používá chlor, někdy ozon. Je jasné, že i k tomuto účelu je nezbytné jedovatý chlor či ozon vyrábět.

málo procent práceschopného obyvatelstva, přičemž tuzemská zemědělská výroba zajišťuje rozhodující část naší spotřeby potravin.

Chemie pro život

O chemii se někdy mluví hlavně v souvislosti s odpady, emisemi a různými škodlivinami. Ovšem pouze chemici jsou schopni takovéto látky analyzovat a navrhnout postupy, jak je přeměnit na něco užitečného, třeba podle sloganu „surovinu šmejď – výsledek skvost“, či jak rozumně je zlikvidovat podle úsloví „kam s ním“. To se týká jak plyných exhalátů, tak samozřejmě

kapalných nebo tuhých odpadů. Dnes je třeba už každý nový automobil vybaven katalyzátorem, který radikálně eliminuje škodlivé emise z výfukového plynu, v domácnostech jsme si zvykli na třídění odpadu, což je základní podmínkou k jeho recyklaci a opětnému použití jako druhotné suroviny.

Samostatnou kapitolou jsou ovšem kapalné odpadní vody, ať již komunální, či průmyslové. Je samozřejmě jasné, že prakticky veškerá pitná voda, přiváděná do našich domovů se zde přemění na splašky, které je nutné fyzikálními, chemickými a biotechnologickými postupy upravit do takové kvality, aby tuto vodu bylo možné znovu vypustit do přírody. Podobně se musí v chemických provozech hospodařit s vodou technologickou a odpadní.

Jak je každému asi zřejmé, chemikálie, jejich výhodné vlastnosti a postupy jejich výroby, je nezbytné odhalit, vyzkoumat, prověřit a poté využít k našemu prospěchu. Když si uvědomíme, že když každý z nás nějakého výrobku chemického průmyslu – ať je to třeba acylpyrin, mýdlo či benzín – spotřebuje za rok 10 tablet, 1 kilogram nebo 1000 litrů, jsou potřebná množství těchto produktů pro 10 milionů obyvatel našeho státu opravdu velká a musí je někdo, někde a v nějakém zařízení vyrobit. Chemie v takovýchto rozměrech se nedá provozovat v žádných zkumavkách, ale ve složitých zařízeních vyžadujících správné a odpovědné řízení, vysoce kvalifikovanou obsluhu a nezbytný dohled.

Ekonomická úroveň každého státu se mimo jiné posuzuje podle průmyslové výroby, kam samozřejmě patří také chemický průmysl. Podnikání v chemickém průmyslu musí být podloženo také legislativním rámcem, přísnými předpisy a jasnými pravidly. Přitom je nezbytné posuzovat nejen procesy vedoucí k hlavnímu produktu chemické výroby. Při vlastní chemické přeměně molekul na žádané produkty mohou v chemických reaktorech vznikat, a často také vznikají, vedlejší látky, a proto je v každé technologii část zaří-

zení zaměřená na separaci vzniklé směsi. Zpracování odpadních proudů je často nemyslitelné bez dalších navazujících chemických procesů. Příkladem může být filtrace, destilace, absorpce, adsorpce, extrakce, membránová separace atd. Čistota produktu samozřejmě zvyšuje kvalitu výrobku. Jak například takové destilační zařízení účinkuje, velmi dobře znají třeba pěstitelé švestek, kteří z nevábně vypadající zraješené směsi plodů dokážou oddělit lahodný nápoj – slivovici – od všelijakých „přiboudlin“.

Chemie a média

Poměrně dlouhou dobu jsme svědky toho, že samozvané, nikým nezvolené malé skupinky našich spoluobčanů si osobují právo hovořit jménem nás všech o škodlivosti či nebezpečí chemie, chemického průmyslu a jeho výrobků. Tito lidé šíří kolem sebe strach z chemie, tzv. chemofobii, a k tomu ještě dostávají hodně prostoru v bulvárních sdělovacích prostředcích, jejichž hlavním cílem je honba za senzacími, doprovázená zvýšeným zájmem čtenářstva, diváctva nebo posluchačstva. Ten pak následně usnadňuje vydavateli či provozovateli daného média nárokovat vyšší poplatky za reklamy, které pak udržují bulvární média při životě.

Kampaně vedené proti výrobcům chemických látek jsou často účelově motivovány, neboť i v tomto sektoru průmyslu vládne konkurenční soutěž v globálních rozměrech. Riziko chemických procesů je trvale snižováno tak, jak se shromažďují technické informace a jejich důkladné poznání. Ovšem selhání lidského faktoru, jak se někdy eufemisticky říká, nelze nikdy stoprocentně zabránit. Statisticky v našem státě dojde ročně naštěstí jen k velmi malému počtu vážných nehod přímo v chemické výrobě. Můžeme si ovšem představit, že řízení procesů svěříme počítačovým systémům; pak ale výpadek počítače či chyba

v řídicím programu mohou mít také fatální důsledek. Snižování pravděpodobnosti případné havárie je však finančně značně náročné. Jednu z cest, jak přispět ke zvyšování bezpečnosti chemických procesů, představují výzkumné programy zaměřené na studium zvyšování bezpečnosti chemických procesů, zvyšování kvalifikace a odbornosti pracovníků v chemickém průmyslu, náročné zkoušky zařízení, atestační a validační zkoušky technologického procesu, v neposlední řadě také kvalitnější výuka chemie na všech stupních škol, především ale na příslušných odborných školách a fakultách vysokých škol.

Chemické procesy se zvýšenou nebezpečností obsahují obvykle vícefázové reakční soustavy. Na základě publikovaných statistických dat představují procesy přípravy chemických specialit, plastických hmot a kaučuků a také syntézy základních organických meziproductů zvýšené riziko možnosti havárie, spojené s výbuchem či požárem.

Z chemického hlediska jsou rizikové polymerace, dále pak nitrace halogenace a sulfonace organických látek doprovázené značným vývinem tepla při probíhající reakci. Riziko chemické výroby samozřejmě také narůstá s její rostoucí kapacitou.

Chemické produkty skýtají samozřejmě velké nebezpečí v případě, že s nimi zacházejí nezodpovědní, nevzdělaní a/nebo nepoučení lidé. Ale i takový řidič na našich silnicích, který z rozmaru či kvůli nějakým svým komplexům svévolně nedodržuje dopravní předpisy, jako je rychlostní limit, předjíždění v nepřehledných úsecích a podobně, může vyvolat dopravní nehodu cisterny, převážející třeba nějakou nebezpečnou chemikálii. V černé kronice se pak uvede především to, jaký malér na životním prostředí či zdraví lidí havárie způsobila a jak je nám chemie „nebezpečná“. Přitom na našich silnicích již teď zahyne ročně více než 1000 lidí a o řád více jich je vážně zraněno – a nikdo se nesnaží organizovat petice za zrušení silniční dopravy.

Chemie, energetika a doprava

Za nezřízenou těžbu fosilních surovin pro zajišťování pohodlného života obyvatel průmyslově rozvinuté části světa bude lidstvo po právu „odměněno“ návratem zpět ke skromnosti, šetrnosti a pokoře. Současné generace budou v příštích stoletích souzeny za to, že přispěly k vytěžení fosilních zásob uhlíkatých surovin. Vždyť toto bohatství Země vznikalo miliony let a bylo, resp. bude vytěženo během několika málo staletí, která uplynula od začátku průmyslové revoluce.

Podívejme se na tuto záležitost nikoliv s ohledem na první pohled zřejmých dopadů a předpokládaných nezbytných změn v energetice (absence zemního plynu pro vytápění budov), dopravě (absence motorových paliv pro silniční, leteckou, ale i námořní dopravu), zemědělství (omezení rozlohy orné půdy pro produkci potravin kvůli zajištění biopaliv pro provoz zemědělských strojů), ale především z pohledu chemie, chemického, potravinářského a také farmaceutického průmyslu.

Někteří lidé vkládají velké naděje do alternativních a obnovitelných biologických zdrojů energie – biopaliv dnes již tříděných do několika generací. Nebudeme se v tomto textu věnovat tomu, jakou chemickou podstatu mají materiály pro velice náročnou výrobu solárních kolektorů, pružných listů rotorů větrných turbín ze sendvičových polymerních vrstev, které chemické procesy jsou nezbytné pro konstrukci zařízení a pro zajištění provozu jaderných elektráren. Věnujme se v dalších odstavcích především obnovitelným přírodním zdrojům, které využívají fotosyntézu založenou na sluneční energii, oxidu uhličitým, vodě a minerálních látkách v půdě. Zanedbejme v této chvíli skutečnost, že i z kosmologického pohledu ani tok energie ze Slunce není z dlouhodobého pohledu miliard let konstantní. Tato naše hvězda se časem promění z „bílého trpaslíka“ na „červeného obra“, jehož pozdější povrch bude dosahovat někam do vzdálenosti, kde dnes obíhá pla-

neta Jupiter, a tak i hmota Země se vším všudy se stane termojaderným materiálem pro takovou přeměnu...

Klíčovou otázkou zůstává: Uspokojí biopaliva pro dopravní prostředky, zemědělské a stavební stroje stále více náročnou současnou lidskou populaci? Na tuto otázku můžeme ale odpovědět jen negativně. Je nadmíru jasné, že produkce zemědělských plodin pro biopaliva 1. generace (etanol z cukrové třtiny, resp. obilnin pro zážehové motory nebo biodiesel z řepky olejky pro vznětové motory) nutně omezí rozlohu orné půdy nezbytnou pro výrobu potravin. Určité naděje se sice vkládají do biopaliv 2. generace (lignocelulózové odpady ze zemědělské výroby, rychle rostoucí energetické plodiny, dřevné štěpky apod.), ovšem podle zákona zachování hmoty se stopové prvky, nezbytné pro růst

okolnost (i když znalce 2. věty termodynamické jistě až tolik nepřekvapí), že asi pouze jen jedna čtvrtina energie, generovaná ve válcích běžného spalovacího motoru automobilu, se přenesení na pohyb vozidla. Přitom se z této čtvrtiny 2/3 energie spotřebují na překonávání aerodynamického odporu a zbytek energie spotřebovává valivý odpor kol a mechanické ztráty v převodech. Co je ale dosti důležité, přibližně polovina energie obsažená v palivu odejde s horkými spaliny výfukem do atmosféry, pětinu této energie představují tepelné ztráty motoru přes jeho plášť a chladič a další desetina jsou mechanické ztráty energie přímo v motoru (kliková hřídel, pohyby pístů, ventilů atd.).

Také vodík, považovaný některými lidmi za motorové palivo budoucnosti nic nevyřeší a to ani jako

Kdo vydrží žít ve štěstí?

Říše, které byly pevné za domácích i zahraničních válek, náhle se zřítí bez jakéhokoli útoku. Kolik je vůbec měst, která vydržela žít ve štěstí?

Lucius Annaeus Seneca – Z listů Luciliovi. Přel. B. Ryba.

biomasy, přesunou jinam, než kde fotosyntéza probíhá. Je tedy jasné, že úspora ropných paliv v dopravě, zajišťovaná již dnes přísadami biologického původu do motorových paliv, jen oddálí okamžik absolutního deficitu fosilních zdrojů.

Má-li se postupně zvyšovat podíl biosložek v motorových palivech, jak to dnes výrobcům ukládá legislativa EU, nezbyvá, než si povzdechnout nad tím, že tyto přísady se nám spolu s palivem kvůli naší pohodlnosti třeba při jízdě autem přemění z velké části na neužitečné teplo. Využití energie obsažené v palivu závisí jednak na jeho složení a samozřejmě na její přeměně na energii mechanickou. Z termodynamiky vyplývá, že obsahuje-li palivo kyslíkaté sloučeniny (třeba biosložky), má při spalování nižší energetický obsah, tedy má nižší spalné teplo. Tím má ale také motor vozidla tudíž nižší výkon. Důležitá je však možná méně známá

náplň balonů, jak ukázala již v minulém století havárie vzducholodi *Hindenburg*. Jednak je nutné zdůraznit, že tento plyn není energetickým zdrojem (naopak na jeho výrobu je nutné značnou energii vynaložit a může být využit tedy pouze pro akumulaci energie), a kromě toho jeho průmyslová výroba je v současnosti založena především na zplyňování destilačních zbytků po destilaci ropy, nebo přímo parciální oxidací směsi zemního plynu a páry, s následným parním reformingem vzniklého syntézního plynu (směs vodíku a oxidu uhelnatého, který po přeměně na oxid uhličitý lze ze směsi dobře odstranit).

Tyto úvahy vedou jasně k závěru, že po vyčerpání fosilních zdrojů energie bude nutné očekávat renesanci chovu hospodářských zvířat pro umožnění dopravy (u nás především koní, v jiných zemích oslů, velbloudů, slonů apod.). Ovšem k zajištění takového chovu je

nutné počítat s dostatečnou rozlohou orné půdy pro pěstování pícnin coby potravy hospodářských zvířat, ale i nezbytných zdrojů vody. V takové situaci úvahy o pěstování zemědělských plodin pro výrobu biosložek motorových paliv budou samozřejmě zcela iluzorní a bezpředmětné.

Limitní možnosti obnovitelných zdrojů energie v podmínkách ČR nedávno zevrubně analyzovali Dítl a Skřivánek (ČVUT Praha). Z analýzy vyplynulo, že pro energetické účely lze využít asi 15 % půdního fondu a 70 % lesů. Bylo prokázáno, že bez ohledu na typ fyto-masy je měrný výkon fotosyntézy přibližně 3 kW/ha. Autoři přitom posuzovali různé způsoby konverze fyto-masy na jiné druhy paliv. Takový způsob využití obnovitelných zdrojů založených na fotosyntéze pak může dosáhnout pouze 6 až 7 % současné spotřeby energie u nás, tato hodnota pak představuje jen asi 60 % současné výroby elektrické energie. Přitom je jasné, že přímé spalování fyto-masy pro energetické účely je samozřejmě nerozumný způsob produkce energie.

Paradigma „udržitelného rozvoje“

Chemickými procesy se upravuje pitná voda ve vodárnách, čistí komunální a průmyslové odpadní vody, odstraňují škodliviny ze spalin tepelných elektráren i dopravních prostředků, produkují se veškeré stavební hmoty kromě řeziva ze dřeva, zemědělské ochranné prostředky a hnojiva, ale také mnoho různorodých materiálů pro velmi užitečné věci každodenní potřeby, ať jsou to třeba oděvy, obuv, ale také spotřební elektronika, mobilní telefony či sportovní potřeby.

Vývoj současného světa je determinován globalizací, pokrokem v telekomunikacích, v přenosu dat, v biotechnologiích, v genových manipulacích a celosvětovým nárůstem populace a jejím stárnutím. Předpoklady k zajištění prosperity a mírového vývoje lidského pokolení jsou všeobecně známy a spočívají v prevenci váleč-

ných konfliktů, v soběstačnosti zásobování potravinami, vodou, léky, v obnovitelných zdrojích energie. Tyto cíle nelze naplňovat bez mnohostranného, vyváženého úsilí v tak vzdálených oblastech, jako jsou ekonomika, ochrana životního prostředí a kvalita života.

V poslední době se v politických projevech, v médiích a tudíž i na veřejnosti často používá protimluv – *udržitelný rozvoj společnosti* a jeho zachování. Každý rozumný člověk ctí platnost a respektování přírodních zákonů, z nichž jeden z nejznámějších je zákon zachování hmoty a energie. Pokud si lidé neuvědomí, že v globálním měřítku máme přísně omezené přírodní zdroje surovin, pak neomezený rozvoj společnosti je nesmysl. Pokud bychom považovali za rozumné udržet alespoň takovou kvalitu života a životní úroveň na současné hladině, pak je nutné mluvit o *udržitelné stagnaci společnosti*. Tato představa však ovšem logicky narazí na zřejmou neudržitelnost z dlouhodobé časové perspektivy, protože již dnes máme na dohled letopočty kulminace světové těžby ropy, zemního plynu a uhlí. Když si toto uvědomíme, dříve nebo později nastane *útlum společnosti* a do mysli se vnuccují otázky:

Jsmo připraveni na okamžik, kdy dojde ropa, zemní plyn a také uhlí?

Přežije lidstvo takový moment?

Co bude potom?

Takové otázky by měly zajímat nejen futurology, ale každého přemýšlivého člověka. V tomto kontextu zaujímají specifické, interdisciplinární postavení chemie, chemické a procesní inženýrství, neboť překlenují a významně se uplatňují v mnoha oborech lidské činnosti, zajišťující jejich potřeby od biomedicíny až po výrobu a distribuci energie.

Obnovitelná chemie

Tak jako se do našeho života vloudil termín „obnovitelné zdroje energie“, musíme si napříště představit,

že veškeré budoucí výrobky mohou počítat jen s obnovitelnými surovinovými zdroji pro chemický průmysl, který, jak bylo ukázáno výše, podporuje všechny hospodářské rezorty, nezbytné pro chod celé společnosti. Položme si tedy otázku, které výrobky budeme muset oželeť kvůli vyčerpaným fosiliím a se kterými obnovitelnými zdroji a technologiemi založenými pouze na fotosyntéze a bioprocesech můžeme tedy počítat...

Předpokládá se, že nejdříve se ze zemské kůry vyčerpají zásoby ropy, pak zemní plyn a nakonec uhlí (těžba ropy, plynu a uhlí bude celosvětově kulminovat cca za 50, 100 a 400 let). Jejich vyčerpáním bude dramaticky utlumena pozemní i letecká doprava (včetně vodíkových a heliových vzducholodí), námořní doprava bude moci využít jen síly větru pro plachetnice. Absence uhlí způsobí nedostatek koksu pro výrobu železa a oceli, nezbytných pro celý strojírenský sektor. Energeticky velmi náročná výroba hliníku se stane rovněž iluzí. Konstrukčním materiálem budoucnosti pro stavebnictví se stane výhradně dřevo, rovné trámy poskytne především rychle a rovně rostoucí smrk. Z polymerních materiálů budou k dispozici jen přírodní materiály typu polysacharidů – celulóza, buničina, přírodní kaučuk, gutaperča (isomerní polyisopreny) nebo polyamidy – bílkoviny. Nároky na obživu obyvatelstva bez zemědělských strojů a průmyslových hnojiv bude možné zajistit snad jen chovem hospodářských zvířat.

Vážným problémem se stane nedostatek kvalitní vody jak pro obyvatelstvo, tak pro zootechniku. Absence chloru, ozonu, pro úpravu pitné vody může způsobit vážné epidemie a další choroby, kterým bude navíc obtížné čelit při výpadku výroby syntetických léčiv. Farmaceutický průmysl bez základních chemikálií bude nucen zpracovávat pouze obnovitelné suroviny, kterými zůstanou léčivé rostliny a další biologický materiál typu inzulínu z prasečího pankreatu. Lidé při chřipce si budou muset zvyknout na absenci acylpyri-

nu, paralenu, a místo toho popíjet třeba odvar z kůry vrby a užívat přírodní vitaminy.

Na tomto místě je ovšem třeba objektivně přiznat, že určitou šanci budou skýtat biotechnologické kvasné či fermentační postupy, kterými se i dnes užitečné chemické či farmaceuticky užitečné látky produkují. Nejznámějšími jsou etanol, butanol či aceton (jakožto organická rozpouštědla, třeba i pro extrakci biologicky aktivních složek z léčivých rostlin), z nichž lze dále oxidační přeměnou dostat kyseliny octovou či máselnou. Hydrolýzou tuků bude surovinou pro některé syntézy dostupný také glycerin, hydrolýzou bílkovin pak celá plejáda alfa-aminokyselin. Zajímavým zdrojem pro polymerní a biologicky odbouratelné polyestery mohou být alifatické hydroxy-kyseliny – třeba kyselina mléčná, hydroxy-máselná či citronová. Například biotechnologická syntéza kyseliny mléčné může vycházet ze škrobu (pšeničného či kukuričného), celulózy či dřeva, přičemž výtěžek procesu závisí na zvoleném mikroorganismu (např. *Lactococcus lactis*, *Rhizopus oryzae*). Podobně lze asi uvažovat o reálné fermentaci lignocelulózových hydrolyzátů z chemického zpracování dřeva.

Jasným favoritem mezi obnovitelnými surovinami chemických syntéz by mohl být také cukr, tedy disacharid – sacharóza, jehož masové použití bude ovšem opět v konfliktu se zajištěním dostatečné obživy populace kvůli jeho vysokému energetickému obsahu.

Návrat k počátkům chemické lučby

Vývoj chemické technologie doznal za poslední dvě staletí ohromného rozmachu. Když si ale uvědomíme, že vyčerpáním fosilních zdrojů surovin bude lidstvo odkázáno výhradně na obnovitelné zdroje, které nám skýtá pouze živá příroda, nezбудe generacím našich následovníků než návrat k opravdovým počátkům chemické lučby. Pravděpodobně plastický obraz o takové budoucnosti (řekněme za poslední dvě století) můžeme

získat četbou vůbec první česky napsané učebnice Vojtěcha Šafaříka (vyučoval chemii na České reálce v Praze), vydanou za podpory České matice technické (1860). Kniha o rozsahu 800 stran je rozdělena do tří oddílů – *částek: O látkách neústrojných, O látkách ústrojných a Úvahy teoretické* (pojem fyzikální chemie, teorie flogistická, atomická, souvislosti ukazů chemických s teplem, elektrických a chemických...). Tato kniha poskytuje nepochybně objektivní pohled na obdivuhodné historické výsledky našich předchůdců.

Dnešního čtenáře poněkud překvapí šíře tehdejších poznatků o způsobech izolace rozličných, vesměs prakticky užitečných látek z různých surovinových zdrojů. Text citované knihy popisuje v trochu úsměvné staročeštině a na mnoha místech s použitím dnes již často zapome-

neznámé technologické postupy chemického zpracování uhlí, ropy a zemního plynu – snad jen s výjimkou izolace parafinu z dehtu (*Bergtheer*) po rozkladu *kamenného oleje* (*petroleum*) a *karbolu* s fenolickými látkami z destilace uhlí. *Ústrojné látky* a jejich deriváty byly tehdy připravovány vesměs z biologických, tedy obnovitelných surovin a přitom se k jejich názvům nepřipojovala žádná předpona BIO! Třeba organické kyseliny jsou diskutovány v řadách podle svých podobných vlastností: Řada kyselin mastných (mravenčí, octová, stearová), kyseliny olejové (olejová, eruková, angeliková a také akrylová, připravovaná rozkladem kyseliny olejové), kyseliny aromatické (benzoová, toluylová, kmínová a skořicová), kyseliny mléčné (mléčná a glykolová), kyseliny šťavelové (šťavelová,

Jednoho roku jaro nepřijde a bude zase doba ledová.

-koko-

nutého názvosloví, kterak rozlišovat *látky neústrojné* od *ústrojných*, klasifikovat kovy a jejich sloučeniny do skupin: *žirékovy* (K, Na, Li, Ba, Ca, Sr), *zeměkovy* (Mg, Al, Si...), *těžké kovy tvrdé* (Mn, Fe, Cr, U, Co, Ni, Zn, Cd), *těžké kovy křehké* (As, Sb, Bi, Te, V, W, Sn), *kovy kujné* (Pb, Cu) a *drahé* (Hg, Ag, Au, Pt, Pd...). Převážnou většinu anorganických látek a materiálů z těchto prvků jsme si již zvykli recyklovat, i když s různou účinností, pro jejich opětovné použití, takže jejich vyčerpávání z ložisek zemské kůry probíhá poněkud pomalejším tempem než v případě základních organických fosilních zdrojů – ropy, zemního plynu a uhlí (mimořádně cenných pro výrobu drtivé většiny všech organických látek), které ovšem lidstvo v současných generacích využívá nevratně především pro pokrytí svých energetických potřeb a k uspokojení svého pohodlí.

Listujeme-li historickou učebnicí Vojtěcha Šafaříka, asi nás nepřekvapí, že v ní není místo pro tehdy

jantarová, korková), kyseliny vinná a jablečná, kyseliny trojsytné (citronová).

Zajímavá je také surovinová základna našich předků pro chemické výroby. Jsou to jednak fermentační procesy z cukerných surovin (třtina, řepa, med a další) poskytující alifatické alkoholy, jejich estery, ale také příslušné aldehydy či ketony po jejich chemické přeměně. Tuky (sádlo, máslo), loje, rybí tuk (z tresek, velryb a tuleňů), vorvaňovina, včelí vosk a také olejnaté rostliny (oliva, slunečnice, řepka, hořčice, len, palma kokosová, vosková a další) byly vždy ceněny pro své nutriční hodnoty. Některé jsou i dnes zdrojem pro vyšší alifatické kyseliny, příslušné alkoholy (po jejich redukci), ale také glycerinu. Jak je z názvu následující operace zřejmé, zmýdlením tuků naši předkové připravovali potřebná mýdla. Zdrojem uhlovodíků (a také metanolu) byla dříve především suchá destilace dřeva, ale také dehydratace alkoholů, či dekarboxylace kyselin.

Zvláštní postupy byly aplikovány na zpracování tuku z ořechů, máku, konopí a skočce (ricin).

Samostatnou surovinovou skupinu nejen pro potravinářství, ale pro přípravu chemických látek transformací či fermentací představovaly *uhlohydráty* – cukry. Na tomto místě je třeba zmínit cukr třtinový, hroznový, ovocný, mléčný, dále pak škrob, *klovatiny* a také polymerní celulózu. V učebnici je zmiňována příprava furfuralu, ale tehdy také již nitrocelulózy a *kolodionu*. V textu jsou uváděny rozličné glykosidy, tedy látky obsahující cukernou složku vyskytující se v přírodě – třeba salicin (kůra vrby červené), quercitrin (dub barvířský), saponin (mydlice), crocin (šafrán), amygdalin (hořké mandle). Rostlinné suroviny se využívaly a dosud se využívají pro různá koření, přípravu balzámů, kafru, pryskyřic pro laky, výrobu pektinu, glykosidů, tříslovin, hořčin a sladiv, dále pak k získávání různých alkaloidů z léčivých rostlin či zemědělských plodin (mák – kodein, morfin, cinchona – chinin, bramorové klíčky - solanin, lilek – atropin, čaj, káva – kofein, thein, theobromin, dříví – berberin, pepř – piperin).

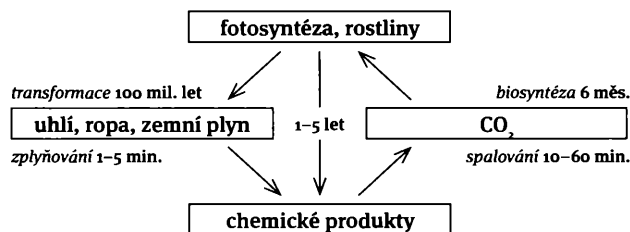
Naši předkové izolovali spoustu barviv a cenných látek nejen z rozličných rostlin, ale také ze zvířecího materiálu, z něhož se i dnes vyrábějí bílkoviny (albumin, hematin, globulin, fibrin, kreatin, kasein), látky kličovité (*glutin* čili klich, chondrin). V citované knize se dozvíme, jak se izolovala močovina a kyselina močová z moči hospodářských zvířat, jak získat kyselinu *hippurovou* apod.

Obraz budoucnosti chemie bez fosilních surovin a životní úroveň dnešního standardu vyspělé civilizace jsou evidentně v příkrém protikladu. Čím dříve si lidstvo tuto skutečnost uvědomí, tím více času získá na adaptaci na skromnější podmínky. Dobrým vodítkem z pohledu budoucího rozvoje chemie může nepochybně být i první česká učebnice *chemické lučby* z pera Vojtěcha Šafaříka, který na stránce 401 vlastně předjímá současný nástup biotechnologií touto větou:

Umělé tvoření organických sloučenin, tj. bez pomoci síly životné vládnoucí v bunicích rostlin, nad míru zřídka se daří, a i tam, kde se daří, větším dílem za pravdu lze pokládati, že příroda tvořící tytéž sloučeniny docela jináče sobě počíná, nežli my při umělém jich skládání.

Závěr

V předcházejících odstavcích bylo nastíněno jen několik málo témat a příkladů, které jsou hodné zamyšlení. Konflikt mezi omezenými zdroji, které nám skýtá příroda, a nároky lidského společenství na pohodlný život pravděpodobně v budoucnosti povede k tříbení názorů na veškeré dění kolem nás. Základní rozpor vývoje procesů v přírodě a v ekonomicky motivované spotřebě spočívá v kardinálně porušeném časovém měřítku ve schématu koloběhu uhlíku, který lidská civilizace v posledních dvou staletích o mnoho řádů urychlila:

Je nesporné, že spotřeba energie lidskou civilizací byla v posledních staletích mnohonásobně větší, než činí plynulý tok energie ze Slunce na Zemi, který je nepostradatelný pro fotosyntézu a život vůbec.

Lidstvo od počátku novověku spojovalo svůj rozvoj s vynálezy, které byly motivovány snahou o pohodlnější život podle hesla *lenost je hybná síla pokroku*. K tomu se u většiny lidí přidala absolutní absence skromnosti, neúcty k přírodě a nedostatek pokory. Příští generace současný životní styl nepochybně odsoudí jako rozmařilý a chamtivý, neboť jsme fosilní zásoby uhlíku,

kteřé se v zemské kůře ukládaly stovky milionů let, byli schopni během několika málo století lehkomyšlně spotřebovat. Čím dříve lidé dojdou k poznání a pochopení těchto průhledných procesů, tím snadnější bude přechod k souladu skromného lidského žití v harmonii s přírodou. I tak lze očekávat, že přechod od nadměrného blahobytu v některých částech světa k umírněné a šetrné spotřebě zdrojů přírody bude nepochybně strastiplný.

Literatura:

Knih a článků na toto téma bylo již publikováno mnoho. Za pozorné přečtení určitě stojí nejen nedávno vydaná Ruddimanova kniha o globálních problémech lidstva, ale také jedna z prvních učebnic chemické transformace přírodních surovin, vydaná Šafaříkem již v předminulém století. Mnoho návodů k využití obnovitelných rostlinných surovin se běžně učili i drogisté z Máchovy učebnice, vydané v první polovině minulého století. V poslední době řada autorů publikuje práce o rozum-

ném zpracování biomasy na užitečné chemické produkty. Seznam doplňují rovněž nedávné úvahy autora o šetrném využívání paliv v dopravě a o významu chemie pro náš současný život.

P. Dítl, J. Skřivánek – *Limitní možnosti obnovitelných zdrojů energie v ČR*, 54. Konference chemického a procesního inženýrství CHISA 2007, 15.–18. 10. 2007, Srní.

A. J. Dukič Vukovič a kol. – *New trends and challenges in lactic acid production on renewable biomass*. Hem. Ind., 65, 411–422 (2011).

J. Haníka – *Festina lente*. Chemické listy, 102, 955–956 (2008).

J. Haníka – *Chemie kolem nás*. Vesmír, 89, 590–592 (2010).

F. Mácha – *Odborné nauky pro drogistický dorost*. Praha, 1935.

W. F. Ruddiman – *Pluhy, nemoci a ropa*. Praha 2011. Přeložila J. Kočová.

V. Šafařík – *Základové chemie čili lučby*. Česká matice technická, Praha 1860.

Jak poznat muslimského extremistu

BŘETISLAV TUREČEK

(s)

Dá se vůbec poznat muslimský extremistu? Jak se projevuje? Je spíše agresivní, nebo raději útočí las-kavým jazykem na city? Osobně jsou mi tyto otázky proti srsti, stejně jako by se mi přičily otázky typu *Jak se dá poznat český rasista?* Pokud ale přijmeme teorii, že naši civilizaci ohrožuje militantní politický islám, možná stojí za pokus najít nějaké odpovědi – jakkoli mohou být nepřesné, paušalizující a do jisté míry nefér.

Asi nejvíce mě z vidiny posilování islámské přítomnosti v Evropě zamrazilo při dvou příležitostech. Poprvé když jsem v palestinské Gaze seděl na koberci v mešitě s místním inženýrem, hluboce věřícím muslimem, který mi vysvětloval, že přijetí islámu jednou přinese i nám, českým křesťanům, židům a neznabohům spásu. „I lidé v Česku se jednou musejí vydat na cestu islámu. My vám v tom ale rádi pomůžeme, vždyť i vy si zasloužíte, abyste neskončili v pekle a dostali se do ráje!“

Ten chlapík, Muhammad Tamímí se jmenoval, to zcela jistě nemyslel zle a ani se zle nechoval. Naopak, nechal mi donést limonádu a sušenky a celou dobu mluvil mírným hlasem, asi jako psycholog, psychiatr nebo kamarád, který se jako profesionál či jako přítel snaží opravdu z hloubi duše pomoci bližnímu. Koneckonců, podobně křesťanští misionáři obracejí na víru zbědované obyvatele Afghánistánu či jiných Bohem zapomenutých končin – také to jistě myslí dobře a většinou to i doprovázejí humanitární pomocí. A také tím náboženským nábojem podle všeho zadělávají na další problémy svým budoucím ovečkám i celému regionu.

Podruhé jsem se vnitřně zachvěl před pár lety na jedné přednášce v centru Prahy. „Pokud by v Česku jednoho dne početně převážili muslimové, bylo by logické, kdyby kandidovali do parlamentu a pak uzpů-

aby se pomodlil. Doma návštěvám nenabízí alkohol – ale když je ve společnosti jiných lidí třeba v hospodě, cinkající půllitry spolustolovníků bere jako součást našeho světa. Přišlo by mi pod úroveň se ho na to ptát, ale jsem si jistý, že tento muslim by byl mezi prvními, kdo by zvedl hlas proti tomu, aby nám, českým křesťanům, židům a neznabohům, někdo vnucoval dobro v podobě islámu.

A jaká je situace na Blízkém východě, kde naopak muslimové čelí pronikání západních vlivů a zájmů na „své“ teritorium? Jak tam vypadají lidé, kteří útočí na západní vojáky a turisty?

Analytici musejí brát v potaz už tamní společenské uspořádání. Vnitřní loajalita a hierarchie rozvětvených klanů pomáhají na Blízkém východě udržovat smír v rodinách, poskytují oporu slabým a starým členům,

Kdo odřízne kořeny, marně hledá plody.
Antické přísloví (Walther)

sobovali zákony svým představám – i třeba zavedením islámského náboženského práva šaría. “V rámci debaty, v odpovědi na přímou otázku, to tam pronesl jistý muslim. Výbornou češtinou. Byl to Čech. Konvertita. A na zdůraznění svých slov dodal: „To by přece zcela odpovídalo demokratickým zásadám této země.“

Také on mluvil zdvořile, nezvyšoval hlas a asi i on to myslel dobře.

Jaké z toho dělat závěry? Těžko říci. Protože nejdůležitější muslim, kterého v Česku znám, se chová úplně jinak. Někdy před pětadvaceti lety vystudoval v Praze medicínu, oženil se s Češkou, společně, dobře a liberálně vychovávají dvě děti. A nikdy jsem neslyšel, že by svou víru někomu vnucoval a že by se těšil, až Poslanecká sněmovna a Senát vloží do ústavy článek o vedoucí roli islámu.

Tento člověk, původem z Blízkého východu, je přitom hluboce věřící. Pětkrát denně se diskrétně vytratí,

řeší majetkové spory, linkují příbuzenské vazby pro budoucí generace. Členové jedné rodiny často bývají strategicky rozmístěni napříč společnostmi. Tenhle bratr je na vládním úřadu, tento je u policie, jeden bratranec to peče s opozicí, další je zadobře s imámem v mešitě a sestřenice se dobře provdala za místního mafiána. Ať se v zemi stane cokoli, rodina jako celek bude vždy mít „někoho nahoře“.

Jiný je i význam náboženství. To má v Orientu daleko větší roli než v postmoderní Evropě. Vyznání se uvádí v osobních dokladech a ve veřejném mínění vlastně ani není možné žádné vyznání nemít. I zcela sekularizovaní obyvatelé muslimských zemí se nakonec k nějaké víře hlásí, samozřejmě nejčastěji k muslimské.

Před lety jsem v Íránu naivně a hloupě dobrým známým v soukromí vysvětloval, že žádné vyznání nemám. Snažil jsem se té moderně orientované rodině objasnit, jak je to v naší společnosti s náboženstvím. Chvilí jsem

myslel, že to pochopili a že téma je uzavřené. Pak mi ale řekli, že jsem *bezvěrec*. Ten, který nevěří v Boha, a ani kdyby chtěl, nemůže mít žádné zásady a morálku. Když to občas řekli přímo mně, bylo to „v legraci“. Když tak párkrát o mně polohlasně mluvili mezi sebou, ten humorný prvek už jsem v tom neslyšel.

Náboženství přitom hraje obrovskou roli v soukromí, ve veřejném životě, v motivaci jednotlivců i celých komunit. Islámskými poučkami se dá zdůvodnit, proč lidé nesmějí používat antikoncepci, ale i proč by ji v zájmu *ummy* (náboženské obce) používat měli.

Tam, kde myšlenkově rozvolněný Západ svazují debaty protichůdných názorových a ideových proudů a relativizace morálních zásad, tam se muslimové sjednocují za islámem. Využívají – a zneužívají – toho nejen jejich intelektuálové, osvětáři a kazatelé, ale i politici, včetně despoticých vládců.

Urážlivé karikatury proroka Mohameda západní média a mnozí intelektuálové označovali za projev svobody slova, i když stejně dehonestující obrázky na adresu židů by mnozí z těchto autorů nejspíš označovali za výraz antisemitismu. Každopádně to, co v západní společnosti vypadalo jako okrajové nebo zábavné téma, v muslimském světě mobilizovalo milióny.

Někdo nadával nemorálním západním bezvěrcům doma, někdo v čajovně, někdo z televizní obrazovky – a někdo šel s posvěcením úřadů házet zápalné láhve na evropské ambasády. Tak tomu bylo třeba v Teheránu, ale platí to obecně. I režimy v Egyptě, Sýrii, Pákistánu, Jordánsku rády nechají lidi zanađávat a svězt se na vlně muslimských (protizápadních) vášní. Protože je to bezpečnější, než aby lidé šli do ulic nadávat na domácí režimy. Arabské jaro je toho důkazem.

Jsou ale všichni tito lidé v ulicích, vykřikující *Alláhu akbar*, muslimští extremisté? Těžko. Určitě bychom mezi nimi zapálené radikály našli. Nezapomínejme také na stovky tisíc muslimů, které jen v uplynulé dekádě připravilo o blízké bombardování západními

nebo izraelskými letadly. Tak jako západní společnost radikalizují teroristické útoky páchané muslimy, tak tu muslimskou rozjitřuje vojenské násilí páchané ve jménu našich ideálů.

Nakonec ale při těch demonstracích stejně převažují lidé rozhořčení vyhozením z práce, zdražením rýže a oleje a každodenními výpadky elektrického proudu. A možná v tom davu spílají Americe i chuligáni, kteří už zítra budou podobně řvát na fotbalovém stadiónu.

Složitost poměrů a obtížnost pronikání do společnosti Blízkého východu nám svazují ruce. Tápeme a eventuální protivník to dobře ví. V mešitách a náboženských školách bývají vousatí učenci a v pravém smyslu slova fundamentalisté, kteří většinou nechťejí mít s politikou a násilím nic společného. Zároveň se právě z těchto snadno rozpoznatelných kruhů rekrutují ideoví tvůrci *džihádu* – nejen toho obranného, který má chránit muslimská území a jejich hodnoty, ale i toho útočného, na který se zhusta odvolávají teroristé.

V poli se ale pohybují hlavně jednotlivci s dobrými mimikry. Znají to i třeba obě strany izraelsko-arabského konfliktu. Palestinci i Izraelci v minulosti opakovaně zneužívali sanitky nebo novinářský převlek pro své ozbrojené akce. Izraelští agenti zabíjejí na palestinských územích s arabskými šátky na hlavách, palestínští teroristé se nejednou pokusili proniknout do Izraele kamuflování jako ortodoxní židé nebo osadníci s kipou na hlavě.

Jak mi před časem řekl ve východním Jeruzalémě okupovaném Izraelem jeden palestinský křesťan: „Tady mluvíš s vousatým Palestincem, co má na hlavě muslimskou čapku a vede plamenné řeči o osvobození mešity al-Aksá zpod izraelské okupace, ve skutečnosti to ale může být agent-provokatér izraelské tajné služby Šin Bet. Příště narazíš na hladce oholeného mladíka se zrcadlovými brýlemi, co na ulici pobaveně okukuje a halasně komentuje západní turistiky, a ve skutečnosti to může být tipař Hamásu pro příští teroristický útok proti Židům.“

Výroba tamií v súdánské Dongole. Všimněte si i plynové bomby na velký, ale přenosný vaříč. Súdanci včetně jednoho z kuchařů rádi telefonují. Nepochopili jsme, jak je možné, že SMS do Prahy stojí ze súdánského telefonu 60 halěrů a přes českého operátora 14,- Kč. Jedna tamie, tedy „karbanátek“ z čočkového těsta, stojí zhruba 3,- Kč (podzim 2011). O tamiích více na str. 96.

Kromě neznalosti a sázení na povrchní klišé se Západ v doutnajícím konfliktu s muslimským východem také stává obětí vlastní přetechizovanosti. Má to i úsměvné podoby. Když přišli v roce 2003 v rámci kontroverzní invaze do Iráku první američtí vojáci ve své ultramoderní výstroji, mezi Iráčany se šířily zvěsti, že v uniformě a v přilbě mají Američané klimatizaci. A že jejich sluneční brýle v sobě skrývají rentgen, díky kterému zrak vojáků proniká pod oblečení místních žen a dívek. Hlavně záludné fámy, sloužící k diskreditaci Spojených států, se americké okupační správě Iráku nepodařilo vlastně nikdy vymýtit.

Přílišné spoléhání na *hi-tech* má ale pro Západ i zásadnější dopady. Pokud chce někdo poškodit naši civilizaci, prostě se vyhne jejím technologiím.

Místo domlouvání přes odposlouchávané telefony osobní schůzky. Místo bankovních převodů peněz takzvaná *hawala*: Ahmad chce poslat peníze z Karáčí bratrance do Londýna, tak je dá jistému chlapíkovi ve své čtvrti a bratranec si zakrátko může hotovost vyzvednout u jiného chlapíka v britské metropoli. Místo elektronických transakcí a zanechávání stop důvěra a anonymita.

Ty peníze jsou v drtivé většině na věno pro sestru, na nákup auta, na postavení domu v pákistánské vesnici. Mohou mezi nimi ale být i dolary na uplacení letištního personálu nebo na nákup časových spínačů.

Přímo na bojištích Blízkého východu přitom stojí i pořádná nálož směšné peníze. Stačí plynová bomba na vaření zahrabaná u silnice, kudy jezdí americké hlídky. Roznětka ukradená zběhem z vojenského skladu a pár metrů drátu. Sofistikovaný spínač nahradí špinavá PET láhev od *americké* coca-coly. „Válí se“ na prašné cestě. Uvnitř jsou na konci těch drátů dva plíšky a stačí počkat, až na zpola rozšlápnutý kus plastu najede džíp nenáviděných okupantů.

Západní společnost ztrácí víru, pospolitost, schopnost improvizace a odříkání. Pokud někdy vzejde protivník z muslimského prostředí, tak toho všeho bude nejspíš pořád mít dostatek. Na to se musí Západ pečlivě připravit. Střízlivě, bez emocí a neopodstatněného pocitu nadřazenosti to analyzovat. A ve vlastním zájmu rozpoznat skutečné zlo od společnosti, která je k Západu v podstatě indiferentní a jen se řídí jinými pravidly.

Otázka, na kterou nechceme znát odpověď

(f)

MARTIN KAŠÍK

Skoro každého, koho najednou napadne otázka, odkud že se to na tom světě vlastně bere, a kam to všechno míří, nemine v životě kratší či delší období, kdy je fascinován hvězdným nebem. Co se tam všechno skrývá? Jaká překvapení, jaké velkolepé objevy? Lem, Asimov, Bradbury, Verne, Nesvadba, Souček a desítky a stovky dalších nás odnášeli na nekonečných sci-fi křídlech do

blízkých a vzdálených končin vesmíru, do vzdálené i blízké budoucnosti, do vzdálených i blízkých koutů naší vnitřní existence.

Vesmírné dálky a tajemnost vesmíru fascinovaly myslitele po tisíceletí. Kantovo *Dvě věci naplňují mysl vždy novým a rostoucím úžasem a úctou, čím častěji a více o nich člověk rozjímá: hvězdné nebe nade*

mnou a mravní zákon ve mně asi nejlépe vystihuje vnitřní důvod, proč nás hvězdné nebe a vesmírné dálavy stále přitahují a provokují v nás touhu poznat a porozumět.

Tajemné a fascinující světy s nekonečnými variacemi na život. Civilizace. Civilizace dravé a bezskrupulózně kolonizující hvězdné soustavy a celé galaxie, civilizace mírumilovné, civilizace, které nejen dokázaly formulovat „základní otázku života“, ale také si na ni po dlouhých složitých cestách poznání našly odpověď. Ale i civilizace záhadně zaniklé. Úžasná sci-fi bez hranic.

Tak, jak poznáváme a objevujeme více a více vesmír a svět kolem nás, museli jsme se definitivně rozlou-

lizoval otázku existence mimozemských civilizací do jednoduché elegantní formulky

$$N = R^* \cdot fp \cdot ne \cdot fl \cdot fi \cdot fc \cdot L$$

kde N je počet komunikace schopných civilizací existujících ve stejném okamžiku neboli počet aktivních civilizací, kterých bychom si mohli všimnout a se kterými bychom mohli komunikovat, R^* průměrný počet hvězd vznikajících za rok v naší galaxii, fp je zlomek hvězd, okolo kterých se vytvoří planetární systém, ne představuje průměrný počet planet v planetárním systému, kde může vzniknout život, fl zlomek planet, na kterých život dosáhne inteligentních forem, fi zlomek

Lidé totiž ponejvíc přizpůsobují své myšlení potřebám své vůle, jdou vždy za myšlenkou, která se jim líbí, a přijímají všechny její důsledky, aniž uváží, není-li nějak ošidná; myšlenku, která je jim nepříjemná, s odporem zapuzují a nezkoumají její pravdivost.
Prokopios z Kaisareie – Válka s Góty. Přel. P. Beneš.

čit s životem na Měsíci i s Martany. S existencí kolonizovatelných planet v nedalekém souhvězdí Alpha Centauri to také nevypadá růžově. Na druhé straně prakticky nekonečné prostory vesmíru jsou téměř jistotou, že život skutečně není náhoda. Existence paralelních vesmírů – a bůhví čeho všeho ještě – z toho dělá jistotu.

Inteligentní civilizované formy života fascinují. Jak se obzory našeho poznání vesmíru a života rychle rozšiřovaly, je jen logické, že mnohé otázky, se kterými sci-fi autoři přišli, se staly předmětem systematického akademického bádání. Skoro je zákonité, že vznikl program SETI (Search for Extraerrestrial Intelligence), který se snaží systematicky s pomocí moderní technologie najít stopy inteligentního života ve vesmíru. Problém existence inteligentního života přitahoval i nejednoho významného fyzika. Frank Drake forma-

planet, kde inteligentní život dospěje do technologického stadia, jehož aktivita je pozorovatelná zvnějšku, fc představuje zlomek civilizací schopných a usilujících o aktivní mezicivilizační komunikaci, L je doba, po kterou civilizace vysílá detekovatelné signály do vesmírného prostoru.

Enrico Fermi měl v roce 1950 jistě hlavu plnou jiných starostí, než se zabývat mimozemskými civilizacemi. Ale možná právě proto při nezávazné polední konverzaci se svými kolegy během oběda o vesmíru a mimozemských civilizacích najednou položil otázku – *Kde jsou všichni?*

Od roku 1950 se nic nezměnilo. Otázka je stále otevřená a nezodpovězená. Přes veškerou snahu se zatím nepodařilo najít žádné signály přicházející z vesmíru. Nepodařilo se najít ani žádnou jinou stopu po návštěvách mimozemských civilizací v minulosti ani na

Zemi, ani na Měsíci, Marsu či Venuši. Žádná vesmírná pozorování zatím nepřinesla ani náznak toho, že by někde fungovala aktivní inteligentní forma života. Žádné signály, žádné nevysvětlitelné planetární, hvězdné či galaktické fenomény, které by bylo možné interpretovat jako projevy inteligentního, civilizovaného a organizovaného života. Ticho.

Všechny parametry v Drakově rovnici jsou mimo náš dosah. Všechny, až na jeden, ten pro nás nejdůležitější – doba existence inteligentního, komunikace schopného života. V posledních letech se začínáme

celosvětově potýkat se surovinovými, ekonomickými, energetickými, sociálními a populačními problémy. Jistě, není to poprvé. Zatím se nám je vždy nějak podařilo vyřešit a překonat.

Pokud se nám to tentokrát nepodaří a parametr L nepřekročí o mnoho těch našich skromných sto let, pak nám Drakeova rovnice dá odpověď na Fermiho otázku. Možná že by však bylo lepší zatím Fermiho paradox neřešit a pokusit se projít tímto vývojovým filtrem. Zachovat se jako inteligentní neagresivní forma života, které nevadí, že ještě nemá odpověď na jednu otázku.

Hledání stříbrné kulky

DANA DRÁBOVÁ

(p)

Na kterou ze známých forem energie se v několika příštích desetiletích soustředíme při uspokojování svých potřeb? Jednoduchá odpověď. Na všechny. Jinak to nepůjde.

Energie totiž hraje v našem životě stále důležitější roli. I když to už skoro nevnímáme, bez ní by nebylo dostupné prakticky nic, co dnes považujeme za běžnou součást každodenního života, například pitná voda, potraviny, teplo pro naše obydlí, doprava, zdravotnictví. Energii však neumíme získat lacině a snadno. Každý z dnes dostupných zdrojů má své přednosti i nevýhody. Zvlášť pokud jde o šetrné zacházení se světem okolo nás. Každý nový zdroj je drahý. Vysoké náklady jsou třeba i pro udržování a modernizaci přenosových a distribučních soustav. Není tu místo pro předsudky, pro zavržení jednoho zdroje či pro glorifikaci jiného. Univerzální všespasitelné řešení neexistuje.

Stále více se sice učíme využívat obnovitelné zdroje energie, jako vítr, slunce, biomasu, přesto současná světová energetika stojí především na spalování fosilních paliv. Ropa, uhlí a zemní plyn pokrývají téměř čtyři pětiny spotřeby primárních energetických zdrojů, výroba elektřiny na nich závisí ze dvou třetin. Rozumné využívání obnovitelných zdrojů a výzkum a vývoj v této oblasti je bezesporu třeba podporovat. Koneckonců se snadno může stát, že budou to jediné, co nám a hlavně těm, co přijdou po nás, nakonec zbude. Zhruba tři století, kdy jsme si užívali levné a snadno dostupné energie fosilních paliv, mohou být jen kratičkým a – mezi námi – velmi příjemným intermezem v historii lidského druhu.

I kdybychom však využili všechno, co s obnovitelnými zdroji nyní umíme a v dohledné době umět budeme, nedokážeme z nich zřejmě v příštích padesáti letech pokrýt více než třetinu našich současných energetických potřeb. Takže buď se opravdu významně

uskrovníme – vykládejte to více než dvěma miliardám lidí, kteří si o našem pohodlném a rozmařilém životním stylu mohou jen nechat zdát, a vykládejme to i sami sobě – nebo... Nebo musíme vymyslet něco jiného.

Mohlo by to být jádro? Nemějme přehnaná očekávání. Zastánci jaderné energetiky stále věří, že bude dlouhodobým důležitým hráčem v globálním scénáři rozvoje energetiky. Odpůrci stejně ohnivě věří, že její dny jsou po Fukušimě konečně sečteny. Obě strany označují své protivníky za naprosto tendenční a zaujaté, to v lepším případě, či za zaslepené a omezené. Znovu se rozbíhají zuřivé hádky nad problémy, jako jsou nakládání s radioaktivním odpadem, ekonomické a bezpečnostní parametry jaderných elektráren ve srovnání s jinými zdroji elektrické energie a obecně nad postojem veřejnosti k tomuto průmyslovému odvětví. V nich často, naštěstí ne vždy, vítězí a politické rozhodování ovlivňuje ten, kdo křičí hlasitěji. Všechno, co děláme, však má své náklady a rizika, ale také přínosy a zisky. Rozhodnout, zda míra rizika jaderných elektráren je natolik velká, aby převážila nad přínosy

jaderné energetiky pro kvalitu našeho života, není vůbec jednoduché.

V každém konkrétním případě je třeba velice pečlivě zkoumat výchozí podmínky, neboť jaderná energetika není vždy a všude optimálním řešením. Stavět a provozovat jaderné elektrárny, jak se sluší a patří, není ani levné ani snadné ani rychlé. Nejsou pro každého. Ale v řadě zemí mohou být a budou bezpečně zvládnutou technologií, prostě dobrým sluhou přispívajícím k uspokojování energetických potřeb. Jestli k nim bude za pár desítek let stále patřit i Česko, je otázka s otevřeným koncem. Jak už to tak s budoucností bývá...

Jaderná energetika vyžaduje setrvalé úsilí a nemalé zdroje pro zajištění adekvátní úrovně bezpečnosti přinejmenším srovnatelné s jinými průmyslovými odvětvími. Neobejde se bez investic do průmyslové infrastruktury, výzkumu, vývoje a inovací, bez vysoce kvalifikovaných a motivovaných lidí, kteří budou schopni na patřičné úrovni zajistit bezpečnost jaderných bloků ve všech etapách jejich životního cyklu. A to je závazek přinejmenším na sto let.

Kulturní nekrofilie a jiné deviace

MAREK ŠINDELKA

(s)

Mediální agenda je v současné době nastavena téměř apokalypticky. Eurozóna se nachází v ekonomické krizi nebývalých rozměrů, hrozí pád společné měny, Řecko balancuje na hranici bankrotu, státní správa je prorostlá korupcí, rozdíly mezi společenskými třídami začínají nabývat propastných hloubek, roste nezaměstnanost. Přestože v Česku má krize zatím stále jaksi neviditelný charakter, zdá se, že situace

je neoddiskutovatelně vážná – a to i s přihlédnutím k možným mediálním deformacím (není nic vděčnějšího než negativní zpráva, která má potenciál způsobit pocit globálního ohrožení – viz všechny ptačí a jiné chřipky). Období společenských recesí jaksi automaticky stimulují růst extremistických postojů. Příklady, kdy ekonomická krize vedla ke krajně radikálním politickým řešením a v konečném důsledku ke zcela

zdeformovaným totalitním systémům, lze v historii najít víc než dost.

V současnosti můžeme v evropském prostoru sledovat silící tendenci nacionalistických postojů, přičemž zdaleka nejde jen o ultrapravicové neonacistické skupiny, pohybující se víceméně konstantně na okraji politického a společenského spektra, a které spíše než nějaký reálně nebezpečný program přináší neveselou zprávu o dezorientaci, frustraci a potížích v sebeurčení mladých lidí náležejících především k nižší střední společenské třídě. Skutečný problém představuje revitalizace nacionalistické myšlenky na úrovni politických elit a silící projevy těchto tendencí ve většinové společnosti.

Řím domovem barbarů

Římská říše postupně oslabována se stala domovem barbarů nebo spíše nakonec ztratila vlastní obyvatelstvo upadla do tak neutěšeného stavu, že dnes není poznat místa, kde kdysi stála města. Ale jak došlo k rozvratu římské říše, ukáže vypravování o dalších událostech.

Zosimos – Stesky posledního Římana. Přel. A. Hartmann.

K hlavním aspektům současného nacionalismu patří požadavek národní suverenity, xenofobní postoj vůči příslušníkům islámských kultur, proti Romům a dalším etnikům, proti emigrantům, údajně ohrožujícím tradiční hodnoty a způsoby života společnosti, do níž přicházejí. Zdá se, že je dnes více než užitečné, pokusit se zamyslet nad původem těchto tendencí, nad tím, jakým způsobem se podobné postoje vyvíjely v kulturně-historické perspektivě. To, co by se dalo nazvat „vztahem k jinému“, je totiž – vedle jazyka, náboženství, politicko-právní struktury ad. – jedním ze základních stavebních prvků každé kultury.

Vztah k lidem za hranicí vlastní, domácí společnosti nabýval v historii často značně radikálních podob. Na otázku *Kdo je to cizinec?* řada společností odpovídala jednoduše: Není to člověk. V jazyce mnoha takzvaných

domorodých kultur jsou dodnes pojmy *člověk* a *lidé* vyhrazeny pouze pro příslušníky daného společenství, kmene, někdy dokonce jediné vesnice, za jejímiž hranicemi z perspektivy těchto společností lidství končí. Cizinec, kterého z jakýchkoliv důvodů nelze zařadit do kulturních kategorií vlastní společnosti, v této logice nemůže být člověkem.

To, co by se nám možná chtělo okamžitě smést ze stolu jako „primitivní“ nebo „barbarské“ způsoby uvažování, má ale mnohem univerzálnější charakter, než by se na první pohled mohlo zdát. Růst římského impéria a podrobování lokálních kultur byl v totožném duchu chápán jako šíření lidství (římského práva a světonázoru) na úkor barbarství. V dějinách západní

civilizace se setkáváme se zcela totožnými přístupy, především v souvislosti s raně novověkou evropskou mocenskou a teritoriální expanzí.

Po objevení Ameriky během dobývání Mexika Hernandem Cortésem se tento princip projevil v celé své absurdní síle. Kontakt dvou naprosto odlišných kultur se odehrál za totálního pojmově-logického kolapsu. Obě strany si v závislosti na svých religiózních perspektivách navzájem odepřely lidství, i když zcela rozdílným způsobem. Aztékové si Cortése zařadili do své mytologie: ztotožnili jej se svým nejvyšším božstvem, opeřeným hadem Quetzalkoatlem, který se podle proroctví má vrátit do hlavního města Tenochtitlánu, z něhož byl v dávných dobách vyhnán. Toto Cortésovo zbožštění Aztéky dokonale paralyzovalo. Nedovedli si vysvětlit, proč se je jejich bůh pokouší zničit, a navzdory své

mnohonásobné početní převaze byli nakonec Cortésem poraženi.

Pro španělské konkvistadory, vyznávající katolickou víru, američtí „indiáni“ taktéž lidmi nebyli. Se svým Bohem je Španělé samozřejmě neztotožnili, viděli je jako jakási lidem podobná divoká stvoření, v krajním případě je považovali za ďáblы, což jim dovolilo páchat na domorodém obyvatelstvu naprostá zvěrstva, aniž by to jakkoliv zatěžovalo jejich svědomí.¹ V prvních letech po objevení Ameriky vysílalo Španělsko na nový kontinent komise s cílem odborně posoudit, zda mají „divoši“ duši, nebo ne, zatímco ve *Velkých Antilách domorodí obyvatelé trávili čas tím, že potápěli bílé zajatce pod vodu, aby si dlouhodobým pozorováním ověřili, zda se jejich mrtvoly rozloží.*²

Všechny tyto příklady spadají do dávné minulosti, ale stačí nahlédnout do evropských dějin 20. století, abychom shledali, že se na těchto praktikách v podstatě nic nezměnilo. Nacismus, navazující na rasis-tické teorie rozvíjející se už v průběhu 18. a 19. století díky myšlenkám autorů jako Johann F. Blumenbach a samozřejmě Arthur de Gobinau, odepřel lidství nejen etnickým skupinám, které shrnul pod vševysvětlující pojem *Untermenschen*, ale obdobnou selekci uplatnil i na celé národy. Opět se k tomu pojí skutečnost, že bytost, které upřeme lidství, vytěsníme ji ze společenství „pravých lidí“, nepodléhá lidským kritériím a je možné s ní podle toho zacházet.

Všechny tyto skutečnosti jsou notoricky známé a není nutné se u nich příliš zdržovat. Už tak kvůli neustá-

1 Rozsáhlý rozbor tohoto oboustranného kulturního šoku přináší psychoanalyticky orientovaný historik Gregorio Kohon ve svém příspěvku pro sborník Perelberg. R. J. (2007): *Time and Memory*. Karnac books. London. Jak dále uvádí, víra v ne-lidskou povahu pohanů dříve podobným způsobem ospravedlňovala praktiky křížáků během dobývání Svaté země: vedle všech jiných krutostí Arabы údajně opékali na ohni a demonstrativně jedli, aby dokázali, že jsou to zvířata.

2 Lévi-Strauss C. (1999): *Rasa a dějiny*. Atlantis. Brno.

lému, čím dál tím schematictějšímu a tezovitějšímu tematizování této děsivé etapy lidských dějin (především v masové zábavě³) dochází k divnému jevu jejího „rozpouštění“, k ředění její skutečnosti. Tato dějinná událost nabývá neustálým variováním všech jejích prvků tak mytického a nadreálného charakteru, že se pak vlastně nelze divit, že se čas od času vynoří tendence zpochybňovat nebo relativizovat její existenci.

Aby bylo zřetelné, že zdaleka nejde jen o nacismus, jehož strůjce a hlavní aktéry jsme si přesně v duchu hlavního tématu této úvahy zvykli snad už ani nepovažovat za lidské bytosti (lidé přece tak strašné věci nedělají), zmiňme jev, který stojí v základech celé moderní evropské společnosti a z velké části je zdrojem jejího současného blahobytu (přes všechny krize jakýchkoliv rozměrů): kolonialismus.

Evropský životní standard díky této parazitické okupaci okolního světa vzrostl do závratných výšek, zároveň násilně exportoval západní kulturu a hodnoty do nových oblastí, kde způsobily rozvrat a devastaci kultur lokálních, destabilizovaly přirozené společenské systémy a v mnoha oblastech v konečném důsledku způsobily katastrofální sociální situaci vedoucí až k občanským válkám a genocidám (Rwanda). Nedávná evropská koloniální minulost v jistém smyslu stále v tichosti pokračuje,

3 Za všechny zmiňme film: mainstreamovou filmovou scenaristiku. Těžko by člověk hledal vhodnější půdorys pro drama: vyhočené situace, prostor pro hrdinství, třibení charakterů, tragédie, oběť atd. Válečné filmy nebo filmy s nacistickou tematikou se netočí z potřeby odhalit podstatu děsivého konfliktu, točí se proto, že se na takové věci „dobře dívá“. Filmy tohoto typu neodhalují podstatu nacismu a války, odhalují podstatu sadistického voyeurismu konzumní kultury. Na filmy, které o nacismu a fašismu vypovídají něco pravdivého – jako je Pasolinioho *Saló aneb 120 dnů Sodomy* – se nedá dívat, nebo rozhodně ne s diváckým uspokojením, s jakým opouštíme hollywoodské spektakly. To samé platí o stalinismu a komunistických totalitních zřízeních v evropských zemích, z nichž se stává podobně vděčný scenaristický hadr, před kterým lze jako před kulisou rozehrát kdejaký sladkobolný nesmysl.

Terezín, kde končí koleje. Nejvíce emoční místo celého koncentračního tábora. Zde se vítali i loučili rodiče, děti, manželé, synové, přátelé. Je to místo rozvazování a odpoutávání. A bolesti. Není to tak dávno.

Terezín, brána do ghetta. Poslední pokus zanechat po sobě stopu. Mezi lidovými rytinami většinou z roku 1944 je podobně jako na Agoře či v katedrále St. Denis hodně květů.

země Třetího světa jsou nadále využívány jako šachovnice, na nichž západní mocnosti hrají své partie o mocenský vliv a surovinové zdroje. Veškeré ozbrojené konflikty se na konci 20. století ze západního světa strategicky odsunuly právě do těchto rozvojových zemí.

Myšlenky nacionalismu, křik po ohrožení národních hodnot a tradic přistěhovalci, kteří nás zaplavují svými divnými kulturními zvyklostmi a odmítají se v naší zemi zcela podrobit kultuře naší, se v této perspektivě jeví nejen naprosto směšné, ale zcela pomatené. Tento postoj se neprojevuje pouze na pozicích krajní pravice – vůči islámskému světu jej zaujímá v tichosti možná dokonce většina západních obyvatel.

Je zde otázka, nad kterou stojí za to se zamyslet: jestli totiž kvůli těmto a podobným postojům a nepolevujícím celosvětové expanzi v očích těchto „národů ohrožujících naši suverenitu“ už západní civilizace některými svými rysy nepřipomíná „totální zlo“ stejného druhu, jakým se nám v historické perspektivě jeví nacistické Německo nebo stalinismus.

Rasismus se svým způsobem vyskytuje i v kulturně-spoolečenské rovině. Rasistický předpoklad, že na základě biologických znaků lze lidským bytostem přisoudit nejružnější vlastnosti, což by následně umožňovalo rasové kvalitativní škálování, je geneticky vyvrácen. Obdobná selekce a škálování na rovině jednotlivých společností, kultur nebo národů však stále přetrvávají. Je to starý problém etnocentrismu, který se v různých obměnách vrací dodnes. Z perspektivy západní kultury, která sebe sama definuje svou historií, vývojem v čase, neustálým posunem od jednoho stádia k dalšímu, budou veškeré kultury, které zaujímají jiný model fungování⁴, nutně působit jako zaostalé. V rámci naší

4 U řady „přírodních národů“ se například neprojevuje snaha historii hromadit a neustále interpretovat. Naopak, tyto společnosti se ji pokoušejí ze společenského života zcela eliminovat. Uplynávající čas nechápolu lineárně, ale cyklicky, často v návaznosti na přírod-

vlastní pojmové soustavy to může mít platnost, ale o mezikulturní realitě to nevypovídá zhora nic. Jednostranný nereflektovaný přístup k „cizímu“ patří ke kulturním kontaktům odpradáвна a zdá se, že se této pokřivené optiky dá jen těžko zbavit.

Claude Lévi-Strauss v roce 1952 pro UNESCO napsal nesmírně podnětnou studii nazvanou *Rasa a dějiny*, která se vedle antropologického rozboru rasistických předsudků obsáhle věnuje i problému etnocentrismu. Vyslovuje zde větu: *Barbar je především ten člověk, který věří v barbarství*. Toto konstatování se dotýká samotné podstaty etnocentrického, ale i rasistického a nacionalistického problému: považovat vlastní kulturu, rasu nebo národ z jakýchkoliv důvodů za nadřazené ostatním, poukazuje především na náš vlastní primitivismus. Pokud z jakýchkoliv důvodů začneme demonizovat to, co se nám jeví jako cizí, pokud budeme na základě nereflektovaných emocí vytvářet falešné nepřátele naší suverenity a hystericky budeme bránit jakési naše „odvěké“ hodnoty, které jsou ve skutečnosti z velké části možná dávno neživotné⁵, začínáme tím směřovat k izolaci a sociokulturnímu odumírání.

ní cykly, opakující se v jejich přirozeném životním prostředí. Je to jen jeden aspekt dokonalé ekologicko-ekonomické symbiózy těchto společností se svým prostředím. Pokud bychom jako hodnotící kritérium zvolili skutečnou „trvalou udržitelnost“, představují tyto sociokulturní systémy v dlouhodobé perspektivě mnohem dokonalejší model než západní civilizace.

5 Zmíňme jako příklad za všechny něco tak tradičního, jako jsou vánoční svátky, které v současné české společnosti zdeformovaly do podoby jakési globální ekonomické transakce. Vánoce se staly svátkem neurotického směňování materiálních statků, aniž by si už kdokoli příliš potřeboval připomínat důvod, proč k těmto transakcím vlastně dochází. Když k tomu všemu připočteme všelijaké adventní trhy, na nichž lze zakoupit nejružnější zmrzačené imitace historických artefaktů, k čemuž nám za doprovodu lidové adventní hudby podbarvené syntetickými klávesami na pódiu pod velkým transparentem s logem sponzora zatančí několik nefalšovaných selek v lidových krojích, máme představu jedné takové „národní hodnoty“ skoro úplnou.

Lidské společnosti nemají a nikdy neměly statickou povahu, vždy jde o jistý vektor působících sil jak konvergentního, tak divergentního charakteru. Kulturní a společenské systémy jsou vždy dynamické, vstřebávají a reflektují širokou škálu vlivů. V opačném případě dochází k jevu podobnému senzorické deprivaci: homogenita v kultuře znamená ve výsledku její degeneraci z důvodu nedostatku podnětů, zakonzervovaný stav, ve kterém již nemůžou probíhat jiné než hnilobné procesy.

Xenofobie a radikální nacionalismus je cosi, co by se dalo nazvat kulturní nekrofilii. Kultura v sobě nutně potřebuje zahrnovat jistou míru nejružnějších antagonistických a cizorodých prvků, které slouží k její sebe-reflexi a které si udržuje v záloze jako spící protilátky, použitelné v případě patologických změn systému.

Lévi-Strauss v této souvislosti uvádí, že lidské společnosti se s ohledem na své vzájemné vztahy definují jako *optimum* rozmanitosti, které nemohou překročit, pod které však nemohou bez nebezpečí ani klesnout. Je to stejné, jako na úrovni jednotlivců: izolace odpradáвна

znamenala perzekuci, nikoliv privilegium, a dodnes ji používáme jako základní prostředek trestního práva. Vyvržení z komunity v minulosti znamenalo faktickou destrukci individua. Člověk nuceně izolován od ostatních lidských bytostí po čase podléhá osobnostnímu rozkladu.

Izolace kultury, úplné odstranění od cizorodých vlivů, by nutně mělo podobně degenerativní následky. Jak nastínil Emmanuel Lévinas, pouze v hlubokém, bytostném vztahu k „druhému“ nebo „jinému“ začínáme skutečně pociťovat vlastní existenci. Jedině tento vztah nás samotné definuje a nutí nás zvažovat morální a etické postoje. Přijmutím „jiného“ míříme ke skutečné odpovědnosti a v konečném důsledku ke svobodě. To jediné, co nám v tomto pestrém a nejednoznačném světě zbývá, je přijmout jeho rozmanitost nikoliv jako ohrožení, ale jako základní východisko. V opačném případě budeme směřovat k čím dál kostnatější společnosti, bohaté na totalitní praktiky a kulturní deviace všeho druhu.

Mayský kalendář a rok 2012

MILAN CALÁBEK / MANDALA PRAHA

(f)

**Nikdy nepřestaneme poznávat
a cílem našeho poznávání
je dojít až tam, odkud jsme vyšli
a poznat to místo,
jako bychom zde byli poprvé...**

T. S. Eliot

Snad každý z nás se někdy procházel jarní krajinou topící se v záplavě zeleně a barevných květů a stejně

jako kdysi naši předkové prožíval mystérium věčného návratu bohyně Vesny. Kdybychom se ale podívali zblízka, ať už na lístky ve větvích stromů, nebo na okvětní plátky květů, mohli bychom vidět, že za vši tou nahodilostí a zdánlivě chaotickou krásou existuje jistý vnitřní řád, který lze vyjádřit dokonce i číselně, a to ať už jde o pořadí listů (fylotaxie), anebo počet okvětních plátků u různých druhů rostlin stejně jako stromů. A toto číselné vyjádření by překvapivě odpovídalo Fibona-

ciho posloupnosti, která vzniká tak, že k poslednímu číslu řady vždy připočteme předchozí číslo.

A kdybychom se pak v noci podívali vzhůru, na nekonečný prostor nebeské klenby, kde i pohyb planet číselně vyjadřuje tato posloupnost, mohli bychom o ní uvažovat jako o fraktálu neboli vzorci, který postihuje vnitřní podobnost skutečnosti v nejrůznějších měřících. Ostatně zmiňovanou fylotaxii i počet okvětních plátků v jakémkoliv květu určuje pohyb jednotlivých planet okolo Slunce pozorovaný ze Země. Například u růže anebo květů většiny ovocných stromů je to retrográdní pohyb Venuše, opisující v rozmezí osmi let hvězdný pětiúhelník, který pak nalezneme i v rozříznutém jablku. Z toho hlediska je docela pochopitelné, že pro dávné intelektuální elity ve Starém světě, na nebesích nevládl žádný z předků, který se po smrti stal Bohem, ale zlatý řez později matematicky vyjádřený Fibonacciho číslem – Φ : 1,618...

A staří Mayové by se s nimi určitě shodli v tom, že základním jazykem vesmíru je matematika, i když na jejich pomyslných nebesích nesídlil zlatý řez, ale jiný fraktál:

$$13 \times 20 = 260$$

V mayském číselném systému se totiž tato rovnice replikuje na všech *časových úrovních* vesmíru podobně jako ve Starém světě Φ na všech *úrovních prostoru*. Zároveň tvoří základ nejdůležitějšího z dochovaných 24 kalendářů Mezoameriky Tzolkinu, který spojoval dvě odlišné kosmovize a kultury (teotihuacánsko-toltéckou a mayskou) vzniklé po zániku původní jednotné olmécké civilizace. Na rozdíl od našeho kalendáře představoval tedy spíše matematický klíč, který odemýká nejen astronomické cykly vesmíru, ale i pozemské přírody a člověka a vyjadřuje vztahy mezi nimi v duchu hermetického axiomu: jako nahoře, tak i dole.

Číslo 260, které má rovněž úzký vztah k Fibonacciho posloupnosti, neortodoxní badatelé vysvětlují jako invarianci anebo galaktickou konstantu. Vycházejí

ze skutečnosti, že např. cyklus lidské embryogeneze (od ztráty menstruace až k porodu), jak jej dodnes chápou mayské porodní báby, trvá zhruba 260 dnů, stejně jako na guatemalské vysočině cyklus kukuřice od setby po žatvu. A přibližně stejný je i počet druhů buněk v lidském těle.

Období precesního roku, které někteří astrologové považují za duchovní embryogenezi lidstva, trvá 26 000 let, zatímco Slunce je od středu galaxie vzdálené 26 000 světelných let. Původ této konstanty a vznik Tzolkinu se dosud nepodařilo zjistit. Je možné, že jej vynalezli záhadní multietničtí Olmékové, na jejichž stélách a sochách se kromě původních obyvatel objevují běloši, černoši, kartaginští Semité i Asijci. Stejně tak jej ovšem mohli zdědit po nějaké jiné, případně vyšší a zaniklé civilizaci, jak bychom mohli usuzovat z toho, že jej zřejmě znali i Berbeři na Kanárských ostrovech.

Ale ať už byl jeho tvůrcem kdokoliv, vycházel z přesvědčení, že všechno v univerzu pochází z jednoho zdroje a každá jednotlivost, která je jeho neoddělitelnou součástí, není ničím jiným než *procesem v čase*, který má cyklický charakter, i když v kratších úsecích vytváří zdání lineárnosti. A jako číselný kód pro jeden z těchto cyklů považovaných v Mezoamerice za nejdůležitější sloužil právě Tzolkin. Spolu s ostatními kalendáři představoval zároveň i fraktál *času*, jehož projekcí do *prostoru* vznikla mezoamerická pyramida tvarem připomínající samotné Mexiko stoupající z moře, pokud bychom se na ně dívali z vesmíru. Vrchol pyramidy, díky useknutému hrotu, tvořil taneční parket čtyř světových stran pro bohy třinácti Nebes. Oproti etnicky odlišným Mayům, Toltékové stejně jako Aztékové vycházející z jiné kosmovize, každou pyramidu vždy po dvaapadesáti letech (4×13) přestavěli v aktu svazování času, který tak neskončil a s ním ani svět (např. pyramida v Tenayuce byla přestavěna sedmkrát).

Podle jednoho z hlavních toltécko-aztéckých kalendářů vycházejícího rovněž z Tzolkinu ($5 \times 52 = 260$), který

ale Mayové nepoužívali, měl nastat konec světa, pokud by na konci cyklu dvaapadesáti let nedošlo ke konjunkci Slunce se souhvězdím Chřestýše (Plejád). V jazyce Tolteků se tato konjunkce nazývala Quetzalcoatl (Opeřený had), neboť na noční obloze vytvářela obraz letícího hada. Po opuštění toltécké metropole Teotihuacanu, které Mayové říkali Tula, se ale Opeřený had pro kmeny mluvící nahuatlem stal bohem jejich nejdůležitější a zároveň nejnebezpečnější planety Venuše.

Už jen z těchto několika málo údajů můžeme usuzovat, že pro naše dávné předky ve Starém světě představoval primární dimenzi skutečnosti *prostor*, zatímco pro mezoamerické kultury to byla dimenze *času*. Mayové si tedy o předmětu svého zájmu nekladli jako první nebo nejdůležitější otázku: Jak je to veliké? Ale: Jak dlouho to trvá? A tudíž nehledali vnitřní podobnost vytvářející řád ve zdánlivě chaotických přírodních útvech od obřích kosmických rozměrů galaxií až po proporce lidského těla, ale v časových cyklech, které za účelem poznání budoucnosti zahrnovaly stovky, tisíce, miliony let a dokonce i období před *Velkým třeskem*, jak o tom vypovídá např. slavný kamenný monument – stěla z města Cobá. Čas totiž chápali jako nerozdělitelný celek, který „v sobě spojuje všechny události“, a proto může sloužit k předpovědím. Přitom samozřejmě znali i zlatý řez, ačkoliv jej nedokázali vyjádřit číselně, neboť stejně jako staří Řekové nepoužívali iracionální čísla. O jeho praktickém užívání ale vypovídá architektura gigantické metropole Teotihuacanu, která měla 200 000 obyvatel už ve 3. století n. l. a byla projektována jako zmenšená kopie vesmíru.

Stavby, jako je chrám Ptáka – Motýla, Měsíční nebo Sluneční pyramidy se základnou čtyřikrát větší než Cheopsova, představovaly planety a souhvězdí, zatímco „cesta mrtvých“ Mléčnou dráhu, jejíž střed korespondoval se středem galaxie jako místem zrození a smrti. Plány většiny měst, svatyní i významných hrobek Mezoameriky začali jejich stavitelé orientovat už před čtyřmi

tisíci lety podle kompasu. Přes všechny tyto znalosti ve fraktálovém světě Mezoameriky oproti *prostoru* hrál primární roli *cyklický čas* a matematika představovala „tkalcovský stav, na kterém Bohové tkají látku univerza“. Technologicky přitom žily všechny tyto národy v době kamenné, praktikovaly rituální kanibalismus a utápěly se v krvi obětí planetárním bohům, které dosahovaly nepředstavitelných rozměrů jak u Tolteků, tak i u Aztéků anebo dříve idealizovaných Mayů.

Tzolkin byl tudíž nejdůležitějším z 24 kalendářů, které představovaly jakousi mezoamerickou teorii všeho. Dny se v něm ale počítaly jiným způsobem než v našem kalendáři, protože primárně nesloužil k lineárnímu měření času. Jeho základem je jednak 20 dnů, z nichž každý má jiné znamení, neboť čas v něm nese jiný piktograficky zpodoběný bůh a k orgánům lidského těla má podobný vztah jako souhvězdí zvířetníku v evropské astromedicíně. Druhý základ pak tvoří 13 numerických bohů, z nichž každý obohacuje příslušný den ještě o číselnou kvalitu. Těchto 20 dnů se proto počítá do 13 a pak se začínají počítat opět od jedné. Takže k poslednímu dnu z první dvacítky je přiřazena hodnota čísla 7. V další dvacítkě má pak první den číslo 8. Stejným způsobem postupujeme tak dlouho, až prvnímu dnu v piktografické dvacítkě opět připadne číslo 1. Tím jsme ukončili cyklus 260 (kosmická konstanta) dnů, z nichž každý má odlišnou kvalitu, a ocitli jsme se na začátku nového cyklu. Kterékoliv datum se přitom mohlo současně vyjádřit i v několika jiných kalendářích, takže je pomáhalo nést více jiných bohů, kteří mu dávali další kvality a významy. Tzolkin, jak už jsem zmiňoval předtím, ale především synchronizoval všechny ostatní kalendáře, díky čemuž se tak různé časové cykly individuálního života, přírody i vesmíru mohly v sobě vzájemně číselně zrcadlit a daly se do sebe zasouvat jako ruské matryšky. A to umožňovalo mezoamerickým kalendářům (s výjimkou solárního Haabu) plnit jejich hlavní funkci, která byla *rituálně-věšdecká*.

Dovolím si ji přiblížit na příkladu ze židovské-
ho kalendáře, neboť v něm jde rovněž o uspořádání
událostí klíčových pro přežití židovského národa do
podobně se opakujících kalendářních cyklů, přičemž
tyto historické události jsou obecně známější než dějin-
né zvraty předkolumbovské Mezoameriky. Židovský
kalendář sice používá odlišný fraktál než Mayové, ale
stejně jako většina mezoamerických kalendářů (na
rozdíl od našeho) v sobě spojuje lineárnost a cykli-
čnost v podobě spirály. Číselným kódem pro cyklicky
se opakující národní tragédie v dějinách Izraele je
devátý den měsíce *Av*, který je poslední měsícem jejich

Avu 1290 byli Židé vyhnáni z Anglie. Devátého Avu
1492 došlo k vyhnání ze Španělska. A tak to jde dál
až do Devátého Avu 1914, kdy začala 1. světová válka
jako předehra k hrůzám holocaustu. Devátého Avu
1942 začala masová deportace z varšavského ghetta
do vyvražďovacích táborů. Devátého Avu 1994 došlo
k teroristickému útoku na kulturní židovské středisko
v Buenos Aires (86 mrtvých, 300 zraněných)...

Všechny starověké civilizace si uvědomovaly jed-
notu Nebe a Země, a že čas vzniká opakováním cyklů
ročních dob nebo fází Měsíce. Jejich intelektuální elity
proto nepochybovaly o tom, že všechno, co se někdy

Bezstarostní lidé se ničemu nediví

Camillus se položil táborem před branami a přál si zvědět, zdali to
stejně mírově vyhlíží i uvnitř hradeb, jak se to ukazuje na venkově;
proto se vypravil do města; uviděl tam otevřené brány a všechno zboží
vyložené v otevřených krámech všem na prodej, řemeslníky, jak se
zaměstnávají každý svým dílem, i školy, jež se rozléhaly hlasy učících
se, i ulice přeplněné dětmi i ženami chodícími sem a tam uprostřed
ostatního všeho davu, jak koho z nich kam vedly nutné záležitosti jeho
zaměstnání – nikde nic, co by nasvědčovalo, že se obyvatelé něčeho
bojí, naopak, že se zřejmě ani ničemu nediví.

Livius – Dějiny. Přel. P. Kucharský a Č. Vránek.

roku. V našem kalendáři se tento den pohybuje mezi
červencem a srpnem. Devátého Avu (podle našeho
kalendáře v r. 586 před n. l.) Nebukadnesarova voj-
ska srovnala se zemí Šalamounův chrám v Jeruzalé-
mě a odvěkla většinu národa do babylonského zajetí.
Devátého Avu, tj. ve stejný den židovského kalendáře
v r. 70 n. l., zničily římské legie nový chrám, ze kterého
se zachovala jen Zeď nářků. Devátého Avu v r. 135 n. l.
skončilo povstání Šimona Bar Kochby proti Římanům
pádem jeho poslední pevnosti Betaru. Devátého Avu
1095 vyhlásil papež Urban II. 1. křížovou výpravu a už
během prvního měsíce bylo umučeno a upáleno při
pogromech okolo 10 000 Židů a zničena jejich spole-
čenství ve Francii a v rýnských oblastech. Devátého

odehrálo v čase, se v jeho cyklech zase jednou vrátí,
i když v pozměněné podobě, neboť žádné jaro není
úplně stejné. A že okamžik tohoto návratu můžeme
stejně jako pohyb nebeských těles vypočítat pomocí
odpovídajícího fraktálu. A takto vypočítaný „věštebný“
program společenských změn, jehož logos byl v soula-
du s mýtem Věčného Návratu (anakyklosis), nazývali
kalendářem. Jinými slovy: dívali se do zrcadla minu-
losti, aby v něm uviděli budoucnost.

Když dobyvatel Hernando Cortés o Velikonocích
1519 přistál v oblasti Veracruz v dnešním Mexiku,
zřejmě z opatrnosti vyčkával na lodi až do druhého
dne, než vystoupil na pevninu. Aniž by tušil, že se
tím naplnilo staré proroctví o návratu Quetzalcoatl –

Opeřeného hada spojené s tranzitem Venuše, které ještě před příchodem Španělů Aztékům znovu připomenul astrolog, básník a král Texcoca Nezahualpilli. Oznámil Montenzumovi, že za deset let (v roce 1519), přesně na měsíc a den Ce-Acatl (1-rákos) Quetzalcoatlova odchodu se Opeřený had (vysoký bílý bradatý muž v černém) vrátí zpátky, aby se zas ujal vlády nad Anahuacem (mexickou náhorní plošinou). Podle juliánského kalendáře byl tento den Velký pátek a Cortés si proto na znamení smutku oblékl černé šaty. Aztékové zdrcení naplněním věštby, které ohlašovala i řada dalších znamení, se dopustili tragického omylu. Pokoušeli se Španěly zastavit ne vojensky, ale magickými prostředky, jako by šlo o entity z vnitřního vesmíru. Když pochopili, že jsou to spíše než duchové

U posledního soudu se dovíme, že jsme měli jedinou povinnost:
být šťastni. Kdejaký idiot, ale i myš nebo komár, nás předběhli.
-koko-

jen „mimozemšťané“ nebo dokonce pouhé reálné bytosti z tohoto světa, kterým se mohou bránit se zbraní v ruce, bylo už pozdě. Vláda věčného protivníka Opeřeného hada Tezcatlipoky symbolizujícího nevědomí už pominula a válka postupně přerostla v „bakteriologickou“, kterou z 23 milionů obyvatel impéria přežil sotva milion.

Pokud ale v odborné nebo populární literatuře čteme o mayském kalendáři, je zcela jisté, že autoři mají na mysli: Largo Calculo – Long Count (Dlouhý počet, někdy také Velký cyklus), který zahrnuje 260 katunů o rozsahu zhruba 20 let (konjunkce Jupitera a Saturnu) anebo 13 baktunů. Je tak obrovským rozšířením Tzolkinu, do kterého jsou navíc zabudována důležitá astronomická data (např. cykly Venuše) a kromě předvídání nebeských úkazů, které by se měly zrcadlit v pozemských dějích, tento kalendář zároveň umožňoval zaznamenávat např. i posloupnost panovníků

za účelem jejich legitimacy. Používali jej ale pouze Olmekové a po nich pak Mayové.

Podle nejvýznamnějších amerikanistů, jako je Linda Scheleová, David Freidel nebo Michael Coe, by mayský kalendář měl končit 23. 12. 2012, podle neakademických znalců mayské kultury Johna Mayora Jenkinse nebo José Argüellese 21. 12. 2012 a podle biologa Carla Johanna Callemana 28. 10. 2011. Rada mayských starších z Guatemaly se ale domnívá, že skončil už v r. 2009. Astronomická pozorování Námořní observatoře USA zas určila jeho konec na 27. 10. 1998 a podle českých badatelů bratří Böhmových nastane teprve v r. 2116. Z těchto a dalších dat podle mého názoru je třeba vzít v úvahu pouze dvě: rok 2012 a 1998. Pokud jde o Callemanovu dataci, už Jenkins přesvědčivě pro-

kázal, že švédský biolog se do Largo Calculo pokouší vtělit ideu inteligentního plánu stvoření a v podstatě nepochopil jeho strukturu, funkci ani provázanost s ostatními kalendáři.

Prakticky všichni, kdo se shodují na datu 2012 jako konci tohoto kalendáře, vycházejí při přepočtu mayského datování z korelace Goodman–Martínez–Thompsonovy (dále jen GMT). Jinou, zásadně odlišnou korelaci navrhuje vlastně jen bratři Böhmovi. Tu považuje za správnou jak Astronomický ústav České akademie věd, tak i prestižní německý časopis Astronomische Nachrichten, ale američtí mayologové, pokud se s ní seznámili, ji vesměs oprávněně odmítají.

Nemám zde dostatek prostoru, abych rozvedl svůj názor na jednotlivé korelace a obtížnost převodu mayských dat z Largo Calculo, neboť „rosettská deska“ biskupa Landy, ze které většina korelací vychází, se týká jiného kalendáře Ukalaj katuno (Malý katunový

Filtrování vody (p)

Za momentálně nejlepší volbu lze považovat Katadyn Pocket – 50 000 l vody, životnost 20 let, cena těsně pod 8000 Kč. Ten však nemá jako integrální součást filtru doplňkový uhlíkový filtr na separaci pachů, těžkých kovů apod., ale dá se dokoupit: Katadyn Bottle Adaptor, 22 eur, jenže pouze na 200 litrů vody. Doporučení: doplnit K. Pocket běžnou domácí gravitační filtrační konvicí na bázi aktivního uhlí Britta 150 l/100 Kč nebo Oasa 800 l/230 Kč. Jedna patrona do Britty pro tříčlennou rodinu vydrží 4 až 5 týdnů (vlastní dvacetiletá zkušenost autora při užití na vodovodní vodu), déle se nedoporučuje, i když je ještě funkční kvůli obavám z možného množení mikroorganismů. Funkčnost se zjišťuje tzv. čajovým testem: světlý čaj = filtr OK, tmavý čaj + povlak na hladině = filtr kaput.

Jako variantu či jako doplněk lze pořídit pětilitrové (desetilitrové) balení prachobychejného Sava (asi 500,- Kč), 9 ml/1000 l vody zahubí vše živé. Chlorovou pachů odstraní Katadyn Micropur Antichlorine, balení 10 ml/100 l vody, expirace 3 roky, za 200 Kč. Jedná se o roztok thiosíranu sodného, který bezpečně rozloží rezidua chlóru ve vodě. Konfekční výrobek je zbytečně drahý a chemik by jistě našel daleko levnější zdravotně nezávadnou substituci.

Chlór z vody spolehlivě odstraní výše uvedené domácí filtrační konvice. Podle videa se stejně před uložením ty keramické filtry čistí nějakou variantou Sava (chloman sodný). Savo do každé rodiny – to je základ, a k tomu dle volby některá nebo všechny výše uvedené možnosti, či jejich kombinace.

Přibližný rozpočet (v Kč):

Katadyn Pocket 8.000

Savo 500

Konvice + 35 ks filtrů 4.000

Thiosulfát ?

Tato sestava by měla tříčlenné rodině zajistit veškerou předpokládanou potřebu pitné vody na dobu minimálně tři let při uvažovaném odběru pouze z přírodních zdrojů.

V USA a podobných státech se pro čištění vody doporučují čistitelné keramické filtry. Námořní pýchota si po dlouhých testech vybrala filtr MSR Miniworks, ale cestovatelé do obtížných států často již roky volí vyzkoušený filtr Katadyn. Filtry se vyrábějí buď jako prosté filtry, anebo mají další přídavné čištění obvykle na bázi aktivního uhlí. V testech přenosných osobních filtrů se nejvíc osvědčily MSR Water Works II a Katadyn Combi filtr. Keramické filtry vydrží dlouhou dobu (desetitisíce litrů), ale zanášejí se a musí se čistit, zatímco náplně z aktivního uhlí a dalších látek mají omezenou životnost (někdy jen stovky litrů). Účinnost keramických filtrů na bakterie a viry je až kolem 99 %.

Pokud člověk žije na jednom místě a denně pro rodinu potřebuje několik desítek litrů vody, nejlepší volbou je jednoduchý gravitační filtr, např. britský Berkefeld nebo Katadyn Drip Filter či AquaRain model 200. Při větší spotřebě je možné volit drahý filtr s pumpou Katadyn Expedition, který má výkon kolem 5 litrů za minutu. Malé filtry se dají pořídit za cenu 50 až 100 amerických dolarů, zatímco výkonné filtry s pumpičkou stojí až tisíc dolarů.

JR

Sníh v Jeruzalémě (s)

V půlce února 2012 přišlo do Jeruzaléma hnusné počasí. Od Středozemního moře zasáhl území studený víchr, hotová „bóra“. Zmrzlý déšť bodal do tváří. Izraelské noviny byly plné spekulací o sněhové kalamitě. Jeruzalémský starosta přiznal, že se ocitl pod tlakem svých dospívajících dcer, aby zrušil vyučování. Sně-

hu bylo nakonec málo. S bídou jsme si před Jafskou branou postavili malého sněhuláčka. Víchr a déšť jej brzy rozpustil.

Žid Daniel nám vyprávěl, jak se jednou i s rodinou rozjel do Prahy. Z televize pochopil, že druhý den bude sněžit. V Izraeli žijete s jinou mentalitou, hrozby berete na jednu stranu vážně, z druhé strany se jim trochu smějete, protože jinak by snad člověk pro samé obavy ani nemohl žít.

Daniel je naučený na ctnost, kterou se vám touto knihou snažíme vtlouct do neochotné české hlavy – na rodinnou připravenost (family preparedness). Koupil základní potraviny, balíček svíček. Věděl, že děti se budou nudit, tak obstaral pastelky a dětské omalovánky.

Ráno bílo. Sešel dolů a na recepci se opatrně ptal, zda bude snídaneň? Proč by neměla být, reagovala recepční. Vše zázračně fungovalo. Pekaři pekli, tramvaje jezdily.

Omalovánky si Daniel přivezl nazpět domů do Jeruzaléma. To je to problémové město, které bylo za dobu své historie zničeno tuším sedmnáctkrát a vždy bylo obnoveno, protože, jak se na Západní zdi píše: *Boží přítomnost toto místo nikdy neopustila*. Jenže to je nejspíš jenom polovina jeho historie, do té druhé části by patřila jakási základní opatrnost. Na obzoru se objeví bouřkový mrak a Daniel nečeká, co z něj vypadne, ale jde, koupí svíčky a něco k jídlu. Cítí odpovědnost, ale není v ní jenom strnulá seriózní vážnost situace, ale sarkastická veselost člověka, který si často připomíná minulost.

Vanda z Gentu se mě ptala, co si myslím o amerických ekonomech, kteří Evropu už odepsali. Odpovídám jí, že evropská síla je v regeneraci, ve schopnosti obnovovat věci mnohokrát zničené. Nemáme sice Jeruzalém, ale třeba klášter v Doksanech ležící na cestě z Německa do Prahy byl rovněž zničen asi desetkrát, ale stojí, je krásný a udržuje v sobě

nějaký povznášející náboj, který vyrovnává temnou mlhu terezínskou.

Hovořím s Danielem o pracovních komunách – kibucech. Vznikly na počátku 20. století zespodu, zakládali je mladí lidé, kteří se sami nemohli uživit. Nebylo to pro každého, prošlo jimi ne víc než 5 % populace, ale tito lidé se stali jádrem celé izraelské komunity. Původní kibucy vlastně fungovaly na principu širší rodiny, která však sdružovala lidi různého původu. Étos rodiny, jaký známe třeba od beduinů, byl nahrazen étosem národa v ohrožení a náročného Boha. Mám-li pracovat pro ostatní, vždy musím mít nějakou vyšší myšlenku, jinak není možné překonat osobní egoismus.

Kibuc či nějaký podobný druh komunity je pro většinu lidí přechodné stádium. Zkušenost komunitního života však lidi mění navždy. Jak Daniel říká: *Synům jsem do války v Gaze posílal balíčky s potravinami, ale vždy jsem přidal balíček navíc pro Palestince.* Jakmile se situace uklidní, lidé chtějí žít opět sami pro sebe a pro své nejbližší a dochází k někdy citově náročné privatizaci původně společného majetku. Důležitá ale není ta nezbytná egoistická fáze, ale schopnost ji na čas odložit.

VÁCLAV CÍLEK

Inspirace poznámkou Jana Bíma, která zněla takto: Na semináři, který jsem dělal pro nově vznikající síť finančních poradců, kteří to již nechtějí dělat po staru, jsme se dobrali k tomu, že jednou z podstatných částí hodnoty poradce je jeho pravdivost. To nás přivedlo k tomu, že aby mohl být poradce pravdivý, musí změnit svůj obchodní model. Nebude dostávat provize od banky nebo pojišťovny, ty vrátí zákazníkovi, ale bude placen přímo zákazníkem, který mu bude platit ne za smlouvy, ale za to, že má vše v pořádku. Podobně prý dříve v Číně platil člověk svému doktorovi tehdy, když byl zdravý, a ne tehdy, když byl nemocný. Je na čase naučit se nově dívat na to, co je skutečná hodnota a za co se má vlastně platit.

Přechod mezi věky

(p)

Mnoho lidí věří, že svět, jak ho známe, skončí 23. prosince 2012. Tvrdím, že to je nesmysl. Daleko pravdivější je, že konec světa, jak ho známe, již začal. Přičemž to neznámá konec světa, ale uzavření jedné éry a počátek nové. Jedná se o přechod mezi věky. Tento konkrétní přechod nicméně slibuje, že to bude nejbouřlivější a nejnáročnější přechod, jakému kdy lidstvo čelilo.

IKE ADAMS

sociální a environmentální aktivista, 2011

Kilowatthodina

(p)

Zvykli jsme, že k nám prostřednictvím „drátů“ něco dojde, neradí za to zaplatíme, a ono to zajistí chod všech spotřebičů. Běda, když nedojde. Význam věcí si často uvědomujeme, až když nám chybí. Inspirován úvahami V. Cílka a M. Kašíka v knize *Nejistý plamen* o fyzických limitech člověka a mizivé schopnosti nahradit vlastními silami rozmařilou spotřebu energie, získávanou většinou z fosilních paliv, rozhodl jsem se pro demonstrační pokus.

Žentour (mechanismus využívající dříve zvířecí síly k pohonu zemědělských strojů) jsem vybavil převodovkou, měřidly a dynamem 24 V o maximálním výkonu 1 kW. Spotřebičem se stalo 10 ks žárovek o 40 W. Zájemců o vyzkoušení podivně vypadajícího soustrojí bylo poměrně dost. Kvůli světelnému efektu čekáme na setmění, kdy se dvě osoby chopí madel a roztočí ozubené převody. Při sportovním výkonu jsou chodci schopni dosáhnout produkce 40 V a 10 A, což v přepočtu dává výkon 400 W. Zpřevodování do rychla (2900 otáček na výstupu) klade lidské snaze značný odpor. Zdatný jedinec vydrží chodit cca 1 minutu a odpadáje při otáčení je střídán čerstvými přihlížeujícími.

Efekt zařízení je dvojitý. Ze všeho nejdříve přijde nadšení. Lidé si obecně rádi hrají a radost na druhou jim způsobuje pohled na žárovky, které do tmy rozsvítily vlastní silou. Veselým, i když vyčerpaným účastníkům pak vysvětlím, že chodili-li by takto 2,5 hodiny, vyrobili by 1 kilowatthodinu, za kterou dnes platí cca 3,50 Kč. Jejich vtipné, zúčastněné i halasné poznámky dokládají, že objevili dosud nepoznanou hodnotu. Hodnotu kilowatthodiny vyrobené vlastními silami.

JIŘÍ NÁVARA

(www.houpacikun.com)

Jak se vaří rýže na Sumatře

(p)

Strávila jsem rok v Indonésii a to, co jsem si ze svého pobytu nejvíce odnesla, byl jednak kulturní zážitek, i když v dnešní globalizované společnosti je těžké a vlastně i trapné nechat se zaskočit jinakostí, ale především jsem si užívala místní jídla. Bydlela jsem v malém domku v areálu univerzitního kampusu malého městečka Padang Panjang spolu s dalšími třemi zahraničními studentkami. Indonésané jsou vášnivými milovníky glutamanu sodného, který si jsou schopni přidávat do již hotových pokrmů po lžičích (nevymýšlím si), takže nezbyvalo než vařit doma. Koupili jsme si rýžovar (vařič rýže). Byla to má první zkušenost s rýžovarem v mém životě.

Rýžovar ve své moderní podobě je v Asii asi nejběžnějším kuchyňským elektrospotřebičem, mám dokonce pocit, že předběhl i rychlovarnou konvici. Je to hrmec s víkem, zvenku je plastový nebo kovový a uvnitř má teflonem pokrytou vložku, ve které se rýže vaří. Vložka sedí na plotýnce s pružinou, která vložku nadzvedává a zajišťuje tak, aby se voda z rýže nevyvařila příliš rychle.

Rýžovar má také termostat, který včas vypne a pak už jen udržuje rýži teplou. Rýže je tak k dispozici po celý den.

Některé rýžovary mají ještě napařovací košík, který se umístí v horní části hrnce, a tak se dá v jednom hrnci uvařit víc pokrmů najednou. My jsme to řešily velice jednoduše tak, že pečlivě omytá vejce jsme vložily přímo do rýže, která se musí několikrát velmi dobře propláchnout, a do košíku jsme nakrájely zeleninu. Jídlo pro čtyři lidi bylo za dvacet minut hotové.

U nás se rýžovary dají koupit v některých asijských obchodech.

V Asii vaří rýži bez soli, přesto je chutná a voňavá. Došlo mi, proč to tak je, až když jsem se vrátila zpátky domů a v obchodě si koupila pytel rýže. Rýže má stovky, možná i tisíce druhů, různé chuti, vůně a barvy, proč je ale rýže, co se vyváží z Asie k nám, taková nijaká?

Je to jednoduché, v Asii by ji totiž nejspíš nikdo nejedl!

U nás se dnes již dají koupit další druhy rýže, co se asijskému ideálu velmi podobají (basmati, jasmínová rýže), i když to jsou zase jen dva velmi specifické, komerčně vybrané druhy.

KRISTÝNA CÍLKOVÁ

Co s plesnivějícím česnekem?

(p)

Po sklizni je důležité, aby česnek dobře proschnul, jinak se vystavujeme riziku, že začne plesnivět během skladování. Základy skladování pak spočívají v zajištění dostatečně suchého, chladného a hlavně větraného místa (ideálně svazky zavěsit do průvanu na půdě, do větrané spíže apod.). Co však dělat v situaci, kdy se plíseň už objevila a kdy hrozí, že napadne i zbylý skladovaný česnek? Co dělat, když nám kvůli deštivému počasí česnek začne zahnívát ještě na záhonku a nemáme tak

Z výstavy moderního čínského umění v americkém Denveru. Cvičící Číňané, jeden jako druhý s širokým úsměvem. Podobají se obrazům šťastného českého úderníka z 50. let minulého století, ale v díle je hodně politického sarkasmu a sociální kritiky. Do čínské hlavy nevidíme, podobně jako Západ v 50. letech toho o nás věděl jen velice málo. Co z toho všeho bude za deset, patnáct let?

čas ho sklídit a nechat proschnout? Když si na trhu koupíme větší množství česneku a nemáme vhodné prostory pro skladování? Nebo když naopak česnek začne během skladování předčasně klíčit?

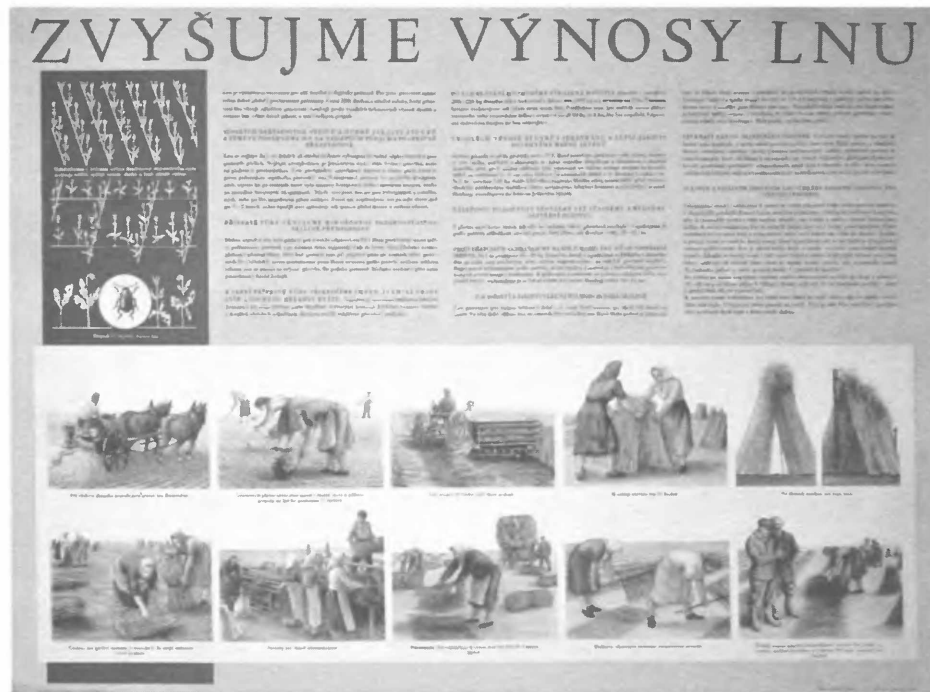
Existuje více způsobů, jak česnek uchovat pro pozdější použití, zde vybírám jen několik z nich. Nejjednodušší je česnek prostě zmrazit – jednotlivé stroužky oloupeme, osušíme a vložíme do mrazničky (v mikrotenovém sáčku či ve vhodné plastové nádobě), kde v dobrém stavu vydrží až rok. Odebíráme pak jednotlivé stroužky a po rozmražení s nimi zacházíme jako s čerstvým česnekem.

Česnek je možné také usušit – očištěné stroužky nakrájíme na tenké plátky a rozložíme na vhodnou podložku (česnek by měl i během sušení zesypa vřetřat, takže se nehodí k sušení plech, ale spíše síto apod.). V bytových podmínkách necháme česnek takto schnout 3 až 4 dny; usušené plátky bývají poměrně tvrdé, je dobré je ještě rozdrtit nebo rozemlít na prášek. Prášek vydrží v suchém prostředí až dva roky, pak začíná hnědnout.

Další možností je naložit česnek do soli. Na půl kila česneku použijeme čtvrt kila kuchyňské soli a jednu vaničku (450 g)

ztuženého tuku Ceres soft. Stroužky česneku oloupeme a rozmačkáme, smícháme se solí a necháme asi hodinu odležet; mezitím si připravíme suché zavařovací sklenice. Poté v hmcí rozpustíme ceres a za stálého míchání postupně přidáváme směs česneku se solí; mícháme několik minut, dokud se nevytvoří bílá pěna, pak odstavíme a směs nalijeme do zavařovacích sklenic. Po vychladnutí skladujeme na chladném místě. Po lžičkách přidáváme do polévek či omáček – je ovšem třeba počítat s tím, že česneková směs už je slaná.

ZS

V šedesátých letech jsme zvyšovali výnosy lnu, který tu s námi roste tisíc let. Před několika lety jsme přestali len pěstovat vůbec a vozíme jej z Číny. Občas se nevyplatí sklídit ani český chmel, protože ten čínský je levnější. Něco je špatné.

cyklus), který se místo něj používal celé postklasické a koloniální období a datoval události pouze krátkodobě v cyklickém rámci 13 katunů ($13 \times 20 = 260$ let). Poslední záznam v Largo Calculo byl vytesán na západní periferii mayského světa v Tonině roku 909 (podle GMT). Osobně se domnívám, že Largo Calculo opravdu končí v roce 2012, i když některé jevy související s koncem současného věku můžeme pozorovat už od roku 1998. Za přesvědčivé důkazy pro datum 2012 považuji archeologické nálezy, jako jsou nástěnná malba v Sixtinské kapli Nového světa v San Bartolo, keramika Sedmi bohů nebo nápis na stéle z Tortuguéra. A především určení počátku Largo Calculo archeologem Alonso Mendézem na 11. srpna 3114 před n. l., kdy Slunce stálo v zenitu, zatímco souhvězdí Orionu (označující mezoamerické podsvětí) v nadiru. Tento den tak došlo k axiálnímu propojení tří základních struktur archaického modelu světa: Nebes, Země a Podsvětí. Nicméně seřazení Slunce se středem galaxie v Mléčné dráze o zimním slunovratu 2012 (astronomický úkaz, ke kterému podle Jenkinse má dojít na konci „mayského kalendáře“), začalo už ve zmíněném roce 1998 a potrvá zhruba až do roku 2015.

V této souvislosti bych chtěl ještě připomenout, že Largo Calculo představuje v mayském pojetí světových věků jen jednu pětinu (5125 dnů) mnohem většího cyklu: Mucho Largo Calculo neboli precesního či Platonského roku téměř 26 000 (přesně 25 626) let dlouhého časového cyklu, který uplyne mezi tím, než se jarní rovnodennost (u Mayů zimní slunovrat) vrátí do výchozího bodu. Někteří naši amerikanisté (např. Zuzana M. Kostičová) ovšem tvrdí, že jak podle *aztécké*, tak i *mayské mytologie* v žádném z těchto světových věků nešlo o konec a stvoření světa ve smyslu stvoření všeho, co existuje, ale o stvoření nového času a jeho uspořádání.

Domnívám se, že toto pojetí odpovídá jen mayské mytologii a nikoliv aztécké. Pro Maye konec jejich

kalendáře skutečně nepředstavoval konec světa, ale konec věku, který ohlašovala konjunkce slunovratového Slunce se středem naší galaxie v Mléčné dráze. Teotihuacanští Toltékové a ani Aztékové tento kalendář nikdy nepoužívali a na rozdíl od Mayů očekávali nejen konec věku, ale i konec světa oznamovaný Plejádami (galaktický antistřed). Proto také nejvyšším božstvem mayského panteonu nebyl Quetzalcoatl, ale slunovratový sluneční bůh Ahau (v Tabascu Bolon Jokte), jak o tom vypovídá i mayská bible Popol Vuh a záznamy na stélách v Izapě nebo v Tortuguéru. V mayském mýtu o stvoření se na konci věku měl znovu zrodit z lůna Velké Matky Mléčné dráhy o zimním slunovratu tak, jako se v mikrocyclech římské mytologie rodilo Nepřemožitelné slunce. Mayská mytologická kosmovize tak oproti aztécké koresponduje spíše s naším běžným rozčleněním evropských dějin na pravěk, starověk, středověk a právě končící novověk.

V odlišné aztécké mytologické kosmovizi se každý světový věk nazýval Sluncem (které v mezoamerických jazycích znamená i čas a lidstvo). A s koncem každého z dosavadních čtyř Sluncí zanikl nejen čas, ale i lidstvo a nastal konec světa. Lidé se proměnili v ryby, zvířata a opice. Tito tvorové jsou tedy v tomto pojetí lidmi z předchozích světových věků. Je proto zcela přirozené, že když často ani amerikanisté nerozlišují mezi těmito dvěma kosmovizemi a mytologiemi, řada autorů populárních knih a následně i jejich čtenáři si je spojili a uvažují o tom, zda Mayové skutečně nepředpověděli konec světa. Bez ohledu na to, zda si spojujeme konec „mayského kalendáře“ (Largo Calculo) s koncem aztéckého Pátého slunce nebo nikoliv, končí i pro nás určitá historická etapa – novověk, a neuděláme chybu, když si rovněž položíme otázku, zda nám, ať už v této souvislosti, anebo astronomické, přece jen nehrozí nějaká katastrofa.

Řada katastrof nám pochopitelně hrozí i bez ohledu na konec „mayského kalendáře“. Ať už je to očekávaný

výbuch supervulkánu v Yellowstonešském parku, nebo pád obrovského asteroidu, jaký už před 65 miliony let způsobil vyhynutí víc než 75 % všech živočišných druhů a 100 % dinosaurů stejně jako podobná vesmírná bomba, která před skoro 250 miliony let dopadla na pobřeží Austrálie, a následně vyhynulo okolo 90 % všech živočichů. Cyklus takových masových vyhynutí se podle vědeckého časopisu Nature pohybuje okolo 62 ± 3 milionů let, což potvrzují i statistické analýzy a tudíž podobnou apokalypsu můžeme čekat už 3 miliony let. Nemluvě o celé řadě jiných.

Téměř každý ví, že Slunce každých 11 let prochází cyklem magnetických bouří – slunečních skvrn. Američtí vědci z Národního centra pro výzkum atmosféry se domnívají, že tento cyklus ve srovnání s předchozími by mohl být až o 50 % silnější, což by ale znamenalo vypnutí nebo zničení komunikačních technologií, jako jsou počítače a satelity. Podle hyderabadského počítačového modelu v r. 2012 může dokonce dojít i ke změně magnetických pólů Země, což by zřejmě nemuselo přežít okolo poloviny lidstva. Z hlediska cykličnosti tato změna měla rovněž už dávno proběhnout a někteří vědci se domnívají, že začala před 150 lety a teď se blíží ke svému vyvrcholení. Geologická měření vypovídají, že za posledních 2000 let klesla síla zemského magnetického pole o 38 %, což je spolu se stěhováním severního magnetického pólu průvodním jevem přepólování. V každém případě se tím nebezpečně snižuje pás chránící Zemi před kosmickým zářením.

Ruský vědec Alexej Dimitrijevič už v devadesátých letech minulého století upozorňoval, že naše sluneční soustava ve svém pohybu okolo středu galaxie vstupuje do vesmírného prostoru s velkou koncentrací plazmy, což povede i k velkým klimatickým výkyvům, které nebudou způsobeny lidskou činností, neboť k nim bude docházet souběžně i na jiných planetách, což se také skutečně děje a je mylně považováno za globální oteplování. Tento galaktický vliv by údajně mohl vyvolat

i pohyby zemské kůry, k jakým podle Hapgood–Einsteinovy hypotézy došlo na konci doby ledové, což možná vedlo k zániku vyspělé civilizace v Antarktidě, která se tehdy měla nalézat v mírném pásmu.

Terence McKenna byl zas přesvědčen, že v roce 2012 dospěje naše evoluce do tzv. nulového bodu a nastane obrat vedoucí k sestupu. Někteří futurologové se v návaznosti na jeho pojetí „časové vlny“ domnívají, že k tomu dojde, jakmile vyrobíme počítače, které mnohonásobně překonají výkonnost lidského mozku, a ty nás pak vystřídají na čele evolučního procesu – a jako ve filmu Planeta opic se Země stane planetou Počítačů a jejich lidských otroků.

Další opravdu vážnou hrozbou je problém nesmyslné a nezvládnuté imigrace kulturně nepřizpůsobivých přistěhovalců zejména z islámských zemí zaštiťovaná scestnou ideologií multikulturalismu kladoucí rovnítko mezi primitivismus upadajících subkultur a Dostojevským nebo zenem. Stejně tak, jako ekonomická krize EU, ve které na rozdíl od třicátých let minulého století zřejmě nejde jen o zápornou část sinusoidy vývoje západní ekonomiky. Eurozónu totiž s její jednotnou měnou už nemůže zachránit ani ještě větší zadlužení, ale ani sebevětší šetření, které současnou recesi jen prohloubí a tak zhorší nebo znemožní splácení dluhů. Ať její vedení udělá cokoliv, bude to špatně. I když začne tisknout peníze. A vzhledem k tomu, že Eurozóna jen v roce 2012 má splácet dluhy ve výši 1,1 bilionu eur, beránek se už asi neotřese, stoleček neprostře a mejdan tak skončí. Chaos v Řecku a ve Španělsku jen předznamenává, co asi přijde...

Všechny tyto okolnosti a předpovědi zároveň ladí i s celkovou katastrofobií a aktivují naše „katastrofické memy“. Pokud ale jde o rovněž předpovídanou transformaci našeho vědomí v souvislosti s koncem „mayského kalendáře“, tak k té by navzdory tomu, že „svět se řítí do ďáblovy řiti“, alespoň u části lidí naší civilizace přece jen mohlo dojít. Ne snad že bychom na

jejích troskách bez jakéhokoliv úsilí byli náhle všichni osvíceni – tomu nevěří snad ani ti, kteří o tom píší ve svých knihách, aby zvýšili jejich prodejnost, ale spíš půjde o obdobu změny vědomí, kterou zažila část vzdělaných Evropanů na konci středověku a počátkem novověku, kdy objevitelské plavby potvrdily matematicky podloženou hypotézu, že Země je kulatá a Slunce se nachází ve středu tehdejšího univerza. Díky tomu pochopili, že se už nemůžeme spoléhat jen na smysly anebo víru v pojmové konstrukce. A tak došlo k zásadní změně v samotném základu našeho bytí, pokud je chápeme jako kontinuum prožitků, které strukturuje myšlení založené na smyslovém vnímání (manovidžňána v jógáčárovém buddhismu). Nástup myšlení, pro kte-

nýbrž plná života, který není založen na uhlíku a vodě jako náš život na Zemi, ale existuje na bázi křemíku: čtvrtém stavu hmoty nazývaným plazmou. Podle současných ruských vědců, jako např. V. N. Cytoviče, je tento „anorganický život“ schopen sebeorganizace, rozmnožování, vývoje a metabolismu, který spočívá v přesunech elektronů a nikoliv protonů jako v našem energetickém systému a je analogický s fotosyntézou. Ke komunikaci mezi těmito dvěma druhy života přitom dochází jak ve vnější skutečnosti (např. prostřednictvím tzv. kruhů v obilí), tak i ve vnitřní – ve změněných stavech vědomí.

V těchto stavech se zdrojem vědění a poznávání stává totiž jiný druh inteligence, pro který: co je uvnitř,

Nutnost obnovovat paměť

Také je to úkol nesmírně namáhavý; je totiž nutno obnovovat paměť událostí, jež se staly před sedmi lety v obci, která vzešla z nepatrných počátků a dnes už při své rozlehlosti se potýká s nesnázemi.

Livius – Dějiny. Přel. P. Kucharský a Č. Vránek.

ré matematicky zprostředkovaná data (numerolatrie) jsou ale nadřazena smyslovým (idolatrie) a pojmovým (textolatrie), naprosto změnil naši dosavadní zkušenost a zároveň i náš svět, tvořící s ní nerozdělitelné jsoucno. Tento kolektivní stav vědomí, který utvářel novověk, ale právě teď a definitivně končí.

V těchto souvislostech není náhodné, že se díky mediální bublině o konci světa 2012 začal překvapivě velký počet lidí zajímat nejen o mayskou kulturu a jiné historické vědomí, ale i o kosmologii, která se stala jakousi novodobou „teologií našeho sekulárního věku“. Řada z nás si postupně uvědomila, že nejsme jen obyvateli sluneční soustavy, ale naším domovem je i galaxie Mléčné dráhy, jedna z 200 miliard galaxií. A že tato domovská galaxie není pustá a mrtvá, jak se nám pokouší namlouvat depresivní scientismus,

je i venku a nejbližší zahrnuje i nejméně vzdálené. Tato stará moudrost (atman=brahman) dnes částečně znovu ožívá v implikátním a explikátním řádu, topologickém poli nebo těhotném vakuu současných fyziků, kteří ve svém srdci mají mnohem blíže k mistru Eckhardtovi než k Descartovi.

Ve chvílích, kdy čelíme téměř neodvratnému zániku západní civilizace (alespoň zde v Evropě), návrat Opeřeného hada proto nepředstavuje jen návrat k archaismu na vyšším stupni, ale především zhroucení současné nadvlády pouze jednoho stavu vědomí. A tak tou nepřevratnější změnou, která nás čeká uprostřed všeobecného rozvratu, je zřejmě nalézání nového *smyslu*, který přesahuje naši existenci a přitom není ničím novým. Mystikové jej nazývali „sjednocením s Bohem“, hinduisté mokša, kabalisté ruach hakodeš a buddhisté

osvícení. Jde o spásu a osvícení chápané jako integraci a překročení dosavadního dualismu lidského vědomí, dvou vědomostních systémů, dvou inteligencí a zároveň i dvou druhů skutečnosti. Ostatně jedním z hlavních témat aztécké poezie byla úvaha: Která z těchto dvou skutečností je opravdu skutečná? Neboť jediným a základním jsoucnem je zkušenost a to i v případě, že jde o halucinace. První druh vědomí je založen na činnosti nervové soustavy a vychází z kognitivního zpracování smyslových vjemů a osvojených poznatků. Zatímco druhý, zcela odlišný druh vědomí, který je evolučně starší, není založen na stimulaci nervových buněk ve smyslových orgánech, ale na šestém smyslu neboli intuici. Hesychisté východního křesťanství

chovají inteligentně: dokážou najít potravu, partnera, vyhnout se dravcům a především učit se. Tento od nervového systému těla odlišný „nervový systém buňky“ je přitom zdrojem protovědomí, které nás uvádí do nehlubšího souladu s vesmírem. Vytvářejí jej tenké nanotubičky – mikrotubuly v kostře nejen nervových buněk, ale celého těla (ruští vědci mluví o infoplazmě). Uprostřed buněčné kostry se pak nachází její kontroly a organizující střed: centrozom a v jeho středu zase *centriola*, která se nezměnila ani za miliardu let. Nikde jinde kromě ní se v živočišném těle nesetkáme s geometrickými tvary uspořádanými podle zlatého řezu, který se zejména u člověka manifestuje ve stavbě jeho těla rezonujícího s oběhem planet stejně jako u rostlin,

O čtení knih

Číst knihy je podle mého mínění nezbytné především proto, abych se neomezoval jenom sám na sebe; dále proto, abych poznal, jaké otázky řešili jiní, a pak mohl jednak posuzovat, k jakým řešením se došlo, jednak přemýšlet, k jakým by se dojít mělo. Četba živí ducha a osvětluje jej, je-li studiem unaven, přičemž ani sama není vzdálena studiu.

Lucius Annaeus Seneca – Z listů Lucilioví. Přel. B. Ryba.

jej nazývali *nūs* (latinský překlad *intellectus* je dnes zavádějící), které nám umožňuje poznávat a zažívat Boha – skutečnost přímo.

V terminologii kvantové fyziky představuje přímý, nelokální způsob zpracování informací z kvantového hologramu našeho vnitřního vesmíru. Podle Stuarta Hameroffa je tento kvantový hologram uložen v cytoskeletu neboli kostře našich buněk. Ta neslouží jen k jejich vyztužení, k jejich dělení (což bychom neměli přehlížet při léčbě rakoviny) a diferenciaci, ale i ke zpracování informací o celém univerzu uložených v tomto zdroji a vytváření druhu vědomí, o jakém mluvili už staří řečtí panpsychisté anebo Spinoza. I vynikající předválečný neurovědec Charles S. Sherrington upozorňoval, že jednobuněční prvoci bez nervové soustavy se

jejich květů nebo plodů. Centriolu tvoří 13 řetězců mikrotubulů sestávajících se z 20 aminokyselin:

$$13 \times 20 = 260$$

Což je číslo, které zhruba odpovídá počtu druhů buněk tvořících lidské tělo. Z našeho hlediska je ale důležité, že tato rovnice je totožná s rovnicí mayského Tzolkinu, který tak představuje hermetický fraktál nejen pro vesmírné, ale i pro nitrobuněčné děje, které se tak odehrávají jen v jednom primárním jsoucnu. Stuart Hameroff společně s britským matematikem Rogerem Penrosem z této buněčné nanomatrice odvodili Penrose–Hameroffův model vědomí, který Penrose popsal v knize *Shadows of The Mind* (Stíny mysli). Stručně řečeno: naše vědomí a inteligenci vytvářejí dva systémy – jeden neurální (založený na neurochemii) a druhý subneurál-

ní (založený na kvantovém propletení). Přičemž tento druhý – vytvářený sítí mikrotubulů uvnitř buněk – je miliardkrát výkonnější a slouží přímému zpracování nelokálních informací z vnitřních zdrojů. Jak se tam ale tyto informace dostaly? Podle Matti Pitkanena se vesmír replikuje na všech úrovních (prostorových i časových), a tedy i na úrovni nitrobuněčné, která jediná v nanorozměrech disponuje tak rozsáhlou maticí, že jej může obsáhnout na principu kvantové holografie.

A co je neméně důležité: *přístup* k tomuto druhému vědomí, které máme společné nejen s celou živou a podle panpsychiků a kvantových fyziků i neživou přírodou a silanovým životem ve vesmíru, nám umožňuje meditace, hypnóza, koány, modlitba, půst, smyslová deprivace, rituál, opakující se sny, věštění (channeling), euforie, zážitek blízkosti smrti, vrcholný tělesný výkon, rozumné užití psychedelik a další postupy. Většinu z těchto postupů (s výjimkou užití psychedelik) učíme v rámci buddhismu, védanty, křesťanské mystiky, čchanu, šamanismu nebo archetypální psychologie už 15 let na Univerzitě Nové doby. Kdysi to byly hlavní a převládající přístupy k vědě, ale dnes jsou stále ještě zpochybňované „velkými odborníky v malých věcech“, kteří se řídí premisou: ne mythos, pouze logos. Nicméně po určité době správně vedeného výcviku každé vypnutí vědomého myšlení nám může opět umožnit nejen jiný způsob léčení, ale i přístup k informacím přímo z kvantového hologramu našeho vnitřního vesmíru. Protože každý z nás má k dispozici tyto dva druhy sil a vědění, které jsou známé ve všech ezoterických tradicích po celém světě. Ale teprve *společně* vytvářejí pravdivý a celistvý *obraz skutečnosti*.

U Mayů před příchodem Španělů nedošlo ještě k plnému oddělení těchto dvou druhů vědomí. Vycházeli z prorocké tradice obdobně jako kdysi Židé v dobách vzniku Starého zákona a chápali předvídatelnost (věštění) založenou na koncepci časových cyklů univerza jako nezbytnou podmínku řádu, bez kterého se naše existence

neobejde. Zatímco jeden druh mayských proroků – „učitelů lidstva“ nazývaný Chilam Balam se otevíral silám a poznání z vnitřního vesmíru – „nadpřirozena“ pomocí autohypnózy jako židovští proroci a léčitelé, řecké Pýtie, římské Sybily anebo americký „spící prorok“ Edgar Cayce, druhá tradice, která se s ní organicky prolínala, vycházela především z racionálního myšlení. Mayští astro-šamané pozorovali nebesa pouhým okem, i když v některých případech jako teleskop zaměřený dovnitř používali psychedelika (např. DMT z jedu ropuch), jak o tom vypovídají stély v Izapě. K neuvěřitelným astronomickým poznatkům na úrovni našich vědomostí získaných současnou vědou a nejmodernějšími přístroji tak dospívali nejen pomocí výpočtů vycházejících z programů jejich kalendářů, ale i změněných stavů vědomí. A toto propojení objektivní vědy a subjektivních vhlédů, které obvykle nazýváme šamanskými nebo mystickými, je podle mého názoru nejdůležitějším odkazem nejen mayské, ale celé mezoamerické civilizace.

Poznámka editorů: Zařazení tohoto příspěvku provázela poměrně závažná diskuse na téma, co je ještě akceptovatelné v knize, která se považuje za solidní a zachází s prověřenými daty. V diskusi bylo řečeno, že tento příspěvek představuje příklad učené alternativy, zatímco se běžně setkáváme s povrchní či hloupou alternativou. Pak se diskutovalo o tom, co to je alternativa – pro Maye by to byla současná ekonomika. A co se týče spolehlivosti – jak to, že různé bankovní analýzy založené na precizních datech docházejí k velice odlišným výsledkům a přesto je považujeme za vědecké? V každém případě ladění tohoto příspěvku souzní s hlavním tématem knihy, kterým je očekávání velké transformace západní společnosti, jež se bude odehrávat na mnoha různých úrovních od proměn životního prostředí až k systému organizace společnosti a ekonomiky. Je prakticky vyloučené, aby proměna hmotného světa neměla své kulturní, duchovní a náboženské dopady, jako že je Jan Hus a svatý Václav nad námi!

V podzemí první gotické katedrály St. Denis pozorujeme barevné květy nabitě nějakým symbolickým významem, snad tajemné klíčení a rozkvétání duchovního života. Květy jsou uspořádány v síti rozvilin, která sahá od podsvětí až k nebesům a je zobrazena jako světový strom.

Stravovací návyky hraběte Monte Christa v pevnosti If (p)

Sociologie jídla, ale též návody a nápady

VÁCLAV CÍLEK

Máloco souvisí s rodinnými a sociálními vazbami a vztahy jako jídlo. Jídlo rozděloval hospodář, kterému se ve slovanských jazycích rovněž říkalo hospodin. Odtud je jen krok k označení boha – Hospodina. Staroslovanský hospodin měl tři hlavní funkce – ochraňoval hosty, vybíral daně a dával pokrm. Všechny tyto atributy můžeme vztáhnout jak na Ježíše Krista, tak ještě v čitelnější, téměř starozákonní formě na beduíny a Alláha. Dům, který se takto stará o hosty, se zval hospodou. Dodnes v opilosti na číšníka či kelnerku (z německého označení sklep, česky sklepnice, v před-trubkovém věku chodila do chladného sklepa pro nápoje), voláme: „Hospodo, ještě šest pivi!“

Právě na pití domácího piva si můžeme dobře ukázat možnou změnu sociálních vazeb směrem k více kolektivnímu, tedy tradičnímu pití. S přípravou piva je hodně práce a uvařené pivo se nedá dlouho skladovat, takže se vyplatí udělat piva víc a sezvat sousedy. Něco podobného platívalo pro pečení chleba. Česká a kupodivu i anatolská lidová slovesnost (viz Ōcal Ogúz ed. Turkey's intangible cultural heritage, Ankara, 2010) zná úsloví „upekli to spolu“. V kurdské vesnici byli mladí lidé neustále pod kontrolou příbuzných a trochu si pohovořit mohli jenom u vesnické pece na chleba, kde docházelo k prvním, velice nesmělým kontaktům mezi chlapci a děvčaty. Dříví bylo málo, takže bylo ekonomické, aby rodiny spojily a rozežháli velkou obecní pec, vymetli uhlíky a do horkého hliněného kolosu položili chlebové placky. A ti, kdo si rozuměli při přípravě jídla, si pak rozuměli i v manželství. *Pekli spolu.*

Kdybychom si představili pozvolný příchod chudších poměrů, tak na čem se dá ušetřit? Prakticky na všem počínaje cestováním a konče vzděláváním, ale za běžných poměrů to jsou dvě položky – energie a jídlo. Šetřit na jídle a ještě si pochutnat obvykle znamená jíst společně s ostatními.

Recepty pro chudší domácnosti jsou součástí prakticky všech tradičních kuchařek. V současné době jsou často maskovány názvy jako studentská jídla či student's recipes. Někdy je tento obor označován jako levná gastronomie (cheap gastronomy). Podobně jako existuje obrovské množství psaných kuchařek, tak na internetu nalezneme tisíce a tisíce receptů. Asi bychom potřebovali někoho, kdo by z nich dokázal vybrat třeba padesát těch skutečně podstatných. Pokusme se alespoň poukázat na některé webové stránky, ze kterých mohou vařit i složitě inkarnované osoby, jimž je přiděleno prožít desítky životů:

www.goodhousekeeping.com: Viz stránka Everyday meals – Cheap dinners.

www.foodischeap.com: Jde o zajímavou stránku, kde kromě receptů můžete nalézt seznam laciných a dobrých restaurantů, tedy pokud žijete v Los Angeles. Uvítal bych něco podobného pro Prahu a zejména středy všech větších českých a moravských měst.

www.studentrecipes.com: na stránce naleznete odkazy, kromě několika běžných jídel i na osm tisíc (!) laciných rodinných receptů (Cheap family recipes).

www.cheapcooking.com: Skutečně vzdělávací stránky, které začínají teoretickými kapitoly, jak ušetřit peníze při nakupování, jak jídlo plánovat a jak skladovat, abychom ho nemuseli vyhazovat. První rada

je neříkat jídlu „zbytky od včerejška“. Řadu receptů připravila Ellen Ferlazzo, která svých pět laciných kuchařek prodává i v elektronické formě.

<http://food.sify.com>: Obsahuje etnické kuchyně, například indickou.

<http://allrecipes.com>: Tato stránka je těžká váha i mezi obsáhlými webovými kuchařkami, protože obsahuje přes padesát tisíc receptů na jídla, o kterých jsme většinou nikdy neslyšeli.

Zvláštní pozornost věnujme levnému stravování:

www.food.com: Obsáhlé stránky o jídle, chlubí se tím, že sebrali 400 000 (!!!) receptů z kuchyní celého světa, což jsme nebyli schopni zkontrolovat. Pro člověka zvyklého na Botič to je něco jako Grand Canyon.

Z obavy, že se přání plní, a že žijeme už v tom splněném světě,
si raději nic nepřeju.
-koko-

www.bbcgoodfood.com: Recepty vycházejí z dlouhodobého pořadu BBC – Good Food a vypadá to tak, že se dají doporučit stejně jako zprávy BBC. Recepty mají tu výhodu, že jsou určeny pro televizní diváky prakticky na celém světě, takže jsou mezinárodní, ověřené a přitom srozumitelné.

Za této situace nemá cenu, abychom sestavovali nějakou alternativní kuchařku a uváděli víc než několik postřehů pro ilustraci. Skoro si myslíme, že je možné postupovat úplně z jiného konce a soustředit se na lidi, protože s dobrými vztahy přichází i dobré jídlo.

Kuchyně chudých lidí je skoro vždy vynikající

Říkalo se, že vězni vydrželi tak dlouho, protože jedli tmavý chléb – komisárek, který v sobě obsahuje skoro všechno, co člověk dlouhodobě potřebuje. Není to pravda – bez slunce, pohybu, jogurtů a vitamínů

v ovoci a zelenině lidé onemocní. Na druhou stranu ale existují kuchyně chudých lidí, které jsou dobré, levné a vyvážené. Platí, že chudí lidé většinou z několika základních, obvykle kvalitních surovin připravují skvělá jídla. Bulharská kuchyně je lepší než německá a obecně tradičně chudá středomořská kuchyně je chutnější než bohatší kuchyně severu. Maďari vaří lépe než Češi.

Mnoho orientálních kuchyní od Indie až po Jižní Ameriku je založeno na okořeněné kombinaci rýže a čočky nebo fazolí. Papričky čili jsou v rozumném množství skvělým harmonizátorem a pomáhají při trávení. Nepálské národní jídlo se jmenuje daalbat (též dal bati a další podobné formy) a je to právě neustále podle možností inovovaná kombinace rýže a luštěnin.

Tamie (viz též falafel) jsou kořeněné arabské „karbanátky“ z namleté uvařené čočky či fazolí. Kombinují se s chlebem, cibulí, fazolovým „gulášem“ a vařenými vejci. Lidé na nich žijí celá desetiletí. Kvalitní brambory jsou rovněž velkým dobrodiním.

Podobnou variabilitu umožňují těstoviny – jídlo italské chudiny, ve středověku různé kaše nebo druhy chleba. Lidé dlouhodobě velice dobře snášejí obyčejné, ale chutné jídlo, je-li jednou za čas zpestřené nějakou jinou zajímavou chutí – třeba pracharandou, tedy namletými sušenými hruškami, bylinkami, houbami atd.

Chci tím říct, že existují skvělé, levné a dlouhodobě použitelné kombinace několika málo jídel z kvalitních domácích surovin. Tyto kuchyně jsou v zásadě vegetariánské a mívají tu nevýhodu, že vyžadují čas na přípravu. Umíme si ale představit situaci nezaměstnaného, který se neválí před televizí, ale naplno se věnuje domácnosti. To je totiž přesně to jediné místo, které

bude schopné absorbovat 10 až 20 % nezaměstnaných a ještě přitom vytvářet nějakou hodnotu.

Proč je tolik televizních pořadů, ba celých kanálů o jídle? Myslím si, že jídlo funguje jako pseudolék na nenaplněnost vnitřního života a úpadek vztahů k lidem (není na ně čas). Nekritizují dobré jídlo a gurmánství, jež je uměním, kritizují obsesi jídlem. Zvláštní a zajímavé recepty jsou něčím sváteční a připravují nějaký mimořádný zážitek. Jenže podobnou svátečnost a tím i uspokojení si za zlomek peněz mohou připravit třeba vlastnoručně umletou moukou a chlebem či špagetami vlastní výroby.

Mluvím o těchto věcech nikoliv, abych pobízel k asketismu, ale chtěl bych, aby si chudší lidé střední Evropy i v éře drahých potravin pochutnávali na dobré krmí. Zažili jsme to v Indii, Egyptě či Súdánu a víme, že to je možné. A nejenom možné – je to normální a běžné, protože chudý člověk si rovněž potřebuje užívat a mít se dobře, což jde i bez kaviáru. Kolik radostí mají chudáci? – jídlo, děti a sebe navzájem.

Nepečený chléb

Nepečený chléb býval běžnou antickou a pravděpodobně ještě pravěkou potravou, protože se dobře hodil na cesty nebo řeckým pasáčkům žijícím týdně vysoko v horách jako základ potravy. Zbytek byly olivy, víno, cibule a sýr. Dnes jej připravují snad jenom vitoriáni, tedy lidé, kteří odmítají tepelně upravovanou potravu, což je složitý osud.

Na přípravu nepečeného chleba budeme podle vitoriána Honzy (děkujeme za recept) potřebovat 1 kg žitného šrotu, 20 dkg hroznů, 1 dcl oleje, 2 lžičky soli a trošku kmínu. Vše namáčíme ve vodě. Dáme si stranou trošku šrotu pro případ, že těsto bude příliš měkké. Všechno promeleme v mlýnku na maso nebo dobře promísíme. Protože chléb nepečeme, ale jen sušíme, vyválíme 4 až 5 milimetrů silné placky, které

položíme na síto. V létě chléb sušíme 4 až 5 hodin na slunci. V zimě sušíme na radiátoru. Usušený chléb můžeme uskladnit v ledničce. Místo čistě žitného šrotu můžeme libovolně míchat šrot pšeničný, rýžový, ječmenný a malé množství lněného šrotu. Místo hroznů a vody přidáme rajská jablčka, mrkev atd.

Nejdříve je potřeba připravit šrot. Budeme k tomu potřebovat šrotovací mlýnek a nějaké to obilí. Informace o mlýncích najdete na jiném místě této knihy, a co se týče obilí, doporučuji žito. Je možné použít i pšenici, či je možno zkombinovat více druhů obilnin, ale žito by dle mého mělo převažovat. Když už to člověk dělá, tak je dobré použít alespoň 1 kg obilí. Což samozřejmě není problém s elektrickým mlýnkem, ale s mlýnkem na ruční provoz si koledujete o pěknou brigádu. Na 1 kg žita budeme potřebovat skoro přesně půl litru vody a něco soli.

Dále je třeba udělat těsto. Smíchejte všechny ingredience a zpracujte těsto postupným přiléváním vody. Já to dělám normálně rukou. Zpracujte těsto co nejpoctivěji a poté ho nechte uležet. Obvykle ho nechávám přes noc. Hmota klidně může být trochu vlhčí – je to tak lepší – do rána se stejně část vody do těsta zapracuje. Někde stranou si nechte trochu mouky, kdyby těsto lepilo.

Pokud máte nelepivou hmotu, je další postup jednoduchý. Vždy si udělám malou kuličku, tu rozválím na placku, z té pak vyřezávám obdélníky či oválné placky. Suší se na sluníčku nebo na topení – ale pozor – za nízké teploty a pomalu. Placky vám vydrží poměrně dlouho – záleží, jací jste jedlíci – podle mě je to ideální na cesty, kdy se nemusíte o nic starat. Jsou velice výživné a stačí k nasycení. Honzovi osobně nejvíce chutnají s celerovou či mrkvovou pomazánkou. Pro necvičeného člověka jsou těžké na trávení a je nutné je jíst pomalu. Jídla tohoto typu se osvědčují při práci v terénu – ráno posnídáte a večer povečíte, ale přes den člověku, zejména v teplých krajích, stačí málo.

Mlýnek na obilí

Stále víc lidí má doma mlýnek na obilí. Původně se vlastně jednalo o šrotovníky – těžké, zelené nástroje na kliku, které vyžadovaly dost velkou sílu. Jejich základním určením byla hlavně výroba kukuřičného šrotu pro prasata (jídelníček: šfouchané brambory ve šlupce, šrot a zbytky mléka nebo syrovátky). Pár lidí používá seřízené šrotovníky dodnes. Mnohem populárnější, jemnější a fyzicky méně náročné jsou elektrické mlýnky. U nás se dají pořídit zhruba za 4700 Kč (český elektrický mlýnek a šrotovník AMA) až za ceny kolem 7000 Kč (německý mlýnek Fidibus Classic – ocenění za nej kvalitnější mlýnek v roce 1998). V Rakousku a Německu se dají dobré mlýnky pořídit za cenu kolem 200 eur. Některé mlýnky se vyrábějí v kombinaci s vločkovači. K zařízení je vhodné koupit sadu tří základních sít, na kterých sítujeme různé frakce mouky.

Mlýnky se vyrábějí v různé velikosti od malých domácích až po poloprovozní – viz např. mlýnky Salzburger Getriedemühlen z bukového dřeva a s mlecími kameny z keramiky, slinutého korundu či žuly, které stojí od 190 po 1000 eur. Pokud někdo shání mlýnek na obilí a nechce utrácet horentní sumy, stačí koupit v obchodě obyčejný litinový mlýnek na mák za 200 Kč, sundat kliku a napojit ho na převodovku okolo 90 otáček/minutu, převodovku můžete pohánět třeba vrtačkou, ale možná by pohon utáhla i silnější vrtačka s regulací otáček a převodovka by nebyla potřeba. Obilí má ale o dost větší odpor než mák. Mele bezvadně, hrubost se šteluje jako původně u máku. U některých mlýnků je dobré prohloubit drážky na konci šneku u výstupu ze mlýnku. Kutilové již přemýšlejí nad tím, jak při nedostatku elektřiny napojit mlýnek na obilí na kolo jako ve fitcentru (což je fenomén, kterému jednou nebudeme rozumět).

Matthew Stein pro americké spotřebitele radí mlýnky typu Heidelberg heavy-duty grain mill (25 let záruka,

dostupný přes síť Family Basics), dále mlýnky Country Living grain mills a Diamant grain mill.

Při dnešních cenách mouky a vysokých cenách mlýnků je celkem zjevné, že ekonomicky se mlýnek možná nikdy nezaplatí, ale filosofie je zde odlišná. Především člověk je méně závislý na obchodě, může si vybírat u okolních zemědělců obilí vhodné kvality (viz „Najdi si svého zemědělce“) a potravin jsou čerstvé a chutné. Obilí se dobře skladuje. Původně se bílá mouka, která se získávala prosíváním namletého obilí, objevovala v kuchyni vyšších tříd. Mlelo se na kamenných mlýnech. Kolem roku 1870 se změnila technologie mletí a zároveň díky používání umělých hnojiv se zvýšila zemědělská produkce. Výrobky z bílé mouky se staly běžně dostupné a postupně vytlačily starý dobrý „proletářský“ chléb.

Ne každému vyhovuje hutná celozrnná strava, ale naštěstí se bílá mouka dá v jakémkoliv poměru míchat s celozrnnou. Při vymílání na „bílo“ z potravin mizí vláknina, vitamíny, draslík a další prvky. To vede k návratu starých technologií. Má to několik problémů – především se v obchodech můžete setkat s „falšováním“ celozrnného pečiva, kdy jsou do běžné bílé mouky přidávány vločky ze zrní a těsto se barví karamellem, aby vypadalo tmavě. Celozrnná mouka se totiž hůř skladuje a může žluknout. Takže je buďto nutné dobře číst složení pečiva, nebo si mouku v malém množství vyrábět sám a během několika dnů ji i zpracovat.

Na mlýncích se mele obilí, kukuřice, dokonce i velmi jemná rýžová mouka. Někdo jej používá i na mletí sóji, ta je však olejnatá a mlýnek je nutné dobře vyčistit (stačí na konec mlít běžné obilí). Základní použití namleté mouky je na chléb a pečivo a obecně na všechny potraviny, kde je zapotřebí mouka. Jiná možná kombinace je výroba vloček a mouky nebo dokonce sladu na výrobu piva. Mlýnek na mouku lidé někdy kombinují s domácí pekárnou chleba, ale ta není nezbytná.

Potulný malíř a rytec Wolf Traut vyryl v roce 1518 do měděné desky obrázek filozofa Augustina, jenž na břehu potkává chlapce, který lžíci přelévá nekončící moře do svého malého rybníka. Celá staletí byl tento obraz chápán jako alegorie světa a našich znalostí o něm. Dnes toho o zákonech světa víme mnohonásobně víc, ale obraz přesto neztratil svůj obsah (tento dřevoryt pochází z knihy G. Hirtha a M. Muthera Meisterholzschnitte aus Vierjahrhundert, München, 1893).

Lisy na olej

Kromě mlýnků na obilí se v zahraničí rovněž vyrábějí ruční či elektrické mlýnky na výrobu čerstvého oleje, které stojí od 3000 Kč výš. Jejich uplatnění je zatím malé, protože i poměrně kvalitní olej je laciný a jeho domácí výroba je náročná. Do mlýnků se používají většinou slunečnicová semínka. Součástí mlýnku je olejová lampa nebo čajová svíčka, která tělo mlýnku prohřeje. Znalci tvrdí, že čerstvému, doma připravenému oleji se nic nevyrovná. Použití je tedy spíš pro gurmány na zálivky salátů než v naší kuchyni městské chudiny.

Pet láhve a problém skladování potravin

Obecné rysy jsou každému jasné. Potravinu nesmějí zplesnivět a ani být sežrány škůdci. Každý teplotní stupeň navíc průměrné skladovací teploty zkracuje dobu uskladnění. Ne každý má doma suché, studené a tmavé místo. Městské domy a panelová sídliště mívají teplé, pro skladování ovoce či brambor nevhodné sklepy. Někteří lidé řeší např. zásobu mouky, těstovin a luštěnin cirkulačním způsobem. Nově nakoupené potraviny zastrčí za ty starší a ty průběžně spotřebovávají. Dávají přitom pozor, aby stále měli doma nějaké zásoby.

Dlouhodobější program je možné v podmínkách malého bytu založit na pet lahvích. Jsou vhodné na cukr, každý by doma měl mít jednu petku se solí, ale hlavní objem se týká bílé rýže nebo bílé mouky. Zatím jsme to nevyzkoušeli prakticky, ale zdá se, že pokud v obchodě koupíte kvalitní bílou rýži, tak by mělo stačit ji nechat kvůli škůdcům přejít chladem v mrazáku po dobu alespoň 24 hodin při teplotě -20 °C. Nové mrazáky jsou regulovatelné od cca -18 °C do -30 °C. Suchou potravinu pak přesypeme do pet láhve a dobře uzavřeme. Pečliví lidé si lahve označují datem a názvem skladované potraviny, třeba jen proto, aby si nespletli cukr a sůl.

Někteří lidé používají petkové hospodářství třeba na skladování pracích prášků. Kupují velké pytle prášků, pak je přesypou do petek a průběžně používají. Někdo radí přidávat prací prostředek např. v ponožce nebo plátěném pytlíku přímo do bubnu pračky.

Sušení ovoce

Sušení potravin je jednou z nejstarších metod konzervace. Používala se např. i na maso či na ryby, které jsou dodnes velice populární v Rusku a dají se koupit i u nás v obchodech s ruskými potravinami. Rusové občas suší i starý tmavý chléb, nakrájejí jej na kostičky, na chvíli strčí do trouby, posypou solí a kořením a přikusují místo chipsů k pivu nebo vodce. Je to překvapivě chutná příloha k celonočnímu pití.

Na Balkáně se rozvažují švestky na povídkovou hmotu, která se suší na zhruba 2 až 3 mm silné, ohebné listy, které se porcují na malé kousky. Podobně se v Egyptě a na Blízkém východě připravují rozvažené meruňky. Meruňkový list se pak obalí cukrem, sroluje a hospodyně či děti si z něj čas od času něco utrhnou.

Nemůžeme (a ani to neumíme) se na tomto místě zabývat různými druhy tradičních sušáren. Pokud bych ale měl někde začít, využil bych rady Zdeňky Reinerové, která doma suší i černé jeřabiny, a nejprve bych koupil vhodný kráječ ovoce, protože ve větším měřítku je práce s nožem zdlouhavá a pracná. Pokud nůž chcete použít, tak na ovoce i zeleninu je doporučován keramický nůž (od 70 Kč). Zdeňka doporučuje univerzální kráječ Börner a k tomu elektrickou sušičku firmy Hydraflow, typ Ezidri Snackmaker. Podotýkáme, že nejsme placeni z reklamy a od žádné z firem jmenovaných v této knížce jsme nedostali ani šlupku od brambor. Sami se snažíme orientovat mezi velkým množstvím často krátkodobých výrobků, jakých tato společnost produkuje většinu.

Pokud je hodně ovoce, které člověk potřebuje rychle nasušit, nebo jde-li se o surovinu na další vaření, Zdeňka

volí typ krájení například jablek, na tvar podobný širší zápalce, který rychle schne. Sušit se dá i v zimě, kdy člověk lacino nakoupí třeba namrzlé banány nebo jiné přežralé ovoce. Sociální model sušení ovoce je založen na kooperaci mezi mužem či dětmi, které ovoce natrhají, a ženou, která ovoce suší. Doprovodným krokem bývá odnesení televize do sběrného dvora, a místo ní si lidé vyprávějí nebo něco poslouchají. Zde se víc otevírá prostor pro audio knihy. Stále víc lidí si z rádia stahuje pořady typu „Jak to vidí...“ a pouští si je k práci nebo při osamělé noční jízdě autem.

Bráno ze striktně ekonomického hlediska, investice do elektrické sušičky se při malém objemu sušeného ovoce či zeleniny a cenách energie asi podobně jako u mlýnků nevyplatí, a ne každý si může postavit fungující valašskou dřevěnou sušárnu. Mlýnek na obilí či sušárna na ovoce jsou spíše součástí nového (respektive starého) životního stylu, který intenzivně využívá místní zdroje potravin, dovednosti a radosti. Z popkulturního hlediska zábavního průmyslu je se sušičkou větší sranda než s televizí, protože patří mezi věci, které skrze rukodělnost člověka uklidňují. Už jsem viděl scénu, jak rozezlený muž nese na balkon televizi, že ji shodí z šestého patra paneláku. Žena za ním plačtivě volá: „Neblázni, je od mé matky!“ U mlýnku na obilí jsem podobnou scénu ještě nezažil.

Pravěké a středověké recepty

Řada historických receptů je uvedena v nedávno vyšlých monografiích a reprintech tří autorů – Úlehlové-Tilschové, Čeňka Zíbrta a Magdaleny Beranové, které jsou uvedeny v soupisu literatury a jsou dobře dostupné. Nevýhodou těchto knih je to, že obvykle čerpají ze zámeckých a dvorských kuchařek bohatších lidí. Chudší lidé si recepty většinou nezapisovali, ale i tak se zachovalo pár dobrých jednoduchých receptů. Citujme pár návodů z obsáhlé a poměrně drahé knihy

Magdaleny Beranové *Jídlo a pití v pravěku a středověku* (Academia, 2011):

- Jáhlová kaše (15. století): Usmáž jáhly na másle, nalej na ně mléko a povař.
- Rýžové šišky (17. století): Uvař rýži v dobré smetaně a nech na míse vystydnout. Potom vykrajuj šišky, obaluj je v bílé mouce a smaž je na horkém másle. Sypej cukrem a jez teplé.
- Kaše z pravěké mouky: Nadrtí nebo namel na pravěkém mlýnku obilí, nejraději pšenici dvouzrnku, ale také ječmen nebo jinou pšenici. Vař v mléce, přidej ovoce čerstvé nebo sušené, med, máslo a snad špetku soli. Kaše bude tmavá, ale výborná.
- Kaše z plack: Smíchej vodu, mouku a celá zrna obilí tak, jak se to nadrtí na pravěkém drtidle, uhněť malé bochánky a opeč je na ohništi. Ty pak ulož do hrnce jako zásobu. Podle potřeby dej později vařit vodu, placičky do ní naházej a uvař kaši. Když osolíš a omastíš, bude to chutnější.
- Pražené obilí: Na hliněných pekáčích nad ohništěm můžeš upražit a jíst celá obilná zrna, teplá budou opravdu dobrá. Lze je pražit i na pánvičce. Správně upražená zrna poznáme podle toho, že se na pánvičce nafouknou a poskakují. Nesmí ovšem zčernat.
- Pečené oddenky či kořenky: H. a J. Červinkovi a L. Tintěra vyzkoušeli zejména lopuch, mochnu husí, vrbku úzkolistou a pastinák. Pekli je v popelu. Mohou se jíst i syrové.
- Uvaříš těstoviny, omastíš a přidáš čerstvé či sušené kopřivy.

Místo pravěkého kamenného mlýnku, sestávajícího ze dvou mlecích kamenů, se dá použít elektrický mlýnek. V tom je právě kouzlo tohoto přístupu k životu – paralelně používáme staré, osvědčené recepty či návody s high-tech vymoženostmi a vytváříme tak směsný pravěce-kosmický svět. Snažíme se přitom, abychom nějakou dobu mohli fungovat i bez elektřiny, takže některé naše strojky budou elektrické, ale jiné ruční. To

platí i o informacích – něco stáhneme z internetu, ale také na policiče máme pár užitečných knih. Vyplatí se v antikvariátech kupovat starší kuchařky a různé návody, které v šedesátých a sedmdesátých letech, kdy nouze v obchodech nutila lidi ke kutilství, vycházely v desetitisícových nákladech. Jsou levné, dodnes užitečné a občas v nich najdeme postupy, jaké jsou dnes zapomenuty. Psali je často lidé s živou pamětí venkovského života první republiky i druhé světové války.

Jaké množství potravin máme mít doma pro případ krize?

Celkem můžeme počítat se zhruba třemi krizovými scénáři o různé délce trvání. Podle toho, jakou situaci považujeme za pravděpodobnou, volíme množství potravin.

1. Základní scénář (desetidenní krize) počítá s nějakou přírodní pohromou, jako je povodeň, vichřice či velký blackout, (v jiných podmínkách zemětřesení, hurikány apod.). Vychází z toho, že prvních deset dní panuje zmatek i v tak vyspělých státech, jako jsou USA a Japonsko. Deset dní je empirický údaj pozorovaný u událostí typu Katrina či Fukušima. Velký evropský blackout by mohl být pro velká města zhruba pětidenní, ale pro zapadlé regiony dvou- až třítýdenní. Spustit přenosovou soustavu je velmi náročná operace. Domníváme se, že každý by měl mít doma potraviny nejméně na dva, lépe na tři týdny. K tomu musí mít připravený scénář, jak bude získávat vodu a mít doma náhradní vařič na dřevo, plyn nebo benzín. Součástí přípravy jsou peníze v hotovosti v malých bankovkách, teplý spací pytel a jídlo pro zvířata. Vystačíme s běžnými potravinami: mouka, rýže, olej, cibule, zelí, cukr, káva, čaj, čokoláda, sójové kostky, těstoviny, pár konzerv. Nejprve spotřebujeme potraviny z ledničky.

2. Střední pohroma (tříměsíční krize): může k ní dojít v případě útoku nepřítele, přerušení dálkové-

ho transportu nebo revoluce. Ochromení země, jak ukazují zkušenosti z arabských zemí, trvá „natvrdo“ jeden až tři měsíce. Mezitím je organizována nějaká forma interní nebo mezinárodní pomoci. Střední i velké pohromy vypadají nepravděpodobně až do chvíle, kdy nastanou. Začne to třeba tak, že jedno odpoledne je svolána pokojná demonstrace proti vládě a druhý den si lidé myslí, že půjdou normálně do práce. Jenže zbytečně násilně zasáhne policie a je z toho mnoho-týdenní povstání.

3. Velká pohroma (roční krize): následkem sopečného výbuchu (Katla na Islandu či Yellowstone) nebo nečekaného sucha dojde ke snížení produkce potravin v prvním roce o 30 až 70 % a v druhém roce o 10 až 30 %. V některých zemích či regionech dojde k výpadku skoro celé jedné sklizně. Evropské státy mají přitom strategické zásoby potravin na 1 až 2 měsíce, ale nebudou schopné je spravedlivě distribuovat. Mírně nespolehlivý, zasloužilý vizionář-alarmista Lester Brown z WorldWatch Institute tvrdí, že západní státy mají zásoby potravin jen na 26 dní. Kritické budou hlavně první dva až tři měsíce. Syntetická výroba potravin, například cukru ze dřeva, je možná, ale náročná.

Matthew Stein ve svém obsáhlém návodu pro přežívání navrhuje tyto roční dávky potravin:

Zrní: 150 kg na rok a osobu

Luštěniny: 40 kg na rok a osobu

Sušené mléko a sušená vejčička: 25 kg na rok a osobu

Sušené maso: 10 kg na rok a osobu

Sušené ovoce a zelenina: 10 kg na rok a osobu

Cukr, med, sirupy: 30 kg na rok a osobu

Olej, margarín: 20 kg nebo 18 l (doporučuje směs hydrogenovaných olejů na pečení a za studena lisovaných olejů kvůli vitamínům a nutriční hodnotě)

Sůl: 3 kg na osobu a rok

Celé zrní určené k naklíčení: 10 až 30 kg na osobu a rok

Různé: kakaový prášek, koření, soda, kvasnice, prášek na pečení, vitaminy, osobní oblíbená potrava
Semena na pěstování zeleniny

Pod pojmem „osoba“ se rozumí dospělý muž, chlapec mezi 7. až 11. rokem je 0,95 osoby, žena 0,85, dítě do šesti let 0,6 osoby.

Jak dlouho podle Steina potraviny vydrží? Vše záleží na jejich složení a na skladování:

- víc jak 10 let vydrží med, cukr, ocet, celý pepř, instantní káva;
- 5 až 10 let vydrží obilí, rýže, většina luštěnin;
- do 5 let vydrží oleje, kukuřičná mouka, některé sušené potraviny jako netučné mléko;
- do 2 až 3 let vydrží potraviny obsahující tuky např. ovesné vločky.

Pokud začneme uvažovat o střední nebo velké pohromě, tak naše vyhlídky jsou skličující už jenom z toho důvodu, že rodina se dvěma dětmi by na rok měla mít zásoby nejméně 300 kg obilovin, umět je skladovat a během tří let obměnit. Na to většinou nemáme prostor, energii ani peníze. Na druhou stranu si pamatuji, jak moji rodiče jednou uložili do kovové krabice, „safari boxu“ z nějaké africké výpravy, rýži a zapomněli na ni. Dala se bez jakýchkoliv problémů jíst ještě po patnácti letech, ale sypali jsme ji slepicím. Podobně i babička měla na půdě zavěšený pytel s obilím, kde pšenice vydržela víc než deset let. Některé podkrkonošské chalupy mívaly truhly na obilí, které chránily proti myšim.

Jako běžnou životní zásadu navrhujeme minimalistický program, který byl v letech mezi neolitem a zhruba rokem 1960 zcela běžný – mít doma jídlo alespoň na dva až tři týdny. Při hrozbě blackoutu je navíc potřebný vařič, strategie získání vody, malé bankovky a plná nádrž v automobilu. Existuje názor, že na velkou pohromu se nelze připravit. Na co se naopak trochu připravit lze,

je pozvolné rozpouštění státu sociální pomoci a blahobytu a příchod skromnějších poměrů.

Sója

Na vytvoření jednoho kilogramu masa je zapotřebí několika kilogramů obilí. Již z toho vyplývá, že maso musí být za normální tržní, nedotované situace nejméně pětkrát (spíš až desetkrát) dražší než obiloviny. To vysvětluje, proč chudí lidé dosud jedí maso sotva dvakrát týdně. Na běžné české vesnici před sto lety se maso jedlo jen v neděli. Jednou z mála možností jak maso nahradit je kromě domácích luštěnin rovněž sója. Tradiční česká kuchyně byla dle svědectví Z. Wintera (viz dále) založena na hrachu, mexická na fazolích, blízkovýchodní na čočce atd.

Paní Zemánková, autorka oblíbené knížky o sóje, radí: Sušené sójové boby je zapotřebí správně uvařit, protože nedovařeně jsou nechutné a těžce stravitelné. Na šálek suchých bobů počítáme nejméně 3 šálky vody. Boby přebereme, propláchneme v několika vodách a namočíme do studené osolené vody na 24 hodin. Na šálek bobů dáme lžičku soli, vaříme ve stejné vodě v tlakovém hrnci 45 minut. Pro běžné vaření přidáme asi 2 šálky vody – vaříme zvolna 3 hodiny, případně vodu ještě přidáme. Jestliže budeme sóju používat na slané pokrmy, přidáme před vařením potřebné koření: majoránku, bobkový list, kmín, česnek atd. Hotové boby ocedíme, vývar použijeme na polévku, do které nedáváme cibuli, aby nebyla příliš sladká. Vodu z bobů ředíme k přípravě polévky na polovinu.

Sójové mléko se vyrábí následujícím způsobem: šálek opraných bobů namočíme do 3 šálků vody přes noc. Scedíme a jemně umeleme na masovém mlýnku. Přidáme 6 šálků vody, promícháme a vaříme za stálého míchání 20 minut. Přecedíme přes husté síto nebo plátno. Tekutinu vlijeme do hrnce s dvojitém dnem na mléko a vaříme 30 minut. Necháme vychladnout.

Zblýlá drť, okara, se hodí do sladkých i slaných pokrmů s různými přísadami.

Sóju je rovněž možné namlít na ručním mlýnku. Na šálek sójové mouky dáme 4 šálky vody, dobře promícháme a necháme 2 hodiny ustát. Pak vaříme v hrnci s dvojitým dnem půl hodiny na mírném ohni a přeecedíme přes husté síto nebo plátno. Ochutíme špetkou soli a přidáme půl kávové lžičky medu. Sójové mléko je základní surovinou pro přípravu tvarohu tofu.

Sójové mléko ještě teplé umístíme na teplé místo a necháme do druhého dne srazit podobně jako mléko kravské. Druhý den dobře vyždímáme v utěrce a zatíží-

kuchyni. V antických historiích často čteme o vojácích, kteří trhali dosud nezralé, „mléčné“ obilí a pražili je na kaši. Dnes se pěstují odrůdy, ve kterých zrno dobře drží v klasu a nejde vymnout. Pražmo je dodnes tak trochu záhada. Umíme si představit, že zemědělcům došlo zrní právě před žněmi a tak si museli vypomocť pražmem. Na druhou stranu jsme vyzkoušeli, že pražmo je vyloženě chutné a při jídle máme pocit dobré a zdravé stravy. Pražení celých zrn obilí, hlavně žita, ječmene či ova, je celá věda. Tibetická tsampa (cam-pa) se tradičně připravovala tak, že obilí se smíchalo s horkým hrubým pískem a ze všech stran se nechalo

Nákaza pověrčivosti v nejistých časech

Čím déle se válka protahovala a čím větší změnu vyvolával střídavý úspěch a neúspěch právě tak v postavení lidí jako v jejich nitru, tím snadněji napadala obec nákaza pověrčivosti, a to většinou z ciziny, takže se zdálo, že jsou náhle buď zcela jiní lidé, nebo zcela jiní bohové. A římské posvátné obřady nepřestávaly se snad konat pouze v soukromí a uprostřed čtyř domácích stěn, ale ani na ulicích, ani na Foru či Capitoliu nemohls už zahlédnout hlouček žen, které by obětovaly bohům nebo se k nim obracely s prosbami podle starého otcovského mravu. Lidského nitra se začali zmocňovat potulní obětníci a věštcí. Livius – Dějiny. Přel. P. Kucharský a Č. Vránek.

me na několik hodin. Můžeme použít čerstvý, nebo ho dát do studené vody v chladničce. Jestliže vodu denně vyměňujeme, vydrží několik dní. Chceme-li mít trvanlivější sójový sýr, dáme vylisovaný tofu do nádoby na vaření šunky, stlačíme a vaříme v nádobě s vodou 30 minut. Získaný sýr necháme oschnout a uložíme v chladnu. Tofu nebo sójový sýr jsou východiskem dalších pokrmů včetně sójového masa. Sójové pokrmy jsou chutné a laciné, ale náročné na čas.

Pražmo

Pražmo jsou pražené klasy nebo zrna nedozrálého obilí. Jedná se o jídlo běžně používané v pravěké i středověké

opražit a propéct, pak se směs přesítovala. Mouka ze zrn se míchala s tibetským čajem, který je slaný a mastný. Tibeťané na cestách jedli tsampu celé týdny.

Těstoviny pro chudý, leč mlsný lid

Italské restaurace patří mezi dražší podniky. Tamější kuchyně je vyhlášená, což je dáno jednak tradiční třeskutou taliánskou chudobou, jednak požívačným vztahem románských národů k jídlu, vínu, ženám a zpěvu. Italská žena, která chtěla uspokojit náročného manžela a doma přitom měla něco mouky, vajec, vody a zeleninu ze zahrádky, volila pizzu nebo těstoviny. Italské ženy zacházely tak daleko, že těstoviny barvily

do černá chobotnicovým inkoustem nebo do zelená špenátem či do červená řepou.

Základní recept: Vezměte hrubou pšeničnou mouku (gurmáni si dopřejí mouku farina bianco oo). Na 200 gramů mouky přidejte dvě větší našlehaná vejce a jednu lžici olivového nebo jakéhokoliv jedlého oleje. Na válů udělejte z mouky jamku, aby to vypadalo jako kráter sopky, nejlépe Etny, do jamky vlijte vejce sešlehaná s olejem. Pak to celé míchejte a hněťte deset minut, překryjte fólií nebo vlhkou utěrkou a těsto nechte půl hodiny ustát. Do těsta můžete přimístit koření nebo bylinky. Vytválejte nudle nebo si na speciálním strojku vyrobte jakékoliv těstoviny. V klasické římské kuchyni se na uvařené těstoviny dává jednoduchá, ale velice chutná omáčka. Tu vyrobíme z šesti lžic oleje a tří rozdrčených stroužků česneku s jednou čili papričkou. Vše jemně smažte na pánvi, až olej chytí barvu. Prolejte, zasypte sýrem nebo jenom petrželkou. Nebo je možné těstoviny smíchat s máslem a zasypat parmezánem nebo jiným sýrem a přidat něco zeleného či rajče. Těstoviny se vaří se lžící oleje, aby se neslepily, nejprve v prudkém varu, pak v mírném. Jsou k jídlu v okamžiku, kdy jsou už měkké a na skousnutí ještě pružné.

Formanské špagety: Italští povozníci si na cestách den po dni, rok po roku připravovali jednoduchý, výživný a poměrně zdravý pokrm ze špaget a povoznické omáčky. Omáčka se vyrábí z nakrájených rajčat, česneku, soli a bazalky, které se společně rozmixují nebo utlučou v hmoždíři. Do horkých špaget namíchejte zhruba polovinu sýra, pak zalejte omáčkou a posypte zbytkem sýra. To je celé jídlo, které však můžete doplnit houbami, masem, zeleninou nebo čímkoliv, co je právě pro ruce.

Tamie či falafel

Jde o „karbanátky“ z čočky nebo fazolí. Často se používá žlutá čočka nebo bílé fazole (fava beans), ale možné

je přidat třeba i uvařenou pohanku. Do kaše z luštěnin se přidává na jeden větší šálek kaše malá, nadrobno nakrájená cibule nebo pár stroužků mačkaného česneku, lžíce mouky, lžička sody, lžička oleje, sůl a koření. Koření na falafel se dá koupit i u nás v orientálních obchodech, ale obvykle se jedná o směs čili, koriandru, sezamu s trochou kmínu, petrželové nati a dalších přísad.

Bílé fazole necháte přes noc naložené ve vodě, aby změkly. Povařte je trochu, utřete na těsto s hrubšími kousky, smíchejte s příměsemi. Někdo dává přednost nevařeným, změkklým fazolím, které umele v mlýnku na maso. Lžící nebo rukou udělejte placičky a smažte je pár minut na rozpáleném oleji. Podávejte s chlebem (nejlépe arabským chlebem nebo uvnitř housky) a salátem, přikusujte cibuli nebo natvrdo vařená vajíčka. Tamie či falafel jsou předobrazem evropského hamburgeru a neuděláte chybu, když je trochu v tomto stylu westernizujete třeba nějakým zeleným listem. Vzpomínám přitom na Kuklovu politicky korektní definici Američana: „Je to člověk, který sní všechno, pokud to umístíme mezi dva chleby.“ Definici jsme experimentálně potvrdili např. na chlebu s tlačenkou.

Tamie jsou podobně jako italské formanské špagety či chléb s máslem stravou, kterou se sytily celé generace lidí skoro každý den. Ve státech jako Sýrie či Izrael patří mezi nejběžnější „fast food“ jídla, ale v šetrném Orientu se často připravují na přepáleném oleji, takže leží v žaludku. Evropané někdy pokládají horké tamie na papírový ubrousek, aby se zbavili části oleje.

Arabský chléb neboli též **pita bread** má tvar placíky o průměru běžného talíře. Je výborně vymyšlený v tom smyslu, že se dá uprostřed rozevřít do kapsy, která se naplní tamiemi s čímkoliv jiným, obvykle nějakou zeleninou či cibulí. Příznivci etnické kuchyně mohou rovněž vyzkoušet indické jídlo **dal bati**,

které má na indickém subkontinentu podobné univerzální postavení.

Alkohol

V Evropě vždy byl součástí stravy. Destilovaný alkohol býval považován spíš za lék, pivo a víno za každodenní nápoje. Ve slevách je dnes možné koupit litr průměrného vína už za 20 Kč, tedy prakticky za cenu vody. Těmto cenám se nedá konkurovat, a proto domácí výroba ovocných vín hodně stagnuje. Zákony zase brání destilaci tvrdého alkoholu. Hodně toho litují lidé, kteří alkohol používají pro přípravu léků. Vždyť i becherovku vynalezl lázeňský lékař Jan Becher. Navíc destilace alkoholu se musí umět a znalci potvrzují, že laické recepty, které se objevují na internetu, jsou v případě tvrdého alkoholu hodně naivní, nepřesné a nebezpečné, což bohužel potvrdila česká metanolová tragédie v době závěrečných korektur této knihy. Následující informaci jsem však získal ještě předtím: Lidé od fochu se domnívají, že v některých krajích může být až 50 % tvrdého alkoholu podávaného v hospodách falšováno.

Vypadá to tak, že pro běžného pijáka se nejvíc vyplatí nechat si vypálit vlastní alkohol v pálenicích anebo jej kupovat z důvěryhodného zdroje. I když mám kama-ráda, který si potrpí na pravou vietnamskou whisky. Základní informaci poskytnou knihy uvedené v seznamu literatury.

V jedné nedaleké malebné zemi žijí družní archeologové. Hodně času tráví na výkopech, večer nemají co dělat, a tak chodí do hospody. Vydrží skoro tolik alkoholu jako filosofové existencialismu. Rádi se scházejí a tehdy hostitel kupuje pivo pro všechny, což při archeologické výdrži leze do peněz. V poslední době to řeší tak, že významný badatel Johann Osman našel původem snad ještě pravěký recept na smrkové pivo (ale dá se používat i divoký chmel), ve kterém se vaří

větvičky amerického smrku *Picea nigra* se sladem a lodními suchary. Pokud neseženete lodní suchary, dá se použít i chléb.

Běžné recepty na pivo naleznete na internetu. Zde uvádíme návod, který zaznamenala Libuše Baroňová z Brna:

Na 12 litrů piva potřebujeme

- 650 až 850 g sladovnického ječmene;
- 12 l měkké vody;
- 100 g chmele;
- 250 až 300 g krystalového cukru;
- 20 g droždí.

Slad si připravíme takto: V nádobě, nejlépe dřevěné, zalijeme vodou čistý zrnitý sladovnický ječmen (na 12 l piva asi 650 až 850 g) a necháme ho máčet 24 hodin. Pak vodu slijeme a ječmen necháme klíčit dalších 24 až 36 hodin, a to ve stejné nádobě nebo v plátěném mokřém pytli, přičemž ječmen často mícháme, aby se odlamovaly klíčky. Tím přerušíme klíčení a podpoříme cukernatost. Potom ječmen opatrně do zlatožluta opražíme. Přepražením ječmene dostane pivo tmavší barvu, ale také dobrou příchuť. Opražený ječmen rozdrtíme a začneme vařit pivo. Ve 12 litrech měkké vody vaříme ječmen asi hodinu. Použijeme výhradně smaltovaný hrnec, který nesmí být zevnitř otlučený, aby pivo nedostalo pachů železa. Současně v jiném smaltovaném hrnci vaříme 20 minut v jednom litru vody v řidším plátěném pytlíku 100 g chmele z poslední úrody (je-li chmel starší, dáme až 150 g).

Postup můžeme zjednodušit: Rozdrcený sladovnický ječmen vaříme pouze hodinu. Poté do téhož hrnce vysypeme chmel a cukr a vše vaříme další hodinu. Tento litr odvaru vlijeme potom do vody, ve které vaříme ječmen-ný slad, a vše přecedíme přes čisté plátno. Do přeceděného odvaru přidáme 250 až 300 g krystalového cukru a vaříme ještě dvě hodiny. Během vaření si všímáme odpařování, odebíráme pěnu a doléváme vařící vodu, abychom měli v hrnci neustále 12 litrů tekutiny. Odvar

předcedíme a necháme ho chladnout. Ještě do vlažného vmícháme 20 g rozdrceného droždí. Nádobu přikryjeme plátěným ubrouskem a necháme 24 hodin kvasit. Vytvořenou pěnu sebereme a odvar nalijeme do láhví, aby při hrdle zůstalo 1 až 1,5 dl prázdného prostoru, dobře zazátkujeme a dáme do chladna na 14 dní odležet.

Za skutečně povedené je třeba považovat Gorvino-
vy stránky (viz stejnojmenný web). Gorvin jde na věc velice vědecky, ale čerpá přitom z vlastní zkušenosti. Jeho stránky se hodí pro malé domácí pivovary.

Co podle Gorvina potřebujete za pomůcky: teploměr o rozsahu 0 až 100°C, hrnce o obsahu 2, 5 a 10 litrů, odměrku, vařečku, naběračku, scezovací kbelík, nádobu na chlazení, hadičku a sítko. Suroviny: 1 kg světlého sladu, 16 g chmele, vodu a pivovarské kvasnice.

Kdo často používá slovo „falešný“ se přiznává,
že často myslí na falešné myšlení, že je mu falešné myšlení blízko,
že ho faleš přitahuje.
-koko-

Další postup je podrobně popsán na mnoha stránkách Gorvinova skvělého webu, proto ho zde nedeme opakovat – dá se jednoduše vytisknout. Pro základní informaci možná stačí uvést hlavní suroviny a technologické pomůcky pro výrobu světlého ležáku plzeňského typu v množství 50 litrů:

Suroviny: voda na první nálev 35 l, slad plzeňský 10 kg, voda pro vyslazování 35 l, granulovaný chmel 175 g, lisované spodní kvasnice 125 až 135 g.

Technologické zařízení: mlýnek či šrotovník na slad, varní hrnec o objemu cca o 1/3 větším než hodláme uvařit mladiny, nádoba na horkou vodu - 80 °C, pádlo na míchání, teploměr 0–100 °C, čistá lněná plachetka na scezení sladiny, kvasná nádoba o objemu o 20 % vyšším než je várka, ležácké nádoby či pet láhve, prostor o teplotě 7 až 10 °C pro hlavní kvašení, prostor o teplotě 1 až 4 °C pro dokvašování.

Domácí pivo se většinou pilo z keramických nádob, protože je kalné. Člověk si navíc uvědomí, že masivní výroba skla v 16. století přispěla k filtrování vína i piva, protože najednou bylo vidět na barvu a průsvitnost nápoje. Tímto způsobem podpořili bratři skláři alkoholový pokrok lidstva.

Pod označením **Domácí mikropivovary** naleznete na webu pomůcky k výrobě piva, zejména fermentační nádoby s vypouštěcím ventilem o obsahu 28 l v ceně 1400 až 2400 Kč. Specializované prodejny rovněž nabízejí návody, suroviny a další příslušenství k výrobě piva. Anglické weby obvykle v názvu mají homebrewing – domovar.

Díky poučení z historie jsem přesvědčen, že domácí výroba piva se dál rozšíří i s družně kolektivním životem

ním stylem, jaký pivo přináší. Moji američtí studenti hromadně jezdí na mnichovský Oktoberfest. Pivo tam je sice předražené, ale přijedou do Prahy, pochvalují si atmosféru a říkají: „Bylo to jako Woodstock!“

Pivní experimentátoři objevili keltské pivo, ve které hořkost dodává dubová kůra, či léčivá piva s příměsí zázvoru, kopřiv, sporýše a dalších bylin. Pochopitelně se ukazuje, že dnes sice všechno převádíme na míru „potěšení“, ale že v původních receptech a pití piva se jednalo o potravu i lék. Staří Sumerané i Egypťané měli bohyně, které byly za přípravu piva odpovědné. V Súdánu byly zkoumány kosti lidí z pozdní merojské doby. Překvapení vědci v nich našli přírodní antibiotikum na bázi tetracyklinu. Vypadá to tak, že antibiotika byla záměrně připravována při kvašení piva. Pivo tak mělo schopnost ochránit lidi před smrtí a proto bylo posvátné. Něco podobného platí i pro víno.

Kimči (khimchi)

Je korejský salát z kvašené zeleniny. Jde pravděpodobně o jednu z nejzdravějších potravin, jaké kdy lidstvo vymyslelo – něco jako rychlokvašky, ale z čínského zelí, česneku, pálivé červené papriky a soli. Zelenina se nakrájí, naloží do soli, opláchně, smíchá s kořením a fermentuje. Fermentace tradičně probíhala v keramických nádobách při teplotě 13 °C.

Základní postup je následující:

1. Čínské zelí se nakrájí na kousky.
2. Ponoří se do solného roztoku (asi 100 g soli na litr vody) na dobu 2 až 7 hodin.
3. Zelí se propláchně a nechá okapat nebo se jemně vylišuje, aby se zbavilo vody.
4. Zvlášť se připraví směs zeleniny a koření (ředkev 3 %; česnek 1,5 %; prášková pálivá paprika 3 %; cibulka 1,5 %; trochu zázvoru a případně další součástky, v Koreji to bývají i ryby), přidá se trochu soli a cukru či medu.
5. Směs se nechá fermentovat při 21 až 24 °C.
6. Skladuje se při + 4 °C.

Další recepty je možné dohledat na britských (pickles) či japonských webech (tsukemono). Evropa se vždy soustředila na kvašení zelí, okurek a tuřínů (Sauerrüben). Další recepty se dají nalézt v etnických kuchyních:

Turecko: tursu (rajčata, zelené švestky, řepa apod.).

Bulharsko: turšija (květák, lilek, celer, mrkev).

Rumunsko: gagonale (zelená rajčata).

Nepál: gundruk atd.

Fermentovat se však dají i nezralá manga, listy portuláku, kopřivy, kořen lopuchu či pampelišky. Vícekrát bylo prokázáno, že kvašená zelenina pomáhá při léčbě chřipky, průjmů a jiných onemocnění. I u nás je populární několikadenní kúra založená na kyselém zelí. Kvašená zelenina je další z potravin budoucnosti. Jednu zásadní nevýhodu je však nutné zmínit. Je třeba si zvyknout na její zvláštně kyselou chuť. Myslím, že

i zde se uplatňuje princip oliv, které mnozí lidé nesnášejí, ale pak si na ně zvyknou a zamilují si je.

Ve výčtu jednoduchých potravin by šlo dlouho pokračovat. Šlo by například o recepty na kaše nebo různé druhy chleba. Šly by například vzkřísit recepty na lodní suchary, které námořníci jedli celé týdny. Umím si představit, že odcházím na vandr s pytlíkem pražma, tsampy nebo lodních sucharů. Nepíšeme však kuchařku, ale ukazujeme nové možnosti rozvíjení životního stylu, který můžeme označit jako skromný, zdravý a chutný.

Vařič

Venkované mohou vařit na dříví. Kalifornské děti se učí ve škole, že na grilu (barbecue) se dá připravit jakákoliv potrava, jen je třeba při vaření v domě dát pozor na oxid uhličitý. Na grilu vaříme zároveň vodu na čaj i hlavní jídlo, abychom ušetřili palivo.

Pokud vaříme na ohni v malém, nejvýhodnější je velmi malý oheň, stačí pár klacíků mezi třemi kameeny, o které se dá opřít nádoba. Tento typ ohniště je již od neolitu typický pro saharskou oblast, kde je málo dřeva a průběžná potřeba teplého nápoje – nejčastěji čaje. Pokud potřebujete na ohni vařit ve velkém, tak ve Skautských potřebách prodávají kovové trojnožky a tábornické kotlíky.

Ve sportovních potřebách dostanete vyzkoušené vařiče (cena kolem 3000 Kč i víc), které jsou lehké a na kterých se dá vařit jednak na malých plynových bombách (kartuších), jednak velice různými palivy od nafty po petrolej. Nejlepší je benzín. Většina benzínu se následkem příměsí biopaliv „zkazí“, vyvločkuje za 1 až 2 měsíce, takže lidé mívají doma pár litrů technického benzínu. Dodává se v kovových nádobách, ale stojí kolem 70 Kč za litr. Vydrží však. Turisté na cestách s sebou nosí benzín v pet lahvicích. Dělá to každý, ale nedoporučuje nikdo.

V Asii i Africe mimo města lidé nejčastěji vaří na velkých plynových bombách a na vaříčích, které jsou podobné těm, se kterými se u nás jezdí kempovat. Tyto vaříče jsou z hlediska ceny, výkonu a množství energie vůbec nejvýhodnější. Plynové bomby by však měly být uskladněny na větratelném místě. Pokud budete převařovat vodu, počítejte s větším množstvím paliva. Vaření po dobu čtrnácti dní je dobře řešitelné i s malým, přenosným vaříčem, na delší vaření potřebujete buď dříví, nebo kempingový vaříč.

Co dělat před pohromou a co při ní

Dávat rady je jednoduché. O Jánošíkovi se říká, že bohatým bral a chudým dával – rady.

Před pohromou:

1. Mějte někde obálku či desky (někdo říká nehořlavé a odolné vodě) s hlavními dokumenty a nějakými penězi. Část by měla být v malých bankovkách.
2. Řekněte všem členům rodiny, kde jsou hlavní uzávěry vody, plynu a elektřiny.
3. Pokud dojde k evakuaci, nezapomeňte na rodinné fotografie, paměť se nedá nahradit.
4. Každý by měl mít doma potraviny nejméně na deset dní (průměrná doba, než přijde účinná pomoc) a vaříč na jejich přípravu.
5. Dodávky plynu či ropy jsou obvykle přerušeny v zimě, teplý spacák se vyplatí. Jeden z našich autorů dokonce tvrdí, že v tlustém spacáku se umírá lépe než v tenkém.
6. Myslete na to, že bude nedostatek vody, to bývá první problém.
7. Zásobu jídla musíte mít i pro psa a kočku.

Při pohromě:

1. Napusťte si nějakou vodu, dokud teče, ale myslete i na sousedy.
2. Vypněte hlavní uzávěr plynu, a pokud stoupá voda, tak i elektřiny. Musíte-li odejít, vypněte vodu. Když

se vrátíte, zkontrolujte vedení, časté jsou smrtelné úrazy elektrickým proudem, který je zkratovaný třeba vlhkou podlahou či zdí.

3. Když přijde zemětřesení, nezapalujte svíčku, protože někde uniká plyn.
4. Nezapomeňte na léky, zejména ty, které berete denně na tlak či cukrovku.
5. Za světla zvažte, co budete dělat za tmy.

Různé vhodné věci: jehla a nit, víceúčelový nůž s kleštěmi, LED svítlna, vhodná je čelovka, mobil se solární nabíječkou, láhev na vodu s filtrem, zapalovač, svíčky, rádio na kliku (tedy na ruční pohon, dělají se i baterky na kliku), spacák (péřový je kvalitnější, ale duté vlákno trochu hřeje, i když je vlhké), hygiena je problém, nezapomeňte na zubní kartáček a antibakteriální gel nebo ubrousky a ženské potřeby, tužka a papír, hračky a pastelky pro děti; žrádlo pro psy, valcha (doma nepřekáží, navíc to je hezký předmět).

V hurikánové části USA se lidé naučili mít nějakou krabici s nezbytnými věcmi, tedy nejenom že jsou na pohromu připraveni, ale také vědí, kde potřebné věci mají. Často je první potřebnou věcí baterka a druhou lahev s vodou.

Další návody

Rozsah knihy neumožňuje další vršení vhodných návodů. Možná to je v této chvíli jedno, protože když si člověk navykne na tento druh opatrné mentality, která počítá jak s možností náhlých otřesů, tak i pomalého zhoršování situace, setkává se s praktickými postupy vlastně neustále. Náhlé změny ani špatné situace nikdy z našeho života nezmizely, jen byly vytěsňeny někam na okraj. Stejně se domníváme, že na toto téma vznikne nějaký specializovaný web či další tištěné publikace, které nebudou pojednávat o tom, jak přežít nedostatek sobů v Grónsku, ale jak si má za různých druhů krizí počínat obyčejná česká rodina

Podobně jako jiní lidé systematicky čtou třeba detektivky nebo červenou knihovnu, podlehl jsem již před lety zprávám o stavu světa, byť toho pravidelně lituji. Naštěstí se jedná o žánr, který se neustále rozrůstá, protože jej vydávají banky, environmentální hnutí, různé nevládní organizace, bezpečnostní síly, energetické departmenty, zemědělci i demografové. Řekl bych, že nejméně ve dvou třetinách případů se jedná o zprávy publikované s nějakým skrytým politickým nebo ekonomickým motivem, který přece jenom pod přesnými čísly a statistickými problémy.

Například na velkých světových summitech, které pokud se konají v nějaké rozvíjející se zemi, se málokdy mluví o růstu populace (např. Johannesburg, 2002), snad proto, aby člověk neurazil svého bezmocného chudšího hostitele. Ten v ruce obvykle drží tzv. *demografickou dividendu*, což je zhruba řečeno podíl mladých a ekonomicky aktivních lidí vůči dětem a seniorům. Odhaduje se, že tato „dividenda“ stála nejméně ze 30 % za ekonomickým zázrakem asijských tygrů. Pak ale populace zestárne a dojde jako v Jižní Koreji k takovému vývoji, že tam, kde ještě nedávno připadalo na sto důchodců a dětí 250 pracujících, jich brzy bude jen 140. Něco podobného se děje i v Evropě, a proto budeme penzijní opatření rozhořčeně diskutovat celé 21. století.

S velkou netrpělivostí byla očekávána zpráva Královské společnosti v Londýně, která si může dovolit být hodně objektivní a má skvělé autory. Tento svět má zjednodušeně řečeno jenom dva základní problémy – populaci a spotřebu. Dobře to je vidět na chudších zemích, kde ekvivalent milionového města vzniká a další desetiletí bude vznikat každých pět dní! Každým rokem

přibude tolik budov, že by to stačilo na 70 měst velikosti Prahy.

Zpráva Královské společnosti uvádí, že proces, který nazývá dematerializací, tedy takovým životním stylem, který spotřebovává stále méně materiálů i energetických surovin, je prostě nevyhnutelný. A tečka. Je nás moc a dál se na konečné planetě budeme muset rozvíjet spíš nemateriálně, třeba zpěvem, sportem nebo dlouhými vycházkami podél šumicích řek.

A ještě jednu anachronicky znějící záležitost autoři uvádějí – proces urbanizace se všude na světě týká tolika lidí a má tak závažné dopady na osudy celých společností, že je nutné se vrátit k centrálnímu plánování, abychom jednou neplatili příliš velkou daň za nepromyšlený rozvoj.

VÁCLAV CÍLEK

Zdroj: The Royal Society: People and the Planet. London. Apríl 2012.

Rybářem v postcivilizačních Čechách?

(p)

Leckoho napadne, že by se v případě nouze mohl žít rybolovem. Bylo by to vůbec možné?

Dlouholetá zkušenost z lovu na krátkém (asi 150 m) úseku jedné malé středočeské řeky vypadá takto. K jídlu byli nejobvyklejší tlouští, aspoň tříletí, 25 až 35 cm. V některých letech taky okouni; někdy jsem natchytal i deset hrouzků nebo proudníků a doma pak upražil na pánvi. Na stejný úsek řeky chodil soused pan Nuska a už nikdo jiný. Pokud jsme chodili pravidelněji, nezůstala s podzimem jediná větší ryba. Celkový výlov? Tak patnáct větších ryb a nějaké menší, celková váha kolem pěti kilogramů! Tedy pouhých několik večerů.

V polabských ramenech je ve srovnání s říčkou asi dvakrát tolik ryb a některé jsou daleko větší – ale taky starší, rostly řadu let. Odhadem by se v tůni velké 100 krát 1000 metrů (běžný průměr, třeba Jiřícká tůň nebo Koží chlup u Byščic) daly za rok vylovit dvě tuny ryb. Jídlo pro dva lidi? Nanejvýš.

Podobné množství ryb by v post-civilizační době poskytovaly, bez příkrmování a přihnovování, české rybníky. Údolní nádrže bývají chudší, někdy velmi výrazně. Malé potoky, které třeba dříve poháněly mlýny, nestojí vůbec za řec. Bývají to málo úživné, prstuhové vody a lze je s minimálním efektem doslova vychytat během pár dní.

Ryby v nějaké větší krizi nejspíš nikoho neužijí. Můžou jen občas zpestřit jídelníček.

RM

Včely a zen

(p)

Ačkoliv u nás v rodině jaktěživ nikdo nevčelařil, přivezl jsem si v létě 2009 na svou zahradu tři produktivní včelstva od místního včelaře. Ten prostor rázem jako by byl korunován, získal nový smysl, když v jeho koutě pulzuje život tak zajímavého společenstva. Moc rád se do včel dívám a už jsem si zvyknul na to, že mi občas z žihadla trochu nateče ruka. Otéká méně a méně. Hlavně poté, co vykvete lípa, nosí mé včely z okolních soběšických lesů a luk skvostnou směs nektarů a medovic, takže mezi přáteli a známými je ten med vyhlášený.

V posledním medobraní jsem na starém ručním medometu, koupeném za pětistovku od kamarádky, vytočil asi šedesát kilogramů. V uplynulém roce jsem sklídl poprvé za několik posledních let hromadu zelených renklód a také třešní bylo víc a byly větší. Včelstev teď zimuju už pět, protože jsem si v létě sám

Žena a pták na antickém náhrobku z Athén. Reliéf má sice symbolický význam, ale není nutné jej znát. Stačí se dívat a člověk má hned lepší pocit ze života.

vychoval sérii včelích matek. Postupně se chystám počet včelstev dále rozšiřovat a rád bych se dokonce v budoucnu prodejem medu částečně živil. Je to ideální naturálie, která se dá několik let snadno skladovat a po které je vždy velká poptávka.

Druhým důležitým objevem, ke kterému jsem po letech dospěl, je zazen. Tradiční buddhistická meditace spočívající v prostém setrvávání v předepsané poloze plného nebo polovičního lotosového sedu s rovnými zády,

během něhož se nekoncentruju na jakoukoliv aktivitu či dění ani žádnou nepotlačuju. Někdy se mysl v zazen přirovnává ke sklenici zakalené vody, která se přestane vířit a kal se nechá sednout. Má na moji mysl podobný vliv jako dlouhá osamělá procházka, někdy jako osvěžující spánek.

Zazen se nepojí s vírou v žádné nadpřirozené jevy a ideály, s žádnou věroukou nebo dogmaty. Ve své podstatě nepotřebuje žádnou hierarchii ani církevní organizování, a přesto

spojuje pospolitost lidí a v tom našem spolku rozesetém po území celého bývalého Československa se rádi sejdeme a vedeme rozpravy s učitelem z Anglie, který strávil desítky let v Japonsku, kde vedl obyčejný život naplněný civilní prací. Mike je realista, nevěší nám bulíky na nos, na nikoho se nepovyšuje, nemanipuluje námi, jen upřímně předkládá své vlastní zkušenosti. Uvědomuju si všudypřítomný bláhový klotot a potřebu rovnováhy, být nohama na zemi a řešit skutečné problémy, k čemuž mi

zazen přímo dopomáhá. Je to jedna z aktivit, která mi pomáhá vybojovat si pro sebe zpět svoji přítomnost.

V případě „energetického sestupu“ by mohl sloužit jako nejjednodušší domácí způsob účinné psychohygieny s dalekosáhlými přesahy. K jeho provozu stačí deka a tvrdý polštář.

Jako malíř využívám přímo i nepřímo včelařství i zazen. Vkládám například do úlů povoskovaná plátýnka, včely v nich vykosají náhodné obrazce, které následně okomentuji barvou a vystavím. Maluju poté, co sedím v zazen, a sedím poté, co maluju.

Díla, na nichž je přistavěný i kus včelího plástu, nemají dlouhého trvání, kvůli své křehkosti se po čase polámou. Kdyby měly plnit funkci obrazů trvalých, jak je známe, musely by být zaskleny nebo jinak ochráněny. Díla, na která včely malovaly propolisem, se zdají být trvanlivější. Úspěšné byly i mé pokusy s přírodními pigmenty, vysychavé louže na plátnech posypaných hlínkami.

JAN KARPÍŠEK
9. ledna 2012

Co lidé potřebují po přírodní katastrofě? (p)

Základní okolností duše po katastrofě je existence posttraumatické stresové poruchy neboli PTSD, což je zkratka z anglického výrazu Post Traumatic Stress Disorder. Jde o dlouhodobé psychické problémy, které se projevují nervozitou, nespavostí, vlnami náhlých vzpomínek, ale i vyšší sebevražedností, partnerskými problémy či nějakou formou nevhodného chování. Přitom se to netýká jen okrajové skupiny obyvatel. Ještě čtyři roky po Katrině mělo s katastrofou problémy skoro 10 % mladé populace a u starších lidí se počet srdeč-

ních příhod zvýšil na trojnásobek počtu před katastrofou. Odezva na katastrofu tedy trvá celé roky.

V letech 1997–2010 se jednalo o opakované přírodní katastrofy regionálního i lokálního dosahu, které byly studovány v rámci řady výzkumných projektů a shrnuty například ve sborníku Psychologie katastrofické události (Academia, 2009). Podobně jako u Katriny se ukázalo, že psychická náprava škod je běh na dlouhou trať. Těsně po povodni můžeme očekávat, že zhruba čtvrtina či třetina lidí trpí nějakou formou posttraumatického stresu. Toto číslo během dalších dvou let klesá zhruba na 10 %, což i tak představuje stovky či tisíce lidí.

K další obtížné fázi dochází teprve po dvou či třech letech, kdy je konečně trochu času věnovat se sobě. Nejprve bylo třeba opravit domy, ale teprve teď se lidé pozorují, hodnotí své blížní a „opravují“ sami sebe. Zhruba ve 30 % případů povodeň upevnila rodinné svazky, ale v 15 % dochází k rozpadu rodin a zhoršování vztahu s přáteli. I zde povodeň vynáší na povrch a zesiluje dřívější problémy.

Zkušenost ukazuje, že posttraumatickými stavy rovněž trpí záchranáři, hasiči a policisté. I jim je třeba věnovat pozornost. Samotné oběti katastrofy mívají silně individuální reakce, ve kterých nechybí radost a klid nad tím, že přežili, i pocity metafyzické viny, že svým chováním urazili boha či přírodu a že si tedy za neštěstí mohou sami. Nechybí obvyklý řetězec emocí – od bezmoci, vzteku, hledání viníků, závislosti, že soused sehnal lepší pomoc, až k částečnému smíření. Je zajímavé, že nejvíce se osvědčila střední a nikoliv vysoká dávka emoční podpory, protože lidé cítí, že se mají o koho opřít, ale zároveň vědí, že si věc musí vyřešit sami. Nově se rozvíjí psychologický obor, který se zabývá posttraumatickým růstem osobnosti, tedy

situaci, kdy katastrofa nabídne jiný způsob života či alespoň vnímání světa.

Dotazníky ukázaly, že lidem postiženým českými i moravskými povodněmi v prvních okamžicích nejvíce scházely informace, co se děje. Skoro všichni potřebovali nějaké bezpečné, hlídání místo, kde by si mohli nechat věci a mít klid, že nepřijdou o to, co stěží zachránili. Když opadne voda, je zhouba tak rozsáhlá, že nevědí, kde by měli začít. Tady pomůže rychlá praktická pomoc, nabídka oprav a stavebních prací.

Je dobré, když se komunita snaží sama sobě být pomalu a nepřiliš účinně pomoci, protože tím nastartovává sebedůvěru a budoucí model, který na roky dopředu určí fungování místní společnosti. Naneštěstí, se často stává, že místní, trochu zmatení dobrovolníci jsou odháněni profesionálními pomahači, aby nebránili účinnější vnější pomoci, která však fixuje závislost na státu.

V prvních týdnech po katastrofě je posttraumatickým stresem postžena až polovina účastníků. Toto číslo se kupodivu týká i mladých lidí, kteří neštěstí přímo neprožili, ale byli nablízku – například skoro 40 % mladých Newyorčanů hlásilo po 11. září problémy a rovněž až 50 % tureckých studentů mělo po teroristickém útoku v Istanbulu poruchy, i když pocházeli z jiné čtvrti.

V okamžiku katastrofy jsou lidé sice zmatení a pomalí, ale obvykle překvapivě odolní. Polovina z nich pomáhá druhým, sociální řád se nehroutlí. To vše přichází později a v různých stádiích trvá další roky, kdy se obnovují nejenom budovy, ale také vztahy. Důležité je rovněž od koho pomoc přichází. V jihovýchodní Asii postižené tsunami lidé vnímali zahraniční pomoc jako stresující podobně, jako se černí Američané v New Orleansu báli vojáků, kteří je měli chránit.

Jedna věc lidem pomáhala prakticky všude na světě a v jakékoliv fázi katastro-

fy – obyčejný, empatický rozhovor, který neotevřel hluboká traumata, ale pomáhal lidem uvědomit si situaci a jasněji je připravoval na další stadia krize, protože opadnutím povodně hlavních práce teprve začíná.

VÁCLAV CÍLEK

Poznámka: Problému jsme věnovali s frýdlantským fotografem Janem Čížkem celou knihu Pod vodou (Krásný les 2011), kde je obrazově i textově zachycen stav Frýdlantu a jeho obyvatel před povodní, během povodně a rok po ní. Zde jsou hojně citovány další prameny i opatrné klimatické prognózy na další tři desetiletí.

Vietnamci a Katrina (p)

V roce 2010 sepsal kolektiv autorů Světové banky a Spojených národů knihu Natural hazards, unnatural disasters, tedy Přírodní rizika, nepřirodní pohromy, kterou okamžitě nadšeně přivítalo několik držitelů Nobelovy ceny. Tak daleko však u této celkem běžné, ale užitečné publikace o „ekonomii účinné prevence“ zacházet nemusíme. V podstatě hlavním motivem této knihy je to, že pokud chceme účinně investovat do budoucnosti, tak podporujeme:

1. infrastrukturu
2. místní instituce

I pokud by vzniklo nějaké Ministerstvo pohrom (Ministry of Disaster), nemělo by co dělat, protože hlavního pokroku se docílí postupně přijetím několika základních principů. Třeba školy se stavějí rovnou jako evakuační centra, kanalizace je dimenzována na nejméně stoletou vodu, budovy se stavějí se na rozumných místech atd.

Důležitost komunity je možné demonstrovat na Vietnamcích v New Orleansu. Jsou to lidé, kteří sem v mnoha případech

přišli po pádu Saigonu. Mají na paměti válku, nejistotu a mizérie života. Vietnamská komunita žila v New Orleansu před Katrinou ve východním sektoru města, které bylo zaplaveno do výšky 1,5 až 3,6 m. Přesto se tato čtvrt' dokázala vzchopit rychleji než okolní bohatší (Lakeview) i chudší části města. Během několika měsíců se do své čtvrti vrátilo 90 % ze čtyřtisícové komunity Vietnamců. Většina z nich žije v mílovém okruhu kolem katolického vietnamského kostela The Mary Queen. Během velmi krátké doby otevřeli 70 z celkem 75 vietnamských obchodů. Oproti tomu v Lakeview se po 16 měsících vrátilo jen 10 % obyvatel. V chudší smíšené čtvrti Broadmoor se za stejnou dobu vrátilo jen 28 % obyvatel.

Ve čtvrti byl poměrně rychle obnoven proud. Městský úřad pro to sice nic neudělal, ale místní farář, otec Vien Nguyen, vyfotil ulice své famostí a na elektrických podnicích předložil jasná fakta, že se lidé vrátili a že budou za elektřinu platit a ne se vymlouvat na pohromu.

Komunita udržely pohromadě tyto kroky:

1. Evakuace byla společná, lidé o sobě věděli a zejména pomáhali starším, nedovolili je odvézt do nějakých speciálních zařízení (s horší péčí).
2. V evakuačních centrech a nových domovech se rychle propojili a udržovali kontakty.
3. Koordinovaně se vrátili, pomáhali si, půjčovali si nářadí a hlavně se opět na rozdíl od státu postarali o staré členy své komunity.

Ukazuje se, že nejlepší pomoc si navzájem poskytují členové náboženských komunit. V Evropě to jsou spíše evangelíci, kteří mají soudržnější sociální model. V Argentině po měnové krizi vznikly v menších komunitách ručně psané bankovky. Byly to vlastně poukázky na jídlo a práci. Při krachu oficiální

měny poměrně rychle vzniklo povědomí, že třeba hodina hry na piano má hodnotu tří kilogramů brambor. Lokální měny fungovaly poměrně úspěšně v menší komunitě, kdy se lidé navzájem znali. Později začalo i zde docházet k podvodům, ale mezitím se stát opět pozvedl. Lokální měny přemostily období finančního chaosu.

CK

Ropný zlom (p)

Ropný zlom neboli peak oil je hypotéza, nikoliv vědecky prokázaná pravda, ale stejně nás asi zasáhne. Jakékoliv plánování budoucnosti, které vážně neuvažuje o ropném zlomu, je postavené na vodě.

Ropný vrchol je doba, kdy dojde k nezvratnému poklesu těžby. Původně byl ropný zlom definován americkým geologem Hubbertem Kingem, který jej velmi přesně odhadl pro těžbu v USA. Přestože máme zásoby ropy na dalších nejméně 60 až 70 let, ke globálnímu ropnému vrcholu může dojít již v několika příštích letech, protože tři ze čtyř barelů spotřebovávané ropy pocházejí z ložisek, které byly objeveny před rokem 1970, a většina z těchto ložisek má svůj vrchol za sebou nebo se mu blíží. Studium ropného zlomu na již vyčerpaných ložiscích ukázalo, že těžba nejprve klesá o 2 až 6 % ročně, tedy spíše pozvolna, a „zlom“ má charakter mírně ukloněné plošiny (plateau peak). Po několika letech, podle typu ložiska cca 5 až 12 letech, dojde k rychlému propadu těžby o víc než 10 % ročně.

Podobně peak gas by měl nastat asi 20 až 30 let po ropném vrcholu. Výpočet či odhad vrcholu těžby je limitován několika premisami. Především jako základ výpočtu bereme současnou spotřebu a odhadovanou spotřebu v budoucnosti, která je nejistá. Ve

Antický mramorový ornament z athénské agory. Osm okvětních plátků dvou velikostí se v horizontální rovině šíří do všech světových stran. Malé a velké plátky jsou vůči sobě fázově posunuty. Vertikální směr je zastoupen samotným růstem rostliny. Myšlenka rozvíjení má v tomto případě nejméně další dvě složky – klidnou jednoduchou krásu, s jakou je květ zpracován i trvanlivost kamene. Tento druh krásného, konečného, setrvalého růstu pochopitelně ani Řekové ani kdokoliv jiný nezvládli, ale jako ideál stojí za uvážení.

většině případů neznáme výši světových zásob. Ta je dána součtem zásob jednotlivých ložisek a ložisko je přitom definováno jako ekonomicky využitelná akumulace určité suroviny. Bude-li cena suroviny vyšší, posune se část akumulací do kategorie ložiska. Na druhou stranu, bude-li těžba omezena např. nedostatkem vody či dostupné energie, vysokými daněmi nebo environmentálními problémy nebudou některá ložiska nikdy těžena. Světové zásoby tedy mohou podle situace nejenom

růst, jak běžně předpokládáme, ale také klesat (tzv. downsizing).

Nicméně je nutné zdůraznit, že těžba a zpracování fosilních paliv a nerostných surovin je chronicky podinvestovaná. Během dalších nejspíše 20 let začnou docházet ověřené zásoby většiny kovů, jako jsou stříbro, měď, nikl a další, na velkých, klasických a technologicky zvládnutých ložiscích. Otevírka běžného nového ložiska na pevnině nebo v mělkém moři trvá kolem šesti let,

ale výstavba dopravní infrastruktury, jako je flotila lodí, může být ještě dlouhodobější záležitost. Dá se tedy očekávat pro celou řadu surovin vznik přechodných období dílčího nedostatku. Tato období nemusí mít žádný hrozivý průběh, nebudou-li zvýrazněna panikou a burzovními spekulacemi.

Myšlenku vrcholu využití lze vztáhnout i na vodu a půdu, takže R. Heinberg hovoří o vrcholu všeho (peak of everything). Poprvé v historii lidstva už není kam expandovat.

Všude narážíme na meze fyzického světa, na konečnost vodních zdrojů, rozlohy půdy a velikosti zásob, kterých je zatím dost u železa, hliníku a nerudných surovin, ale málo u většiny kovů.

Jaké dopady můžeme u ropného zlomu čekat?

– Dlouhodobý trend ke zdražování ropy občas – třeba kvůli válce, klimatu, zemětřesení či spekulaci – prostrídaný náhlými růsty cen a jejich pozvolnějším klesáním na úroveň o něco vyšší než byla ta původní.

– Ropa je jediná energetická surovina, která nejde rychle a ve větší míře nahradit, protože na světě „žije“ asi tři čtvrtě miliardy automobilů (prý už to je miliarda!). Ropa je hrdlo láhve – „bottleneck“ celé energetiky a kolem ní se budou odehrávat ty největší boje.

– Pokud krize neudeří příliš brzy, již během 3 až 5 let se rozejde nabídka a poptávka o chybějící zhruba 2 % produkce. Normálně by to skoro nic neznamenal, ale trhy a spekulace nejspíš neúměrně zesílí signál a na čas zavedou ceny založené na panice pramenící z poznání naší závislosti na ropě.

– Doporučujeme dobře zvažovat takový způsob života, ve kterém se bez auta vůbec neobejdete. Katastrofičtí Američané někdy hovoří o „smrti suburbie“ způsobené drahou či nedostatkem ropy. Jinak se snažte mít plnou nádrž a v garáži kanystr kvalitního benzínu, pokud možno bez biopaliv, která se kazí. Osobně si myslím, že ropa bude stále, ale bude drahá. Bude-li drahá, poklesne spotřeba a tím se zřejmě razantně sníží výběr daní na údržbu silnic.

– Celková situace není tíživá, ani katastrofická, protože ropy je při současné spotřebě nejméně na 60 až 70 let a ropné pisky světové zásoby ještě zvýší. Problém však bude cena a možné týdny či měsíce, kdy se ropy kvůli produkčním či dopravním potížím nebude pro všechny dostávat. Tehdy

bude zaveden přidělový systém a rozeběhne se černý trh.

– Ropný zlom rovněž znamená kaskádový efekt, kdy drahá energie zvýší ceny potravin, sníží koupěschopnost, výběr daní a zhorší splácení hypoték.

– Na Blízkém východě vzniká nová osmanská říše. Turci Evropě docela přejí, ale budou-li se chtít stát regionálními vůdci, vyjdou vstříc Iránu, Iráku i Sýrii a západ trochu potrápí s dobávkami ropy a plynu.

Občas se podívejte na webové stránky časopisu The Oild Drum, což je seriózní, trochu alarmistické, ale dlouhodobě nejlepší periodikum, které se situaci roky věnuje.

CK

Priority a „priority“ (p)

Do Jerevanu jsem poprvé přijela v roce 1997. Mezinárodní atomová agentura ve Vídni mne požádala o posouzení dílčích otázek souvisejících s bezpečností jaderné elektrárny Metsamor. Metsamor leží asi 30 km západně od Jerevanu. Elektrárna postavená v polovině sedmdesátých let 20. století měla dva reaktory podobné těm, které pracují u nás v Dukovanech. Kvůli obavám o bezpečnost byla po zničujícím zemětřesení ve Spitaku (prosinec 1988) v březnu 1989 odstavena. Nicméně nedostatek energie, způsobený blokádou hranic s Tureckem a Ázerbájdžánem, přiměl vládu Arménie v roce 1993 znovu druhý blok spustit. Do provozu byl uveden 26. října 1995.

Riziko a jeho vnímání je subjektivní záležitost a velmi závisí na konkrétní situaci. Hranice mezi společností vyspělou a středověkou, mezi společností demokratickou a barbarstvím je tenčí, než si uvědomujeme. Několikatýdenní absence elektrické energie nás může posunout do středověku, něko-

likadenní absence jídla nás posunuje do společnosti bez řádu, do společnosti plné násilí, vyrabovaných obchodů a krutosti. V roce 2005 si to prožilo město New Orleans po velkých záplavách.

Silnice z Jerevanu do Metsamoru je lemována obrovskými pařezy staletých stromů. Když vidím pařez, něco ve mně se lehce oťrese, stromy jsou nezbytná součást mého světa. I když i kácení patří ke koloběhu života. Na mou naivní otázku, kdo a proč stromy podél silnice vykácel, se mi dostalo přímočaré odpovědi. Zimy od roku 1991 do opětovného spuštění Metsamoru byly tak kruté a tvrdé, že bylo vykáceno mnohem víc než jen tahle alej. „Nemysli si, že nás nebolelo srdce, ale život má přednost,“ řekl mi můj řidič.

Aby se aspoň trochu ohřáli, museli Arméni volit mezi teplem teď a velkými následky pro přírodu a krajinu v dalších letech. Nebyli sami, takovou volbu musí dnes a denně absolvovat spousta lidí v té chudší a méně rozmazlené části světa. A pak se rozhodli, že jaderná elektrárna v blízkosti tektonického zlomu je menší zlo...

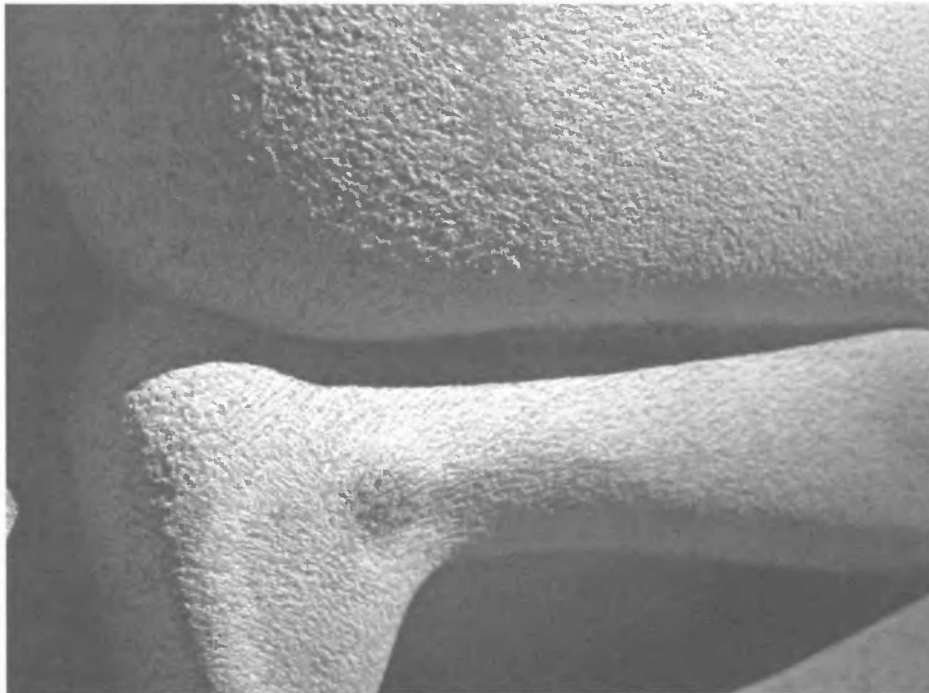
DANA DRÁBOVÁ

Evropa existuje (s)

Počátkem devadesátých let, kdy jsme začínali uvažovat o Evropské unii, jsme se ptali, co je Evropa. Je to něco, co má samo k sobě přirozenou přichylnost nebo právě naopak je jejím kouzlem stádečko nezávislých států s vlastní kulturou a nezávislou ekonomikou?

Bylo totiž zjevné, že z celoevropského hlediska byla částečná izolovanost lokálních ekonomik výhodou, protože v každém století se našel někdo, kdo zbytek Evropy kulturně a technologicky popostrkoval dál. Čechy měly své zlaté období mezi Přemyslem Otakarem

Detail nohy egyptské sochy. Bez ohledu na to, že Egypt mezitím prodělal pět nebo šest skoro úplných kolapsů, tak tento detail je stejně krásný jako před více než čtyřmi tisíci let.

II. a Karlem IV., Flandry v 16. století, Itálie za Benátčanů a Janovanů, Vídeň v pozdním baroku a Anglie za průmyslové revoluce.

V evropských dějinách měla tato nerovnoměrnost vývoje svůj význam, protože myšlenky a inovace proudily z různých center a hladomor v Irsku automaticky neznamenal krizi ve Slezsku. Jenže myšlenky a reformy mohly proudit, protože existoval nějaký přirozený jednotný základ daný tržními svobodami, antickým dědictvím či křesťanstvím. Český král mohl v Kutné Hoře již na počátku 14. století přijmout peněžní reformu navrženou italskými bankéři.

Ale právě v této době se ocitáme v nějakém dilematu. Na jednu stranu cítíme, že něco jako Evropa skutečně existuje, že do ní patříme a že jsme přeci jenom trochu jiní než obyvatelé Magrebu nebo Kurdistanu. Ale na druhou stranu se v nás historická zkušenost vzpírá myšlence jednoho bruselského centra, protože ty nejčinnější evropské novinky, jako jsou železnice nebo psychoanalýza, přicházely z podmínek národních kultur.

Umím si představit oba scénáře – vrátit se do jakoby samostatného národního státu, udělat si doma pořádek a za pár let se pokusit o novou Evropu. Anebo Evropskou unii zacho-

vat a postupně ji přetvářet. Nevím, co je lepší, ale mám silné podezření, že v turbulentních dobách jsou lokální problémy a lokální řešení silnější než vědomí společného základu.

VÁCLAV CÍLEK

Kyberfeudalismus (s)

Jan Keller v jednom svém příspěvku hovoří o tom, že „ještě tato generace bude žít ve feudalismu“. Sleduje jinak dobře známou stopu prohlubujícího se rozdílu mezi stagnující či mírně chudnoucí menšinou a neúměrným růs-

tem příjmů u několika procent nejbohatších lidí. Pochopitelně že nejde jenom o peníze, ale také o to, že chudší lidé mají problémy uživit své děti na vysoké škole, cestovat na zkušenou či kupovat kvalitní učebnice. Možnosti bohatých, jako např. pořádat velkolepé hostiny nebo si dopřát tu nejlepší lékařskou péči, naproti tomu nápadně připomínají aristokratická privilegia minulých staletí.

Na druhé straně stojí lidé s příjmy, které jsou sice nejvyšší za celou dobu, kdy existuje české království, ale přece jen s nimi obtížně vycházejí. To by možná nebylo tak nejhorší, pokud by mnoho z nich nestálo před hroz-

bou propuštění, nebo že když budou zlobit, reptat či nesouhlasit, tak je propustí. Tito lidé a zejména mladá generace vyrostlá v liberálních poměrech se najednou cítí jako nevolníci zaměstnavatele či přímo jako otroci systému. To je ta neofeudální stránka věci.

Pak ale přijdou domů, napojí se na internet, rozprostřou se po síti, komunikují s celým světem, sdílejí fotografie, zážitky, hudbu, stahují filmy a provádějí tisíc dalších věcí. Starší generace se pochopitelně na Síť dívá s trochou nedůvěry, protože její zážitky ještě vycházejí z hmotného světa. Internet je pro ni něco navíc, užitečný, ale podezřelý slouha. Pro

mnoho mladých je však Síť nikoli hodnotou přidanou k životu, ale přímo součástí života. Šel bych ještě dál a řekl bych, že internet se stává součástí identity, sebedůvěry a tím i duše. Je to místo, kde si mohu kompenzovat nesvobodu pracovní doby.

Vzniká tak cosi nového, co má přes den charakter útisku a večer u počítače volnost supersvobody. Nazval bych to kyberfeudalismem. Také vás zaskočila síla protestů proti kontrole internetu? Pro mnoho lidí kontrola neomezuje jen možnost zdarma si stáhnout nějaký film, ale jde tu přímo o kus duše.

CK

Kovová hlava v Lucemburské zahradě v Paříži.

JERONÝM KLIMEŠ

Občas se mě lidé ptají, k čemu je mi jako psychologovi hydrogeologické vzdělání. Abych řekl pravdu, nedám na přírodovědu dopustit už proto, že mě naučila pracovat s časem.

Vzpomínám si na jednu školní exkurzi do jeskyň. Celý autobus studentů nacpaný v podsvětí a tam nějaká dívka začíná prohlídku naučeným monologem: „V dobách dávných, v dobách ledových...“ V té chvíli se všichni začali smát. Znejistěná dívka se udiveně rozhlížela kolem, co udělala špatně. Načež ji profesorka uklidnila: „To je v pořádku. Pokračujte.“ A nás rozjívěné studenty provrtala zlým pohledem. Čemu jsme se ale smáli? Poslední doba ledová, kterou měla dívka na mysli, je otázkou 10 000 let. O té žádný geolog neřekne, že je to dávno. Dávno byly možná prvohory, ale rozhodně ne doba ledová – 10 000 let je pro přírodovědce ohlédnutí.

Umět počítat čas na miliony let, přesto být schopen se zabývat milisekundami – to je dovednost, kterou jsem si odnesl z geologie do psychologie. Po čtyřiceti milisekundách se měří pohyb oka třeba při čtení, na dva miliony let se odhaduje evoluce člověka. Hádky se sice počítají na minuty či hodiny, celý rozchod ale trvá okolo pěti let. I psycholog musí umět neustále přecházet z měřítka do měřítka a zároveň nemíchat jablka s hruškami.

Éra blahobytu v naší zemi je otázka posledních šedesáti let. To je trvání dvou generací (jedna generace je přibližně 28 let). Je to sice víc než celý můj dosavadní život, přesto z hlediska vývoje společnosti je to jako mávnutí rukou. Naštěstí nebo možná naneštěstí je to doba, kdy se čas ohromně zrychlil. Důvod je prostý: naše civilizace překonala hranici, o které se dříve jen

snilo. Tou hranicí je plošné překonání hladu. Po celé miliony let trpěla hladem vždy většina společnosti, dnes i bezdomovci trpí obezitou.

Na překonání této hranice stála celá vize komunismu, a přesto – nikdo z tehdejších myslitelů a vizionářů nebyl schopen si představit, co udělá s naší společností jen prosté překonání hranice hladu. Ještě za minulého režimu, když se manželé rozvedli, museli spolu zůstat v jednom bytě třeba ještě šestnáct let. Možná ne ideální řešení, ale přesto lepší než to, co máme dnes. Dnes se partneři v pátek pohádají a on v pondělí bydlí v novém bytě. Má takový plat, že je schopen si zaplatit šest nájmů. Tomu se říká namydleno. Je tak kluzko, že vztahy se rozpadají lusknutím prstů. Rozpadající se vztahy jsou pak jednou z hlavních příčin propadu porodnosti.

Vymírání společnosti

Úhrnná plodnost se již dlouhodobě pohybuje okolo 1,4 dítěte na ženu. Ale reprodukční jednotka jsou dva lidi – muž a žena, úhrnná plodnost tedy musí být alespoň okolo 2,1 dítěte na ženu, aby nám společnost nevymírala. Pod touto hodnotou se ale pohybuje od roku 1980, tedy jednu generaci, a zdá se, že kolem 1,4 se bude úhrnná plodnost motat i nadále. To znamená, že musíme počítat s tím, že za jednu generaci žen (28 let) nám vymře třetina populace.

Dnes jsme na samém začátku tohoto procesu, proto kromě demografů vcelku nikoho netrápí. Ale stejně jako geologové bychom měli umět pracovat s časem a představit si tento vývoj trochu do budoucna. Co to udělá třeba s důchodovým systémem? Dnes tento úbytek bezmyšlenkovitě vyrovnáváme přistěhovalci a máme

pocit, že se nic neděje. Ale bude to podobné jako u globálního oteplování. Ani tam nejde tolik o pouhý nárůst průměrné teploty, ale především o dramatické rozkolísání počasí či v tomto případě společnosti.

Převratné objevy a děti

Zrychlený čas přinesl i mnoho opravdu převratných vynálezů – auto, televize, počítač. Ty jsou převratné proto, že se nebudou jen tak opakovat. Ano, auta se neustále vyvíjejí, jsou na různé pohony, ale přesto jedna věc se už nezmění. Vrátily čas veřejného prostoru o tisíc let zpátky, kdy zde ještě pobíhaly dravé šelmy jako vlci či medvědi. Totiž učinily veřejný prostor nebezpečným. Ty tam jsou doby dětských part, kdy si děti hrály na ulici. Auta učinila ulice neobyvatelnými, rodiče nacpali děti do interiéru, děti se doma nudí, zlobí, ergo je musíme zabavit. Čím? Počítačem, televizí, kroužky...

Kroužky nahradily party, ale pocit sounáležitosti dětem nedávají. Stejně tak i rodiče nadměrně zatěžují. Služebnictvo již není v módě, takže každá matka najezdí za týden několik stovek kilometrů.

Rodiče sice využívají televizi ke zklidnění dítěte, ale dopad sledování televize na dítě má právě opačný efekt. Tzv. televizní dítě, které se dívá na televizi několik hodin denně, naopak není schopno se pořádně soustředit a chová se jako hyperaktivní, i když hyperaktivní by při řádné výchově nemuselo být. Podobně ani u počítačových her neznají děti hranic. V šesté třídě se nám kluci chlubí tím, že u počítače vydrželi hrát 26 hodin v kuse.

Globální výchovná nejistota

Všechny tyto a související změny mají za následek, že doba je velmi nejistá. Jak dlouho bude trvat, než se to trochu stabilizuje? Odhadem asi sto let – to je totiž vzdálenost tří generací mezi vnukem a prarodičem. Teprve

až zestárne první generace, která s počítači a televizí vyrostla, pak bude schopna dávat plošně doporučení svým dětem a vnukům, jaké zásady se jí osvědčily a na co je třeba si dát naopak pozor. Takto totiž funguje morálka chápáná jako transgenerační heuristická zpětná vazba, která pomáhá dětem (potažmo vnukům) se zorientovat a přežít v daném prostředí.

Dnešní dobu nejvíce charakterizuje bezbřehé tápání. Zejména ve výchově a v partnerských vztazích. Objevily se nové možnosti, tak proč je nevyzkoušet? Jenže takto experimentujeme na dětech a partnerech. Módní je dnes například střídavá výchova. Ale vcelku jediná její forma, která je pro děti nejméně závadná, je případ, kdy děti zůstávají doma a střídají se rodiče. Každý týden je jeden s dětmi a druhý na „služební cestě“, pak si to prohodí. Jenže na tento model jsou rodiče moc velcí egoisti – to, co sami nechťejí snášet – totiž to neustálé stěhování – raději vnutí malým dětem, které se nemožnou bránit. Výsledky těchto experimentů s dětskými životy ale uvidíme nejdříve za dvacet let.

Stejně tak se experimentovalo s výchovou v ústavech v padesátých letech 20. století. Občas se objeví nápady, jako je zákon zakazující tělesné tresty a jiné nesmysly. Už jenom fakt, že se takový nápad může dostat do médií, svědčí o tom, že si celá společnost neví rady s partnerskými vztahy, rodinou a výchovou dětí.

Finanční krize a exekuce

Od finanční krize našťastí můžeme očekávat spíše zklamání partnerského soužití právě proto, že se omezí nesmyslné experimentování se vztahy a zbrzdí i lehkost, s jakou se vztahy rozpadají. Vždy při ekonomických krizích bylo možno pozorovat, že rodiny se semkly, měly najednou více dětí a méně se rozpadaly. Bída nutí lidi více spolupracovat a vzájemně si pomáhat.

Od sametové revoluce vidíme tři vlny vykrádání. Nejprve se jednalo o živelnou privatizaci, kdy se rozdál

státní majetek. Pak přišla na řadu Evropská unie a její zdroje. V tom jsme byli dobří nejen my, ale i nechvalně známé Řecko. Dnes, když už všechny tyto zdroje vyschly, obracejí finanční vyukukové svou pozornost na majetek chudých, hloupých a slabých. Těch jsou davy a není tak těžké je o peníze obrát.

Základním mechanismem jsou spotřebitelské půjčky a na ně plynule navazující exekuce. Exekuce však likvidují nejen ty, co ještě nějaký ten rodinný majetek mají, ale především ty, kteří nemají majetek žádný. Princip spočívá v tom, že exekutor jim zabaví i ty dávky, které jim dává stát k tomu, aby nemuseli krást a prostituovat. Takže vlastně sociální dávky plynule přecházejí ze státní pokladny do kapsy lichvářských organizací.

Samozřejmě politické strany to moc nezajímá – nemá cenu spekulovat proč – ale jedna z nejlepších ochran vůči tomuto druhu zlatokopectví by byl prostý zákon: Každý, u koho musel soud řešit jakýkoli problém se splácením půjčky, je automaticky omezen ve způsobilosti v nakládání s penězi tak, že následujících pět let nesmí uzavřít žádnou půjčku. Bude to mít napsáno v občance a tím bude chráněn před lichvářskými společnostmi po dobu pěti let.

Denní vyplácení dávek

Další ochranou těchto nemajetných, která naráží na politickou nevědu, je denní vyplácení sociálních dávek. Velká část populace neumí vyjít s měsíčním platem – vyčkávají den výplaty jako smilování. To se dvojnásob týká všech, kteří jsou na sociálních dávkách. Člověk totiž není evolučně nastaven na uspokojení oddálené o celý jeden měsíc. Když se naši předci vypravili na lov, bylo samozřejmé, že si odměnu vychutnali ten den, kdy ji ulovili. Proč by měli čekat na 15. příštího měsíce?

Pokud dnes lidem vyplácíme dávky jednou za měsíc, je to, jako je hodit do kanálu. Buď je ihned utratí, nebo

jim je vzápětí seberou exekutoři či lichváři. Jinými slovy vůbec nedojdou cíle, ke kterému je zákonodárce zamýšlel.

Jednou k ombudsmanovi přišla asi dvaadvacetiletá dívka se dvěma dětmi a chtěla po doktoru Motejlovi, aby jí zaplatil interrupci. Měla muže v kriminálu. Bydlela u tety. Ta si na její občanku vzala nějaký spotřebitelský úvěr a následná exekuce jí zkrouhla sociální dávky na 500 Kč měsíčně. Samozřejmě že kradla plínky v obchodě a prostituovala. Co jiného měla taky dělat?

Je zbytečně meditovat nad její hloupostí. Důležitější je si uvědomit, že stát jí nedává sociální dávky, aby jí zbylo 500 Kč na měsíc. Sociální dávky jí dáváme především proto, aby nemusela krást a šlapat chodník. Způsob, jak zaručit, aby ty peníze opravdu byly utraceny za jídlo a bydlení, je prostý:

- omezit jí v právní způsobilosti uzavřít jakýkoli dluh na následujících pět let,
- ustanovit ji zvláštním příjemcem sociálních dávek, aby z dávek bylo napřed zaplacenobydlení,
- zbytek peněz musí dostávat v denním režimu.

Tedy rozmístit automaty, které by vydávaly nejméně padesátikorunu a nejvýše 200 Kč jednou za tři hodiny. Ty by byly vázány na kartu (a otisk prstu). Pokud by dotyčná potřebovala peníze, musela by si dojít osobně k automatu a vybrat si je. Kdyby například měla dostat 3000 za měsíc, tak by si mohla vybrat stylem každých 12 hodin 50 Kč, nebo jednou za čtyři dny by si mohla vybrat 200 Kč, pak počkat tři hodiny a vybrat si dalších 200 Kč.

Tento stroj by ji jednak učil pravidelnému režimu. Ale hlavně by měla vždy po ruce nejnnutnější obnos, když má hlad či děti něco urgentně potřebují. Lichvářům naopak nestojí za námahu, aby s ní běhali co tři hodiny pro 200 Kč.

Dnešní zákony sice umožňují vyplácet dávky denně, ale nikde se tak neděje. Ano, tyto automaty by nás

stály jistou vstupní investicí, ale zaručily by nám, že dávky naplní cíl, ke kterému jsou určeny.

Podívejme se ale na opačnou část populace – na ty bohaté. Ti nemají problémy o nic menší.

Když je syn něco mezi budižkničnou a nanicdílem...

V době blahobytu lidé tolik neumírají, ale dá se říci, že hnijí zaživa. To je stále narůstající problém mladé generace. Rodiče často vydělávají horentní sumy, ale jsou zoufalí, když se podívají na svého třicetiletého potomka, který se opravdu nemá k ničemu. Začal studovat asi pět vysokých škol, ale žádnou nedodělal. Začal řadu zaměstnání, ale nikde nevydržel déle než

mohou nějaký pomalý internet, pokud s ním neměl syn v minulosti problém, aby si mohl shánět práci.) Syn si tam přestěhuje svůj pokojíček. A začne tam sám žít.

Aby nekradl, posílají mu rodiče trvalým příkazem každý den na konto okolo 100 Kč. (Jsou banky, které to umožňují zadarmo.) Tedy syn je stojí 3000 kapesné plus 3000 nájem bytu. V nejhorším ještě za něj zaplatí zdravotní a sociální pojištění. Tedy do 5 až 8 tisíc korun se vejdou. To pro mohovitější lidi není žádný problém. Peněz mají dost, ale s dětmi si nevědí rady. Do takových dospělých dětí stejně většinou investují víc než tuto sumu, i když s nimi žijí doma.

Za tuto minimální investici do syna si koupí klid a čisté svědomí, že kvůli nim syn nemusí krást či dce- ra prostituovat. Jestli bude nebo ne, to je jiná otázka.

Společný strach

V Římě se roznesla zpráva, že přitřhl ten veliký počet nepřátel.

Proto, jak to bývá, začaly se umírnovat vnitřní nesváry

pod vlivem společného strachu.

Livius – Dějiny. Přel. P. Kucharský a Č. Vránek.

tři měsíce. Rád by chodil alespoň s jednou holkou, ale holky si prý za to samy můžou... Zato bravurně ovládá pět dálkových ovládání a na Facebooku je jako doma. „Co s ním?“ zní nerudovská otázka.

Ale dříve než se na ni pokusíme odpovědět, musíme položit jiné otázky: „Dokážou rodiče překonat svůj stud za něj? Dokážou se k tomu problému postavit čelem? Přiznat ho nejen sobě, ale i připustit, že by se o něm dozvědělo okolí? Umějí si vůbec představit, že by žili bez syna?“

Pokud si na tyto otázky odpovědí rodiče kladně, pak je z poloviny vyhráno. Následný postup je totiž poněkud tvrdý a musí být důsledný, aby byl úspěšný.

Tací rodiče na své jméno buď koupí nebo dlouhodobě pronajmou garsonku. Vybaví ji nejnutnějším nábytkem – postel, stůl, skříň, trocha nádobí. (Zvážit

Klid spočívá i v tom, že mohou zastavit své nekonečné výtky. Prostě minimální živobytí má zaopatřeno, takže je na něm, co chce dělat dál.

V jednom případě, který jsem řešil, bylo nebezpečí, že si v bytě syn vybuduje pěstírnu marihuany. V tomto případě pomohla výhrůžka, že rodiče mají stále klíče od bytu a občas budou dělat namátkové kontroly, zda tam nějaké drogy nejsou. Pokud je najdou, bez dalšího upozornění je vyhodí. Pokud syn vyměnění vložku v zámku, zavolají zámečníka atd.

Syn tedy sedí v garsonce. Trpí samotou. Pokud chce někoho vidět, musí vyrazit do ulic či za kamarády. Nemá do čeho píchnout, ale přesto je výhodou, že začíná od piky. Doma u rodičů je všechno dokonale automatizované. Když chce čaj, stačí zavolat: „Mami, dones mi čaj.“ A najednou se čaj zjeví na jeho stole. Tady může

řvát, co chce, a čaj se nezjeví. Musí ho koupit. V čem ho uvaří? Vaříč je pruda. Chtělo by to rychlovarnou konvici. Kde ji vzít? Buď vytáhne nějakou starší z kontejneru, nebo na ni musí ušetřit. 300 Kč znamená tři dny nejist. Uf, to je dost vysoká cena za konvici. Takže by šel na brigádu? Vydělá si prvních 500 Kč. Těm si dřív jen připaloval a najednou je to ternó. Má konvici, nemusí se prudit s vaříčem! Stejný postup s telefonem. Najednou je nedělní oběd u rodičů úžasným zpestřením jídelníčku, který se jinak skládá převážně z cigaret a konzerv.

Díky tomuto postupu najednou na vše, co má, čeho dosáhl, si musel vydělat on sám. Je výhoda být sám svým pánem, kterému nikdo pořád nenadává. Najednou peníze v očích syna získají svou funkci a věci svou hodnotu. Rodiče asi nejsou nadšení, ale zastavily se nekonečné výtky. Syna zvou domů pouze na návštěvy, třeba na ten nedělní oběd. Po obědě možná ještě kafičko, ale pak „Ahoj. Tak zase někdy...“

Samozřejmě ne vždy to dopadne takto ideálně. Na druhou stranu často stačí tímto postupem jen pohrozit a najednou věci jdou. Dcera jedné mé klientky, svobodné matky, takto přespala dva dny na schodech před bytem a hned s ní byla rozumnější řeč.

Komplikace začínají, když si syn začne brát spotřebitelské půjčky. Pak rodiče musejí mít odvahu zažádat soud o omezení způsobilosti v nakládání s penězi. Ideální by bylo omezit ho hned po prvním problému se splácením, ale na to asi soud nepřistoupí, takže se bohužel musí čekat na n-tý problém.

Filosofii tohoto přístupu je dát synovi ne měkký záchranný polštář, ale „malý stan“ s tvrdou záchrannou karimatkou. Ta sice brání, aby nedopadl na úplné dno, ale přesto je hodně nepohodlná. Nedělá z něho úplného zkrachovance, ale naproti tomu každé, i malé zlepšení je možná malým krokem pro lidstvo, ale přesto velkým krokem pro něho.

Podobný mechanismus popisují i přísloví, že hlad je nejlepší kuchař, a co nic nestojí, za nic nestojí. Aby

syn ocenil výhody rychlovarné konvice, musí na vlastní kůži zažít, jaká je to frustrace být bez ní. Když mu tuto frustraci rodiče nedají pocítit, pak si rychlovarné konvice a jiných věcí nebude nikdy vážit.

Kvalitnější využívání zdrojů a schopnost fungovat v nepříjemných prožitcích

V období blahobytu všechny organismy využívají zdroje neehospodárně. To se týká i lidí. Například naše trávení v době hladu využívá živiny z potravy efektivněji, než když je člověk přecpaný. Plýtvání se tedy netýká jen ekonomiky, ale především našich životů. Můj otec říkal, že bída se pozná podle toho, že budou posekané meze. Proč? Protože když je skutečná bída, lidé si pořídí slepice, králíky či kozu. Pak tráva na mezích přijde vhod. Neposekané meze jsou tedy nevyužitá energie.

Možná čtenáři bude bližší tato modifikace: Ta pravá finanční krize přijde, až lidé budou vybírat auta podle nejmenší spotřeby. Dnes lidé sice remcají na cenu benzínu, ale přesto je požitek z akcelerace auta stále větší než případné ušetřené peníze. Právě překlopení této nerovnováhy v opačnou bude známkou, že to s finanční krizí začíná být vážné.

Další dnes málo využívaný potenciál lidí je jejich schopnost fungovat v nepříjemných prožitcích. Při vhodném, zejména ideologické motivaci dokonce i dobrovolném. Blahobytná filosofie se více než chudá řídí principem hedonismu – co je nepříjemné, to nedělám a vyhýbám se tomu. Tato filosofie dnes ovládla veřejné mínění do té míry, že se například apriori považuje za selhání učitele, když dítě má při vyučování špatný pocit. Málo si ale uvědomujeme, že za tuto filosofii se platí ztrátou identity. Ukažme to na příkladu.

V hudební škole jsem potkal žákyni druhého cyklu. Zavzpomínal jsem, co jsem v jejím věku hrával: „To taky hrajete Arabesky od Debussyho?“ „Já nehraju vážnou hudbu.“ „Proč?“ „Já na to nemám techniku.“ „Technika

není problém. Stačí hrát stupnice.“ „Ale mě stupnice nebaví.“ „To by bylo divné, kdyby vás bavily. Ty nebaví nikoho, ty jsou dobré jen na tu techniku.“ „Ale já nikdy nedělám nic, nač nemám náladu.“

Těchto šest N mi vyrazilo dech. Jenže i tato holka hraje na piano a sní o kariéře Madonny, která má ještě dnes v krvi katolický dril z dětství. Umí těžce makat, i když nemá náladu, i když je unavená či ospalá. Bohužel obecně platí, že pevnou identitu si člověk může vybudovat právě, jen když umí fungovat v nepříjemných prožitcích. Na to bohužel naše děti dnes nepřipravujeme.

Jednoduchý, a přesto účinný způsob, jak citelně zvýšit svou výkonnost nejen v době krize, je cílené upřednostňování „výživných“ aktivit. Luštit sudoku je asi tak náročné jako vypočítat jeden příklad z knihy *Zábavná matematika*. Poslouchat CD v křesle je stejně relaxující, i když si k tomu otevřeme partituru a sledujeme hudbu v notách. Když si potřebujeme vymýt hlavu u počítače, nemusíme tři hodiny mastit

PC hru, ale můžeme tři hodiny programovat v C##. Když máme chuť si přečíst nějaké drby, nekoupíme si Blesk či Aha, ale raději si otevřeme Vita Caroli od Karla IV. nebo Židovské starožitnosti od Josefa Flavia, který žil na přelomu letopočtů. Drby jako drby, ale ty historické jsou mnohem přínosnější než číst o další opici Ivety Bartošové. Ke každé běžné aktivitě existuje jedna výživnější, která prakticky není o nic náročnější, ale přesto je mnohem přínosnější.

Modleme se za to, aby krize přišla co nejdříve

Dovednosti minulých generací se zapomínají. Já ještě vím, jak se mají sázet rajčata. Moje děti to už vědět nebudou. Já vím, jak má vypadat kurník, kdo to ale naučí moje děti? Pokud bude blahobyť, tak já ne. Má-li přijít těžká finanční krize, bude pro naše děti lepší, přijde-li spíš dřív než později. Dokud ještě žije generace těch, která uměla fungovat v bídě, která nás může naučit třeba dojít kozu.

Energie – učme se s ní hospodařit

MOJMÍR VLAŠÍN

(p)

Naprostá většina ekosystémů na naší planetě je závislá na slunečním pohonu. To je známá věc, kterou dnes znají žáci základní školy a neoliberalní ekonomové se to po večerech doučují. Lidé, pokud ještě tvořili součást či přívěšek přírodních ekosystémů, byli také zcela závislí na energii ve formě potravy či topiva, které vyprodukovala příroda ze sluneční energie. Lidská civilizace ve své euroamerické podobě dnes ale jede na spalování především fosilních paliv. Tato paliva (ropa,

hnědé a černé uhlí, zemní plyn) jsou vlastně ale také sluneční energií, ovšem zakonzervovanou dávnými ekosystémy planety. Jde o přeměněnou biomasu. Tisíce ohňů v podobě uhelných kotlů, spalovacích motorů, cementářských pecí a domácích sporáků žene civilizaci kupředu. Pokud by tyto ohně uhasly, ať již z jakýchkoliv důvodů, civilizace zkolabuje.

Přitom poměrně nedávno existovaly vyspělé civilizace, které žádná fosilní paliva nepotřebovaly. Do

vynálezu parního stroje to byla více méně i civilizace naše. Vždyť ještě za Marie Terezie se fosilní paliva prakticky nepoužívala, a přesto patřilo mocnářství včetně českých zemí k technicky nejvyspělejším státům světa. Přitom taková výroba, jako bylo sklářství, závisela více méně na přísunu energie ze dřeva, to jest z okolních ekosystémů. (V důsledku to ovšem vedlo k devastaci lesů, na to při úvahách o alternativách nelze.). Rostoucí poptávka po energii však později vedla k využívání uhlí a poté i ropy a plynu. Přitom Slunce vysílá k zemi asi desettisíckrát více energie, než kterou lidská civilizace spotřebuje.

Před pár lety jsem se v Nepálu velmi podívoval, že tam mnoho chýší mělo na střeše elektrovoltaický článek a pomocí jednoduché baterie byl dům několik

Jak je to možné? Není to tím, že by o ní pozemšťané nic nevěděli, prostě se to nedělá, protože...

Dříve se lidé nechávali obsluhovat otroky nebo využívali zvířat. Dnes se nechávají obsluhovat energií. Dříve byl komfort jedněch závislý na utrpení jiných bytostí. Nyní je komfort těch, kteří si to mohou dovolit, závislý na utrpení celé planety. Energie je nejenom stále vzácnější a dražší, ale výroba neustále se zvyšujícího množství energie poškozuje životní prostředí takovým způsobem, že to ohrožuje existenci lidstva a života na planetě vůbec. Spalováním fosilních paliv je vzduch nadměrně znečišťován oxidem uhličitým a dalšími škodlivinami. Pokud nedojde k radikální změně, budou následky ničivé. Ani využití jaderné energie není bez rizik, a to hlavně vzhledem k budoucím generacím.

Otec doufal, že když se synové nadřou v lese na zimní zásobě paliva, naučí se dřevem šetřit. Synové doufali, že konečně mají právo plýtvat.
-koko-

hodin po západu slunce osvětlen úspornou žárovkou. V těch samých domech se ovšem topilo na otevřeném ohništi a kouř stoupal volně ke střeše. Způsobovalo to různé potíže, oheň zhasínal a chvílemi byl v chýši takový dým, že nebylo vidět na krok. Jediný dům ve vesnici, kde bydlel Ghurka, vysloužilý voják proslulých oddílů britské armády, měl improvizovaná kamínka a komín. Nechápal jsem to – vyspělá civilizace, jako je nepálská, kde vám místní lidé odrecitují dlouhé pasáže z Rámajány, a nepoužívá komín. A není to tím, že by to neznali, prostě se to nedělá, protože...

A pak jsem si uvědomil, že pokud by naši, evropskou či přímo českou, civilizaci někdo pozoroval zvenčí (třeba z vesmíru), vyvolávala by v něm podobné pocity. Civilizace, která je schopna secvičit Smetanovu Mou vlast v provedení stohlavého orchestru, je tak tupá, že nevyužívá sluneční energii, které dostává nadbytek.

Nadto sama stavba atomové elektrárny je dílo extrémně energeticky náročné – a co teprve těžba a úprava uranové rudy do podoby palivových článků. Nechávejme se tedy obsluhovat jen tak a jen tolik, nakolik opravdu potřebujeme.

Je ovšem možné, že energie dojde. Sluneční za nějaké tři čtyři miliardy let, energie z fosilních zdrojů se ale vyčerpá mnohem dříve. Předzvěstí, co by mohlo nastat, jsou blackouty, výpadky energetických sítí, během nichž se velká města, zcela závislá na příkonu energie, na dlouhé hodiny a někdy i dny ocitnou ve tmě. Takový výpadek, že by se celá civilizace naráz ocitla bez energie, ale není příliš pravděpodobný. Mnohem spíše můžeme čekat, že energie se bude postupně stávat luxusem a klesat bude spolehlivost jejích dodávek. Na tuto reálnou eventualitu je vhodné se připravovat. Nejlépe postupně – a k tomu nabízím

následující přehled možností, jak se učit bez velkých změn žít s mnohem menší potřebou energie.

První, co bychom měli udělat v každé domácnosti, je inventura elektrických spotřebičů. Na první pohled to může vypadat jako cvičení z aplikované elektrofyziky, ale budeme sami překvapeni. V našem domě jsme zjistili, že máme 138 elektrospotřebičů. Jistě – většinu z nich tvoří úsporné žárovky a přístroje, které se používají párkrát za rok, třeba elektrické baňky na vánoční stromek.

Další skupinu tvoří přístroje, které se doma jen nabíjejí a nepoužívají se přímo v domácnosti, například mobil nebo fotoaparát. Pak přicházejí na řadu přístroje, bez kterých bychom se mohli obejít, jako jsou třeba vysoušeč vlasů nebo televize. Ale pozor, poté přicházejí na řadu přístroje, které už se staly součástí našeho života: pračka, sporák a možná i ohřívání vody a topení. Tyto přístroje mají obrovskou spotřebu. Další skupinou je lednička a mrazák. Představují pro nás falešnou jistotu, že máme na pár týdnů dostatečné zásoby. Tyto přístroje mají sice malou spotřebu, ale jsou v provozu prakticky pořád. Když nefungují, objevuje se problém.

Zkuste si představit, co budete dělat bez nich.

Jak pokračovat dál? Je nutné postarat se o teplo. V domě bez světla, při svíčkách nebo potmě, se dá vydržet. Bez tepla ne. Uvádí se, že 28 % české poptávky po energii připadá na vytápění. Lze ji významně snížit stavebním vylepšením stávajících budov. Z toho důvodu jsou nejdůležitější tepelné izolace. Dobře izolovaný dům se dá vytopit i tou svíčkou.

Ohřev vody může alespoň částečně obstarat solární panel, ale pokud je jeho řídicí jednotka závislá na síti, moc si tím nepomůžete. Je lépe, pokud je kombinovaná s fotostatickým panelem. Pár fotostatických panelů pak může zajistit nejen chod řídicí jednotky ale i základní

elektrinu pro osvětlení domácnosti alespoň několik hodin po setmění. Každopádně stojí za to, pokusit se snížit elektrickou náročnost vaší domácnosti na minimum. Nejen proto, že ušetříte, ale také proto, že se blíží doba, kdy energie bude na příděl.

Úspora energie neznamena, že se máte vzdát například topení a trást se zimou. Na topení elektřinou ale raději zapomeňte. Ze všeho nejdůležitější je zajistit alternativní způsob vytápění. Nejlépe dřevem, pokud ovšem žijete v domě, který má komín. Tepelná čerpadla jsou alternativou, ale i ona vyžadují energii na svůj pohon. Ten je teoreticky možné zajistit z fotovoltaických článků, ale to byste museli mít skoro vlastní elektrárnu. Další z alternativ je solární ohřev vody pomocí vakuových trubíc, které dokážou ohřát vodu, i když mrzne. Tohle je možné zajistit i v panelákovém bytě, pokud má balkon a je otočený na jih.

V obytných místnostech stačí teplota 20 až 21 °C. Při vyšších teplotách zbytečně rozmazlujeme svoje tělo, ale i mrháme teplem. Zvýšení teploty o 1 °C znamená zvýšení spotřeby energie asi o 6 % (to platí v Brně při tzv. výpočtové teplotě, která je 12 °C – ve většině jiných lokalit ČR je to podobné). Teplota v ložnici má být 16 až 19 °C, stejně jako v místnostech, kde jen procházíme nebo pracujeme (předsín, dílna).

Pokud máme topení na tuhá paliva (ať už lokální, nebo centrální), využíváme ke spalování i domácí odpady: papíry, klestí, dřevo, piliny, hobliny apod. Nikdy nespalujeme plasty a další jedovaté látky. Dbáme na pravidelné vymetání komínů a necháváme si provádět pravidelné revize všech energetických spotřebičů. Modernizací zařízení, například instalací kotle s vyšší energetickou účinností, můžeme dosáhnout až padesátiprocentní úspory nákladů za předpokladu, že dům má odpovídající tepelnou izolaci.

Za tělesa topení a ke stěně kamen je vhodné umístit hliníkovou fólii nalepenou na zeď (dostane se koupit i samolepicí), která snižuje pronikání tepla přes

žeď a odráží teplo do místnosti. Všechny trubky topení vedoucí teplo a teplou vodu přes místnosti, které nehodláme vyhřívat, je nutno dobře izolovat. Teplotu elektrického zásobníku vody nastavíme na max. 55 °C. Při vyšší teplotě dochází k silnějšímu usazování vodního kamene na ohřívacím tělese. Snižuje se tím životnost bojleru a dochází k energetickým ztrátám.

Jak větrat? Krátce, ale vydatně – využít všechna okna tak, aby se rychle vyměnil všechen vzduch, ale neochladily se stěny. Spáry v oknech a ve dveřích je možno utěsnit pryžovým těsněním, kovotěsem apod. Při supertěsnění se dosahuje obrovských úspor energie, ale pokud máte v místnosti lokální topeniště (kamna, krb apod.), je třeba se poradit s kominíkem, aby se těsněním nezabránilo nezbytnému přístupu kyslíku potřebného k dokonalému spalování.

Dalším háčkem v některých lokalitách je možnost škodlivého působení radonu a jeho radioaktivních produktů, které v případě supertěsnění zůstávají v místnosti. Tady je nezbytné poradit se s příslušným hygienikem, případně instalovat stopové detektory.

Je dobré vyměnit nefungující ventily u radiátorů, případně je nahradit ventily termoregulačními. Peníze vynaložené na termostat se rychle vrátí v úspore energie. Tepelná pohoda v místnosti je dána nejen teplotou vzduchu, ale i teplotou stěn, předmětů v místnosti a vlhkostí vzduchu. Je proto dobré mít v místnosti hodně předmětů ze dřeva a jiných izolačních materiálů, dřevěné obložení stěn, případně stropu, méně kovových předmětů, tepelně vodivých. Vlhkost vzduchu udržujeme na 50 až 65 %, a to zejména pomocí akvárií, epifytických skříní, mechů, květin, ale i dřevěných a vlněných materiálů. Je vhodné mít v každé místnosti kromě teploměru i vlhkoměr. Topná tělesa nezakrýváme záclonami ani kryty z jakéhokoliv materiálu – připravovali bychom se o tepelnou pohodu v místnosti.

Nahrazením jednoduchých skel v oknech dvojitými či trojitými lze ušetřit množství energie. Jednoduchým

oknem uniká zhruba 30 % energie, dvojitým již jen 15 % a trojitým 8 %. Někdy je vhodné vzít na milost plasty a použít okenních izolačních fólií. Jsou průhledné a elastické. Doporučují se jako další izolační vrstva oken s velkými tepelnými ztrátami. Tento druh izolace doporučujeme zejména těm, kteří chtějí vynaložením relativně nízkých nákladů dosáhnout dobrého izolačního účinku. Staromódní a dnes již opět moderní okenice a žaluzie šetří při správné manipulaci mnoho energie. Po setmění zavřít, po rozednění otevřít – energie může dovnitř, ven ji nepustíte.

Zvýšením tepelného odporu stěn a podlah je také možno ušetřit 8 až 15 % energie. Nejvhodnější je venkovní tepelná izolace, která jednak chrání zdivo před povětrnostními vlivy, a také zvyšuje tepelnou kapacitu budovy (v létě zůstává déle chladná, v zimě déle podrží teplo). Nejlepší je použít přírodní izolační materiály: minerální vatu, ovčí vlnu či slámu.

Na severní straně domu a ve směru převládajících větrů sázíme především jehličnaté stromy, které brání nadměrnému ochlazování stavby větrem. Podobné účinky má i vysazování popínavých rostlin, zejména loubince, břečťanu apod. Také na jižní straně domu je vhodné vysadit stromy, ale v tomto případě listnaté, aby v zimním období, po opadu listů, nebránily přístupu slunečních paprsků. Na severní straně domu také ponecháváme co nejmenší okna. Denní světlo není tak úplně zadarmo, neboť velkými okny uniká množství energie. Na jižní straně domu je vhodné budovat prosklená zádveří, zimní zahrady a skleníky, které zachycují sluneční energii (nutno však dbát na důkladnou izolaci proti vlhkosti).

Je dobré vědět, že kuřáci způsobují mj. ztráty energie v domácnosti způsobené zbytečným větráním a praním záclon – ve výši 5 až 10 % oproti nekuřácké domácnosti.

Pokud to jen trochu jde, pořídme si zařízení pro ohřev vody, tzv. solární zařízení. Pro osobu postačí 2 m² plochy,

tímto způsobem je možné ohřát až 70 % teplé užitkové vody. V našich podmínkách se cena zařízení vrátí už za několik let. Jednopákové baterie kromě toho, že šetří už samotnou vodu, uspoří 30 % energie na teplé vodě. Tato investice je velmi výhodná a rychle se vrací.

Vařením se spotřebuje velké množství energie, proto je dobré vařit s rozumem, zvýšit podíl zdravější syrové stravy. Využívat k vaření a topení elektrické energie je to nejpohodlnější a zároveň to nejhorší, co s ní můžeme dělat. Když spočteme ztráty při výrobě v převážně tepelných elektrárnách a při opětovném přivedení elektřiny na teplo, zjistíme, že 83 % a více energie přijde nazmar. Vodu na čaj a kávu vaříme, pokud to nejde jinak,

Zajímavým technickým vylepšením jsou keramické plotny vyrobené ze skelné keramiky a chromniklové oceli, které šetří až 47 % energie oproti klasickým elektrickým vařičům. Také speciální hrnce z nerezové oceli s takzvaným sendvičovým dnem šetří energii a připravované jídlo se v nich nepřipaluje.

Energii šetří také zatím nedocenené termosky. První vytvořil v 19. století fyzik James Dewar, který byl (jak jinak) Skot. Termos znamená řecky teplo a termoska umožňuje uchovat jídlo a pití v teplém stavu bez vynaložení další energie. Termosku je možné využít i na dovaření – vodu s rýží uvedete do varu a pak přelejte do termosky. Za pár hodin je vařeno. Rýži lze také

Nenasytý člověk

Jak dlouho ještě budeme něco požadovat od bohů, jako bychom se dosud nedovedli sami žít? Jak dlouho ještě budeme přepínat setbu pole kolem velikých měst? Jak dlouho ještě budeme sklízet obilí pro nás, zástupy lidí? Jak dlouho ještě bude množství lodí, a nejen z jediného moře, svážet jídla pro jedinou hostinu? Několik jiter louky nasytí býka; jediný les postačí mnoha slonům; jenom člověk se honí za potravou po veškeré zemi a všech mořích.

Lucius Annaeus Seneca – Z listů Lucilioví. Přel. B. Ryba.

v samovaru či kávovaru, které mají nejmenší ztráty energie. Velikost hrnců má být nejlépe stejná, jako je plotýnka elektrického sporáku (při plotýnce o průměru 18 cm a hrnci o průměru 15 cm prohospodaříme 30 % energie). Využíváme také zbytkového tepla elektrické plotýnky – vypnout proud můžeme těsně před varem, troubu ještě před dopečením.

Energii šetří tlakové hrnce neboli papiňáky. Vynalezl je Francouz Denis Papin už v roce 1681, ale ještě v první polovině 20. století byly v domácnostech vzácností. Dnes jsou běžné. Vařením v papiňácích šetříme až 50 % energie. Každopádně však vaříme vždy s pokličkou, která brání unikání tepla. Nejvýhodnější pokličkou je hrnec, ve kterém se zároveň ohřívá voda pro další potřebu.

dovařit tak, že vodu s rýží uvedete do varu a hrnec pak dáte do peřin. Jak jednoduché a elegantní.

Pečení v troubě je energeticky náročné, ale kdo by se chtěl vzdát těch dobrých buchet! V tom případě pečte alespoň v troubě s termostatem. Mikrovlnné trouby šetří proti tradičním třicet až padesát procent energie, a také čas!

Ledničky umísťujeme pokud možno do chladnější místnosti (chodba, sklep). I zde platí, že okolní teplota o jeden stupeň vyšší způsobuje zvýšené energetické nároky o 6 % na provoz ledničky. Každopádně je neumisťujeme v blízkosti otopných těles a sporáku. Žebroví odpařovacího zařízení chladniček pravidelně (nejméně 2 × za rok) čistíme, abychom zabránili tepelným ztrátám. Ledničky otvíráme na co nejkratší dobu, a rovněž tak

Kostel u Pražského Jezulátka má v Římě dvojníka – svatyni, která je rovněž zasvěcena Panně Marii Vítězné. V její sakristii narazíme na velká plátna popisující bitvu na Bílé hoře, ale na podlaze je kamenná mozaika smrti.

Smrtholka a Smrtohnát (s)

Baroko se zejména po třicetileté válce a několika vlnách moru snažilo vtisknout smrti pozitivní náboj. Teprve skrze ni si člověk uvědomoval svůj život a pomijivost všeho. Bez vědomí smrti pravděpodobně nelze tento svět pochopit a ani nalézt nějaký pevný vnitřní bod. J. Vašica hovoří o mystériu zmaru, které představuje bránu do života. Uvažování o smrti bylo podle soudobé formulace pro člověka „vdechnutím nového života“.

V jazycích, jako němčina, kde smrt je mužského rodu, představuje umírání zápas se Smrtohnátem. Ve slovanských jazycích je smrt ženského rodu, takže spíš vystupuje

jako milenka – Smrtholka nebo kmotřička či dokonce matka. Přesným obrazem pomijivosti jsou květiny, zejména růže jak obraz erotické lásky. Možná skrze ně se do barokní spirituality vetřel prvek přírody – skal a stromů, který jako by v něm předjímal moderní hnutí hlubinné ekologie.

Mnoho bylo napsáno o moderním vytěšňování smrti. Tato věc má i praktické důsledky – je nekorektní hovořit o *depopulaci* (depopulation, anglické termíny uvádíme občas proto, že informace na anglickém googlu jsou obsáhlejší než na českém) do té míry, že většina lidí ani neví, co toto slovo znamená. Depopulace je řízený či častěji spontánní proces vymírání, tedy snižová-

ní počtu lidí. Vychází z koncepce únosné kapacity prostředí (carrying capacity), která říká, že na určitém území může dlouhodobě žít jen určitý počet obyvatelstva, a je-li tato míra překročena, je nutné se spolehnout na dálkový obchod, jehož trasy jsou následkem politických či klimatických změn nestálé. Únosná kapacita pro celou Zemi je odhadována v rozmezí 1 až 10 miliard lidí, ale existují větší i menší čísla.

V psychologické rovině se stále častěji setkáváme s vyjádřením „je nás moc“. Tento spíš instinktivní pocit má nějaké obvykle vytěšňované, napůl nevědomé pokračování – „musíme s tím něco udělat“. Při četbě antické literatury si neustále uvědomujeme,

jak populační tlak žene Kelty přes Alpy na Řím, Germány přes Rýn či Slované do Byzance. Nechceme se vracet do syrovosti těchto dob a nechceme o této možnosti ani uvažovat. Přesto bych si dovolil odhadnout, že některé z budoucích konfliktů nebudou mít své kořeny v politice či ekonomice, ale v dávno známém pocitu „je nás moc“. Historici pak popíší např. válku s Čínou (kterou během třiceti, nejpозději padesáti let očekává např. George Friedman) jako první globální válku o přírodní zdroje.

Někteří lidé se s tímto tušeným tancem smrti budou vyrovnávat pomocí alkoholu, jiní vírou, poezií či hudbou. Není náhoda, že barokní muzika vznikající během třicetileté války a po ní má dodnes výrazně zklidňující charakter.

*Proč věříš ve svou sílu? Láme se kamení,
mramor zkázu běže, ač je tvrdý velmi;
železo i ocel též se časem lomí,
co před léty bylo, to již více není.*

*Kolik živého na ten svět přichází,
maličko pobude, zas ze světa odchází.
Slunce teď vychází, po chvíli zachází,
tak všechno v tomto světě ke skončení přichází.*

(Písň o nestálosti tohoto světa, 1683)

Něco podobného platí i pro renesanční a barokní hudební žánr lamentací nad světem. Je to krásný způsob, jak se smířovat s nedokonalostí světa a krátkostí věčné ohroženého života.

VÁCLAV CÍLEK

Zdroje:

V. Bitnar – Zrození barokového básníka. Antologie z přírodní lyriky českého baroku. Praha 1940.
Z. Tichá ed. – Růže, kterouž smrt zavíela. Výbor z české poezie barokní doby. Praha 1970.

J. Vašíka – Smrti tanec. Poezie. J. R. Vilímek. Praha 1941.

Hudba:

Thomas Tallis (1505–1585): Lamentations
Robert White (1538–1574): Lamentatione
Jan Dismas Zelenka (1679–1745): Lamentationes Jeremiae prophetae
František Ignác Tůma (1704–1775): Stabat Mater

Právníci

Na jedné z prvních hodin katedry vojenské přípravy pražské právnické fakulty odpověděl velící důstojník na otázku, proč dávají právníky k tankistům, poměrně hlasitě, že těch šmejdlů je tolik, že až v příští válce pochcípají, tak to nebude žádná škoda... Voilr – psychologická příprava lidstva na konec světa – vzor: osmdesátá léta 20. století.

Právníků je opravdu hodně a s přihlédnutím k jejich počtu lze předpokládat, že někteří z nich konec světa přežijí a pak si uplatnění najdou.

Je zde otázka Posledního soudu, jeho obsazení a kvalifikace soudců... Zdá se to být jasné – tam senátu či právníků obecně třeba nebude. Soudit se bude dle skutků, nikoliv podle toho, co vidí oči a slyší uši. Jednat se bude před samosoudcem a půjde to zřejmě rychle. V první chvíli tedy asi jiné soudy nebudou.

V druhé chvíli ti, co přežijí, budou moci vykládat o právních institutech nutné obrany a krajní nouze. Svět zřejmě bude zase preferovat – alespoň na chvíli – dohody uzavřené podáním ruky a také uplatňovat zákon silnějšího a právo stanné. Jistě se pak najde důvod ke směně brambor za objasnění těchto pojmů či postupů.

Vzhledem k nasáklosti společnosti právníky lze předpokládat, že mnozí máme různé

kontakty, víme, kde hledat a kde a koho se zeptat. Jsme svého druhu interteritoriálním společenským hmyzem s výraznými prvky parazitizmu. Je o nás částečně rozšířeno povědomí, že patříme mezi povolané organizátory a manipulátory lidských činností, stanovovače a vykladače pravidel.

Podstatná část z nás dovede udělat zápis z porady, řídit schůzi a případně též vhodně odůvodnit, proč zrovna tento jedinec obklopený potetovanými hochy v nacistických příbách nemusí být zvolen, a přesto má věčné pravomoci rozhodovací... Navíc v samotném základu velké části civilizace je soubor knih, z nichž jedna je i Kniha soudců. Lze tedy zřejmě předpokládat i určitý respekt k právníkům také tam, kde kvality konkrétního jedince ještě nebyly seznány.

Osobně bych po konci světa dal přednost praktické výuce aplikace práva. A to organizací seminářů o použití mačety coby nástroje v našich zeměpisných šířkách nepříliš rozšířeného. S ohledem na mou zálibu pobytu v přírodním prostředí mám co nabídnout. V průběhu času jsem zjistil, že mačeta je meč i pluh v jednom. Je nástrojem vhodným nejen k sekání větví a úrody obecně, k otvírání konzerv, řezání a štípání. Kupodivu se s ní dá i rozdělat oheň (chce to ještě pazourek), ale je i nástrojem a odznakem moci. Moci vycházející ze zákona silnějšího a práva stanného. Moci základní. Moci lidem potřebné.

TOMÁŠ SUNEHA

Dějiny podle Jacoba Burckhardta

(f)

Jacob Burckhardt (1818–1897, narodil se ve stejném roce jako Karel Marx) byl švýcarský historik, který se zabýval zejména filosofií dějin. V roce 1873 sepsal rukopis svých slavných

Úvah o světových dějinách, které byly jednak reakcí na technologickou proměnu své doby, jednak na situaci Evropy mezi silnou Francií Napoleona III. a ještě silnějším Bismarckovým Německem. Kniha vyšla až po jeho smrti. Myšlenkově působila zejména před transformačními roky první i druhé světové války. Připomínáme některé jeho výroky:

Žádný národ, doba ani člověk nemůžou mít všechno najednou – třeba mír, zisk, zdraví, spokojenost a dobrou vládu.

Rychlé a dynamické národy a doby, jako třeba Američané a v menší míře i my, nejsou stvořeny ke štěstí, protože je žene kupředu nespokojenost.

A přesto pravděpodobně žijeme v jednom z největších duchovních přelomů lidstva, jaký můžeme – byť v jiném měřítku – srovnat třeba s Athénami pátého století před Kristem.

Burckhardt také píše:

Představy o štěstí, které by spočívalo v setrvání v určitém stavu, jsou samy o sobě nesprávné. Tak jako opomíjíme primitivní nebo přírodní stav, kdy je jeden den jako druhý, jedno století jako druhé, až nastane zlomem dějinný život, musíme si říci: setrvávání by vedlo k ustrnutí a ke smrti. Život je jen v pohybu, byť by byl sebebolestnější. A především je nesprávná představa o štěstí jako pozitivním pocitu, protože je to ve skutečnosti pouze absence bolesti, nejvýše spojená se slabým pocitem růstu...

Stagnující národy a národní éry mají snad za účel uchovat určité duchovní, duševní, ale i materiální hodnoty z minulosti a předat je jako neztenčený odkaz budoucnosti. Jejich klid také není absolutní, smrtelný, nýbrž dal by se spíš přirovnat zdravému spánku. Jiná údobí,

národy, jedinci naproti tomu patří k těm, kteří dočasně vynakládají všechny své síly v rychlém pohybu. Jejich význam spočívá v tom, že boří staré a razí cestu novému; nejsou stvořeny pro vlastní trvalé štěstí ani – s výjimkou krátkých okamžiků vítězného jásotu – ke štěstí přechodnému. Jejich omlazující síla spočívá ve stále nespokojenosti, která se na každém dosaženém stupni svého vývoje nudí a touží po nové podobě... Jisté je jen to, že jedna doba, jeden národ nemůže současně mít všechno a že četné síly, samy o sobě nevyhraněné, jsou přitahovány oním momentem, který je už v nejprudším rozběhu.

Cílem schopných se místo štěstí chtít nechtě stává poznání. A to nikoli snad z lhostejnosti vůči utrpení, které nás přece může spolupostihnout – čímž jsme chráněni proti jakémukoli studenému zdání objektivismu – nýbrž proto, že si uvědomujeme slepotu našich tužeb, neboť tužby národů a jedinců se mění, odpouřují si navzájem a vyvažují se. Kdybychom se mohli plně oprostít od své individuality a pohlížet do budoucnosti se stejným klidem nebo neklidem, s jakým pozorujeme přírodní jevy (rozbouřené moře z pevniny), prožili bychom snad jednu z nejsilnějších kapitol dějin ducha. V době, kdy klamný mír oněch třiceti let, v jakém jsme vyrostli, už nadobro pomínul a zřejmě stojíme před řadou nových válek, kdy největší kulturní národy kolísají ve svých politických formách nebo se octly ve stadiu přechodu, kdy souběžně se šířením vzdělání a hospodářským rozvojem také očividně a rychle sílí vědomí utrpení a nedočkavosti, kdy sociální instituce jsou běžně ohroženy pohybem Země – ani nemluvě o tolika nahromaděných a nevyřešených krizích – bylo by nádhernou podívanou – byť nikoli pro současné pozemské bytosti – sledovat a snažit se postřehnout ducha lidstva, který si buduje nové obydlí vznášaje se nad těmito jevy a pro-

linaje se se všemi. Kdo by to aspoň mohl tušit, zapomněl by plně na štěstí a neštěstí a žil by dále jen touhou po tomto poznání.

CK

Zdroj: Jacob Burckhardt – Úvahy o světových dějinách, Praha 1971, přeložil Jiří Loser.

Odéd neboli Matematický důkaz konce lidstva

(f)

I.

Tam však byl Hospodinův prorok jménem Odéd. Ten vyšel naproti oddílu přicházejícímu do Samaří. Řekl jim: Hle, Hospodin, Bůh vašich otců, vydal ve svém rozhořčení Judu do vašich rukou. Ale vy jste je vraždili tak zběsile, že to volá až do nebes... Slyšte mě nyní a propusťte zajatce, které jste u svých bratří zajali... Ozbrojenci se tedy v přítomnosti velitelů a celého shromáždění vzdali zajatců i lupu ... ošetřili je a všechny, kdo únavou klesali ...dopravili na oslech... a převedli do Jericha.

Starý zákon

Druhá kniha Letopisů čili Druhá Paralipomenon 2Pa 28,9 – 15

Kdo byl Odéd, jinak neznámý a jeden z mála proroků, kteří zůstali za časů Pekachových věrni Hospodinu, v té době v Samaří významný a velmi vážený muž, jehož slova měla mezi lidmi velkou váhu a o jehož cti, dobrých úmyslech a činech vedených Hospodinem nikdo nepochyboval. Dokázal přesvědčit vojsko rozjařené vítězstvím a vrajejcí se s bohatou kořistí a zajatci, aby je propustili, obdarovali a převezli zpět do Jericha.

Kdo byl Odéd?

Tříska unášená v proudu času lidských dějin, náhodné zrození k účtě a zjevová-

ní vůle Hospodinovy. Omezený čas lidského jsoucna, o němž víme pouze z dodatků (Paralipomena), jehož jediný čin z bohatého lidského života se rozhodl zachytit neznámý pisář.

Velikost ztracená v čase, ukazující se v náhodném záblesku rozhodnutí kronikáře písíciho dodatky ke Knihám královským.

Člověk vetknutý v mohutném a temném proudu lidských dějin, které směřují k věčnému oceánu nebo se snad mění v slábnoucí proud, mizející v písku pouště, bez naděje, v hloubkách podzemních vod?

II.

...Kdybychom se mohli plně oprostít od své individuality a pohlížet do budoucnosti se stejným klidem nebo neklidem, s jakým pozorujeme přírodní jevy (rozbouřené moře z pevniny), prožili bychom snad jednu z nejsilnějších kapitol dějin ducha.

J. Burckhardt: Úvahy o světových dějinách

Uvažujeme dvě základní hypotézy. Lidstvo čeká mohutný rozvoj, vstoupí do kosmu, kde bude žít další miliony a miliardy let a narodí se biliony lidských bytostí, označme ji H_1 . Naproti tomu položíme hypotézu, že žádný rozvoj nepříjde a lidstvo velmi brzy vymře a celkový počet již zrozených a v budoucnu zrodivších se lidí nepřekročí desítky miliard, označme H_2 .

V případě, že platí H_2 a při mém náhodném zrození v řadě těch, kteří se narodili a ještě se v brzké době narodí, jsem typickou lidskou bytostí. Ovšem na druhé straně, platí-li hypotéza H_1 , nacházím se v této chvíli na začátku velmi dlouhého období, v němž se ještě narodí ohromné množství lidí, a jsem zvláštním člověkem, který se nalézá v poměrně malé skupině lidí na samém počátku velkého rozmachu. Mé žití zde je velmi nepravděpodobné.

Žiji-li tedy dnes (6. 2. 2012) a přikláním-li se k hypotéze H_1 , která je mnohem pravděpodobnější, přijímám, že lidstvo poměrně brzy vymře a velká budoucnost ho ve vesmíru nečeká.

Vyjadřeme nyní pravděpodobnosti přesněji. Předpokládejme, že pravděpodobnosti *a priori* $P(H_i)$ pro hypotézy H_1 a H_2 jsou

$$0,999 \text{ a } 0,001 \quad (H_1 + H_2 = 1)$$

Nastane-li událost N (narození) a vezmeme-li tuto událost v úvahu, změní se pravděpodobnost podle Bayesovy věty:

$$P(H_i/N) = P(H_i)P(N/H_i) / [P(H_1)P(N/H_1) + P(H_2)P(N/H_2)], \quad i = 1, 2$$

Pravděpodobnost náhodného narození v počátečním období rozvoje lidské civilizace je inverzní k počtu lidských bytostí které kdy budou žít podle zmíněných dvou hypotéz.

Zvolme např.:

$$P(N/H_1) = 0,000001$$

$$P(N/H_2) = 0,25$$

A po dosazení:

$$P(H_1/N) = 0,999 \cdot 0,000001 / (0,999 \cdot 0,000001 + 0,001 \cdot 0,25) = 0,004$$

a podobně

$$P(H_2/N) = 0,001 \cdot 0,25 / (0,999 \cdot 0,000001 + 0,001 \cdot 0,25) = 0,996$$

Kde $P(H_i/N)$ $i=1,2$ je pravděpodobnost *a posteriori*, již hodnotím pravděpodobnost obou hypotéz při uvážení svého narození.

Vyplyvá z toho, že pravděpodobnost hypotézy H_1 je velice nízká, a naopak hypotézy H_2 nečekaně vysoká. S touto pravděpodobností žádný vesmírný rozvoj nepříjde a uvážíme-li současný exponenciální růst, lidstvo velmi brzy vymře a celkový počet již zrozených

a v budoucnu zrodivších se lidí nepřekročí desítky miliard.

Myslím ale, že je to komplikovanější. V historii lidstva se již víc lidí narodilo, než zemřelo, a přitom celkový počet dosud zemřelých převyšuje počet právě žijících.

JIŘÍ FILIP

Prameny:

John Leslie, *The End of the World: The Science and Ethics of Human Extinction*. Routledge, 1998, ISBN 0-415-18447-9.

J. Richard Gott, III (1993). *Implications of the Copernican principle for our future prospects*. Nature 363 (6427): 315–319.

Holger Bech Nielsen (1989). *Random dynamics and relations between the number of fermion generations and the fine structure constants*. Acta Physica Polonica B20: 427–468.

Poznámka redakce: *I když to z textu glossy není jasné, výše uvedený matematický důkaz konce lidstva je ve světě již řadu let intenzivně studován, rozebírán či zatracován a hledají se důkazy, které jej vyvracejí. Není to snadné. V českém prostředí, pokud víme, nebyla o tomto tématu ještě nikdy vedena diskuse.*

Sadařem na konci světa (p)

Na pozemku velkém 100 x 50 metrů, v průměrně úrodné české pahorkatině, lze sklídit za příznivého ročního chodu počasí asi 2 tuny jablek. Předcházet tomu musí nejméně 10 let péče o zatím nerodící sad, raději delší doba, protože brzy plodící stromky bývají často také krátkověké. Abychom měli jablka k dispozici po celý rok, musíme je skladovat v nezamrzajícím sklepe. Vykopat ho a upravit pouze s ručním nářadím – v podobě nějaké šachty nebo výklenku do stráž – je v lepším pří-

Renesanční anděl na kresbě Martina Shongauera. Všimněte si gesta prstů, které upozorňují a vysvětlují. Tvář je příjemná a jasná, ale ani v tomto případě se neusmívá, protože nic není zaručeno. Přesto pohled na ni uklidňuje (ilustrace k článku Maxe Dvořáka in R. Piper&Co. Almanach, 1924).

padě celoroční práce pro zdravého člověka. Takováto práce by měla smysl i tehdy, pokud by se nám podařilo získat do vlastnictví již založený sad bez možnosti skladování úrody. I přestarlý a zarostlý sad lze ještě zčásti zachránit. V případně výhradně ruční práce by mnoho nezáleželo na tom, že se stromy liší tvarem a velikostí.

Dvě tuny jablek, to je asi šest až sedm kilogramů na den. Pokud jde o kalorickou potřebu, je to odhadem spíš každodenní přiděl energie pro jednoho člověka než pro třeba malou rodinu. Už proto, že jablka skladovaná od října do následujícího srpna se musí přebírat a polovina se jich vyhodí. U podzimních odrůd bývá naproti tomu odpad často zanedbatelný. Je jasné, že se nejde živit jen jablky nebo produkty z nich. Velká část by se musela vyměňovat a dá se odhadnout, že energetická hodnota by určovala přibližný směnný ekvivalent. Pro rodinu by bylo lepší vlastnit nebo přivlastnit si aspoň dva hektary. I tak by péče o stromy a o úrodu zabrala majiteli nanejvýš pětinu času, který by byl schopen věnovat práci. Nárazově by se jednalo o sklizeň a uskladnění. Při vhodné skladbě odrůd by se ale nárazovost protáhla na čtvrt roku, od srpna do října.

Zásadní by bylo prořezávání stromů – je základem péče i tehdy, když máme k dispozici veškerou myslitelnou chemii. Řezat se ale dá během roku průběžně, kromě tuhých zim. Bez řezu by jabloně brzy získaly podobu známou z mezí, remízků a opuštěných zahrad. Stromy by byly velmi vysoké, husté a rodily by nevelké množství drobného, kazivého ovoce. Dobrá pila vydrží desetiletí, v nouzi postačí sekera. Řezem se dá leccos i pokazit, ale daleko více se pokazí tím, když se to odkládá. Průběžnou prací je také přebírání uskladněných jablek, k tomu ale stačí půl dne za čtrnáct dní.

Stromy hynou. Bylo by dobré umět vypěstovat si nový stromek. Nejsnazší by asi bylo někde vykopat a přesadit drobné, bujně rostoucí pláňe, a po roce či dvou ho přeroubovat. K tomu stačí znalost postupu, perfektně ostrý nůž s přímým ostřím a maximální pečlivost. Dokud nebudeme s oběma řezy, které k sobě pak přiložíme a zařizujeme třeba lýkem, spokojeni na sto procent, řežeme dál, pokud lze roub ještě zkrátit nebo vzít jiný. Kromě toho, že používám plastové pásky na místo lýka, dělám to takto, ačkoliv konec světa ještě nenastal. Nikdy mi tu práci nikdo zkušený nepředvedl. Ujmou se vždy všechny nebo skoro všechny rouby. Roubuje se vždy brzy zjara.

V současné době používám chemické přípravky jen sporadicky. Kromě nejvyšších stromů dělám jeden kombinovaný postřik proti hmyzu a proti plísni po odkvětu stromů. Až nebude chemie k dispozici, budou plísně větším rizikem než hmyz, který má také přirozené nepřátele. Ve vlhkých letech poškodí plísně a rzi listy i plody, ty buď nedozrají vůbec, nebo budou hnit ve sklepech. Jednou dvakrát za desetiletí bude úroda mizerná, protože kvetoucí stromy pomrznou. Naopak zhruba stejně často bude úroda až dvojnásobná oproti průměru. V těchto letech bychom neměli litovat námahy a část úrody nasušit nebo rozvařit a zahustit na povidla. Při dobrém skladování ve skle, keramice nebo nerezavějícím plechu vydrží křížaly dva až tři roky, povidla deset i více let. Tento sortiment by mohl nahradit předvídatelnou nouzi v nepříznivých letech.

V půdách s nedostatkem vápníku je důležité občas, jednou za několik let, dodat vápenec či vápno. V nejhorším by snad posloužila malta z opuštěných budov. Kromě ovoce sad poskytuje i travu. V současné době si s ní nevím rady, a tak ji kompostuji (ačkoliv kompost skoro nepotřebuji) nebo nechávám

zetlít na místě. Kdysi se z ní vypěstovalo během léta deset či dvacet králíků. O něco větší sad by stačil i koze, ale muselo by se zabránit tomu, aby okusovala stromy. Tedy pást na velmi krátkém provaze. V řádcích mezi stromy by také bylo možné vypěstovat brambory a zeleninu, které by ale asi nestačily pro celoroční spotřebu.

Hektarový či o něco větší sad by tak mohl být nejistým, ale přece jen nadějným zázemím pro jednu rodinu. Nebylo by v něm tolik práce, aby nepřebývala ještě spousta pracovní kapacity, takže by byl čas na shánění a výměnu dalších životních potřeb.

Konec světa v sadu by se dal, dokud by vydrželo zdraví, nějak přežít.

RADEK MIKULÁŠ

Přírodní historie destrukce podle Sebald

(f)

W. G. Sebald se narodil roku 1944 v Allgäu v Německu, zemřel v roce 2001. Vystudoval německou literaturu a v šedesátých letech začínal postupně chápat, že druhá světová válka se skutečně udála. Nebyl schopen zůstat v Německu, tak se stěhoval po Evropě, až našel místo profesora věci, která dnes nikoho nezajímá – německé literatury – ve východní Anglii. Napsal několik pozoruhodných knih (Saturnovy kruhy, Vertigo, Emigranti, česky vyšly Austerlitz a nejnověji Saturnovy prstence). Sebaldovo dílo je tak silné, že člověku změní pohled na svět. To si vlastně skoro nikdo nepřejde, a tak zůstává vytěsňeno někde na okraji. Je to docela pochopitelné, protože třeba i televizní zpravodajství komerčních televizí má takový tón, aby běžnému divákovi potvrzovalo jeho pojetí světa. Konceptce „Divák má pravdu a svět se mýlí“ je v reklamě úspěšná.

Sebald věří, že některým věcem se nedá porozumět výkladem. V knize Přírodní historie destrukce (On the natural history of destruction, německé vydání Luftkrieg und Literatur, 1999) se zabývá dobrovolně zamlčeným národním traumatem spojeneckého bombardování německých měst. Miliony lidí tehdy procítili něco, o čem se nevyprávělo a co se nikdy adekvátně neodrazilo v slovech. Bylo to velké pokoření národa. Zahynulo 600 000 civilistů. Bylo zničeno 3,5 milionu domů. Koncem války živořilo následkem náletů v Německu 7,5 milionu bezdomovců. To celé doprovázela tichá fascinace zkázy a neschopnost plakat a nářikat.

Došlo k hlubokému narušení vnitřního života celého národa, ale nemluvalo se o tom, jako by to bylo zakázané. Pravděpodobně zde působilo vědomí, že přesně stejný osud Německo chystalo jiným národům, takže to, co se stalo, je součástí kolektivní viny. Už v roce 1940 měl Adolf Hitler plán zapálit hustě osídlený Londýn. Masivní letecký útok na Stalingrad měl rozměr pozdější německé zkázy.

Při útoku na Drážďany bylo bombami zasaženo 20 čtverečních kilometrů. Město začalo hořet, plameny dosáhly výšky 2 km. To způsobilo nečekanou větrnou bouři, která měla takovou sílu, že rvala stromy z kořenů. Okna v tramvajích se tavila, cukr ve skladech vřel jako hnědá voda. Neví se, kolik lidí zabily bomby a kolik se jich zbláznilo z planoucí výhně, která lidi zapalovala na dálku jako pochodně. Čtvrt milionů lidí bez domovů se po náletu rozešlo po celém Německu. Lidé byli na celé desítky let oťeseni do morku kostí, ale rozhodli se reagovat tak, jako by se nic nestalo.

Sebald na řadě příkladů, jako je svatba konající se na začátku náletu, dokumentuje, že i uprostřed katastrofy žijí lidé, kteří ji neberou

na vědomí a nevěří v její existenci. Autorovi byl na sklonku války sotva jeden rok, ale stejně: když vidí dokumenty o náletech na německá města, probouzí se v něm nějaké strachy, které musel vnímat již v té době. Sebald říká, že je překvapivé, že území Evropské unie se téměř přesně kryje s územím, které bylo koncem roku 1941 dobyté Wehrmachtem. A to se vlastně týká i pevnosti Anglie, která za války i za EU téměř podlehlá.

Jestliže jedna věc by měla být připomenuta. Sebald popisuje, že i na ruinách německých měst byla častá hudební představení. Je to zrcadlová situace k Terezínu, kde se tváří v tvář smrti rovněž hodně hrálo. Když přijde hluboká krize, potřeba nějakého klasičtějšího či závažnějšího proudu hudby vzrůstá.

Walter Benjamin hovořil o andělu historie, který je tváří obrácen k minulosti. Vidí, jak se hroutí svět, a chtěl by to zastavit a vzkřísit lidi. Ale z ráje vane vítr takové síly, že jej odnáší zády napřed. Vidí, jak se před ním až do nebe hromadí trosky. V bouři, které říkáme pokrok, nemůže zavřít svá křídla a to jej vrhá do budoucnosti.

Píši o tom, protože vnímám, jak v této době začíná být ořesena duše Čech a zřejmě i Evropy a větší části Ameriky. Rána se rozevírá, ale je tak živá, že se o ní nemluví. Právě v době (24. 12. 2011), kdy dopisují tyto řádky, končí smutek za Václava Havla. Situaci čtu radostně, protože dalajláma přišel včas a zastihl jej živého. To je podle Tibetské knihy mrtvých velké dobrodíní. Ve smutečném průvodu vidím mnoho zarmoucených mladých lidí, kteří Václava Havla nemohli moc znát. Možná cítí, že jeho smrt představuje jako kdysi u T. G. Masaryka konec jedné epochy. Svatý Augustin píše, že jsou dva druhy obcí – ty, které se spravují podle ducha, a ty, které se řídí podle těla. Obojí má své výhody i nevýhody a nedá se říct, že jeden způsob by byl lepší než ten druhý.

Tento národ měl to velké štěstí, že mohl zažít obojí – ducha i svět, Václava Havla i Václava Klause. Deo gratias. Jenže svět těla dnes přináší takové rány a strachy, že je může trochu utěšit jen svět ducha. To se týká nejenom náboženství, ale možná hlavně politiky a ekonomiky. Odtud si myslím, že pramení velký díl smutku nad Václavem Havlem – ne z minulosti, ale z budoucnosti.

VÁCLAV CÍLEK

Zdroj: W. G. Sebald – On the natural history of destruction (2001), Vertigo, Rings of Saturn, Austerlitz a další (řada vydání v němčině, v angličtině, ale i v češtině).

Poznámka: Se Sebaldovým dílem souznějí jím oceňovaní Adalbert Stifter a Robert Walser, jejichž téměř úplné dílo je v posledních letech záslužně vydáváno v češtině. Tibetská kniha mrtvých vyšla víckrát (dokonce s dalajlámovou předmluvou pro Čechy!), ale nejkrásnější vydání je z nakladatelství Argo 2008 v překladu Josefa Kolmaše a v grafické úpravě Pavla Růta. Co řekl pan dalajláma panu Václavu Havlovi při jeho předsmrtné návštěvě? Nevíme, ale v tradičním tibetském buddhismu by se mělo jednat o upozornění, že člověk po smrti nejprve spatří velké světlo, ze kterého jde takový strach, že většina duší prchne, místo toho, aby vstoupila.

Železnice a železničáři (s) po kolapsu

Zvláštní vlastnosti většiny železničních zaměstnanců je konzervativní přístup k práci za současné schopnosti práce mezi lidmi a při zvýšené stresové zátěži. To vše při vědomí nutnosti vzájemné spolupráce. Bez součinnosti mnohých vlaků nejedou. Fungování dle osvědčených pravidel eliminuje možnost

chyby. Konzervativní přístup a vědomí nadřazenosti zájmu celku jsou cenné a železničáři je mají zažité.

Železničáři mají nejen znalosti o provozu vlaků, ale i mnohdy znají teoreticky i prakticky fyzikálně-technické vlastnosti dřeva, železa a betonu. Vědí, že dřevěný pražec není vhodný k uzení masa, vědí, co unese a snese kolejnice, jak založit opěrnou zeď, jak vztyčit sloup, aby nespadl. Znají teplotní poměry v tunelech a na mostech v létě i v zimě. Mají také velmi dobrý přehled o druhotném využití materiálů a prvků, s nimiž pracují. Aktuální pohled na krajinu při tratích tento poznatek potvrzuje.

Lze předpokládat, že krajina po konci světa bude obsahovat i značné množství železničních prvků, tratí, drážních budov, mostů. Například o poště se toto uvést nedá.

Železničáři pochopitelně mohou mít i místní znalost krytů a úkrytů civilní obrany, využitelnosti skladů a jejich obsahu. Velká část železničních zaměstnanců je proškolená pro případ poskytnutí první pomoci. Zaměstnanci železnice disponují zažitým identifikátorem odbornosti či znalosti – uniformou. Stejnokroj je tradičním majákem krizové nonverbální komunikace, takže lze očekávat, že osoba ve stejnokroji bude mezi prvními, kdo bude v problematických situacích kontaktován.

Nedostatek nafty a nefunkčnost vodičů elektrické energie povede k hledání alternativních trakčních vozidel. Dnešní nostalgické vlaky se tak stanou regulérním dopravním prostředkem (za předpokladu, že bude existovat provozuschopná trať). Železnici lze totiž stavět a dlouhodobě udržovat pouhou manuální prací, za použití sochorů, krumpáčů, lopat atd. O dnešních silnicích to tak úplně neplatí.

Lze také předpokládat, že drážní síť jako síť komunikační, ve smyslu pohybu lidí, zboží

a informací, se možná stane sítí nejdůležitější, už jen proto, že železniční tratě a mosty jsou historicky konstruovány na vyšší zátěž a horší podmínky než většina mostů silničních. Koleje, pražce a šterk vydrží objektivně víc než asfalt, beton a svodidla. Troufneme si tvrdit, že patrnost železničních náspů v krajině bude obdobně dlouhá jako patrnost valů středověkých hradišť. O náspech silničních resp. dálničních to platí také.

Lze si samozřejmě představit staronovou komunikační trasu pod a okolo trosek sítí elektrického vedení nebo standardně po silnicích, ale z hlediska spolehlivosti a provozuschopnosti bude využití železnice a její těsné blízkosti zřejmě nejlepším způsobem. Poslední zkušenosti s dopravou v průběhu povodní v České republice tuto úvahu potvrzují. Navíc oproti cestování podél drátů, sloupů a putování po silnici lze z historických důvodů při železničních tratích nalézt také zdroje vody a možnosti ubytování. Při pěším přesunu podél trati se budou mít chodci a cyklisté zřejmě lépe než při přesunu podél jiné osy, snad s výjimkou řeky. Železnice zřejmě zůstane nadále linkou, která bude udržována a obsluhována lidmi k tomu kvalifikovanými a kteří jsou dlouhodobě schopni lidem poskytovat potřebné služby.

TS

Demokracie je skutečně svinstvo, ale to, že nic lepšího nemáme, definitivně pozbylo platnost předložením metodiky TSO. Ta bez kompromisů řeší to, co zastupitelské „demokracie“ a jiné totality neřeší či řeší neumějí a nechtějí.

Z prohlášení hnutí TSO (Trojčlenný sociální organismus). Nevíme sice, o jaké hnutí jde, ale v prohlášení je něco typického, co se objevuje na počátku více krizových období 20. století.

Když neteče voda

Z trubek, které nám přivádějí vodu, uniká nejméně 20 %, protože trubky netěsní. Ke kontaminaci však nedochází, protože voda proudí pod tlakem ven a tím udržuje čisté okolí. Při blackoutu nebo odstavení potrubí dojde k opačné situaci. Tlak poklesne a do potrubí se „natáhne“ voda z kanalizace, protože ta netěsní taky. Výsledek je ten, že i po obnovení dodávek vody je potrubí ještě nějakou dobu kontaminované. Po blackoutu to obvykle trvá několik hodin, než voda dojde, protože ještě je plný vodojem, ale jak přestanou čerpadla fungovat, vodojem se rychle vyprázdní. U většiny krizí, např. po tsunami či zemětřesení, je voda to první, co dojde, a pak to trvá třeba deset dní, než jsou dodávky obnovené. Co se s tím dá dělat?

– Někde v okolí je pramen. Pokud jsou nad ním postavené budovy, tak je pravděpodobně znečištěný (např. jako prameny na pražském Petříně), ale přesto to může být nejlepší dosažitelná voda. Zkušenosti ze severní Afriky ukazují, že k prvním rvačkám a střetům dochází u pramene, protože někdo přijde se dvěma pet lahve a někdo se stolitrovým sudem. U pramene by měla stát hlídka. I poměrně málo vydatné prameny s kapacitou 0,1 až 0,2 litru za sekundu mohou pomoci tisícům lidí, ale je nutné s vodou hospodařit. Nejlépe je pod pramenem vyhloubit vodní jímku, která bude z pramene doplňována i v noci, a vodu odebírat teprve z jejího přepadu, což je běžná pouštní strategie

– Vodu je možné dezinfikovat pomocí různých, obvykle dvousložkových chemikálií. Expirační doba dezinfekčních kapalin je obvykle kolem dvou let, tablety vydrží déle.

– Vodu je možné převařit, ale to stojí velké množství nedostatkové energie. Doporučuje se minutový var. Převaření je hodnoceno jako nejlepší způsob dezinfekce. I během

(p)

chladné poloviny roku by měl člověk vypít v našich šířkách víc než litr vody denně a v létě víc než dva litry. Lékaři uvádějí ještě větší čísla, na druhou stranu u El-Alamejnu vojáci vydrželi mnoho dní s přidělem 0,7 l na osobu a den.

– Vodu je možné filtrovat bakteriologickými filtry. Ty nejjednodušší, pasivní jsou tvořené nádobou s keramickým filtrem, kterým voda prokapává. Ty složitější fungují na principu pumpičky. Jsou spolehlivé, ale křehké. Dnes se vyrábějí i lahve na vodu se zabudovanými filtry, které vystačí na cca 150 l vody – např. značka Aquamira, u nás jsou oproti USA (17 USD) poněkud předražené a stojí kolem 1000 Kč a filtr kolem 300 Kč – v této knize podrobněji text Filtrování vody.

– Nouzový přírodní filtr se dá udělat ze starého sudu, ve kterém se střídají polohy písku a popela. Nevydrží mnoho a je s ním obtížná manipulace, ale je to lepší než nic. Ještě jednodušší filtr vznikne tak, že vezmete šátek, uvážete jej v rozcích, naplníte pískem a proléváte vodou. Šátky mohou být dva nad sebou, anebo vodu filtrujete víckrát. Někdo si pomáhá čtyřikrát přeloženým prostěradlem.

– Místo nefungující kanalizace je nutné zavést tradiční nočníky, ale s pokličkami, a se sousedy si ujasnit místo, kde je budete vylévat.

– Minimalistická koupelna např. v Egyptě obsahuje nádobu s vodou a hrneček, kterým se poléváte, či vlhkou žínku (pozor, plesniví). Půl litru vody bohatě stačí na sprchu. Expertům stačí dvě deci.

Je neuvěřitelné, jaká voda se dá pít. Alois Musil byl leckdy odkázán na vodu z pouštních louží plnou rozšlapaného velbloudího trusu. Většina cestovatelů po Blízkém východě se však nedožila vysokého věku.

Vladimír Daněček popisuje svůj polo-pouštně halucinační model:

CK

mrazáky, aby se dovnitř nedostalo zbytečně mnoho teplého a vlhkého vzduchu. Pokud kupujeme mrazák, vybereme si ten s horním otvíráním, uniká z něj méně chladu. Teplé a zejména horké pokrmy nedáváme do chladniček nikdy. Teplotu chladničky zregulujeme na 7 °C. Lednička patří k největším žroutům energie, neboť je zapnutá pořád, a tak bychom měli její stav a spotřebu kontrolovat. Nejlépe, když odjíždíme na pár dní pryč, zapíšeme stav elektroměru, a po návratu zkontrolujeme spotřebu. Pokud lednička byla jediným spotřebičem, který celou dobu pracoval, vydělíme zjištěnou spotřebu počtem hodin a získáme představu, co naše lednička „žere“. Pokud to neodpovídá údajům z její technické dokumentace, je vhodný čas zamáčknout slzu v oku a ledničky se zbavit.

Při nákupu mrazničky si všimněme počtu hvězdiček – udávají chladicí výkon. Je tedy třeba si vybrat ten odpovídající: jedna hvězdička značí teplotu kolem -6 °C, která umožňuje krátkodobé uskladnění potravin. Dvě hvězdičky, -12 °C, umožňují již skladování jeden měsíc. Tři hvězdičky, -18 °C, představují vhodné skladování potravin až několik měsíců (dokud půjde elektřina).

Automatickou pračku kupujeme s ventilem na teplou i studenou vodu. Je vždy výhodnější, když pračka odebírá vodu ohřátou v bojleru, ev. v kotelně, než když ji musí ohřívat sama. Úsporným programem a použitím prášků, které perou i za nižších teplot, můžeme ušetřit mnoho energie. Používání vyvářky lze většinou omezit na praní kojeneckých oblečků a plenek a také prádla pro nemocných.

Při žehlení využíváme zbytkového tepla v žehličce, při přestávkách v žehlení přístroj vypínáme. Nežehlíme ani prádlo mokré, ani přeschlé – při správné vlhkosti je spotřeba energie nejmenší. Mandl používáme jen pro ložní prádlo apod. Ručníky, ponožky, trička a příbuzné oděvní součásti není nutno žehlit vůbec.

Na osvětlení se v domácnosti mnoho ušetřit nedá, jen asi 2 až 3 % energie. Přesto však množství energie

na osvětlení je možno ovlivnit už barvou stěn. Bílá odráží 80 % světla, tmavozelená 15 % a černá jen 9 %. Světelné zdroje se slabšími žárovkami je vhodnější umístit tam, kde je skutečně potřebujeme k šicímu stroji, ke dřezu, ke stolu. Méně vhodné je centrální osvětlení, které pro dostatečné osvětlení vyžaduje velký příkon.

Elektrický holicí strojek je dobrým zařízením s nepatrnou spotřebou. Začneme-li se holit žiletkou, jen na teplé vodě proplytváme mnohem více energie, než spotřebuje holicí strojek. Navíc žiletky jsou typickým výrobkem na jedno použití a energie potřebná na jejich výrobu se po použití vyhazuje do koše.

Také baterie jsou energeticky náročným výrobkem, nehledě na to, že jsou nebezpečným odpadem. Používejme proto kalkulačky na solární články, mechanické hodinky, akumulátorové svítlny, baterie na mnohonásobné dobíjení (včetně zařízení na dobíjení se nám během několika let vyplatí).

Někteří z nás se chtějí připravit úplně na nejhorší. Pak je ovšem nejlepší mít k dispozici nějakou chatu či chalupu, která není vůbec napojena na síť (ani elektřina) a tam trénovat přežití.

Základní technikou je rozdělování ohně. Zálesácké příručky nabízejí řadu návodů, například třením dřev. Jde to, ale musím říci, že napoprvé se mi to vůbec nepovedlo, podruhé mi to trvalo dvě hodiny a myslel jsem, že vypustím duši. Teprve na třetí pokus se oheň rozhořel, zhruba za deset minut. Je lépe mít k dispozici třeba ocílku, pomocí které lze oheň zapalovat relativně snadno.

Další pomůckou je solární vařič. Vypadá jako parabola na příjem satelitních programů, ale mnohem větší. Soustava lamel soustřeďuje sluneční záření do jednoho bodu (ohniska) tak, že při dobrém nastavení začne voda vařit za 10 minut. Jede jen na slunce!

Jinou vychytávkou je keltská konvice na dřevo (ghillie kettle). Je to tradiční trubicová konev, kterou

používají dodnes irští rybáři. Oheň se zapálí uvnitř protáhlé konvice a kouř vystupuje komínkem, kterým se i přikládá. Konvice je bezpečná, takže ji lze použít i na lodi či na korbě nákladáku. Voda je ohřátá mnohem rychleji než při vaření v kotlíku na ohni, s menší spotřebou paliva.

Je také třeba naučit se získávat, řezat a skladovat dřevo. Motorová pila je úžasný vynález, ale bez benzínu nepracuje. I pilou břichatkou či klasickou obloukovkou je možno porazit středně velký strom či uřezat

suché větve. Dřevo vždy bylo v našich zeměpisných šířkách tradičním zdrojem energie, a není důvod jej opět nevyužívat.

Úžasným vynálezem jsou teplovzdušný krb a klasická pec. Krb při nízké spotřebě dřeva dává nejen solidní množství tepla, ale také sice slabší, ale využitelné osvětlení. Pec je zase dokonalým polyfunkčním zařízením na ohřev vody, vaření a vytápění.

Mnohé z toho, co jsem zde popsal, jsem se naučil ve skautu. Proto vám přeji: Buďte připraveni!

Umění na konci světa a dvojtečka

:

MARIAN PALLA

(f)

Malíř se zaujetím sleduje žluté zátiší s banány. Pokud by udělal krok stranou, „spadl by pryč“, neboť zeměkoule bývala dříve placatá.

Abych se mohl plně věnovat umění na konci světa, shromáždil jsem několik myšlenek na dané téma. Musím se však s lítostí přiznat, že jsem použil pouze vlastní, neboť při zadání tématu do Googlu se objevily odkazy, které mě v žádném případě neuspokojily, například tato báseň od Varisy:

*Tam, na konci světa
dřímají naše sny,
spinkají tam léta,
celé noci i dny.*

O malíři se žlutým zátiším se Varisa vůbec nezmiňuje, pravděpodobně se v té době vyskytoval někde jinde, a jelikož spousta učenců potvrdila, že Země je

kulatá, a tudíž bez konců, mohl se malíř vyskytovat úplně všude.

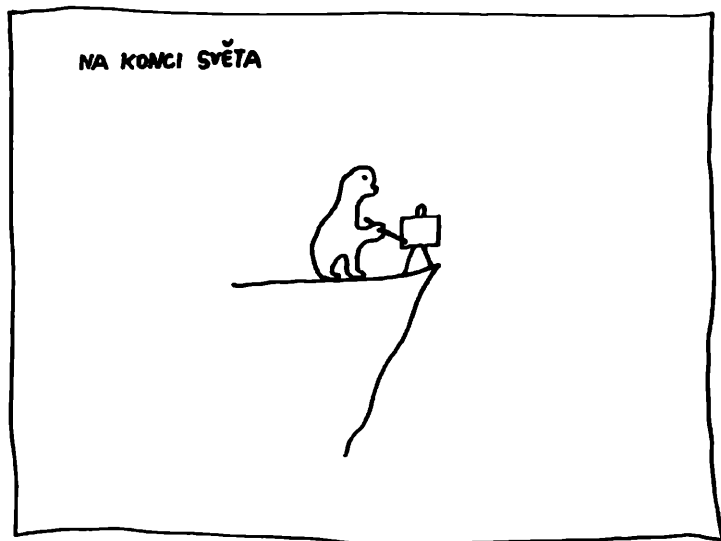
Konec světa však nemusíme nutně chápat jenom jako konec provázku, on to může být i okamžik (prý trvá 2 vteřiny), kdy všechno naráz zmizí, ale také to znamená obyčejnou lidskou nechuť nad něčím novým. Například výkřik anglického venkovana roku 1825 při spatření vlaku u Darlingtonu. Doslova prý tehdy zvolal: To je konec světa!

Já osobně dávám přednost pomalému konci, protože pokud by svět zmizel během dvou vteřin, nestačil bych zapnout ani rádio, abych zjistil, co je nového, a navíc mám rád klid a rychlý konec světa by ho mohl narušit.

Jak pomalý by však ten konec měl být? Možná by stačilo, kdybych dopsal tento text..., nebo trošku déle?

A jako obvykle se nabízejí tři možnosti:

- Konec světa už byl, ale nikdo si toho nevšimnul.
- Konec světa se blíží, ale nikdo si toho nevšimá.
- Konec světa nikdy nebude, protože bůh je ješitný.

Bod „c“ nebudu pro jistotu raději komentovat a body „a“ a „b“ jsou vlastně totožné, jako dvě brambory ve sklepě. Každá má sice jiný tvar, ale na talíři to nepoznáme. Pozvolný konec světa se totiž nachází pod prahem našeho vnímání, podobně jako jepice nikdy nepochopí kalendář delší než jeden den.

A jak to bude vypadat?

Zhroutí se instituce, banky, policie, lékařská péče, doprava, internet, televize, rádio, nákupní střediska stejně jako malé obchody, plynovod, elektřina, pošta, popřípadě trafiky...

Bavil jsem se na to téma se svou ženou. Nakonec jsme se shodli, že než si ukládat peníze do nějakého fondu na stáří, začneme si raději šetřit na pistoli a že-na furiantsky dodala: „Brokovnice by byla na ochranu baráku lepší!“

Hned druhý den jsem domaloval obraz *Prstem po mapě* a začal uvažovat o *Sešvihaném*. Malbu obra-

zů zde uvádím záměrně, neboť je možné, že právě probíhá onen pomalý konec světa a obrazy *Prstem po mapě* a *Sešvihaný* by mohly hezky ilustrovat jeho zánik.

Teď jsem si, ke své hrůze, vzpomněl, že podle nějaké své neuvážené úvahy o několik řádků výše konec světa nastane, až dopíšu tento text. Uzávěrka knihy dávno proběhne a já budu muset pořád psát a psát..., nebo to risknu a uvidíme. Pokud tento text někdo čte, opět jsem neměl pravdu.

A teď k tomu *Sešvihanému*: Na mém umění se mi líbí, že mu moc nerozumím, ale jedno vím jistě: abych mohl namalovat *Sešvihaného*, potřebuji si vyrobít bič.

Chtěl jsem se podívat do knihy *Dva divoši*, ovšem z lenosti jsem zamířil přímo na internet, a hned na první stránce jsem pochopil, že si bič na sešvihání obrazu musím vyrobit sám:

Jmenuji se Robert Kudláček, vyrábím a prodávám honác-ké, erotické a jezdecké biče.

Něco z historie: Výrobou bičů se zabývám od roku 1988. Z původního koníčku, ještě za hluboké totality, se postupem času stalo krásné řemeslo, kterému se věnuje jen pár desítek lidí. I proto neexistuje škola pletení bičů nikde ve světě. V podstatě jsou všichni výrobci samoukové a technologie jejich výroby je střeženým tajemstvím.

<http://www.bice.cz/>

Okamžitě jsem pocítil touhu vyvinout si vlastní styl. Šel jsem na to přes luk, který jsem vyrobit uměl, stejně jako prak, popřípadě píšťalku, ale to sem již plést nebudu. Uvědomoval jsem si, že základní vlastností biče je ohebnost, podobně jako u luku, a že pokud vyrobím luk a uvolním na jednom jeho konci tětivu, obdržím, sakumprásk, nový bič. Proto jsem začal lukem, sice mi to trochu připomnělo jednu fenomenologicko-zenovou anekdotu, ale ta brzy vyšuměla jako bublinka, neboť jsem si vzpomněl na často proklamované umělecké alibi:

Pokud dnes může být za umění označeno cokoliv, bude existovat umění ještě dlouho po konci světa, až se ono „cokoliv“ smrskne na cosi přřavého a zbytečného, třeba trošku plynu.

Ale jak se k tomu má postavit obyčejný umělec, ten, o kterém se předpokládá, že musí napřed zemřít, než se zjistí, že opravdu nic neznamenal? A je vůbec nutné, aby něco znamenal? Nestačilo by jen něco udělat, aby měl klid a neřálal se?

Například takový konceptuální spisovatel by mohl napsat 53 teček:

.....

...malíř sešvihat svůj obraz, baleťák zatančit na zádech a někdo vylít v galerii dva litry vody.

Reagovat na konec světa se dá různě. Někteří otrlí jedinci dokonce nereagují vůbec, například moje sou-

sedka, která pěstuje slepice a nedoslýchá, nebo pum-pařka, které nefungovala čtečka platebních karet, a když jsem jí nabídl do zástavy občanský průkaz, chtěla po mně mobil, že prý můj občanský průkaz není až tak seriózní, jelikož jsem se narodil na Slovensku.

Tento poslední příklad nahrává teorii, že konec světa se začne projevovat nejdříve u benzinových pump.

A jak to bude s uměním? Jeho cena na rozdíl od ropy začne závratně klesat. Do kreseb se začnou balit svačiny, z obrazů se ušijí pytle na zrní a sochy se použijí na vyvolávání duchů. Konceptuální umění zanikne jako slepá ulička a na filmy, videa a multimediální umění se brzy zapomene, protože nebude elektřina.

Na podobný problém jsem také narazil při svých občasných úvahách o umění na pustém ostrově. Ne že bych chtěl několik let před důchodem někde ztroskotat a vyhnout se tak vyplácení důchodu, mám na mysli problém „zbytečného umění“ – jestli bych vůbec začal tvořit za předpokladu, že mé umění nikdo nikdy neuvidí? Zatím tápu. Nemám se o co opřít, protože taková situace se nedá vůbec nasimulovat. Ale báseň bych si na ostrově určitě napsat mohl, třeba větví do písku při odlivu:

*všechno je možné
včetně lásky
abych nemusel vstávat
zemřely dvě slepice*

Po básni třeba něco z cyklu „těžké kresby“:

Za časného rozbřesku se vydávám na zahradu v botách plných rosy a v radostném očekávání kladu jednu nohu před druhou. Na konci zahrady mám totiž cihly. Uchopím tu nejhezčí, donesu do ateliéru, zbrousím a nakreslím na ni kousek svého přřavého světa.

Všechno začal Duchamp se svou „fontánkou“, potom Christov zakryl plachtou kaňon a v Itálii Fontana rozřízl malířské plátno, aby malíř, jak se sám tvůrce vyjád-

Marian Palla:
Ohnutá lžička.

řil, zjistil, co je za ním. Dnes bych za plátno normálně nakoukl a měl klid. Ale kdo by takové „nakouknuté“ plátno potom koupil? A neměla by jít, v tom případě, cena dolů, když už bylo použité?

Abych se uklidnil, připravil jsem si plátno na Sešvihaného, ale váhám mezi fyzickým sešviháním a decentně namalovanými švihanci štětcem. Uvidíme... Neuvidíme!

Vyrobil jsem si bič a obraz na dvoře pořádně seřezal, nastal však problém – ten obraz vypadal moc hezky. Proto jsem ho nakonec trochu zašudlil, ale ani

to nepomohlo, pořád zůstával zbytečně estetický, tak jsem ho přemaloval, aby ty švihance zmizely, a bič hodil do dřevárky.

Začínám znovu, a podobně jako přemalovaný obraz, i tyhle jednoduché věty jsem několikrát přepisoval, ale jsem rád, že jsem kvůli tomu nemusel sešvihat monitor. Jistě, tahle logika se zdá lehce morbidní, podobně jako člověk, který vám počítá váš čas...

K tomu účelu jsem si sehnal vlastního Mefistofela (Josefa Zajíčka, zkušeného matematika), aby mi odpočítával dny do mé smrti. Domluvili jsme se, že mu za každých 100 dnů zaplatím jednoho panáka. Zajíček však začal tvrdit, že za takovou cenu bude počítat jen 10 let, nakonec jsem to usmlouval a shodli jsme se na 20 letech a jednom panáku rumu po 100 dnech.

Během psaní textu jsem mu poslal mail s prosbou o časových údajích, od kdy mi to počítá, kolik let mám za sebou atd. Souhrnem jsem to tušil, neboť se každý třetí měsíc zastavoval na panáka a hned mi také hlásil příslušné číslo, ale přesně jsem si to nepamatoval. Přišla následující odpověď:

Zdravím,

začalo to 3. 12. 2002, bylo to taky sto káv do konce Kabinetu Múz, a naše odpočítávání začalo číslem 7300... devět let, tedy 3. 12. 2011 s tím, že 6. 12. to bylo číslo 4100... a to je 41 zbývajících půlek R do dvaceti let 3. 12. 2022... nepočítám s přestupnými roky a tak tam možná nějaký den vyskočí... dal jsem jen 365 x 20, ale to je detail... tak že někdy na začátku března na viděnou s další stovkou. Josef.

(Kabinet Múz – brněnská kavárna, Zajíček si v ní dával každý den jednu kávu.)

Máme ústní úmluvu, že pokud přežiji jeho počítání, začne mi platit za každých dalších sto dnů zase panáka on. Mám dojem, že nějak podobně fungují pojišťovny.

Ale zanechme pochmurných hrátek s osudem a zamysleme se nad krásou konce. Může být vůbec něco krásného na samotném konci? Může. Jsem přesvědčený, že konec světa bude opravdu krásný. Lidé si začnou vážit okamžiku, podobně jako Li-Po u jezírka s lotosem a vínem, nebo se servou nad posledním kanystrem benzínu.

Prší!

Pardon, neubráníl jsem se přerušení myšlenky, protože opravdu začalo pršet, i když Li-Po nemá nic společného...

Myšlenku jsem nedokončil, někam prostě kvůli dešti zmizela. No a jsme u toho! Kam mizí nedokončené myšlenky? Přece se jen tak nevypaří jako propisovací tužky?

Těch otázek je spousta a byla by škoda, pokud by nastal konec světa právě v okamžiku, kdy pořád ještě

nevíme, kam mizí nedokončené myšlenky, stejně také zemědělec by asi uvítal, kdyby konec světa nastal až po sklizni, na rozdíl třeba od vězně, který by ho možná uvítal před nástupem trestu.

A jak to dopadlo se *Sešvihaným*? Zašel jsem do koupelny, umyl si nohy, výjev zachytil na plátno pomocí štětce namočeného v hlíně a ze *Sešvihaného* vzniklo *Umytí nohou* (datováno 20. 12. 2011 ve Střelcích, kolem osmé hodiny večerní).

Naštěstí *Umytí nohou* již neoplývalo zbytečnými detaily a já se mohl vrátit k tomuto textu, podobně jako starý děda k nakousnuté okurce, a navíc jsem měl čisté nohy.

A teď rychle k té zbytečné dvojtečce na začátku textu. Není to chyba. Je to obyčejný zámysl autora, jenž chtěl tímto symbolem vyjádřit tomuto symbolu poklonu, neboť dvojtečka je jako primabalerína: *Používá se pro*

Marian Palla:

Dne 20. 12. 2011 jsem si umyl nohy.

uvozování přímé řeči (citace), uvození výčtu (přístavkové povahy), mezi předtiskem a vlastním údajem (zejména ve formulářích), pro zápis časových údajů, pro označení poměru (či dělení v matematice), k vyjádření sportovního skóre, pro zápis obyčejného měřítka, map, nebo pro signalizaci vysvětlení/odůvodnění (ve smyslu výrazů totiž, tj., a to, neboť kdyby, drby, brk, atd.).

Možná byste mohli namítnout, že další dvojtečky ještě v názvu již netřeba, když se pod ním sama zje-

vuje... Ne, ne! Dvojtečka v názvu se nacházet musí, protože jinak by tu druhou dvojtečku (pod názvem) smazal pečlivý korektor, chápaje ji jako překlep, nebo dvě tečky nad sebou.

Jsem rád, že jsem zachránil právě tuto dvojtečku. Pokud totiž bude existovat, vždycky se za ní může ještě něco objevit, samozřejmě i konec, ale nic lepšího než tuto dvojtečku na záchranu světa zatím nemám.

Střelice 31. 12. 2011

Několik patron – poučení z přírodních katastrof

(p)

HELENA ŠTORCHOVÁ

Na Zemi je nás již přes sedm miliard a toto číslo stále roste. Rozmanité civilizační výtapy, ať již objev luku, pluhu, parního stroje či syntetických hnojiv byly vždy následován rychlejší populací růstem. Jak se v tomto ohledu projeví internet, zatím nemůžeme říct. Rýsuje se však určitá naděje, že se perpetuum mobile trvalého růstu populace poněkud zadrhne. Internet totiž přináší vzdělání i do nejzapadlejších končin světa, a to nejen mužům, ale také ženám. A ty si pak uvědomují, že jsou na světě i jiné možnosti seberealizace než rození dětí a péče o ně. Že by mohly studovat, stát se učitelkami, lékařkami, úřednicemi nebo třeba badatelkami. Že jedno nebo dvě děti k naplnění mateřského poslání plně postačí.

Tak tomu ostatně kdysi v pradávných dobách lovců a sběračů i bylo. Ženy dlouho kojily, putovaly se svou tlupou za zvěří a lískovými oříšky. Nerodily děti tak rychle za sebou, jak se stalo zvykem v pozdějších zemědělských kulturách. Teprve když se lidé usadili, měli dost jídla i mléka po celý rok a orná půda volala

po další pracovní síle, přibývaly děti v ročních intervalech. Hustší osídlení mělo za následek zrod epidemií a dětských nemocí, což jsou nástroje přírody bránící přemnožení určitého druhu. Ještě v předminulém století bývalo na evropském venkově běžné, že se z jedenácti dětí dožily dospělosti jen dvě, což dále zvyšovalo tlak na plodnost žen. Dosud existují početné komunity, kde je hodnota ženy dána počtem jejích dětí, zejména synů. V zapadlých končinách Indie se rodina zbavuje neplodné ženy někdy třeba i vraždou.

Tisícileté zemědělské kultury tak přinesly porobení ženám, zhoršení kvality jejich života ve srovnání se dávnými časy lovkyně veverek a sběraček ostružin. Nová naděje se rozsvítila až v euroatlantické civilizaci, která dala ženám emancipaci, volební právo a rovnost před zákonem. Poprvé od mezolitu stojí žena opět po boku muže, formuje chod věcí veřejných, rozhoduje o počtu svých dětí. A tato civilizace že by čelila hrozbě kolapsu? Kdepak, sotva poodrostla dětským střevíčkům, svůj zlatý věk má před sebou. Přináší reálnou šanci na přirozené

zbrzdění populační exploze, bez genocid a masového umírání hlady. Energii, kterou by jinak ženy věnovaly roztáčení smrtící spirály populačního růstu, mohou věnovat svému okolí, péči o přírodu, kulturu a vědění.

Přesto však na Zemi dochází a bude docházet k lokálním pohromám, dočasnému rozpadu společenských struktur. Je dobré být na podobné situace připraven a ve zdraví je přežít. Ráda bych se podělila o několik postřehů z mohutné povodně na severu Moravy v roce 1997 a o vzpomínky své kamarádky na řádění hurikánu Katrina v USA roku 2005. Obě události vykazaly některé společné rysy. Jako nejdůležitější se ukázaly informace, voda, energie, životní optimismus a vyvážená strava.

Informace

Nedostatek informací o skutečném dění brání člověku se racionálně rozhodnout. Je třeba zapomenout na televizi, noviny, mobilní telefon a internet. Když se s hukotem řítily železobetonové mosty v Jeseníkách, běžela v televizi estráda. Poslední televizní zprávy, než se vypnul proud, ukázaly reportérku v holínkách stojící ve vodě na poslední příjezdové komunikaci k našemu městu. Mávla rukou k horám a řekla, že o lidech tam dále nejsou žádné zprávy. Podobně v rozsáhlém suburbánním pásu New Orleans lidé dva dny netušili nic o rozsahu zkázy. Ráno svítilo sluníčko a má kamarádka považovala záběry vrtulníku sbírajícího přeživší lidi ze střech za banální akční film. Teprve sousedka, bulharská operní zpěvačka, která získala zprávy od své matky z Evropy, spustila poplach. V době katastrof je nutno naslouchat lidem, ověřovat informace, pozorovat oblohu a zvířata. A zachovat chladnou hlavu.

Voda

Kupodivu první věcí, která o povodních dojde, je pitná voda. Je jí zoufale zapotřebí nejen k pití, ale i k mytí

a čištění zubů. Těm je potřeba věnovat zvýšenou péči, jsou zrádné. V době živelné pohromy nefungují zubaři a umýt na sepsi je snadné a rychlé. Je dobré mít v zásobě několik litrů balené vody, vyčistit starou studnu a vědět, kde je v lesích studánka. Pokud prší, je možno použít i vodu dešťovou. Zuby lze čistit žvýkáním mladých vrbových větévek, tím se ušetří pitná voda.

Energie

Na elektřinu se nelze vůbec spoléhat. Pokud je její dodávka přerušena, je zapotřebí vypnout všechny spotřebiče, především ledničky a mrazáky, vyčistit je. Když se evakuovaní lidé z New Orleans vrátili po několika měsících domů, našli své byty zamořené plísněmi ze zkažených potravin. Teplo zajistí oheň a malá kamínka na dřevo, je na nich možno i převařit vodu. Měla by být v každé domácnosti, stejně jako tučtí voskových svíček, samozřejmě i zápalky. A je dobré vědět, že při úplňku se dá číst, pokud je jasná obloha.

Potravin

Je vždy dobré mít doma určité zásoby potravin, které vydrží a dají se dobře konzumovat. Výborné jsou ovesné vločky, med a také třeba semínka merlíku quinoa, oblíbené plodiny jihoamerických Indiánů. Ta zachovávají klíčivost. Lze je proto vysít na vrstvu vlhkého novinového papíru, po několika dnech vyklíčí. Čerstvé klíčky jsou cenným zdrojem potravinových doplňků, především vitamínu C. Bez něj je člověk v našich zeměpisných šířkách ztracen. V létě je céčko přítomné v čerstvé zelenině, ale zima je vždy kritická. Naši předkové připravovali na zimu kysané zelí, sušili křížaly a šípky. Eskymáci sice jedí i syrové maso velryb, avšak nadevše si cení bobulí – brusinek, borůvek, kaliny a dalších keřů. Eskymácké ženy tráví krátké arktické léto sběrem plodin tundry, používají k tomu hřebeny z velrybích

kostic. Bobule sušily na sluníčku, v zimě je lidé jedli každý den. Zajíc či divočák s brusinkovou omáčkou je pozůstatek potravních zvyklostí našich předků z doby ledové. Bohužel, borůvek a brusinek je v našich lesích málo, nestačily by. Několik sklenic kysaného zelí, či například šťáva z bezinek je snadno dostupná a dlouho vydrží. Změny způsobené dlouhodobým nedostatkem vitamínu C jsou nevratné a končí smrtí. Kurděje bývaly postrachem námořníků, než s sebou začali vozit náklady citronů. Na kurděje zemřel mj. Vitus Bering, dánský mořeplavec v ruských službách, který objevil roku 1741

bylo nutno v noci hlídat se zbraní. To však spíše kvůli bezmocnosti policie a aktivaci místních gangů. Zločinci, opilí náhlou beztrestností, pochodovali v pravé poledne s automatickými zbraněmi na ramenou. Lidé i policie se schovávali. Tehdy však ohrožení začali zasáhnout za jeden provaz a zorganizovali domobranu. Největším problémem byl nedostatek střeliva. Puška se našla skoro v každé domácnosti, avšak jen několik patron. V běžném životě člověk s dlouhými přestřelkami nepočítá, zatímco gangy měly munice dost. Příchod armády po dvanácti dnech byl právem vnímán

Import neřestí v globalizovaném světě

Často jste mě slyšeli, jak jsem si stěžoval na utrácení žen, často na hýření mužů, a to nejenom v soukromém životě, ale i v úředních funkcích. Také jsem vytýkal, že naše obec churaví dvěma krajními neřestmi, totiž lakotou a přepychem – a to jsou morové rány, které vyvrátily všechny velké říše. Čím lepší a radostnější je den ze dne postavení našeho státu, čím více roste ve světě naše politická moc, tím větší obavy mne naplňují: Vždyť už jsme se dostali i do Řecka a do Asie – a tyto země jsou přeplněny všemožnými svody k nepravostem! Vždyť už saháme dokonce po královských pokladech! Jen aby tyhlety neblahé poměry nezdolaly spíše nás než my je!

Livius – Dějiny. Přel. P. Kucharský a Č. Vránek.

Aljašku. A život vzaly i mnoha zlatokopům. Nedostatek vitamínu C v kombinaci s nedostatkem stravy se začne projevovat již po několika dnech oslabenou imunitou. K dalšímu oslabení obranyschopnosti těla přispívá deprese a špatná nálada.

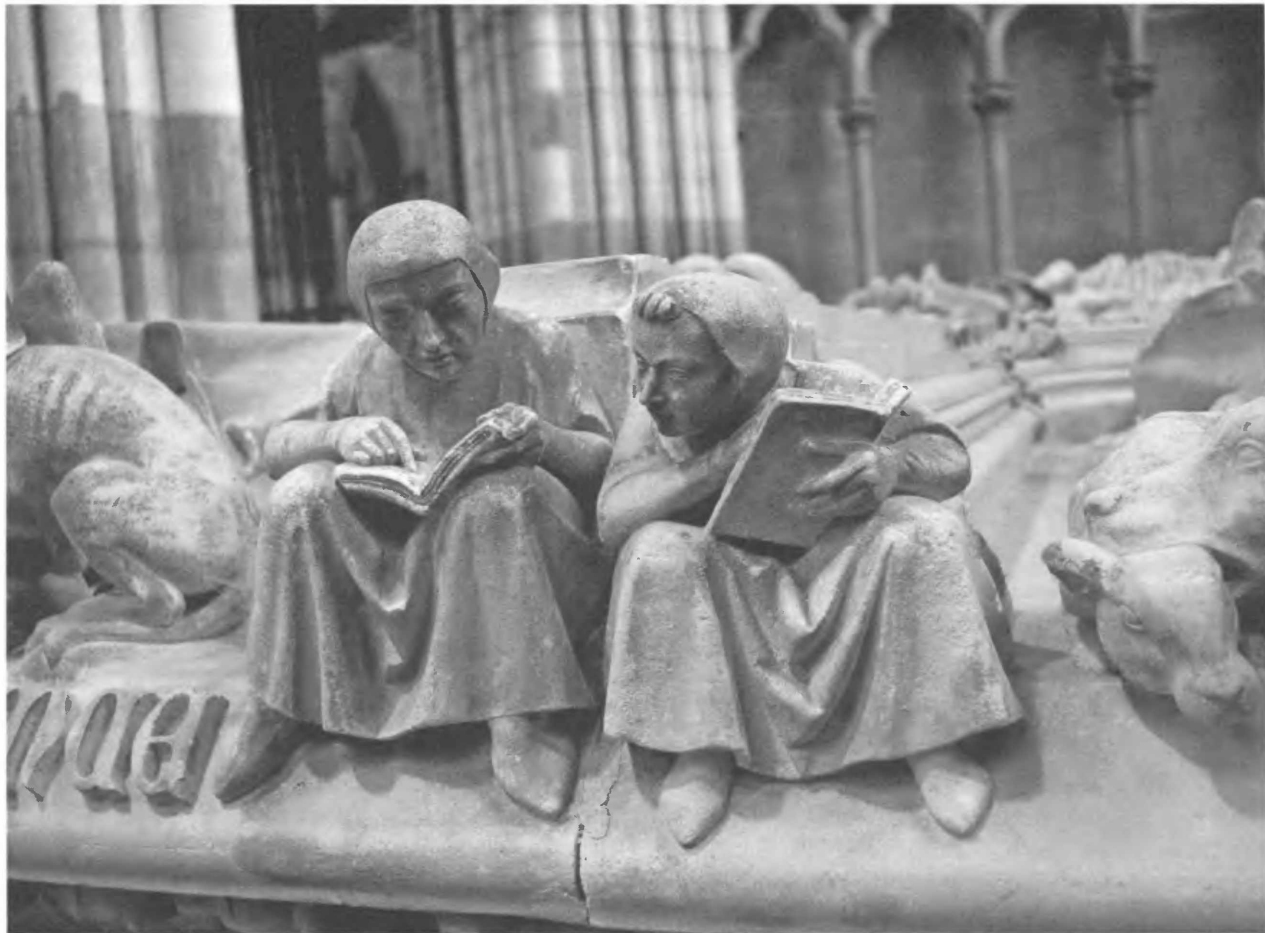
Životní optimismus

Na severní Moravě trvala krizová situace jen krátce a lidé byli na sebe hodní, pomáhali si víc než jindy. Naopak největším šokem pro mou známou z New Orleans byla rychlost, s jakou zmizel pověstný americký optimismus a vstřícnost. Lidé první den sdíleli potraviny, slibovali si pomoc, třetí den si již zbylý chleba začali krást. Auto

jako velmi opožděný. Důležité je asi vědět, že situace je zlá, avšak pomine. Pomáhat druhým, ale spoléhat se hlavně na sebe a nejbližší přátele.

V době kolapsů platí více než jindy – veselá mysl, půl zdraví. Ostatně v prostředí globální civilizace se vždy najde místo kam utéct, všechny dosavadní pohromy byly jen lokální. A je jisté, že naše planeta může sedm miliard lidí slušně uživit, pokud se zbrzdí a posléze zastaví populační růst a lidé se obrátí k obnovitelným přírodním zdrojům. Vzdělání a kultura dostupná co nejširším vrstvám k tomu dopomohou. V tomto směru došla nejdál naše západní euroatlantická civilizace.

Mohli bychom si aspoň někdy přestat sypat popel na hlavu a hledět do budoucnosti s mírným optimismem.

Čtenáři na renesančním náhrobku v St. Denis připomínají, že jedním ze základů evropské civilizace je čtení a rozjímaní nad knihami.

Krize na pokračování

Teorie katastrof používá výraz „kaskádový efekt“ pro události podobného typu, jakým bylo Velké východojaponské zemětřesení z 11. března roku 2011. Nejsilnější zaznamenané zemětřesení japonské historie o síle 9 nejprve zpustošilo severovýchodní pobřeží, které se propadlo o 60 cm a dokonce posunulo zemskou osu o 25 cm, čímž se náš den zkrátil o skoro dvě mikrosekundy. V každém případě se jednalo o jedno z největších zemětřesení lidské historie.

Ale to nejhorší teprve přišlo. O půl hodiny později od moře přicházel hluboký znepokojivý zvuk rostoucí černé vlny, která smetla domy a unášela auta. V přístavu Miyagi vyrostla na 16 m! Místy pronikla až deset kilometrů do vnitrozemí. Zničila sto tisíc domů a dvacet tisíc lodí. Dvě třetiny z 24 000 mrtvých byli lidé nad 60 let, nejenom proto, že Japonsko je země stárnoucích lidí, ale také je pro ně mnohem obtížnější uniknout žívlům. Zatímco u předcházejících zemětřesení většina lidí zahynula pod troskami domů, při této katastrofě se lidé hlavně utopili. Tsunami přerušila vedení plynu a docházelo k apokalyptickým požárům nad tmavou, bahnem pokrytou zemí.

Krize dále pokračovala. Tsunami zasáhla čtyři japonské jaderné elektrárny. Nejhuř byla postižena Fukušima, kde výška tsunami byla větší než 10 m a pravděpodobně dosáhla až 14 m, zatímco zařízení elektrárny bylo konstruováno na tsunami výšky necelých šest metrů. Vlna smetla nevhodně nízko umístěné elektrické rozvody čerpadel, které nebyly nijak chráněny, a reaktory ztratily možnost běžného chlazení. Došlo k přerušení

elektrických sítí, vodovodů i mobilního telefonního spojení. Ještě tři dny po katastrofě se nedařilo kontaktovat celé velké části pobřeží. Mezitím se rozeběhla jedna z největších humanitárních akcí. Na místa začaly proudit desítky tisíc dobrovolníků a záchranných týmů. Američané svoji misi nazvali Operace Přítel.

Disciplinovaný zmatek v rozpadající se zemi

Napětí bylo velké nejenom kvůli jaderné havárii, ale japonská meteorologická služba varovala před dalším velkým zemětřesením o magnitudě 7. Premiér Kan situaci označil za nejhorší poválečnou krizi. Menších otřesů, z nichž každý by vyděsil obyvatele Evropy, bylo kolem sto padesáti. Odstávka jaderných elektráren hrozila přerůst v národní blackout. Okamžitě byla za obrovských zmatků zastavena většina vlaků. Tokio a okolní prefektury byly rozděleny na pět skupin, které měly být střídavě každé tři až šest hodin vypínány. Firmy nejprve zhasly reklamy. V zemi zavládl disciplinovaný zmatek. Lidem se zdálo, že během několika hodin se čistá a blahobytná země začíná rozpadat. Zemětřesením a nedostatkem elektřiny byly postiženy i velké rafinerie, takže se u benzínových pump tvořily pětihodinové fronty, anebo benzín prostě došel. Během jednoho dne bylo vyprodáno mnoho potravin, protože se zhroutila distribuce. Nečekaně vystoupil císař Akihito s projevem, ve kterém ocenil hrdinství lidí a vyzval je k vzájemné solidaritě.

Kaskáda krizí se nejvíc projevila v jaderné elektrárně Fukušima 2. Automatická čidla ještě v průběhu zemětřesení zastavila provoz. Vlna smetla chladicí systém. Jaderné palivo se začalo zahřívat a tavit. Druhý den ráno

došlo k výbuchu vodíku uvolněného rozkladem vody. Horká pára začínala do okolí vynášet radioaktivní látky. O další den později padlo rozhodnutí reaktor chladit za každou cenu, aby se předešlo roztavení základů a tím obrovské radioaktivní kontaminaci. Byla použita mořská voda, přestože se vědělo, že korodované části elektrárny již nebude možné použít. Zároveň vlastníci, tedy Tokyo Electric Company (Tepco), spustil mediální „mlžnou clonu“, ve které zamlčel skutečný rozsah havárie. Tepco byl navíc již dříve známo, protože se snažilo zahladit nehodu v jedné ze svých elektráren. Teprve po několika měsících se ukázalo, že firma prvních deset dní nebyla schopná, či spíš ochotná informovat vládu o skutečném rozsahu havárie.

Radioaktivita dál stoupala. Radioaktivní mrak byl unášen ve směru převládajících větrů dokonce i nad místa, kde byli evakuováni lidé. Seděli na lavičkách, kolem si hrály děti a nad nimi visel větší zdroj radioaktivního záření než u nich doma na evakuovaném dvorku. Tepco tuto situaci monitoroval, ale lidi varováni nebyli. A to se, prosím, stalo v Japonsku, jedné z nejpokročilejších zemí světa.

Následovaly další, nepřiliš úspěšné pokusy o chlazení z vojenských helikoptér nebo z vodních děl, jaká se používají proti demonstrantům. Na počátku druhého týdne po katastrofě se lidí začínala zmocňovat únava, smutek a vztek. Autority v Miyagi začaly připravovat masový hrob pro tisíc lidí. Místní krematorium vyzbrojené obrovským chladicím boxem si stanovilo harmonogram kremací, které prakticky nepřetržitě poběží další dva roky. Lidé měli pocit, že i smrt už je industrializovaná.

Kde začít?

Místní lidé, dobrovolníci a záchranáři stáli před běžným problémem: Kde začít s likvidací havárie? Celá krajina byla pokrytá „toxickou polévkou“ složenou z bláta, oleje a různých, někdy i radioaktivních zbytků. Z Fukušimy

občas stoupal bílý proud páry obsahující radioaktivní jód. Vítr jej roznášel po okolních prefekturách, a to včetně hlavního města, kde byl detekován i v tokijské vodě. Nastal „run“ na balenou vodu, protože zejména maminky se obávaly o své děti.

Do zasažené oblasti se určitá forma řádu vrátila až třetí týden, kdy bylo obnoveno elektrické vedení, vodo-
vod a pravidelné dodávky potravin. Japonci, kteří si jinak potrpí na soukromí, snášeli provizorní hromadné ubytování v evakuačních centrech sice mimořádně skvěle, ale pocit bezdomovectví si přece jen vybíral daň. Deprese, nespavost a drobné „sousedské“ hádky se staly běžnou částí dne. Do evakuačních center přicházeli nejenom psychologové, ale také hudebníci a herci malých scén. Potřeby evakuovaných se proměňovaly – první dny bylo nutné zajistit potraviny a nocleh, ale později se víc jednalo o pocit bezpečí a obnovu dokladů. Bylo nutné ukázat, že se něco děje a situace není bezvýchodná. Objevovaly se zprávy o vykrádání domů, ale naštěstí byly většinou nepravdivé.

I během třetího týdne pokračoval únik radioaktivity. V moři byly naměřeny hodnoty víc než tisíckrát překračující limity, což indikovalo vážné poškození základů elektrárny. Přesto docházelo k hloupým nehodám. Tři dělníci byli posláni do kontaminované oblasti třetího reaktoru, kde stáli ve zhruba patnácti centimetrech silně radioaktivní vody. Přitom jenom jeden z nich měl holínky. Ostatní dva skončili v nemocnici s plošnými ranami podobnými spáleninám. Objevilo se další, tentokrát doopravdy závažné nebezpečí – stopy plutonia v půdách kolem elektrárny.

Zatímco koncentrace radioaktivního jódu rychle klesaly, plutonium indikuje velmi vysokou teplotu uvnitř reaktoru a zároveň praskliny jdoucí až do jádra stavby. Přesto se dělníci rozhodli i za těchto nebezpečných podmínek, kdy během jednoho dne dostávali až roční dávku radioaktivity, zůstat v práci. Byla to směsice pracovního hrdinství i prosté nutnosti udržet si práci.

Zejména subdodavatelé věděli, že pokud by v této chvíli dali přednost zdraví svých pracovníků, v budoucnosti by žádnou zakázku od Tepco nejspíš nedostali.

Cena paměti

V evakuačních centrech zatím stále zůstávalo skoro dvacet tisíc lidí. Příbuzní i cizí lidé si rozebírali staré osamělé muže a ženy a nabízeli jim nový domov. Zvláštní péče byla věnována sirotkům. Dobrovolníci, kteří odstraňovali trosky domů, byli instruováni, aby stranou dávali nalezená rodinná alba. Bedny s rodinnými relikvii vyplnily celou tělocvičnu základní školy. Fotky byly omyty a usušeny na šňůrách. Odehrávaly se zde ty

Teplota místnosti je jiná, když se zahřívá, než když vychládá.
I když se v obou případech naměří v dané chvíli stejných
např. dvacet stupňů.
-koko-

nejemočnější scény, protože lidé nad fotkami pochopili, že ztratili své blízké i domovy, která léta budovali. Opět se ukázalo, že duševní zdroje – city a paměť – jsou pro postižené stejně důležité jako věci a peníze.

Již koncem druhého týdne se rozproudila diskuse o příčinách katastrofy. Zatímco Tepco tvrdil, že krize těchto rozměrů se předem nedala odhadnout, skupina seizmologů, např. profesor Kodžiri Irikura z Kjótské univerzity, upozorňovala, že Fukušima neměla vhodný systém zabezpečení. V podstatě stačilo, aby náhradní čerpadla a elektrické vedení byly umístěny v nějaké odolné místnosti, anebo alespoň, jako je tomu v jiných elektrárnách, na nějakém výše položeném místě, třeba na střeše. Ze všech čtyř pobřežních jaderných elektráren s celkem čtrnácti reaktory totiž jenom Fukušima ztratila svůj náhradní chladicí systém.

Jiná firma – Japan Atomic Power Co. – obehнала náhradní elektrické generátory v jaderné elektrárně

Tokai třímetrovou zdí, což i za tsunami postačilo k jejich ochraně. Kromě toho seizmologové již před několika lety varovali, že zemětřesení, které se může odehrát zhruba ve stejných místech, kde k němu později skutečně došlo, vytvoří velkou tsunami. Profesor Yasuhiro Suzuki již v roce 2005 chtěl na vládě, aby podnikla okamžité kroky k zabezpečení Fukušimy.

Geologové již dříve odkryli hluboko ve vnitrozemí sedimenty pocházející ze starších, obrovských vln tsunami, které dosahovaly výšky až 40 m. Ale i v poměrně nedávné době, v letech 1611, 1896 i 1933, Japonsko zažilo poměrně velké vlny, které zahubily až 22 000 lidí. Seizmologové mezitím upozornili, že nejméně dvě japonské jaderné elektrárny leží v místech, kde

se očekává zemětřesení o amplitudě asi 8. Navíc tvar pobřeží může zesilovat různé vlivy a vést k vysokým lokálním vlnám. Dalším nebezpečím je takový typ zemětřesení, který při desítkách menších otřesů vede ke „ztekucení“ sedimentů, které pak stékají po svazích a berou s sebou domy.

Kameny označují tsunami

Na pobřeží blízko Fukušimy je možné dohledat několik kamenů z posledních staletí. Nesou podobný nápis – upozornění, že vlny tsunami dosáhly až k těmto kamenům a varování před stavbou v níže položených oblastech. Pokud by lidé tato varování brali vážně, pak by i zvědavý místní středoškolák dovedl odhadnout, že stavět jaderné elektrárny níž, než je hranice vyznačená kameny, je prostě hloupost. K tomu není zapotřebí žádný sofistikovaný matematický model.

Rythmus stavby, rytmus světa, který má fungovat ve světě viditelném i neviditelném, katedrála St. Denis u Paříže.

Podobně i v Čechách existují povodňové značky, takové milé kousky historie, kterou už nikdo nebere vážně. Ale i některé mapy vojenských mapování (jsou přístupné na www.geolab.cz) ukazují rozlivy vod za povodně. Zde byl ovšem důvod jiný – bylo zapotřebí vytipovat místa, kde by i za velké vody šla děla přetáhnout na druhou stranu říčky. Porovnávali jsme mapy rozlivu kolem říčky Smědě s povodňovou situací těžce zasaženého Frýdlantska roku 2010. Rozdíl byl hlavně ten, že tehdy se v záplavové oblasti nestavělo. Prostě taková malá česká Fukušima.

Historie se možná nevrací, ale občas se přihlašuje. Co se týče paměti, je možné jít ještě hlouběji do historie – do antických análů, které v sobě obsahují

Tíživá předtucha

K Římanům se sice ještě nedostala zvěst o této těžké ztrátě, ale i tak leželo na všem jakési tíživé mlčení a tichá předtucha, jaká se obvyčejně už předem zmocňuje duší citlivých na blížící se nebezpečí.

Livius – Dějiny. Přel. P. Kucharský a Č. Vránek.

pozoruhodný soubor pozorování, jak funguje historie. Tři roky jsem četl jen odborné knihy a k tomu zhruba sedmdesát svazků antické knihovny. Pokud dnes tuším něco o životě, tak to je díky Hérodotovi, Thúkydidovi a Euripidovi.

Japonská psychologická záhada

Jedna z největších záhad japonského jaderného průmyslu je, jak to, že Japonci vůbec věřili ve stabilitu a bezpečí svých jaderných elektráren, které jsou v několika případech postaveny na místech, kde v Evropě by se člověk bál postavit i kravín. Odpověď nás pravděpodobně zavede do techno-optimistické atmosféry šedesátých let, kdy se Japonsko stávalo světovou velmocí ve výrobě chytré elektroniky. Vypadalo to tehdy, že se může stát světovým technologickým vůdcem, ale že je zapotřebí,

aby bylo částečně soběstačné v surovinách a energiích. Jak je vůbec možné, že jediná země na světě vystavená v Hirošimě a Nagasaki nukleárnímu výbuchu, tak rychle změnila svůj názor na jádro?

Celý tento proces zřejmě začal na olympiádě v Tokiu v roce 1964, kdy země ze sebe konečně setřásla stín 2. světové války. V roce 1970 následovalo pověstné Expo v Ósace, které dodnes patří mezi nejvíc úspěšná expa všech dob. Návštěvníky vítal neon s nápisem *Bezpečná, čistá a laciná – to je energie budoucnosti*, který upozorňoval, že pavilon je zásoben energií z nově otevřené jaderné elektrárny Tsuruga. Elektrárny daly lidem zaměstnání a japonská vláda velkoryse zaplatila okolním městům rozvoj infrastruktury. Lidé na vlastní oči

viděli modernizaci země a rozvoj nových technologií. Bylo snadné věřit na pokrok a techniku.

Přehnaný techno-optimismus tehdejších let je dnes kompenzován stejně nevyváženým techno-pesimismem. Stačilo totiž doopravdy velice málo – umístit náhradní čerpací systém na vyvýšené místo, aby se Japonci mohli chlubit, že všechny čtyři jaderné elektrárny přečkaly jedno z největších zaznamenaných zemětřesení vůbec a že před sebou mají dalších padesát let bezpečného provozu. Mohl to být triumf energetiky.

Tsunami v Athénách

A co z této kaskády na sebe navazujících krizí vyplývá pro nás? Skutečné nebezpečí je synergické a kombinuje v sobě přírodní a lidské procesy. Samotné zemětřesení by bylo katastrofou, ale japonská společnost by je

překonala jako mnoho jiných předtím. Samotná havárie jaderné elektrárny by se za normálních okolností – dostatku proudu a volných komunikací – nikdy tímto způsobem nerozšířila.

Český masív je relativně stabilní a větších zemětřesení je zde málo. Ale naproti tomu klasickou sopečnou oblastí čas od času sužovanou vlnami tsunami je celé Středozeří. Kvůli tsunami přenesli v mytických dobách Athéňané své sídlo dál od moře. Nebezpečí velkého zemětřesení dál trvá nejméně ve třech kritických oblastech – v Tokiu, v Mexiku a v San Francisku.

Jenže v případě velké ropné skvrny v Mexickém zálivu i Fukušimy jsme viděli, že skutečné nebezpečí hrozí také od lidí. U ropné skvrny se jednalo o provázání amerických státních úředníků se soukromou firmou, která údajně na společné večírky objednávala i prostitutky. U firmy Tepco se jedná o aroganci vlivného energetického giganta. V posledních letech pozorujeme čím dál rychlejší oběh odložených politiků. Místa, jaká dřív bývala v rukách běžných administrátorů či manažerů, jako je třeba post ředitele většího muzea nebo chráněné krajinné oblasti, jsou čím dál častěji obsazována podle politických zásluh. Na polostátní ČEZ jsme si již nějak zvykli, ale riskantní by bylo, kdyby Státní úřad pro jadernou bezpečnost měl být jednou obsazen zasloužilým hlupákem.

Další jaderná havárie bude podle znalců nejspíš v Číně, protože setkat se s úředníky čínského úřadu pro jadernou bezpečnost je téměř nemožné, takže kdoví na základě jakých odborných či spíš stranických příkazů jsou čínské jaderné elektrárny řízeny.

V těchto měsících, kdy píšu tyto řádky (podzim 2011), reviduje Světová agentura pro jadernou energetiku bezpečnostní kritéria pro provoz a bezpečnost jaderných elektráren. Hlavním problémem zde není, že by se na nějaké riziko zapomnělo, ale průkaznost celého procesu. Čtrnáctistránková vyhláška japonských bezpečnostních kritérií pochopitelně obsahovala bod týkající

se tsunami, ale byl příliš obecný a jednotlivé jaderné firmy volily vlastní výklad. Stát je dnes kritizován za to, že nedokázal uhlídat přísnější variantu výkladu. Podle probíhající diskuse to vypadá, že v konkrétním případě tsunami bude jednak provedeno matematické modelování dopadu velkých zemětřesení na elektrárny, jednak historická analýza podobných událostí za posledních nejméně tisíc let.

Dalším nutným navrženým krokem je transparentnost procesu. Geologická dokumentace evropských jaderných elektráren, a to včetně Temelína, obvykle obsahuje víc než deset tisíc stran různých měření, posudků a analýz. Větší část tohoto vědecko-technického labyrintu pochází z doby před výstavbou elektrárny, a tedy je tři nebo čtyři desítky let stará. Zprávy jsou psané v národních jazycích na psacích strojích a uložené v prakticky nedostupných archivech. Vývoj zde směřuje k sestavení dejme tomu stostránkových syntetizujících zpráv jak v národním jazyce, tak v angličtině a jejich předložení k veřejné diskusi. Cílem je nejenom upozornění na největší bezpečnostní rizika, ale také nastolení důvěry. Před Fukušimou se Japonci na své elektrárny vesměs dívali s pýchou, ale dnes s obavami. Jaderná energetika se opět stala politickým tancem na tenkém ledě, protože je snadné zavděčit se voličům a zavřít provozy, ale obtížné je udržet stabilní a soběstačné energetické hospodářství.

Zabezpečení Fukušimy je rozvrženo na nejméně tři roky, ale nejspíš potrvá déle a bude dražší, než dnes předpokládáme. Jaderná havárie změnila způsob, jakým se díváme na jadernou energetiku. Nejlepším možným dopadem by bylo spojení německých a japonských sil při hledání levných a šetrných alternativních zdrojů. Ale také jsme si s pocitem mrazení uvědomili, jak rychle se mohou i velmi rozvinuté země propadnout do chaosu a jak nepromyšlených kroků jsou schopné – v jedné japonské prefektuře smetla tsunami 30 ze 100 evakuačních center určených právě pro tento typ krizí.

Konec světa na malém městě

Jak může chudnutí společnosti a celkovou transformaci poměrů přežít malé či menší město. Prakticky ve všech krizových scénářích se zdůrazňuje role infrastruktury – vodovodů, elektrických sítí, komunikací a kanalizace. V dobách relativní hojnosti má význam investovat do údržby města. Je nutné soustředit se na význam kritické infrastruktury – to je ta část infrastruktury, která je pro chod města nezbytná. Investice do silnice vedoucí k několika domům, které vlastní někdo spjatý s radnicí (překvapivě běžný jev), jsou vyhozené peníze, a ne investice. Paralelně s hmotnými investicemi je vhodné rozvíjet sociální a kulturní investice, které mohou být skoro zadarmo (přednáška v hospodě, sousedské divadlo, tanečnická s tombolou, společná mše za mrtvé), a přece vytvořit základ nějakého pocitu místní spokojenosti a bezpečí.

Přípravu na budoucnost můžeme shrnout do těchto bodů:

1. Vytváření místní komunity, která je znalá poměrů a nemyslí jenom sama na sebe. Vzniká např. kolem divadla, muzea, spolku rodáků apod., spolupracuje s radnicí.

2. Průběžné a dlouhodobé investice do údržby města a zejména kritické infrastruktury.

3. Pomalý rozvoj, který ponechává rezervy dalšího možného vývoje. Řada sídel se již dnes rozšířila tak, že prakticky nemá kam expandovat. Přibýlo lidí, je nutné dostavět školu, najednou nevyhovuje čistíčka atd. Dnešní expanze se stává budoucí brzdou.

4. Dnes jsme psychologicky zvyklí plánovat několik let dopředu, ale když se podíváme na úspěšné urbanistické plány jako např. v Hradci Králové, tak vznikaly s perspektivou dalšího století. Je nutné si obec i se všemi

(s)

nejistotami představit dejme tomu za 30 let a podle toho ji rozvíjet.

5. Klimatickým změnám se zřejmě nevyhneme. Při zásobování vodou myslete na to, aby komunální zdroj obstál i při dlouhodobé 30 % redukci srážek. Také se doporučuje ponechat volné místo, kam se dá vyvážet sněh, kdyby ho napadlo hodně.

6. Obec by měla mít v záloze pozemky s dobrou půdou, které zatím může pronajímat, ale v případě nouze rozdělit svým občanům na zahrádky.

7. Pro obec je výhodné mít vlastní les.

8. Teď už je na to většinou pozdě, ale vyplácí se taková struktura sídla, kdy je možné dojít na většinu důležitých míst, jako jsou škola, zdravotní středisko či úřady, pěšky. V Řecku nejprve zrušili malé místní školy a pak zrušili školní autobusy, které děti svázely do větši, ale vzdálenější školy.

9. Je dobré mít tržní místo a podporovat místní prodej nejenom zeleniny, ale také brambor či obilí.

10. Životně důležité bude najít způsoby, aby lidé utráceli své peníze tam, kde bydlí.

CK

Černýš (p) Jak zúrodnit nepřírodní biotop – zahradní rekultivace svépomocí

Někdy se stalo, že jsem se pustila do zúrodnění nějakého zapomenutého kouta. Jednou to bylo na staré zahradě, kde v zemi bylo spousta odpadků. Očišťování půdy od střepů, úlomků cihel a tašek, železných a plastových kousků a skla měl téměř mystický účinek, jako bych očišťovala sebe sama. Měla jsem tam pak zahradu asi 5 let...

Další takový projekt byl na vybagrovacím břehu rybníka u Českých Budějovic,

rybníční bahno je velmi úrodné... To bylo jen na jednu sezónu, ale pár brambor bylo, trochu cibule...

Nyní již přes 10 let hospodařím na asi 1,5arovém pozemku, který, jak jsem se později dozvěděla, patří asi 7 majitelům (na území proběhla „pozemková reforma“ a tento zbytek se rozdělil, aby lidi nebyli ošizeni o pár metrů...). Je to mezi polem, kde přestala fungovat meliorace, starou nepoužívanou cestou na severu a za ní dál na sever dubový háj na staré pastvině.

Jirka Sádlo zíral na kytky v tom háji a pak zapisoval snímky. Od té doby z části toho háje jednu za dva roky vyhrabují na podzim hrabanku – základ pro nový kompost. Na podzim proto, aby se zachoval jednoletý černýš, který se již vysemenil. Ten totiž hned od jara parazituje na trávě lipnici hajní, která v tom háji roste. Drží ji „v lati“, takže tam nemusím sekát trávu. Kdybych hrabala na jaře, zničím mladé rostlinky černýše, které raší dost brzy. Ale stejně se mi v tom háji stále více šíří srha říznáčka a „stopa bílého muže“ – jitrocel větši. Letos jsem srhu nestihla včas posekat, tak se i vysemenila. Dělá protivné drny. Daří se ji dobře likvidovat horkou vodou z uvařených brambor, jenže tolik brambor asi vařit nebudu. Taky v tom háji pleju. Je to takový můj obýváček, příjemný stín, občas tam rostou i hříby.

K tomu pleť – vytrhávám kerblík lesní před rozkvětem. Hodně jsem ho už z háje vypudila. Před pár lety se tam začal podivně šířit a utiskovat zvonky broskvolisté a lýkovec.

Zpátky k zúrodnění. Původní porost: převažují kopřivy, pcháček rolní, máta chlu-patá, pýr plazivý. Na vymezenou plochu k zúrodnění se nakladou větve z prořezaných křovin, hrabanka z háje, sláma, trochu hnoje a navrch zemina. Na to je potřeba spřátelený soused sedlák s bagrem a valníkem, se slámou a hnojem. Celá plocha se nakonec trochu urovná, neměly by čouhat větve, ty by

porazily plachtu, kterou na závěr nakladu po celé ploše. Původní experimenty zahrnovaly černou igelitovou, nyní používám černou netkanou (3 m širokou), vše zatíženo kameny. Nejlépe založit v předjaří, s hrabankou od podzimu. Na příští jaro už jsou zetlelé oddenky pýru. Dřevo zůstává nerozložené déle, ale pokud byla vyšší vrstva slámy a zeminy, tak to nevádí.

Jako první plodiny jsou dobré dýně. Olejná na ploše asi 7 x 7 m vytvořila vždy asi 33 dýní. Ať byly sazeny 3 sazenice anebo 6. Je plazivá a stíní velkými listy celou plochu a nedovolí růst plevelu. Ze zásoby semen v půdě nějakou dobu vyrůstají hlavně kopřivy. Z navezeného hnoje různé merlíky a lebedy. Časem se na zanedbaných záhonech objeví žabinec, hluchavka nachová, kokoška. Pětour, oba druhy, je potřeba mít velmi pod kontrolou. Z plodin jsou šikovné fazole na lusky – pěkně zakrývají záhon. Kompost není třeba každoročně rýpat, stačí projíždět povrch opakovaně kypřidlem. Ničí se tím semenáčky plevelů a kypří se jen vršek, což pro většinu plodin stačí. Postupně se při rytí zapracovává i podloží zemina. Postup kompostování by bylo dobré opakovat po cca pěti letech, dle možností. Včetně zakrývání plachtou. To znamená, že pro kontinuální zajištění úrody je potřeba mít alespoň dvě potřebné plochy.

Záhon na česnek (to už se trochu tématu vymyká). Teď se mi podařilo na druhé zahradě u Trhových Svin vymezit a ohraničit jeden záhon, asi 3,5 x 6 m. Z rozpadající se garáže vytahuji staré betonové tašky, které stavím svisle, tak, aby drážky do sebe zapadaly. Už při rozebírání té střechy jsem si okoukla, jak je snadno vytáhnout a přitom si nepodřít ruce o pískovanou lepenku, která je položená z nepochopitelných důvodů přes ty tašky. A ještě přes lepenku jsou docela zvětřalá prkna, jsou tam nejmíň 20 let... Shnilé dřevo

z té střechy zakládám do spodku kompostu... Postupně garáž rozeberu.

A ještě se musím vrátit k tomu, jak ty tašky postavím, aby nepadaly. Taký dlouhá historie. Napřed potřebuji kolíky, které zatluču do země, jsou z nějakého exotického dřeva. Vloni tady totiž chlapci sehnali asi dva kubíky odřezků z truhlárny. Nějak se pak nepohodli, tak jsem vše vykoupila. Spousta zajímavého materiálu. A jsou u toho taky asi metrové tyčky 2 x 2,5 cm. Vůbec nejdou zlomit. Tak je používán jako kolíky do země. Po roce ještě neztratily pevnost. Tak tyto kolíky natluču v lajně do země 3 ks na 2 m, tam, kde chci mít vnější okraj záhonu. Tak dobrou polovinu do hloubky. A pak potřebuji zase vodorovnou konstrukci – na to už asi rok skladuji dvoumetrovou a rovnou smrkovou palivovou kulatinu, do cca 12 cm v průměru. Měla jsem jednu protekci na blízké pile. Už tu pilu prý zrušili, asi proto, že napříště mi poslali sice taky kulatinu dvoumetrovou, ale 25 cm v průměru a ještě dost shnilou. S takovou já nic na malé cirkulárce nepořídím. Musela jsem si na zpracování najmout pána s motorovkou. Dříví se tak o 50 % podražilo. Takže ty krásné rovné kuláče v počtu 3 až 4 ks položím pěkně na sebe, tedy na zem, opřu je o kolíky a zevnitř záhonu poskládám ty tašky.

ANNA LEPŠOVÁ

Země musí být buď zdrojem myšlenek, nebo energie, říká Zakaria (f)

Významný americký politolog a veřejný intelektuál Fareed Zakaria se proslavil úvahami o post-americkém světě. Z jiného širšího úhlu se dívá na svoji zemi podobně jako se T. Sarazin dívá na Německo (v této knize viz Jak se Němci potichu vytrácejí z Evropy). Často

vzpomínám na přednášku Stanislava Komárka v Nečtinách, kde líčil čínskou mentalitu v tom smyslu, že Číňan poníženě a v míru přichází o cosi žádat. Je odmítnut, tak se ukloní a poděkuje. Tak to dělá deset let, nakonec uspěje a nikdy ze svého místa necouvne.

Občas se ptám hoteliérů, koho považují za nejhorší hosty. Stále častěji slyším, že Číňany, a to proto, že „...nepovažují nás za lidi“. V této chvíli se bojíme ekonomické krize, o pár let později to třeba budou ceny potravin a pohonných hmot, ale za dvacet let či dřív to bude vliv Číny. Komárek na jiném místě uvádí, že za samozřejmé považujeme, že pro zbytek světa vytváříme třeba žebříčky úrovně demokracie, ale jak se budeme tvářit, až jednou bude závazný globální ukazatel „osvojení si konfuciánských hodnot“.

Zakaria píše:

Největší čínský problém nespočívá ve specifických kultury, ale v univerzálnosti moci. Číňané sami na sebe pohlížejí jako na národ usilující o mírový růst a vyznačující se skromností, nevmešovááním se do cizích záležitostí a přátelskými vztahy se všemi. Podobnou věru v ušlechtilost svých motivů sdílelo v minulosti mnoho zemí na vzestupu, a přesto nakonec své záměry změnilo. Politolog Robert Gilpin poznamenává, že rostoucí moc „národy láká, aby se pokusily ovládnout své okolí. Pro zvýšení vlastní bezpečnosti budou chtít rozšířit svou politickou, ekonomickou a teritoriální autoritu, budou se snažit změnit mezinárodní systém v souladu s konkrétními zájmy.“ Zásadní je to, že velmoci vždy věřily v čistotu svých úmyslů, ale byly přinuceny jednat na ochranu svých neustále se rozšiřujících zájmů. Jako světová velmoc číslo dvě rozšíří Čína své zájmy velmi podstatně...

Žádný z těchto nedostatků ale pravděpodobně nebyl rozhodující. Paul Kennedy si všiml, že britská nadvláda v 19. století byla výsledkem řady velmi neobvyklých okolností.

Pokud bychom hodnotili britskou moc podle předpokladů – geografických možností, počtu obyvatelstva a nerostných zdrojů – mohli bychom vcelku logicky očekávat, že se Británie bude podílet na celosvětovém HDP₃ až 4 %; její podíl byl ale ve skutečnosti přibližně desetkrát vyšší. Když tyto neobvyklé okolnosti pominuly – v době, kdy ostatní západní země přistoupily k industrializaci, když se sjednotilo Německo a Spojené státy vyřešily rozdělení mezi Severem a Jihem – byla Británie předurčena k úpadku. Britský politik Leo Amery to v roce 1905 viděl jasně: „Jak se mohou tyto malé ostrovy samy dlouhodobě udržet proti tak velkým a bohatým říším, jakými se stále rychleji stávají Spojené státy a Německo? Jak můžeme se čtyřiceti miliony obyvatel soutěžit se státy, které jsou téměř dvakrát větší?“ Podobnou otázku si nyní klade mnoho Američanů tvář v tvář čínskému vzestupu...

Když americké společnosti odcházely do ciziny, odnášely s sebou kapitál a know-how. Když odcházejí do ciziny nyní, zjišťují, že už tam peníze mají a že dobře vědí, „jak na to“. Fakticky už nejde o země „třetího světa“. Co tedy mohou americké společnosti přinést do Indie či Brazílie? Jaké jsou jejich přednosti a výhody? To je otázka, o níž by si málokterý z amerických obchodníků pomyslel, že na ni bude muset kdy odpovídat. Odpověď spočívá v něčem, čeho si povšiml ekonom Martin Wolf. Když popisoval měničící se svět, napsal, že ekonomové často diskutovali o dvou základních konceptech – o kapitálu a o práci. To jsou však nyní komodity široce dostupné komukoli. Dnes odlišují jednotlivé ekonomiky nápadů a energie. Země musí být buď zdrojem myšlenek, nebo energie (čímž mám na mysli ropu, zemní plyn, uhlí atd.)...

S nástupem 21. století nejsou Spojené státy principiálně slabou ekonomickou či úpadkovou společností. Vypěstovaly si ale vysoce nefunkční politiku. Především jde

o zastaralý a příliš rigidní politický systém, který byl po dobu přibližně 225 let v zajetí peněz, skupinových zájmů, senzacechtivých médií a ideologických útoků z nejrůznějších stran. Výsledkem toho je neustálá a ostrá debata o nicotnostech (politika jako divadlo) místo o podstatných záležitostech, kompromisech a činech. Země, kde bylo možné cokoliv, je dnes charakteristická „apatickým“ politickým provozem, v němž jde spíše o stranické války než o řešení problémů.

CK

Zdroj: Fareed Zakaria – Postamerický svět. Praha 2010. Přeložil Stanislav Tumis.

Zavřeli hospodu a samoobsluhu, co budeme jíst?

(p)

„Umírám hladý,“ říkáme s nadsázkou a znamená to, že je poledne a od rána jsme nic nejedli. Zejména muži se po několika hodinách hladovění začínají tvářit sverepě a trochu se jim třesou ruce. Není-li doma dobrý oběd a lednička zeje prázdnotou, pak jediná věta, která zažehná hrozící rodinnou krizi, zní: „Jdem se najíst do hospody.“

Ale co když hospoda má zavřeno? No, ve spíži a v mrazáku by snad každý něco našel, třeba rozmrazil v mikrovlnné troubě kuřecí řízky, to trvá jen chvíli. A kdyby nefungovala ani mikrovlnka a mrazák? Elektrina by nešla, restaurace mimo provoz, obchody vyrabované. Co bychom doma měli mít, abychom byli schopni ze zásob přežít dejme tomu... měsíc?

No, naše čtyřčlenná rodina by s tím, co mám ve spíži já, rozhodně nevydržela a zahynuli bychom bídnou smrtí během několika dní. Protože mi chybí jakákoliv zásoba toho nejdůležitějšího, totiž vody. Pokud přestane téci pitná voda z kohoutku a není zajištěný

náhradní zdroj, jsou jakékoliv další úvahy zbytečné. Takže v první řadě by to chtělo zásobu vody. Minimálně 2 litry na osobu, to je 8 litrů pro 4 lidi, čili zhruba jeden balík 6 PET láhvi po litru a půl na den (nebo dva pětilitrové kanystříky). Krát třicet, abychom vydrželi měsíc. A to samozřejmě za předpokladu, že někde poblíž teče voda, ve které se dá mýt nádobí a koneckonců i my. Pokud ne, je 10 litrů na den absolutní minimum a adieu, hygieno.

Když půjdeme nakupovat vodu, přibereme do nákupního vozíku i další tekutinu: trvanlivé mléko. Tak 30 litrů. Můžeme nahradit sušeným pouze v případě, že pitné vody budeme mít dostatek. A co dál je nutné k přežití kromě vody a mléka? Obávám se, že s romantickými představami babičiny komory a plátěných sáčků s moukou, kroupami a hrachem bychom moc nepochodili, pokud nemáme současně stará poctivá kamna a stejně poctivou zásobu topiva. Elektrický a plynový sporák, kterými je vybavena naprostá většina domácností, na nic nebude, energie přece nefungují. Do oné pomyslné komory bychom tedy měli někde do kouta taky postavit už nyní kamínka včetně roury na odvod kouře, pokud nemáme v bytě vhodný komín. Protože v případě krize kamna z obchodů s domácími potřebami zmizí jako první. A někde musíme taky uskladnit měsíční zásobu otopu.

Lze předpokládat, že v době katastrofy nebudeme mít čas ani náladu učit se znovu starodávné recepty, máčet fazole nebo péct chleba (což bez klasického sporáku nebo pece stejně moc nejde). Takže do komory patří i zásoba asi tak 30 sáčkových polévek, stejného počtu větších konzerv (po 800 g) s hotovými jídly či zavařeným masem, dále alespoň 10 paštík a dalších podobných pokrmů, které sice neodpovídají zásadám zdravé výživy, ale během apokalyptického měsíce bude zdravá výživa asi to poslední, o co nám půjde. Doplníme různými

těstovinami (asi 5 kg) a bramborami (asi 25 kg), které se snadno a poměrně rychle uvaří a dodají potřebnou energii. Alespoň 30 vajec by v komoře taky nemělo chybět. Nejenže jsou biologicky cennou potravinou, ale jsou potřeba při vaření mnoha pokrmů. A abychom učinili zdravé výživě přece jen trochu zadost, přidáme pár krabiček rybiček v oleji a konzervované luštěniny. To doplníme zásobami trvanlivého ovoce a zeleniny – jablka, ořechy, mrkev, zelí, kapusta, cibule, česnek a další, které v dobrém sklepě (tma, chlad, přiměřené vlhko a dobré větrání) vydrží celé měsíce. Zde taky můžeme uskladnit tuky – láhev oleje, sádlo v příkrytém kameninovém hrnci, zavěšený uzený špek či slaninu. Pověsit můžeme i kvalitní trvanlivý salám, nejlépe v moderní zatavené fólii – za měsíc nezplesniví.

Další potraviny má většina z nás v komoře v potřebném množství už teď: cukr (stačí 2–3 kg, nejlépe krystal), mouka (od každého základního druhu aspoň kilo, raději víc), ovesné vločky a müsli (alespoň 2 kg), káva, čaj, sůl, pochutiny a koření. Dokoupíme zásoby sušenek a čokolády tak, abychom na každý den měli pro každého člena rodiny malou porci této koncentrované energie. Budeme-li mít i pár sklenic marmelády a několik kompotů, určitě litovat nebudeme.

A protože krizová situace pro nás nebude jednoduchá, vyrazíme včas do lékárny nakoupit multivitamínové a minerální výživové doplňky, dávku na celý měsíc a pro celou rodinu. Jedna láhev slivovice poslouží dospělým současně jako protistresový i desinfekční prostředek, ostatní alkohol lze doplnit podle osobních preferencí a v množství, které nám pomůže přežít a nebude nás naopak ještě víc ničit.

Problémem u většiny z nás, kteří se chceme připravit na nečekané krize, asi bude, kam to všechno proboha dáme. Jen víkendový rodinný nákup naplní kufr auta! Potravinová skříň v paneláku určitě stačit nebude. Ani běžná

komora v rodinných domech – tu zaplní jen ty PET láhve s vodou. Na měsíční nákup pro čtyři osoby by tak byl potřeba prostorný sklep nebo zkrátka musíme vyklidit jeden pokoj, ve kterém zhotovíme police, instalujeme tmavé rolety a vypneme topení. Určitě se bude hodit i pár pastiček na myši do koutů a sítě proti hmyzu do oken.

Dalším problémem je trvanlivost potravin. Musíme je obměňovat, odebírat starší a přidávat čerstvější, pravidelně kontrolovat stav a dobu spotřeby. A to nezmiňuji skutečnost, že v běžném životě se asi nechceme stravovat jako na chalupě, to znamená průběžně odebíráními instantními polévkami nebo konzervami ze zásob. Hrozí reálné riziko, že se nám za chvíli stane přesně to, co se na chalupě stává, totiž že v našich zásobách začneme objevovat prošlé, staré potraviny a celá naše příprava se promění v menší či větší plýtvání.

Přiznám se, že doopravdy nevím, zda takového předzásobení dává smysl v situaci, když zásadní krizi nečekáme. Víím, že může přijít náhle. Ale optimisticky spíš doufám, že pokud nastane, bude jen taková malá a zhruba týdenní zásoby běžné rodiny k přežití postačí.

KATEŘINA JANOVSKÁ

Cena benzínu a nafty (p)

Cenu benzínu a nafty tvoří ve většině evropských zemí z poloviny daně. Následující údaje jsou hrubým průměrem posledních dvou let, protože se průběžně mění nejen cena ropy na burze v Rotterdamu, ale také DPH a marže. V České republice je cena složena takto:

Cena benzínu sestává z:

- 57 % daně
- 38 % nákupní ceny
- 5 % obchodní marže

Cena nafty sestává z:

- 52 % daně
- 42 % nákupní ceny
- 6 % marže

Pokud rostou nákupní ceny a existuje vysoká konkurence, firmy mohou jít na marži 1,5–2,0 %. Obchodní řetězce mají benzínové pumpy někdy jenom proto, aby nalákaly zákazníky na jiné zboží: „Skočím si natankovat a něco nakoupím.“ Mohou tedy na čas jít na nulové nebo záporné marže. Tím ničí trh a nutí ostatní prodejce trochu podvádět, aby se vůbec udrželi nad vodou. (Ještě horší hru hrají řetězce s pekaři, kdy pečivo prodávají pod cenou a tím ozebračují pekaře nebo z nich proti jejich vlastní vůli dělají šizuňky.)

Stát z vybraných peněz financuje hlavně opravy silnic a dálnic, případně vlastní nenasytnost. Z výše uvedených počtů vyplývají dvě podstatné věci:

1. Když se méně jezdí, je méně peněz na opravy. Odhad dalšího vývoje: opravovat se budou jen hlavní tahy, zbytek silniční sítě propadne do děravého chaosu. Zavřou se některé mosty.

2. Kdykoli zdraží pohonná hmoty, mnoha dopravců, kteří kvůli nadbytečnému počtu dopravních firem mají malé marže, bude hrozit bankrot. Nejprve vytvoří tlak na vládu, aby snížila daně a tím i ceny dopravních hmot. Vládám se do tohoto kroku nebude chtít a tehdy dopravci jako již v Evropě tolikrát sáhnou po blokádách. Půjde jim o krk a vůbec se nebudou starat o škody, které tím nadělají ostatním.

CK

Zdroj: Česká asociace petrolejářského průmyslu a obchodu, Hospodářské noviny ze dne 18. 1. 2012 a anonymní respondenti, kteří nechtějí být jmenováni, aby se na ně spoluobčané nezlobil, že do benzínu lijí vodu a další neřad, co ničí motory.

HELENA VLAŠÍNOVÁ

Pokud nám katastrofický scénář ponechá možnost obhospodařovat půdu a pěstovat vlastní plodiny, považují za ideální model permakulturní zahradu, tedy zahradu, která je promyšleně navržena tak, aby uspokojila naše potřeby a umožnila nám zvýšit potravinovou soběstačnost, ale zároveň umožnila život i ostatním organismům. Nemusí být veliká, i na balkoně (případně propojených balkonech celého domu) nebo okenním parapetu se toho dá poměrně dost vypěstovat, velkou rezervou je i možnost osázení fasád a střech.

Na rozdíl od klasické zahrady, kde najdeme velké záhony jednotlivých plodin, svádějící k noční sklizni hladové bezzemky, může být taková permakulturní zahrada založena na poněkud matoucí rozmanitosti. Bez zjevného řádu tu mohou růst vedle sebe různé druhy aromatických bylin, zelenin, léčivých rostlin, keřů planých i kulturních, málo známých i starých druhů a odrůd ovocných dřevin i rostlin, které nezasvěcení obvykle považují za plevel, takže taková zahrada může připomínat spíše „jedlý les“.

V takto uspořádané zahradě se vyzná jen její majitel, který sklízí téměř dennodenně tak, že ji projde s košíkem, miskou a trávnicí a sbírá – tu něco do pusy, tu do salátu, do polévky, jako příkrm, tu třeba něco pro slepice, případně pro kozy... (podle moudré rady naší zkušené sousedky totiž koza potřebuje „na každý bobek jiného drobek“). Přitom kolemjdoucí takovou zahradu mohou považovat za neobhospodařovanou džungli a myslet si, že tam nic nepěstujete (to je moje vlastní zkušenost). Občas sice můžete zaslechnout soustrastné: „ona na to nestačí“, protože sousedky neví, že mladé lodyhy lopuchů jsou velmi zdravou a chutnou náhradou za chřest (ten můžete mít na zahradě

ostatně taky, navzdory údajům z literatury nedá totiž jeho pěstování téměř žádnou práci).

Také málokdo tuší, že kopřivy, co rostou na okraji a vytvářejí „mimikry“ zanedbanosti, využíváte nejen jako chutnou a zdravou příměs pokrmů a krmiva pro drůbež, ale zároveň je v podobě jíchý potřebujete na přihnojování oslabených rostlin nebo udržení mšic pod kontrolou. A dokonce se na nich vyvíjejí housenky baboček. Rovněž je málo známé, že porost bršlice kozí nohy slouží na jaře do pomazánek a salátů, později do špenátu nebo naložený na způsob zelí jako pikantní zdravá delikatesa, jako obklad na bolavé klouby, ke krmení drůbeže a nakonec v podobě jíchý i jako výborné hnojivo pro košťáloviny.

Kdybych pokračovala jen planými zeleninami, vydalo by to na knížku, možná ale namítnete, že na kopřivy si můžete zajít do lesa a bršlici že si mám strčit... no, nebudu se opakovat, o využití planých rostlin jsem psala několik let seriál do permakulturního časopisu *Klíčová dírka* a v současné době vyšlo už mnoho skvělých knížek, podle kterých se můžete naučit, co a jak k jídlu využít. Já jsem s nimi začínala jako dítě školou povinné, když se mi dostala do rukou knížka ruského autora Verzilina *Ve stopách Robinsonových*, která popisovala, co všechno si můžeme z přírody sami získat. Na školních výletech i mezi trampy jsem platila za exota, pozvání na zapékané lopuchové kořeny s kopřivami a sýrem odmítali (jejich škoda), a pozorovali, jestli se neotrávím kompotem z dřínků nebo řebříčkem na chlebě...

Nakonec máte ale pravdu, když myslíte, že plané zeleniny si najdete někde v přírodě, k tomu nepotřebujete zahradu. Stačí se je naučit znát, ovšem

velkou výhodou toho, když je máte na zahradě, je to, že je máte kdykoliv po ruce, nepočurané od psů, lišek apod. – navíc můžete využít všech jejich dobrých vlastností, třeba toho, že dovedou obdivuhodně shromažďovat minerály, takže můžete zapomenout na všelijaké ty pilulky, co vám mají zajistit bujnou hřívu vlasů a krásnou pleť. Na zahradě navíc zlepšují a tvoří půdu.

Vedle planých rostlin, které jsou na permakulturní zahradě vlastně takovým „bonusem“, tedy úrodou bez práce, samozřejmě, jak jsem už uvedla, roste i zelenina. Základem jsou trvalky, ty nedají také skoro žádnou práci a rostou si v pohodě, i když se do zahrady nedostanete třeba měsíc. Kromě zmíněného chřestu se mi osvědčily topinambury. Jíme je na různé způsoby,

Nejluxusnější ovoce je citrón. Rozkrojíte, vymáčknete pár kapek do čaje, zbytek pečlivě uložíte a po týdnu plesnivě vyhodíte.
-koko-

nejčastěji syrové nebo zapékané, vařené totiž chutnají jako přemrzlé brambory. Sklízíme je hlavně v zimě při oblevě k mírnému údivu sousedů. Vděčné jsou i různé druhy šťovíků (ze šťovíku štítnatého je překvapivě skvělá marmeláda, z listů šťovíku zahradního zase boršč nebo kulajda, hodí se i místo citronů nebo octa do salátů – výhodou je, že raší hned brzy zjara), vytrvalá roketa, rebarbora, různé listové česneky (nejoblíbenější je česnek medvědí) a cibule zimní neboli ošlejš. Jako trvalku pěstuji i fenykl sladký, protože také raší brzy na jaře, na podzim se pak sám vysemení. Nemá sice velké pochvy listů, ale je křehčí a křupavější.

Z jednoletých a dvouletých upřednostňuji rostliny, které při mírných zimách mohu sklízet celou zimu a mám je hned brzy na jaře: čínská hořčice, kozlíček polníček, roketa setá, kadeřavá a růžičková kapusta, zimní salát, kerblík třebule, mangold, pórek, pastinák, černý kořen a kozí brada fialová. Protože většinu z nich

pěstuji na semeno a nechávám je i samovolně vyset, na jaře je moje zahrada „zaplevelená“ zeleninou.

Vlastní semenaření vřele doporučuji, je způsobem, jak nebýt závislí na tom, co dostanete koupit, a umožňuje vám pěstovat různé méně obvyklé zeleniny, které nikdo neukradne, protože je ani za zeleninu nepokládá. Ani škůdci je neznají. Také můžete pěstovat staré a krajové odrůdy, většinou sice ne tak robustní jako F1 hybridy, ale poskytující bez zvláštní péče stabilní úrodu. V semenech je totiž uschovaná energie nejen těch rostlin, přizpůsobených dobře vaší zahradě, ale i energie všech jejich šlechtitelů a pěstitelů. Jen je třeba semena skladovat tak, aby se na ně nedostaly myši, v suchu a chladu, osvědčily se omniovky a skřínka venku v průjezdu.

Z méně známých zelenin doporučuji k samovýsevům červenolistou lebedu zahradní (výborná na špenát, saláty a různé nádivky), perillu křovitou (aromatická do salátů a léčivá pro astmatiky), samovolně se množí i pohanka tatarka, chutné drobnoplodé lilky (*Solanum burbankii*) a divoká rajčata (netrpí plísní), tomatillo (mexická mochně), kozlíček polníček, kerblík třebule, petržel, kopr i řeřicha zahradní, z léčivek měsíček a brutnák lékařský, dobromysl obecná a další. Asi chápete, že takovou živelnou zahradu není třeba, ale ani žádoucí, rýt. Pokud není půda zrovna zarostlá, chráníme ji mulčem (nastýláním posečenou trávou, listím nebo senem), takže není většinou třeba ani zalévat. Pokud příliš zaroste plevelem, použijeme tzv. kobercové mulčování kartonem, který překryjeme vrstvou zaleželého hnoje nebo kompostu a sázíme do děr přísadu, kterou si vypěstujeme za oknem, ve skleníku nebo v pařeništi, hlízy brambor nebo topinambur,

případně tam zasejeme nějaká větší semena – tykve, mangold, řepu apod.

Na teplomilné zeleniny, především tykve, se osvědčily zvýšené záhony, sklopené k jihu, tzv. sluneční pasti. Rajčata se v nich dají pěstovat opakovaně, mají ráda „zabydlený“ záhon. Taky pnoucí fazole mohou mít svoje stálé místo podél zahrady, kde ochotně využijí oporu, třeba nataženou síť. Pro skvělou medonosnou ačokčku (plody se využívají syrové, dušené nebo nakládané jako papriky nebo okurky) je dobré také připravit oporu, po které se může vyšplhat třeba až někam do větví stromu a využít tak dobře prostor. Na

nahradit brambory, ale má mnohem univerzálnější použití a navíc je mnohem zdravější.

Alternativou fazolí může být zase bob zahradní – tzv. svinský, který se seje brzy zjara a používá podobně jako zelené fazolky nejčastěji v mléčné zralosti. Nabízí se otázka, kde všechny ty podivné a pro někoho z vás neznámé a staré zeleniny sehnat. Některé dostanete přímo v semenářských obchodech, pokud ne, můžete využít o. p. s. Gengel, který se jejich šířením a propagací zabývá.

Obvyklým problémem klasických zahrad jsou kromě zmíněných potenciálních zlodějů i býložraví

Až vazby vesmíru prasknou, poslední hodina světa tu uzavře veškeré věky, všechno zas navrátí v původní chaos; pak hvězdy se smísí s hvězdami v srážce a nebeské ohně se nachýlí k moři, pevnina nebude chtít své dlouhé pobřeží táhnout, odmrští od sebe vodstva a Foibé půjde vstříc bratru – nechce už dvojspréží hnát svým šikmým obvyklým kruhem, denní dobu žádat si bude; stroj vesmíru, rozbit, zruší zákony světa, jenž nyní byl roztržen vedví. Velké věci se do sebe bortí; tak ukládá božstvo rostoucím úspěchům míru; a Štěstěna žádnému z kmenů závist svou oproti lidu, tak mocnému mořem i zemí, nehodlá přenechat: příčinou béd jsi, Říme, sám sobě.

Lucanus – Farsalské pole. Přel. J. Nekutová.

„fajnovky“, jako jsou mrkev, černý kořen nebo jakon, případně papriky s podrostem šruchy zelné, je dobré mít vyhrazené bedýnkové záhony, kde můžeme mít půdu jemnou, prohnojenou a hlubokou.

V bedýnkách se rostliny také dají velmi dobře chránit před plzáky, třeba zahnutým plechem. Také se tam nedostanou kachny indiští běžci, skvělí pomocníci, kteří dovedou ty slizké potvůrky přeměnit na chutná vajíčka. Mrkev by mohly utlapkat svýma placatýma nožičkami. Pokud zahradníme ve vlhčí oblasti, je skvělou a nedoceněnou plodinou tuřín, díky kterému přežívalo mnoho lidí válku i útrapy koncentračních táborů. Snad právě proto upadl do nelibosti, je spojován s obdobím chudoby. Ve skutečnosti je schopen

živáči, tedy škůdci. Velké plochy jedné plodiny je přímo lákají. Na rozmanitě permakulturní zahradě proti nim nemusíme většinou dělat vůbec nic, zpravidla svoji oblíbenou rostlinu vůbec nenajdou. Pokud se přece jen objeví, počkáme, co se bude dít. Třeba najdeme semenačku zeli, obalenou mšicemi, druhý den si namočíme kopřivy, třetí den koukáme a mšice jsou vyzobané, zato na zeli je tlačence slunéček... Spolupracovat s přírodou je radost, nakonec i ti obávaní plzáci mohou pilně pracovat na kompostu, pokud je díky stálému přísunu lákavé potravy tím nejatraktivnějším místem zahrady. Jen čerstvě vysazené sazenice nebo zaseté tykve a ačokku je dobré zpočátku chránit, stačí uříznutou PET-lahví nebo

lepenkovou ruličkou, která zbude po spotřebování toaletního papíru.

Mezi zeleninou je dobré nechat ležet zavadařící hromádky plevelu, do kterých si zatoulanci zalezou, a pak je na kompost přesuneme společně. Na trávě před zahradou také pomáhají – napravují nevšímavost majitelů psů a likvidují po nich hromádky. Z plodin jsem je nacházela občas na bramborách, kde žrali i mandelinky. Celkem dobře se také dali vychytat na zimním salátu, kde našťestí sežrali jen spodní listy, které ležely na zemi, my jsme sklídili zdravé křehoučké hlávečky a z úžlabí okousaných spodních listů salátu ještě vykvetly a vysemenily se.

Permakulturní zahrada je opravdu založená na spolupráci a díky tomu nevyžaduje mnoho energie na ošetřování. Nad estetiku je tu povýšena etika (viz princip „Pečuj o Zemi“), najdeme tu rozmanité úkryty pro volně žijící živočichy a je tu vyčleněn prostor i pro tzv. divočinu. V permakulturní zahradě je mnohem větší úsilí věnováno posílení vztahů mezi jejími prvky než samotným prvkům. Snad nejvýrazněji se to projevuje v péči o půdu – je založená na pochopení souvislostí a respektování přírodních zákonitostí. Půda nezůstává odkrytá, mulčování chrání vlhkost, udržuje půdu kyprou, podporuje půdní život a zabraňuje erozi. Využívá se hlavně postupného výsevu a výsadby meziplodin, pěstování rostlin ve smíšených kulturách a polykulturách, případně zeleného hnojení.

Z takové zahrady nevzniká odpad, naopak je místem, které propojuje obydlí s venkovním prostorem a mnoho potenciálních odpadů z domácnosti i provozu pozemku zde nachází opětovné využití. Příkladem může být využití tzv. „sedé“ vody z koupelen na zalévání, využití kartonů a papíru k mulčování, využití větví z prořezávky k vymezení záhonů, jako výplně vysokých záhonů nebo vytvoření tzv. ptačnicku či hadníku – úkrytů a lůžků. Pneumatiky můžeme využít k vytvoření jezírek, zabránění erozi půdy apod., sklenice a lahve

k zavlažování, výrobě plašitek i drobných staveb a samozřejmě i veškeré kuchyňské zbytky ke kompostování. K ucelenému cyklu často patří i kompostovací toalety, ideální je i zapojení užitkových domácích zvířat, která využijí spoustu rostlinné hmoty pro nás nepoživatelné a přemění ji na mléko, vejce nebo maso, a v neposlední míře produkují hojnost „potravy“ pro půdní organismy, protože to jsou naši hlavní pomocníci, jak je to krásně popsáno ve stati „Biomasa jako slon“.

Na permakulturní zahradě je využíváno postupných a pozvolných řešení, aby bylo možné opravovat případné chyby, a co se neosvědčilo, měnit. Při jejím navrhování vycházíme z cenných zkušeností a tradic našich předků a kombinujeme je s nejnovějšími vědeckými poznatky. Nakonec to je napodobení fungujícího přírodního ekosystému. Není zde využíváno šablon, spíše inspirace a schopnosti pozorovat a učit se. Tak vznikly například bezorebné způsoby pěstování obilovin. Jsou založené na ochraně semen v hliněných kuličkách a kombinovaném pěstování s jetelovinami. V Japonsku je propracoval se svými žáky Masanobu Fukuoka, ve Francii se bezorebním pěstováním obilovin zabýval Mark Bonfils. V době, kdy paliva do traktoru bude nedostatek, bude to určitě velmi nadějná metoda.

Každá permakulturní zahrada je originálním řešením a neustále se vyvíjí. Permakultura se netýká jen zahrady, vztahuje se na celá lidská sídla, můžeme ji aplikovat i na celou společnost. V současné době se hlavní pozornost v permakulturním dění soustřeďuje na tzv. Transition initiatives, města, vesnice i farmy přebudovávané k co nejmenší závislosti na neobnovitelných zdrojích energie. Příkladem, který se k tomu u nás nejvíce přibližuje, je obec Hostětín. V Česku máme jistou výhodu, na kterou trochu zapomínáme: snad všichni ještě známe alespoň někoho, kdo umí hospodařit na půdě, chovat slepice apod., takže nejsme odkázáni jen na knihy. Jen si půdu nesmíme všechnu nechat před očima rozkrást, skoupit a zastavět. Také není na místě

stydět se za zablácené holinky, možná máme někde v krvi i stopy hrdosti a lásky k půdě, které jsme podědili po předcích – moudrých hospodářích.

Přípravě na katastrofu bylo věnováno celé číslo 80 (květen 2011) severoamerického časopisu *Permaculture activist* pod názvem *Designing for disaster*. Je jasné, že i po vyřazení peněžních automatů a dopravy zboží do supermarketů lidem zůstanou základní potřeby. Proto jsme svědky, že se na celém světě začínají lidé učit, jak si zajistit alespoň nějaké životní potřeby, i když (nebo právě proto, že) žijí ve velkoměstech. I kanadská

bioložka a právnička Nicole Foss, známá svým dlouhodobým upozorňováním na ubývání zásob fosilní energie, koupila farmu, kde aplikuje permakulturu. Permakultura je rozhodně nevyčerpatelným zdrojem inspirace a nápadů, jak žít s co nejmenšími potřebami fosilní energie, jak se přizpůsobit nadcházejícím změnám a tvořivě na ně reagovat.

Doporučujeme: www.permakultura.cz, www.potravinovezahrady.cz, www.ekozahrady.org, www.gengel.webzdarma.cz

Proč apokalypsa?

STANISLAV KOMÁREK

(f)

Konce světa byly v křesťanském prostředí vždy populární – vlastně po nich skrytě prahne, ať už to bylo v roce 1000, nebo dnes. Komu by se takový konec světa nehodil? Manželka nás nemiluje, děti neposlouchají, šéf dusí, peníze docházejí. Náhlé zahřmění shůry by naše problémy vyřešilo jako máloco jiného. Současný milenarismus se od toho klasického či ekologického liší tím, že je jaksí starodávnější a operuje s „mayskou kartou“, nikoli s tím, že svět bude zničen pro lidské hříchy, tradiční či „ekologické“. Ve Střední Americe měly konce světů a ér bohatou tradici, v mayském i aztéckém prostředí – i v době Cortézova příchodu byla pozorována četná znamení konce věku a říše a panovník Montezuma z tohoto důvodu nekladl téměř žádný odpor, ba s uchvatiteli smutně, leč účinně spolupracoval.

Je však pozoruhodné, že například Čína tento druh obav vůbec nezná, jakkoli její historie je na velkoformát ní katastrofy přírodní i společenské věru bohatá. Řídí-

li svět neosobní a samoregulující princip *tao*, nemůže se v podstatě nic skutečně katastrofického stát – celek všehomíra se nakonec zase vrátí do původní podoby, jako natažený gumový proužek. Ilustrativní pro tento způsob uvažování je někdejší jednání Chruščova a Maa, jemuž chtěl sovětský vůdce prozradit tajemství atomové bomby. „Skvělé, drahý Nikito, naděláme si je a okamžitě zahájíme válku proti imperialismu! Polovina, možná dvě třetiny lidstva zahynou, ale zbytek se zase namnoží, a bude se jim dařit lépe než kdy předtím!“ Pod tíhou této logiky se i drsný stalinský bijec zalekl a recept nedal. Snad z tohoto důvodu prý Čína i v nejhorších dobách vždy vzbuzovala dojem, že to nejlepší má ještě před sebou.

Média jsou dnes plná krizových scénářů a apokalyptických vizí. Přitom žijeme nejpohodlněji a nejjistěji za celé lidské dějiny, vesměs umíráme přirozenou smrtí v pokročilém věku uprostřed luxuriantní hojnosti.

Obava z toho, že příštím rokem ekonomika nepoporoste o očekávaných pět procent, ale jen o jedno, se jeví jako katastrofa vedoucí téměř ke zhroutilí společnosti jako celku. Přitom v případě neúrody se ekonomika středověkého státu propadala meziročně třeba o padesát procent, ale ten to vcelku ve zdraví přežil – jen se toho roku snědlo víc chleba s otrubami a lebedy, ani nemusel vypuknout hladomor.

Současná společnost je komplexní, zašmodrchaná a zároveň křehká jako řekněme deštný prales. Krize vzniká ze všeho nejspíš právě pocitem krize, podobně jako válka vzniká, pokud nejsme přímo napadeni, právě pocitem, že je konflikt nevyhnutelný. Představují-li světové finance cosi jako chumáč důvěry na hony vzdálený někdejší zlatákům v truhlici, nehodlá ztráta bazálního optimismu přímo na jejich kořeni? Nepře-

ka“ pro média psát zejména o věcech znepokojivých, hrůzných a negativních, v západním provedení pravý opak zářných fejtonů s rozesmátými bezproblémovými kolchoznicemi našich mladých dnů. Kolchoznice byla znásilněna, v pšenici je spousta pesticidů a těžkých kovů, srpy jsou tupé a nekvalitní, předseda družstva je korupční manipulátor a lhář. Školka fungující nepoutá stopu pozornosti, školka vyhořelá s očouzenými tělíčky obětí je mediálním magnetem největšího kalibru. Na krvi skutečné i přenesené se nepase už zdaleka pouze bulvár, ale média jako celek, v mediokratické společnosti nejmocnější činitel – věc sama je ničím, její „mediální obraz“ všim.

Toto celkové nastrojení zajisté umožnilo rozkrýt spoustu veřejných i polotajných nepravostí a „afér“ a zjednat nápravu, silící tlak na nové „senzace“(od

Ta demokracie byla jen demo? Chtěl bych nainstalovat plnou verzi.
-koko-

jeme si alespoň skrytě kolaps a nový začátek, nejsme z pohodlných, ale podivně zdeformovaných vztahů mezi lidmi, lidmi a věcmi a ztráty globálního smyslu podráždění a nalomení? Neznám člověka ve svém širším okolí i v Evropě vůbec, který by byl šťastný a nepřál si změnu, řada by dokonce přivítala i změnu k horšímu, jen „aby se něco dělo“. Potíž je ovšem v tom, že každý by si přál změnu jinou, jak psal kdysi Karel Havlíček: „tomu sušit, tomu močit...“

Proč si vlastně žádá naše srdce katastrofy a apokalypsy, a to už od dávných dob? Jsme ustrojeni na mnohem větší koncentraci a pravděpodobnost nebezpečí, násilí a hrůz, než současná doba skýtá, na drsný paleolit: před domem, v němž bydlíme, s největší pravděpodobností nečihá ani tygr, ani ukrytí nepřátelští bojovníci; když nás chytí policisté při přecházení na červenou, nebudou nás pravděpodobně mučit, ale dají nám blokovou pokutu. Odtud pochází i ne zcela vědomá „objednáv-

sensatio – podráždění) a jejich usilovné hledání však může budit dojem, že sedíme přímo uprostřed největší žumpy všech dob. Je zcela nepochybné, že dnešní evropská velkoměsta jsou nejbezpečnější, co kdy byla – v Paříži 18. věku se občané po setmění doma barikádovali. Ač to asi není s jistotou zjiitelné, zajímalo by mne, zda korupce přítomné doby je procentuálně větší nežli v roce 1911 či nikoli – objem veřejných peněz neobyčejně narostl a celkové kvantum tedy velmi stouplo.

Jakmile otevřeme internet či noviny, můžeme se ihned „zdravě naštvat“, popřípadě i uslyšet potopu světa hučet ze všech škvr. Z druhé strany i za Brežněvovy éry bylo svým způsobem „dobře a bezpečno“, nepopravovalo se, bylo kde bydlet, co jíst, školství i zdravotnictví bylo zdarma. Co to bylo za frustraci a marnost, si však ještě pamatuji dobře a zcela analogicky k tomu dnes ve společenském jícnu velmi temně duní. Apokalypsu vaříme ve světovém i evropském kotli sami...

Jak se Němci potichu vytrácejí z Evropy, vysvětluje Thilo Sarrazin

Nikde a nikdy nelze koláč jíst a zároveň si ho dát stranou

Thilo Sarrazin (1945) je bývalý vysoký německý politik, který se chová nevhodně, protože nahlas říká věci, které si ostatní myslí, a navíc je má podložené fakty. Jeho kontroverzní, mnohokrát vychválená a mnohokrát kritizovaná kniha, patří mezi nejčastěji vydávané německé knihy současnosti, protože mluví o skutečných problémech západního světa. Jedná se buď o motivy, které jsou u nás již přítomny, nebo teprve přicházejí.

Sarrazin říká:

Německo se nachází, viděno ekonomicky, v pozdním období zlatého věku, jenž započal kolem roku 1950 a pomalu se chýlí ke konci. Reálný příjem výdělečného občana již 20 let nevzrůstá; nejpozději za 10 let začne klesat a vlivem demografických přesunů půjde o trvalý trend.

...

Znovu a znovu jsem se přesvědčoval o tom, že v zodpovědné politické funkci není nic nemožné, ale je velmi obtížné a také neobvyklé vyslovovat nepříjemné pravdy.

...

Děti vietnamských uprchlíků, jichž se ujala někdejší NDR, mají v Berlíně vyšší kvóty maturantů a podávají ve škole lepší výkony než žáci německí.

...

Příklad nám poskytuje evangelická církev. Od dob reformace si tato církev vybírala nejinteligentnější chlapce pro životní dráhu duchovních. Evangelické farářské rodiny byly tradičně bohaté na děti a tyto děti měly v prostorných farách, kde byly dobře živěny, velkou šanci na přežití. Naproti tomu u katolické církve rozmnožování této části inteligentní populace zabránil celibát (pokud byl

skutečně respektován). Nepřekvapuje proto, že neobyčejně velká část německé vědecké elity 19. a 20. století počítá ke svým předkům německé faráře. Ještě v šedesátých letech 20. století byli německí profesori velkou většinou evangelici... Naše společnost se zmenšuje, stárne, stává se heterogennější a měřeno ukazateli vzdělanosti i méně výkonnou. Fakt, že nadprůměrné množství dětí v Německu vyrůstá ve vrstvách stranicích se vzdělávání a jejich inteligence je často podprůměrná, nás už z čistě demografických důvodů dělá v průměru hloupější. Podíl lidí, které lze vzhledem k nedostatečnému vzdělání a vzhledem k intelektuálním nedostatkům jen obtížně integrovat do pracovního života, strukturálně nenarůstá.

...

Wamfried Dettling formuloval jasně, kam tato cesta vede: Nic nemůže lidi poškodit trvaleji a nic je nemůže víc izolovat, než když jim nedáme šanci podílet se na pracovních vztazích. Novou sociální třídu vytvářejí nikoli levná pracovní místa, ale nová mentalita, která již od sebe nic neočekává, a systémy sociální péče, které nic neočekávají od lidí. Daleko za hranicemi pracovního trhu, ať v pečovatelských ústavech, nebo v rodinách, si razí cestu poznatek živěny zkušeností: kdo pro druhé dělá to, co mohou dělat oni sami pro sebe, jedná nesociálně. Ničí v lidech pocit kreativní individuality a respekt k sobě samým.

...

Z vlastní zkušenosti tedy vím: čtenářská dovednost, schopnost porozumět textu a obecný přehled, který tak lze získat, jsou stěžejní kompetenci zprostředkující vzdělanost. Jak u matematiky, tak u němčiny lze ukázat, že nároky učebnic se od šedesátých let postupně snižovaly: v učebnicích matematiky základních škol pro první až čtvrtý ročník se od šedesátých let výrazně zvýšil podíl barevných obrázků, zatímco hloubka výkladu klesala a množství cvičení a jejich stupeň

obtížnosti se snižovaly. Tento obraz získáme, pokud porovnáme standardní učebnice pro daný ročník vydávané týměž nakladatelstvím od šedesátých let do současnosti.

...

Jak katastrofálně to s elementárním porozuměním matematice u obyvatelstva vypadá, ukazuje jednoduchý test: z výpovědi, že u určitého léku dojde k alergické reakci u 1 z 1000 případů, dokáže pouhých 46 procent Němců odvodit, že pravděpodobnost alergické reakce je tu 0,1 procenta. Že tutéž úlohu umí vyřešit jen 25 procent Američanů, je jen slabou útěchou. V mediálním světě, v němž se to procentními počty jen hemží – míry růstu, podíly hlasů, kvóty nemocných, pravděpodobnost poruch automobilů, schází velké části obyvatelstva základní analytická orientace potřebná k pochopení těchto údajů. V této situaci vypadá dosti pošetile, když se v důsledku finanční krize žádá, aby škola poskytovala více ekonomických vědomostí.

...

Už se zdálo, že vše se zvrtné v obvyklou uklidňující sebechválu. Vtom se o slovo přihlásil rovněž na pódiu sedící Čeng-žung Liou. Liou, ročník 1970, pochází ze Šanghaje a vyrůstal v Číně. Je personálním šéfem koncernu Lanxess AG v Leverkusenu se 14 000 zaměstnanci. Liouovy děti navštěvují dobré německé gymnázium. Stejně staré děti jeho sestry chodí do školy v Šanghaji. Rozdíl mezi oběma školami v matematických a přírodovědných vědomostech žáků a nárocích učitelů je obrovský, děti pana Lioua za jejich bratrance a sestřenicemi v Šanghaji daleko zaostávají. Když vidí ten rozdíl, jímá ho strach a úzkost o budoucnost Německa.

...

Německo nezhyne naráz a velkým třeskem. Bude hynout tiše se svými Němci a pozvolným trávením svého intelektuálního potenciálu. Němectví v Německu stále více řídne a jeho

intelektuální potenciál řídne ještě rychleji. *Kdopak si za 100 let vzpomene na Poutníkovu noční píseň? Žák koránu z mešity odnaproti určitě ne. I kdyby nebylo žádných Němců, severoněmecké pláně nebudou zet prázdnotou. Ve střední Evropě budou stále žít lidé. Klima je tu příjemné, poloha výhodná a zděděná infrastruktura dobrá. Jenom německé ostrůvky uprostřed správního celku zvaného Německo budou menší a menší. Pokud se něco zásadního nestane. A nebude to trvat dlouho, už naši vnuci a pravnuci budou obyvateli těchto ostrůvků. Němectví ze střední Evropy může vymizet stejně, jako z Malé Asie kdysi vyprchal element řecký. Jen se tak stane rychleji a zřejmě bez krveprolití. Nás Němce není třeba vyhánět, neboť se sami potichu vytratíme z dějin s železnou zákonitostí, již dokumentují úmrtní statistiky Spolkového statistického úřadu.*

Pokud mohu připojit několik svých zkušeností, tak potvrzují pracovitost Číňanů a okolních národů. Dvě dcery mých známých byly poslány na čínské školy, v obou případech se jednalo o výjimečně chytré a pracovité dívky. Obě se v Číně zhroutily z přepracování. Manažer korejské automobilky hovoří o svém místě: „Čeká se ode mne, že budu pracovat i o víkendech, ale jednou za měsíc si udělám volno a v neděli odpoledne jdeme s manželkou do supermarketu nakupovat.“ Nejmenovaný korejský pracovník od Kolína: „Česká republika je úžasná země, takovou dovolenou jsme ještě nikdy v životě nezažili.“

Osobně mne zaujaly dvě věci – postřeh, že bez četby nelze pochopit svět, a upozornění, že když se v ekonomické rubrice novin hovoří třeba o ztrátě dvou procentních bodů (proč ne %?) u nějakých dluhopisů, tak jen zlomek populace ví, o č se vůbec jedná. Matematiku a s ní i řadu dalších základních znalostí jsme odmítli, protože znát ji je tak náročné, že bychom přišli o kus své hedonistické svobody.

Možná to je tak v pořádku, protože Číňané, kteří nás jednou snad zaměstnají, nebudou potřebovat vzdělance, těch mají sami dost, ale levnou pracovní sílu.

VÁCLAV CÍLEK

Zdroj:

Thilo Sarrazin – *Německo páchá sebevraždu. Jak dáváme svou zemi všanc.* Praha 2011. Přeložil František Štícha.

Tato kniha vyšla v mimořádně kvalitní edici 21, v níž nakladatelství Academia uvádí současné světové myslitele. Dále k našemu tématu můžeme z této edice doporučit:

Z. Bauman – *Umění života*

T. Friedman – *Horký, zplodštělý a přelidněný svět*

Nový disent?

(s)

Stále pevněji docházím k přesvědčení, že čas na nový disent již uzárl – podobně jako v raných sedmdesátých letech je společnost sytá, atomizovaná a frustrovaná a je třeba sáhnout k intelektuální a občanské svépomoci. Současný stav věcí bohužel hlodá v mnohém na samé bázi společnosti. Nemělo by jít o žádné spiklenecké šuškáni a vytváření alternativních mocenských center. Mnohem spíše je nutno začít pěstovat vzdělání mimo rámec univerzit zahlcených absurdní administrativou, kde na něj přestává být jakýkoli smysluplný prostor – jinak zajde středoevropský styl kulturnosti na úbytě. Je třeba se stýkat a přátelit nejen po internetu: ten je jistě dobrý sluha, ale zlý pán – i rentgen je neoceňitelný, zlomíme-li si nohu, ale rentgenovat se pro zábavu je kratochvíle zhoubná.

Pokud se nový disent má etablovat, pak via facti tím, že bude žít, ne vyhlášením na nějaké nové internetové platformě, kde bude obvyklými diskutéry brzy rozžvaněn na

prvočinitele. Bude nutné obnovit někdejší toleranci, která se bývalému disentu velmi osvědčila. Jde také o správný poměr ke státu a jeho jednotlivým výběžkům, který by měl být zdvořilý, ale rezervovaný – usilování o příliš velké hospodářské, politicko-mocenské či mediální vyniknutí je dnes spojeno s příliš velkou škodou na duši. Je možná prospěšné chodit k volbám, ale je nezbytné se vyvázat z únavné cyklicity nepřiměřených očekávání a nepřiměřených zklamání, jež přílišná vazba na vůdce nového typu přináší a která otravuje společenské ovzduší. Je potřeba mít děti a podporovat totéž i u jiných navzdory skutečnosti, že rodičovství se jeví jako překážka a břemeno – společnost, která na něco podobného víceméně rezignuje, je odepsána už nyní a není v ní co komu odkazovat.

V zásadě by se nový disent jevil čímsi jako pasivní rezistencí v dobách, které sice mediálně na povrchu divoce bublají, ale v hloubce jsou stojaté a kalné jako metternichovská éra. Nenechat se dnes znechutit je možná obtížnější než před čtyřiceti lety, ale ani tehdy nechyběly hlasy „realistů“ a „rozumných“.

Emigrací jsem ušel sudbě disidentního mladíka, té disidentního staříka už asi neuklouznou.

STANISLAV KOMÁREK

Poprvé publikováno v Respektu 18/2012.

Peníze odcházejí jako zloděj v noci – Niall Ferguson (f)

Niall Ferguson (1964) je významný britský historik skotského původu, který se zabývá 20. stoletím, kolonialismem a historií peněz. Má rád punkovou hudbu a chápe historii jako skutečnou učitelku naší doby. Zdá se, že v ekonomii celkem nedávno proběhl stejný metodický posun, jaký jsme pozorovali v klimatologii. V sedmdesátých letech jsme začali

Zdrženlivá, ale krásná tvář Skromnosti. Socha z dílny Matyáše Bernarda Brauna ze zámeckého parku ve Valči (dnes v lapidáriu kladrubského kláštera, po roce 1730).

být překvapováni změnami počasí, zejména globálním oteplováním. Vždycky jsme si totiž tak nějak mysleli, že klima je stálé. Teprve při pohledu do historie jsme zjistili, že v každé době existovaly klimatické fluktuace i poměrně náhlé změny. Podobně i v ekonomice jsme nejméně od šedesátých let měli pocit setrvalého „ekonomického klimatu“, ale kdybychom se ponořili do historie peněz hlouběji, byli bychom překvapeni množstvím a silou novověkých finančních krizí.

Jako jeden z běžných a v současné době aktuálních příkladů toho, co se v bankovním děje, Ferguson uvádí tuto hru:

Aby studenti prvního ročníku Harvardovy obchodní školy pochopili význam bankovních inovací, hrají zjednodušenou peněžní hru. Hra začíná tím, že imaginární centrální banka vyplatí profesorovi 100 dolarů jménem vlády, které poskytne jistou nepřilíš výnosnou konzultaci. Profesor bankovky uloží do banky, kterou fiktivně řídí jeden z jeho studentů, a obdrží potvrzení o vkladu. Pro zjednodušení se předpokládá, že banka pracuje s desetiprocentní rezervou (snaží se udržet poměr mezi svými rezervami a celkovými pasivy na poměru 1 : 10), a proto uloží 10 dolarů do centrální banky a 90 dolarů půjčí jednomu ze svých klientů.

Klient se rozhoduje, jak s půjčkou naloží, a uloží peníze do jiné banky. Také tato banka se drží desetiprocentního rezervního pravidla, a tak uloží 9 dolarů do centrální banky a zbývajících 81 dolarů půjčí jinému svému klientovi. Po několika dalších kolech chce profesor po svých žácích, aby spočítali zvýšení nabídky peněz. To mu umožňuje seznámit je se dvěma klíčovými definicemi moderní monetární teorie: M0 (známé také jako měnová báze pro silné peníze) se rovná celkovým pasivům centrální banky, tedy hotovosti plus rezervám bank soukromého sektoru, uloženým v centrální bance; M1 (známé také jako úzké peníze) se rovná hotovosti v oběhu plus vklady na

požádání čili „na viděnou“. V době, kdy byly peníze uloženy do tří různých studentských bank, se Mo rovnalo 100 dolarům, ale M1 bylo 271 dolarů (100 + 90 + 81); je to jasná, přesto velmi zjednodušená ilustrace toho, jak dnešní bankovníctví zlomkových rezerv umožňuje vytvářet kredit, a tudíž i peníze.

Pak profesor vybalí na prvního studenta překvapení: chce zpátky svých 100 dolarů. Student musí sáhnout do svých rezerv a požádat o vrácení půjčky druhého studenta; spustí tak dominový efekt, který způsobí, že M1 splaskne tak rychle, jak rychle se nafouklo. A to je ilustrace toho, jak vypadá náhlý útok na banky, run.

Ve Fergusonově knize se o peníze nestaráme z hlediska profitu. Jde nám o to, jak kdysi uváděl Robert J. Shiller, že když klesají akcie a dluhopisy, lidé se loučí se sny o důstojném stáří a dobrém vzdělání svých dětí. Pro většinu z nás představují například dluhopisy nějakou abstraktní veličinu, se kterou nemáme skoro nic společného. Jenže dluhopisy považované za nejstabilnější článek investic tvoří zhruba čtvrtinu penzijních fondů. Na podzim 2011 se vedla, hlavně v USA, diskuse, zda evropské státní dluhopisy jako celek nemohou ztratit 20 % (či víc) své ceny. Tady se už nejedná o abstrakci, ale o to, zda si důchodce k večeri koupí šunku nebo kus červené řepy s tuňinem.

Ferguson píše:

Každého z nás, ať už se nám to líbí, nebo ne (a většina z nás o tom dokonce ani neví), trh s dluhopisy zasahuje dvěma zásadními způsoby. Zprvu, značná část peněz, které si odkládáme stranou na stáří, končí jako investice na trhu s dluhopisy. Zadruhé, vzhledem ke svým obrovským rozměrům a protože velké vlády jsou považovány za ty nejspolehlivější věřitele, je to právě trh s dluhopisy, kdo určuje dlouhodobé úrokové sazby pro ekonomiku jako celek.

Přitom peníze nelze mít, určitě ne dlouhodobě doma. Ferguson uvádí prostý příklad: Novodobá dolarová bankovka dostala

svou dnešní podobu v roce 1957. Od té doby její kupní síla poměřována spotřebitelským cenovým indexem poklesla o závratných 87 %. Průměrná roční inflace za toto období byla něco málo přes 4 %.

Můžeme dát na starý přístup, který v Evropě založil snad už svatý František, považovat peníze za něco skoro nečistého, na čem člověk nemá stavět a o co se nemá moc starat. Pak ovšem dopadneme jako slavný spisovatel Jonathan Swift – „Většina lidí věděla, že to přijde,“ bědoval nešťastný a náhle chudší Swift, „ale nikdo se na to nepřipravil. Nikdo si nemyslel, že to přijde, jako přichází zloděj v noci, stejně jako přichází smrt.“

CK

Slunečnice (p) Nesoustavná úvaha o situaci

Projekt Hommage to Vincent jsem nijak moc neplánoval. Prostě jsem si jednou řekl, že by bylo hezké se koukat na slunečnice. Nikdy jsem jedinou slunečnici nezasadil, ani nevy-pěstoval. A 300 až 500 se jich ujalo a vykvetlo. Odměnili se mně a Vincentovi. Hodně jsem je fotil. Postupně, jak kvetly a odkvétaly, jsem začal uvažovat, co dále. Koupil jsem si lis na olej. Takový malý ruční stolní, a budu zkoušet slunečnicový olej. Mohu mít galon slunečnicového oleje za pár dolarů ze supermarketu. Zatím. Za dva dny to může být jinak.

Jana se věnovala cibuli a česneku. Máme krásné svazky usušené cibule a česneku po celém domě. Červenou řepu sežrali králíci. Loni se jí ani nedotkli.

Zasadili jsme přes dvacet ovocných stromů. Pár prvních plodů jsme už letos sklídili. Ale také jsem objevil spoustu jabloní zarostlých v křoviskách. Někdo tu už před lety hospodařil. Osvobozené a prořezané jabloně se probudily k druhému životu. Nejsou to odrůdy vzhledné,

jak z těch nově zasazených. Nejsou určené do supermarketu, ale na užitek. Udělal jsem takový malý průzkum. Jsou to odrůdy dobře skladovatelné a rezistentní – bez pesticidů a ledniček to jsou důležité charakteristiky. Mile mě překvapilo, že se pěstováním starých, už téměř zapomenutých odrůd ještě pár lidí zabývá. Podpořil jsem je a uspokojil sebe. Pár stromků Golden Russet jsem koupil a zasadil. Tahle odrůda tu má historii táhnoucí se před rok 1845. Dokonce jsem vystopoval podobnou (možný předchůdce) odrůdu z Toskánska, jejíž historie se táhne až do starého Říma. Hned bych si ji pořídil, abych měl kousek živého starého Říma poblíž.

Trendy se jen potvrzují. Není to apokalyptické, je to realistické vidění reality. Je mi líto těch desítek milionů mladých lidí v arabském světě. Něco chtějí, v něco doufají, mají nějaké představy o budoucnosti. Bohužel se jim to prostě nemůže splnit. Už po pár měsících je to vidět v Egyptě. Zásadní problémy ekologické, energetické a populační nezmizely, ani se nijak nezměnily. Hlavně o těch populačních problémech je absolutně nemožné se zmínit. A přitom je to problém číslo jedna.

V poslední době jsem tak došel k poznání, že množina těch, co vědí, se už nijak podstatně nerozšiřuje a nerozšíří. Většina nikdy nepochopí, co a proč se to vlastně děje. Velká masa lidí to ani nechce vědět („však lidi na něco přijdou“). Takže něco praktického pro ty, co vědí a chtějí vědět – zajímavý je například blog o zkušenostech z Argentiny. Rovněž doba rozpadu SSSR v devadesátých letech je také velice poučná.

MARTIN KAŠÍK

Doporučení:

http://wardsauto.com/ar/world_vehicle_population_110815/

<http://earthgarage.com/blog/2011/09/number-of-cars-worldwide-surpasses-1-billion-can-the-world-handle-this-many-wheels/>

Nebudu psát o tématu, na které jsem původně myslel. Plýtvavý žír, ztrátu pudu sebezáchovy, vývoj společnosti ne podle lidských, ale podle přírodních zákonů včetně nárůstu parazitů všech druhů a nemocí, se mi nepodařilo rozumně zpracovat, aby to nevyznělo jako naříkavé kuňkání. Stejně jako to, že společnost stále více hraje hru Císařovy nové šaty a že se dělá a i vyrábí stále více JAKO. Počínaje imitací výrobků, které jimi jsou jen snad tvarem a názvem a možná na jedno dvě použití, přes imitaci potravin, které nejsou to, co mají být, a konče imitací práce po imitaci spravedlnosti atd. atd.

Největší obavy nemám jen z nedostatku energie, vody, potravin (stačilo, kdyby loňské podzimní sucho bylo o dva tři měsíce dříve, a to bychom se divili, co by to přineslo), ale z toho, co s námi udělá kvalita a složení potravin. Vždyť v jogurtu Jahodová pochoutka je jedno procento jahodové dřeně a v některých případech jde i o desetiny procenta. Ale nešť, pokud to ostatní by bylo normální. Ale obávám se, že není (jde o jakási plniva), a cítím se jako ty krávy z dob BSE či slepice v drůbežárnách, které žerou to, o čem se jim nikdy ani nesnilo, že to k žrádlu může být. A čekám, kdy se něco z podobných potravin, které snad ani potravinami nejsou, šíleně projeví a bude-li se to řešit podobně.

A stejně mne trápí viditelná ruka trhu, že jsme jeden druhému kořistí, zdrojem zisku a strachu i z dobře míněné snahy o pomoc. Jdu noční ulicí, ale i v přirodě sám a zdáli vidím, že někdo jde proti mně, a hned mi naskočí obava či strach, co od protichodce můžu očekávat. Tchyně už se obává vycházet z domova, když se setmí. To není dobré. To jsem zkoušel zpracovat,

ale asi na to nemám. Ještě zkusím do zítřka alespoň zpracovat krátce heslo Plýtvavý žír, jak se to projevuje u bekyně mnišky. A aby to nebylo tak pesimistické, tak připojuji pár receptů.

Kopřivové palačinky

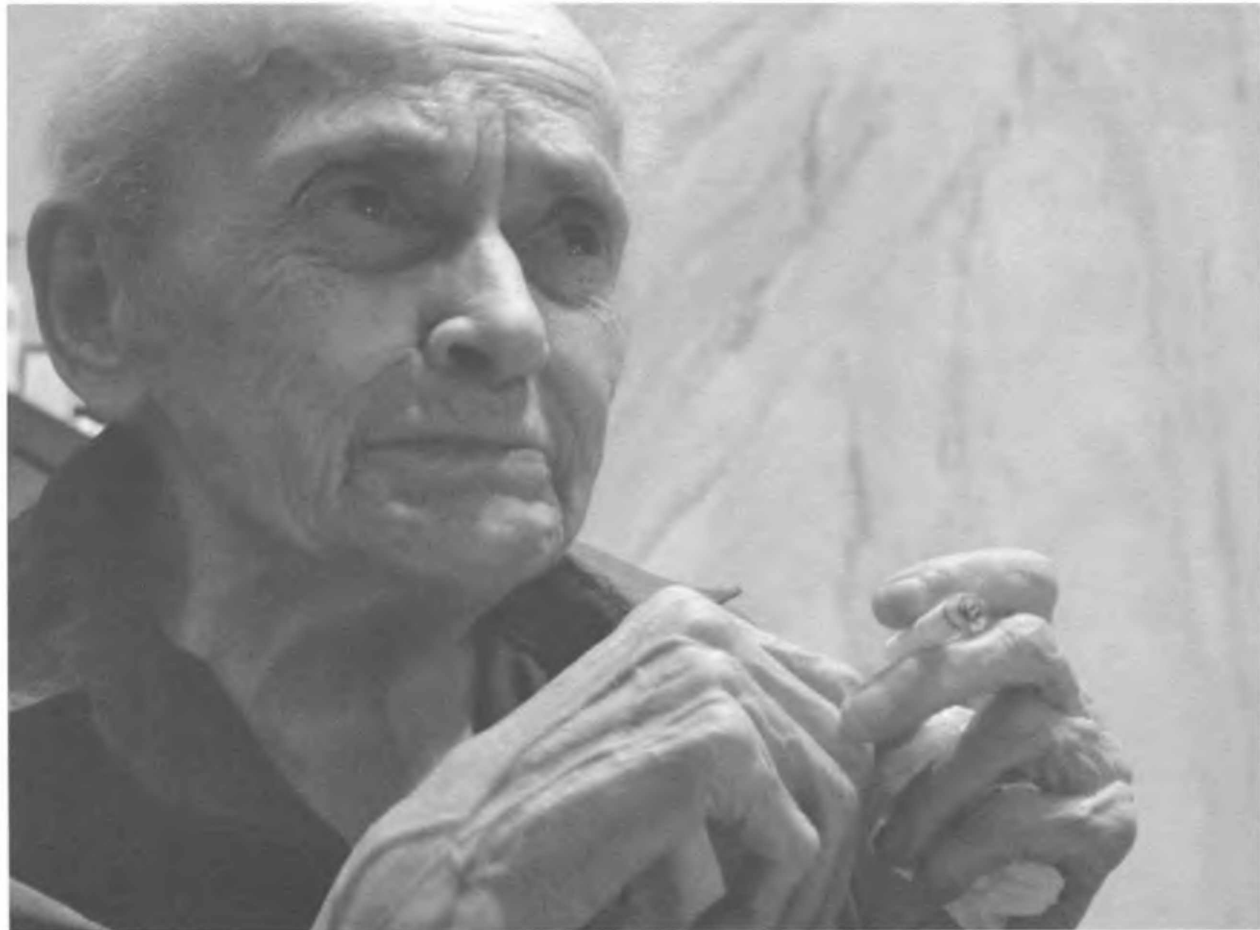
Kopřivy spařit, v mixéru rozmixovat s mlékem, vajíčkem, česnekem (třeba listy česneku medvědího), osolit a přidat koření, jako např. majoránku, mletou papriku apod. Vše zahustit hladkou moukou a nechat půl hodiny odležet. Dále postupovat jako u normálních palačinek.

Špenát z kopřiv

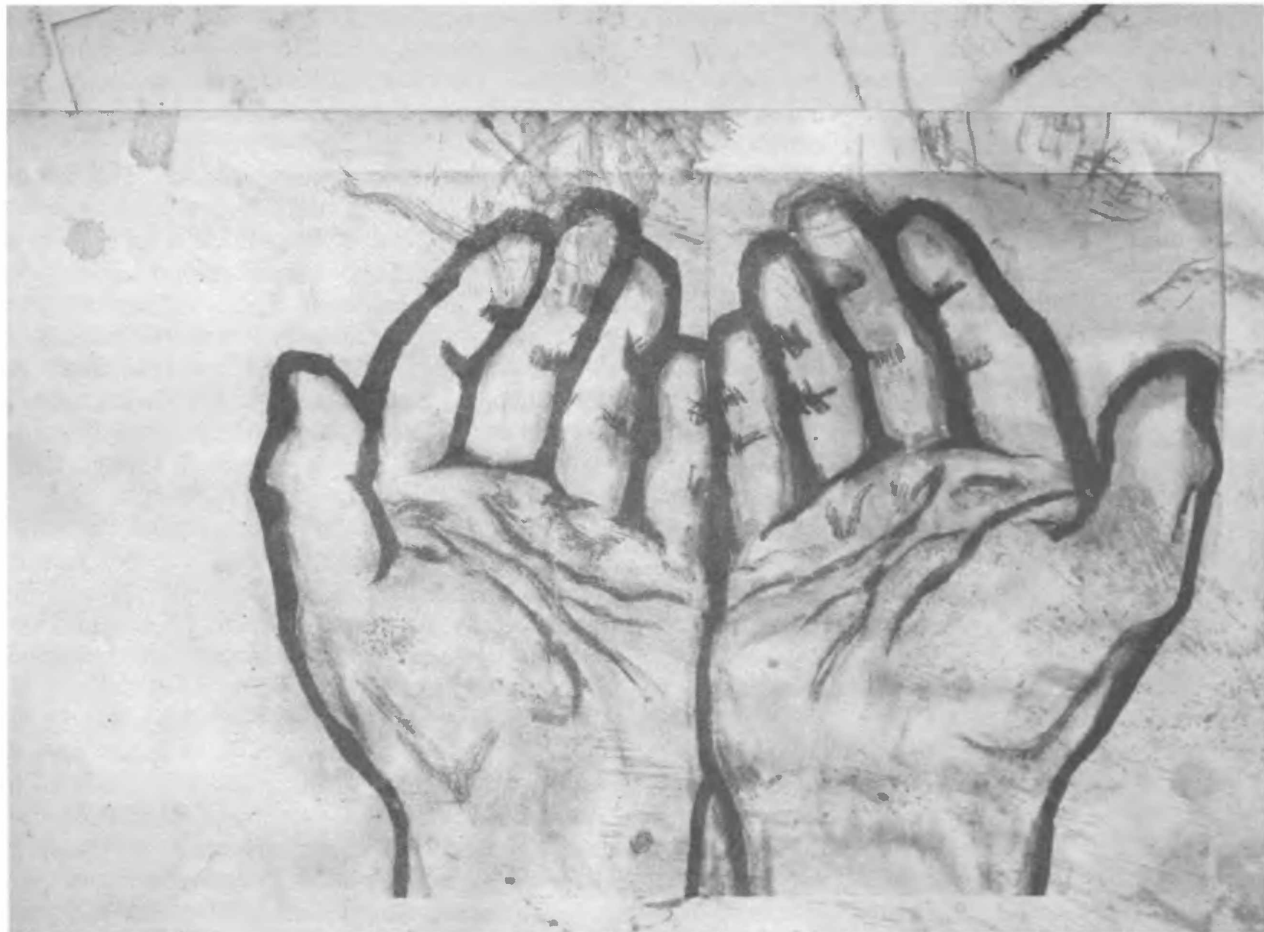
Místo pravého špenátu použít spařené a rozmixované kopřivy. S nimi možno rozmixovat listy medvědího česneku, popence břečťanolistého. Jinak postupovat jako u pravého špenátu.

Pár drobností nejen pro zahrádkáře

Snaha o co největší sklizeň a chuťově stále rozmanitější sortiment zeleniny a ovoce vede ke šlechtění stále více odrůd. Ale protože jde o sortiment, který neprošel dlouhodobou adaptací a přirozenou selekcí, jeho životnost, odolnost a i úrodnost nemusí být vždy dlouhodobě jistá. Jistá je ale zranitelnost a náchylnost na různé anomálie a výkyvy, které v naší době jsou stále častější nejen z hlediska abiotických, ale i biotických činitelů. Proto je rozumnější uchovávat a pěstovat i odrůdy dlouhodobě prověřené už i z toho důvodu, že nechceme či nemůžeme stále spoléhat na ochranné postřiky, hnojení apod.

Ruce a oči Jitky Válové.

Ruce Květy Válové, kresba z dob dělnických brigád na Kladně.

Vezmeme-li to na příkladu jabloní, tak třeba prastará odrůda Panenské je odrůdou odolnou, plodnou a všestranně použitelnou. Navíc je u ní nedoceněná vlastnost, že opadané, a tedy natlučené plody nehnijí, protože otlučená místa tzv. korkovatí, takže pro úrodu nemusíme do korun stromu a můžeme ji sbírat po opadání ze země a je to navíc bez újmy na její delší uchovatelnosti.

Stejně je neuvěřitelné, že do naší země s tak bohatou a dlouhodobou ovocnářskou tradicí se nejen tolik jablek dováží, ale i to, že se za tak vysoké ceny prodávají. Není třeba polemizovat s tím, kolik v takovém ovoci je vitamínů, nakonec i takové ovoce má svou hodnotu třeba jako vláknina. Rozumnější, vitamínově hodnotnější a levnější, by však bylo alespoň pro domácnosti zpracování podzimních přebytků buď jako mošt, či jako nastrouhané ovoce, obojí konzervované nastrouhaným křenem bez jakékoliv další sterilizace. 1 až 2 vrchovaté polévkové lžice nastrouhaného křenu udrží 5 l moštu (zastaví dokonce i mírné kvašení), stejně jako jedna kávová lžička konzervuje skleničku (o velikosti dětské výživy) nastrouhaných jablek (lze to aplikovat i na mrkev, červenou řepu). Tím lze bez velké námahy a nákladných prostředků získat velice zdravý nápoj či přílohu k jídlu, které v chladnějším prostředí vydrží dlouhou dobu.

Tím jsme ale trochu odskočili od předešlých úvah. Upozornění na možné slabiny šlechtěných odrůd neznamená, že je nutno se jim vyhýbat, spíše jde o to vnímat, že mají různá omezení. Rozumná otevřenost je prospěšná nejen v těchto případech, ale zvláště, že nyní můžeme využívat stále se rozšiřující nabídku sortimentu málo známých ovocných dřevin a keřů. Již naprosto bez obav z podvodných obchodních reklam lze v našich podmínkách pěstovat jedlé druhy zimolezů jako nejčasnější chutné ovoce zrající již v květnu či muchovníky v čase třešní.

Z dalších druhů jsou to dřiny, velkoplodé růže, kdoule, kdoulovce, mišpule, moruše, aronie, jedlé jeřáby, jedlé hlohy, oskeruše, kaštanovník, rakytník a liány,

jako jsou klanopraška a aktinidie (drobnoplodé kiwi). S jistou opatrností, ale určitě za zmínku stojí i nejnověji šířené muďouly (Asimina) a tomely (Diospyrosy, mimo choulostivý Diospyros kaki), se kterými jsou sice nadějně, ale zatím ne dlouhodobě zkušenosti.

Rozhodně by bylo zajímavé dohledat i sortiment šířený od dvacátých do konce čtyřicátých let zahradníkem Janem Böhmem z Blatné, který byl spíše proslulý jako šlechtitel růží. Méně je však známo, že pěstoval a rozšiřoval zajímavé výpěstky Mičurina, jako např. křížence jeřábů aj. Velkou výhodou bylo, že to vše bylo odzkoušené a vhodné i do těch nejméně příznivých poloh pro pěstování ovoce. V dnešní době je takovým podobným nadšencem i zahradník R. Pešek z Bojkovic, který se dlouhodobě věnuje i starým odrůdám ovocných dřevin.

Novým, u nás málo známým druhům může bránit v rozšíření malá znalost upotřebení a způsob zpracování jejich ovoce. Zimolezy, muchovníky, moruše (je z nich včetně jejich stopek i výtečný džem), jedlé hlohy, klanopraška, aktinidie lze konzumovat po dozrání přímo z keřů či stromů. Dřínky a muďouly jsou chutné, jakmile změkknou po otrhání, mišpule a oskeruše po shniličení, kdoule a kdoulovce mimo to, že se nádherně po sklizni rozvoní, je možno po zežloutnutí kandovat či upravit jako výtečný džem nebo přidat při pečení ke kuřeti. Aronie a jeřáby, pokud někomu nechutná jejich přímá konzumace, lze buď sušit, nebo zavařovat.

Rakytník se dá rozumně sbírat jen za silných mrazů (nebo ostříhat větvičky s plody a dát je do mrazáku), jinak se plody rozmáčknu a obsah vytéká. Nejlepší a nešetnější zpracování jeho plodů je, když se promíchají s medem, který je výtečně konzervuje. Takto proslazené se konzumují i se semeny stejně jako u klanoprašky, protože je v nich mnoho cenných látek. Tak to bylo jen pár příkladů, kterých je jistě jinak nespočet.

Ještě se vrátím ke zpracování plodů aronie málo pracným receptem, který z jejich plodů udělá vyhledá-

vanou pochoutku: 3 litry plodů, 1 litr jakéhokoliv vína, 1 kg cukru a koření (hřebíček, badyán, skořice). Víno, cukr a koření se svaří, přidají se plody aronie, směs se povaří ještě 5 minut. Pak se jí naplní zavařovací skleničky, po zavíčkování se otočí a nesterilizují.

Literatura:

www.stareodrudy.org

www.exotickéovoce.cz

www.pawpaw.cz

V. Jirásek – *Rostliny na našem stole*. Praha 1958.

F. Polívka – *Užitkové a pamětihodné rostliny cizích zemí*. Olomouc 1908, reprint Praha 2010.

J. Šamla – *Subtropy – pěstitelské praktikum A, B*. Brno 1993.

N. M. Verzilin – *Po stopách Robinsonových*. Praha 1963 (3. dopl. vydání).

Poznámka:

Plýtvavý žír aneb Ze života bekyně mnišky.

Plýtvavý žír je odborný termín používaný v lesnické praxi. Hlavně je užíván v souvislosti s vývojem motýla bekyně mnišky, jejíž housenky se živí nejčastěji jehličím smrků nebo borovice. Můžou ale ožírat i jiné jehličnany stejně jako listnáče a v dobách nouze můžou ožírat i pupeny a kůru větvíček. V určité fázi vývoje jejich housenky už nežerou celou jehličku, ale jen její část, a často větší zbytek padá na zem. Housenky se pak přesunou na další. Způsobují holožíry na velkých plochách zvláště při přemnožení, ke kterému dochází po několika pro jejich vývoj příznivých letech. Přitom však dochází k nárůstu početnosti parazitů a predátorů všech druhů stejně jako nemocí a stoupá i agresivita a nedůtklivost housenek mezi sebou. Naopak klesá plodnost samiček. Vlastně nevím, proč mi to připadá pozoruhodné.

Křížová cesta pana Alaina de Monéys

(s)

VÁCLAV CÍLEK

V srpnu 1870 ve francouzské vesnici Hautefoy v kraji Dordogne byl na trhu týrán mladý šlechtic Alain de Monéys, údajně proto, že vykřikoval „Ať žije republika!“ Dvě hodiny byl mučen a pak ještě zaživa upálen za přítomnosti nějakých pěti set lidí, kteří se trhu účastnili. V té době hrozila francouzsko-pruská válka, lidé si přáli návrat starého, klidného režimu a zaostalý, málo vzdělaný kraj, „kde se nečte“, byl navíc zasažen suchem. Pro francouzské historiky se tato příhoda stala případovou studií toho, co cítí davy ve stavu ohrožení a jak nakládají s obavami, které nemohou

zvládat, a jak může propuknout „duševní poblouznění podobné epidemii“.

V případě Hautefoy se navíc jedná o kraj, který má dlouhou tradici obilných bouří a daňových sporů s aristokracií a vládou. Ještě po desetiletích si místní lidé pamatovali „den strachu“, známý též jako „Veliký strach“, kdy do vesnice dorazily zprávy o pařížské revoluci roku 1789 a kraj ovládla panika, že v lesích jsou již připraveni žháři, kteří jim zničí pole i domy.

Typickým projevem velkého strachu je případ, kdy patnáct set mužů pročesává les, aby chytilo lupiče.

Jenže oni tam žádní lupiči nejsou, to jenom jeden sedlák vyhrožoval neposlušným dětem: „Když budeš zlobit, odvedou tě do lesa zbojníci.“ Projevuje se výjimečná citlivost na špatné zprávy. Je do značné míry způsobena neobvykle suchým rokem. Mnoho fám se týká finančních toků a korupčních afér. Lidé přesně vědí, kdo komu odevzdal určité množství peněz, ale nic z toho se nezakládá na pravdě. Objevuje se pověst podobná moderní české pověsti o černé sanitce sbírající dárce orgánů – o neosvětleném kočáru, který v noci rozváží zbojníkům zápalné rakety.

Fámy vytvářejí mezi příslušníky určité komunity silné vazby. Společenství pod silným vlivem strachu neumí reagovat na své obavy a tak soustředí svoji energii na hledání viníků. Lidé v té chvíli mají tendenci naslouchat tomu, co je součástí jejich očekávání. Představitost je sycena tím, co považují za ohrožení. Svatyní fám byla tehdy jako nyní hospoda.

Místem tragédie či snad vzpoury v Haute-fay bylo tržiště, dnes bychom řekli tržní náves nebo náměstí. Je to veřejný prostor, kde dopoledne, kdy se prodává a kupuje, musí panovat zákonnost, aby každý dostal to, co mu náleží. Pak následuje oběd v hospodě a situace se rozvolňuje. Místo oběhu zboží a peněz se začínají víc uplatňovat společenské rituály. Obchodníci odcházejí a přicházejí kejklíři. Byl by čas na žerty a parodie, kdyby se v myslích naleptaných suchým rokem neobjevoval strach z nepřátel a obavy o peníze. Alain de Monéys se do celé záležitosti přিপletl náhodou. Byl to sice šlechtic, ale poměrně chudý a k místním lidem vstřícný. Jinak by nešel na trh, aby si sám nakoupil. Vypadal však jako nepřítel. Byl nařčen ze sympatií k republice a jat. Záměrně jej v této chvíli skoro nikdo nepoznával, přestože jindy by bylo snadné určit, o koho jde. Dav jej odmítl poznat. Jeho vrazi jej dvě hodiny vodili po tržišti, ukazovali lidem

Fáma, v tomto případě spíše Pomluva než Pověst, má na břiše další dvě oči. Vidí nejenom hlavou, ale také žaludkem. Uši má dokonce tři, takže všechno zaslechne. Na nohou má kopyta a další pár křídel. Je velice rychlá. V jedné ruce drtí lidské srdce a z druhé vypouští ohnivé šípy. Dřevoryt Johanna Grüningera z roku 1502 k Vergiliovým básním v překladu Sebastianu Branta. Současný umělec by místo slova „Fama“ nejspíš napsal slova dvě: „Mass Media“.

a mlátili. Rituální průvod měl charakter křížové cesty s řadou zastavení.

Masakr se odehrával v pomalém tempu. Byl často přerušován, někdy to dokonce vypadalo, že šlechtic bude propuštěn. Krvavý průvod neustále měnil své složení. I hlavní aktéři občas opouštějí děj, staví se na víno, anebo v hospodě vyprávějí o svých kouscích. Drama se odehrávalo jenom v prostoru tržiště a nikdy nestrhlo celý dav. Mnozí jej sledovali zdálky od hospodských stolů. Mezi oběťmi mohl být i místní farář, ale ten zná své farníky. Když se k němu dostavili s požadavkem „*Chceme pít!*“, sám otevřel sklepy a roznášel víno. To je důležité, protože zůstal autoritou – hostitelem. Lidé se vína nezmocňovali, ale on sám jim naléval. Pan Alain byl mezitím bit, ale nikdy ne tak, aby neztratil vědomí. Teprve v poslední fázi své cesty byl utlučen skoro k smrti.

V nejzkaženějším státě je nejvíce zákonů.

Tacitus, Letopisy 3,27,16

Když už se oběť nehýbala, lidé volali: „Musíme ho spálit, jinak nás přijdou vypálit Prušáci!“ Možná se zde objevují nějaké dávné magické emoce, kdy příznak ohně je zaháněn zápalnou obětí. Když vyšlehl oheň, davu se zmocnilo nadšení. Svědci později vzpomínají na veselí, které se lidí zmocnilo: vrahové tančí kolem těla. Do toho přicházejí a zase odcházejí lidé z trhu. Chvilí stojí, pozorují poslední záchvěvy ještě živého těla a pak jdou po svých. První reakcí je uspokojení z činu, ale již o pár hodin později se dostavuje tiché znepokojení. Funkcí masakru bývá stmelit shromáždění, které pociťuje nějaký strach, se kterým si neví rady. Hlubokým motivem oběti či vraždy je smířčí či očištný rituál.

Ze zločinu bylo později obviněno 21 místních občanů. Všichni se až do té chvíle těšili dobré pověsti. Represe byla okamžitá. Hlavní aktéři byli zatčeni a vyneseny čtyři rozsudky smrti a devatenáct rozsudků nucených prací. Obžalovaní byli nejprve udiveni, pak zděšení

– vždyť chránili stát a mělo by jim být správně poděkováno! Poté byla vztyčena šibenice a obžalovaní veřejně popraveni za účasti jen velmi malého množství lidí.

Jaké je sdělení tohoto pochmurného příběhu? Je zviditelněním duše davu, která má strach. Ten je kombinací klimatického a politického strachu v ovzduší nejistoty, která nalézá svůj výraz v sice přesných, ale jinak úplně pomýlených fámách. Něco podobného probíhá neustále, ale málokdy se projeví v takto výrazné, archaické formě. Je možné nalézt nějaké analogie k současné české společnosti?

Fámy vycházejí z potřeb lidí a jsou silnější než fakta. Jak začala sametová revoluce? Pamatuji si to velice dobře. Volal mi pan Zadrobílek, že došlo k demonstraci, při které byl zabit člověk. Byl to fakt smrti (později se ukázalo, že hrané), který lidi pozvedl a hnál do ulic.

Teprve o pár chvil později se přidávaly požadavky svobody a demokracie. A to se stalo v době, kdy existovaly jenom stabilní telefony.

Historik Alain Corbin ukazuje, že v kraji se o potřebě zabít nějakého nepřítele hovořilo již deset let před tragédií. Deset let trvalo, než slova, která původně nebyla míněna vážně, dorostla v čin. Něco podobného pozoroval psychoanalytik Wilhelm Reich v Německu koncem dvacátých let minulého století.

V posledním roce občas slýchávám vyjádření tohoto typu:

Lidé povstanou a opět poteče krev.

Měli bychom je vystřelit.

Vždyť ten náš marasmus zavinilo tak 300 lidí, co najít způsob, jak je zabít?

Jsem poučen Reichem i Corbinem, a tak vím, že duše českého davu se krok za krokem zmocňuje násilí. Lidé mluví a nemyslí to vážně, ale slova se pozvolna zmoc-

ňují té části mysli, která řídí čin. Jsme v celkem mírných Čechách, a ne v drsném dordognském kraji. Myslím, že sociálním bouřím se nakonec stejně nevyhneme, ale nejspíš nebudou kruté. Je to méně fantastický scénář, než že by apatičtí Rusové vytáhli do ulic proti Putinovi. A přece se to po volbách v zimě 2011 děje. Neobávám se ani tak násilí davu, ale reakce režimu, který bude muset jasně reagovat a zasáhnout.

Zdroj:

Alain Corbin – *Vesnice „kanibalů“*. Praha 2011. Přeložila I. Kozelská.

V pozoruhodné edici Každodenní život v nakladatelství Argo vyšly další tituly, které umožňují rychleji rozeznat nastupující a věčně se opakující sociální trendy. Doporučuji zejména monografii Jeana Delumeaua Strach na západě ve 14.–18. století (1997).

Filosofie přežití – permakultura

HELENA VLAŠÍNOVÁ

(f)

Poprvé jsem se s pojmem *permakultura* setkala někdy v devadesátých letech minulého století jako s „metodou pro líné inteligenty“. Ta definice zní možná na první pohled trochu pejorativně, i když inteligent je pro mne člověk schopný porozumět (nesouvisí s dosaženým vzděláním), a taky myslím, že z „lenosti“ vzniklo mnoho užitečných vynálezů. Asi se v duchu ptáte, jak souvisí s filosofií, když zjevně směřuje do praxe. Ano, její těžiště je opravdu v praxi, proto nahlédnutí, jak může prakticky pomoci překonat „križi“, najdete mezi texty Svíce praktického života v kapitole *Rozmanitostí proti škůdcům i zlodějům*.

Ve skutečnosti je však permakultura filosofie založená na respektu a spolupráci s přírodou. Byla definována v Austrálii a jejím duchovním otcem je Bill Mollison, který spolu se svým studentem Davidem Holmgrenem napsal v roce 1997 knihu *Permaculture one*, později *Permaculture two* a pak i další. Permakultura je tu představena jako *Uvědomělá přeměna krajiny napodobující přirozené vztahy a vzorce, která poskytuje dostatek potravy, rostlinného materiálu a energie k uspokojení*

místních potřeb. Tuto poměrně širokou definici později Holmgren upřesňuje těmito slovy: *Různé nápady, zručnosti a způsoby života, které musíme objevit a rozvinout, abychom se dokázali změnit ze závislých konzumentů ve zodpovědné a produktivní občany*.

Za koncept permakultury dostal Bill Mollison v roce 1982 alternativní Nobelovu cenu, od té doby se s permakulturou můžete setkat po celém světě, kde působí jeho žáci a žáci jejich žáků jako učitelé. K nám se dostala zásluhou Karola Končka kolem roku 1997, kdy byla založena mezinárodní organizace Permakultura CS.

Permakultura tedy do značné míry znamená vzít věci do vlastních rukou, provést změny ve vlastním životě a převzít za něj zodpovědnost. Tedy zpočátku opravdu praktické zaměření (*permanent agriculture*) založené na pozorování, že ve stabilním přírodním ekosystému je všechno v harmonickém souladu a perfektně to funguje, takže pokud svůj život založíme na základě těchto přírodních zákonitostí, bude dobře fungovat i naše společnost.

Snad nejlépe vystihl permakulturu japonský filosof-farmář Masanobu Fukuoka, který ve své knize *The One-Straw Revolution* říká, že je to *spíše spolupráce s přírodou než boj s ní, spíše dlouhodobé hluboké zkoumání než dlouhodobá bezmyšlenkovitá dřina, spíše schopnost vidět rostliny a zvířata v celé škále jejich funkcí než izolované využívání jen některých z nich*. Mluví o použití aikida v krajině. O plynutí spolu s větrem, o proměně neštěstí v sílu, o tom, jak využít vše pozitivním způsobem. Současné zemědělství využívá spíše karate – nutí přírodu k co nejvyšší produkci násilím...

David Holmgren později rozpracoval právě filosofický rozměr permakultury, která se postupně ze způsobu zemědělství stala filosofií pro uvědomělý život na všech jeho úrovních, například v knize *Permaculture principles and pathways beyond sustainability* (Permakultura nad rámec trvalé udržitelnosti).

Jaký je tedy přínos permakultury pro zvládnutí současného stavu po ropném zlomu a budoucího stavu nedostatku energie? Podle Holmgrena je otázkou dnešní doby přijmout přirozenost nutného poklesu a klesat „elegantně a eticky“ – zvládnout období snižování zásob energie, využít změny a přizpůsobit se jim.

Základními pilíři, na kterých je permakultura založena, jsou tři etické principy. Prvním z nich je Péče o lidi. Základem je člověk a jeho postoj k okolnímu světu, založený na přijetí odpovědnosti za vlastní činy, tady a teď.

Druhým pilířem je Péče o Zemi, tedy potřeby Země se tu dávají na stejnou úroveň jako potřeby lidí. S tímto postojem samozřejmě většina „moderní společnosti“ nemůže souhlasit, prioritu má ten, kdo má peníze a s tím související politickou moc, i když jsme denně svědky, jak se nám jako lidstvu právě opakované porušování rovnováhy těchto dvou principů vrací jako bumerang. Většina lidí cítí bezmocnost, jsou přesvědčení, že sami s tím nic nenadělají. Navzdory tomu

každodenně stojí před mnoha rozhodnutími, která přídávají na jedno nebo druhé rameno vah už jenom tím, co jedí a kde si to opatří, čím si získávají prostředky k životu a kde, co nakupují a kde, kde berou energii na zabezpečení chodu domácnosti, jak nakládají s půdou, jak a kde využívají volný čas, co čtou, s kým se přátelí... Tedy dohromady mají ohromnou moc.

Třetím pilířem, který zajišťuje rovnováhu mezi předešlými dvěma je etický princip Spravedlivé podíly – který je právě „o tom“. Namítáte, že jsme zase někde v sociologii? Ano, tohle je „sociologie“ založená na vnitřní filosofii, že si mohu brát jen tolik, kolik opravdu potřebuji, a svoje přebytky vložit na tu stranu, kde cítím potřebu, ať už lidem, nebo přírodě. Zdánlivě tedy permakultura sdružuje podivíny a osamělé altruisty... Bill Mollison při definování tohoto etického principu šel podle modelu přírody až na samou podstatu lidského bytí – převzetí odpovědnosti i za další generaci, tedy i přizpůsobení množství potomků v budoucnosti dosažitelným zdrojům.

Bill Mollison kromě těchto tří etických principů připomíná ještě základní principy pro navrhování udržitelného designu lidských sídel, z nichž z filosofického pohledu vybírám jeden zvláště zajímavý: Problém je řešením. Je jen výzvou pro nás to řešení odhalit. Je v tom notná dávka optimismu (nejpřístupnější formy odvahy). Místo abychom se nechali při objevení problému paralyzovat myšlenkou „tohle nemohu zvládnout“, v nás mobilizuje chuť najít to správné řešení, protože ono určitě existuje. Souvisí to i s východní filosofií o harmonii jin–jang. Ve všem, co nás potká špatného, je i něco pozitivního. I kdyby to mělo být třeba jen odhalení, že „v nouzi poznáš přítele“. A na každou naši nemoc existuje v našem okolí i lék, jen umět pozorovat. Takže se nebojte a nehledejte, „proč to nejde“, ale „jak by to mohlo jít“, a nezapomeňte při tom ani na to, že „dva jsou více než jeden“ – tedy spojte se v okolí blízkém i vzdálenějším s podobně naladě-

nými lidmi a hledejte řešení společně – to je vlastně podstata filosofie permakultury a na tom je založena i světová síť permakulturních organizací.

Dalším principem, který bych v této souvislosti ráda uvedla, je Učení se od přírody. V této souvislosti především aplikaci modelu přírodní sukcese na společnost. Tato úvaha se objevila v díle amerického spisovatele, bloggera a organického zahradníka Johna Michaela Greera, který sám sebe nazývá „arcidruidem“. Já jsem se s jeho myšlenkami seznámila prostřednictvím Marka Kvapila, redaktora webu EnergyBulletin.cz, který přeložil Greerovu knihu *Ecotechnic future*. Tak jako v přírodě se na odhalené půdě napřed objevují pionýrské, rychle expandující druhy, tzv. R-stratégy, tak i ve společnosti, ve které žijeme, převládají „ostrolokfáci“. Tato část „sukcese“ vykazuje sice vysokou produktivitu, ale také značnou zranitelnost a labilitu, konkurenční vztahy převládají nad symbiotickými. Tento model odpovídá průmyslové společnosti rozmachu technologií, který v současné době podle Greera přechází do období nedostatkového průmyslu,

následovat bude (a mnohde v tom jsou „pionýry“ naši jinak hůře přizpůsobiví spoluobčané) období recyklace, kdy bude lidstvo nuceno využívat hlavně materiály opuštěných průmyslových objektů. A blížíme se ke Greerovu „optimistickému“ závěru, že po vyčerpání všech těchto zdrojů energie dojde k pozvolnému vzniku společnosti založené na spolupráci mezi lidmi i s přírodou, kde symbiotické vztahy povedou k vytvoření stabilní společnosti. Tak jako v případě klimaxového stadia ekosystému.

Podobně jako v modelu permakulturní zahrady můžeme nestabilní části sukcese přeskočit, můžeme i na pozadí nestabilní společnosti budovat malé životaschopné jednotky a zakládat síť symbiotických vztahů – i když se na nás bude většinová společnost dívat s pohrdáním a mluvit o návratu „zpátky na stromy“.

V celosvětovém měřítku takto vznikají tzv. Transition initiatives, města, vesnice i farmy přebudovávané k co nejmenší závislosti na neobnovitelných zdrojích energie. Učme se i jejich filosofii přežít.

Jak přežít konec kapitalismu

PAVEL KOHOUT

(s)

Mezi kapitalismem a otroctvím

Jak přežít konec kapitalismu? Možná je to zbytečná otázka. Možná se už stalo. Definujeme-li kapitalismus jako ekonomický systém založený na trhu zboží, práce a kapitálu, vliv státu je ve všech jeho segmentech tak silný, že je namísto otázky, zdali vůbec ještě hovoříme o kapitalismu.

Odpověď na otázku „jak přežít konec kapitalismu“ tedy záleží na tom, jak definujeme kapitalismus a co rozumíme jeho koncem.

Již od svého vzniku se kapitalismus vyvíjel. Od svého vzniku – to vlastně znamená od vzniku lidstva, neboť lidé mají instinkt pro vlastnictví již vrozený. Vlastnické pudy byly zaznamenány i u předškolních dětí narozdíl od izraelských kibucech, což byla společnost

s pravděpodobně nejdůsledněji potlačeným soukromým vlastnictvím na světě (jak zjistili Melford Spiro a Lita Furbyová ve svých studiích ze sedmdesátých let). Fakt, že izraelské kibucy byly postupem času privatizovány, také o lecčem svědčí.

Vlastnictví je nutnou podmínkou pro existenci trhu, stejně jako jistá minimální garantovaná míra občanských práv a svobod. Pán nemusí obchodovat s nevolníkem: co chce, může si prostě vzít. V tyranii je trh zbytečný. Pán rozhoduje o všem.

Kapitalismus tedy vzniká na svobodě být a svobodě mít: být občanem a mít majetek. Alternativou kapitalismu je otroctví, feudalismus nebo komunismus. Tedy

Nemoc je zošklivit si obyčejný život

Hlavní příčina takové nemoci tkví podle mého soudu v tom, že si postižení zošklivili obyčejný život. Jako se od jiných lidí odlišují šatem, bohatostí večeří a nádherou vozidel, tak se chtějí od nich oddělovat i rozvržením času. Nechtějí se dopouštět jenom obvyklých poklesků ti, jimž ostuda je za poklesky přímo odměnou. A o ostudu usilují všichni ti, kteří žijí, abych tak řekl, naruby.

Lucius Annaeus Seneca – Z listů Lucilioví. Přel. B. Ryba.

systémy, které rozlišují lid na poddané bez práv a bez majetku a na pány, jimž patří majetek i moc.

Hovoříme-li tedy o možném konci kapitalismu, neznamená to nic než diskusi o možném návratu tyranie, ať už její nové jméno bude jakékoli. Třetí cesty není. Třetí cestu propagoval Mussolini – a skončila tyranii. Třetí cestu, samozřejmě se zcela jiným obsahem, propagoval Tony Blair. Skončila největším nárůstem zadlužení Velké Británie v mírové době. Pokud budeme dluh chápat jako otroctví svého druhu, jde vlastně též o tyranii, byť poněkud humánnějšího rázu.

Otázka tedy zní: je možné překonat dnešní fázi vývoje západního kapitalismu a vyhnout se pádu do nového otroctví?

Nejprve musíme znát odpověď na otázky, v jakém stavu vlastně je dnešní Západ a jak se do něho dostal.

Kapitalismus verze 1.0 a jeho vzestup

Vývoj kapitalismu na Západě měl několik fází. Pro stručnost pomineme pozoruhodnou, avšak vzdálenou dobu před průmyslovou revolucí. Ta například zahrnovala rozsáhlé a slavné dějiny italských renesančních států, severoněmecké hansy, raný kapitalismus holandského typu a samozřejmě i anglickou Slavnou revoluci z roku 1688.

Toto vše jsou témata na celé svazky, ale pro jednoduchost můžeme za první verzi systému považovat onen pověstný kapitalismus volné soutěže 19. století.

Charakteristické rysy:

- téměř absolutní priorita soukromého vlastnictví;
- nízké daně;
- nízké veřejné výdaje, téměř neexistující sociální stát;
- rozpočtová ortodoxie: státní deficit je přípustný jen ve válečném stavu;
- měnová ortodoxie: jediná správná měna je kryta zlatem nebo stříbrem; výjimky přípustné pouze za války;
- nízká úroveň regulace obecně (ať už šlo o ochranu spotřebitelů, regulaci bank a burz, ochranu životního prostředí nebo historických památek);
- vysoké celní bariéry mezinárodnímu obchodu.

Tento typ kapitalismu se liší od dnešního ve všech uvedených bodech. Jeden drobný ilustrativní příklad týkající se regulace, respektive její absence: během 19. století bylo ve volném prodeji laudanum, roztok opia

v alkoholu. Na etiketách mohli zákazníci číst tento návod: děti do tří měsíců – jedna kapka, děti do jednoho roku tři kapky...

Z dnešního hlediska takřka neexistující úroveň regulace, nízké daně a samozřejmě intenzivní vědomí, že stát se nebude o nikoho starat v případě nouze, fungovala jako velmi silná pobídka k práci a k podnikání. Díky zlatému standardu převládala velmi nízká inflace – díky technickému pokroku vlastně kupní síla peněz rostla i bez úročení, což byla silná pobídka pro investice a formování kapitálu. Západ nikdy předtím ani potom nedosáhl tak robustního hospodářského růstu jako během této fáze kapitalismu, která byla dominantní během 19. století.

Mimochodem, navzdory obecně tradovaným představám, sociální nerovnost na Západě klesala v průběhu 19. století. Nejvyšší míry příjmové a majetkové nerovnosti bylo dosaženo po napoleonských válkách, což lze vyjádřit zejména vysokým podílem výdajů na potraviny mezi chudšími vrstvami a cenovou dostupností služebnictva (tyto indikátory vždy spolehlivě měří hladinu chudoby, neboť strukturu výdajů a cenovou hladinu lze zjistit ze zachovalých historických pramenů). Farmáři a drobní řemeslníci v Anglii v době Jane Austenové vydávali 70 až 80 procent příjmů na potraviny a nápoje, zatímco aristokracii stačilo zhruba kolem 10 až 20 procent. Tato propast v životní úrovni se v průběhu času zmírňovala, neboť rostoucí životní úroveň se dotýkala všech vrstev společnosti.

První verze kapitalismu se stala dominantním způsobem společenského uspořádání díky své působivé výkonnosti. Svobodný obchod a dělba práce, pojmy spojené se jmény jako Adam Smith nebo David Ricardo, si získaly nesmrtelnost. Dnešní britská dvacetilibrová bankovka připomíná Adama Smithe a jeho slavné pojednání o dělbě práce v továrně na špendlíky. Dnes nám dělba práce připadá jako samozřejmost, o níž se nediskutuje. Ale nebylo tomu tak vždy!

...a jeho pád

Kapitalismus ve své první verzi měl kromě nepochybných předností i své nedostatky. Kromě sociální nemilosrdnosti, která je dnes stěží představitelná, vedlo tehdejší uspořádání ke dvěma problémům:

- časté finanční krize – vedlejší nepříznivý efekt zlatého standardu;
- tendence k formování impérií – snaha tvořit celní unie vojenskou cestou.

Finanční krize bývaly dříve častější. Proč: především, neexistovala bankovní regulace ani nástroje typu povinného pojištění vkladů. Dále, neexistovaly centrální banky. Když některá komerční banka trpěla nedostatkem hotovosti (tedy zlata – hotovostí se rozuměl kov!), čelila velmi vysokému riziku bankovnímu runu. Run nemůže přežít žádná banka, takže fronty vkladatelů před pobočkami znamenaly ortel smrti.

Pád jedné banky měl za následek pád dalších bank a řetězovou reakci, která končila hospodářskou krizí. Postupující bankovní krize měla za následek další nárůst ceny hotovosti, takže systém měl vestavěnou kladnou zpětnou vazbu a byl proto přirozeně velmi nestabilní. Spojené státy zažily větší či menší bankovní krize v letech 1785, 1792, 1819, 1837, 1857, 1873, 1893, 1907 a 1929 – většina z nich měla vazbu na Evropu, neboť již tehdy byly trhy globalizovány.

Poslední z nich přerostla ve fatální krizi roku 1931. Fatální důsledky této krize měla především pro Německo. Tehdejší kancléř Heinrich Brüning odpověděl na sérii bankovních krachů v létě toho roku ortodoxií v rámci kapitalismu verze 1.0: nechal banky jednoduše popadat, držel zlatý standard říšské marky i v situaci zesláblé ekonomiky a na propad veřejných financí reagoval zvýšením daní.

Tato ortodoxie měla za následek nárůst počtu nezaměstnaných v Německu k šesti milionům v roce 1932, zásadní změnu voličských preferencí ve volbách a pod-

statné politické změny v roce 1933. Nástup tyranie byl zapříčiněn havárií finančního a ekonomického systému, který byl ze své podstaty nestabilní.

Ještě dříve však tyranie zvítězila v Rusku. Nestalo by se tak bez první světové války, která vznikla z příčin dnes stěží pochopitelných. V duchu logiky 19. století panovaly mezi státy vysoké celní sazby. Cla patřila mezi hlavní zdroje státních příjmů, neboť přímé daně byly velmi nízké, spotřební rovněž a DPH neexistovala. Velmoc, která toužila po rozvoji obchodu, musela vytvořit vlastní vnitřní trh. Jinými slovy, musela teritoriálně expandovat.

Logickým důsledkem vysokých cel bylo budování koloniálních impérií. V okamžiku, kdy došlo dobytelné území, nastala otázka jeho přerozdělení. Strategickým úmyslem Německa v roce 1914 nebylo rasově vyčistit Evropu ani zavést totalitní vládu nad kontinentem. Cílem bylo jen otevřít trhy pro bouřlivě rostoucí německý průmysl.

Dnes nám tento cíl připadá jako samozřejmost. Díky existenci Světové obchodní organizace je světový obchod otevřen více než kdy v historii a díky Evropské unii byla cla uvnitř této organizace odbourána úplně. O trhy dnes netřeba bojovat – otevřené dveře není třeba vyrážet. Kritikové globalizace nechápou, že volný obchod odstraňuje rizika ničivých válek.

Je zajímavé, že imperiální myšlení ve stylu 19. století má silnou setrvačnost. Dodnes můžeme zhusta slyšet názory typu „jedině velké ekonomiky mají šanci uspět ve 21. století, a proto je třeba Evropu sjednotit, centralizovat a unifikovat“. Autoři podobných prohlášení si neuvědomují, že se mýlí s realitou o dvě stovky let.

Ale to již předbíháme.

Kapitalismus verze 2.0: triumf neoliberalismu

Nestabilita první verze kapitalismu vedla ke dvěma světovým válkám a k rozmachu totality ve světě. Poražené

Německo, respektive jeho západní část, mělo velké štěstí. Do jeho čela se dostali politici a ekonomové, kteří mysleli nově. Ludwig Erhard, Wilhelm Röpke, Walter Eucken a Alexander Rüstow byli zásadně proti fašismu i nacismu. Věřili v liberální ekonomiku, zároveň však byli stoupenci silné vlády. Jak to jde dohromady?

Kupodivu jde:

- Stát musí vytvořit dobré právní a institucionální prostředí pro hospodářství; má se starat o pořádek, nikoli zasahovat do ekonomických procesů.

- Jeho úkolem je udržovat zdravou úroveň konkurence pomocí opatření, která jsou v souladu s tržními principy. Stát je rozhodčím, nikoli hráčem; ti mají plnou svobodu jednání, dokud dodržují pravidla.

- Stát má být povznesen nad ekonomikou a nad trhem – nemá být podřízen zájmovým skupinám.

Stručně řečeno: *Čím je společnost svobodnější, tím je sociálnější* – tvrdil Ludwig Erhard, západoněmecký ministr hospodářství v 50. letech. *Trh je jediný demokratický soudce, který vůbec v moderním hospodářství existuje* – zní jiný Erhardův citát. A ještě jeden: *Pro mě je svoboda celá a nedělitelná. V mém zorném poli představují politická svoboda společně s ekonomickou a lidskou svobodou jeden kompletní celek.*

Je zřejmé, že Erhard vůbec nepřipouští možnost politické svobody bez kapitalismu. Nepřítomnost ekonomické svobody automaticky znamená absenci svobody v jiných, mimoekonomických oblastech lidského života.

Toto vše jsou ve stručnosti zásady doktríny, u níž se dlouho nevědělo, jak ji nazvat. Existovaly tři varianty:

Neoliberalismus

Nejstarší termín, se kterým přišel Alexander Rüstow, utečenec z nacistického Německa, již roku 1938. V atmosféře nastupujících totalit bylo účelem tohoto termínu vymezit se proti nacistickým, fašistickým a komunistickým myšlenkám. Zároveň však bylo třeba vymezit

se proti klasickému liberalismu, oproti němuž nový myšlenkový směr netrval na rozpočtové a měnové ortodoxii a naopak trval na určitém minimálním stupni regulace trhů. Klasický liberalismus například neznal opatření proti monopolům, oligopolům a kartelům. Neoliberalismus již ano.

Dnes se termínu „neoliberalismus“ zmocnili propagandisté. Je proto používán takřka výhradně jako nadávka, podobně jako třeba neofašismus nebo neokolonialismus. Předpona „neo“ se propagandistům zjevně líbí, neboť jako by odhalovala snahy uměle oživit nějaký dávno mrtvý myšlenkový směr.

Možná je to jen intelektuální omyl. Možná kritici neoliberalismu prostě netouží po svobodné společnosti. V každém případě dnes těžko najdete někoho, kdo by se k neoliberalismu otevřeně hlásil.

Neviditelná ruka trhu je ryzí taoistická myšlenka.
-koko-

A to navzdory faktu, že nástup neoliberalismu v Německu po roce 1948 byl triumfálním úspěchem – i když s ohledem na voliče a politiku, neoliberalismus hrál svoji roli pod „uměleckým pseudonymem“.

Ordoliberalismus

Z latinského „ordo“ či německého „Ordnung“: obojí znamená řád. Samotný termín tedy sděluje, že nabízí svobodu v pořádku, nikoli v chaosu. Slibovaný řád pochopitelně nemá mít charakter vojny, koncentračního tábora nebo pracovní komuny, ale dobře organizovaného konkurenčního trhu. Zbytek byl již řečen. Ordoliberalismus však nebyl oním rozšířeným pseudonymem.

Sociálně tržní hospodářství

Termín „sociálně tržní hospodářství“ byl zvolen s ohledem na psychologii německých voličů a byl zvolen dobře. Poprvé jej použil Alfred Müller-Armack ve své

knize *Wirtschaftslenkung und Marktwirtschaft* publikované v roce 1947. Ujal se tak skvěle, že jej dnes zná každý volič i mimo Německo – ačkoli obsah pojmu se během desetiletí podstatně změnil.

Principem sociálně tržního hospodářství byl původně svobodný obchod, soukromé podnikání a konkurence, u nichž se očekávalo, že společně přispějí k sociálnímu pokroku. Nosnou myšlenkou byl předpoklad, že trh je sociální sám o sobě, pokud funguje dobře a zabezpečuje fungování konkurence.

Důležitá je podmínka „pokud trh funguje dobře“, neboť Německo mělo v předválečné době špatné zkušenosti s deformovaným, monopolním trhem. Od roku 1897, kdy precedenční soudní nálež dal kartelům zelenou, se jeho ekonomika neustále potýkala s monopolními cenami. Začátkem 20. století v Německu oficiálně

fungovalo zhruba 400 kartelů v nejrůznějších oborech ekonomické činnosti.

Dnešní chápání sociálně tržního hospodářství klade důraz jen na sociální výdaje, zatímco slovo „tržní“ je chápáno jako nutné zlo. Tedy radikální rozchod s původním chápáním tohoto termínu! Slovo „sociální“ zahrnovalo odbourání kartelových dohod, svobodnou konkurenci, odstranění ochrannářských opatření v mezinárodním obchodu a tvrdou, stabilní měnu. V Německu kolem roku 1950 slovo „sociální“ znamenalo totéž co „neoliberální“.

Německý poválečný model sociálně neoliberálně tržní ekonomiky byl tak fenomenálně úspěšný, že se stal všeobecně přijímaným v rámci Evropy. Ale ukázalo se, že neoliberální model je ještě méně stabilní než klasický liberalismus 19. století. Hospodářství podle Erharda, Rüstowa, Euckena a Röpkeho fungovalo všeho všudy jen něco kolem dvaceti let. Původní model

Zuzana v lázni. Dřevoryt Christopa Jeghera podle P. P. Rubense. Apokryfní příběh se týká dvou starců, kteří se chtěli zmocnit krásné Zuzany vstupující do koupele, a když se jim to nepovedlo, tak ji nařkli z cizoložství. Málem byla ukamenována, ale chytrý soudce dokázal

nalézt rozdíl v obou výpovědích. Středověk řeší hlavně otázky spásy a povinnosti, zatímco v baroku se čím dál víc jedná o uspořádání společnosti – v tomto případě o něco velice aktuálního, o chytré a nezávislé soudnictví. Vlastní příběh je však ještě starověký. Obje-

vuje se nejenom v Bibli, ale také v Příběžích tisíce a jedné noci. Nechápu, proč se moderní svět neustále odvrací od starých záležitostí a postojů, když je jimi ze všech stran tak prosycen. Ve své sebestřednosti o tom však neví (podle Hirtha a Muthera, 1893).

nezanikl pro své nedostatky. Právě naopak. Stal se obětí svého vlastního úspěchu.

Kapitalismus verze 3.0: trh na ústupu

Systém, který je dnes povrchními médii a neméně povrchní veřejností pokládán za kapitalismus, má málo společného s Adamem Smithem, Davidem Ricardem nebo Ludwigem Erhardem. Smith by sice dnes bezpochyby ocenil vysokou míru dělby práce, Ricardo by obdivoval míru otevřenosti mezinárodního obchodu,

dý údajný dobrý skutek od státu lidé zaplatí ještě více, tvrdil Ludwig Erhard, protože žádný stát nemůže dát občanům více, než kolik od nich vybere – a od toho je třeba ještě odečíst náklady na přerozdělování, které spotřebuje samoučelně rozbujelá sociální byrokracie (zum Selbstzweck ausartenden Sozialbürokratie).

Závislostí na státu a kolektivu jedinec nezískává bezpečnost, ale naopak, ztrácí ji. Masový průnik sociálního státu nepřináší člověku sociální jistoty, nýbrž v konečném důsledku jen chudobu, nepořádek a otrockou závislost.

Poválečné Německo bylo sociálním státem právě proto,

Lidé si víc uvědomují zlo než dobro
Starší senátoři pak zavedli debatu, že si lidé přece jenom s menší citlivostí uvědomují dobro než zlo. Když se Hannibal přeplavil do Itálie, to bylo děsu a strachu, co napadlo všechny! To bylo pak nějakých pohrom, to bylo nářků, co je přepadly! Tábor nepřátel byl z hradeb v samém dohledu: to bylo nějakých slibů bohům, co pronášeli jednotlivci i celé sbory! Kolikrát jen bylo slyšet na shromáždění hlasy občanů – a ruce k nebi vzpínali – jen jestli někdy nastane den, kdy uvidí Itálii zbavenou nepřátel a kvetoucí v blaženém míru! Toho štěstí dopřáli konečně bohové šestnáctého roku; teď se však nevyskytne nikdo, kdo by uznal, že je nutno vzdát bohům díky: v takové míře lidé nedovedou přijímat ani poskytnout nynější milost, neřkuli aby uměli být dost pamětlivi té minulé.

Livius – Dějiny. Přel. P. Kucharský a Č. Vránek.

ale všichni (včetně Erharda) by se vyděsili při pohledu na statistiky státních výdajů a státních dluhů.

V roce 1966, kdy Erhardova aktivní politická kariéra skončila, Spolková republika Německo měla státní dluh ve výši 18 procent HDP a roční veřejné výdaje činily 31,3 % HDP. V roce 1977, kdy Erhard zemřel, SRN již dlužila 27,9 % HDP a ročně utrácela 43 % HDP. Z dnešního pohledu stále velmi přijatelná čísla, ale bylo zřejmé, že trend vývoje se zásadně změnil. Stát a dluh nastoupily cestu neustálého růstu. Proč? A kdy vlastně přesně došlo ke zlomu?

Průkopníci kapitalismu verze 2.0 byli značně skeptičtí ohledně smysluplnosti sociálních výdajů. *Za kaž-*

ž bylo neoliberální. Ale jeho zakladatelé nedokázali zabudovat do systému odolnost vůči nejagresivnější zájmové skupině ze všech: vůči samoučelně rozbujelé sociální byrokracii a její politické reprezentaci.

Začátek konce sociálně tržní ekonomiky přišel v roce 1968. Studentská revolta ve Francii přišla bez zjevné ekonomické příčiny: mládež více trápila nuda než nezaměstnanost – ta byla tehdy v západní Evropě zanedbatelná. Šlo o revoltu, která nevznikla z hladu, z rasového útlaču ani z jiných naléhavých příčin.

Nicméně naivní, téměř neorganizované povstání bez hlubšího programu a bez příčin se stalo důležitým symbolickým mezníkem. Politici si vznik nepokoju

vyložili tak, že je třeba podstatně posílit sociální roli státu – a to nikoli v původním smyslu tohoto slova, ale ve smyslu velmi štědrého nárůstu výdajů.

V Německu se v roce 1969 stává kancléřem Willy Brandt, který zahajuje program rozsáhlých sociálních reforem. Zatímco dnes se tímto termínem označují úsporná opatření, na přelomu šedesátých a sedmdesátých let šlo o rozsáhlý balík velkorysých výdajových opatření. Celkem šlo o 88 bodů, které pokrývaly všechny oblasti lidského života: vzdělání, zdravotní péči, penze, dělníky, rolníky, studenty, státní zaměstnance, ženy, živnostníky a válečné veterány.

Německo a Francie se samozřejmě staly vzorem pro zbytek Evropy. Začátek sedmdesátých let lze právem označit jako dobu vzniku současného evropského sociálního státu. Jeho pravá chvíle však přišla teprve po ropné krizi v roce 1973. Tehdy se Západ snažil čelit hospodářské recesi zvýšením daní a právní ochranou pracovních míst. Stav, kdy v řadě evropských zemí takřka nelze propouštět zaměstnance, pochází zhruba z druhé poloviny sedmdesátých let, případně ještě z let osmdesátých.

Za zvláštní pozornost stojí Španělsko. Vstupovalo do Evropského hospodářského společenství jako poměrně chudá země, která měla pocit, že má hodně co dohánět. Španělé začali budováním sociálního státu. Historickou smůlou této země bylo, že vláda se stala téměř úplným monopolem právníků. S jedinou nevýznamnou a krátkou výjimkou byli všichni španělští premiéři právníci. Velký problém!

Co je špatného na právnících v čele státu? Způsob myšlení. Zatímco ekonom zkoumá hospodářské a společenské vztahy, právník věří, že je může nadiktovat podle svého. Ekonom ví, že existují určité objektivně platné zákony, jejichž nerespektování se nevyláčí. Právník je toho názoru, že zákony tvoří on sám. Ekonom Erhard věděl, co si Německo mohlo po válce dovolit a co ne. Španělští právníci byli toho názoru, že pokud ekonomická realita nesouhlasí s jejich zákony, tím hůře pro ni.

Rozhodli se vyřešit problém nezaměstnanosti jednoduše tak, že podnikům zakázali propouštění. Vznikla tak privilegovaná kasta doživotních zaměstnanců („budhů“) se všemi myslitelnými sociálními výhodami. Zároveň vznikla nižší kasta, která pracuje na krátkodobé smlouvy nebo načerno – odtud vzniká mezigenerační konflikt, proto mladí Španělé masově demonstrijí na náměstích.

Ústup kapitalismu na úkor státu měl i další stinné stránky. Růst ekonomik byl během této doby do značné míry financován státním dluhem. Průměrný veřejný dluh Německa, Francie, Itálie a Španělska činil 25 % HDP v roce 1970. V roce 1980 to bylo 36,5 % HDP. V roce 1990 již 57,5 % HDP. (Zde mimochodem vidíme, odkud se vzal limit 60 % pro státní dluh obsažený v kritériích Paktu růstu a stability: nešlo o žádnou „vědecky“ určenou hodnotu, ale o číslo blízké průměru v době, kdy myšlenka společné měny vznikala.) V roce 2000 dluh vzrostl na 79,2 %. A v roce 2010 uvedené čtyři největší ekonomiky evropského kontinentu průměrně dlužily impresivních 86 % HDP s rostoucí tendencí.

Kapitalismus ve verzi 3.0 byl typický těmito body:

- velmi vysoká míra zdanění
- ještě větší míra státních výdajů
- „zabetonovaný“ pracovní trh, nemožnost propouštět

Jedním z hesel francouzské revolty roku 1968 bylo *Nepotřebuješ svého šéfa – on potřebuje tebe*. Tehdy to ještě byla pravda. Během sedmdesátých a osmdesátých let však francouzský šéf, rozmrzelý věčným zvyšováním daní a disputacemi s odbory, začal stále více investovat do automatizace a do přesunu francouzské výroby do zahraničí. A nebyl v Evropě sám. V zásadě všichni evropští kapitalisté reagovali na zvyšování daní a ochranu pracovních trhů shodně. Podle Mezinárodní organizace práce (ILO) Evropská unie ztratila přibližně čtyřicet milionů pracovních míst v důsledku přesunu výrobní ekonomiky na jiné kontinenty.

Ne ve všech západních zemích byly daně stejně vysoké a trh práce stejně „chráněný“. Švýcarsko si udrželo poměrně nízké daně a svobodný pracovní trh. Následující problémy však byly v různé míře typické pro většinu Západu:

- vysoká míra nezaměstnanosti (jako důsledek „ochrany“ trhu a vysoké míry zdanění práce)
- pomalý hospodářský růst (jako důsledek vysoké nezaměstnanosti)
- hrozivý nárůst státního dluhu (jako důsledek pomalého růstu ekonomiky, vysoké nezaměstnanosti a vysokých sociálních výdajů)

Některé země se pokoušely financovat deficity inflací, ale všem bylo jasné, že tato cesta není zdravá. Západním politikům bylo již během osmdesátých let zřejmé, že musí přijít nová myšlenka, která prolomí začarovaný kruh.

Kapitalismus verze 3.1: společný trh, společná měna, společná krize

Evropským politikům byly jasné některé zásadní věci:

- systém selhává, postupně směřuje k hospodářské stagnaci a permanentně vysoké nezaměstnanosti;
- stimulovat ekonomiku státním zadlužením již nelze;
- odstranit „ochranu“ pracovního trhu z ideologických a politických důvodů rovněž nelze;
- podobně nelze snadno a rychle snížit daně;
- je však stůj co stůj nutné „něco“ podniknout – něco velkého!

Zkuste se vžít do myšlení Kohla, Mitterranda nebo některých jejich kolegů z menších evropských zemí té doby. Jaký jediný a poslední velký růstový impuls se nabízí sjednocení evropského trhu. Zrušení hranic posílí mezinárodní obchod, investice, turistiku a stěhování za prací do jiných zemí. Růstový impuls plynoucí z evropské integrace opět vrátí kontinentu růst a zaměstnanost.

Ve stejné době bylo též jasné, že kapitalismus nemá seriózní alternativu. Východoevropský socialismus selhal po všech stránkách a dokonce i Čína byla tou dobou již na cestě ke kapitalismu. Soukromé vlastnictví, konkurence a svobodný obchod nemají náhražku.

Společný evropský trh se nesmírně osvědčil: skutečně přispěl k růstu i zaměstnanosti. Pro velký úspěch se Evropané rozhodli pokračovat ve stejné linii, směrem ke společné měně a nakonec i ke společnému státu. Ale na této cestě se objevily problémy.

Během celého poválečného období až do roku 2008 se Evropa obešla bez bankovních krizí. Výjimkou byla švédská bankovní krize z roku 1990, jejíž význam však byl geograficky omezen a krize samotná byla relativně malá. S nástupem eura se ovšem evropské banky dostaly k neomezenému množství úvěrů od Evropské centrální banky s velmi nízkými úrokovými sazbami. Bankéři se zachovali jako skupina teenagerů, kteří se dostanou do výčepu mimo kontrolu dospělých. Vedení Evropské centrální banky se samo chovalo nezodpovědně, neboť samo nalévalo jako lehkomyšlný hostinský.

Následky byly drtivé. Nadměrný růst úvěrů měl za následek také růst špatných úvěrů. Všeobecně rychlý růst objemu peněz v ekonomice způsobil vysokou inflaci, která se nepromítla ani tak v oficiálních cenových indexech, ale v cenách výrobních faktorů. Euro tak zhoršilo konkurenceschopnost řady evropských zemí, které se před zavedením eura spoléhaly na nízké náklady.

Zavedení eura, které bylo příliš rychlé a které bylo zavedeno v příliš mnoha ekonomikách najednou, tak způsobilo následující:

- nejhorší bankovní krizi v Evropě od roku 1931;
- krizi konkurenceschopnosti okrajových zemí, která postihla zejména Portugalsko, Španělsko, Francii, Itálii a Řecko.

Je-li řeč o evropské dluhové krizi, média a politické mají obvykle na mysli krizi veřejných financí, zejména řeckých. Ve skutečnosti jsou veřejné finance

pouze problémem třetí řady. Prvořadou důležitost má evropská bankovní krize, neboť je větší.

Ze šesti nejvíce zadlužených zemí, od Dánska až po Portugalsko, řeší bankovní krizi všechny, možná s výjimkou Nizozemska, které má však rekordní poměr hypoték k příjmům obyvatelstva (takže pouze balancuje na hraně krize, ale zatím ji nepřekročilo). Švédsko má relativně čerstvou zkušenost a proto jeho banky, navzdory značnému objemu poskytnutých úvěrů, jsou relativně bezproblémové.

Totéž však nelze úplně tvrdit o Rakousku, Itálii, Francii nebo Německu. Své problémy má i Slovinsko, Belgie a samozřejmě i státy, které nasály velké množství úvěrů díky pevné vazbě svých měn na euro: Estonsko, Lotyšsko, Litva. A ano, do této kategorie patří i již zmíněné Dánsko.

Lidi, kteří při vypětí cení horní čelist, a lidi, kteří cení čelist dolní,
se vyvinou za milion let ve dva odlišné živočišné druhy.
-koko-

Krize veřejných financí není řešitelná snadno. Řešení bankovní krize je ještě obtížnější. Lze si představit ještě tvrdší oříšek? Ano, krizi obchodních bilancí.

Za starých časů kapitalismu verze 1.0 věci fungovaly tak, že ze země, která měla velký schodek bilance zboží a služeb, odtékalo měnové zlato. Úbytek zlata vynutil devalvaci národní měny, tedy snížení zlatého obsahu a pokles kursu vůči ostatním měnám. Pokles kursu znamenal dražší dovoz a levnější vývoz, takže systém obsahoval stabilizační zápornou zpětnou vazbu.

Ve verzi 3.0 byla devalvace nahrazena depreciací, což je pokles volně plovoucího kurzu měny na základě působení devizových trhů. Princip je podobný, jen namísto úřadů rozhoduje o měnových kurzech trh. I v tomto případě však systém obsahuje zápornou zpětnou vazbu, která koriguje výchylky od rovnováhy.

Kapitalismus verze 3.1 – verze se společnou měnou – již žádný stabilizační mechanismus pro výkyvy v mezi-národním obchodě neobsahuje. Autoři systému věřili, že členské státy jej nebudou potřebovat. Opravdu mnozí věřili, že zavedením eura se z většího počtu rozmanitých ekonomik stává jedna velká ekonomika, v jejímž rámci obchodní nerovnováhy nebudou hrát roli. Skutečně, málokoho zajímá obchodní bilance Británie se Savojskem nebo Bavorska s Dolním Saskem. Jenomže v rámci uvedených regionů neexistují jazykové bariéry a ani ostatní bariéry nejsou příliš vysoké.

V praxi se ukázalo, že mezi jednotlivými členskými zeměmi eurozóny zejí propastné rozdíly. Během doby fungování eura se nepotvrdila hypotéza, že se tyto rozdíly budou postupně smazávat. Namísto konvergence Evropa zaznamenává divergenci. Kon-

kurenceschopnost Španělska, Itálie nebo Francie nebyla zlá v roce 1997 – obchodní bilance těchto zemí se výrazně nelišily od Německa. V průběhu času se hluboce propadly a propadají. Pokud jde o Portugalsko a Řecko, jejich exportní výkonnost byla slabá již v době před eurem a nelepší se. Zdánlivé zlepšení během roku 2009 bylo způsobeno jen snížením intenzity mezinárodního obchodu vzhledem ke světové hospodářské recesi.

Takřka celá Evropa hovořící románskými jazyky nemá ekonomicky na to, aby sdílela jednotnou měnu s Němci a Holanďany. Určitou výjimkou snad může být Belgie, která má pro změnu potíže s veřejnými financemi. Při aplikaci striktních ekonomických požadavků by jako optimální měnová zóna pro euro vycházelo patrně jen Německo, Rakousko, Nizozemsko a Lucembursko.

Petr Brueghel mladší (1564–1638). Dobrý pastýř chrání ovce před vlky. O kom z dnešních politiků nebo bankéřů to můžeme říct ? Obraz je ve skvělé sbírce Musée Royaux des Beaux-Arts v Bruselu.

Jaká je budoucnost společné měny – a společné krize – ukáže pouze čas. Nyní si ukažme, jak by v ideálním případě měla fungovat kapitalistická ekonomika poučená z chyb předchozích verzí.

Stručně řečeno, charakteristiky verze 3.1 jsou tyto:

- téměř absolutní prioritou státu; soukromé vlastnictví je trpěno, ale podřízeno státu
- vysoké daně
- historicky extrémně vysoké veřejné výdaje, nabubřelý sociální stát
- rozpočtová nekázeň novou normou: státní deficit je běžný i v dobách hospodářského růstu

Rybář

Rybář lovil v řece. Rozestřel síť tak, že přehradil řeku od břehu ke břehu, na provaz přivázal kámen a tloukl jím do vody, aby ryby před ním utíkaly, přestaly dbát na opatrnost a chytily se do ok v síti. Uviděl ho kdosi z okolních obyvatel a káral ho za to, že kalí řeku a brání jím napít se čisté vody. A on mu odpověděl: „Kdybych nedělal v řece takový zmatek, musil bych zemřít hladem.“

Svět ezopských bajek. Přel. V. Bahník et al.

- nekrytá měna; centrální banka supluje emisemi inflačních peněz roli fiskální politiky
- kromě exploze státních dluhů je zde i historicky vysoký podíl bankovních úvěrů; stát se snaží stimulovat nefunkční a předaněnou ekonomiku také zadlužením soukromé sféry, když jiné prostředky nejsou k dispozici
- celní bariéry mezinárodnímu obchodu jsou nízké, což je sice na jedné straně skvělé, ale na straně druhé je Západ devastován konkurencí z Číny a podobných zemí (které ovšem samy uplatňují ochranná opatření vůči dovozům ze Západu)
- extrémně vysoká úroveň regulace: složitost zákonů a předpisů nabyla takových rozměrů, že je téměř nemožné se jimi všemi bezkonfliktně řídit; náklady na samotné dodržování předpisů jsou extrémně vysoké.

Jak pečovatelský stát stvořil finanční krizi

Jak je možné, že hovoříme o extrémní míře regulace, když tak často slyšíme o „neregulovaném finančním trhu“? Inu – o zdívočelých trzích, kde řadí smyslů zbavení spekulanti a bankéři bez náhubků, zpravidla píší sociologové nebo politologové. Tedy příslušníci profesí, kteří banku znají jen z klientské strany přepážky (a to ještě obvykle z pozice nepříteli zámožných klientů).

Kdo na finančním trhu skutečně pracuje, ví o regulaci své. Ví, že odvětví financí je hned vedle medicíny a farmacie nejregulovanějším odvětvím lidské činnosti vůbec.

Makléř na newyorské burze podepisuje prohlášení, že souhlasí s hloubkovým průzkumem svého soukromého života specializovanou agenturou za účelem odhalení případných skutečností, které by mohly bránit nezávislému a odborně nezávadnému výkonu profese – to jen jako příklad, kam až regulace může zasahovat. Faktem je, že z newyorské burzy během celého poválečného období nevzešla žádná katastrofa ani skandál.

Také ostatní instituce finančního trhu, veřejné i soukromé, jsou pod přísným dohledem, v Evropě i v Americe. Faktem je, že mnoho z nich se navzdory tomu stalo zdrojem skandálů a finančních katastrof. Jak je to možné?

Kapitalismus verze 3.1 je charakterizován ochrannářskou mentalitou. Stát prostřednictvím svých úřadů chrání spotřebitele, investory a bankovní klienty před jimi samými – před následky jejich vlastních rozhod-

nutí. Tato snaha, jakkoli dobře míněná, mívá přesně opačné účinky. Lidé, kteří se spoléhají na neomylnost regulátorů a strážců finančních trhů, propadají falešnému pocitu bezpečí. Podvodníci? Ale vždyť ti jsou zakázáni, nemusíme si na ně dávat pozor. Falešné účetnictví? Vždyť máme auditory. Systémové riziko pocházející z instrumentů Asset-Backed Securities nebo Credit-Default Swap? Ale božíčku, máme tolik úřadů, kontrolorů a komisařů – vždyť ti by nic zlého nedopustili! Nemusíme dávat pozor, jsme v bezpečí. V našem osvíceném roce 2008 se přece žádná finanční krize odehrát nemůže!

Skutečností zůstává, že práci kontrolorů a komisařů ne vždy vykonávají nejbystřejší absolventi finančních fakult. Často ani sami kontrolori nikdy nepracovali v bankách, makléřských firmách či investičních společnostech, které mají kontrolovat. Někdy jsou dokonce nepozorní a čas od času i líní, protože předpokládají, že kontrolovaná společnost si prostě nedovolí dělat něco nepovoleného.

Tak se stalo, že v roce 2008 a v letech následujících najednou vyplula na povrch řada malérů, skandálů, dokonce i několik finančních krizí. Ilustrativním příkladem za všechny může být podvod spojený se jménem Madoff.

Newyorský finančník Bernard Madoff byl odsouzen ke 150 letům vězení pro podvod velkého rozsahu. Vybíral peníze od klientů a sliboval vysoké zhodnocení. Skutečně také vyplácel značné roční výnosy – ty však nebyly placeny ze skutečných výnosů, ale z peněz klientů, kteří přišli později. Madoffovými rukama prošlo zhruba 170 miliard dolarů.

Tento typ podvodu se někdy nazývá letadlo, jindy pyramidová hra. Ve Spojených státech je obvyklé označení Ponziho schéma podle tamního průkopníka tohoto nekalého způsobu podnikání (Charles Ponzi, 1882–1949.) Na pyramidových hrách je nebezpečné, že zpočátku mohou vypadat lákavě. Lze na nich dokon-

ce i vydělat, pokud včas přijdete a včas vyberete své peníze – je to ovšem otázka štěstí.

Jak je možné, že Bernard Madoff mohl provozovat tuto pochybnou živnost od roku 1991 do roku 2009, aniž by se na ni přišlo? Madoffova firma podléhala regulaci americké Komise pro cenné papíry a burzy (SEC). Madoffovi klienti se na regulaci SEC bezvýhradně spoléhali.

Madoff inspektorům ze SEC předkládal padělané obchodní příkazy a účty. Kromě toho Madoffova rodina udržovala dlouholeté osobní vazby s vysoce postavenými úředníky a hojně sponzorovala politiky. V roce 1999 dokonce finanční analytik Harry Markopoulos upozornil SEC, že je matematicky nemožné, aby Madoff dosahoval uváděných výnosů. V roce 2005 svoje upozornění opakovl: v rozsáhlé 21stránkové analýze prokázal, že Madoff nutně musí podvádět. Jeho podnět byl však opět zameten pod koberec.

Neregulovaný kapitalismus? Ale kdepak. Jen regulátoři spali. Navíc selhání SEC nebylo samotné. V USA platí od roku 2002 velmi přísný zákon ohledně informačních povinností veřejně obchodovaných společností známý jako Sarbanes-Oxley neboli SOX. Většina klientů si myslela, že Madoffova firma rovněž podléhá SOX, takže její účetnictví bude asi v pořádku.

Jenže myslet znamená málo vědět: Madoffova firma byla LLP neboli s. r. o., a tudíž informační povinnosti nepodléhala. Audit obstarávala účetní firma Frierling & Horowitz o třech zaměstnancích, z nichž jediný měl náležitou kvalifikaci. Samotná účetní firma neměla oprávnění provádět audit.

Klienti tudíž slepě věřili Komisi pro cenné papíry a věřili, že zákon je na jejich straně. Mýlili se. A tento omyl názorně ilustruje, co je to morální hazard: když se klienti spoléhají na regulaci, ochranu úřadů a podstupují tak větší riziko, než kdyby žádná regulace nebyla.

Co z příběhu vyplývá? Regulátoři jsou přísní a je jich hodně, ale regulují jen to, co je snadné regulovat

a čemu rozumějí. Váš smíšený fond má o půl procenta vyšší podíl akcií, než dovoluje statut? Bububu, velký problém! Vaše společnost poskytuje investiční doporučení, když má licenci jen na finanční zprostředkování? Poslyšte, to je ale vskutku vážné. To je skoro na revolver s jedním nábojem nebo na oprátku na půdě, ale že jste to vy, dovolíme vám změnu licence. Přijměte ovšem pět nových právníků, protože přelicensování není procházka podvečerním parkem. A vy chcete změnit stanovy fondu kvůli účtování poplatků? Ha! Kdyby se každá investiční společnost chovala jako vy, nebyla by na trhu žádná disciplína. Na každé větvi v parku na Karlově náměstí by se houpal jeden investiční manažer bez disciplíny. Zamítá se.

Toto je způsob myšlení regulátorů – oproti skutečnosti jde jen o velmi malou nadsázku. Ilustruje, proč regulátoři nechrání dokonale před skutečnou krizí a skutečnými podvodníky. Do jisté míry, to ano, ale těch nejnebezpečnějších jevů si nevšimnou. Chcete-li klientovi prodat tak nezákladný a neškodný produkt jako fond peněžního trhu, málem byste potřebovali zbrojní pas; ale síť potenciálně smrtících derivátových kontraktů v nominální hodnotě desítek tisíc miliard dolarů vznikla během několika málo let před rokem 2008, aniž by si toho úřady valně povšimly.

Když poté oheň vyskočil na proschlou slaměnou střechu, politici se začali zajímat, jak velké peníze jsou ve hře. A pečliví regulátoři, kteří zkoumají kdejakou formální maličkost v papírech svých „poddaných“, prostě nevěděli!

Kapitalismus verze 4.0: poučení z chyb minulosti

Vysvětlili jsme si hlavní přednosti a nedostatky kapitalismu v různých jeho vývojových stádiích. S výhodou zpětného pohledu, který obsahuje takto bohatý studijní materiál, se můžeme pokusit formulovat doporučení

pro novou, vylepšenou verzi. Nová verze systému by měla obsahovat následující charakteristiky:

- odbourání národních hranic pro svobodný obchod zboží a služeb mezi státy;
- zachování národních hranic pro udržení možnosti konkurenčního stanovení daňových sazeb a podobných parametrů v rámci jednotlivých národních ekonomik (jedině konkurence je účinným mechanismem snižování cen a mezinárodní daňová konkurence mezi státy podobně účinně omezuje růst státu);
- přiměřené zdanění a výdaje státu („přiměřené“ znamená například na úrovni Německa nebo Švédska první poloviny šedesátých let, tedy zhruba něco přes 30 % HDP);
- rozumná velikost sociálního státu – aby lidé byli motivováni pracovat a nežít na úkor druhých, ale aby postižení, nemocní a staří nemuseli trpět (nikdo si dnes nepřeje návrat sociálních poměrů z časů Charlese Dickense);
- rozumná velikost bankovního sektoru – aby nevznikaly úvěrové bubliny a následná nepříjemná nutnost sanovat je ze státních rozpočtů;
- slušně fungující a dobře regulované burzy a kapitálové trhy – aby stát i soukromé firmy mohly emitovat dluhopisy a jiné cenné papíry;
- liberální pracovní trh – neboť zaměstnavatel, který má volnost rušit pracovní místa, bude snáze tvořit nová;
- žádná minimální mzda – protože minimální mzda je přímou příčinou odsunu méně kvalifikovaných, zejména výrobních pracovních míst do Číny;
- euro pouze pro země, které zapadají do optimální měnové zóny s Německem (což se mimochodem netýká České republiky vzhledem ke značnému rozdílu v příjmech).

Systém, který by fungoval na těchto základech, nemůže zaručit štěstí pro každého. Může však zajistit, že každý bude mít možnost hledat své štěstí. A to není málo.

Když jsem byl malý, a to je už dobrých 40 let, měli jsme před každou zimou ve sklepě 2 q brambor, 1 q jablek, 50 kg kysaného zelí a asi 200 rozličných kompotů a zavařenin. Kromě toho ve spíži viselo několik šrůtků uzeného, špeku, klobás a salámů a v policích spořádaně, vyrovnaně čekaly na horší doby pytlíky mouky, rýže, luštěnin a těstovin. Rodiče pocházeli z venkova a ani je vlastně nenapadlo spolehnout se jen na stát či porovnávat ceny kupovaných a doma vyráběných zavařenin. Uložili a zavařili vše, co podzim dal. Předzásobovali se pro strýčka Příhodu jako jejich prarodiče a rodiče. Správnost odvěkého chování jen potvrdila 2. světová válka, na niž se vzpomínalo při občasných sešlostech příbuzenstva.

Vesnice a její skladovací tradice byly po staletí vedle oficiálních potravinových rezerv další pojistkou pro přežití.

Je až s podivem, jak rychle jsme v poslední době zapomněli na historickou opatrnost. Lidé utekli do měst, spíše a sklepy se staly v paneláku archaismem a na ves vstoupila Jednota, která nabízela každý den základních potravin dostatek. Vesničan přestal skladovat, ale také chovat zvířata. Dříve běžné slepice, králíci nebo prase vykrmené jednou do roka se stalo smradlavou zbytečností, do kamenných koryt se zasadily kytky a z chlívků vznikla dílna nebo odkladiště.

Bohužel jen lehkou fóbii z hladu jsme zažili po 21. 8. 1968. Obchody se tenkrát vyprázdnily během pár hodin.

Až na uvedené okupační intermezzo jsme vždycky mohli zůstat v klidu. Stát garantoval naši nasycenost, osobní odpovědnost za potravinovou bezpečnost se stala zcela neznámou kategorií. Paradoxně přitom za totality byly zásoby potravin větší než dnes. Komunis-

té ve zvrácené touze rozšířit své ideje do celého světa neustále připravovali zemi na válku a k té patřila alespoň základní starost o výživu vojska a obyvatelstva. Federální hmotné rezervy tezaurovaly různě konzervované potraviny na dva roky, zemědělská družstva musela nařízením držet stavy i neproduktivních krav, protože v tabulkách vojenských plánovačů figurovaly jako živé konzervy. Obrovské skladovací náklady sice užíraly z koláče rozpočtu, ale ty se v éře soupeření ideologií nepočítaly.

Bismarck svým zodpovědným přístupem k nastolení smíru mezi třídami za dob grobiánského kapitalismu nechtě také snížil vnímání osobní odpovědnosti za vlastní život.

Zvykli jsme si na vysoký standard, jehož měřítkem se stala zbujejá míra konzumu a běda, když HDP neroste, index spotřebitelské důvěry nestoupá a reálné mzdy klesají. Může za to jen stát?

Stále častěji se dnes na stolech prognostiků objevují fakta, že konec našeho klidu začíná být v dohledu. Dříve chudé dvě třetiny populace chtějí také náš komfort, dříve hladové oblasti Afriky, Asie či Jižní Ameriky chtějí také náš plný stůl, ale Země není nafukovací.

Malthusovu vizi samoregulace lidstva cestou nejružnějších katastrof jsme načas překonali hlavně totálním využíváním fosilních paliv. Ropný zlom bude sice asi až za „vzdálených“ 10 let a ropy je prý ještě na let šedesát, jenže do hry na stabilitu mohou vstoupit faktory v úvahách statistiků a prognostiků zcela neuvažované. Obě světové války, vznik a pád železné opony, 11. září 2011 nebo pád Lehman Brothers také nikdo nečekal.

Doufejme, že zřejmě neodvratný rozpad západu bude postupný a poskytne nám čas na bolestnou

změnu našeho myšlení z „máme právo na...“ v „jsem odpovědný za...“ Hlavně ve smyslu jsem zodpovědný sám za sebe.

Bez vzduchu se obejdeme pár minut, bez vody pár dní a bez potravin pár týdnů (60 % ztučnělé populace pár měsíců). Ropná nejistota (bez ropy si zemědělství neumíme představit), růst světové populace a od roku 1998 trvale klesající přepočtené zásoby obilovin na člověka mohou náhle rozkolísat naši dosavadní potravinovou jistotu. Zásoby potravin v Česku máme údajně na 60 dní (údaj je nevěřejný, ale šušká se). Pokud by řízením osudu přišel problém na podzim, nemají hubenější občané bez spíše naděje, jak dočkat jara. Přípravoval je někdo na prázdné regály v supermarketu? A co bychom měli pro takový případ vědět?

K zachování obnovy tělesné schránky a přijatelnému fyzickému a duševnímu výkonu potřebujeme hlavně bílkoviny, tuky, cukry a vitamíny. Jak je v těžkém období získat, nám pomůže náhled do života předků.

Zdrojem kvalitních bílkovin je hlavně maso, ale na to budeme muset zřejmě na chvíli zapomenout. Ostatně naši dědové jedli maso jednou týdně a nestrádali. Místo masa získávali proteiny z rostlin. Náš organismus je velmi přizpůsobivý. Hlavně díky této vlastnosti jsme dnes ještě tady. Když začneme postupně přecházet na rostlinnou stravu, zmnoží se nám klky a povrch střev, osadí se výkonnější mikroflórou a do těla se dostane větší množství živin. Vysokým obsahem se mohou pochlubit třeba luštěniny, kterým se u nás daří.

Bílkoviny se skládají z aminokyselin, z nichž si osm neumíme vyrobit. Musíme je někde najít a dostat do těla jídlem. Čím více potravinu obsahuje nepostradatelných aminokyselin, tím je biologicky plnohodnotnější. A zase zpět k předkům. Zvíře, které vonělo na jejich stole pravidelně a je na špici s obsahem námi nevytvořitelných aminokyselin, se nazývá králík. V případě nouze si chov nezaložíme

hned, ale jeden párek v bedýnce zajistí množením kvalitní pečeni pro obnovu našich myslících buněk i svalů pro práci na poli. Králíkovi stačí tráva, a té bude všude dost. V raných dobách běhaly všude ovce. Nenáročné zvíře a požíráním trávy nám také nekonkuruje. Chov zvládne každý. Jo... a v létě se nebude nudit, ani nás nebude trápit těžké rozhodování nad katalogem s nabídkou dovolených. Budeme totiž sušit seno na zimu.

Asi poslední zvíře, které bychom mohli s laickým přístupem zvládnout, je slepice. Nese vejce a když zestárne, můžeme ji sníst. Bude potřebovat trochu zrní, ale hodně si také nahrabe. Chov jednoho, obou či všech tří zvířat bude záviset na prostoru, pracovitosti a odvaze chovatele. Ideální bude zvířata porážet těsně před spotřebou. Zřejmě nebudeme mít mrazák a konzumace čerstvě poraženého zvířete je nejzdravější.

Nebude-li zbytí, pak se podívejme, jak maso dědové konzervovali. Máme-li sklenice – zavařme je. Nemáme-li sklenice (raději si jich pár kupte, vozí se sem z Číny), můžeme dát maso do komína, nechat nasáknout 3,4 – benzpyrénem, tedy vyudit nebo případně usušit (bude-li globální oteplení, sušit se bude dobře, přichází-li doba ledová, můžeme konzervovat mražením). Každá konzervace potravin trochu znehodnocuje, ale je velmi přijatelnou daní za uchování potravy pro dobu, kdy je jí okolo nedostatek.

Až se trochu rozkoukáme, můžeme vysypat kytky z kamenného koryta, vyházet krámy z chlívků a strčit tam zase prase. Usilovnou prací na poli s celou rodinou (utužíme zase vztahy) vypěstujeme brambory a můžeme vykrmit pašíka. Pokud možno do těžké váhy, třeba 150 kg. Bude to proto, že nám poskytne vedle bílkovin také hodně tuku. Další nutnou položku na našem talíři. Jedna zabijačka do roka poskytla za první republiky dostatek bílkovin i tuků pro celou manuálně pracující rodinu.

Pamatujme také, že bílkoviny jeho masa jsou sice chutné, ale na jejich tvorbu spotřebuje čuník trojnásobek kvalitních živin. Je naším potravním konkurentem. Určitě i proto se v minulosti považovalo požívání vepřového za luxus.

Tuky kromě energie (mají jí 2x více než cukry) obsahují i vitamíny rozpustné v tucích. A co se týče novodobého strašáku cholesterolu, tak se vůbec nemusíme bát. Přijdeme o něj při orbě, pletí a zalévání. Práce pod širým nebem nám násobně nahradí návštěvy fitness. Asi nejnáročnější by byl chov skotu. Zpočátku budeme muset u schopnějších sedláků pracovat za trochu másla pro děti, ale časem se naučíme, co kráva potřebuje, a jednou může stát i v naší garáži.

Prokázat původ peněz

Za vlády krále Amasia prý byl v Egyptě největší blahobyť, a to jak z toho, co dávala řeka půdě, tak z toho, co dostávali od půdy lidé, a bylo prý v něm tehdy celkem dvacet tisíc obydlených měst. Amasis ustanovil Egyptanům zákon, podle kterého musí každý Egyptan bez rozdílu každoročně prokázat monarchovi, čím se živí. Kdo tak neučiní ani neoznámi spravedlivý původ peněz, z nichž žije, propadá smrti.

Hérodotos – Dějiny. Přel. J. Šonka.

Cukry v jednoduché formě asi zpočátku taky nesežene-me, pouze jejich složitější příbuzné – škroby. Jsou ve všech obilovinách, bramborách, ovoci, zelenině. Samé zdravé jídlo, jak denně slyšíme, že? Zejména brambory budeme blahoslavít. Již jednou zachránily Evropu před hladem a třeba tak tenhle dar z Ameriky učiní znova. O jejich pěstování platí, že čím nepořádnější rolník, tím větší úroda. Efektivita pěstování je u nich vysoká a potěšila by nejednoho národohospodáře. Na jedno kilo zasazených jich deset sklídíme. Tedy, ničeho se nebojme, hlavně jich pár mějme přes zimu někde uskladněných, aby bylo na jaře co sázet.

Uvedené potraviny budou i zdrojem další části vitamínů, a to těch, které jsou rozpustné ve vodě. Jejich pěstování si ve stínu smrti rychle osvojíme. Stačí zřít

kus pěstěného trávníku a zasadit semena. Dobré by bylo mít pár pytlíků doma, pravidelně ročně je obměňovat, neboť ztrácí klíčivost. Stromky s nějakou zimní odrůdou jablek zasadme raději ihned. Než začnou plodit, řadu let si počkáme. Naším předkům stačilo pár arů zeleniny na vytvoření celoroční zásoby. Ostatně v Anglii během 2. světové války rozryli své po staletí pěstěné trávníky rovněž. Zelenina bude důležitá pro obsah vitamínů, škrobů a vlákniny. Dá se uchovat v krechtu, ve sklepě v písku... zkrátka někde v chladu a temnu.

Na škodu nebude, když si vzpomeneme také na to, co dává příroda všude kolem nás. Listy pampelišky, šípky, borůvky, houby, výhonky jehličnanů jsou zdrojem vita-

mínů, když zahrádka zrovna nerodí. Poznáte, že zima je opravdu dlouhá, pokud jednou budete desetikorunu na nákupní vozík mačkat v ruce zbytečně.

Než se dopracujeme k vlastní produkci, bylo by dobré strčit někam do kouta ve sklepě 20 masových konzerv a 20 kg balení mouky, cukru, hrachu, rýže. Ty raději dáme do neprodyšných obalů proti moučným červům a pak do bedny proti hlodavcům. Jednou za rok je zkonzumujeme v kuchyni a na jejich místo dáme zase čerstvé (tahle zásoba by mohla mít cenu zlata).

Když tady tu blbou budoucnost popisují, nevypadá ani špatně. Možná činností, kterou žijeme o víkendů na chalupě a těšíme se na ni, budeme žít celý rok. Takže vlastně, třeba nás čeká sice střídmější, ale šťastnější život.

Energetická návratnost (p) a čistý energetický zisk

S plnou zodpovědností musím říct a dokonce opakovat, že procesy probíhající v tomto světě nelze pochopit bez dvou výrazů – energetická návratnost a čistý energetický zisk.

Energetická návratnost je definována poměrem vložené a získané energie. V zahraniční literatuře se obvykle používá zkratka EROEI, která znamená „energy returned on energy invested“ (viz v této knize Ivan Beneš – Energetická krize versus krize ignorance). Jako příklad můžeme uvést energetickou návratnost pro ropu. Po svém objevu dosahovala koncem 19. století zhruba 1:100, tedy s investicí jednoho barelu ropy bylo možné vytěžit sto barelů ropy. Pro americká ložiska klesla po roce 1920 zhruba na 1:60. Současná velká ložiska ropy v zemích OPEC pracují s návratností kolem 1:30, ale nová ložiska např. v hlubokém oceánu mají návratnost jenom 1:10 až 15. V případě ropy je trend jednoznačný – ziskat energii stojí čím dál víc energie, takže náklady na energii získanou z ropy mají posledních 150 let rostoucí tendenci.

Ekolog Charles Hall, který koncepci energetické návratnosti rozpracoval, předpokládá, že naše civilizace je schopná zajistit svůj chod, pokud EROEI neklesne pod 1:6 či 1:5. Na této hranici či pod ní se nalézá většina dnes vyráběných biopaliv, využívání geotermální energie a rovněž starších fotovoltaických článků. Pokud nedojde k nějakému velkému technologickému objevu, pak se tyto způsoby získávání energie bez dalších subvencí budou úspěšně uplatňovat jen okrajově nebo u venkovských samot či izolovaných osad. Hallův odhad se týká toho, že naše civilizace udržuje obrovskou infrastrukturu (máme Národní divadlo, síť satelitů a optické kabely), takže na základní provoz civilizace potřebujeme nejenom obrovské množství energie, ale také efektivní

způsob, jak ji vyrobit, tedy vyšší energetickou návratnost, než potřebují třeba beduini. Pokud by neexistoval systém státních dotací, energetická návratnost by byla základní podmínkou pro investice do energetických zařízení.

Čistý energetický zisk je rozdíl mezi vloženou a získanou energií. Na současném žebříčku čistého energetického zisku zatím nejvýš stojí klasická fosilní paliva, zejména uhlí a ropa z klasických dosluhujících polí, která se zatím podílejí z asi 70 % na současné těžbě ropy. Horší, ale stále velice slušný energetický zisk poskytuje ropa z nových ložisek, zemní plyn, vodní a větrná energie a rovněž jaderná energetika, i když její „zakopaný pes“ jsou externí náklady např. na bezpečnost a likvidaci paliva. Alternativní zdroje mají energetický zisk sice nižší, ale k velkému průlomu může dojít například tím, že se zdvojnásobí životnost fotovoltaických panelů. Sám pro sebe jsem se naučil dívat se na svět očima energetické návratnosti, protože vše ostatní je bublina, která jednou spaskne.

CK

LET – Místní výměnný (p) obchod

Před mnoha lety bylo v Las Vegas legální, že žetony z jedné herny byly přijímány i v jiných kasinech. A kdyby jenom to – braly je i obchody, radostně je přijímali ministranti při nedělních sbírkách v kostelích a bylo jimi možné platit i u prostitutek. Byl to celkem geniální tah, protože ti hráči, kteří měli štěstí, si žetony neproměnili za dolary a neodjeli z města, ale utratili je na místě za jídlo, pití, boha a sex.

V USA dnes existují asi dvě desítky komunit, které experimentují s místní výměnou zboží (Local Exchange Trade – LET; někdy též psáno jako LETS, kde S znamená System), někdy vydávají své vlastní poukázky a snaží

se udržet velké obchodní řetězce, jež prodávají globalizované zboží, dál od svého města. Ten zápas však obvykle prohrávají. Za velké krize se tváří v tvář nestabilní ekonomice rozhodlo pro vlastní měnu asi 300 amerických sítel. Asi před deseti lety proběhl podobný experiment i u nás v Severních Čechách, ale pravděpodobně předběhl svou dobu (ústní sdělení B. Baštecké).

V roce 1983 se Kanaďan skotského původu Michael Linton snažil zavést v Comox Valley v Britské Kolumbii lokální ekonomický systém. V této oblasti dosahovala nezaměstnanost 25 %. Lidé by pracovali, ale peněz bylo málo. Linton vymyslel jednoduchý počítačový program a měnu nazvanou „zelené peníze“. Princip je následující – Pepa se dohodne s Karlem na ceně nějaké práce. Dohoda je jenom na nich dvou. Transakci nahlásí Michalovi, v jehož počítači se sbíhají veškeré provedené směny a práce. Pepa zaplatí Karlovi deset zelených a ty se mu připsají na účet. Může pak jít do obchodu a něco si koupit. Transakci ovšem musí zpětně nahlásit Michalovi, který mu ji odečte z účtu.

V každé chvíli je součet aktiv a pasiv rovný nule. Pokud někdo sklouzne do dluhu, neplatí žádný úrok. Ten systém vůbec nezná. Výše dluhu je regulovaná, pokud je příliš vysoký, jsou upozorněni ostatní a dotýčný se ocitá mimo komunitu. Výhody i nevýhody systému jsou zjevné. Pomáhá nastartovat ekonomiku i tam, kde nejsou peníze a kde by lidé jen tak seděli doma a užírali se. Na druhou stranu systém funguje jen tehdy, pokud jsou lidé poctiví a zodpovědní, jinak v něm vznikají ztráty. LET se už svojí povahou hodí pro transakce malého měřítka – u jednotlivců nebo malých firem, pro velké firmy je nevhodný.

Překážkou nejsou ani tak dluhy, jako nadbytek peněz. Třeba schopný zubař si vydělá tolik „zelených“, že je problém stanovit výměnný kurz k dolaru. Na druhou stranu

se ukázalo, že do komunity s místní měnou dobrovolně vstupují právníci i lékaři, kterým tento systém nepřináší větší zisky, právě naopak – protože v místní měně účtují za svoje služby méně než v dolarech.

Tady se ukazuje síla komunity, patřit někam už stojí i za pár set dolarů. V USA není legální razit mince, ale vlastní měna je možná. Pokud by byla příliš úspěšná, může dojít k situaci jako v rakouském Wörglu ve třicátých letech minulého století, který jako jeden z prvních v moderní době vyzkoušel místní měnu garantovanou radnicí. Navazoval na ještě starší pokusy německých měst na konci 1. světové války. Pokus byl tak úspěšný, že vlastní měny začala zavádět i další města, což rozzlobilo Rakouskou centrální banku, která se obávala ztráty finanční kontroly.

Pokud se kriticky podíváme na systém LET, vnímáme několik základních rysů. Málokdy funguje dlouho, ale pomáhá nastartovat místní ekonomiku. Vytváří a tmelí komunitu. Je silně zranitelný vůči podvodníkům a vhodný hlavně pro jednotlivce. Obvykle je nutné pro začátek do systému vložit nějaké peníze na rozeběhnutí procesu a krytí ztrát.

CK

Proč musí být investice (s) kryté ne zlatem, ale energií Limity EROEI

Energetická návratnost neboli EROEI (Energy returned on energy invested) je poměr vložené a získané energie. Například pro nové uhelné elektrárny s kogenerací tepla je to asi 1:50, pro současná ropná ložiska 1:30, pro budoucí ropná ložiska 1:15, pro biopaliva středního pásma 1:2, pro dobré partie ropných písků až 1:10 atd. Poměr 1:15 znamená, že při investici jednoho barelu ropy jich získám 15. Západní civilizace potřebuje takový zdroj, jehož návratnost je nej-

méně 1:5, protože udržuje síť satelitů, dálnic, úřadů apod. Jinak se začne zjednodušovat, tedy hroutit. Beduinům stačí návratnost 1:2.

EROEI patří k limitům naší civilizace a existence. Limity tu bohužel jsou, i když se tomu nechce věřit (tak jak to je teď, je velice příjemné, hezky se v tom žije).

V úvaze o odhadu limitu EROEI nutném pro existenci naší technickoekonomické civilizace vycházím z odhadu, kolik energie se přibližně spotřebuje na každý utracený dolar. Obrat množství dolaru v ekonomice je přibližně známý, stejně jako je známá přibližná celková spotřeba energie. Každý „otočený“ dolar vyžaduje určitou energii.

Dnešní ekonomika je založena na zisku – každý investovaný dolar, který projde ekonomickým cyklem, na sebe musí vydělat. Investoři nebudou investovat do žádných velkých riskantních akcí, pokud nebudou mít (statisticky) garantovanou návratnost 10 % či více. To platí pro všechny investice včetně energetických projektů (atomové elektrárny, ropa, plyn...).

Právě investice do energetických projektů dovolují převést všechno ze společného jmenovatele návratnosti peněz na společného jmenovatele energetické návratnosti. Peníze lze takto z úvah skoro eliminovat. Z hrubých odhadů vychází, že právě těch minimálně očekávaných 10 % dolarového zisku vyžaduje, aby EROEI byla přibližně větší než 5. Je-li EROEI menší než 5, dolarová návratnost klesne pod 10 % a investoři přestanou do takových projektů investovat. Ekonomika, jak je dnes definována, podle jakých pravidel se řídí (zisk, zisk, zisk, růst, růst, růst), se při EROEI menším než 5 zadrhne. Společnost a civilizace zkolabují.

Malou nadějí je, že i při EROEI menším než 5 by určitě civilizace mohla fungovat. Dovedu si to představit. Bylo by třeba předělat celý systém – ekonomiku, myšlení... Především

ale stabilizovat populaci na mnohem nižší úrovni, vymýtit dogma ekonomického růstu atd. Normální politickou cestou je to cíl nedosažitelný. Pro každého politika, který by jen náznakem s něčím takovým přišel, je to politická sebevražda (drtivá většina politiků si ani není vědoma, z čeho dnešní problémy pramení, co by se mělo řešit a proč). Nakonec se to už projevuje.

MARTIN KAŠÍK

Česká tradice filosofie (f) zániku – Milan Machovec

Milan Machovec (1925–2003) byl významný český filosof-disident. Některé své posluchače oslňoval jednak hloubkou svých vhledů a étosem vyprávění o světě, ale ze stejných důvodů odpuzoval ty, kteří tento étos nebrali. Jeho kolegové byli většinou schopni odfiltrovat vliv jeho osobnosti a kriticky hodnotit myšlenky a jejich pramennou základnu. A zde býval Milan Machovec leckdy nepřesný. Je to tak v pořádku, protože vedle sebe musí žít nepřesní a charismatičtí učitelé-zapalovači duší a suše bádaví učitelé-učenci. Ti první působí hlavně energií své osobnosti, ti druhí pečlivou silou svého myšlení. Profesora Machovce zde chceme připomenout jako myslitele, který jako jeden z mála českých filosofů již od konce šedesátých let 20. století pod vlivem Římského klubu a dalších hnutí a autorů (Oswald Spengler, Arnold J. Toynbee, Jan Patočka) rozvíjel myšlenku kolapsu či transformace západní společnosti.

Milan Machovec psal o sepětí s minulostí:

Lidstvo dnes stojí na samém prahu úplné zkázy v neposlední řadě proto, že si během několika posledních staletí navyklo žít okamžikem, chvílí, falešně pojímanou přítomností, tj. dneškem zbaveným začleněnosti v čase, a již

proto nesmyslným. Lidstvo se ukazuje neschopným uvědomovat si svou odpovědnost za budoucnost mj. proto, že žije scestným, falešně pojímaným „realismem“, chápaným jako kult přítomnosti, bezprostřednosti a „modernosti“, že ztratilo spojení s moudrostí minulých věků, a tím i vědomí sebe sama jakožto rodu. Ve skutečnosti moudrost jakékoliv přítomnosti nemůže vůbec ani vyžrát bez hluboké komunikace s moudrostí minulých věků, bez bytostného vědomí kontinuity a návaznosti...

Mezi vrcholky mytické moudrosti řadíme především řecký objev principu „hybris“ (zpupnost, svévole, zvůle, jednostranné oslnění mocí či aktivitou, opak toho, čemu stará čínská filosofie říká „wu-wej“, tj. opak aktivity přirozené, úměrné, spontánní, přechod od „cesty“ na

„scestí“): člověk jednostranně propadlý právě své úžasné schopnosti, především své aktivitě, dospívá právě snahou o své maximální uplatnění k svému sebezničení (prsten Polykratův, osud rodu Tantalova, Sisyfos, Niobe, Dirke a jejich tresty – ostatně nejen v Řecku postava báje naplní svůj osud právě tím, že se mu snaží svou zvůli ubránit). Ve vyprávěních o Oidipovi, Antigoně (a velmi obdobně u starých Hebrejů o Jákobovi, Josefu Egyptském, Davidovi atd.) vyrůstá pak další, neméně významný princip, princip „dianoia“ (smysl), princip života neseného snahou dostat se pomocí rozumu, mravní autonomie, pokory, trpělivosti a právě skrze přijetí „ran osudu“ ze zajetí fatální síly principu „hybris“ k životu těžkému, ale již také smysluplnému, trpělivě hledačskému,

dostat se k vyšším, reflektovanějším dimenzím hrdinství a lidskosti vůbec...

Řekové pak už nikdy cosi jako renesanci neměli. Patrně ve svém nejvlastnějším etnickém základě spíše vymřeli (ti dnešní, novořečtinou mluvící lidé, jsou původem a stylem života a jeho hodnot spíše Levantinci, tj. potomci všech možných, jen jazykově helenizovaných národností východního Středomoří, Balkánu a Přední Asie). Jinak řečeno: jak to, že tento nesrovnatelný „řecký zázrak“ skončil brzy úplnou katastrofou, po níž sice zbyly sloupy na Parthenonu, spousty soch a vědomostí, tradice olympiád atd., ale ani živý lid, ani přímá kontinuita tvořivého ducha? A jsou-li opravdu antičtí Řekové „našimi učiteli“, tj. bereme-li si vědomě způsob života jejich

vrcholu a ráz jejich tvořivosti za vzor, zda od nich s největší pravděpodobností bezděčně nepřejímáme i příčinu katastrofy? Moderní novověká Evropa se zajisté v mnohém ohledu – již co do tempa života, co do kultu „techné“, ale i co do výskytu geniálních osobností, objevitelů, tvůrců převratných změn, ovšem i co do sebevědomí – opravdu podobá staré Helladě. Nezbudou i po nás jen sochy a sloupy?

Milan Machovec také uvažoval o „štěstí vedoucím k zániku či alespoň ke zhroupenutí“:

Pokud lidé mají takové či jiné pocity osobního štěstí, blaženosti, radosti, zadostiučinění atd., je to s nimi asi jako s láskou či milenkou: nejvíce oblaží ta, která přichází nehlédána,

nečekána, nechtěna. Člověk má zajisté jakési „právo na štěstí“, ale je tisíckrát prověřenou zkušeností, že to má svou pravou a „ranám života“ relativně odolnou formu toliko tehdy, pokud se dostavuje jako průvodní jev úsilí obráceného někam jinam, jako epifenomén smyslu tvořivé činnosti, nikoliv jako něco chtěného pro sebe sama. Tak ukázal – jak jsme vyličili výše – Aristoteles lidstvu s trvalou platností, že „eudaimonía“ je jistým korelátem činnosti – a čím dokonalejší činnost, tím hodnotnější je i lidské „štěstí“. Aristoteles proto radil lidem, aby byli činní – a ani ve snu by ho nenapadlo doporučovat jim „hledat štěstí“...

Kult štěstí a rozkoší je nejnebezpečnějším opiem lidských dějin, především v tomto vysloveně nepracovním, parazitním pojetí. Ale

i druhy štěstí poněkud solidnějšího netřeba plánovat – dostaví se samy, pokud člověk hledá smyslnost své činnosti. Začne-li hledat štěstí samo, prohraje všechno. Nadto se to se štěstím má tak, jako by relativní schopnost radovat se ze života a schopnost kritického užití rozumu byly nám lidem dávány od dvou různých sudíček, které se vzájemně nesnesou. Každý ví, že stavy vrcholného štěstí, např. sexuálního, nejsou právě dobré chvíle chladně uvažujícího rozumu. U mnoha lidí – zejména u řady relativně inteligentních mladých žen – lze ostatně dobře sledovat, jak právě tehdy, naleznou-li své „pravé štěstí“ a oddají se mu, poměrně velmi rychle zhroupnou na celý život.

CK

Čeští egyptologové a jejich spolupracovníci se v Káhiře setkávají v restauraci Oáza, kde pijí čaj nebo pivo značky Sakkára. Hodnotí uplynulý den a plánují další výkopy. V uplynulých asi třech letech jsme se často bavili o možném, ale nejspíš neodvratitelném kolapsu egyptského státu. Nikdy to nebyla kavárenská rozprava, ale jde o to, že výkopy a zpracování vzorků je nutné plánovat alespoň tři roky dopředu. Obvykle jsme si říkali: Dokud to půjde, tak budeme kopat, a až to nepůjde, tak budeme zpracovávat výsledky. Občas si někdo z nás povzdechl: „Vždy, když odjízďím z Egypta, tak mám pocit, že jsem tady na dlouhou dobu naposled.“ Kde se vzal tento skepticismus?

Především to je souhrnný pocit, že něco je ve vzduchu, že už není možná dál pokračovat dřívějším způsobem. Pokud se pokusíme tuto společenskou náladu analyzovat, získáme následující obrázek. Egyptanů je zhruba sto milionů a každým rokem další milion přibude. Oficiální zdroje sice hovoří „jenom“ o 80 milionech Egyptanů, ale nedávno byl proveden mezinárodní průzkum jedné oblasti, kde se zjistilo, že zhruba třetina populace není zapsána v matrikách. Kluci pak nemusí na vojnu a u holek to je stejné jedno. Podobně i Káhira má pravděpodobně kolem 20 milionů lidí a každý den do ní přijíždí z venkova možná kolem dvou milionů lidí.

Znamená to, že když na demonstraci přijde milion lidí, je to jen asi 5 % obyvatel města. V listopadu 1989 se demonstrací v Praze účastnilo kolem 10 % a později až 30 % obyvatel města. Takže v Káhiře 5 % demonstruje a dalších 10 % je policie, armáda a státní úředníci. Co si myslí těch asi 80 % lidí, kteří sedí doma? Řekl bych, že se bojí zmatku a že na nějaké úrovni vědí, že jim žádná vláda stejně nepomůže.

Egypt stojí na Nilu a půdě a padá s nimi

Prvním důvodem je Nil a druhým zemědělská půda. Nil je sice dlouhá, ale dost malá řeka. V Káhiře má průtok asi jako Dunaj v Bratislavě. Celkový roční průtok Nilu je dvaapůlkrát menší než Dunaje při jeho ústí. Jenže na vodní kapacitě Dunaje nezávisí sto milionů lidí. Prakticky všechny egyptské potraviny pocházejí z delty a nilského údolí. Ale v deltě moře postupuje do pevniny rychlostí kolem 200 m za rok. Všude se staví, a co je horší, staví se z cihel, na které se spotřebovává úrodná egyptská půda. Populace rychle roste a zároveň kvapem mizí půda. Pouštní zemědělské projekty jsou spíš chimérou, protože podzemní voda rovněž ubývá a čerpání je drahé.

Asuánská přehrada ukončila každoroční nilské záplavy, které přinášely něco bahna a hlavně proplachovaly půdu a vynášely z ní soli. Egyptská vláda tehdy začala zadarmo rozdělovat hnojiva a garantovala zavlažování z Nilu. Umělá hnojiva jsou zčásti vyráběná ze severoafrických fosforitů, které rovněž obsahují kadmium a těžké kovy. Jenže jsou skoro zadarmo, takže Egypt se rychle stal státem s největší spotřebou umělých hnojiv na světě. Výsledkem je tak nebezpečná plošná kontaminace půd, že řada států zakázala dovoz egyptských potravin.

Egyptské i mezinárodní organizace každým rokem předávají vládě stejné, velice varovné výsledky a prognózy dalšího vývoje. Vláda hovoří o nezbytných reformách už třicet let. Dnes Egypt dováží asi 40 % potravin. Největším dárcem jsou USA. Panují velké obavy, že z úsporných či politických důvodů tuto pomoc omezí. Saudská Arábie sice hovoří o tom, že Ameriku nahradí, ale arabská solidarita málokdy trvá déle jak rok. Svědčí o tom, i výpadky v zásobování plynem, ke kterým došlo v minulém roce – arabští vývozci chtěli na Egyptu své zadržované peníze bez ohledu na

to, že miliony lidí si v době omezené dodávky plynu neměly na čem připravit jídlo.

Korupční společenská smlouva

Tím se dostáváme k otázce mentalit. Egyptané jsou podle genetických studií převážně staří Egyptané s poměrně slabou arabskou složkou. Je to mimořádně konzervativní plemeno, v jehož zvycích dodnes nalezneme mnoho staroegyptských zvyklostí. Egyptologové je vidí každý den např. ve způsobu, jakým předák rozděluje práci mezi kopáče. Jenže při tomto množství lidí a ztrátě půdy nelze pokračovat starým způsobem. Možná je na to připraveno deset, dvacet procent mladých lidí, ale nerozbijí si ústa o hráz zvyklostí?

Korupce je v Egyptě součástí nepsané společenské smlouvy. Vláda udržuje obrovskou přezaměstnanost. Tím si jednak zavazuje lidi, jednak jim dovoluje, aby si při malých platech pomáhali drobnými lstmi a úplatky. Za to očekává, že lidé ji budou tolerovat korupci vyššího řádu. Smlouva funguje, až do chvíle, kdy se začnou horšit poměry. Je to podobné jako u nás, kde znění nepsané korupční smlouvy je odlišné – vláda korumpuje voliče sociálními výhodami a lidé na oplátku tolerují provizně-korupční státní prostředí. Věc se hrouť, jak v Egyptě, tak i u nás v okamžiku, kdy vláda není schopná plnit svoji část dohody. V Egyptě se určitá forma malé korupce stala natolik součástí národní mentality, že ji nevykoření žádná revoluce ani změna vlády. Zhoršující se poměry jsme poznávali na vlastní kůži – zejména v posledních dvou letech jsme měli pocit, že se nás lidé snaží při nákupu okrást častěji než dřív. Po návratu z Egypta si toho všímám i u nás.

Další faktorem jsou ceny ropy, u kterých je poměrně reálná šance, že se během tří let vyšplhají na 150 dolarů za barel. Řada analytiků si dokonce myslí, že k tomu dojde dřív. Rovněž cena syntetických hnojiv, bez

kterých by nebylo jídlo pro asi třicet milionů Egyptanů, se odvíjí od cen energií. Problém s cenami potravin začíná na současných 100 dolarů za barel, při 120 dolarů se schyluje k hladovým bouřím, které pravděpodobně propuknou nejpозději na ceně 150 dolarů za barel.

Co s tím vším může staronová egyptská vláda dělat? Když podpoří výrobu a turistiku, zisky stěží pokryjí demografický růst. Dalším logickým reformním krokem by bylo propuštění poloviny státních zaměstnanců. Byl jsem svědkem, jak v Islámském muzeu vyměňovalo sklo v obyčejné, malé vitríně jedenáct lidí! Jinou možností by bylo znárodnění zemědělské půdy velkých statkářů a její přidělení chudým rodinám. Takto silné kroky arabské vlády málokdy podnikají. Místo toho raději zaměstnají další tajné policisty.

Ukradená revoluce

A teď jsme u věci, o které neexistují žádné pořádné důkazy, a proto se o ní v západních médiích téměř nemluví. Obyčejný Egyptan věří, že policie běžně mučí i nevinné lidi. Proto jsme na počátku egyptské revoluce několikrát slyšeli požadavek demonstrantů, aby se s tím skončovalo. Nejhorší zpráva, která v průběhu revoluce přišla ze středního Egypta, popisovala nález dvou hromadných hrobů s umučenými demonstranty. Mělo se jednat o desítky lidí. Nevíme, zda to je pravda, a neumíme tyto zprávy ověřit, ale víme, že jim je věřeno. Co tyto snad fámy, snad pravdy způsobují? Lidé zejména na vesnicích a v menších městech znají své tajné, a pokud věří tomu, že mučili jejich bratry, tak se je budou snažit zabít. Mnoha tajným policistům jde o život, a tak se buď snaží rozpoutat chaos a svést jej na demonstranty, nebo podpořit armádního či policejního generála, který jim zaručí bezpečí. Proto si myslím, že revoluce v Egyptě bude ukradená revoluce,

která poslouží výměně vládních garnitur. Nicméně i to by mohl být úspěch.

O „konci“ Egypta jsme prakticky nikdy nehovořili z politického hlediska. Vždy se víc jednalo o souhrn několika základních faktorů jako množství lidí, dostupnost potravin, cen ropy a ubývání zemědělské půdy. Potravin a ropa jsou globální komodity a s jejich cenami mnoho nenadělá ani americká vláda, natož egyptská. Očekávám proto v dalších letech nové lidové bouře vyvolané hladem a neschopností jakéhokoliv nové vlády prosadit skutečné reformy. Nejhorší možný scénář by byl hladomor nebo nějaká forma pogromů cílená například na Kopty či konflikt s Izraelem, který by odvedl pozornost od vnitřních problémů země.

Co z toho vyplývá pro Českou republiku? První je otázka zahraniční potravinové pomoci: kolik Egyptanů jsme vlastně schopni uživit a jak dlouho nás to bude bavit? Druhá se týká uprchlíků. Mnoho egyptských rodin roky očekává krizový vývoj. To jsou ti lidé, co sedí doma, nemají rádi starý režim, ale realisticky hodnotí možnosti jakéhokoliv nového režimu. Brání se tím, že již před lety vyslali do Jordánska, Evropy či Kanady jednoho, dva členy rodiny, kteří mají v případě nouze pomoci dostat zbytek rodiny z Egypta. Nejbliž k nám mají Koptové, nejenom proto, že to jsou křesťané, ale mnozí z nich jsou šikovní lékaři, ekonomové a právníci. Překvapuje mě, že zatím nikoho nenapadlo dovést k nám dobré lékaře z Jordánska či Egypta.

V Egyptě vidíme politické a společenské procesy, které ve velmi zmírněné formě přicházejí i do České republiky. Je jím pozvolné zdrazování věci nezbytných k životu a zároveň snaha vlády (kterou jsme si jako všechny předešlé řádně zvolili) přenášet na občany čím dál víc plateb a to včetně zbytečných a korupčních výdajů. Je jen otázka kolik takových plateb lidé ještě unesou a jaká bude pro nás krizová energetická hranice – 200 dolarů za barel ropy? Pak

možná vyjdeme do ulic, ale moc platné nám to nebude, protože skutečný drak, se kterým svádíme boj, je globální trh energetických a potravinových komodit. V každém případě budu dění v Egyptě důkladně sledovat, abych lépe porozuměl tomu, co v nějakém českém vydání může přijít i k nám. Maďarští kolegové to prý vidí podobně.

VÁCLAV CÍLEK

Kniha je lodice na moři času

(f)

Britský filosof A. C. Grayling ze zhruba tisíce starých pramenů z celého světa vytvořil obsáhlou knihu podobající se bibli, ale bez boha. Jedná se o žánr připomínající knihu přísloví či knihu moudrosti, kterou autor pravděpodobně chápe jako úvod do světa praktické filosofie. Tento projekt nelze ani moc chválit, ale ani zatratit, protože sice opominul zdroj, ale i tak je jeho píseň dobrá:

- Mnoho zákonů, málo spravedlnosti.
- Když půjčuješ, půjčuj jenom to, co si můžeš dovolit ztratit.
- Půjčky se nevrací domů šťastné a smějící, ale zůstávají v cizině jako nepřátelé.
- Kdo má dluhy, žije v pavoučí síti.
- Nikdy neutrácej peníze, které nemáš.
- Mají dost ti, kdo nedluží nic.
- Malý dluh dělá dlužníka, velký dluh nepřítele.
- Láska k penězům a láska k učení se málokdy potkávají.
- Když mluví peníze, tak pravda mlčí.
- Ti, kteří si půjčují, litují.
- Přísloví je krátká věta, která vychází z dlouhé zkušenosti.

CK

Zdroj: A. C. Grayling – The Good Book, a Secular Bible. Bloomsbury. London 2011.

Energie pro přežití – kdo se má (může) o ni starat?

(p)

IVAN BENEŠ

Náš pohodlný a složitý život se vyvinul díky přebytku energie, který nastal po nálezů a využívání fosilních paliv. Do té doby byla energetika v souladu s přírodou a jejími cykly, a to jak ve využívání energie pro dopravu, pohon strojů, tak při užití v domácnosti (vaření, teplo, svícení).

Nezbytnou surovinou pro základní funkce dnešního průmyslového světa je ropa. Tento zdroj je však konečný. Poptávka po ní bude nadále stoupat, nabídka

jen příčinou konfliktu, ale také využita k financování konfliktu.

Energetická bezpečnost bývá definována jako dostupnost dostatečných dodávek energie za dostupné ceny. Při úvahách o energetické bezpečnosti můžeme sledovat celé spektrum názorů, neoliberálních i selisky pragmatických. Neoliberální ekonomie ignoruje fyziku. Když chybějí peníze, neoliberální ekonom je nechá natisknout. Sedlák ví, že u pudy a surovin to

Všichni mají volný čas

Na tvůj list odpovídám poněkud opožděně. Ne však proto, že jsem přetížen zaměstnáním. Takové výmluvě nepřikládaj sluchu. Mám volný čas a mají jej všichni, kdo chtějí.

Lucius Annaeus Seneca – Z listů Lucilioví. Přel. B. Ryba.

však stoupat nebude. Vysoká cena ropy a její volatilita působí závažné problémy. Pokud má industriální společnost pokračovat, musí si zajistit pro budoucnost alternativní dostatečné a udržitelné zdroje.

Současný bankovní systém s tvorbou peněz založenou na dlužích přestane fungovat, pokud v budoucnu nebude k dispozici stále více energie, bez níž hospodářský růst není možný. Z krize způsobené součinným působením finanční krize a ropného zlo- mu nebude možné dosáhnout hospodářské obnovy konvenční cestou.

Soutěž o přírodní zdroje je jednou z možných příčin vzniku konfliktu a ropa často příčinou konfliktu bývá. Z historické zkušenosti je zřejmé, že ropa působí pro-konfliktně v různých konstelacích mezi zeměmi vyvážejícími a dovážejícími a také často způsobuje konflikty uvnitř vyvážející země. Ropa nemusí být

tak jednoduše nejde. Peníze nemají hodnotu číslovky, která je na nich uvedena, nýbrž zboží, které se dá za ně koupit. V životě mohou nastat situace, kdy je lepší mít koně než království.

Království za koně nenabízejí státy, ale jednotlivci, kterým jde o život. V reálném scénáři úplného či dílčího kolapsu západní či globální civilizace je užitečné přemýšlet o tom, jak bychom přežili přechodové období a netrpěli přitom příliš hladem, žizní a zimou. Protože ke kolapsu dochází většinou naráz, je dobré se na něj připravovat dřív, než přijde, tedy v době, kdy peníze mají ještě cenu, za kterou je možné si některé prvky umožňující přežití celkem levně pořídit. V době rozjíždějící se krizové situace totiž potřebné věci nebudou levné, nebo nebudou vůbec.

Po roce 1989 se zdálo, že pro Čechy nebude ekonomicky únosné udržet si druhé bydlení, tedy chaty

Problémem historické zóny města Jáchymova je špatná privatizace. Některé domy byly prodány zahraničním spekulantům, kteří zde plánovali otevření putyk a bordelů, a když se obchody nehýbaly, někam odešli a domy nechávají spadnout.

a chalupy, které se staly útočištěm pro únik ze světa vlády jedné strany. Kupodivu se tak nestalo a počet objektů druhého bydlení se za dvacet let budování kapitalismu dokonce zvýšil. S nadsázkou se dá říci, že tak mohou posloužit stejnému účelu obdobně jako v minulém režimu – k úniku do relativního bezpečí a pohody před světem vlády jediné strany – peněz. Při kolapsu současných složitých systémů nám totiž peníze přežití nezajistí.

Jak si pro přežití zajistíme vodu, potraviny a teplo (tj. základní fyziologické potřeby)? Dominující úlohu má energie. Energie udělá z nepitné povrchové vody, které je kolem nás dost, vodu pitnou. Energie je nutná pro přípravu pokrmů a pro zajištění tepelné pohody. A energie nás zbavuje velké dřiny, pokud ji budeme umět získat s dostatečnou návratností (EROI).

Způsoby, jak si opatřit energii bez peněz, které v krizi pozbydou hodnotu, znamená, že ji musím získat od bezplatného dárce anebo vlastním přičiněním. Určitě není řešením dynamo, které budeme pohánět šlapáním či točením klikou. Proč? Protože průměrný člověk je schopen svojí silou podávat trvalý výkon asi 70 W a za 7 hodin tak vytočit půl kilowatthodiny. Půl kilowatthodiny elektřiny (univerzální druh energie) koupíme z elektrické sítě (pokud ovšem bude v krizi fungovat) za 2,50 Kč. To je taková láce, že pokud nemáme zkušenost s výpadky elektřiny a nepřipustíme, že by v zásuvce elektřina nemusela být, budeme možná stěží ochotni uvažovat, jak a proč bychom měli být schopni ji nahradit.

Vlastní silou si můžeme efektivně svépomocí zajistit zejména jeden druh energie – palivové dříví. Ostatně dělaly to tak všechny generace před námi, někteří i dnes. Potřebujeme k tomu jen pozemek, tj. „místo na slunci zavlažované vodou“, a sekyru.

Budeme-li chtít přežít rok bez vnější infrastruktury a šetřit přitom vlastní síly, nemusíme v létě nadělat zásoby dřeva na celý rok, ale stačí na mnohem kratší

dobu – jen pro období, kdy je zataženo a nesvíti sluníčko. Vybavíme dům (a může to být samozřejmě i stará chalupa či chata) solárním ventilačním systémem a solárním systémem pro ohřev vody a vytápění. I v lednu (natož v únoru, kdy už je slunce na obloze výše) tak můžeme mít za jasného mrazivého slunečního dne uvnitř teplotu nad 20 °C i dostatek teplé vody.

Solární ventilační systém je tvořen panelem, který ohřívá venkovní vzduch o 10 až 40 °C, a ventilátorem poháněným zabudovaným fotovoltaickým článkem, který vhání ohřátý vzduch do místnosti. Místnost, kam je teplý vzduch z panelu vháněn, je teplovzdušně vytápěna či alespoň temperována a hlavně také vysoušena – vnitřní vlhkost se snižuje pod 50 %. To snižuje spotřebu paliva pro přitápění na požadovanou teplotu. Ani méně využívaný objekt nebude trápit vlhkost, zatuchlost a plísně. Solární vytápěcí systém se umístí na jižní (ev. jihovýchodní až jihozápadní) střechu. I v lednu za jasného mrazivého počasí jde ze střechy voda o teplotě až 60 °C (v dalších měsících samozřejmě ještě vyšší). Ta ohřívá vodu v akumulátorové nádrži a je využívána jak pro vytápění, tak i pro teplou vodu do kuchyně a koupelny. Aby byl systém nezávislý, měla by být oběhová čerpadla solárního a topného systému napájena z pomocného fotovoltaického panelu.

Sluníčko je nejspolehlivější druh energie. Ještě se nestalo, že by za dobu existence Země některý den nevyšlo. Díky němu je na zemském povrchu v průměru příjemných plus 15 °C a ne minus 263 °C. Těch 10 °C zbývajících do absolutní nuly poskytuje geotermální energie vnitřního jádra Země. Vůči této přírodní energii je průmyslově získávané teplo spalováním fosilních paliv a rozbíjením atomů o 4 řády menší, tedy zcela zanedbatelné (a neschopné zajistit udržitelným způsobem dlouhodobé přežití).

Z bilančního hlediska poskytne 1 m² tepelného slunečního kolektoru za rok cca 500 kWh užitečné energie. To je množství, které by člověk „vyšlapal“ na

rotopedu s dynamem za 1000 hodin, tedy za více než 50 % normální pracovní doby. Jinak řečeno, pokud v součtu instalujeme 12 m² solárního tepelného systému a 2 m² solárního ventilačního systému, zajistíme si tím 7 „energetických otroků“, kteří pro nás budou celoročně neúnavně zadarmo pracovat (tj. za nulových provozních nákladů). Pořízení zbývající potřebné energie (dřeva) pro zatažené chladné dny a pro vaře-

ní ve sporáku na dřevo tak může být spíše než dřinou posilující zábavu.

Vybavení venkovského domu nebo rekreační chaty či chalupy základním soběstačným nezávislým energetickým systémem je ve srovnání s hodnotou nemovitosti téměř zanedbatelným výdajem, přitom umožní nalézt v takovém objektu útočiště i pro přežití dlouhodobých civilizačních kolapsů.

Nevyzpytatelný muslimský Orient

BŘETISLAV TUREČEK

(s)

Čelí západní svět a civilizace hrozbě z muslimského Východu? Dojde na ozbrojený střet, nebo k našim dveřím dříve přijde plíživá islamizace Evropy, umožněná naší vlastní benevolencí? Má Západ těmto vyhlídkám čelit spíš promyšlenou rozvojovou pomocí chudým muslimským státům? Další podporou tamních spřátelených diktátorů? Nebo má dát přednost nové „preventivní“ válce rozpoutané v muslimském světě? Co z toho více přiblíží zánik „našeho světa“ a co ho může odvrátit? Nebo je to všechno jen umělý humbuk a xenofobní strašení?

Co o nich víme?

Možná trochu moc provokativních otázek na začátek, jisté ale je, že některé z nich se dotýkají velmi legitimních témat. Soužití „křesťansko-židovské“ a „muslimské“ civilizace se stává stále obtížnější a je třeba hledat řešení.

Příznačné je, že i západní politici, novináři a lobbisté často zaujímají různá stanoviska, aniž by se nechávali krotit znalostí reality. V tom se mnohdy podobají

kdejakému horlivci s kalašnikovem někde v afghánské čajovně, který ze sebe chrlí jeden odsudek na adresu prohnílého a arogantního Západu za druhým. Onen ozbrojenec je přitom třeba negramotný a žije v hliněném domku bez elektřiny, zatímco západní elity formující naše názory mají k dispozici veškerý komfort, vzdělání a technologie, které by jim měly umožňovat skvělý přístup k informacím a interpretaci světového dění.

Naslouchání muslimskému světu, snaha sledovat nuance ve slovech, dávat jim význam odpovídající našim výrazovým zvyklostem, pokus nahlédnout na ten či onen problém očima Palestince, Íránce nebo jordánského beduína neznamena přebírat jejich argumentaci a ztotožňovat se s ní. Umožňuje to jen lépe předvídat, co může přijít, na co a jak se připravit. Užitečné je třeba už jen položit si otázku, jestli – tak jako někteří z nás považují za hrozbu muslimy – nemohou někteří z obyvatel Orientu považovat za zlo křesťanský Západ.

Konformní média nás v uplynulých letech informovala snad o každém západním vojákovi zabitém v Iráku či v Afghánistánu. Najít si informace o stovkách nevin-

Lavrion, antické Laurium v Řecku, chátrající úpravna stříbrných rud. Jedním z klíčových momentů evropské civilizace byl nečekaně šťastný výsledek persko-řeckých válek, kdy se Řekům u Salamíny podařilo zničit perské loďstvo. Většinou je oprávněně zmiňována řecká odvaha a strategie, ale k vítězství by možná nedošlo bez nálezů bohaté stříbrné žíly, z jejíhož výtěžku bylo řecké loďstvo postaveno. Kdo má odvahu a suroviny, dokáže nemožné.

ných civilistů zabitých západními vojáky vyžadovalo o dost větší úsilí. Takové informace prostě nejsou pro naši společnost prioritou. A přitom na muslimský svět a jeho vztah k nám mají mimořádný dopad.

Nejde jen o oběti náletů – afghánské svatebčany, pastevce nebo děti hrající fotbal, které si prý naše futuristické armády se všemi špionážními satelity a odposlechy spletly s teroristy. Zlobu muslimů rozdmýchávají i zjevné, záměrné zločiny.

Až díky odvážné práci časopisu *Time* se svět dozvěděl třeba o masakru čtyřiaadvaceti iráckých civilistů, včetně žen a malých dětí, ve městě Hadísa. V listopadu 2005 je střelbou a granáty pozabijeli příslušníci americké námořní pěchoty, kterým krátce před tím výbuch bomby pod autem zabil spolubojovníka.

Američtí generálové původně tvrdili, že patnáct civilistů zavraždili pumovým útokem teroristé, a námořní pěchota následně zabila osm ozbrojenců. Pak se ale díky svědectvím shromážděným novináři ukázalo, že jde o další skandální případ zemetání zločinů pod koberec. Americká vojenská prokuratura běsnění některých mariňáků navrhla trestat jako vraždy. Jenže nakonec, po létech právních kliček a dohod, se v lednu 2012 ukázalo, že z osmi pachatelů ve výsledku za mříže nepůjde vůbec nikdo.

Bagatelizování a netrestání podobných zločinů a chyb přitom prokazatelně podněcuje radikály. Ve stejné době, kdy Iráčany pobouřilo faktické očistění zabíjáků z Hadísy, řešil se jiný problém na ose Paříž–Kábul. Afghánský voják postřílel čtyři své francouzské kolegy, s nimiž působil na jedné základně. Nejprve se spekulovalo, že to byl další povstalec Tálibánu, který se infiltroval do spřátelených jednotek, aby mohl zabíjet. Výslech ale ukázal něco jiného – Afghánce rozezlilo zveřejnění fotografií amerických vojáků, kteří v Afghánistánu pobaveně močí na těla zabitých povstalců.

Pro nás jsou to všechno „kolaterální ztráty“ a „nedopatření“, pro arabská, afghánská nebo iráns-

ská média ale hlavní zprávy. Neměly by nás už kvůli tomu tyto případy zajímat více?

Západním politikům, novinářům i analytikům patrně často chybí schopnost proniknout do mysli muslimů. Anebo do ní nahlédnou, ale jejich informace a varování pak nejsou brány v potaz a jsou odmítány jako „promuslimské“, „poraženecké“ a podobně. Jsou ale i jiné cesty.

Ještě za vlády Saddáma Husajna jsem v Iráku procházel areálem Bagdádské univerzity. Na jedné budově byl nápis Oddělení hebrejských studií. Když jsem se svého přiděleného průvodce zeptal, co to má znamenat, odpověděl: „Musíme přece co nejlépe pochopit našeho nepřítele.“

A jistě není náhoda, že v izraelském tisku mají nejzasvěcenější a nejpresnější analýzy muslimského světa střízliví autoři, kteří umí arabsky či persky, mohou kdykoli zavolat svým seriózním kontaktům v Palestině či v Káhiře a v knihovně mají desítky knih o muslimském světě.

Je to trochu jiná liga než třeba „analytici“, kteří ještě počátkem února 2011 tvrdili, že vlna protivládních nepokojů v arabském světě zcela určitě nesmete egyptského prezidenta Husního Mubáraka. A před pěti lety předpovídali, že pád vlády islamistického hnutí Hamás v palestinské Gaze je otázkou pár měsíců. Mubarak padl 11. února a Hamás v Gaze vládne ještě v době, kdy píšu tento text, na jaře 2012. Zkrátka, když se zbožná ideologická přání politiků a PR kampaně mediálních šíbrů vydávají za seriózní rozbor, přínos k našemu poznání je nulový.

Vytloukání klínů

Právě arabské jaro ukazuje, v jak ošemetné a nejasné pozici se Západ v očích muslimského světa nachází. Minulostí jsou zmíněný Mubarak, tuniský prezident Zín al-Ábidín Bin Alí a koneckonců i libyjský plukovník Muammar Kaddáfí, kteří všichni měli ve své

době dobré vztahy se západními politiky. Potírali islamisty, útlocitné západní tajné služby se mohly spolehnout, že když do těchto zemí pošlou vybraného vězně k výsledku, místní experti budou dobře vědět, jak z nich dostat přesně ty informace, které potřebují slyšet.

Když pak západní vlády váhaly, zda a nakolik během arabského jara podpořit opoziční hnutí v ulicích (třeba ve francouzské vládě zaznívaly hlasy, že je nutné tuniskému režimu rychle poslat dodatečné zbraně k rozhánění demonstrací), čelily kritice, že podporují spřátelené diktátory.

Jenže, když je nakonec podporovat přestaly (a Kadafi se třeba marně dovolával přátelství s italským premiérem Silviem Berlusconi), přišla zase kritika

Musím se podívat do korpusu češtiny na četnost výskytu slova charakter.
Neslyšel jsem to slovo (ve smyslu pevný charakter) pár desítek let.
-koko-

z druhé strany – Západ podporuje na Blízkém východě islamisty, kteří se dostanou s lidovou revoltou k moci, a za pár let si s nimi západní svět nebude vědět rady. Tak jako tomu bylo, když USA podporovaly mudžáhidy bojující v Afghánistánu proti Sovětům, až se někteří z těchto „bojovníků svaté války“ přetransformovali v ničivou globální teroristickou síť al-Káida.

Západ prostě lavíruje a účelově vytlouká klín klínem. Jak mi k tomu ale dávno před arabským jarem řekl jeden český diplomat působící na Blízkém východě: „Asi je to cynické, ale můžeme vůbec dělat něco jiného?“

Když se tedy ukázalo, že autoritářské režimy, utrácějící miliardy dolarů za evropské a americké zbraně, nemají šanci přežít, západní vlády přesedlaly na podporu demokracie. Jen tam, kde to bylo nutné – saúdskoarabské vládce od začátku arabských revolt žádný západní vůdce k demokratickým reformám, natož k rezignaci, nevyzval.

Že dnes evropští a američtí státníci jezdí na Blízký východ za politiky z islámských náboženských stran, je jen shoda náhod – to oni prostě byli v disentu, exilu a žalářích a po převratu se dostali na výsluní jako hrdinové boje proti zkorumpovaným sekulárním režimům. „A Západu v očích mnoha muslimů jen přitěžuje, že tyto režimy potlačující vlastní obyvatelstvo podporoval,“ podotýká analytik amerického Brookings Institutu Salmán Šajch.

Naopak v Íránu jsou islamisté u moci už tři desítky let a opoziční hnutí má řadu sekulárních proudů, takže tam zase Západ podporuje tato uskupení. A jen Spojené státy už od devadesátých let vydaly stamilióny dolarů na pokusy podkopat „režim ájatolláhů“ – počínaje akcemi zpravodajských služeb a zdaleka nekonče vysíláním perskojazyčných stanic sídlících v Praze,

Rádia Ázadí (Svoboda) a později Rádia Fardá (Zítřek), spadajících pod Svobodnou Evropu.

Ropní rukojmí

Západ často hasí v Orientu aktuální požáry a možná tím rozdmýchává další. Může se ale od muslimského světa odstříhnout, natáhnout „mezi nimi a námi“ ploty a zdi a zamknout brány? Stěží.

Například bývalý šéf americké Ústřední zpravodajské služby CIA James Woolsey tvrdí, že takový postup by byl sice pro Západ žádoucí, ale brání mu v tom naprostá závislost na ropě.

Pokud by průmyslové státy ve velkém zavedly náhradní palivo pro své automobily, například metanol a etanol, bylo by prý možné tyto vazby zpřetrhat. „Arabskými režimy by asi hodně oťrášlo, kdybychom najednou přestali jejich ropu kupovat. Možná by v těch zemích došlo i na nějaké

nepokoje,“ řekl mi Woolsey, podle kterého je zničení ropného kartelu OPEC klíčovým zájmem Západu.

„Jakýkoli výsledek takového otřesu by ale byl lepší, než je dnešní stav. Pro nás, i pro obyvatele arabského světa. Není náhoda, že ze čtyřiceti nejméně svobodných zemí světa jich má polovina ropu. A čím větší bohatství z ní mají, tím více se stávají autoritářské. Pro nás může být varovné i to, že Saúdská Arábie dnes díky těmto penězům

kontroluje devadesát procent islámských náboženských učilišť ve světě a skrz ně šíří i v našich zemích své extremistické vahhábistické učení,“ tvrdí Woolsey.

Jenže jeho vize stamiliónů automobilů jezdících na alkohol z cukrové třtiny místo benzínu zatím zůstává utopií. A žízeň západní civilizace po ropě nutí Evropu a Ameriku dál hledat alespoň náznaky společné řeči s muslimským východem. Uspějeme?

Jídlo v Čechách na konci středověku

VÁCLAV CÍLEK

(p)

Neúnavný Zikmund Winter posedával v archivech, dělal si stovky výpisků a pak z nich sestavoval celé knihy, které dodnes, po skoro jednom století, patří k tomu nejlepšímu, co o každodenním životě v minulých stoletích víme. Podívejme se, jak zpracoval českou kuchyni sklonku středověku a počátku renesance.

Ve své studii o šatu, stravě a lékaři v 15. a 16. století píše: „Naši staří – pokud nesesedávali do noci v hospodě – chodívali spát se slepicemi. Proto také den a práce u nich začínala se dříve, nežli jest zvykem dnes. Dělníci chodívali do díla s východem slunce, žáci brali se do škol též brzo po slunci neboli „po světu (svitu), páni zasedali v rady a v soudy rovněž tak. Když se slunce při krátkých dnech opožďovalo, začínal se život a práce za tmy.“

Z Wintrova pojednání jsme vybrali následující úryvky.

Snídaně

Staří snídávali pravidelně o dvě hodiny dříve nežli my dnes; obědy konány kolem naší desáté hodiny

dopolední a večere kolem naší hodiny šesté. Mezi třetí a čtvrtou hodinou svačovalo se. Ostatně nebylo tak jen v městech našich, těch hodin držela se kuchyně i na hradech a zámcích, např. v Třeboni r. 1600, a nedělo se tak jen v Čechách, i u francouzského dvora obědvalo se až do panování Ludvíka XIV. o hodině desáté; ten teprve přeložil obědy na dvanáctou. V Němcích v XVI. věku namnoze začínali vyučování školní o šesté hodině ranní, obědvali o desáté, večerívali o páté nebo šesté, jako u nás...

Naši v XVI. věku snídali dle stavů svých rozmanitě. Dělník, jda do díla, chroupal k snídani syrovou cibuli a přikusoval rezný nebo bílý chléb, jenž pokládán za krále všech krmí, a to za krále posvátného, k němuž byla úcta; když padl na zem chleba kus, zdvihali ho s úctou a líbali. Cibule bývala v staré kuchyni vůbec velmi oblíbená, třebať doktoři tvrdívali, že její páry dělají v hlavě rozmanité fantazie. Kdyby to pravda bylo, užívali by jí někteří básníci k zesílení svého fantazu dodnes. Někdy nastoupil službu na místě cibule mnohem protivnější česnek. Vypravuje kdosi v Praze

r. 1575, že když ke Kateřině Dudkové přišel, „strojila na stůl a dala česnek na stůl“...

Jiná suchá a studená snídaně býval sýr s chlebem. Ten býval obyčejně také svačinou. Sýrem se někdy míní tvaroh, jindy syreček dělaný s kmínem, květem, šalvějí. Kdo mohli dopřát sobě snídaně teplé, ti jídali polévku. Především oukrop se zavařeným chlebem a česnekem, nebo polívku z cibule, z krup, z tvarohu, z hrachu...

Oběd

Obyčejný hospodský oběd r. 1562 v Praze držel v sobě také šesterou krmí, a nejskrovnější oběd v hospodě byl o čtyřech krmích. Proto také dobře staří říkali „obědy“ a ne oběd. „Sedím na obědích“, říkali... V patnáctém století cizinec Butzbach, který žil kolik let v Čechách,

ští konšelé uznali řezníky nevinnými s důvodem, že nejedni lidé jedli maso medvědí při svatbě bez ublížení zdraví svého...

Hrách a kroupy

První místo ve vaření u nás držel hrách. Tenť byl pravé české jídlo, aspoň cizinci i naši spisovatelé už v XV. století ho vyhlašovali za obyčejnou navyklou krmí českou. K prostému obědu kuchařka podávala hrách prostě. Uvařila ho, zalila sádlem, v postě olejem, u bohatšího stolu máslem. Lidé na stravě, tovaryši řemeslníci a čeledí, zhusta naříkali, že se jim dává na stůl hrách tvrdý. Kroupy zápasily v české kuchyni s hrachem o přednost. V jindřichohradecké kuchyni za onoho půl roku (1631), z něhož mám sou-

Chlapci chodí do školy a učí se tam spravedlnosti.

Xenofón – O Kýrově vychování. Přel. V. Bahník.

vypravuje roku 1487, že obyčejný lid český v poledne a večer sotva méně nežli čtverou krmí pojídá. Měšťanský oběd – či obědy – začínal se obyčejně od polévky jako dnes. Byly polívky ze sýrů, pražené a jiné vodové i pivní a vinné, ale častěji to byla řídká jícha, v níž ležely „fleky“ masa vařeného.

Sprostnější zvěřinou byla veveřice, tu jídali naši předkové v polívce, také s cibulí a v kořeně jíše; ba hrůza! i v jíše ze švestek a třešní. Na zámku v Jindřichově Hradci nakládal kuchař do soudku veverky v soli pro čeládku zámeckou (1594). Na trzích v Praze mívaly zvěředlnice (obchodnice) veverky často. Na trzích měst pošumavských vyskytovala se leckdy zvěřina dnes nemožná. Byl to medvěd. V Plzni r. 1572 byl pro tu zvěřinu soud s řezníky. Žalovaleť je jakýs Brtník, že z masa medvědího, v masných krámech koupeného, z některého ošklopení v nemoc upadl a šafářova manželka že z toho masa umřela. Plzeň-

pis kuchyňský v rukou, kroupy dokonce nad hrachem zvítězily. Snědenoť hrachu 8 strychů a krup 16 strychů, tedy jednou tolik. Obyčejně se kroupy spojovaly u věrné manželstvo s hrachem, vařívány pospolu, což nebylo a dosavad není zlé spojení: hrách jest hrubší chuti, jest jako mužský, kroupy jsou jemnější, ženské. Nic tomu nevadí, říká-li národní vtip, že hrách a kroupy, to je hloupy. Horší kroupy bývaly ječné; ty se hodily tak chudým a čeledi; páni radš jídali kroupy pšeničné.

Zelí

Stejně tak často jako hrách bývalo na stůl při obyčejném obědě kladeno jiné české vaření starodávné – zelí. Kuchařky je strojily dvojako, buď jen vařily, buď smažily. A zelí braly z hlavatic buď čerstvé, nebo je strojily, v octě nakládané. Zelí vařeno obyčejně se

špekem nebo s máslem, cibulí a s topinkami; byl-li půst, nalila kuchařka do něho oleje; zelí smaženo také na smetaně a mlsnější měšťan chtíval, aby mu do něho upravena byla jácha z mandlí. Že zelí obyčejně cukrováno, to už z oně smetany a z mandlí vysvítá.

Kaše

V sobotný den dávány na měšťanský stůl k obědům pravidelně kaše. Ty jsou také „vaření“. Z kaší některé byly velmi prosté. Z těch je kaše z mléka a z chleba nejprostší; též taková byla kaše z jáhel a s medem, postní kaše ze semence, z máku, i prostá kaše z hrachu. Takového druhu kaše stávaly v sobotu nejspíš na stole chudiny, ve špitálech; ve školách byli jimi krmeni žáci mendikové či žebráčkové. Měšťané raději mívali v sobotu kaši krupičnou, která strojena stejně jako dnes; s mlékem, vejci, cukrem. Specialitou, kterou by dnes sotva kdo jedl s chutí, byla krupičná kaše s olejem a kořením vařená, šafránem barvená. Tak nevím, „chutnal-li“ by kdo dnes kaši s chlebových topinek, ve víně třených a vařených s kmínem, jalovcem a medem.

Spíše k snědku bývala kaše ze syra (tvarohu), míchaná s krupicí a vařená s máslem. Tu lid obliboval při svatbách selských, ale měšťan jídal ji také, stejně jako selské knedlíky, robené z mouky, krupice, vajec a másla; kořením do nich byla cibule, pepř a šalvěj nebo petržel, což by mohlo i dnes dobře chutnati.

Ovoce

...k všednímu vaření také náležela už v XV. věku „pečená žemlová bába“, krmě, která po tu dobu žije. R. 1465 opsal si recept na tu bábu farář šebířovský Jan z Lukavce. Tomu tedy chutnala. Nutno však ukázati k tomu, že přecasto bývalo součástíkou večere syrové ovoce. Toho naši předkové jídali mnohem víc a pra-

videlněji nežli dnes. I v kuchyňských vydáních zámku jindřichohradeckého čteme nejednou o hruškách a jablkách k večeři.

Italská kuchyně

Arci nejdříve uváděny cizinské mody i krmě u panstva. Množství Vlachů přicházelo do Prahy a usazovalo se při dvoře. Ti měnili české zvyky. Španělské dámy do Čech provdáváné, již postaraly se o to, aby jim kuchař přistrojil, co jídaly a vídaly doma. R. 1588 naříká mravokárný kněz Štelcar, že páni a měšťané už nechtějí jísti po staročesku, nýbrž po vlasku. Při tom uvádí jakožto vlaské krmě paštiky, dorty, cukrové a mandlové koláče. Kněz Zámorský stejným smyslem vyčítá, že žádný národ nedělá se krojem a jídlem i nápojem čímsi jiným jako národ Český; již neumějí se Češi obléci, najísti, napítí po česku, ale po vlasku a německu.

Lékárníci a odplata budoucí

Do nemírné drahoty apatykářských výrobků stěžují si lidé již několik set let. Takž i císaře Rudolfa II. řád drahotní z r. 1578. Ten řád radí apatykářům, aby měli snesitelnou mzdu kvůli chudým, „aby taky něco učinili pro onu odplatu budoucí, věčně nastávající, a ne všecko pro svůj časový užitek“. R. 1605 opakuje se tato rada o budoucí odměně nebeské zas. Ale marno bylo už tenkrát, lékárníkem nehnula budoucí odměna. Radš hned.

Zdroj:

Zikmund Winter – *Šat, strava a lékař v XV A XVI. věku. Vybrané spisy*. Vydal J. Otto v Praze.

Jiným autorovým slavným dílem, které by si měl přečíst každý, kdo chce pochopit život města, je obsáhlá Wintrova monografie *Kulturní obraz českých měst* (Matice česká, 1890).

**Typická Ostrava je vším možným,
ale nikdy z ní nebude disneyland pražského typu.**

Na dole Paskov si člověk dobře uvědomí naši současnou energetickou situaci. Sloj uhlí je sice kvalitní, ale má mocnost 140 cm a těžíme ji kilometr pod povrchem. Australané mají sloje mocné 30 m a těží je 200m pod povrchem.

Důl Paskov: kombinace automatu na kávu a plakátu chválicího výkon hornické party působí dojmem vcelku mírumilovného prolnutí dvou světů. Člověk by měl tendenci dívat se na tuto nástěnku jako na relikv socializmu (zaslechnuto: „my v Ostravě jsme všichni komunisti“), ale ve skutečnosti to znamená, že i ve věku reálného kapitalizmu na šachtě stále platí kus staré solidarity a frajerství.

Dělnická kolonie ve Vítkovicích. Na jedné straně oceňujeme architekturu, na druhou stranu nám trne z pomyšlení, že jedna firma postavila a vlastnila obytné domy, nemocnici i kostel, takže pod kontrolou bylo úplně všechno. Neraď myslím na to, co všechno od daňového přiznání, přes účty, záznamy u doktora či rodinné fotky na Facebooku by o nás v rukách tyrana mohl říct internet. Za komunismu i disidenti našli nějakou skulinu, za internetu jí uniknou jen bezdomovci.

Důl Centrum na Mostecku. Fotografie zachycují určitou syrovost života, ze které jsme rádi utekli a která, jak si myslím, se v příštích letech vrátí.

Pohled přes obří odkaliště na těžní věž uranového ložiska Rožinka. Česká republika se dlouhou dobu objevovala mezi desítkou největších světových producentů uranu. Dodnes máme v zemi v kategorii ověřených zásob zhruba tolik uranu, kolik bylo vytěženo v letech 1950–1990. Největší zásoby jsou vázány na ložiskovou oblast u Hamru na Jezeře, kde leží v mimořádně nevýhodných podmínkách pod velkým zásobníkem podzemních vod.

Kam směřuje vývoj populace

Lze s tím ještě něco (rozumného) udělat?

(p)

MARTIN KAŠÍK

O jakémkoli problému či krizi, se kterými se naše dnešní civilizace musí potýkat, lze s vysokou jistotou říci, že to není nic nového, že to už tu bylo. Mnohé dnešní problémy jsou podobné dávným i zcela nedávným. Nemoci a devastující epidemie, chudoba a hladomory, politické třenice a války, voda a potraviny, energetické zdroje a znečištěné prostředí, náboženství a vzdělání, technologie a všudypřítomné přírodní katastrofy...

Není asi nic nového na tom, že problémy na sebe vždy nějak navazují a souvisejí spolu. Někdy se nenápadně transformují, jindy je přechod od jednoho problému k druhému rychlý a náhlý. Původně zdánlivě podružná záležitost se stává klíčovým problémem, bez jehož vyřešení nelze najít rozumná řešení ostatních problémů. V mezních situacích způsob a včasnost řešení klíčového problému otevírá či naopak znemožňuje řešení jiných. Zemětřesení je nenadálá a nepředvídatelná přírodní katastrofa. Přijde náhle, nečekaně a zastíní ihned vše ostatní. Po odeznění otřesů však podmínkou ekonomické revitalizace zasažené oblasti nemusí být okamžitá obnova hmotných statků, ale například to, jak zabránit devastujícím epidemiím.

Přístup ke stejným mezním situacím se v různých dobách v lecčems lišil, ale často se v mnohém podobal. Poznání, jak svět funguje, rozpoznání příčin a následků, se určitě pozitivně projevilo například v přístupu k řešení epidemií či následků přírodních katastrof. Na druhou stranu navzdory všem nashromážděným znalostem řešení problému přelidnění či ubývajících přírodních zdrojů velkou změnu nezaznamenalo – vždy to končilo a končí násilím, mocenskými expanzemi a válkami.

Sociální a existenční přetlaky byly vždy více či méně časově i geograficky lokalizované. Dnešní situace globalizovaného a propojeného světa už taková není. Není už kam expandovat. Naše globalizovaná civilizace naráží na bariéry konečnosti naší Země. Globalizace se neodehrává jen v pozitivní rovině snadného ekonomického celosvětového působení, ale také v rovině negativní. Problémy a jejich propojení prošly svou globalizací také.

Mnohé krize jsou ještě stále lokální a jejich překonání a řešení jsou možná a nezávislá na jiných. Velikost dnešní stále rostoucí globální populace je však pravděpodobně zásadním problémem, od jehož řešení závisí a odvíjí se i řešení dalších problémů (zdroje, znečištění, změny klimatu). Máme spoustu času, nebo je za pět minut dvanáct, nebo dokonce už je pozdě? Je třeba nějakých akcí, je možné najít lidsky důstojná opatření? Taková, která nebudou končit v nepříjemném a devastujícím násilí, válkách, hladomorech a epidemiích.

Dynamika exponenciálního růstu je dramatická a je mimo dosah naší každodenní zkušenosti. Jednu cihlu, dvě, deset či sto si ještě dovedeme představit a vnímat rozdíly. Tisíc, milion, miliarda jsou pro nás jen pojmy a symboly, s jejichž velikostí se už naše zkušenost nedokáže vypořádat. Rozsah a velikost problémů spojených s exponenciálním růstem je obrovský. Známý příklad o rýžovém zrnku na šachovnici nebo růst vinných kvasinek jsou klasické ilustrace dramatickosti exponenciálního růstu.

Lidská populace jen pomalu rostla po několik tisíc let. V posledních dvou stoletích však zaznamenala exponenciální explozi. V roce 1850 žilo na Zemi okolo

jedné miliardy lidí. Zdvojnásobení trvalo téměř sedmdesát let. Pak to šlo mnohem rychleji. Tři miliardy v roce 1960 a v roce 2011 jsme už překročili sedm miliard. Co platí pro zdvojnásobování zrněk na šachovnici nebo pro vinné kvasinky, to platí pro nás také. Při zachování stejného trendu růstu by na Zemi za necelých 600 let příští generace žily v jednom velkém městě Země s hustotou třináct tisíc obyvatel na kilometr čtvereční. Za 800 let by se tu lidé už ani nehnuli. Museli by stát jeden vedle druhého. Růst populace na konečné Zemi jednou skončí. Jak? To je otevřený problém. Pokud se nechceme chovat a čekat jako tupé kvasinky, tak je to zjevně jen na nás.

Na rozdíl od exponenciálního růstu populace rozloha orné půdy už exponenciálně nerostla. Potravin jsou tím základním a nejdůležitějším. Rozdíl mezi

populace stále tiše roste o dvě stě tisíc jedinců denně (tedy asi jedna Praha plná nemluvnat týdně).

Geneticky modifikované potraviny určitě nejsou sebespasitelným zázračným řešením. Je s nimi spojeno hodně problémů známých i (ještě) neznámých. Geneticky modifikované potraviny slouží především jako nástroje globálních korporací k ještě větší centralizaci a monopolizaci potravinového trhu. Je mylné se domnívat, že nadnárodní korporace tu jsou proto, aby zajišťovaly současný a budoucí celosvětový dostatek potravin. Jejich zájmy jsou podřízeny zájmům podniků. A to je jen a jen co nejvyšší peněžní zisk v co nejkratším časovém horizontu.

K získání potravin pro jednoho obyvatele průmyslově vyspělých zemí je potřeba přibližně 0,5 hektaru dobré orné půdy. Pokud bychom se vzdali masa a byli

Další revoluce v internetu přijde s programem na mazání zbytečných vět.
-koko-

rostoucím počtem lidí a mnohem pomaleji rostoucí, dnes už stagnující a v mnoha oblastech ubývajícím rozlohou orné půdy byl doposud kompenzován zvyšováním výnosů a globalizovanou distribucí potravin. Obojí bylo zatím možné jen díky obrovskému nasazení fosilních paliv ve výrobě průmyslových hnojiv, bez kterých nelze dosáhnout potřebných výnosů, a do dopravy potravin na velké vzdálenosti. Naproti tomu ceny fosilních paliv rostou a jejich geologická dostupnost se zhoršuje.

Někde je kritická potravinová situace zřejmá na první pohled. Jinde se ještě kritická situace na povrchu dění neprojevuje. Dovoz a redistribuce potravin v mnoha oblastech zakrývá alarmující situaci. Mnoho lokalit ani netuší, že ztratilo potravinovou soběstačnost či že je od této nezáviděníhodné situace jen nadohled. Přitom už nelze očekávat nějaké zázračné zvýšení výnosů na stále více vyčerpané orné půdě. Naproti tomu světová

bychom ochotni se stát přísnými vegetariány, možná by stačilo 0,1 hektaru na osobu. Všeobecně se uvádí jako minimum 0,07 hektaru na osobu.

Naše Země je dobře zmapována. Každý se o tom může přesvědčit sám na Google Maps. Pár kliknutí a pohyby myši a na obrazovce vidíme skoro intimní detaily o každém vzdáleném koutě na Zemi. Je tomu tak i s ornou půdou. Její rozloha je konečná a dobře zmapovaná. Určitě nedojde k žádným objevům netknutých kontinentů plných panenské orné půdy. Naopak, v posledních letech v některých místech orné půdy ubývá alarmující rychlostí. Nemusíme chodit daleko, stačí se rozhlédnout po okolí našich měst. Nelze si nevšimnout, že nejlepší orná půda je zastavována dalšími a dalšími sklady, velkoobchody, parkovišti, dálnicemi či satelitními městečky. Ztráty orné půdy jsou nevratné. Alarmující jsou informace o skoro katastrofálně se horšícím stavu orné půdy u nás. V nemalé míře k tomu

Denver ve státě Colorado, USA. Takhle vypadá základ velkého, honosného domu, který bude obložen kamenem a nakonec bude vypadat jako z hollywoodského filmu. Na tento obrázek si občas vzpomenu, když vidím banku.

asi přispívá to, že na cca 80 % naší země hospodaří nájemci s krátkodobými finančními zájmy.

V České republice je k dispozici přibližně 58 000 km² zemědělsky využitelné půdy. Jednoduchým dělením zjistíme, že při dnešním, na maso orientovaným stravováním, bychom mohli ještě být soběstační. Dokonce s malou rezervou. Celosvětově to vypadá podobně. Obdělávané půdy je asi 15 milionů km². To stačí sotva na uživení dnešní sedmimiliardové populace (všichni nekonzumují maso, jak to považujeme za normální v našich krajích). Možná že by se ještě jak u nás, tak i ve světě našlo o něco více obdělávatelné půdy. Rozhodně jí však nebude tolik, aby to podstatně měnilo situaci. V mnohých částech světa (Japonsko, mnohé země Blízkého východu atd.) je každý možný metr půdy využit k produkci potravin. Často to zdaleka v těchto zemích nestačí a mnohé země se musí spoléhat na stále větší dovoz.

Ještě se nic zjevně závažného neděje. Možná je času dost, ale možná také ne. Jak se s tím vším můžeme vypořádat? Jaké máme možnosti situaci řešit?

Možná se můžeme poučit z příkladů z historie nebo z přírody kolem sebe. Je spousta indicií, že mnohé dávné i nedávné civilizace se potýkaly s nedostatkem potravin a je pravděpodobné, že v mnohých případech to bylo i přímou příčinou jejich zániku. Možná tomu tak bylo i v případě Říma, který nesl břemeno na tehdejší dobu velké a koncentrované populace a současně se musel potýkat s klesajícími zemědělskými výnosy staletými vyčerpané půdy. Činitelů pádu římské říše bylo asi mnohem více, a tak dispute, které z nich byly více a které méně důležité, přísluší fundovaným historikům.

Je tu ale jeden jiný, velice zajímavý, dobře zdokumentovaný příklad ze zcela izolovaného a opuštěného ostrova. V roce 1944 přivezli dočasní obyvatelé na

do té doby neobývaný, nehostinný ostrov St. Matthew daleko na severu, v Beringově moři, malou populaci 29 sobů. Pro pár sobů byl ostrov přímo rájem. Lišejníků spousta, žádní predátoři. Během několika let se první generace 29 sobů rozmnožila na několikatisícovou zdatnou populaci. Za dalších několik let vědecká expedice napočítala přes šest tisíc už ne tak zdravých a zdatných sobů. Porosty lišejníků byly téměř pryč. Během jedné zimy došlo k totálnímu kolapsu sobí populace. Na jaře se populace skládala ze 41 sobích samic a jednoho impotentního samce. Poučení – potravinová krize a velká, stále rostoucí populace může vést snadno k nepříjemným velkým dramatickým změnám. Může se to přihodit na ostrově Zemi stejně, jako se to přihodilo na ostrově St. Matthew.

Ani vinné kvasinky ani sobi si s dynamickým vývojem populace hlavu nelámou. Souvislosti nevnímají. My je vnímáme a víme o nich. Není nám lhostejný ani osud jedince, ani osud společnosti. Dokážeme více než kdy dříve zmapovat a pojmenovat souvislosti i následky našeho chování a našich rozhodnutí. Jednoduché i složitější modely vývoje populace nejsou žádným tajemstvím. K dispozici je spousta výsledků. I když připustíme optimistické výhledy, které předpokládají, že Země spolu s lidskou invencí dokáže být dlouhodobým domovem pro 10 nebo dokonce 20 miliard obyvatel, i tak již nyní musíme přemýšlet, co udělat dnes. Jestliže připustíme, že jsou možné méně optimistické scénáře, ve kterých dlouhodobě udržitelná lidská populace je menší než dnešních 7 (stále rostoucích) miliard, pak dynamické modely vývoje populace ukazují, že je skutečně na čase něco podniknout, abychom zabránili kvasinkovému či sobímu scénáři. Nekonečný a nekontrolovaný růst si prostě nemůžeme dovolit.

Naší unikátní druhovou výhodou je, že víme a uvědomujeme si, co čeká druhy a populace bez zpětné vazby poznání a bez evoluční výhody sebeuvědomění.

Dokážeme to? Jsme opravdu homo sapiens?

Fantazie o velké krizi a konci světa

(s)

Kdo asi přežije a kdo asi ne aneb Jak důstojně umřít

JAN KOBYLKA

Rámec

– Předpovídat chování složitých biosystémů je velice těžké. I pokud jsou ve stavu relativního klidu. Totéž platí pro chování lidských skupin. Proto předpovídat chování za velkého stresu je téměř nemožné. Lze ale do jisté míry vyjít ze zkušeností. Z toho, jak se chováme při přírodních katastrofách – při stávkách – jak při nepokojích a rabování – jak za občanské války – jak za války mezi státy.

– Budeme pro zjednodušení zvažovat čtyři možné strategie. Jsme si ale vědomi, že by to s velkou pravděpodobností probíhalo úplně jinak. (Poznámka: Nepřímo budeme brát v potaz dvě základní síly, o kterých Robert Wright mluví v knize *Víc než nic*. Tam říká: ohrožení nás ke spolupráci *tlačí* – možnost získat větší výnosy nás ke spolupráci *táhne*. Za stresu a ohrožení převažuje tlak, ale i tah si „přijde na své“.)

– ?

Čtyři možné strategie

1. Někteří jedinci či malé skupinky (určité sekty a možná i pravověrní jogíni) usoudí, že už nemá cenu žít a podílet se na tom všeobecném šílenství (reklam, konzumu, demagogie a mocenských bojů) a zvolí dobrovolnou a důstojnou smrt. Např. po určitém rituálu zvolí předávkování drogou, nebo zemřou postupným vyhladověním. Dospějí k smrti za neustálých modliteb či zpěvu óóóóóómmmm a budou při tom myslet na

spásu světa. Jedinec či skupinka leží v hlubokém lese v tenkých spacácích a nemá kromě vody a útěšných modliteb či zpěvu nic. Modlí se, zpívají, posléze dojde i voda. Umírají hladu, dehydratací, jistou roli sehraje i smutek. Ale v koncovce umírají důstojně a svým způsobem jsou v této tak těžké zkoušce i šťastni. Počet těchto lidí či skupinek bude minimální.

2. Některé malé skupinky složené z hodně zvědavých jedinců (vědci, novináři, objevovatelé tajemství) budou chtít vidět a vědět, jak to celé dopadne. Nelpí tolik na životě, mají k dispozici prostředky (zbraně či jedy) k tomu, aby to v situaci krajního ohrožení či v bezvýchodné situaci mohli skončit. Putují obezřetně a většinou v skrytu krajinou, vše pozorují a zaznamenávají, kradou z příležitostných zdrojů. Dělají si zápisky, a než dojdou baterky, snaží se i fotit a filmovat. Dokonce do posledních chvil i poté, co upadnou do zajetí, nevěří, že se chystá jejich smrt, mluví o podobě budoucích knih či filmů. Pak je z jakýchkoliv důvodů (nějaký důvod popravdy se vždy najde) zastřelí či umlátí loupeživé primitivní bandy. O těch dále. Počet těchto lidí či skupinek bude zřejmě o něco větší než v předchozí „modlivé“ variantě.

3. Mohou přežívat početnější skupinky za následujících okolností: do jejich čela se dostane dvojice či trojice lidí s vrozenou autoritou – s vůdcovskými a organizačními schopnostmi – se schopností uvažovat koncepčně a dlouhodobě. Do vedení se dostane skupinka, která zavede tvrdý, ale ve své podstatě spravedlivý a ve svém jádru demokratický režim, který budou ostatní,

tj. ti vedení, přijímat. Takle skupinka musí být navíc schopná a ochotná za určitých okolností nemilosrdně střílet a bránit skupinu. Ostatní své vedení musí přijímat, podvolit se nastolenému režimu a musí být ochotni přispívat celku, dát své osobní schopnosti k dispozici. Jak patrně, jde o dosti vzácnou kombinaci: vedoucí jedinci jsou nositeli značně vzácné kombinace osobních rysů, sociálních a organizačních schopností a dovedností. Takoví jedinci jsou obecně vzácní, častěji se vyskytují mezi skauty. A ještě je zde jedna podmínka: mezi vedenými se nesmí vyskytovat destruktivní kverulanti typu Marx (Hus, Luther apod.), kteří dokážou jakoukoliv skupinu rozložit. Je zde kvůli ohrožení tlak ke spolupráci, je zde i tah.

Vést války proti bohům či proti lidem?

Protože v poměrech lidských je nanejvýš důležité, kterou věc konají za přízně bohů, kterou za jejich nepřízně, vy buďte ujištěni, že jste předešlé války vedli spíše proti bohům než proti lidem, ale že tu válku, která tu nastává, povedete pod velením bohů samých.

Livius – Dějiny. Přel. P. Kucharský a Č. Vránek.

Intenzivní spolupráce se vyplácí, spolupracovat je totiž výhodné, zvyšuje to osobní přínosy i ocenění. S těmito dobře vedenými seskupeními by měly starosti i zmíněné loupeživé primitivní bandy. Počet takovýchto seskupení by asi byl zřejmě daleko větší než v předchozích dvou variantách, tj. „odevzdaně-modlivé“ i „extrémně zvědavé“. (Poznámka: Dokonce jsme přesvědčeni o tom, že dlouhodoběji přežívaly jen a jen ty společnosti, které měly ve vedení nadkritické množství takovýchto „enzymatických“ jedinců a tito jedinci splňovali tyto další podmínky: byli vzájemně zesíťováni – byli ve vedení společnosti po dostatečně dlouhou dobu – měli tak možnost prosadit kromě dobré distribuce technologií výrobně-obchodních i technologie týkající se vládnutí a spolunažívání – naučili sebe i ostatní efektivně vést mír, naučili sebe i ostatní vést i válku – byli ve vedení dané společnosti dost

dlouho na to, aby patřičné elity stabilizovali – dost dlouho na to, aby vytvořili patřičné instituce i celou kulturu. Porovnejme v tomto smyslu např. Velkou Británii, Německo, USA a Rusko.)

4. Jistě vznikne velký počet loupeživých band. Do jejich čela se prosadí ti nejkrutější a nejbezohlednější. Anetičtí, lhaví a agresivní psychopaté budou opět ve svém živlu. Ke slovu přijdou opět destruktori typu Lenin, Hitler, Stalin, Pol Pot, Fidel Castro a podobní. Ale i menší grázlové typu Mrázek. Umí skvěle bořit, vraždit a zabíjet, neumějí nic vytvářet. S jedinou výjimkou: vytvoří si jistě velice rychle nějakou vhodnou „teorii“, která ospravedlní jejich zločiny. Potáhnou krajinou,

potáhnou světem, budou žít ze dne na den. Ve své zarputilosti, podezíravosti a agresivitě, ve své „ničivé slepotě“ zničí spousta stávajících zásob, potenciálních výrobních či energetických systémů i přírodních krás. Povraždí jistě tisíce lidí, ve své megalomanii začnou soutěžit o to, kdo jich povraždí víc. Možná opět stihnou povraždit i miliony. V tom jsou nepřekonatelní. Baví je to. Počet těchto skupinek bude zřejmě vůbec největší, jistou jejich výhodou je, že se budou usilovně vybíjet navzájem. A psychopaté je všude nejen dostatek, ale velký přebytek: jsou jich plně věznice, blázince, politické strany a v posledních letech i banky.

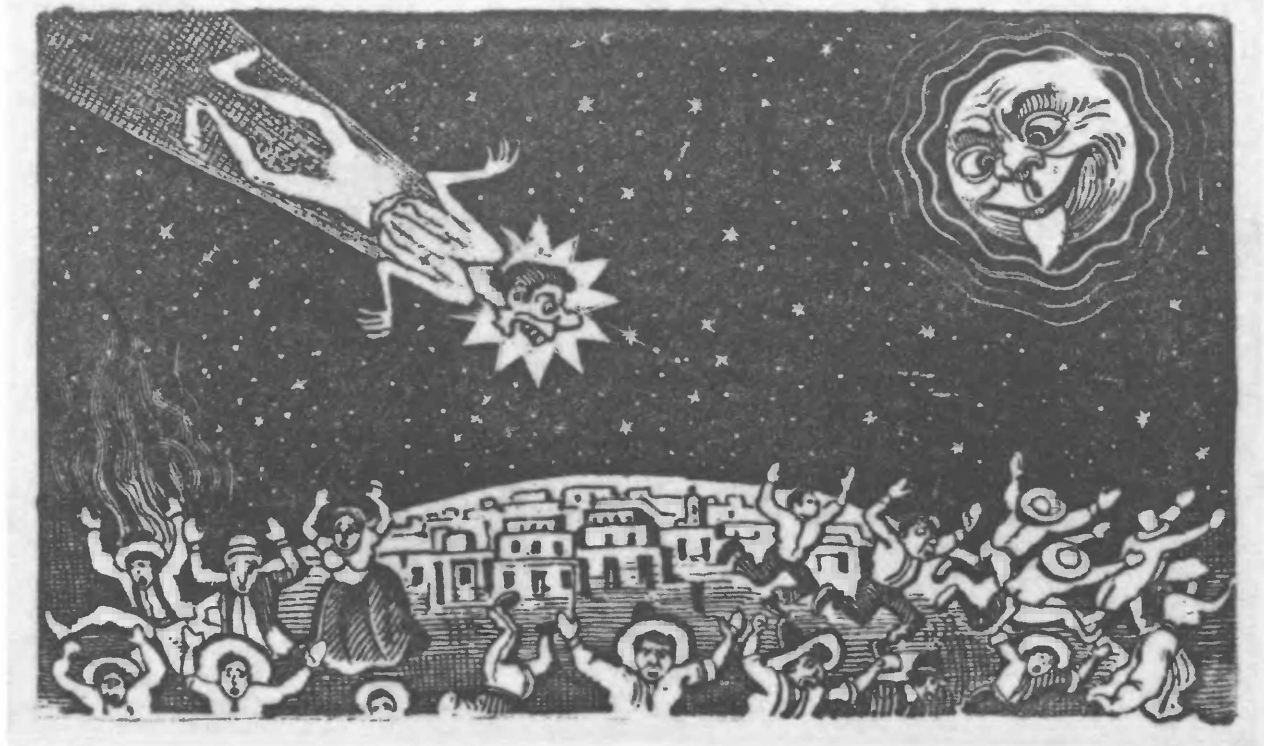
Máme se na co těšit. Každý můžeme navíc zvažovat, do jaké skupinky patříme či bychom rádi patřili. Amen!

5. ?

Jose Guadalupe Posada (1851–1913) patří mezi zakladatele mexické sociální grafiky. V Mexiku má zhruba stejnou pověst jako u nás Mikoláš Aleš, který však byl spíš idylik bez větších sympatií k banditismu a krvavým revolucím. Posada své lidové obrázky ryl přímo do liteřiny, aby mohly být reprodukovány v novinách často v rubrice Zločiny a černá kronika. Posada byl sarkastický, pre-surrealistický katolík obklopený násilím a bojící se jámy pekelné. Pro socia-

listické režimy od Československa až po Čínu však představoval zakladatelskou postavu sociálního umění. Grafické listy, které jsou zde reprodukovány, původně pocházely ze sbírky Františka Muziky. Jedná se o pozdní otisky možná již z 30. let minulého století, které byly určeny na výstavu mexické grafiky. Tento klasický list představuje smrtky novinářů, kteří uhánějí získat nové zprávy, pokud možno o neštěstí a zlých skutcích jiných lidí. Jsou přítomni veselí, ale dost mrtví.

J. G. Posada – Grafický list Konec světa je inspirován návratem Halleyovy komety. Všimněte si nejenom hladového výrazu komety, ale i zlomyslného měsíce.

J. G. Posada – Záhrobní tanec El Jarabe se nejprve týkal jednoduchého děje, kdy žena zpočátku odmítá muže, ale pak jej přijme. Později se stal národním tancem mexické revoluce. Mexičané vždy smrti rozuměli barokním způsobem, ale bez našeho patosu.

J. G. Posada – Ani tady na tebe nezapomínám!

J. G. Posada – Neposlušný syn. Někdy je člověku líto, že na tyto věci už nevěříme.

J. G. Posada – Sedmero neřestí.

J. G. Posada – Zločin Josefiny Lara. Čerti už otevírají tlamu pekelnou.

Samozásobitel

Zkušenosti se samozásobitelstvím potravinami rostlinného původu

MILAN HRDLIČKA

Rozhodující množství potravin pro jednu osobu na jeden rok lze zajistit na dvou arech orné půdy a dvou arech věnovaných produkci ovoce. Na hlavní práce je potřeba přibližně 14 pracovních dnů. Potřebujeme k tomu základní ruční nářadí, vyrobit 500 kg kompostu, podle potřeby doplnit chybějící živiny v průmyslových hnojivech, náklady na osivo a případné jiné drobné náklady.

Dosahované výsledky modelu, údaje pro dvě osoby

Rok	Celková sklizeň kg	Sklizená plocha m ²	Výnos kg/m ²	Poznámka
brambory				
2007	439	107	4,1	vliv předplodiny
2008	299	102	2,93	přiměřené množství
2009	237	85	2,79	
2010	186	89,3	2,08	nízká produkce
2011	329	134,1	2,45	
kukuřice				
2007	44	50	0,88	začátek pěstování
2008	ztracený údaj	80		nadprodukce
2009	90	80	1,12	nadprodukce
2010	38	68	0,56	vliv přesévaného osiva, sklizené množství spotřebováno
2011	74	63,8	1,16	

Rok	Celková sklizeň kg	Sklizená plocha m ²	Výnos kg/m ²	Poznámka
fazole				
2007	15	85	0,176	
2008	ztracený údaj	85		
2009	2	80	0,325	
2010	17	80,8	0,21	meziroční nárůst zásob
2011	4,5	70	0,06	nakupované osivo v maloobchodu
mrkev				
2007	121	23	5,26	
2008	80	18	4,44	
2009	75	18	4,16	
2010	ztracené údaje			
2011	104	18	5,78	osivo, příznivé jaro
cibule				
2007	21	20	1,05	
2008	64	18	3,55	vliv předplodiny
2009	27	18	1,5	
2010	12	8,2	1,36	
2011	34	12,6	2,7	příznivé jaro

Skladovací prostory, údaje pro dvě osoby, rok 2011: Jablka – 10 ks přepravek, mrkev – 6 ks, cibule – 3 ks, petržel – 1 ks, brambory – 1 ks, brambory volně sklepní box 0,6 m³. Celkem 21 přepravek s celkovým objemem 0,9 m³. Nelze ale skladovat v jednom prostoru. Výjimka: zrniny, kompoty, sušené byliny.

Přehled ročních nákladů na nákup potravin, údaje pro jednu osobu:

2007 – 7499 Kč, 2008 – 6209 Kč, 2009 – 7896 Kč, 2010 – 7643 Kč.

Roční náklady na péči o zahradu:

2007 – 1328 Kč, 2008 – 2678 Kč, 2009 – 255 Kč, 2010 – 973 Kč.

Pěstované ovoce a odhad postačujícího množství pro jednu osobu:

Jablka – 3 zákrsky, hrušeň – 1 strom, švestka – 0,5, slivoň – 0,5, ořešák – 0,5, broskev – 2 stromy, meruňka – 1, třešeň – 0,3, višně – 0,3, jahody – 5 m², maliny – 5 m², rybíz – 2 keře, vinná réva – 6 hlav, čajové byliny – 10 m².

Ovlivňující faktory

Pokrok výrobních technologií a rozsah poznatků o výrobě nám dává možnost vyrobit si efektivně na malé ploše a s malými náklady velkou část vlastní spotřeby potravin. Druhovou skladbu lze značně modifikovat podle individuálních požadavků. Hlavním problémem pro přijetí této alternativy budeme my sami. Cílená manipulace prostředí s námi, životní styl, potravní zvyklosti hluboce zakořeněné v našem vědomí nám brání ve změnách našeho konání, a čím jsme starší, tím více. Proto obvykle nepostupujeme podle prosté rozumové úvahy a k rozhodnutí nás přinutí teprve zhoršující se podmínky. To vše je potřeba si uvědomit, abychom včas překonali tyto problémy a situaci nemuseli řešit s vynaložením daleko většího úsilí a za daleko horších podmínek.

Nejde o zajištění živočišných produktů. Ty vyžadují minimálně 2,5x vyšší objem vstupů, nesrovnatelně vyšší investice a jsou časově náročné. Nezbytná potřeba těchto produktů je u vegetariánů nulová, u běžných

lidí ji lze pokrýt doplňkovým nákupem.

Na venkově ve značné míře převládá tradiční hospodaření s rostlinnou i živočišnou výrobou pro samozásobení potravinami a lidé mají značné zkušenosti, jak nejlépe hospodařit v konkrétních podmínkách. Dále je zde široká obec zahrádkářů s rozvinutým přenosem informací. Proto budu dále volit spíše racionální pohled na výrobu se zdůrazněním podstatných faktorů výroby i s ohledem na možnosti městských obyvatel.

Popis modelu samozásobení

Obecné zásady

Výroba se vyznačuje potřebou v krátkém časovém úseku provést potřebný zásah. Každý předčasný, opožděný nebo nevhodný zásah má vždy dopad na snížení produkce. To je občas ještě komplikováno nutností předpovídat vývoj počasí, stavu půdy a vegetačního vývoje a práce provádět na základě předpokládaného průběhu.

Z předchozího bodu plynou dva důležité požadavky:

1. Produkční plochu mít co nejblíže místa pobytu, nebo mít zajištěnu informační službu.
2. Mít určité zkušenosti, soubor používaných opatření k pěstování daných plodin a jejich charakteristiky, nebo mít zajištěnu i tuto službu.

Předpokládá se téměř bezodpadové využití produkce. Patří sem vlastní ztráty při zpracování produkce, eliminace výnosových rozdílů jednotlivých let upřednostněním spotřeby zvýšené produkce nebo její konzervace na pozdější období. Nadprodukce přináší stejné problémy jako nedostatečná produkce.

Na pozemek vstupujeme jen za vhodných vlhkostních poměrů půdy. U zeleniny používáme jen chodníky. Mokrá půda si pamatuje každou šlápotu celé čtyři roky a projevuje se to na růstu následných plodin.

Nářadí

Člověk disponuje výkonem jen několik desítek wattů. Proto musí používat kvalitní nářadí vhodných ergonomických tvarů a musí disponovat potřebnou zručností při jeho používání. Záměrně je voleno jen ruční nářadí pro zajištění fyzické aktivity člověka s cílem udržování potřebné kondice a zručnosti. Při pořizování nářadí – jednou za život – musíme řešit dva problémy. Je nám nabízeno nekvalitní nářadí s cílem zabezpečit si další odbyt, a je nám nabízeno nářadí navržené lidmi, kteří s tímto nářadím nikdy nepracovali a jejich produkty se hodí spíše pro upoutání pozornosti potenciálního kupce a svým provedením a kvalitou pro dekorační účely.

Kolečko – zde nemáme velký výběr. Obvykle musíme převařit všechny vadné spoje. Úhlovou bruskou nebo jiným způsobem upravíme hrubý profil vlastního kolečka do zaoblených tvarů. Ušetříme si tím značné náklady zlosti při práci na vlhké půdě, kde dochází vlivem členitého povrchu kolečka k nabalování až úplnému znehybnění a kolo se špatně čistí.

Rýč – násada a rýč musí být v jedné rovině. Všelijak zohýbané násady neberte vůbec do rukou. Násada může mít držadlo, dá se pracovat i bez něj. Rýč je nejdříve namáhán na spoji s násadou. Zde musí být násada nejsilnější a spoj co nejdelší. U rýče hraje velkou úlohu kvalita materiálu. Ostří rýče obnovujeme kováním. Šetříme tím materiál a kováním se materiál zpevní. Při kování taky poznáme kvalitu materiálu. Čím obtížnější kování, tím lepší materiál, tím menší opotřebení. Ostří upravujeme tak, aby zadní strana zůstala rovná. Některá ostří mohou být kalená, nejdou kovat, ostří se láme a vyžaduje kovářské opracování. Při horších půdních podmínkách používáme k čištění špachtli. Rycí vidle vzbuzují spíše nedůvěru vzhledem k malé pevnosti materiálu; rytí na brázdu může být v kypré půdě úplně znemožněno.

Lopata, vidle – mají být co nejlehčí. Násady musí být prohnuté, u lopaty volíme násadu s držadlem. Při nasazování násady dbáme na co nejtěsnější spojení a při nasazování kontrolujeme polohu lopaty i vidlí ve vodorovné poloze tak, že násadu podepřeme prsty v místech držení nářadí. Musí být vyváženo a nesmí se otáčet.

Motyka – úzká, kolem 7 cm, široká 12 až 15 cm, malá jednoruční, v co nejlehčím provedení. U kvality a ostření platí to co u rýče. Ostří na druhé straně od násady musí být rovné. Proti vypadávání z násady zajišťujeme plechem.

Hrábě – široké na trávu, železné na úpravu půdy. Mohou mít delší násadu. Železné volíme tak, aby se co nejméně lámaly. Zásadně nekupujeme nové a zlomenou část přivaříme, případně vyztužíme.

Kosa – již vyžaduje určitou zručnost. Zde bude nejlépe obrátit se na někoho, kdo to umí. Chce to spíše názorné ukázky jednotlivých úkonů.

Osevní postup

Zkušenosti naše předky dovedly k střídání plodin. Chráníme se tak před rozvojem chorob a škůdců, jednostrannému vyčerpání živin, některé rostliny vyměšují látky retardující růst stejného druhu v následujících letech, jiné plodiny zase připravují vhodné podmínky pro růst následných plodin. Pěstováním více druhů eliminujeme výnosové výkyvy jednotlivých let.

Zde byl zvolen čtyřhonný osevní postup, a to se střídáním brambory, zelenina, kukuřice a fazole. U zeleniny je vhodné vést evidenci, abychom mohli střídat plodiny v osmi a víceletých intervalech. Tento osevní postup umožňuje provádět rytí, organické hnojení a doplnění chybějících živin v jedné operaci a jednou za čtyři roky na podzim před výsadbou brambor. U zbývajících plodin se omezíme jen na jarní urovňání povrchu půdy.

Zařazení brambor a zeleniny není třeba zdůvodňovat, jejich spotřeba přibližně odpovídá výnosnosti a velikosti přidělených ploch. Kukuřice je zařazena jako nejproduktivnější plodina s nejpříjemnější technologií zpracování. Kukuřice plně nepatří do souboru podle našich potravních zvyklostí, ale přivítají ji nemocní celiakii. Kukuřici lze nahradit jinou preferovanou zrninou nebo ji směnit za jiný produkt. Fazole nebo jiná luštěnina zpřístupňuje méně dostupné živiny a symbiózou s hlízkovými bakteriemi obohacuje půdu dusíkem. To, spolu s vysokými dávkami organického materiálu, umožňuje plně vynechat průmyslovou formu dusíku.

Hnojení, ochrana

V podstatě se doplňuje organická hmota a hlavní biogenní prvky – dusík, fosfor, draslík a vápník. Organickou hmotu i případná průmyslová hnojiva doplňujeme zarýváním do brázdy pod brambory v množství 10 kg na m² ve formě kompostu. Toto množství v podstatě kompenzuje celou spotřebu všech živin celého čtyřletého cyklu.

Kompost vyrobíme svážením veškerého organického materiálu na jedno místo, kde jej udržujeme v přijatelném tvaru. Při větších dodávkách materiál sešlapeme. Spíše používáme – nebo přivlhčíme – vlhčí materiály, neboť suché materiály umožňují rozvoj plísní. Pokud nemáme dostatečný vlastní zdroj, v dnešní době jej najdeme v okolí. Nemusí se nic překopávat, při odběru jen odhrneme nezpracovaný materiál.

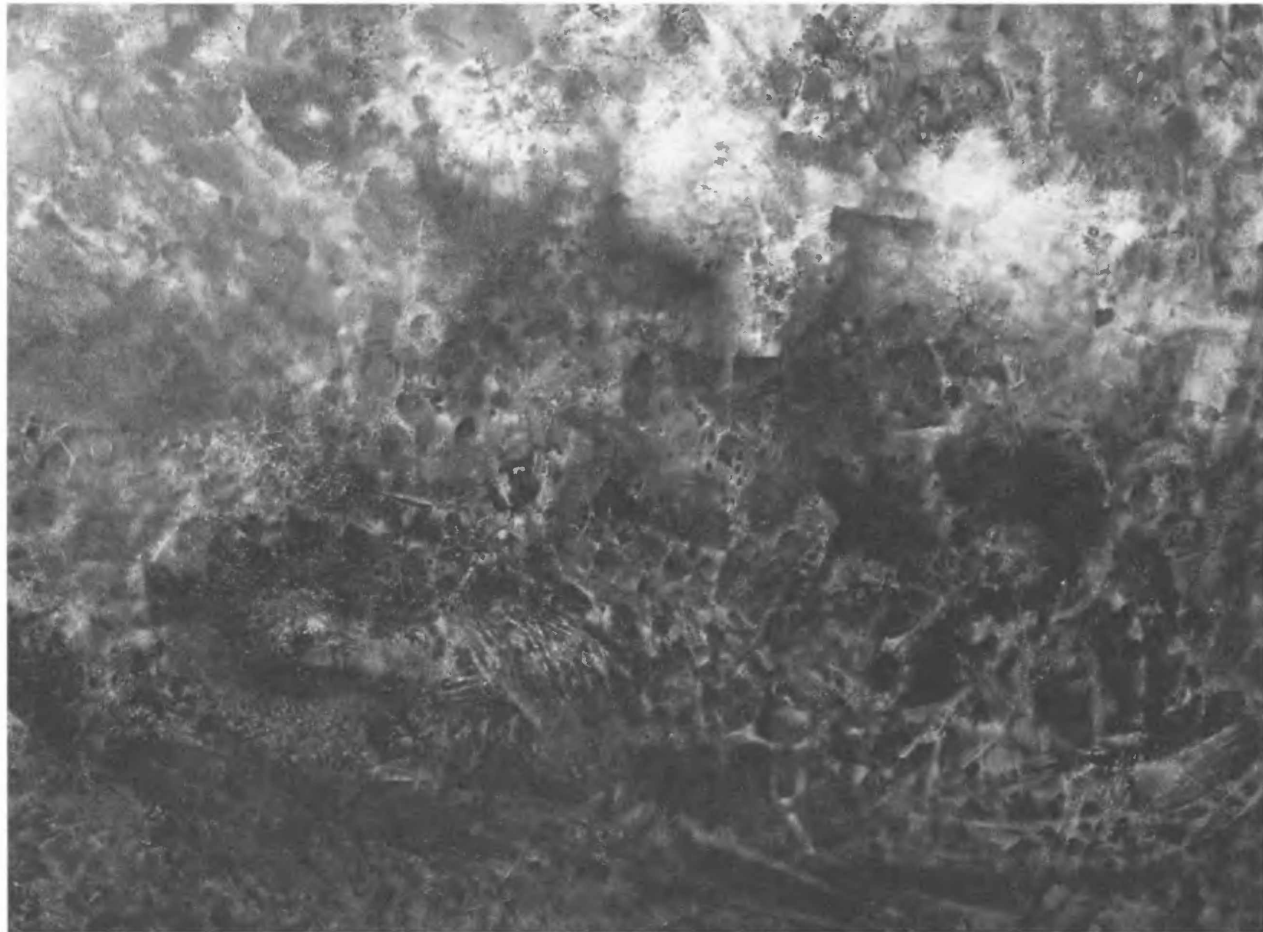
Jednorázové nasazení kalifornských žižal bych považoval za ještě přijatelnou investici. Zelené hnojení jsem pravidelně a při každé příležitosti prováděl do doby rozsáhlého výskytu půdních škůdců. Zelené hnojení jim zajišťovalo vhodný zdroj potravy. V současné době se spíše snažím udržovat plochu bez organických zbytků. Po odeznění výskytu nebo

u půd s malým obsahem humusu je zelené hnojení výhodné. Nejvhodnější je hořčice zasetá co nejdříve po sklizni hlavní plodiny (brambory, fazole, cibule, hrách). Dusík není třeba v minerální formě dodávat. Rostliny nevykazují jeho nedostatek, spíše se projevují příznaky nadbytku.

Fosfor bývá v naší republice nejčastější nedostatkovou živinou. Nejlépe se jednorázově přesvědčíme o jeho zásobě v půdě chemickým rozbořem, kde budou i doporučené dávky. Draslíkem a vápníkem jsou naše půdy lépe zásobeny. V případě pochybností postupujeme jako u fosforu. Vápenatá hnojiva nikdy neaplikujeme spolu s organickou hmotou. Ostatní mikrobiogenní prvky řešíme až při projevech jejich nedostatku. U tohoto způsobu hnojení jsou převážně hrazeny uzavřeným cyklem koloběhu živin.

Základní prevenci před chorobami zajišťuje osevní postup. U škůdců bych dal přednost barevným lepovým štítkům a přímému sběru. S výjimkou sběru slimáků žádná ochranná opatření neprovádím. Při této příležitosti bych chtěl varovat před přípravkem Nemaslug. Jedná se o biologický přípravek – kulturu hlístic, které mají napadat slimáky. Již cena přípravku je kontraproduktivní. Při zkoušce, kdy byli slimáci doslova obaleni živou kulturou hlístic, ani po 25 dnech nevykazovali známky poškození a zahynuli až po následném vyhladovění. Dobrým pomocníkem v boji proti škůdcům je i rehek zahradi.

Plevelné rostliny především škodí vyšší konkurenceschopností v raných stádiích kulturních rostlin. Ale i v tomto stadiu nám jsou užitečné, protože omezují tvorbu půdního škraloupu a udržují na povrchu půdy příznivé mikroklima. Proto plevely odstraňujeme, až začnou ohrožovat pěstovanou kulturu především zastíněním a později spotřebou vody a živin, nejlépe jejich vytrháním. V tomto stadiu jsou nejcitlivější mrkev a petržel. V pozdější době pak dbáme na omezení půdní zásoby semen odstraňováním ple-

Vasilij Ľufuník: Postava s jasnýma očima a zkrříženýma rukama. V originále se jedná o velké plátno ruského mystického malíře, který nenápadně žije a tvoří nedaleko od Prahy. Autor nemá určitou ideu, co by měl namalovat. Téma samo vyvstává pod jeho rukama a většinou nejde intepretovat. Snad se jedná o ne-živou, ne-mrtvou postavu,

kterou zvláštní bárka převází k novému vzkříšení. Je to téměř staroegyptský motiv. Podobná setkání s uměleckými díly, nejčastěji obrazy či básněmi, jasně odhalují, kolik starých emocí v nás je. Nelze bez nich plně pochopit jevy, jako je skleníkový efekt či očekávání nějaké, třeba finanční pohromy.

velů po odkvětu a vytrháváním vytrvalých plevelů i s kořeny.

Nejčastěji půjde o vytrvalé – pcháč oset, kopřivu, jitrocel, mochna husí, svlačec rolní, pýr plazivý, bršlice kozí noha, smetánka lékařská. (U smetánky je vhodné nějaké rostliny ponechat, na jaře poskytuje první úrodu k přípravě salátů.) Nejlépe omezuje růst plevelů dobře zapojený porost kulturní plodiny. Pak během vegetace odstraňujeme přerostlé plevele. U kukuřice je vhodné odplevelení ve vzrostlém porostu – červenec.

Osudu lze čelit

Přirovnal bych osud k rozvodněné řece, která zaplavuje roviny, vytrhává stromy, boří domy, splavuje hlínu a jinde ji ukládá. Všichni před ní utíkají, vzdávají se před nezkrotností živlu a nesnaží se mu vzdorovat. To je všechno pravda, ale zdaleka to neznamená, že by lidé v době, kdy pokojně teče svým korytem, neměli budovat hráze, hloubit řečiště a zvyšovat břehy, aby omezili její ničivé bezuzdné následky, až přijde doba povodní. Stejně je tomu s osudem. Ukáže svou zhoubnou moc všude tam, kde nejsou břehy a hráze, které by ho zadržely. Rozhlédnete-li se po dnešní Itálii, přiznáte mi, že si ty převratné změny zavínala sama. Zaskočily ji, protože byla bez hrází a náspů. Kdyby byla opevněná jednotnou hradbou statečnosti jako Německo, Španělsko nebo Francie, povodeň převratů by nenatopila tolik škod, nebo by se nám zcela vyhnula. Jen tolik tedy k tomu, jak čelit osudu.

Niccolo Machiavelli – Úvahy o deseti knihách Tita Livie. Přel. J. Hajný.

Zabráníme tím vysemenění zakrslých forem plevelných rostlin. Tyto formy doplňují zásoby semen i v podzimním období a je vhodné v tuto dobu – říjen – pozemek odplevelit. Systém nejvíce selektuje svlačec rolní, který pak v případě potřeby likvidujeme na podzim postřikem totálního herbicidu na bázi glyphosate – Roundup, Dominator.

Poznámky k jednotlivým plodinám

Brambory – vyžadují provzdušněnou a vyhnojenou půdu a provzdušňování je hlavním agrotechnickým opatřením během vegetace. Způsob pěstování je vše-

obecně znám. Na jaře je třeba uhodnout termín sadby tak, aby byly vysázeny brzy, ale po vzejití již nezmrzly. Velkým problémem je napadení plísni bramborovou, která prakticky ukončuje jejich vegetační období. Před uskladněním brambory třídíme a necháme asi den oschnout. V případě napadení hlíz na uskladnění je vhodné ošetření páleným práškovým vápnem v skladovacím boxu. Předávkování zde nehrozí. Brambory zanechávají půdu ve výborném stavu, a proto již od sklizně dbáme, abychom půdu příliš neušlapali.

Zelenina – volíme plodiny, které nám nejlépe vyhovují. Na jaře, po oschnutí půdy, vyměříme záhony a upravíme povrch půdy. V tomto období je půda nejcitlivější na zhutnění. Nejdříve sázíme cibuli. K půdnímu škráloupu a zaplevelení není tak citlivá a zasahujeme zde jen při výraznějších projevech těchto škodlivých činitelů. V raném stadiu, při náletu škůdců, můžeme použít žluté lepové terče. Cibuli sklízíme, když nať přestává plnit svou funkci, aby nebyla infikována z listové plochy. Po sklizni necháme cibuli i několik týdnů řádně proschnout, zbavíme natě, kořínků, přebereme a uložíme na vzdušném a suchém místě. Cibule snáší i mírné teploty pod bodem mra-

zu a v chladnějším prostředí má delší trvanlivost. S namrzlou cibulí nehýbáme a přikrytím omezíme rychlé střídání teplot.

Mrkev, petržel sejeme přibližně týden po cibuli. Snášejí nízké teploty, velmi dlouho klíčí, často bývá špatné osivo, v raných fázích trpí půdním škraloupem, zalévání v tomto období působí spíše kontraproduktivně. Sejeme pomocí dřevěného hranolku o délce přibližně jako šířka záhonu, kterým vytvoříme rýhu s utuženým dnem pro lepší přísun půdní vody. Vyséváme raději větší množství. Plevel likvidujeme, až začíná mrkvi konkurovat. Podle potřeby opatrně narušíme půdní škraloup motýčkou. Jednotíme v několika etapách. Ve fázi dvou pravých listů může zůstat hustota až 5 rostlin na délku 1 cm. Když kořínky dorostou na průměr

ky. Používáme především hybridní osivo (výnosový rozdíl v roce 2010), nejlépe geneticky modifikované (Vesmír 2008/2, J. Petr: Nepohodlná věda). Osivo se dá nejlépe zajistit u místního zemědělského podniku, kde doporučí vhodnou odrůdu a způsob pěstování. Ve fázi dvou listů je kukuřice citlivá na zaplevelení a půdní škraloup. V červnu ještě naposledy odplevelíme. Před dozráváním bývá napadána drobným ptactvem, misky i hryzci a potkany. Proti ptákům můžeme na klasy nasazovat půlky pet lahví, sklízíme v plné zralosti, odstraníme listeny až na 2 až 3, za které vážeme dva klasy k sobě a věšíme v suchém a vzdušném prostoru. Zde ponecháme kukuřici nejlépe do příchodu zimy. Kukuřičnou slámu uložíme a sešlapeme na kompost v původním stavu.

Rozšíření cloudových služeb se zaslouží o zvýšení religiozity. Podvědomě začneme věřit, že se o naše životy stará něco ve vzdáleném oblaku.
-koko-

5 až 8 mm, dají se již konzumovat (pozor na otravu kojenců nitráty). Přejednotíme podruhé, nejlépe do slabých trsů s mezerou kolem 2 cm a 3 až 6 jedinců. Od této doby postupně přetrháváme pro průběžnou spotřebu až do sklizně. Sklízíme při zasychání listů, neboť s opoždující se sklizní narůstá infekce kořenů a jejich poškození škůdci. Karotka je méně vhodná pro skladování. Po sklizni mrkev vytrídíme a necháme proschnout. Hlídáme, aby nám nezvadla. Z tohoto stavu se jen těžce dostává zpět. Mrkev je velmi náchylná na skládkové choroby a relativní vlhkost v skladovacím prostoru. Proto ji ve větší míře ošetříme práškovým páleným vápnem.

Kukuřice – nepatří plně do souboru podle našich potravních zvyklostí, ale přivítají ji nemocní celiáci. Kukuřici lze nahradit jinou preferovanou zrninou nebo ji prodat, případně použít na výměnu za jiný produkt. Kukuřici vyséváme v době květu plané trn-

Luštěniny – fazole je teplomilná rostlina a vysévá se jako poslední. Ale i zde s výsadbou příliš neotálíme, neboť fazole má velké zrno s velkou potřebou vody a období sucha by vzcházení mohlo ohrozit. Na druhé straně ji nemůžeme ohrozit pozdními mrazíky. Před zapojením porostu díl odplevelíme nejlépe vytrháním plevelů a během vegetace odstraňujeme přerostlé plevele. Pěstujeme především keříčkové odrůdy, šlahouny poléhají a lusky jsou napadány hnilobou. Doba sklizně se volí jako kompromis mezi zralými a dozrávajícími lusky. Fazole se poseče nebo vytrhá a nechá se vysušit na bidlech do podzimu. Zrno nejlépe vymlátíme cepem, vyčistíme vzduchem a na sítěch. Zrno je napadáno zrnokazem a jeho raných vývojových stadií se zbavíme uložením zrna na několik dní do mrazáku. Zrno nenapadají hlodavci, před tepelnou úpravou je jedovaté a dá se skladovat několik let.

Najdi si svého zemědělce

Systém samozásobení potravinami může vést k přijetí zásady přímé odpovědnosti za zajištění vlastní výživy, čímž je možno řešit řadu problémů. Jako např. pociťty strachu a bezvýchodnosti situace, pracovní náplň,

řešení řady ekologických problémů, výrazné posílení stability systému. Se svým zemědělcem pak kooperovat s výrobky – co se nám nevyplatí vyrobit, co nám přebývá. Samozásobení je řešení, které zásadně odporuje současnému systému, ale v novém společenském uspořádání jistě najde uplatnění.

Velká ropná skvrna

VÁCLAV CÍLEK

(s)

Dvacátého března roku 2010 došlo k výbuchu na ropné plošině Deepwater Horizon v Mexickém zálivu v oblasti Macondo, při kterém bylo na místě zabito jedenáct lidí. Až do utěsnění vrtu patnáctého července unikalo denně v průměru 8400 krychlových metrů ropy denně. Na likvidaci havárie pracovala až deset tisíc lidí a 170 lodí. Během této doby firma dostala celkem 92 000 návrhů, jak postupovat při likvidaci havárie, ale jen zhruba 300 jich bylo nadějných. Nejvíc kuriózní byl návrh odstřelit ústí vrtu jadernou bombou. BP ale odmítla i konvenční trhavinu, protože pokud by toto řešení selhalo, nebylo by možné únik zastavit.

V prvních týdnech po ukončení prvního dějství havárie se objevila celá řada analýz, které se týkaly jak práce firmy BP, vlastníka plošiny firmy Transocean, tak i práce amerického vládního úřadu pro správu nerostného bohatství (Minerals Management Service). Pro těžařskou firmu totiž pracovali experti, kteří před tím byli zaměstnáni ve státní službě, takže se stávalo, že řada státních pracovníků se účastnila společných firemních večírků, což otupovalo jejich smysl pro řádnou kontrolu těžby. Všichni se dobře znali.

Nejzajímavější však byly ty články, které upozorňovaly, že skutečná krize ropného průmyslu v Mexickém zálivu je jiného druhu – rychlé vyčerpání zásob a chudnutí lidnatého Mexika, které prodejem ropy získává asi třetinu celkových zisků z vývozu. Zdá se přitom, že peníze používá celkem uvážlivě na krytí výhodných státních úvěrů a sociální programy. Nejpozději během deseti let se však Mexiko stane z významného vývozce dovozcem ropy. To je pro USA dvojí rána – mexický výpadek budou muset hledat v jiných zemích a navíc při chudnutí svého jižního souseda musí počítat se zvýšenou emigrací i mocí drogových kartelů.

Do této již tak nepříjemné situace se objevila první verze interní zprávy Bundeswehru, která upozorňuje, že při stávající spotřebě se svět zhruba za patnáct let ocitne na pokraji systémového kolapsu způsobeného nedostatkem ropy. Zpráva vyjmenovává pravděpodobné dopady další ropné krize, které se týkají snad všech aspektů našeho života – od možnosti dojíždět do práce, drahých potravin až po zhroucení mezinárodního obchodu. V podstatě jde o to, že z několika desítek velkých a supervelkých ložisek získáváme zhruba dvě třetiny světové těžby ropy. Většina těchto ložisek je star-

ších než 30 let a blíží se svému vrcholu nebo je těsně za ním. Spotřebováváme mnohem víc ropy, než otevíráme nových ložisek. Na pevnině může být skutečně velké ropné pole objeveno snad jenom v Iráku, takže zbývá drahá a environmentálně citlivá ropa z hlubokého oceánu či Arktidy a nové zdroje, jako jsou ropné písky nebo bituminózní břidlice. Ale ani v tomto případě nejde o laciný nebo velkokapacitní zdroj.

Vadný bezpečnostní ventil

Nejprve se pojďme podívat na okolnosti havárie plošiny Deepwater Horizon, protože v nich je – podobně jako u tunelu Blanka – skryto nejedno poučení o fungování společnosti. Plovoucí vrtné plošiny představují jeden z technických divů světa. „Nohy“ plošiny jsou ve skutečnosti dutými válci, do nichž se pak čerpá vytěžená ropa. Válce plošinu nadnášejí. Ta je sice ukotvená, ale automatizovaný systém motorů napojených na satelit zajišťuje její stabilní polohu. Plošinou prochází až na mořské dno v hloubce 1 až 2 km vrtné sutyč. Na dně leží zařízení, kterému se říká „vánoční stromček“. Jeho základem je křížová ocelová konstrukce, jejímž středem prochází vrt. Na kříži stojí zabezpečovací zařízení, tedy onen pověstný BOP – neboli blowout preventer. Má funkci bezpečnostního ventilu, který při růstu tlaku ropy uzavírá vrt. Je to poměrně složité zařízení o váze 300 až 450 tun! Ještě výš stojí čerpací hlava.

Ropa je zároveň čerpána i ze samotné plošiny. Ta je proti výbuchu zajištěna rozvodným ventilem, který může tlak rozložit do více nádrží. Celá tato technická struktura má vertikální výšku ode dna vrtu až po stožár plošiny kolem tří kilometrů, ale je údajně schopná vrtat až do 9 km. Co je proti tomu nejvyšší mrakodrap světa!

Zatím má každý hluboký vrt trochu experimentální charakter. Především o zabezpečovacím zařízení se

nejméně od roku 1999 ví, že občas selhává. BOP není standardizován a na trhu existuje několik ne dost dobře prozkoušených typů. Ukazuje se, že neštěstí a nehody na vrtných plošinách jsou celkem běžné, ale sto kilometrů někde od pobřeží unikají pozornosti médií. Vždyť jenom v americké části Mexického zálivu stojí 3850 různých ropných plošin. Nechci dávat za každou druhou větu vykřičník, ale patřily by tam.

Nejběžnějším typem nehody na hlubokomořské plošině je únik ropy. V ropném oboru to každý ví, ale vlastně to málokoho skutečně zajímá. Důvod je jednoduchý. K podmořskému výronu ropy dochází většinou již při vrtní. Vrt se v takovém případě obvykle sám zavalí a tím utěsní. Pokud ropa unikne do oceánu, musí překonat hydrostatický tlak dejme tomu kilometrového sloupce vody. Moře sestává z několika vrstev vody o různé teplotě a slanosti a každé takovéto rozhraní představuje pro ropu určitou bariéru. Mořské proudy většinou ropy nedovolí vystoupat na hladinu. Odhaduje se, že v hlubokém moři končí nejméně dvě třetiny uniklé ropy – v případě Deepwater Horizon možná až 80 %. A pokud se dostane na povrch, je zředěná a rychle se odpařuje, takže bez chemické analýzy se ropný výron většinou nedá odhalit.

Ropa stoupá nahoru v podobě emulze, drobných kapének smíšených s vodou a plynem. Emulze při ústí vrtu obsahuje křemenná zrna, která opískují stěny vrtu a rozšíří jej. Na Deepwater Horizon došlo k několika nečekaným událostem. Výron obsahoval asi 40 % metanu a ložisko tak bylo pod nečekaně silným tlakem. BOP jej nedokázal zastavit. Povrchové zabezpečení plošiny je dimenzováno ještě na menší tlak, takže po selhání při ústí vrtu prošla tlaková vlna až na plošinu, kde došlo k výbuchu. Vrt byl těsně před začátkem těžby, a tedy již byl zapažen proti samovolnému zavalení. Ropa byla poměrně těžká, takže její kapičky byly obalené ochrannou slupkou látky podobné asfaltu. Při stoupání zůstávaly poměrně velké, na hladině se

Hieronymus Bosch: Pokušení svatého Antonína, dřevorez, 1522.
Světce se sklání v popředí nad křížem, ďábel mu kádí na hlavu.
Prohlížíme Boschova díla a máme pocit, že svět takto doopravdy vypadá.

špatně odpařovaly a obtížně chemicky odbourávaly. Při likvidaci havárie docházelo k diskusím, zda ropné disperzanty nejsou škodlivější než ropa sama.

Hlavní problém byl s BOPem. Firma Transocean dodala jiný typ, než uváděla v dokumentaci. Byl špatně napojený a zdá se, že byl netěsnící ještě před spuštěním do moře. V laboratořích NASA, kde byl zkoumán, se ukázalo, že jeden měřicí systém, který spouští automatický tlakový uzávěr, měl vybitou baterii. Z firemních mailů vyplynulo, že manažeři BP o celé záležitosti věděli a že navíc jen několik hodin před katastrofou ignorovali stížnosti techniků. Pokud se ptáme proč, tak důvody jsou pravděpodobně – dva. První je ten, že výměna BOPu je drahá a zdlouha-

nosti. Několik tisíc soudních žalob se pravděpodobně potáhne celé desetiletí. O propadech při stavbě tunelu Blanka však dodnes nemáme údaje.

Skutečná krize v zálivu

Ropný vrt v hlubokém moři stojí 100 až 200 milionů dolarů a oprávněně zvýšená bezpečnostní opatření těžbu ještě víc prodraží. Největší „drama“ se však právě teď (2011) odehrává na nedaleké plošině Thunder Horse postavené za několik miliard dolarů, kde těžba nečekaně klesla z plánovaných čtvrt milionů barelů denně na třetinu. Tato plošina o rozloze tří fotbalových hřišť se v roce 2005 sice po průchodu

Uvažovat ve shodě s přírodou

Nedovedete věci hodnotit. Měli bychom o nich uvažovat ve shodě s přírodou, nikoli ve shodě s obecným míněním. Ty věci nemají nic velkolepého, čím by k sobě upoutávaly naši pozornost, kromě toho, že jsme si navykli se jim podívat. Vždyť nejsou chváleny proto, že by byly žádoucí, nýbrž žádáme si jich, protože jsou chváleny.

Lucius Annaeus Seneca – Z listů Lucilioví. Přel. B. Ryba.

vá, protože je nutné vrt uzavřít, rozšroubovat a opět sesadit celou vrtnou kolonu o délce 1,5 km. Druhý důvod jsem již uvedl – menší průnik ropy v tak hlubokém moři by na hladině pravděpodobně vůbec nebyl detekován.

Proti skvrně byla vyzkoušena celá řada metod včetně zvýšení průtoku Mississippi, který měl skvrnu odplavit na širé moře. Nakonec byly nákladem sto milionů dolarů za vrt odvrtny dva odlehčovací vrty, které snížily tlak v ložisku, takže původní otvor mohl být konečně zabetonován.

Pokud jsem na začátku použil srovnání neštěstí na Deepwater Horizon s tunelem Blanka, jde i o to, že již dva týdny po vyzvednutí vadného BOPu z hlubin moře byla vydána zpráva o havárii i o obsahu firemních mailů a BP neochotně přiznala větší část zodpověd-

hurikánu Dennis, ale jinak z konstrukčních důvodů téměř potopila a málem způsobila velkou ropnou katastrofu. Dnes je Thunder Horse vnímána jako varování před neštěstím na Deepwater Horizonu. Pokles těžby postihl i významnou plošinu Neptune. Největší obavy ale vzbuzuje vývoj na mexické straně. V roce 1976 bylo v Mexickém zálivu objeveno osmé největší ropné ložisko světa – Cantarell. Toto ropné pole se 60 % podílelo na mexické těžbě ropy. Během posledních pěti let však jeho produkce klesla na třetinu a těžba dál rychle padá.

I přes tyto špatné zprávy celková těžba ropy v Mexickém zálivu v posledních deseti letech stoupala, ale za cenu obrovských investic. Podmořská ložiska ropy i plynu se navíc rychleji vyčerpávají než na pevnině, jak ukázala i britská zkušenost s obrovskými ložisky

v Severním moři. Tato nedávno objevená pole vynesla na nějakou dobu Británii mezi významné světové vývozce zemního plynu, ale dnes je Británie významným dovozcem fosilních paliv.

Rovněž dvě další mexická ropná pole, Chicotepec a Ku-Maloob-Zaap, obsahují těžkou ropy mnohem horší kvality, než bylo původně oznámeno. V roce 2006 ohlásil tehdejší mexický prezident Vicente Fox objev obrovského ropného ložiska Noxal 1, které mělo s přehledem nahradit výpadky na Cantarellu. Objev byl v novinách popsán jako „špatný den pro ropné skeptiky“, ale mezitím se ukázalo, že se jedná o několik malých, izolovaných a prakticky netěžitelných ložisek plynu. Obrovské, lidnaté Mexiko se při nevyhnutelném nedostatku ropy a snížení exportních příjmů již během několika let nevyhne dalším sociálním otřesům.

Ropná díra

Zprávy Bundeswehru (2010), Mezinárodní agentury pro energii (IEA) nebo vlivná zpráva Lloydovy společnosti o světových rizicích (Lloyd's 360° Risk Insight, 2010) varují před nedostatkem ropy, který může nastat již během několika příštích let. Je však nutné rozlišovat dvě situace – ropný zlom (peak oil – více o něm ve stejnojmenném textu v této knize) a ropnou díru (oil gap). V prvním případě dochází k pozvolnému nenávratnému vyčerpávání zejména velkých ložisek. Prvních několik let produkce klesá o 2 až 3 %, ale pak se snižuje až o 10 % ročně. Podle většiny studií by globální ropný zlom mohl nastat v letech 2015-2020, ale existují i jiné odhady, které se pohybují od roku 2010 až po názor, že k ropnému zlomu nedojde nikdy.

Samotný ropný zlom by nebyl takové neštěstí, protože přece jenom umožňuje dejme tomu dvacetileté období, během kterého je možné se snižující těžbě přizpůsobit. Hrozí však nereálné přestřelení cen a rozkolísání trhů.

Ropný zlom byl původně doménou skeptiků a alarmistů převážně z nevládních organizací, ale dnes je brán vážně zejména v armádních kruzích. Nejspíš to je dáno tím, že vojáci nejsou voleni a nemusí proto brát takové ohledy na veřejné mínění, které nemá rádo špatné zprávy.

Ropná díra je něco jiného. Je to rychlé vyčerpání existujících ropných ložisek, z nichž většina byla objevena před 30 lety, a pomalý, finančně velmi náročný přechod na nová ložiska, jako je Deepwater Horizon. V několika přechodových letech by bylo nutné počítat s ropným nedostatkem, ale pak by těžba mohla opět na nějakou dobu dosáhnout původní výše. Odhad dalšího vývoje je poměrně nejistý, protože závisí na ekonomické krizi a tím průmyslové výrobě a spotřebě energií.

Nicméně celkové směřování nejprve do ropné díry a v delším časovém úseku k ropnému vrcholu je čím dál pravděpodobnější. Nedostatek investic i velká ropná skvrna zpomalily průzkum nových či dosud neobjevených hlubokomořských ložisek. Obvyklý mentální pokus o nevyhnutelné cestě k nedostatkovému ropnému hospodářství vychází z výpočtu, že pokud by se během dalších třiceti let dostala Čína se svojí spotřebou tři barely na osobu a rok na úroveň Jižní Koreje, která barelů spotřebovává sedmáct, tak na to současné světové zásoby i tempo objevování nových ložisek nestačí. Již malý rozdíl mezi poptávkou a nabídkou zvyšuje ceny jakékoliv komodity.

Z celého spektra předpovědí mohu vybrat „průměrný odhad“ zkušeného analytika Charlese Maxwella z firmy Wedeen and Co. Očekává, že kolem roku 2015 by ropa mohla stát přinejmenším 150 dolarů za barel a o pět let později kolem 300 dolarů. V tomto světě není nic jistého, ale myslím, že se vyplatí plánovat dlouhodobé rozpočty firem i obcí s tím výhledem, že ceny energií se během příštího desetiletí nejméně zdvojnásobí. Poslední věc, do které bych za této situace investoval, je akvapark.

Rozptýlená kultura pozdní doby

(s)

RADOSLAVA SCHMELZOVÁ

Postmodernismus je filosofie truchlení, je dlouhou melancholickou epizodou v našem kulturním životě. Když dějiny ztratily svůj směr a schopnost číst, nezbylo nic než se postavit tváří v tvář znehybnělému časoprostoru, v němž jako reminiscence vystávají zmrzačené fragmenty minulosti: „ruiny muzea“, jak Douglas Crimp označil postmodernismus v roce 1980.

Nicolas Bourriard: *Altermoderna*

(Sešity pro umění, teorii a příbuzné zóny, 10/2011.

Přeložil Radovan Bartoš.)

Kultura je vždy dědictvím minulosti, mateřského jazyka, vztahu k sousedům, s nimiž sdílíme zemi, je kusem nějakého společného příběhu. Obsáhne všechno, s čím se člověk nerodí, čemu se musí učit, co přejímá od starších, co je anonymním dílem generací. V tomto smyslu můžeme mluvit i o ne-lidské kultuře například u primátů, kytovců, ptáků nebo ryb. Takový pojem kultury nese sdílené symboly, způsoby chování, jež vytvářejí společný rámec, podporující důvěru a dialog.

Pokračování kultury zajišťuje spontánně rodina a obvykle se na jejím uchovávaní podílely dvě generace (rodiče a prarodiče), poté obligátně vrstevníci a škola; v současnosti stále větší vliv získávají média a popkultura, což společnost homogenizuje. Všichni vidí stejné příběhy, mají před očima stejné vzory chování, sdílejí podobné hodnoty. Kultura se předává zejména řečí, je vázaná na jazykové prostředí. V současném globalizovaném světě se různé kultury, dříve přísně oddělené, začínají přelévát, setkávají se, a přitom na sebe narážejí jed-

Na konci přípravky na AVU v Praze mi jeden student – delegát speciálního ateliéru, do kterého jsem se přihlásil, přišel sdělit, že si nepřeje, abych šel k nim... To jsem pro politicky (už tehdy jsem politiku nenáviděl) velmi imperativní atmosféru, která v druhé (ze dvou) sochařské speciálce panovala, nemohl respektovat. Od toho okamžiku jsem byl donucen přemýšlet o takových kategoriích, jako je odstup, společenská role, nechtěné soužití, introspekce. V následujících čtyřech letech, ještě ztížených po škole vypuštěnou pomluvou, že já jsem ten tajný spolupracovník StB, který prý měl být nasazen do každého ateliéru, jsem si své poznatky promítal do obecnějších rovin. Jestli jsem vůbec chtěl přežít, má role musela být neviditelně pozitivní. Nvměšovat se do drobných i větších antagonismů, které se skupinou stále pohybují, ve vyhrocených situacích hrát spíše sjednocující roli. Tehdy jsem formuloval jedno ze svých ústředních témat: v dnešním dekonstruujícím analytickém světě je velký nedostatek slučujících tendencí.

Martin Zet – Los artistas unidos jamás serán vencidos

(Libušín, 2001)

Martin Zet (1959) je absolventem AVU Praha, sochař, performer, videomělec, vedoucí ateliéru video FaVU VUT, Brno; zastoupen v Národní galerii, Praha; ART/OMI, New York ad.

notlivá dogmata (politická, náboženská...) a odlišné kulturní vzorce chování, vzniká společenské napětí a vážné konflikty.

Moderní kultura však není spjatá s tradicí, naopak funguje subverzivně jako nástroj na rozlomení nefunkčních vzorců chování či společenských schémat, znepokojivý, ale i velmi účinný. Stále více lidí cítí, že naše civilizace se nalézá v nějakém transformačním období, možná i proto se slova jako civilizace, kultura, tradice, výchova, porozumění, multikulturalismus a globalizace v textu protnula na pozadí citátů z jedné přednášky a k ní přiřazených příběhů-ilustrací z historie kultury a současného umění.

Čas splácení dluhů, které jsme nenadělali

Demontáži společnosti je nutné klást vytrvalý odpor, zredukování na pouhé jednotlivce ztratíme nejen práva občanská, ale i ta lidská.

Václav Bělohradský: *Vzít reformismus vážně*
(Právo, 5. 3. 2011)

Filosof a sociolog Václav Bělohradský na Akademii výtvarných umění v Praze (11. 1. 2012) ve své přednášce *Části bez účasti – o post-společnostech* nabídl výklad

současné situace na základě sémantiky předpony post. Hovořil o čtyřech velkých „post“ a čtyřech událostech z nich vyplývajících, které jsou podle něho zásadní při popisu posledního desetiletí.

Za první a nejdůležitější „post“ označil fenomén obsažený v knize *Postindustriální společnost* (1973), v níž americký sociolog Daniel Bell (1919–2011) navrhl makrostrukturální sociologickou teorii, která je jako jediná bez velkých výhrad akceptována; každá současná částečná teorie ji potřebuje jako zastřešující rámec. Bellovou teorií, která v mnohém předjala postmodernu a není ani agresivní, ani polemická, naopak pozitivní, jsem se před časem zabývala při vymezení postindustriální doby, v níž se dnes hledá hodnota průmyslového dědictví z doby industriální. Bell došel mimo jiné k těmto závěrům:

- formuje se nová vládnoucí elita;
- pracovní síla se přesouvá do sektoru služeb;
- technologie se stává hybnou silou sociální změny;
- nejdůležitějším typem vědění je teoretické poznání, institucionálním symbolem postindustriální společnosti je univerzita.

Bělohradskému se jako nejdůležitější Bellova myšlenka jeví depolitizace systémů; kapitalismus i socialismus měly konvergovat k postindustriálnímu paradigmatu, oba měly začít upřednostňovat racionalitu vědění a řízení. Třídní boj zmizel s industriální společností. Nový systém založený na znalostech měl vést ke vzniku vzdělané střední třídy, demokratické a demokratizující, a člověk měl hledat postmateriální hodnoty, jako jsou ekologie, morální, náboženská či sociální orientace, jež měly být zdrojem smyslu lidského života.

V těchto ohledech se Bellova vize nenaplnila, nedomnuje teoretické, ale aplikované vědění, úspěšným společenským modelem se nestala univerzita a vědci, ale moc získává dobře organizovaný podnik a jeho manažeři. Vysokoškolské vzdělání se stává jen pod-

mínkou pro přístup k řídicím funkcím a to vede k jeho znehodnocení. Postmateriální hodnoty jsou mnohdy vydávány za extremistické postoje ideologických ekologů, alternativních podivínů či náboženských blouznivců. Další krize ukázala jeden fakt: lépe ji zvládají státy s vyšším podílem průmyslové výroby. Není proto žádným překvapením, že v USA a Velké Británii se stala velkým tématem reindustrializace a ekonomika zaměřená na služby začala být zpochybňována.

Estetika, kognitivita, etika – oči, mozek, srdce. A srdce je to nejdůležitější, to je skutečné angažované umění propojené se životem... Je jedno, o jaký jde systém, zda je to komunismus nebo socialismus. Tvrdím, že se jedná jen o jiný druh totality, proti kterému je třeba se vymezit. Ta kapitalistická je možná nebezpečnější, jde hlouběji do duše... Nevím, jaké zřízení by bylo dobré. Ale to nebrání umělci reagovat na to, co není dobré ve společnosti. Umělec nemusí být vizionář, který má nastiňovat definice nových systémů.

Milan Kohout

Milan Kohout (1955), česko-americký performer, akční umělec, básník, spisovatel, vysokoškolský pedagog, signatář Charty 77. V roce 1986 byl pro svou politickou a kulturní činnost vyhoštěn z Československa. V současnosti žije v Bostonu, kde učí na vysokých školách.

Toto první post – industriální – se rozvíjí ve třech významech spojených s postmodernou: je to opuštění eukleidovské geometrie v architektuře, nedůvěra ve velké vyprávění dějin a odpor k avantgardě.

A toto jsou čtyři události, které nemůžeme minout při popisu posledních deseti let:

Naprostá neefektivita protestů proti moci

„Jsou to jen jakési karnevaly, jež nemají žádný vliv na systém. Protesty byly nahrazeny happeningy. K čemu je přespávání na náměstích, tato aprogramová manifestace rozhořčení z toho, že málo lidí má hodně peněz. Je to marnost. Moc už je vůči protestům indiferentní, nepotřebuje se legitimizovat symbolicky, protesty jsou marné. Nejsme schopni účinně protestovat proti tomu, že se nám děje nespravedlnost, a to ani v osobní rovině.“ To považuje Bělohradský za novum v historii, které vypovídá o zásadní transformaci společnosti.

Milan Kohout při performanci Oprátky na prodej, která byla součástí festivalu Tremor (9. listopadu 2007, Boston) nabízel na prodej provazy, na nichž byly uvázány oprátky, před budovou hlavního ředitelství Bank of America v reakci na hypoteční krizi s Hedge Funds, kdy milióny lidí přišly o domy, což v roce 2008 vyústilo v krizi bankovního systému. Prý oprátky měli bankéři prodávat svým zákazníkům spolu s hypotékami. Za tuto performanci byl obžalován za porušení zákona o „nepovoleném prodeji zboží na ulici“. (Možné odnětí svobody až na tři měsíce.) Po „mediální smršti“, která následovala v případě nazvaném „Commonwealth of Massachusetts versus Milan Kohout“,

Milan Kohout:
Oprátky na prodej,
performance, Boston, 2007.

byl po čtyřměsíčním procesu shledán nevinným. Kohout položil otázku, zda americký soudní systém odsoudí bankéře, kteří vědomě obchodovali nadhodnocenými hypotékami. Kdo bude žalovat tyto bankovní zloděje namísto umělců, kteří na toto „legální“ kradení upozorňují. Podle něj by umělci měli být necenzurovatelným a nezávislým „barometrem“ života společnosti, a nikoliv zábavními šašky v rukách trhu.

Český umělec vyvolal v Bostonu „mediální smršť“

(<http://blisty.cz/art/39145.html>)

Identitární panika

Multikulturalismus, který redukuje kulturu jen na tradici, nikdy nebude fungovat oproti multirasové společnosti, jež spoléhala na uznávání kulturních kódů té které země (vietnamská dívka, která se učí českou historii, říká: „náš král Karel IV.“). Je zjevné, že cizí kulturu je třeba respektovat, nikdo nesmí být urážen, každý má svá práva, jenže multikulturalismus redukuje kulturu pouze na lokalitu; ptá se, odkud jsi a jaká je tvoje kultura. Setkáváme se s kulturními cizinci, z jejichž jedné identity vyplývá druhá, jsem-li Arab, musím být muslim, jinak bych byl zrádce, v Evropě jsme však zvyklí na mnohočetnou občanskou identitu. Kultura namísto, aby mě zbavovala strachu z tebe, ukazuje, jak jsi jiný. Důsledkem je nárůst zájmu o potvrzení identity osobní, národní, což dokládá i úspěch identitárních (národních) stran, Francie, Rakousko, Itálie. Manifestuje to i katolická církev, která nabízí křesťanskou identitu jako původní evropskou. Jenže již zmíněnou podstatou moderní kultury je vzpoura proti tradici univerzální kultury, která dokáže vytrhnout ze závislosti na pravdách, jež platí z titulu moci a nikoliv samy o sobě. To si západní eurocentrická civilizace přisvojila, když

ostatním svého času přisoudila jen tradici, logiky ji už třeba spor ženy s tradicí, která ji utlačuje, nezajímá.

Bezmocnost společnosti před dluhem

K tomuto tématu Bělohradský podotkl: „Dluh vstupuje do politického systému jako nová entita a je protiemancipační: ty nemáš na nic právo, protože jsi zadlužený... Jako kdyby byla suspendována občanská práva, pracovní právo, protože jste zadluženi. Společnost je zbavena demokratických vlád ve jménu dluhu. Objevují se slova nestřídmost, plýtvání jsme. Člověk není schopný splácet dluh, protože je nemocný, první tři dny mu nic nedáme – za trest, stárne, dokonce je nezaměstnaný, ohrožuje splácení dluhu. To, co si smí dovolit věřitel vůči dlužníkovi v Česku, tak brutální koncept exekucí nikde na světě nefunguje. Je to (Ocuppy Wall Street, We are 99 %) prý manifestace nikoliv rozhořčených, ale přežraných. Oni měli příliš, teď jim to musíme vzít. Je to ale absurdní, ten dluh vzniká úplně jinak. HDP celého světa je 70 (biliónů USD), objem obchodu s nebezpečnými deriváty a podobně je 700 (biliónů USD, odhady se blíží i hranici 2000 biliónů USD), splatit máme tedy jako CO?“

Živé bytosti se stávají předmětem patentů

Když známe pravidla konstrukce přírody, přírodní organismy se mění, podléhají manipulaci. Příroda už není přirozená, jeví se jako křehký mechanismus, který může kdykoliv explodovat v podobách, jako jsou ptačí či prasečí chřipka nebo nemoc šílených krav.

Následující čtyři velká post odkazují dle Bělohradského na čtyři velké události-situace ukazující zásadní změnu společnosti:

Posthegemonická situace

Žádná idea, žádná morální doktrína neplatí univerzálně, ale může získat hegemonii (nadvládu), může se stát normalitou. Společnost je kontrolována symboly, které přiřazují moci legitimnost. Jenže moc v posthegemonické společnosti už legitimitu nepotřebuje, ani žádné symboly, nehledá už žádný konsenzus, je ontologická, funguje a to stačí, proto také nereaguje na snahy ji symbolicky delegitimizovat. To, že nevíme, jak protestovat, je podle Bělohradského jistým způsobem tragická pravda. Co je to moc dnes, na to neznáme odpověď. Joseph Goebbels však řekl, že nic nedodává takový pocit stability jako zábava! Můžeme si znovu s jemným mrazením v zádech připomenout roli masmédií a popkultury při předávání kultury.

Postsekulární situace

Liberální stát pro svou existenci potřebuje předpoklady v podobě nějaké morální doktríny, která zahrnuje homogenní komunitu, vzájemnou důvěru, solidaritu mezi lidmi, sousedské vztahy a sousedskou komunikaci. Nemůže si je však tvořit sám, to dělá totalita, a proto se stává bezmocný, když se tyto předpoklady začnou rozkládat, to globalizace způsobila velmi rychle. Nastala identitární panika, poptávka po identitě, která je pokusem ty předpoklady rekonstituovat. „Liga severu v Itálii se rozhodla, že to těm islámčům ukáže, že kříže budou nejen ve školách, ale i v hospodách, aby bylo jasné, že tam může jen pravý křesťan. Katolická církev a papež Ratzinger využívají a nabízejí identitu křesťanskou, dokonce by se měla dát do evropské ústavy.“

Jiným pokusem rekonstituovat zdroje sociálního kapitálu je velmi silný neorasismus, v celé Evropě evidentní. Bývalý člen vedení německé centrální banky a sociálnědemokratický politik Thilo Sarrazin se v knize *Německo páchá sebevraždu* (2010) kriticky vyjadřuje

Jdu do školy a říkám si, jaká je to krása, že mě přijali, protože vystuduji a někde mě zaměstnají jako umělce (...) pracovnice na finanční pomoci mi vysvětlí, že si budu muset vzít částečnou půjčku na pokrytí školného na první semestr. „Ale nebojte se, z toho se platí jen desetiprocentní úrok, a to až po dostudování, a pak už budete vydělávat spoustu peněz. Opravdu, toho se nebojte!“ uklidňovala mě. „Desetiprocentní úrok na půjčku na vzdělání?! To nemyslíte vážně! Já mám hrůzu z dluhu, to je přece strašný, mít dluh. To je to nejhorší, co se vám může v životě stát,“ vysvětloval jsem jí a ona na mě hleděla a asi si honem předříkávala naučenou mantru o tom, že být zadlužený až po uši vůbec není hrůza a že hypotéka, kterou má na boudu za městem, ji vůbec nesvazuje a nekývá se jí žádný obrovský šutr na krku, nýbrž je svobodná a zplna hrdla si užívá svého upracovaného amerického snu. Šetřil jsem všechny peníze a za dva měsíce jsem poslal první šek do banky, abych se hned svého dluhu zbavil. Celý měsíc se nikdo neozval a peníze pořád trčely na mém kontě. Zavola jsem bance. Zvedla to úřednice a pravila: „Aaaa, tak to je váš šek, co tu mám připíchnutý na kalendáři? Co vás to napadlo, hned to platit? To přece vůbec až do vystudování školy nemusíte platit. Já vůbec nevím, jak to mám úředně zanést do účtu.“ „Já nechci žádné zasranej dluh!“ ujely mi nervy, „tak si ty peníze do prdele vemte!“ A třísknul jsem telefonem. Zase mi stoupl krevní tlak, nemohl jsem se nadechnout. Z nepoužívaného koutečku mé paměti promluvila moje plzeňská babička sedící ve své maličké podkrovní místnosti a nalila mi skleničku plzeňského piva: „Milánku, nikdy si nepůjčuj peníze a nedělej si dluhy, nebo budeš otrokem.“

Milan Kohout – *Provedl vola světem, volem zůstane*
(Praha 2010)

k vlivu přistěhovalců na německou společnost. Nastíňuje řešení, sepisuje fakta a čísla, která jsou dostupná všem, a výsledky jsou šokující. Sarrazin šlápl oběma nohama do příslovečného vosího hnízda. Téma tureckých imigrantů a jejich nedostatečné integrace, které je jedním z mnoha německých tabu, vyvolalo v německé společnosti skandál, ale kniha se stala bestsellerem. (Více v této knize v textu Jak se Němci potichu vytrácejí z Evropy, vysvětluje Thilo Sarrazin.)

Společnost postdemokratická

Nadnárodní firmy stále více konkurují státu, ty jsou stále více v jejich područí, je to exces vůči jakékoliv reprezentaci státu. Společnost je netečná vůči jakékoliv reprezentaci, zájmy v ní jsou tak fragmentární a tak složité, že je nelze reprezentovat, je možné za ně jen lobbovat. Demokracie je zrušena kvůli dluhu. Postdemocracii vládne svrchovaný dluh, je to vyvlastnění občanů. Děje se také něco důležitého s prací. Ta už také není tak úplně práce, je to holá práce, hovoří se o prekarizaci práce. Základním rysem tzv. prekarizované práce jsou podmínky nestandardního zaměstnání, které je špatně placené, nejisté či má charakter pouze částečného pracovního úvazku. Sociolog Jan Keller v této souvislosti hovoří o „nové chudobě“. Je masová a postihuje ekonomicky nejvyšší země, které v posledních letech zaznamenávají prudký propad životní úrovně. V rozvinutých společnostech vzniká specifická třída *prekariátu*, jejíž situaci lze charakterizovat omezováním práv ve vztahu k zaměstnavateli.

Posthumanistická společnost

Posthumanistická společnost ve sféře biogenetiky je taková, kdy už jedinečnost aury člověka nemůžeme rekonstituovat. Je to neuvěřitelné, ale člověk ztratil svoji jedinečnost, může být naklonován, sdílí svoje geny se stromy a opicemi a musí se to naučit žít.

Český umělec, výtvarník a performer Martin Zet vzbudil skandál, když vyhlásil válku německému bestselleru Deutschland schafft sich ab (Německo páchá sebevraždu) Thila Sarrazina. Pro svoji instalaci na sedmém ročníku Berlínského bienále, které se koná 24. 4. až 1. 6., začal shromažďovat výtisky této „antiimigrační knihy“ v naději, že jich sežene aspoň šedesát tisíc, což představuje asi 5 procent z celkového publikovaného nákladu. Sesbírané knihy měly být na bienále vystaveny a před jeho skončením recyklovány, a jak výtvarník uvedl, pro dobré účely. Média zkratkovitě přirovnala jeho aktivitu k nacistickému pálení knih, ale umělec svůj záměr hájil.

Martin Zet hodlá na berlínském bienále ničit knihy

(www.literarky.cz/kultura/literatura/7744-martin-zet-hodla-na-berlinskem-bienale-nicit-knihy)

„Kniha probudila v lidech v této zemi antiimigrační a hlavně protiturecké tendence. Proto doporučuji knihu používat jako nástroj, který lidem umožní k ní projevit svůj určitý osobní názor,“ říká Martin Zet a dodává: „Není důležitá ani kvalita, ani záměr knihy. Spíše jde o to, co kniha v německé společnosti způsobila.“ Deníku Die Welt Čech přiznal, že si možné asociace s nacistickým pálením knih byl vědom. „Ale myslel jsem, že se Německo přes to už dostalo. Nevěděl jsem, že je tím země stále traumatizována,“ uvedl umělec. „Je mi ale jasné, že kniha je jen forma. To, co se počítá, je obsah. Bylo by stejně bolestné zničit CD s textem? Nebo vymazat elektronickou knihu z počítače?“ zeptal se svých kritiků.

Český výtvarník si v Německu vysloužil

přirovnání k nacistům

(www.novinky.cz/kultura/256342-cesky-vytvarnik-si-v-nemecku-vyslouzil-prirovnani-k-nacistum.html)

A jaké jsou důsledky toho všeho, co se v posthegemonické, postdemokratické, postsekulární posthumanistické situaci prolifera? Jsou to hybridy, které se musíme naučit nějak myslet, musíme je brát vážně. Musíme se chovat jako ti divoši, vidět opět přírodu vcelku a nerozlišovat.

V hybridu impéria a potestas (lokální moc) čili imperiální potestas se projevují různé fundamentalismy, které si nárokují moc. Není jasno, co je impérium. Co je Čína? Co je Rusko? Jsou to impéria, ale také potestas. Je to kontaminace, hybrid, nevíme, jak se budou chovat. Dalším velkým hybridem je etnický demos. Demos – národ, který se formuje především překódováním etnicity na kulturní model. Dnes se objevují tendence k etnokratické, probouzení lokálních identit: „...té politice nasycené vůní kořalky, politice v dialektu a krojích. K čemu to vede? Rozpadají se státy. Některé regiony si vymýšlejí už i vlastní historii. V Itálii si hrají na Kelty. Oslavují řeku Pád jako boha. Pláčou z mostů, zpívají tam písně a má to velkou politickou roli. A je to podivná věc.“

Hybrid Reprezentativní lobbvání: velvyslanec USA hájí zájmy firmy Westinghouse při dostavbě Temelína, a je to zvláštní – je to reprezentant svrchované státní moci a otevřeně lobbjuje pro firmu, není to reprezentace lidu, státu, ale forma lobbvání, která je politicky zarámována.

Masová intimita je složitý hybrid: intimita a distance současně. Mobil jako komunikační hybrid. Když někdo hovoří do mobilu v tramvaji, devaluje místo, v kterém právě jsme, v důsledku kontaktu s místem, kde právě nejsme, a cestující v tramvaji se na tom nechtěně podílejí, tváří se, že neslyší soukromý rozhovor. Mobil – co je to za žánr, tato masová intimita?

V závěru své přednášky Václav Bělohradský podotkl: „Smysl bych neuměl oddělit od komunity. Smysl je vždycky mezi námi a nikdy před námi.“

Podle Bělohradského nejsmutnější věta je: *Ty se o mě nezajímáš*. Lidi totiž vždycky spojuje aktivita –

hra na housle třeba, nelze se zajímat jen tak o osobu. Spojovat může i krizová situace, můžeme si před ní buď zachovat veselou náladu, nebo ji brát tragicky, přičemž oba typy přístupu či myšlení jsou legitimní. Jak se chovat? Každý dnešní zákon je dilem dřívějších nepřizpůsobivých občanů.

V komunismu byl střed společnosti okupován veřejnou lží – jsme lidová demokracie, strana je vyšší formou rozumu, socialistická ústava nám zaručuje reálná práva (...) Ta veřejná lež nestála nikomu za to, aby ji vyvracel, lidé stavěli proti ní pravdu svých soukromých světů, plných solidarity a smyslu. Nejen chalupaření, ale i různé ostrůvky pozitivní deviace, paralelní polis řady druhů, tvořivé a nezávislé periferie společnosti, kde lidé žili ve (své) pravdě. V postkomunismu je to naopak: uprostřed společnosti trní jedna veliká pravda – máme demokracii, ústavní svobody, nezávislý tisk. Tato pravda, ale neplatí v našich soukromých životech, tam vládne tyranie konkurenceschopnosti, úzkost z nezaměstnanosti, tam jsme drceni asymetrickými ekonomickými vztahy, spoutáni hypotékami a strachem z neprůhledné moci exekutorů. Veřejná pravda demokracie, která je lží v našich soukromých světech, je současnou podobou „života ve lži“. Nutnost demokratizovat ekonomické rozhodování je největší politický problém nového tisíciletí.

Václav Bělohradský – Vztř reformismus vážně

(Právo, 5. 3. 2011)

Rozptýlená kultura

V těžkých dobách je potřeba kultury větší, ale mění se její měřítko, prostředky jsou omezené, ohniska menší a rozptýlená.

Pro ilustraci: barokní hudba se začala formovat v prostředí aristokratických sídel a v církevních kruzích, v klášterech, kolejích a kostelech, a to na počátku 17. století, takřka v předvečer třicetileté války, po bitvě na Bílé hoře v roce 1620. V letech 1618–1650 prošla vojska obou stran několikrát českými zeměmi a hospodářsky i kulturně je poničila a jejich obyvatelstvo zdecimovala. Přestože barokní hudbu charakterizuje polarita sopránu a basu, které vytvářejí základní melodii v kontrapunktu, ostatní hlasy slouží jako harmonický doprovod. Konečným dojmem je zpěvnost, emocionální působivost a srozumitelnost. Jednotlivé nástroje se střetávají, soupeří, ale výsledkem je harmonie. V té samé době pobělohorské (asi v letech 1620–1750) se na českém venkově a v menších městech provozovalo sousedské divadlo. Hry vycházely ze středověkých mystérií a čerpaly podněty ze soudobých žakovských školských her a italského divadla (commedia dell'arte). Divadlo spojuje komunitu, je o čem hovořit, lidé sdílejí zážitky. Ochotnické divadlo je v Čechách fenomén. Touha pobavit, předat radost spojuje dohromady sousedy a generace, lhostejno, zda je to řezník nebo lékařka, na divadelních prknech se mohou sejít jak děti, tak i lidé dříve narození.

Mefistofeles: „Té síly díl jsem já, jež chtít páchat zlo, vždy dobro vykoná.“

(Johann Wolfgang Goethe: *Faust*.

Přeložil Otokar Fischer. Praha 2005)

Mnohokrát byla položena otázka, jaký druh myšlení je schopen dát smysl slovu šoa. Rozumnému člověku nelze nijak vysvětlit holocaust. Navzdory tomu samostatnou obrovskou kapitolou kultury je to, co se

odehrálo v Terezíně za 2. světové války. Ukazuje vůli zachovat si lidskou důstojnost pomocí kultury. Lidé se nevzdali a vytvořili vlastní terezínskou „kulturní obec“. Vedli semináře a přednášky, učili děti, pořádali koncerty, divadelní představení i kabarety, vydávali vlastní tiskoviny, psali, zpívali, vyprávěli... Propagandistické poslání tábora umožňovalo, aby se v Terezíně rozvíjela kultura, ostatně jak diváci, tak umělci byli beztak odsouzeni na smrt.

„Člověk by tu mohl žít docela slušně mezi vzdělanými, inteligentními lidmi, kdyby neměl neustále strach, že bude poslán dále,“ napsala roku 1943 na dopisnici z terezínského ghetta výtvarnice a učitelka Friedl Dicker-Brandeisová. Snad právě bezútešná situace burcovala vzdělané jedince a každá sebenepatrnější pozitivní reakce lidem dávala sílu pokračovat v cestě, na jejímž konci většinou stály pece osvětimských krematorií.

Název knihy *Tři svíce pro budoucnost* je odvozen z motivu nástropních maleb v dlouho zapomenuté židovské modlitebně v Dlouhé ulici v Terezíně. Byla znovu objevena teprve v devadesátých letech 20. století. Arthur Berlinger, muž, který tuto synagogu v r. 1943 vyzdobil a byl jejím kantorem, zahynul v Osvětimi. Po dlouhá léta od konce války ošuntělý přístavek obytného domu, na jehož dvorku stojí, sloužil jako kůlna. Když již měla být představena veřejnosti, přišla roku 2002 povodeň a modlitebnu zatopila voda. Dnes znovu zrekonstruovaná v skrytu tiše září jako symbol duchovní síly kultury.

Zábavu a kulturu je nutné odlišovat. To druhé, významově mnohem širší slovo, je nepohodlné, ale zároveň útěšné.

Skladovatelnost nafty (p) a benzínu

Pan Josef Jíša z jednoho významného pražského autoservisu prováděl experimenty se skladováním nafty. Rychle zjistil, že v létě mu už po měsíci v naftě sedimentují nažloutlé chuchvalce, o kterých mu odborníci řekli, že se jedná o reagující biomasu. Věc se dá zjistit velice snadno – prostě nalejete naftu nebo benzín do láhve od okurek a necháte chvíli sedimentovat. Pan Jíša nám radil udělat si zásobu paliva spíš v zimě, kdy se biomasy přidává méně nebo vůbec žádná, a rovněž radil orientovat se na Benzinu, která v období 2010–2011 měla podle zkoušek dobré složení paliva.

Věc jsme několikrát diskutovali, ale do věci vnesl jasno až pan Václav Loula, ředitel jakosti společnosti Benzina, který prostřednictvím svého sekretariátu (Jiřina Pixová) ochotně podal následující informaci:

„Ve vazbě na vaše otázky ke skladovatelnosti paliv bude odpověď poněkud širšího rozsahu. Pro komplexnost se procesu účastní i sezonní vlastnosti nafty a proto podle české a evropské legislativy jsou v palivech povinně přimíchávány biosložky, které nejsou vhodné pro dlouhodobé skladování:

1. Motorové nafty

Motorové nafty mají rozdílné nízkoteplotní vlastnosti a liší se složením v létě a v zimě (obsahem parafinů, a obsahem petrolejové frakce).

Odlišnosti vysvětlují níže:

zimní nafta třídy F (pro mírné klima) s nízkoteplotním parametrem filtrovatelnosti v hodnotě minus 20 stupňů C bude k dispozici **závazně od 1. prosince 2011 na všech našich čerpacích stanicích**. Z rafinerie ji začínáme odebírat od 16. listopadu a máme 14 dnů na obměnu zásob.

Vzhledem k velkému množství dotazů z strany motoristů a nízkoteplotním vlastnostem diesellových paliv a souvisejících faktorů změny zimních parametrů nafty pro mírné klima v zimě i kvalitě naší prémiové nafty Verva diesel ve vazbě na časová období vám zasílám ještě následující širší vyjádření, a to v těchto pro provoz důležitých bodech:

a) pokud se týká zimních vlastností motorové nafty, dodáváme podle evropské normy ČSN EN 590 a schválené legislativy v zimním období **motorovou naftu třídy F zimní mírné klima s důležitým parametrem filtrovatelnosti¹ minus 20 st. C**. Navíc tuto motorovou naftu naše společnost aditivuje, tím vylepšujeme další užité vlastnosti jako mazivost, ochranu proti korozi, zlepšené studené starty mírně zvýšené i cetanové číslo atd. Prodáváme ji pod značkou Diesel TOP Q. Motorovou naftu tř. F zimní mírné klima máme za povinnost dle legislativy dodávat v období od 1. prosince do 28. února. (Z rafinerie platí od 16. 11. a distribuce má 14 dnů na obměnu zásob).

Upozorňuji, že nyní jsou ještě veškeré dodávky nafty z rafinerie zatím v kategorii **přechodová nafta s filtrovatelností minus 10 stupňů C**.

Vedle toho je ještě nepovinný parametr bod zákalu (začátek teploty vylučování parafinů) který je od prosince upraven technologií výroby na minus 8 stupňů C².

^{*}) *filtrovatelnost je laboratorní zkouška, která měří teplotu průchodu nafty palivovým filtrem značená zkratkou CFPF-Cold Filter Plugging Point je to povinný parametr v zimním období.*

^{**}) *nepovinný parametr Cloud point – teplota vylučování parafinů (TVP) je vhodné pro zimní období v intervalu minus 8 až minus 10. Tato hodnota by měla být u dodávek zimní nafty třídy F od 16. listopadu a na ČS také od 1. prosince.*

Je to nepovinný parametr.

b) podle této normy na diesellová paliva jsou stanovena

i další období např. přechodové (jaro podzim) od 1. 10. do 15. 11. a od 1. 3. do 15. 4.,

kdy je na trh dodávána motorová nafta třídy D s **filtrovatelností minus 10 st. C**.

Letní nafta třídy B má filtrovatelnost kolem 0 stupňů C a platí od 15. 4 do 30. 9.

c) u **prémiové nafty Verva Diesel** platí **hodnoty filtrovatelnosti stejné jako u dodávek zimní nafty tř. F** tedy -20 stupňů C ale po určité části zimního období, zejména při větším poklesu teplot, ji ošetřujeme speciální zimní aditivací s **filtrovatelností do -26 st. C**. Toto zlepšení provozní spolehlivosti bude u **VERVA diesel zahájeno na ČS, kde je v nabídce Verva Diesel** podle vývoje teplot zimním aditивačním balíčkem a obsluha čerpací stanice vám **podá informace**.

Informaci o zahájení by měla podat obsluha čerpací stanice a výdejní místa budou označena.

Naše společnost bude výdejní místa u čerpacích stanic (pistole u stojanů), která jsou ošetřena dodatečnou zimní aditivací, u prémiové nafty Verva Diesel označovat kolečkem s modrou zimní vložkou a textem „nafta pro silné mrazy“. Zdůrazňuji: u Verva diesel doplňková zimní aditivace probíhá jen po určité části zimního období.

d) při extrémních mrazech na vybraných ČS nasazujeme arktickou naftu třídy 2 s **filtrovatelností minus 32 stupňů C** na rozdíl od ostatních diesellových paliv neobsahuje biosložku.

I. závěr: Letní nafta není vhodná pro dlouhodobé skladování, při případném použití v zimě vypadnou parafiny.

II. závěr: skladování nafty zimní kvality s obsahem biosložky do 7 % doporučuji cca 4 měsíce za podmínek uzavřená nádoba (sud,

kanystř), samozřejmě omezit vliv vlhkosti (zastřešený prostor).

Naše společnost prodává aditivované druhy s posílenou oxidační schopností naft pro eliminaci vlivu stárnutí biosložky (do 5 měsíců).

III. závěr: ideální na skladování je arktická nafta třídy 2 jak z pohledu nízkoteplotních vlastností, tak skutečnosti, že neobsahuje biosložku. Např. ve státních zásobách-hmotné rezervy se zimní nafta skladuje bez biosložky (podzemní nádrže při pravidelném odkalování a pravidelné laboratorní kontrole jakosti) po dobu 5 let.

2. Automobilové benziny

Podle platné legislativy se na trh dodává automobilový benzin BA 95 Natural ,který obsahuje do 5 % lihu.

Z pohledu jeho vlastností, vysoká vnímavost k vodě a vlhkosti je **doporučováno skladování max. 4 měsíce.**

(Při vysokém vlivu vody, vlhkosti) dojde k porušení rovnovážného stavu a vzniku lihovodní směsi.)

Společnost BENZINA dodává na trh prémiový benzin VERVA 100, který neobsahuje přimíchaný biolih a je vhodnější pro delší skladování (za vhodných podmínek do 6 měsíců).

Také automobilové benziny aditivujeme pro zlepšení protikorozních vlastností (opět vliv lihu). Ve státních zásobách se skladuje pouze benzin bez biosložek

a to za stejných podmínek jako nafta.

I závěr: benzin s obsahem biolihu doba skladovatelnosti cca 4 měsíce.

II. závěr: vhodnější pro delší skladování jsou aditivované benziny bez biolihu.“

Panu řediteli V. Loulovi za poskytnuté informace skutečně děkujeme, protože díky němu víme, že arktická nafta je palivo naše! Kromě ní se ještě dá koupit technický benzín v ple-

Steve Jobsi, modli se za mou duši. Graffiti, které se objevilo po smrti počítačového inovátora v podchodu na Vinohradskou třídu v listopadu 2011. Potřeba svatých je dnes stejně silná jako před staletími, ale s Jobsem máme menší duchovní problémy než třeba s Nepomukem.

chovce (litr vyjde až kolem 70 Kč) a rovněž petrolej v plechovce by měl vydržet dlouho. Při nákupu vaňice se zeptejte, zda se dá rovněž použít na naftu – u lepších druhů to obvykle jde, spalují vše od plynu až po petrolej.

CK

Dopis od Aljoši z Plošiny (s)

Pane doktore,

Sleduji vaše vystoupení a čtu vaše knihy. Možná vidíte některé aspekty proměny tohoto světa ostře a zajímavě, ale přece jenom je na čase, aby vám spadly růžové brýle. Pracuji v analytickém oddělení velké ruské energetické firmy, mail vám posílám z kavárny a nepodepisuji se svým jménem.

Především si uvědomte, že Česká republika nemá přátele. Pro Rusy jste tak maximálně odrodilý západoslovanský pövl, který si nějaké ty problémy stejně zaslouží stejně jako většina Ukrajinců. Jste zajímaví asi tak jako Evenkové a méně než Moldavci. Kdyby u vás zaniklo zemědělství a strojírenství, tak by ostatní evropské státy byly jen rády, že mají kam vyvážet své méně kvalitní výrobky. Evropská unie není spolkem bratrů Evropanů, ale konkurentů, které spojuje hlavně společný zájem trochu maskovaný humanismem. V podstatě ji řídí lobbisté, kteří financují volební kampaně. Vždy pro vás budou mít hezká slova, ale nepomohou vám.

Podle našeho názoru to bude trvat maximálně deset let, než se Indové a Číňané naučí vyrábět poměrně kvalitní a přitom mnohem lacinější automobily, než produkuje Škodovka. S tím vaším slavným ekonomickým tahounem – automobilovou produkcí – to dopadne stejně jako s českými textilkami. A to, že čínská auta budou třeba o něco méně dokonalá, vůbec nic neznamená. Reklama naučila lidi kupovat hlavně lacino.

Jste sami, chudnete, stárnete a hloupnete. Podle mě skončíte někde na úrovni roku 1930. To je ještě docela dobrá pozice. Rád čtu ruskou klasickou literaturu – před sto lety žila polovina ruského národa v dřách v zemi a měli se asi jako vy za středověku. Ale i v české literatuře konce 19. století si všimněte třeba, jak hlavní postava pozoruje, jak sedláci ořou tak, že do pluhu zapřáhnou manželku a dceru. Kdybyste to udělal dneska, tak vás zavřou za domácí násilí, za pár let něco podobného, ale ve zmírněné formě budete žít.

Tim dojde, podobně jako v dnešním carsko-mafiánském Rusku, k posunu toho, na jaké svobody máte nárok. Lidi sami budou první, kdo zahodí své svobody. V dnešní elektronické síti už žádný disident neproklouzne, všichni jsou na mailu, většina na facebooku, chodí k doktorovi, občas platí kartou, podávají daňové přiznání. Díky webu konečně dojde na Orwella, strčili jste hlavu do oprátky sami a radostně. Stanete se nevolníky systému. Budete proklínat internet. Legální likvidace disidenta je dnes prostá, zfalšujete nějakou nezaplacenou pohledávku, obstavíte mu účet a domů pošlete exekutora. Než se za šest let ukáže, že to nebyla pravda, tak se mu dávno rozpadne rodina a nejspíš to celé zdravotně nevydrží.

A do toho je nutné během dalších deseti let očekávat vážné problémy s ropou. Bude jí méně a rusko-asijský blok v čele s Ruskem a Íránem obrátí energetický proud k těm třem miliardám lidí, kteří žijí mezi Indii a Čínou. Navíc Čína se připravuje na válku. Nemyslím, že by si něco začala, ale stačí pár masivních manévřů, aby směšné NATO stáhlo ocas mezi nohy a pocho pilo, že nemá šanci. Evropa se ocitá na okraji světa a vy, Češi, na okraji Evropy. Kdybyste vymřeli, uděláte nejlíp, ušetříte si trápení a uvolníte prostor pro silnější národy.

Ono to asi nezní dobře, ale když se na Českou republiku díváte zvenčí z toho roz-

sáhlého světa kolem vás, o kterém nemáte ani ponětí, tak jasně vidíte, že vás nic jiného než pád do průměrnosti a nějaké formy nevolnictví stejně nemine.

Jinak ale s úctou
Aljoša z Plošiny

Z korespondence Václava Čílka.

Až nebude elektřina (p)

Co dělat, až nebude elektřina? Odpovědi musí předcházet hluboká úvaha o civilizovaném životě bez elektřiny. Musíme se náhle přenést z našeho světa blahobytu do krajního nedostatku. Vyžaduje to porci fantazie. Zkusme se přemístit do přírody, do pustiny, kde se zdá, že elektřinu nepotřebujeme. Pokud se ale podíváme na to, co s sebou neseme, co cestou spotřebujeme, nenajdeme kousek vyrobený bez její pomoci. Praktickou nepřijemnou zkušeností je krátkodobá odstávka provozovatelů přenosových sítí.

A co dlouhodobá odstávka, přírodní katastrofa, válka či výpadek surovin na trhu?

Vlastně každá píď domácnosti, výroby, služeb i státu dnes funguje za účasti elektřiny.

Zmizí-li, rozlučme se:

- s tekoucí vodou, je dopravována čerpadly;
 - s výrobou a skladováním potravin, lednička i sámoška zůstanou prázdné;
 - se sledováním zpráv, éterem nepřeneseme žádné vlny a rotačky novin se zastaví;
 - s teplem, kotle na plyn i tuhá paliva mají elektrickou jednotku a rozvody nucený oběh;
 - se zdravotním servisem, jak ho známe;
 - se službami řemesel – kdo z nich má ještě ruční nářadí bez el. pohonu.
- Takhle bychom mohli pokračovat.

Existence elektrické energie je tak nepominutelná, že asi „brzy“ obnovíme všechny zdroje. Navrát k ruční vrtáče a pumpě na vodu bude jen přechodný. Nestihně-li nás globální elektromagnetický výboj, který zničí zdroje elektřiny, bude stát asi dál fungovat v provizorním režimu. Domácnost ne. Dojde k omezením a striktní řízení spotřebě. Blažený bude každý, kdo pamatoval na zatím těžko představitelné časy a pořídil si nějaký zdroj. Ale jaký vlastně? Ideální je mít doma elektrocentrálu a tisíc litrů benzínu. Ten ovšem při delším skladování degraduje, takže, čím tedy centrálu pohánět? Skvělý by mohl být parní stroj. Je nenáročný na údržbu, paliva do něj bude všude dost. Špatně se ovšem shání a má malou účinnost. Koukněte na internet a najdete nějaké monstrum s výkonem alespoň 500 W. Taky budete potřebovat převodovku. Elektrocentrála je vysokootáčková, parní stroj nízkootáčkový.

Takže zkusíme jiný pohon. Co takhle dřevoplyn? To je trochu lepší a nemusíme se vracet do století páry. Za druhé světové války jezdila auta na dřevoplyn běžně. I nabídka na internetu existuje. Nebylo by od věci poříditi si auto na dřevoplyn, mít tedy zajištěnou dopravu (když nebude elektřina, nebudou ani pohonné hmoty) a vedle toho nárazově používat zdroj k pohonu elektrocentrály. Častější zanášení motoru se brzy naučíme odstraňovat. Nic jiného nám nezbude.

Nakonec se ukazuje, že ze všeho nejprozíravější je podpora obnovitelných zdrojů státem. Tedy pokud solární panely budou na střechách domů, neporostou na polích a dotace na zdroje nebudou nepřiměřeným ziskem. Nicméně mít solární panel, větrnou či vodní elektrárnu, bioplynku by bylo terno, když... vyrobená elektřina nebude konfiskátem státu a majitel nedostane možná jen přerozdělený příděl. A to se spolehněte, že se tak stane.

A co takhle se vrátit na ves před její elektrifikaci? Každé stavení vlastnilo žentour. K žentouru dva kusy dobytka či členy rodiny, jednu převodovku a můžeme vesele točit. Stát nám vyrobenou elektřinu nesebere, těžko bude moci naříditi, že musíme točit, nebudeme napojeni na síť, nedostali jsme dotaci a výkon bude tak slabý, že nebude mít smysl činit jakákoliv opatření k nařízenému předávání a kontrole výroby. Nám by měl výkon 0,5–1,0 kW stačit pro pohon běžných spotřebičů. Jednoduchou převodovku nám vyrobí každý zručný zámečník, dynamo a měnič také není problém koupit. Odložených žentourů se pár ještě nechá najít. Hodina točení denně nám umožní – poslechnout si poslední zprávy o globální katastrofě, připojit na chvíli svářečku k opravě rýče a motyky, nabít baterku, zapnout mlýnek k umletí obilí nebo kompresor k ochlazení poslední zásoby piva.

JN

Průměrná ekonomická (p) krize trvá jen asi třicet let

a Kenneth Rogoff v roce 2010 publikovali knihu Tato doba je jiná (This time is different), která rychle začala být považována za klasické dílo o ekonomických krizích. Základním motivem knihy je hledání společných rysů u různých ekonomických krizí posledních osmi století. Tento přístup je běžný třeba u historické klimatologie, která na základě kronikářských záznamů a výše sklizně rozebírá klimatické zvraty posledního tisíciletí. Ekonomické cykly mají dokonce podobnou periodicitu – zhruba 20 až 40 let, takže jedno ze základních pravidel života by mohlo znít – prožiješ roky chudoby i léta bohatství a nejméně jeden klimatický a politický zvrat.

Pokud vyjdeme z údajů o krizích v 66 dobře dokumentovaných státech za posledních 200 let a nebudeme přitom tuto základní statistiku narušovat dalšími předpoklady, jako jsou třeba rozpady Číny, ropný šok či komoditní krize, co můžeme říci o dnešku?

První věc už víme. Někjaké projevy krize a recese tady s námi zůstanou víc než 20 let. Vývoj krize budou indikovat zejména ceny nemovitostí. Ty se v průměru propadají o 36 % a pokles cen trvá průměrných šest let. Měli bychom tedy být teprve za první třetinu tohoto období. Nejvíce dynamicky se mění hodnota cenných papírů, které sice v průměru klesají o 56 % své hodnoty, ale pokles trvá jen 3,5 roku. Pokud však ze statistiky vypustím krize, které jsou menší než ta současná (2008), akcie klesají celkem 4 až 5 let.

Pravděpodobně nejhorší je vývoj nezaměstnanosti, která stoupá dalších pět let od začátku krize a prohlubuje se o 7 %. Znamená to, že pokud na počátku krize byla nezaměstnanost 5 až 6 %, tak každým rokem stoupá zhruba o jedno procento na celkových nejméně 12 %. Nezaměstnanost přitom lépe zvládají chudé ekonomiky, protože v nich berou lidé jakoukoliv práci. K poklesu HDP sice dochází jen první dva roky, ale propad je 9 %. Když však vyčleníme anomální údaje, tak je pokles ještě menší – kolem 7 %. Navíc bohaté ekonomiky mají vnitřní zdroje, které využijí například k financování nových technologií, takže k růstu HDP dojde poměrně brzy.

V průběhu krize naroste veřejný dluh na průměrných 86 % HDP. Lidé obvykle viní stát, že nalil příliš mnoho peněz do záchrany průmyslu či bank, ale hlavním důvodem růstu dluhu jsou snížené daňové odvody. Historická analýza je spíš uklidňující: tato krize je sice velká a stojíme teprve na jejím začátku, ale dá se zvládnout, a pokud to nebudeme my, kdo nad ní na čas zvítězí, tak naše děti určitě.

CK

VLADIMÍR KOKOLIA

Zní to až podezřele idylicky – že by se odmítnutá strana světa dala proměnit na něco žádoucího, veskrze kladného. Přesně tento případ však nastává s kompostováním, když zbytky, které mají nulovou nebo přímo zápornou hodnotu, transformujeme mávnutím zázračného proutku v životodárný substrát. Jediným potřebným zařízením je přitom obyčejná hromada.

Moc se mi líbí tahle jednoduchost. Ano, vršme domácí organický odpad a už jen tím zapříčiníme vznik generací neobyčejně výkonných mikrospolečenství, která budou nechtěnou hmotu jako o život rozkládat a pak zase různě metabolizovat, dokud z veliké haldy nezbude než malý kopeček cenného humusu. Jistě, kompostoví puristé nepřestanou zdůrazňovat, že optimální průběh nenastane bez dodržení určitých parametrů. To je pravda, a hned si je taky vypočítáme, nejsou ostatně nijak komplikované. Ale základem zůstává, abychom s hromadou vůbec začali, a abychom s ní též vytrvali.

K fungování kompostu stačí v zásadě vyvážit čtyři elementy: vodu a vzduch, dusík a uhlík. Vody nesmí být moc, jinak masa slehne, místo fermentace nastane hnití, vyvíjejí se skleníkové plyny a zápach, dokonce by se mohl objevit botulin nebo antrax. Provzdušnění dosáhneme přísadou strukturních materiálů, třeba nadrcených větviček, a jednou dvakrát za rok přeházením kompostu. Co si představit pod dusíkem: posečenou zelenou travu a zelené části rostlin, hnůj. A pod uhlíkem: listí, slámu, piliny... Pátým elementem je trocha hlíny nebo staršího kompostu, která naočkuje kulturu.

A pak nastane zázračný moment, který mě pořád dětsky těší – hromada se sama od sebe rozfajruje. Při horké fázi teplota v optimálním případě dosahuje

k 65 °C, uvnitř toho golema neudržíte ruku. Staří alchymisté byli bezpochyby zdatní kompostéři, popis fáze putrefaction neboli negredo, při němž zánik a cesta do podsvětí je předpokladem následujícího vyčištění, je možno aplikovat na každý povedený kompost.

Horká fáze je podmínkou k ošetření problematických přísad či složek kompostu vyžadujících pasterizaci, ale jinak se dá žít i bez ní. Záleží, jestli nám jde primárně o zlepšení půdy, nebo o redukci odpadu. Moje osobní kompostová mise spočívá v pěstování nekorektních kompostů, vlastně v porušování principů správného kompostování. Výsledky se jeví spíše optimisticky: i vadné procesy se nakonec nějak vybalancují, i když někdy za delší dobu či s mírně nižším efektem. Opakuji, je lepší kompostovat aspoň nějak než vůbec.

Jakmile se do toho dáte, pocítíte okamžité nutkání kompostovat všecko. Soudím podle sebe, nevyhodím do popelnice žádnou organickou hmotu. Do kompostu se hodí ořechové listí i shnilá jablka, ačkoli o tom zahrádkáři ne vždy vědí. Také obava z chemicky ošetřené kůry citrusů je nepřiměřená. Nepotištěný papír či lepenka jsou docela dobrým zdrojem uhlíku. Opomíjenou samozásobitelskou přísadou je moč – člověk denně vyloučí močí tolik dusíku, že to stačí k pohnojení přibližně metru čtverečního půdy! Kompost stráví kdeco, od toho taky je. Avšak pozor, pár věcí do běžného kompostu přece jen nepatří, například lidské, kočičí ani psí exkrementy. Výkaly ve srovnání s močí mohou obsahovat daleko více nebezpečných patogenů. Mimoto jejich hnojící účinek je výrazně nižší, než by se dalo čekat.

Při zakládání hromady vybereme dostupné a zastíněné místo, třeba ve stínu stromu, který svým olistěním

navíc zmírní účinek nadměrných srážek. Pod hromadu je nejlepší obyčejná zem; pokud je umístěna na betonu nebo na podobně nesavém podkladu, bude to vyžadovat speciální péči. Bývá praktičtější počítat s místem pro hromádky dvě, přičemž na jednu přidáváme nový materiál a na druhé dozrává ukončený kompost. Není od věci zakrýt povrch hromady porézní plachtou. Pro stejný účel se dají použít velké kusy lepenky anebo prostě vrstva organického materiálu, který zabezpečí vnitřek před vysycháním i přemokřením.

Pokud potřebujeme chránit záhony před plevelem a erozí, můžeme místo hromady zvolit mulč. Osvědčil se mi materiál z posekaného trávníku, který vrstvím v dost vysoké vrstvě, asi dvacet centimetrů. Pak je dost

mnoha sousedů jsem slyšel stejný mém: supermarketová mrkev je levnější, pěstovat si zeleninu na zahradě se nevyplatí. Místo toho si tudíž zřídili nákladný anglický trávník... Jedna rakouská umělkyně vytvořila z trávníku před Uměleckoprůmyslovým muzeem ve Vídni záhony se zeleninou, které měly připomínat, že za války byla tato veřejná prostranství součástí samozásobitelství obyvatelstva. I ve Velké Británii probíhala ve stejné době kampaň nazvaná Dig for Victory zaměřená na pěstování zeleniny v parcích, na předzahrádkách a jakýchkoli zbývajících zelených plochách. Její součástí byla i výzva k zakládání kompostů. Mimochodem, britská populace prý tehdy jedla zdravěji než dnes...

Přirození lidé si jsou podobní, zvrácení odlišní
Mravy těch, kteří se řídí přírodou, jsou příjemné,
prosté a s nepatrnými rozdíly; mravy zvrácených se liší
jak od všech ostatních, tak i mezi sebou.
Lucius Annaeus Seneca – Z listů Luciliovi. Přel. B. Ryba.

objemný, aby proběhla horká fáze a aby se plevelům zabránilo v přístupu ke světlu. Překvapivě se nestal rájem slimáků, ani nadmíru neplesniví. K mulčování můžeme ovšem použít přímo mulčovací fólii, anebo prostě kusy silné lepenky.

Ve městě se kompostuje méně snadno, i když silných důvodů právě k městskému kompostování bude podle všeho přibývat. Ve složení typicky převažují kuchyňské zbytky, a směska bude mít proto sklon ke hnití, čemuž čelíme zlepšením struktury a dodáním uhlíkových složek. Na trhu je výběr vhodných kompostérů. Alternativou je vermikompostování, při kterém přeměnu organické masy vezmou na svá bedra žížaly. Přimlouval bych se, aby byly místního původu (žížala hnojná).

Trendem minulého desetiletí byla přeměna domácích zeleninových zahrádek na zahrady okrasné. Od

Přeměna organické hmoty v humus není jen nějaká zahrádkářská nebo ekologická posedlost, nýbrž i průmyslová technologie. Kompost představuje dokonce jednu z „lepších“ metod, jak se zemědělská velkovýroba může zbavit velkého množství uhynulých zvířat – na ploše tři na tři metry a v půlmetrové vrstvě čerstvých pilin se za půl roku stráví dokonce i tělo krávy. Při dodržení metodiky prý i bez pachů, hmyzu a odpadních tekutin. Doufám, že tohle know-how nebudu potřebovat.

„Nech odpadne, čo je kolísavé...“ I v politice probíhá svého druhu recyklace, odpadové hospodářství. Ďáblská genialita normalizace spočívala právě v „ekologickém“ vyvažování frustrace a odměny, lži a reality. Odpadlíci se musí zpracovat opatrně, aby nenadělali nadměrnou neplechu. Jak samovznícení, tak samovolné hnití je nebezpečné – a mezi oběma

krajnostmi se nachází sféra bezpečného společenského kompostu.

Odpadky myšlení existují nakonec i na individuální úrovni. Od toho, jak zacházíme s balastními myšlenkami, se ve značné míře odvíjí naše zacházení s těmi zbylými. Patrně i ve vlastní hlavě můžeme založit hromadu, do které budeme ukládat odmítnuté, vrácené,

prošlé, vadné, nesprávné, úchylné, fantastické a hrozivé pocity, ideje, zkušenosti. Dbáme na správnou vlhkost a teplotu, čas od času je potřeba ji provzdušnit překopáním, prohozením přes síto, hrubé zbytky vrátit do hromady a zralý kompost plný živin přidat do zahrádky ke kořenům myšlenek, které pěstujeme.

Autor je držitelem titulu Miss Kompost České republiky 2007.

Pokoj ve Starém zákoně

JAN TRUSINA

(f)

Pokoj je součástí, ne-li přímo předpokladem pěkného a klidného života. Mít pokoj ve vlastním nitru, žít v pokojném vztahu k druhým lidem, zůstat v klidu při pohled na to, co se děje – to je jedna z podmínek přežití. Pokoj je též jednou z nejvýznamnějších hodnot, ke kterým se hlásí křesťanství. Pokoj ztělesněný v osobě Ježíše Krista. Kořeny tohoto pokoje však můžeme dobře sledovat už v židovství, na které křesťanství navazovalo: konkrétně ve Starém zákoně.

Starý zákon obsahuje nepřehledné množství textů, které naznačují, co všechno k pokoji patří. Nejsou to teoretické výklady, každý verš je zaměřen do konkrétní situace. Zde předkládám pouze výběr z podstatného.

Převážná část starozákonních textů se týká Izraele jako celku (lidu, národa), méně se jich zaměřuje na jednotlivého člověka.

1 Pokoj a jeho obsah

Starozákonní pokoj (ŠALOM) je stav, kdy jsou věci tak, jak je chce mít Bůh. Je to pokoj ve vztahu k Hospodinu,

k druhému člověku, k národu i k sobě. Neznamená to tedy jen klid zbraní, nebo že se lidé nehádají. Také to není jen výsledek lidské aktivity. Původcem a dárce pokoje je Bůh. Když kněz žehná, přivolává na lid od Hospodina to nejvýznamnější: „Ať k tobě Hospodin obrátí svoji tvář a obdaří tě pokojem.“

Pokoj je hlavní náplní Hospodinova vztahu k jeho lidu a v tomto smyslu je alfou i omegou izraelské zbožnosti a etiky.

Pokoj je ovšem podmíněn věrností Hospodinu, poslušností jeho zákona; žít v pokoji předpokládá žít podle Boží vůle. Nezáleží ani tak na tom, jakou má člověk povahu, je-li vyrovnaný, jestli je nebo není optimista. To zůstává stranou. Cesta k pokoji je podmíněna dodržováním Božího zákona. *Hojný pokoj mají ti, kdo milují zákon Hospodinův, o nic nekloupytnou.* (Žalm 119,165) Nejde jen o to, že kdo nedodržuje přikázání, krade, podvádí apod., nemůže mít pokoj, protože mu hrozí, že se dostane do maléru. Tím „hojným“ pokojem je míněn vztah k Bohu: mít dobré svědomí před Bohem. Proto je skutečný pokoj neslučitelný s pácháním zla, s hříchem.

2 Člověkův pokoj

Pokoj v sobě může mít člověk za určitých předpokladů. Pisatelé bible uvažují, z čeho neklid pochází, co je příčinou vnitřního nepokoje. Následující příklady upozorňují, na co by si měl člověk dát pozor, aby se o pokoj nepřipravil.

2.1 Pokoj jako protiklad špatného svědomí

Blaze tomu, z něhož je nevěrnost sňata, jehož hřích je přikryt. Blaze člověku, jemuž Hospodin nepravost nepřičítá, v jehož duchu není zálučnosti. Mlčel jsem a moje kosti chřadly, celé dny jsem pronářikal. Ve dne v noci na mě těžce ležela tvá ruka, vysýchal mě morek jako v letním žáru. Svůj hřích jsem před tebou přiznal, svoji nepravost jsem nezakrýval, řekl jsem: „Vyznám se Hospodinu ze své nevěrnosti.“ A ty jsi ze mě sňal nepravost, hřích můj. (Žalm 32)

Je to velmi osobní. Autor žalmu se dopustil nějaké velké špatnosti. Nevyzná svůj hřích, tají ho, nesvěří se ani člověku, ani Bohu. Špatné svědomí mu však nedá pokoj: těžce to na něm leží, trápí se, chřadne. Až najde odvahu a přizná se, přestane se tvářit jakoby nic, vyzná svůj hřích Bohu. Hospodin sejme jeho břímě, smaže jeho hřích, odpustí.

Není napsáno nic o průběhu toho děje, jak to ten člověk poznal, že mu bylo odpuštěno. Celý ráz žalmu však naznačuje, že to nebylo jen tak (jak se někdy říká: vyzpovídal se, má klid, může jít a vesele hřešit dál). Byl to těžký zápas, ale na jeho konci přišla jistota odpuštění, možnost nového začátku, odvaha k nápravě věcí, a tedy pokoj, jinými slovy smíření i se sebou samým.

Dnes bychom možná u toho rádi viděli i člověka, který by s námi byl ve chvíli, kdy Bohu svoji vinu vyznáváme. Může být oporou a může být i dokladem, že naše vyznání vin není jen formální. Je těžší říct to člověku (pokořit se), kterého vidím, než Bohu, kterého nevidím. A od člověka také (jakoby z druhé strany)

mohu pak uslyšet a přijmout: Jestliže upřímně vyznáváš svoji vinu, je-li ti to skutečně líto a chceš-li usilovat o nápravu, milosrdný Bůh odpouští, slitovává se, smíš znovu začít.

2.2 Pokoj jako cesta svěřená Bohu: zůstat v klidu i navzdory chování druhých

Bývá obtížné mít pokoj (zůstat v klidu) při pohledu na lidi, kteří se mají dobře, i když toho dosáhli nečistým způsobem a jsou to pěkní mizerové.

Někdy je příčinou vnitřního nepokoje docela obyčejná závist, ale často v tom bývá i příchut' křivdy a pocit nespravedlnosti. Člověk se užírá; má pocit ukřivdnosti. Tomu je věnován dlouhý 37. žalm. Připomenu některé jeho verše:

Nevzrušuj se kvůli zlovolníkům, nezávid' těm, kdo páchají nepravostí.

Odlož hněv, zanech rozhořčení, nevzrušuj se, ať se nedopustíš zla.

Ne že by ti to mělo být jedno nebo že bys neměl usilovat o spravedlnost, ale nenech se tím pocitem křivdy ovládnout. Co tedy?

Doufej v Hospodina, konej dobro, přebývej na zemi a živ se spravedlivě. Svou cestu svěř Hospodinu, doufej v něho, on sám bude jednat.

Lepší je to málo, co má spravedlivý, než bohatství mnohá svévolníků; svévolníci neskončí dobře, kdežto spravedlivé Hospodin podepírá.

I když nemáš všechno, co má ten druhý, Hospodin tě neopustí, postará se o tebe, neumřeš hladu, navíc si ušetříš starosti a budeš žít v pokoji. A my k tomu dodáme: Nenech se kvůli všelijakým takovým připravít o vnitřní klid.

2.3 Pokoj jako součást každodennosti a vztahů s druhými

K pokoji patří i odpovídající vztahy k druhým lidem. To znamená vzájemná důvěra, vstřícnost, pochopení,

prostě život bez nepřátelství a lsti. Součástí toho pak bude přirozeně i vnější klid.

Když se v starozákonních příbězích lidé rozcházejí nebo když dojde k vyřešení složité situace, často to účastníci ukončí slovy: *Jdi v pokoji. Měj o to pokoj!* (Neboj se, je to v pořádku.) *Jdi v pokoji a Hospodin s tebou.* To není jen závěrečný pozdrav, nýbrž i základ a východisko pro další vztahy a zároveň i požehnání, s kterým jeden druhého provází.

2.4 Pokoj jako jistota Boží blízkosti, protiklad obav

Základem vnitřního pokoje je jistota Boží blízkosti jako protiklad pocitu, že si člověk musí všechno zajistit sám. To pak často žije v ustavičném neklidu, jestli něco nezanedbá, nezmešká, dokáže využít příležitosti apod.

Mnozí říkají: „Ó bychom viděti mohli dobré věci.“ Hospodine, pozdvihni nad námi jasného obličej svého, i způsobíš radost v srdci mém větší, než oni mívají, když obilí a víno jejich se hojně urodí. Já v pokoji i lehnu i spáti budu, neboť ty, Hospodine, sám způsobíš mi bydlení bezpečné. (Žalm 4 v překladu Kralické bible)

Pisatel srovnává svůj pohled na život s tím, jak k němu přistupují mnozí, pro které je charakteristická otázka: „Kdo nám dá užít dobrých věcí?“ Ze souvislosti vyplývá, že jde o dobrou zeň, o úspěšné vinobraní, prostě o dobré hospodářské výsledky; řečeno slovníkem naší doby: o hmotnou prosperitu, o úspěšné podnikání. Žalmista to nekritizuje, neříká, že je to špatné. A už vůbec to nestaví tak, jako by šlo jen o hamouny, kteří nikdy nemají dost. Prostě pracují a chtějí mít dobré výsledky. Tak jako i on. – Vidí však jejich ustaranost, stálý neklid, nejistotu. Co nás čeká? Jak bude? Budou dobré výnosy? Kdo nám je zajistí? To je aktuální i dnes. A netýká se to jen hmotného zabezpečení, ale i jiných (ne-li všech) dalších oblastí života. Od zaměstnání, rodinných záležitostí, života dětí a vnuků až po to zdraví.

Tváří v tvář tomu ukazuje jinou možnost: namísto ustaraných otázek pohled k Bohu, vědomí jeho blízkosti a jeho aktivity. Očekávání jeho přízně, prosba o jeho vedení i požehnání. To je jeho vyznání, tady vidí cestu k pokoji – ve vědomí, že na to vše, co přichází, nejsem sám. Nejsem odkázán jen na sebe nebo na druhé. Nejsem tu jen já, je tu přece i Hospodin. Bůh, který se ke mně neotácí zády, ale provází mě jas jeho tváře, tedy jeho požehnání. Vědomí Boží blízkosti dává pocit bezpečí. To je mu víc než všechny pojistky a záruky. V této souvislosti mluví dokonce o radosti; z Boží blízkosti má větší radost než z kdovíjakých úspěchů.

To doznívá i v nádherném závěru: *Pokojně uléhám, pokojně spím.* I když vím, že jsem všechno nestačil udělat, zařídít a pojistit, nebo že mne docela nečekaně může překvapit všelijaké zlo, přece pokojně uléhám, pokojně spím, protože ve tvé blízkosti, Hospodine, mám bezpečné bydlení.

Ne že bychom to vždycky uměli. V každém je nějaká dávka neklidu, obav a nejistoty. Pokoj, k němuž žalm ukazuje, je však před námi jako pozvání, jako reálná možnost.

3 Pokoj v lidské společnosti

Z textů, které se týkají celého Izraele, vybírám 85. žalm, jehož obsahem je pokoj v lidské společnosti. Jinak řečeno: Když Hospodin vyhlásí pokoj svému lidu, jak si to představuje.

Vyslechnu, co promluví Bůh Hospodin, zajisté vyhlásí pokoj pro svůj lid, své věrné, jenom ať se k své hlouposti nevracejí. Ano, jeho spása je blízko těm, kteří se ho bojí, v naší zemi bude přebývat sláva. Setkají se milosrdenství a věrnost, spravedlnost s pokojem si dají políbení. Ze země vyraší pravda, z nebe bude shlížet spravedlnost. Hospodin dopřeje dobrých časů, svou úrodu vydá naše země. Před ním půjde spravedlnost a on bude kráčet její cestou.

Jsou tu vyjmenovány čtyři věci, které jsou předpokladem skutečného pokoje ve společnosti i mezi jednotlivými lidmi.

3.1 Milosrdenství

K pokoji patří milosrdenství, tedy takový pohled na život, kdy nejde jen o to, abych dosáhl všeho, nač mám nárok, ale beru ohled i na druhého; i na toho, kdo na tom není tak dobře jako já. Tedy takový postoj, kdy člověk udělá pro druhého i to, co nemusí, čím není podle zákona povinen, co na něm nikdo nemá právo žádat.

3.2 Věrnost

K pokoji patří věrnost. Když dva lidé patří k sobě, dají si slib, uzavřou smlouvu, nebudou se podvádět (ani

4 Takový je Hospodinův pokoj

Setkají se milosrdenství a věrnost, spravedlnost s pokojem si dají políbení. (Žalm 85, 11)

Zaujaly mne ty dvojice:

„Setkají se milosrdenství a věrnost.“ Věrnost je milosrdná. Věrnost trvá, i když na to třeba jedna strana doplácí, i když musí obětovat něco ze svých přirozených nároků, ze své hrdosti, ze svých představ a plánů.

„Spravedlnost a pokoj si dají políbení.“ To není jen básnický obraz pro vyjádření nejtěsnějšího vztahu. Ve společnosti je zpravidla buď jedno, nebo druhé: Buď jde o spravedlnost, které chceme dosáhnout všemi prostředky, třeba i násilím. Anebo klademe důraz na pokoj, pokoj za každou cenu, hlavně žádný neklid a hádky. Tady je to vyhlášeno jinak: spravedlnost a pokoj ruku

Dřel jsem celý den jako otrok až do úmoru, a tak jsem se mohl konečně pořádně najíst. Víím, co je dřina a hlad. A obezita.
-koko-

tajně), ale budou si věrni, i když je nikdo nekontroluje. Totéž platí i obecně v celé společnosti, kde je mnoho lidí (celý národ), kteří všichni mají pro své soužití společná pravidla. Dodržují je, nesnaží se jedni druhé oklamat, podvádět, jsou si prostě věrni.

3.3 Pravda

K pokoji patří pravda. Pravda v bibli znamená souhrn toho, co je podle Hospodinovy vůle správné, co je v souladu s tím, jak to tady na světě Stvořitel chce mít. Jde tedy o pravdivý život, život podle Stvořitelových pravidel (život v pravdě).

3.4 Spravedlnost

K pokoji patří spravedlnost. Neexistuje skutečný pokoj, kde je vztah založen na bezpráví, nepoctivosti, podvodu, křivdě. (K biblické spravedlnosti patří ovšem i milosrdenství.)

v ruce, aby jedno bylo provázeno druhým, pokojná spravedlnost, spravedlivý pokoj.

Takový je pokoj, který Bůh ohlašuje svému lidu. Naplno se uskuteční, až se on ujme vlády. Není to však psáno jako ideál, jako nereálná vize, která se uskuteční kdoví kdy a kdoví jestli. Je to „programové prohlášení“, které Hospodin dává a ukládá nám lidem. Boží ukazatel, jakým směrem se má ubírat už v přítomnosti naše úsilí o pokoj. Ve vztazích mezi jednotlivci i ve společnosti.

K tomu je v závěru 85. žalmu připojen slib, že důsledkem takového úsilí bude i vezdejší dobro:

Hospodin dopřeje dobrých časů, svou úrodu vydá naše země.

Záleží na nás, jak budeme reagovat. Máme dvě možnosti: buď cestou tohoto pokoje jít, nebo se vrátit k běžným způsobům, které jsou tu charakterizovány jako pošetilsto, ba hloupost.

Každá revoluce je neštěstí – inspirace Berďajevem K tématu analytici a vizionáři

Nikolaje Berďajeva (1874–1948) nalodila společně s dalšími nezávislými intelektuály v roce 1922 sovětská vláda na loď filosofů a nechala vyvézt z Ruska. Berďajev se ve Francii, kde našel nový domov, stále více stával náboženským filosofem, který přemýšlí o smyslu a směřování světa. Je pro něj typický hluboký, spíš intuitivní vhled do situace Ruska i světa a vizionářský zápal. V posledních dvou desetiletích patří v Rusku i Evropě mezi mimořádně často vydávané autory. Důvodů je zřejmě několik – Berďajev v tomto „věku bez motivace“ jasně cítí smysl života a přitom nahlédl – nejspíš omylně a ruský citově – do budoucnosti. Píše srozumitelným a někdy i básnickým jazykem. Je víc syntetik než analytik. Navíc v této době, kdy analytici selhávají, se v obdobích obecné nejistoty víc uplatňují vzdělaní vizionáři. Analytici jsou v nevýhodě, protože používají čísla, která vývoj nakonec vždy vyvrací, zatímco metafory jsou věčné. Berďajev patří k těm, kdo mají co říct, a nic na tom nemění ani to, že mu je třeba naslouchat opatrně a s polo-
vičnou důvěrou.

O rytmu, dnes bychom řekli o cyklu, dějin píše:

V dějinách, stejně jako v přírodě, působí rytmus, rytmické střídání epoch a údobí, střídání kulturních typů, přílivy i odlivy, vzmachy i poklesy. Rytmičnost a periodicitu je vlastní všemu živému... Říkáme-li, že nějaký dějinný svět je odsouzen k zániku, nechceme tím říci, že z tohoto světa nic nezůstane, že v něm není nic určeno pro věčnost, že samotná jeho existence byla absolutně nesmyslná. Nic takového nelze říci o žádné historické epoše. Novověk jsme neprožili náhodou... Přechod k novému

(f)

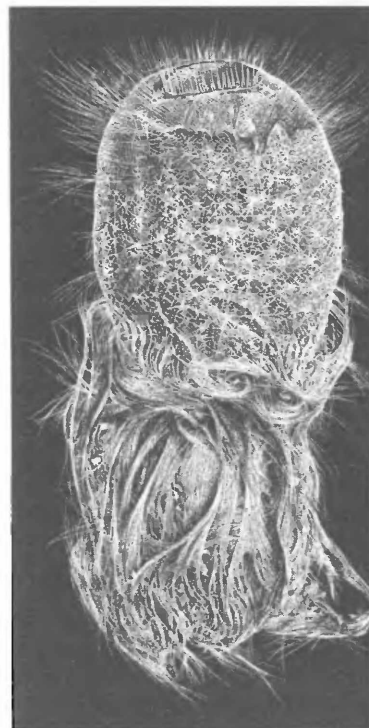
středověku je stejně jako kdysi přechod ke starému středověku provázen viditelným rozkladem starých společností a viditelným vznikem nových... Aby mohly ztroskotané národy děle žít, budou se muset vydat po jiné cestě, na níž budou muset omezit své životní choutky, nekonečný růst potřeb a populace, po cestě nové askeze, kde budou muset popřít samotné základy průmyslově-kapitalistického systému. To ovšem neznamena, že by měla být zničena lidská vynalézavost a technika, měla by však být změněna její úloha, měla by být podřízena lidskému duchu. Bude třeba nalézt nový vztah k přírodě, zemědělství a řemeslům. Město se musí přiblížit vesnici...

Na závěr své úvahy cituje Tutčeva:

*Přiliv se vzmáhá, zrychleně nás nese
v dál nekonečnou temných vln...
My plujeme a žhavá hloubka bez dna
se šíří všude vůkol nás.*

Berďajev prožil revoluci, z vlastní zkušenosti ví, co to znamená:

Revoluce je přírodní jev. Nelze vést spory o tom, zda přijmout či nepřijmout zemětřesení v Japonsku. Ruská revoluce je velké neštěstí. Každá revoluce je neštěstí. Šťastných revolucí nikdy nebylo... Za naprostou ztrátu historické perspektivy musíme pokládat takové chápání věcí, jež by chtělo revoluci zastavit. Takové stanovisko je výrazem zásadní neochoty pochopit, co to vlastně revoluce je, je to zavírání očí před její skutečnou povahou, zapomenutí na všechno, co lidé už dříve o revoluci věděli. Revoluce je jako těžká infekční nemoc. Jakmile nákaza jednou pronikla do těla, nelze už nezvratný průběh nemoci zastavit. V určité fázi se dostaví vysoké horečky a blouznění. Poté zase teplota opadne. Revoluce prostě musí proběhnout až do konce... Když už v národě došlo k revoluci, když se nedalo tomuto neštěstí vyhnout, zbývá jediné východisko. Je třeba se s tímto

faktem smířit jako se zásahem Prozetelnosti a přijmout ho, stejně jako musíme přijmout všechno utrpení a neštěstí života, všechny těžké zkoušky. Je třeba postavit se všemi silami ducha pokušením revoluce, zůstat věrni svým zásadám, sestoupit s lampami do katakomb, duchovně a nábožensky věre toto neštěstí prožít, pochopit ho jako vykoupení viny, napomáhat oněm životním procesům, v nichž se revoluce obrací ve svůj protiklad a věnovat se tvorbě.

CK

Zdroj: Nikolaj Berdajev: *Nový středověk. Úvaha o osudu Ruska a Evropy*. Červený Kostelec 2004. Přeložil Jan Kranát.

Co na zahradu

(p)

Radoslav Šrot v užitečné knize *Ovoce, rady pěstitelům* (Aventinum, 1998) nejprve na dvou stránkách vyjmenovává příznivé účinky ovoce, které jsou doopravdy nemalé.

Pak píše: „*Lékaři doporučují roční spotřebu 100-125 kg ovoce na osobu a rok, tedy kolem 500 kg pro čtyřčlennou rodinu. Menší část tohoto množství připadá na citrusové a obecně jižní ovoce. Převážně však potřebujeme ovoce z mírného klimatického pásma. Každé ovoce obsahuje jiné látky, takže rodina by měla ročně spotřebovat:*

Jablka a hrušky: 200–240 kg

Třešně a višně: 25–30 kg

Švestky, ryngle a slívy: 30–35 kg

Meruňky a broskve: 25–30 kg

Angrešt a rybíz: 25–35 kg

Maliny a ostružiny: 10–15 kg

Jahody: 40–50 kg

Ořechy: 5–10 kg

Vinné hrozny 10–15 kg

Tento rozpočet můžeme považovat za orientační a v Čechách (ne však v Itálii či

Řecku) za trochu nadnesený, i když 350 g ovoce na osobu a den určitě není mnoho. Jsou to zhruba dvě jablka nebo jeden velký pomeranč. Seznam je užitečný při plánování zahrádky. Člověk hned vidí, co mu schází, a navíc v této úplnosti plodin má zajištěný přísun ovoce po dobu mnoha měsíců. Kdyby měla rodina ročně koupit 500 kg ovoce za průměrnou cenu nejméně 20 až 30 Kč za kilogram, utratí za ovoce víc než tisíc korun za měsíc.

CK

Nové zaměstnání: práce pro rodinu

(s)

Jan Bím ve svých internetových zprávách upozorňuje na slova profesora Milana Zeleného, který v televizním Hyde parku prohlásil, že to, co momentálně zažíváme, není jen finanční nebo ekonomická krize, ale zásadní ekonomická transformace společnosti srovnatelná s industriální revolucí. Ukazuje, že lidi lze ekonomicky rozdělit do čtyř vrstev – zemědělce vyrábějící potraviny, lidi v průmyslu vyrábějící věci, lidi ve službách a lidi ve státní správě. S technologiemi a stroji již stačí pár procent lidí v zemědělství, o trochu víc v průmyslu, zhruba stále stejné procento ve státní správě. Transformace přichází nyní tím, že technologie vstupuje do služeb a dramaticky klesá počet pracovních míst ve službách. Podle profesora Zeleného poroste ze systémových důvodů počet lidí bez práce. To vytvoří tlak na změnu ekonomiky. Pravděpodobně se ekonomika vrátí z globálních rozměrů k rozměrům lokálním. Lidé se budou muset o sebe starat více sami, nespolehat se na stát ale spíše na komunitu.

Tohle všechno tušíme, ale stojíme před problémem, který se hodně řeší v USA, „ekonomice služeb“. Základní teze je, že nejprve byli lidi, kteří něco vyráběli. Vyráběli tak dobře,

že počet zemědělců i počet dělníků klesl na několik málo procent a obě třídy de facto zanikly. Tím se uvolnilo obrovské množství lidí, kteří se věnovali službám. Pokrok se však nezastavil, služby se staly efektivnější, a tak opět uvolnily pracovní sílu. Navíc většinu služeb si chudý člověk může odpustit, protože ne každý využije půjčovnu kajaků. Svůj díl si vybrala i globalizace, protože část výroby i služeb přenesla třeba do Číny (textil, hračky) či Indie (software).

Vzniká tak naprosto zásadní problém co s lidmi, pro které není místo ani ve výrobě, ani ve službách. Možným řešením je práce pro rodinu nebo pro komunitu. Jídlo je lacinější, když jej někdo připraví sám doma z potravin, které si třeba dílem vypěstuje nebo vymění na trhu. Někdo pracuje doma a vydělává tím, že šetří za jiné služby či výrobky, jiný vydělává peníze na věci jako energie, které se dají zaplatit jenom penězi.

Tak to funguje třeba v Jordánsku nebo v Sýrii, kde jeden vydělávající člen rodiny podporuje až pět nezaměstnaných, kteří dělají, co se dá. V Evropě to pochopitelně půjde ztuha, protože rodiny jsou malé a lidé si odvykli dělit se o peníze či jídlo. Kolega obchoduje se zlatem. Přišla za ním malá skupinka Vietnamců, že si našetřili zhruba milion korun a že by za ty peníze rádi koupili jeden zlatý ingot. To by současný individualistický Evropan (natož Američan) v životě neudělal, protože myšlenka společného majetku mu je dnes už zcela cizí. Vývoj ale patrně opět bude muset jít tímto směrem, který byl i v Evropě běžný celá staletí.

CK

Doporučená literatura:

Martin Jemelka – *Lidé z kolonií vyprávějí své dějiny*. Olomouc 2009.

Jan Keller – *Tři sociální světy. Sociální struktura postindustriální společnosti*. Praha 2010.

Když myslím na budoucnost, přicházím k rozhodnutí, že její povaha nezávisí tak na tom, co podnikneme, jako na tom, čemu zabráníme.

Ludvík Vaculík ve fejetonu Pryč s budoucností, Hospodářské noviny, 4. 10. 2007.

Život v období (f) přechodu očima Petera Druckera

Peter Drucker patřil mezi nejvýznamnější americké politické a ekonomické myslitele 20. století. Svými názory ovlivňoval vrcholné manažery, politiky i univerzitní diskuse. Z jeho mnoha knih zde zařazujeme dva typické výroky. Ten první se týká toho, že žijeme v přechodné době, a ten druhý o jednom z největších ekonomických problémů dneška – udržitelnosti penzijního systému a sociálního státu obecně. Co se týče prvního výroku, rád bych zdůraznil, že období významné transformace nezačalo krizí roku 2008, ale možná již na konci velkého industriálního rozmachu, jehož hlavní rysy byly dobudovány kolem roku 1890.

Tato transformace dál pokračuje oběma světovými válkami, rozpadem Sovětského svazu a globalizací. Myslím si, že v těchto letech nějak vrcholí a završuje se proces trvající déle než jedno poslední století a že přicházející dvě nebo tři desetiletí zásadním způsobem promění náš svět. Pokud považujeme ve shodě s historikem E. Hobsbawmem posledních zhruba 60 let za snad nejvíc anomální období lidských dějin, pak současná transformace by bez ohledu na to, co si o věci myslíme, měla být určitým návratem k „normálu“, tedy k asociálnímu státu.

Drucker počátkem devadesátých let napsal o povaze doby:

Lidé se mne často ptají, zda jsem optimista nebo pesimista. Pro každého, kdo přežije toto

století, by bylo pošetilé být optimistou. Zaručně nejsme u konce neklidu a vření, transformací a náhlých zvratů, které způsobily, že toto století je jedním z nejpodlejších, nejkrutějších a nejkrvavějších v lidské historii. Každého, kdo propadá iluzi, že se blížíme „konci historie“, čekají nepříjemná překvapení – podobná tomu, které potkalo amerického prezidenta Bushe, když nejprve vsadil na přežití ruského impéria pod vedením Michaila Gorbačova a poté na úspěch Jelcinova Společenství někdejších ruských zemí. Žádné „po“ nemá věčného, ale nemá ani dlouhodobého trvání. Žijeme v období přechodu...

O pečovatelském státě:

Až do Bismarcka byla vláda považována výhradně za politického činitele. Bismarck vládu proměnil v činitele sociálního. Jeho sociální opatření – zdravotní a úrazové pojištění a starobní důchody (o 30 let později, po první světové válce, k němu v Británii připojili podporu v nezaměstnanosti) – byla poměrně skromná. Ale princip byl radikální; byl a je to právě tento princip, který měl mnohem větší efekt než jednotlivá opatření realizovaná jeho jménem.

...

Ve dvacátých a třicátých letech převzali sociální instituce komunisté, fašisté a nacisté. Ale v demokratických zemích vlády dosud jen poskytovaly pojištění nebo nanejvýše sociální dávky. Vcelku se ještě stát vyhýbal aktivní sociální práci nebo přinucování občanů k správnému sociálnímu chování. To se po druhé světové válce rychle změnilo. Stát se změnil v dárce, v manažera. Posledním z tradičních opatření sociálního státu – a nepochybně nejúspěšnějším z nich – byl americký zákon o právech válečných veteránů, který vstoupil v platnost ihned po druhé světové válce. Poskytl každému navracejícímu se americkému veteránovi prostředky k tomu, aby se mohl zapsat na univerzitu a získat vyšší vzdělání.

Zdroje:

Peter Drucker – *Postkapitalistická společnost*. Praha 1993. Přeložil J. Vavroušek.

M. Gilbert – *Dějiny dvacátého století*. Svazek I., 1900–1933. Praha 2005. Přeložili Š. a M. Pellarovi.

Eric Hobsbawm – *Věk extrémů. Krátké 20. století, 1914–1991*. Praha 1998. Přeložili J. Pečírková a P. Štěpánek.

Poznámka: V Gilbertových dějinách čteme zápis z roku 1931, tedy dva roky po propuknutí krize v USA: „Francouzská vláda na protest stáhla svá rozsáhlá aktiva z rakouského obchodního domu Creditanstalt. Ten se už delší dobu na přání rakouské vlády snažil vytáhnout z těžkostí další banky, Bodencreditanstalt. Po náhlém stažení francouzských vkladů se ocitl na pokraji krachu a 11. května vládě oznámil, že není schopen dostát svým závazkům. Následky byly stejně zhoubné jako před dvěma lety, černý čtvrtek“ na newyorské burze. Rakousko, velmi brzy nato i Německo a pak Maďarsko zachvátila hluboká bankovní krize, která zcela ožebračila miliony drobných střadatelů.“

Poměr obdělávané půdy (p) a spotřeby potravin

Potraviny	Kcal (v mil.) /hektar	Hektar /osoba/rok
Obilí	2,6	0,4
Kukuřice	5	0,2
Brambory	7,2	0,14
Soja	0,85	0,12
Hovězí	0,45	2,2
Vepřové	1,4	0,7
drůbež	0,6	1,7

Tabulka v prvním sloupci uvádí množství získatelných kalorií v milionech Kcal na

CK

hektar obdělávané půdy. V druhém sloupci je uvedeno, jaký minimální pozemek lidé potřebují, aby měli pokrytý kalorický příjem. Vychází se přitom z výpočtu, že v roce 1960 byl energetický příjem 2300 kcal/osoba/den a v roce 2010 asi 2700 kcal/osoba/den. Při tomto příjmu a alespoň trochu vyvážené stravě lidé potřebují:

Absolutní minimum (vegetariánská strava)
0,07 ha/osoba
Rozvojové země (méně masa)
méně jak 0,25 ha/osoba
Vyspělé země (hodně masa)
více jak 0,5 ha/osoba
Pokud v USA poroste počet obyvatel stejným tempem a budou-li dodržovat stejné stravovací návyky jako dnes, do 30 let se USA stanou

dovozcem potravin, zatímco dnes jsou významným vývozcem. To promění mapu potravinové pomoci a země jako Egypt se nejspíš budou muset například následkem hladomoru zbavit zhruba 40 milionů obyvatel.

CK

Volně podle pražské přednášky Davida Pimentela z Cornell University, USA.

Koloběh peněz

(p)

Výdaje a příjmy domácností	Jídlo	140 Kč	
		158 Kč	Denní náklady vč. energií, vody
		4,54 Kč	Cena kWh pro domácnost
	Bydlení	60,39 Kč/m3	Voda v Praze
		155 Kč	Průměrná cena nájmu bytu/m2/měsíc, standardní byt, Praha
		183 Kč	Denní splátka hypotéky (hypotéka 1 mil. Kč, 25 let, 3 roky fix úrok 4,4 %
	Telekomunikace	18 Kč	Denně telefon, pošta
		2,56 Kč	Průměrná minuta mobilního volání
		40 Kč	Denně doprava
	Další výdaje	35 Kč	1 litr benzínu Natural 95
		428 Kč	Průměrná úložka na penzijní připojištění/měsíc
	Příjmy	115,50 Kč	Hrubá hodinová mzda v podnikatelském sektoru (medián)
		133,40 Kč	Hrubá hodinová mzda ve veřejném sektoru (medián)
		6660 Kč	Měsíční čistý příjem nezaměstnaného
		8000 Kč	Minimální mzda
	Příjmy	10 542 Kč	Průměrný starobní důchod
		20 085 Kč	Medián, hrubá mzda v podnikatelském sektoru
		23 196 Kč	Medián, hrubá mzda ve veřejné sféře
		33 033 Kč	Medián mezd vysokoškoláků
	Spotřebitelské výdaje	10 508 Kč	Průměrné měsíční výdaje člena domácností (potraviny, bydlení, telekomunikace, odívání)
	Finanční služby	1040 Kč	Průměrná měsíční úložka v bance
		112 084 Kč	Průměrná výše úvěru každého občana včetně kojenců
	Vzdělání	1 500 000 Kč	Celkové náklady na vzdělání dítěte ve veřejných školách
	Vlastnické bydlení	3 168 841 Kč	Byt Praha 60 m2

1,181 bil. Kč – celkové dluhy domácností
1,5 bil. Kč – státní dluh

CK

Zdroj: Hospodářské noviny ze dne 13. prosince 2011, připravila J. Hrstková, kráceno.

Konec konců

Návod pro malíře obrazů „jak přežít konec malířství“

VLADIMÍR MERTA

Nakonec jsme si zvykli.

V hovorové češtině to už je konec konců docela trefně řečeno.

Není problém, když končí něco samo o sobě, téma se začne rozpouštět, až když uvažujeme o konci všech konců. Toto rčení se dá rovněž chápat jako záměr ukončit úvahy o koncích a tak mu taky rozumím.

V následujícím textu se budu jen opakovat, co se týká konců obecně, ovšem pro malíře umělce je docela nepříjemné, když mu někdo prorokuje žádnou budoucnost. Tady je každá rada drahá. My, malíři, malováním něco zobrazujeme a zároveň je to pro nás tělesný zážitek. Svým způsobem malíř svou malbu „odtančí“. Je k tomu potřeba „celého člověka“. Malovat obraz je událost podobná ranní sprše v tom smyslu, že je návyková. (Konec malířství a konec hygienických návyků by už byly cítit.) Není to žádné absurdní spojení. Umění je totiž svého druhu očista, jen si nemyjeme zuby, ale rozum.

Někteří malíři se svou malbou potřebují po nějakou dobu pobývat jako s partnerem, než se smíří s faktem, že je obraz opustí. To je zvláštní věc, ta závislost. Nedá se úplně vyléčit.

Motiv konce v umění se s malířstvím váže, z nějakého důvodu, těsněji než třeba se sochařstvím. Kdybyste dobrému sochaři do očí řekli, že sochy nemají budoucnost, dá vám okamžitě po hubě. Naopak malíř v takové situaci znervózní, začne přemýšlet a naštve se, až když odejdete. Samozřejmě to neplatí v každém případě, ale studenty sochařských ateliérů rozpoznáte od ostatních velmi snadno. Využijte toho a zapomeňte na nutkání pokecat si s nimi o konci sochařství. Konec všech konců

je něco úplně jiného. Je doslova nemyslitelný, protože přesahuje naši představivost i zkušenosti a proto úvahy o konci všech konců nejsou na místě.

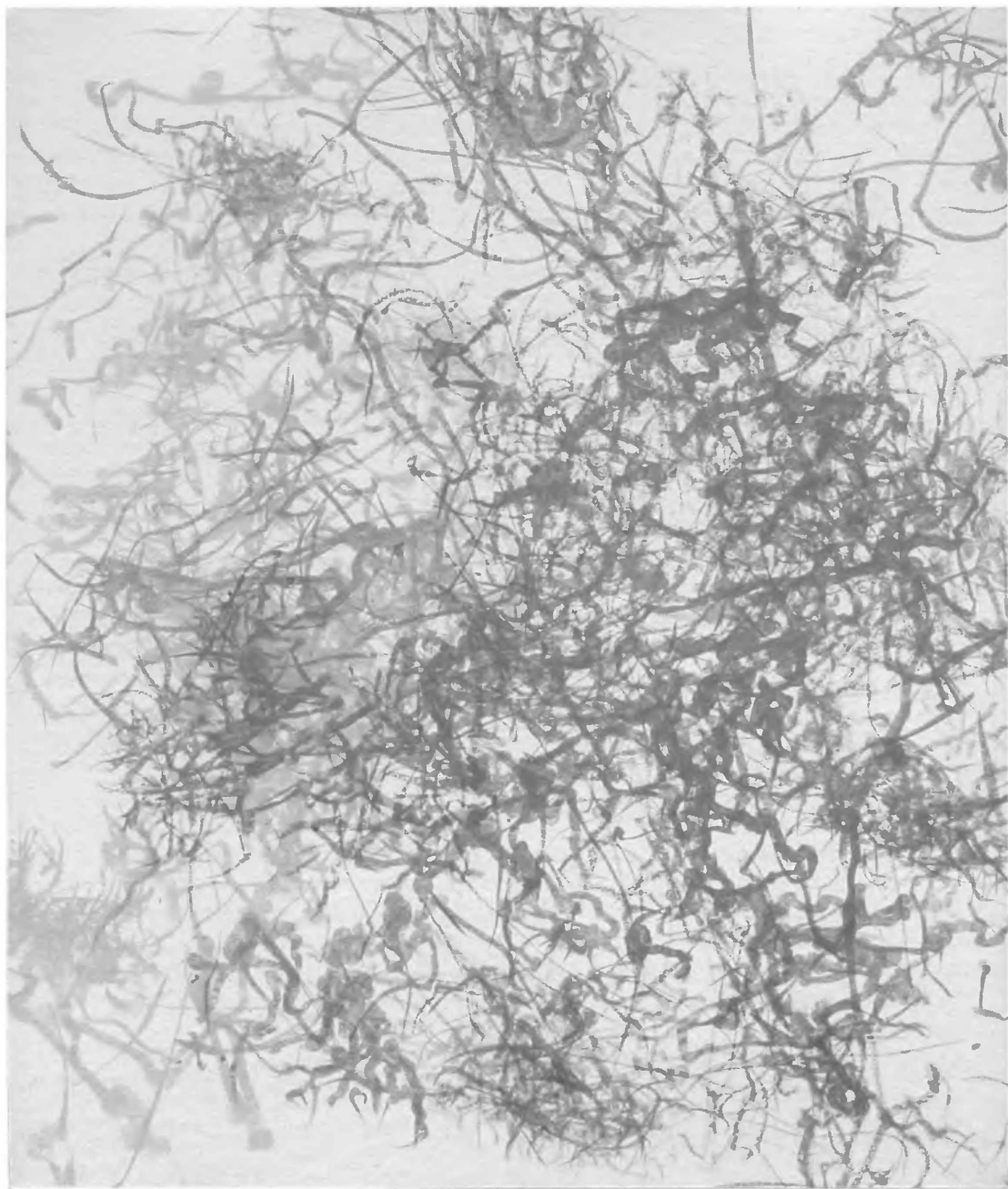
Pro malíře je konec malířství totožný s koncem konců, takže je nemyslitelný.

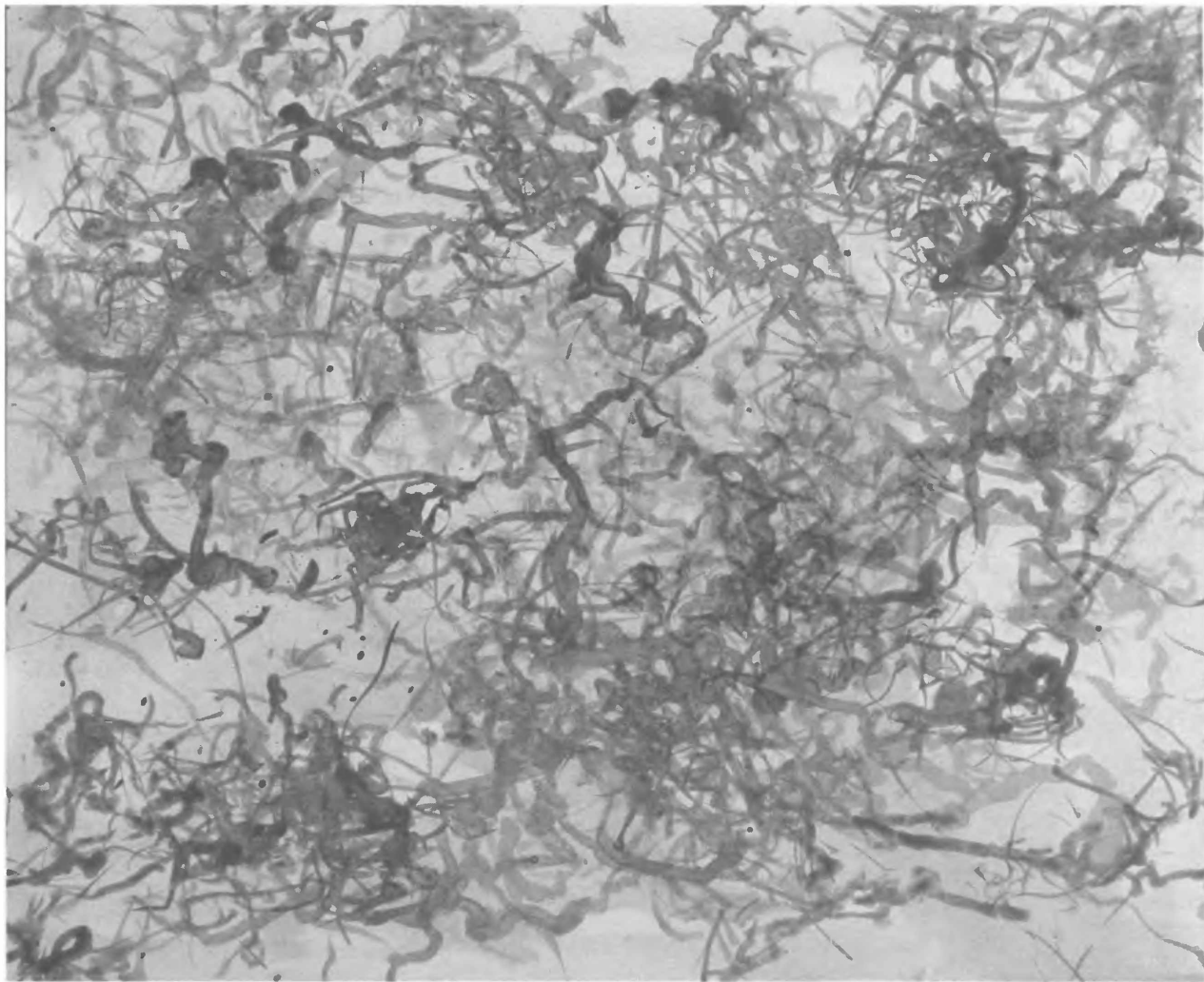
Malíř má navíc dost problémů s ukončením práce na jednom konkrétním obraze, aby ho neutahal. Občas se totiž zdá, že obraz byl dobrý před nějakou chvílí, jenže teď už to tam není. Něco se ztratilo. Většinou to naštěstí intuitivně rozpozná autor ještě dříve, než divák stačí použít kritický postoj. (Tady se doporučuje přebytné doslova odmýšlet.) Totiž, když se zmešká konec, znamená to vícepráci, jako je to mytí barev, a to se prodražuje, bez záruky dobrého výsledku.

Dobrý obraz se dá snadno pokazit, třeba když se nepodaří ukončit včas malování. Nevím, jestli někdo někdy odhadoval, kolik je na světě dobrých obrazů v poměru ke špatným. Asi ne, bylo by to zbytečné plýtvání časem už jenom proto, že slova dobrý obraz, špatný obraz nemají žádné objektivní ukotvení. Každý člověk by se dopočetl jiného výsledku.

Talent pro malbu je prokázáný a poměrně vzácný. Stejně jako jiné talenty je numericky konstantní, nezávisle na populačních explozích napříč časem. Jaký mechanismus to řídí, je záhada, je ale bezchybně spolehlivý.

Konec konců se sám cítím především jako malíř obrazů. Jednak mi to řekla sousedka, paní Moještíková, ještě na „starém bytě“. Bylo mi asi pět let. Řekla zcela bez pochyb, že jak to ona vidí, budu malířem (myslela určitě obrazů), protože ji upřímně překvapovalo, jak v tom věku umím věrně nakreslit kačera

Vladimír Merta, kresby větrem. Mezi dvě jabloně napněte konopný provázek, doprostřed zavěste štětec, který namáčete do barvy. Volejte vítr, ale opatrně. Posadte se na terasu a srkejte víno, otočte obraz a vyměňte štětec. Foto V. Merta.

Donalda. Vedle tohoto iniciačního happeningu jsem malbu studoval deset let institucionálně a další mnohá léta ještě vážněji. To paní Moješčíková iniciovala moji obhajobu trvanlivosti malířství i know-how, co dělat, když se obraz „utahá“.

Jenom pro příklad, jako ilustraci k tématu konce světa, připomenu jeden z dobově ohlašovaných „konců v umění“. Je záměrně vybrán proto, že odkazuje na klíč k modernímu myšlení, které by se bez konců neobešlo.

V sedmdesátých letech 20. století se zdálo, že pro umění je malířství jako médium „odsouzeno k mlčení“. Že je s malbou obrazů konec. Ten pocit, nebo spíše přesvědčení, byly tak silné, že v důsledku a zřejmě i logicky správně, vyprovokovaly konec malby a po celém světě se začalo intenzivně malovat. O konci malby se už dnes mluví jen velmi opatrně a zřídka. Něco zásadního se bezpochyby proměnilo (pozvánky na výstavy posíláme nejčastěji internetem), ale obrazy malované na plátno svoji perspektivu ani vitalitu neztratily.

Hrozící konec malby obrazů může být překvapivě stimulující představa pro každodenní cestu do ateliérů. Kdyby mi někdo po ránu řekl, že malířství nemá smysl, asi bych vynechal ranní kafe a šel bych malovat. Vyslovit tezi o konci malby totiž nemohl malíř (ani malíř pokojů by si to neobhájil). Zkušenost malíře obrazů obnáší esence nepřenositelné. Malíř čichá teplotu barvy a slyší drsnost světla. Žádné pochybnosti o trvání a smyslu malířství nevymaže zážitkový rozměr za obrazem. Paní Moješčíková věděla, co říká. Někteří malíři nejsou malíři obrazů kvůli obrazům, prostě obrazy malují.

Co je potřeba udělat, když se mluví o konci malířství?

Vytlačte pastu na kartáček a umyjte si zuby, vytřete podlahu v ateliéru, vytlačte barvu z tuby a umyjte rozum.

Mimochodem, i blátem se dá malovat, kdyby bylo nejhůř.

Konec není problém, ani konec malby obrazů není, a konec konců, ten nestojí za řeč.

Odolnost

BOHUMILA BAŠTECKÁ

(s)

Narodila jsem se roku 1955 jako nechtěné třetí dítě v rodině chudého železničáře, psala jsem do životopisů od střední školy po vysokou. Evropské šablony profesních životopisů, kde se člověk o druhém nic nedozví, ještě nebyly, a nechtěnost i chudoba zněly pro mě zajímavě. Aspoň do té míry, do jaké jsem je mohla vlastnit a zveřejňovat já sama; nerada bych, aby je na mě někdo vytáhl či vyšťoural.

Když se tatínek dozvěděl o maminčině těhotenství, vzkázal, že se půjde zastřelit. Byl zrovna na vojně, takže

to znělo pravděpodobně. „Miluško, vždyť jsem už starý ženáč,“ omlouval se a vysvětloval po návratu. Bylo mu 33, mamince 31, měli dvě děti, 8letou dceru a 7letého syna, a chystali se stát starými rodiči.

Tatínek byl přísný, maminka zaneprázdněná a sourozenci velcí. Rozmazlovali mě všichni (sourozenci leckdy proti své vůli). „Je přemoudřelá, budete nad ní ještě plakat,“ prorokovala babička v mých pěti letech. Podstata její věštby mě asi dovedla ke studiu psychologie, ale nad tím bych musela plakat když tak já sama.

**Štěrbina mezi dvěma domy
v Telči.**

Ďábel ukazuje svět, anděl ukazuje smrt. Anonymní jednostranný leták o soutěži anděla a ďábla z roku 1490. Podobné dřevorezy se prodávaly na poutích a lidé si je věšeli doma asi jako my kalendáře (z knihy K. Pfistera Die primitive Holzschnitte, München, 1922).

Die best Practica ich mein rufft an alle mensche gemein.

Angel^o der böß Engel:

Sich disen spiegel frölich an.
 Du schönes wöyb du stoltzer mā.
 Sich wie sün du bist geschaffē
 Folg mynē rot vñ nit dē pfaffē
 Zier dich mit cleid vñ ouch am
 Dz dir dy welt amütig blib lib
 Wo du fröud findest die behab
 Wān du alt wüřt so laß dā ab
 Hab fröud vñ lust in diser zyt.
 Do wüřdt er got allzit schorwē
 Biß dz die welt dir wilob gyt
 Du wüřt noch lange jor lebē
 Loß dir den dot nit bilden in
 Du köst noch wol so es müß
 Svn.

Angel^o der güt Engel

o mēsch betracht zū aller frist
 Also wüřdtu als diß ding ist.
 Nitt ker dich an dēß rüfels rot
 Sin spiegel bringet der selen dot
 So du wenst am bestē sün hin
 Dan komit d̄ dot vñ zuck dich
 Wer disen spiegel schorwer eben
 Der midet sünd vñ fide dz lebē
 Do wüřdt er got allzit schorwē
 o mēsch des mastu dich schorwē
 Beschorw den gerner flisslich.
 Vñs güter ding dz ist min rot
 Wz du do finst dē wüřstu glich
 Noch ere vñ güt soldu streben.
 Beracht die weltlich vppikeit.
 So wüřdt din sel zū gott bereit
 Dā mag din hertz in früdē stō
 Vñ gib dir got dēß hūmels
 kron.

Rodiče se narodili do rané první republiky, dospělými se stali za druhé světové války a většinu života prožili v socialismu. Nástupu kapitalismu se dožila jen maminka; stačila ještě zacítit atmosféru papežova příjezdu do Prahy. V červnu 1990 zemřela.

Socialismus nabídl naší rodině chudobu a rovnost. Tatínek – leže na gauči, zatímco maminka myla nádobí – říkával: „Miluško, za první republiky já bych byl inspektor, a ty bys měla služku.“ Maminka mu neodpovídala; asi si říkala, že by stačilo, kdyby pomohl on. Za první republiky by i ona jako vzdělaná dcera mistra kovářského a majitele prvního auta ve vesnici pravděpodobně služku měla.

Naštěstí mě osud této nerovnosti ušetřil. Nechtěla bych být služkou a nechtěla bych mít služku. „Rovnost

z toho nemáš žádný absolutní vesmírný nárok. Děkuji za lidi, s kterými žiješ a které potkávaš, za dobu a místo, do nichž jsi zasazena. Vesel se a dej tomu smysl.

Proč dávat najevo postoje a hodnoty? Protože ovlivňují vnímání i činění, tedy také celý další text. Budu psát o odolnosti, neboť jí věřím v životě svém i druhých. Zabývám se neštěstími a tím, jak je lidé zvládají a jak spolupracují, aby je zvládli i jejich blízcí.

Psychologie si odolnosti začala všimnout od sedmdesátých let minulého století. Člověk není zničen, když se něco v dětství nezdaří, a není ztracen, nezdaří-li se něco v dospělosti. Část psychologie se od té doby vyvinula do „pozitivní“: roku 2004 například stanovila klasifikaci lidských sil a ctností jako protiva hu ke zkoumání poruch a neduhů.

Mluvit je snadné

Bylo snadnější o tom mluvit, jak to povětšinou bývá, než jak to ve skutečnosti vypadalo.

Livius – Dějiny. Přel. P. Kucharský a Č. Vránek.

a Hradčany máme vytetované na zadku,“ vysvětlovali jsme si s kamarády, proč zůstáváme, zatímco jiní kamarádi odcházejí do emigrace.

Vyrovnaní sociálních rozdílů a rovný přístup ke vzdělání mi umožnily potkat mého muže; aspoň on tvrdí, že nebýt socialismu, nepotkal by se – jako „příslušník nejnižší třídy“ – s některými svými kamarády, ani se mnou.

Výhody současného zřízení, které již trvá déle než první republika, pro mě souhrnně spočívají v možnosti veřejně mluvit o jeho nevýhodách a občansky je ovlivňovat.

Tímto přehledem dávám najevo svoje postoje: raději na sebe všechno řekni, abys nebyla vydíratelná; ze všeho, co ti osud nadělí, lze stejně snadno udělat přednost, nebo problém, tak z toho dělej přednost; a děkuji – nikdo ti nic z toho, co máš, co žiješ, kdo a čím jsi – nezaručil, na nic

Vlastně nebudu psát o odolnosti; to bych mohla rovnou říct – člověk je odolný, jinak by nepřežil tolik tisíc let, a hotovo. Budu psát o tom, jak můžeme podpořit vlastní odolnost ve zhýčkané atmosféře západního světa, který prochází krizí.

Jak zesvětlit černé moře

(Jde o to, jak situaci hodnotíme, nikoli o situaci samotnou)

Proč nebo spíše kdy se staří Řekové poprvé odvážili na sever do Černého moře, je a nadále zřejmé i zůstane předmětem mnoha dohadů. Obrovská a tajemná vodní plocha, kterou nazývali moře Axeinos neboli „nehostinné“, ležela na samém okraji jejich známého světa. ... Poté, co se tu Řekové usadili a vybudovali síť námořního obchodu,

přejmenovali i moře na optimističtější Euxinos neboli „pohostinné“.

Bousfield, Richardson (Eds.), 2007

V sedmdesátých letech 20. století se v psychologii odehrál tzv. kognitivní zvrat. Ukázalo se, že jsme určováni spíše myšlenkami než pocity¹, protože pocity myšlením interpretujeme, a že myšlení a poznávání je naší silou i zhoubou. Poznáváme okolní svět a sebe, vnímáme, a vnímané téměř neustále promýšlíme, hodnotíme: to byl příjemný pán; vidělas ho, kretěna?; politikům se nedá věřit; naše starostka je zlatá, jak ta se stará o lidi!; svíčková je nejlepší u Suchánků; na těch schodech se jednou někdo zabije; atd. atp.

Lidská hodnotící posedlost se vysvětluje potřebou přežít: bylo nutné se zorientovat v tom, kdo je „nás“ (= dobrý) člověk, a kdo je (= podezřelý) cizinec, která žena bude rodit zdravé děti a který muž ji i s dětmi ochrání, případně uživí.

Současné západní civilizace jsou však složité, ztratily přehlednost původního světa. Lidí je mnoho, žijí ve městech a jedna změna stíhá druhou. Vzájemně se neznáme, do budoucnosti nevidíme, a spolehlivá vodítka pro odhady a hodnocení chybí: cizinec mi může pomoci, z našince se může vyklubat hajzlík, žena může dát přednost kariéře před dětmi, a muž může přijít o práci.

Hodnocení nás i dnes někdy orientuje v přežití a dává návody pro čin; častěji pouze vytváří dojem a dobrou či „blbou“ náladu. Jestli naše místo k žití bude nehostinné nebo pohostinné, většinou nezáleží na místě samém; důležité je, co s ním uděláme a jak ho budeme vnímat.

1 Všimějme si, jak odpovídáme na – v současnosti rozpletenou – otázku *Jak se cítíš?* „Nic moc; říkal/a jsem si, že ... /se o vánocích vždycky pohádáme; to nemůžu stihnout; nám tenhle měsíc peníze asi nevyjdou; atp./“. Otázkou *Na co myslíš?*, která v televizních filmech zaznívala před čtyřiceti lety, bychom dospěli ke stejným výsledkům.

I většina situací je na tom jako Černé moře z citátu: dost důvodů pro smutek či naštvání, dost důvodů pro radost a vděčnost. Ukazuje se, že člověku i jeho okolí je lépe, vidí-li sklenici poloplnou, nikoli poloprázdnou, a hledí-li do budoucnosti s důvěrou, nikoli s obavami. Optimisté jsou zdravější; hodnocení situace rozhoduje o infarktu i depresi.

Podstatné je, že optimismu se lze naučit.

Jak začít? – Nejlépe myšlenkou na smrt.

(Srovnejme si hodnoty)

Na pláži vedle loďky leží domorodý muž. Jde kolem cizinec a ptá se: Vy už dnes nebudete lovit ryby? – Ne, a proč bych měl?

No, pak byste měl víc peněz a mohl byste si koupit větší člun.

A k čemu by mi to bylo?

Vydělal byste ještě víc, mohl si koupit ještě větší loď a zaměstnat lidi.

A na co to?

Pak už byste přece vy nemusel nic dělat, a mohl byste jen tak ležet na pláži.

A co asi teď dělám?

Začít s myšlenkou na smrt znamená si říct, co považuji v životě za důležité. Většinou z toho vyjde „milovat a pracovat“, což říkal už Freud; dnes se dodává „a modlit se“. Obvykle si přejeme „hodně zdraví“, jenže k čemu potřebujeme zdraví jinému, než abychom milovali a pracovali a těšili se z toho, že to tak můžeme dělat.

Zeptejme se sami sebe, za čím v životě jdeme. A nebudme líní se ptát důkladně.

Jdeme za úspěchem v práci? Proč? Abych něco znamenal. Proč? Protože pak po mně třeba něco zbude.

Za mocí a slávou, za obdivem? Proč? Abych něco znamenal. Proč? Protože je to opojné.

Za vzrušením, radostí a adrenalinem? Proč? Abych si užil. Proč? Protože to mi nikdo nevezme.

Jdu za klidem a pohodou? Proč? Protože se bojím konfliktu a bolesti. Proč? Och, nechci bolest, zažil jsem ji hodně; aspoň mám takový pocit.

Jdu za tím, aby se moje děti měly lépe než já. Proč? Protože se mi můj život nelíbí, připadám si, že se mnou vždycky každý zametl? Protože doufám, že mi budou vděčné, a v závěru života mi to oplátí? Protože jsou pro mě smyslem života, jiný nemám? Protože je to moje krev, jsem to vlastně já, kdo vyhraje, když ony vyhraji?

Položme si ještě jednu otázku: ***A co když se to nepovede?***

Jak udržet štěstí, spokojenost, zdravé vztahy, smysluplnou činnost, důvěru v budoucnost, když se úspěch v práci nekoná, a nakonec se nekoná ani práce, když místo moci zažívám bezmoc, a důvody k obdivu pominuly?

Naše touhy po moci a slávě i potřeby o někoho pečovat mají prý společného jmenovatele: potřebujeme někam patřit, potřebujeme tedy, aby nás někdo potřeboval nebo uznával, přijímal, bral. Společensví je pro člověka jednotkou přežití – dříve doslova, nyní přinejmenším symbolicky na úrovni jistoty, sebeúcty a sebedůvěry.

Každý nemusí mít kamarády; stačí být opřený o síť vztahů kolem. Znamená to vztahy pěstovat, čistit usazovaný kal nenávisť a trpkostí, odpouštět.

Zkusme si představit, kolik lidí nám přijde na pohřeb, když dnes zemřeme, a co o nás asi řeknou. „Chudák, vsadil všechno na jednu kartu, a nevyšlo to; smutnej pohled.“ Nebo „Neměl to v životě lehký, ale vždycky znovu se zvetil a začal znova; a byl v pohodě, dobrej týpek.“

Zkusme si promyslet závěť; i tam se objeví, co považujeme za důležité. Ukáže se, co chceme druhým vzkázat, a ještě stihneme podle vlastního odkazu chvíli žít – abychom nebyli těmi, kdo „kážou vodu, pijí víno“.

Mít srovnané hodnoty se vyplatí i v případech, kdy smrt skutečně přijde, a člověku čas na přípravu nedá.

Ing. Dagmar Rýdlová, členka občanského sdružení *Dlouhá cesta* a matka syna, který v dvaceti šesti letech zahynul při canyoningu, říká:

Moc důležité pro mě a manžela bylo, že syn si jel splnit svůj životní sen a byl do poslední chvíle šťastný. Oba jsme si s manželem řekli, že nesmíme říkat žádné „kdyby tam nejel“, kdyby... kdyby... Oba si vážíme lidí průkopníků, kteří někam jdou a něco chtějí dokázat – i když je to někdy stojí život. Oba jsme si uvědomili, že i přes různé pohledy a neshody spolu chceme zůstat a že se máme rádi. Naše manželství v té době trvalo třicet dva let.

Začínáme myšlenkou na smrt: pomůže nám něco vyhodit a něco si nechat, opřít se o sebe, o lidi a svět za naším viditelným světem a připravit si náhradní program.

Jak milovat: začni u sebe

Název Sokol dal spolku pedagog Emanuel Tonner, Fügner navrhl tykání a oslovení „bratře“ a „sestro“, Mánes navrhl kroj (garibaldiovská červená košile z Fügnerova podnětu), Josef Barák navrhl pozdrav „Nazdar!“ a Tyrš byl tvůrcem sokolských zásad: síla a mužnost, činnost a vytrvalost, láska k volnosti a vlasti, dobrovolná práce a kázeň, vzájemný bratrský vztah členů.

Zdroje: Wikipedie a další internetové zdroje, 12. února 2011

*Když bezhlavost svým okem klidně měříš,
ač tupen, sám že nejsi bezhlavý,
když podezříván, pevně v sebe věříš,
však neviniš svých soků z bezpráví,*

...

*když řekneš: „Svémi vteřinami všemi“
mně, čase, jak bych závodník byl, služ!“
pak pán, pak vítěz na širé jsi zemi
a co je víc: pak, synu můj, jsi muž!*

Rudyard Kipling: Když

Maminka byla Sokolka, tatínek se hodnotami opíral o Kiplinga, oba se hlásili k Bařovi; jednu ze vzpomínek na ně – *Breviář šťastného člověka: Půjde to!* – mám dodnes v knihovně. Až poslední roky mi dochází, co všechno ve mně odráží hodnotové prostředí, ve kterém jsem vyrůstala: síla, kázeň, odvaha, vytrvalost, zodpovědnost za sebe a spolupráce s druhými.

Hodnoty každý z nás projevuje ve vztahu k sobě (často v podobě vnitřní řeči), druhým, světu (a případně zásvěti). Prozkoumejme v těchto vztazích zásady odolnosti, anebo – v řeči křesťanů – postupy, jak naplňovat Boží přikázání lásky = jak milovat Boha a sebe jako bližního svého.

Vztah k sobě: drž se řádu, řád podrží tebe

Toto mnišské úsloví jsem poprvé slyšela od Marie Svatošové, zakladatelky hospicového hnutí u nás. Lze ho aplikovat každodenně řadou způsobů:

- Člověk vstane (z postele) a jde (do práce), aniž by o tom musel přemýšlet. Naučil se to.
- Člověk pustí druhého do dveří a prokáže mu tím úctu. Až zestárne, vstoupí první.
- Člověk v autě dá na křižovatce přednost přijíždějícímu zprava. Až bude on přijíždět zprava, bude mít přednost.
- Člověk si platí pojištění. Má nějakou jistotu pro chvíle nejistot.
- Člověk se drží své víry. Má z čeho čerpat ve chvílích ohrožení.

Může se zdát zvláštní, že kapitolu o milování začínám vztahem k sobě a řádem. Druhé/ho pravděpodobně milujeme snáz, máme-li klidný vztah sami k sobě, máme-li pro sebe hodnotu. Módní terapeutický přístup rodinných konstelací Berta Hellingera se jmenoval původně *Cesty lásky*, ač jde v podstatě o cesty řádu: poděkuj rodičům za to, že tě přivedli na svět (že tě potom zanedbávali, není tak podstatné); uvolni místo staršímu bratrovi, protože je starší (že jsi ho přerostl, protože byl mentál-

ně postižený, je neřád, který poškozuje i tebe), atp. Dej si do pořádku trubky řádu, ať jimi může proudit voda lásky, parafrázuji volně autorovo poselství.

Vztah k sobě: raduj se, tělo i duše, a děkuji

Když spustí dudy a klarinet zazpívá, když spatříme kolo se točit – tu začnou se nohy samy do taktu zvedat, padne to na tebe, hlavou pohodíš – klobouk sveze se ti do dolíčku, prsty luskáš, podupáváš, a nevíš ani, jak se to stalo, že už se točíš. Já jsem od přírody klidný člověk, ale o sousedské cítím, jak si mne muzika podmaňuje, je to jako nemoc nakažlivé, jako pláč anebo smích anebo spánek zachvacuje mne to celého a neubrání se člověk. Písnička zvučí mi v uchu – tlačí se mi do hrdla – rty třeba sevřené mi rozrazí – jako ptáček vyletí, a já – už sedlák léty usedlý – si zazpívám a zatancuju.

Jindřich Šimon Baar: Jan Cimbura

Touha po dobrých prožitcích se objevuje v současném zaměření západních kultur na zkoumání štěstí, radosti, příjemnosti, spokojenosti, pohody, blaha. Z logiky výzkumného odstupů plyne, že se vesměs dozvídáme o hodnocení prožitku, nikoli o prožitku samém. Pro zajímavost uvedu tvrzení, kterými se zjišťuje životní spokojenost jako kognitivní (myšlenková) část subjektivní pohody²:

Můj život se většinou shoduje s mou ideální představou o něm.

Mám vynikající životní podmínky.

Se svým životem jsem spokojená/ý.

2 Dotazníček SWLS (*Satisfaction with Life Scale* – Škálu na měření životní spokojenosti) vyvinuli autoři Ed DIENER, Robert A. EMMONS, Randy J. LARSEN, Sharon GRIFFIN a uveřejnili ho v *Journal of Personality Assessment* (1985). K pěti tvrzením se odpovídající vyjadřuje na sedmibodové stupnici (od „rozhodně souhlasím“ k „rozhodně nesouhlasím“).

Kašna ve Slavonicích: skutečným klimatickým problémem není teplota, ale voda.

Zatím jsem dostal/a od života vše, co jsem považoval/a za důležité.

Kdybych mohl/a žít svůj život znova, neměnil/a bych téměř nic.

Vidíme provázanost s očekáváními, hodnotami, cíli. Spokojenosti lze dosáhnout hodnocením shody mezi skutečností a očekáváními stejně jako změnou očekávání. V každém případě je přiměřeným doprovodem spokojenosti **vděčnost** (a vděčnosti spokojenost), od „zaplaťpánbu“ až k „díky osudu“.

Ve všem, co děláme, v myšlení, cítění i jednání, se zpětnovazebně angažuje naše **tělo**. Někde možná **drží primát**, emoce mohou být pouhou interpretací jeho stavu³. Se spokojeností souvisí uvolnění, s nespokojeností napětí (a bolest). Krajní napětí (adrenalinové sporty) přináší obvykle odměnu krajního uvolnění až opojné radosti.

Adrenalin je stresový hormon, bývá zvykem mu přiřít kardiovaskulární poruchy, dnes spíše v podobě „chronického stresu“. Mnohem později než adrenalin byly objeveny endorfiny, hormony štěstí. A mnohem dříve, než bylo objeveno cokoli z toho, čemu dnes ve vědě věříme, lidé věděli, že je na nich, jak si namíchají svůj (hormonální) koktejl štěstí a spokojenosti: že je například důležité být vděčný za to, co je, a věřit tomu, co bude, zatancovat si a pomodlit se a chodit spát s čistým svědomím.

Prožitky bezprostřední radosti anebo štěstí tělo zvýrazní natolik, že je unese jen chvíli.

Radost (z) těla zažívá člověk při vyměšování, sexu, jídle, usínání či probouzení, cvičení či adrenalinových sportech, pohlazení, objetí, kontaktu s měkkým a hebkým anebo vodou, při tanci, zpěvu, hudbě (zvláště při bubnování).

Vzpomínám na klienta, který trpěl depresemi a pokusil se o sebevraždu. Podařilo se napůl, takže strávil

3 Viz James-Langeovu teorii emocí, která obrací pořadí „jsme smutní, proto pláčeme“ na „pláčeme, proto jsme smutní“.

řadu týdnů v nemocnici. Po návratu popisoval nával radosti, který zažil, když byl poprvé schopen sám si zajít na záchod a vyprázdnit se bez pomoci. Ohromnou radost z prosté funkce těla.

Pozitivní psychologie k radosti těla dodává duševní stav s/plynutím (*flow*), soustředěného ponoření do činnosti, zážitek nasazení, kdy člověk má činnost „v paži“ a jiných orgánech, ať jde o lyžaře, který cítí tělem svah, nebo o sběratele známek uchváceného mikroskopickou odchylkou vroubkování.

Vztah k sobě: myslí humorem

Když začal zkoušet mediky, vyprávěla se o tom řada historek. Tak třeba: Fantóm (vulgo Emana)⁴ držel vši silou, medička tahala rovněž vši silou. Náhle pustil. Medička vyrvala fantóm a padla na zadek. Rubeška prý suše poznamenal: „Zabila jste dítě, zabila jste matku, otec spáchal sebevraždu, vyvraždila jste celou rodinu. Máte nedostatečnou.“

Vl. Vondráček vzpomíná na profesora gynekologie a porodnictví Václava Rubešku (1854–1933)

Češi prý vynikají humorem a sebeironií. Kdyby nevyňikali ničím jiným, stačilo by mi to k národní hrdosti. Humor znamená, že jsme schopni dění hutně popsat a dostat se nad něj, zaujmout pozici nadhledu; sebeironie slibuje, že můžeme mít nadhled sami nad sebou.

Humorem zrale bráníme svoje já, zvládáme všednodenní těžkosti, scelujeme protiklady, přetavujeme zlostné podněty do smíchu (humor není pokaždé „laskavý“!). Pozitivní psychologie řadí charakterovou sílu „humor“ do ctnosti „přesah“ (*transcendence*).

Vždycky jsem vedle tajemna oceňoval i jistý druh groteskního humoru. ... I v povídkách od Poea je vždy přito-

4 model dítěte při simulaci porodu

men groteskní, trochu zlý humor. Mám teorii, že se lidi dělí na dvě skupiny – jedna miluje humor a druhá je vyloženě vážná. Ti mají život daleko komplikovanější než my.⁵

Vztah k sobě: zvládneš to

Odvaž se, potom se uvidí.

Napoleon Bonaparte (citován v Solar, 1938)

Kanadsko-americký občan a nejcitovanější psycholog současnosti Albert Bandura celoživotně zkoumá sociální učení – jak se lidé učí od lidí. V poslední době se zabývá převážně vnímanou vlastní zdatností (self-efficacy), tedy tím, nakolik si člověk věří. Přesvědčení, že

měla jsi zahubit jen padesát tisíc, ale zahubila jsi sto padesát tisíc.“ Na to Smrt: „Zahubila jsem morem jen padesát tisíc. Těch sto tisíc umřelo strachy.“

Strach, úzkost, opatrnost patří rovněž mezi naše „nadání pro přežití“. V přílišném množství však ničí kvalitu přežití. Odvahu k životu lze podporovat. Například tím, že si člověk uvědomí, co vše v průběhu posledního měsíce (týdne, roku) zvládl a jak to dokázal.

Vztah k druhým: pomáhej a spolupracuj

Překládala jsem kdysi Slepíči polévku pro ženskou duši (pod pseudonymem Bohumil Smetana, nebyla jsem si jistá, jestli se mám čím chlubit). Vyprávění plná

Svět se nemění

Přemýšlíme-li objektivně o toku dějin, dojdeme ke zjištění, že svět se od svých počátků nemění a dobro i zlo ruku v ruce procházejí celou jeho existencí. Jedinou změnou, kterou můžeme pozorovat, je jejich přelévání přes hranice zemí do jiných.

Niccolo Machiavelli – Úvahy o deseti knihách Tita Livie. Přel. J. Hajný.

věci (úkoly, překážky) dokážu zvládnout – ať sám nebo s pomocí druhých – pravděpodobně tvoří jádro člověkovy odvahy k životu, jeho životní způsobilosti.

Podívám-li se do „breviáře“⁶ *Půjde to!* z roku 1938, najdu sedm sloupů úspěchu. Druhým je ODVAHA neboli SEBEDŮVĚRA. Autor (Solar, 1938) začíná stať indickou bájí: *Šel poutník do velikého města a potkal v poušti Smrt s kosou. Ptá se jí, kam že spěchá. Smrt, že ji posílá Bůh, aby skosila morem padesát tisíc lidí. Za nějaký čas potkal poutník Smrt zase. A hned na ni: „Nedržíš slovo,*

5 Adolf Born, Magazín Právo, 23. prosince 2011

6 Breviář znamená zkrácený výtah z modliteb (z lat. *brevis* krátký), modlitební knihu pro kněze. Autor tohoto „breviáře“ Ing. Jiří Solar, který mj. pracoval jako vedoucí reklamní agentury firmy Baťa, chtěl pravděpodobně nahradit víru v Boha vírou v sebe. Nebyl jediný, koho to v té době napadalo.

americké víry v sílu jednotlivce mě vtahovala a občas jsem od překladu vstala plačíc a šla sdělit manželovi, kdo umřel či kdo jak vyžrál na osud. Vyústění příběhu Edgara Bledsoe z doby Velké hospodářské krize jsem nezapomněla dodnes:

Jednou moje mladší sestra přihopsala domů ze školy se slovy: „Zítra máme něco přinést do školy, že se to pak dá chudým.“ Matka začala brblat: „Neznám nikoho, kdo by byl chudší než my.“ Její matka, která tehdy žila s námi, ji položila ruku na rameno, zamračila se a sykla. „Evo,“ řekla, „když dítěti v jejím věku nasadíš do hlavy myšlenku, že patří mezi ‚chudý lidi‘, tak se bude jako ‚chudý lidi‘ cejtit po zbytek života. Je tam ještě jedna sklenice domácí marmelády. Tu může vzít.“ Babička našla hedvábný papír a kousek růžové stuhy a zabalila naši poslední sklenici marmelády. Příští den

Sis odhopkala do školy hrdě nesouc svůj „dar pro chudě“. A od té doby napořád, když byl v obci nějaký problém, Sis prostě a jednoduše předpokládala, že se má podílet na jeho řešení.

Pár let po *Slepičí polévce* jsme do *Standardů psycho-sociální krizové pomoci a spolupráce*, kde se ke spoluautorství vehementně hlásím, vetkli výchozí axiom „pomáhání pomáhá – hlavně těm, kteří pomáhají“ a z něj odvodili teorém „každý z nás může pomoci druhému“: dokazujeme ho pojetím prvních občanských pomoci (zdravotní, psychické, sociálně-právní, duchovní). Základem je prostý zájem o druhého.

S manželem máme heslo *Vancouver*. Označuje zhuštěnou vzpomínku na město, kde o nás lidi měli zájem. Například jsme se v chůzi zastavili a doširoka rozevřeli mapu. Řidič městského autobusu, který stál opodál, se nás přišel zeptat, co hledáme, kam se potřebujeme dostat. – Od té doby se s heslem *Vancouver!* vrháme i v českých podmínkách k lidem s rozevřenou mapou ve snaze oplatit kanadskou laskavost.

Vztah k druhým: pečuj o (vztahové) prostředí

Individualizace západního života jde ruku v ruce s psychologizací. Naštěstí se zdá, že obojího už bylo dost a že vědy o člověku dnes svůj předmět důsledněji zasazují do jeho (vztahového) prostředí. Zdůrazňují „vztahové“, protože ostatní prostředí pravděpodobně posuzujeme optikou našeho opření se o sociální (mezilidské, vztahové) síť: *82letá žena vypráví, jak se ve svých čtrnácti letech hádala s otcem, jestli může ona jako dívka chodit na šerm. Přesvědčila ho jen díky tomu, že Sokol byl zavřený. – A mně jako posluchače teprve teď svítne, že mluví o období druhé světové války.*

S prostředím souvisí „obyvatelnost“ (*liveability*) místa, kde žijeme, tedy to, zda ho považujeme za dobré „místo k žití“. Zkoumá se jako souhrn stability a bezpečí, dostupnosti zdravotní péče, kvality životního prostře-

dí v užším slova smyslu (čistota ulic i vzduchu, hluk, prašnost, kvalita vody), kvality mezilidských vztahů (dobré sousedství, úcta k lidem, spravedlnost a rovný přístup k tomu, co obec nabízí, také identita a hrdost daného místa), možností vzdělávání, příležitostí pro zábavu a trávení volného času, infrastruktury a přírodních či kulturních památek a krás.⁷

Mnoho z toho může ovlivňovat každý z nás a leccos z toho pravděpodobně každého z nás ovlivňuje. V zahraničí se zdůrazňuje a podporuje dobré **sousedství** jako jedna z opor obyvatelnosti. U nás – zdá se – máme proti sousedskému **zájmu** o druhého lecdy protilátky ještě z dob socialistických kádrovacích uličních výborů. Podobně jsme asi vyvinuli protilátky proti „boji za mír“. **Mír**⁸ je však podmínkou obyvatelnosti a budování míru dnes zaměstnává i pomáhající profese – od humanitární práce po politickou psychologii.

Dobré vztahy se sousedy se týkají sousedského žití přes plot i přes státní hranici.

Vztah ke světu: chceš-li světlo, roztáhni záclony

*Bud' zcela klidno, srdce mé!
Jak znavení hosti,
tak spolu v temnoty půjdeme,
bez lítosti.*

František Gellner

7 Ekonomové sestavují na základě ukazatelů odvozených z výše uvedených oblastí žebříčky „nejobyvatelnějších“ měst. Na předních místech se stabilně drží Vancouver.

8 Známý je výzkum švýcarských autorů (Frey, Luechinger, Stutzer, 2007), v němž zjistili, že obyvatelé terorismem sužovaného Severního Irsku byli ochotni dát 41 procent svého příjmu výměnou za bezpečí a klid, které v té době panovaly ve zbytku Velké Británie anebo v Irské republice.

Svět a Světová zdravotnická organizace znají různé epidemie; hrozbou pro třetí tisíciletí je mimo jiné epidemie deprese, již někteří přičítají (téměř) vše, co se jeví být vymknuto z řádu: od násilných činů přes chronické bolesti hlavy a zad po mimomanželské aféry.

Pro nárůst deprese se hledají vysvětlení: rozpadají se malá společenství a člověku se nedostává sociálních „odměn“; depresivní lidé se opakovanými neúspěchy naučili pocítovat bezmoc a s ní související depresi; západní lidé si zvykli při své honbě za štěstím označovat truchlení či běžnou rozladu jako depresi; deprese je voláním o pomoc, má přilákat zájem okolí; deprese je užitečný signál, ohlašuje, že se člověk špatně zařadil či špatně rozhodl, a má poskytnout čas pro uvážlivou změnu; dnešní doba je dobou mediální, jedinec obtížně zažívá pocit úspěchu a přijetí, srovnávali se s mediálními hvězdami. Atp.

Pokud použijeme depresi jako vodítko pro chování, které nás má před ní ochránit, postupujme proti proudu: soustředme se na jiné cíle než na štěstí⁹, které je pravděpodobně vždy jen vedlejším produktem jiného snažení; uvědomujme si, že truchlení po ztrátě je normální; všímejme si drobných úspěchů a pozitivních změn a zaslужme se o ně; obklopte se lidmi, kteří o nás mají zájem a přijímají nás, a mějme o lidi zájem a přijímejme je; vítejme ochromení, pokud jsme se vydali špatnou cestou, dává čas změnit směr; rozhráme clonu hromadných sdělovacích prostředků, stíní radosti.

Hromadné sdělovací prostředky vědí, že špatná zpráva prodává. Chytily nás na starobylou výbavu pro přežití: odjakživa bylo třeba vyprávět si o neštěstích a podvodech, aby člověk věděl, jak se zachovat a čemu se vyhnout. Jenže se změnilo dávkování. Už si neko-

9 Oblibě se dnes těší srovnávání kulturních shod a odlišností v oblasti „štěstí“. Ukazuje se, že v kolektivistických kulturách jsou lidé šťastní méně; jenže sám pojem „štěstí“ má pro ně menší význam.

řeníme radostný spořádaný život špatnými zprávami; dusíme se v hromadě koření, zasypaní po hlavu.

Po teroristických útocích v září 2001 dostali lidé v USA řadu doporučení, jak se chránit před jejich dopady. Mezi jiným zaznělo: vypněte na několik týdnů rozhlas a televizi a přestaňte číst noviny.

Psychologickou praxi jsem začínala v manželském poradenství a jeden čas jsem se učila u psychiatra Miroslava Plzáka. Uměl zjednodušovat svá pozorování do trefných zkratek. Říkával, že je třeba rozlišit, zda chování daného člověka je působeno neinformovaností, nekázní nebo nemocí.

Mohu nevědět, že se světem mám zacházet aktivně a uzpůsobit si ho tak, aby dával dost slunce i stínu. Když už to vím, je věcí mé kázně, jestli to tak udělám. Na mně záleží, jestli se obklopím krásou, poezií, noblesou a jestli je budu vytvářet. Nemoc a bezmoc jsou až třetí v řadě.

Vztah ke světu: nic neznamenáš, buď hrdý

Kde jsi byl, když jsem zakládal zemi? Pověz, víš-li něco rozumného o tom.

Bůh mluví k Jóbovi, Jób 38, 3

Jakási hrdost ušlechtilá neopouštěla je ani ve služebném postavení – do kterého šli častokrát dobrovolně.

Jindřich Šimon Baar: Jan Cimbura

Moudrost prý vzniká slučováním protikladů. Zásadní protiklad je obsažen v odpovědi na otázku Kdo je člověk?: Pán tvorstva, kterého může zahubit jediná cihla uvolněná ze střechy poryvem větru.

Lidé by se měli naučit scelovat pokoru a hrdost, říkával humanista Abraham Maslow; dává to odvalu tvořit, být sám – bezradný a zodpovědný, a svobodně ocenit druhé.

V Kanadě jsme navštívili skanzen života Métisů (potomků francouzských obchodníků s kožešinami

Konečný úsměv, dětská kresba na chodníku v Praze-Lysolajích (léto 2011).

a domorodých indiánských žen); u pokladny visela na prodej mj. trička s nápisy *Proud to be Métis* (Jsem hrdý, že jsem Métis) a také *Proud to be Canadian*. Představila jsem si skanzen v blízkosti našeho bydliště a u pokladny triko *Hrdá Polabanka* anebo *Hrdá Češka*.

Vím, že štěstí, zdraví, dlouhá léta mi nikdo negarantoval, a proto je nereklamuji. Vím, že nic neznamenám; najít spolu s tím přiměřenou míru důležitosti a hrdosti může být zajímavou výzvou.

Vztah k zásvětí: hledej smysl, pomineš

Putimský Piksa splatil svůj dluh – odevzdal duši Bohu, který mu ji půjčil. My všichni přece už jsme od Adama na smrti odsouzeni. ... Je rozumné podřídit se vůli Boží – pomodlit se za mrtvého – a pomáhat těm, které opustil.

Jindřich Šimon Baar: Jan Cimbura

Paradox pomíjivosti a závaznosti lidské existence se řeší dvojím vnímáním času. Hospodař, jako bys měl žít sto let, a modli se, jako bys měl dnes večer umřít, říkal Jan Cimbura. Jsi tu dočasně, ale máš sloužit, se vši zodpovědností plnit svůj úkol, i když nevíš, kdy tě od něj odvolají.

Rovnováhu drží zodpovědnost za to, co můžeme ovlivnit, a odevzdání se vůči tomu, co je v režii světa za naším světem. Ego se však vzpírá všemu, co není pod jeho kontrolou, včetně smrti. Rozdílné duchovní systémy se v pohledu na ego shodují: naše já, tak důležité pro zvládání každodenních nároků života, nám překáží v cestě, která má vést za a nad starosti každodennosti. Je třeba ho někdy překročit, rozpustit, což umožní například mystický zážitek, který – podle Maslowova¹⁰ zkoumání – vede paradoxně k většímu ovládání vlastního života.

K šťastnému stavu člověka by tedy v žádném případě nepostačilo, kdybychom ho vpravili do nějakého „lepšího světa“, nýbrž by bylo zapotřebí, aby i u něho samotného došlo k základní změně, aby už nebyl, čím je, a stal se naopak tím, čím není. K tomu ale nejdříve musí přestat být tím, čím je. To se děje smrtí, což ji také z tohoto hlediska morálně opravňuje. ... smrt je velkou příležitostí nebýt už já – jistěže pro toho, kdo ji využije.¹¹

Vztah k zásvětí: odevzdej se = riskuj

Kdo nalezne duši svou, ztratí ji; a kdo by ztratil duši svou pro mne, nalezne ji.

Matoušovo evangelium 10, 39 v Kralickém překladu

Kdo nalezne svůj život, ztratí jej; kdo ztratí svůj život pro mne, nalezne jej.

Matoušovo evangelium 10, 39 v Ekumenickém překladu

Živí se odtud nedostaneme, jak víme. Někteří věříci věří i v to, že vědí, kam (po smrti) jdou. Někteří nevěříci totéž; moje kamarádka říká „já to neřeším, bude ze mě tráva“. Znáám lidi, které od sebevraždy odvrátila nejistota, zda „tam“ to nebude ještě horší, než je to tady.

A přesto, že před sebou máme nejtajemnější přechod naší existence, cestu na „onen svět“, zajišťujeme na tomto světě, co se dá, a posilujeme svou iluzi bezpečí. Možná právě proto, že před sebou máme zásvětí vymykající se naší vládě, snažíme se o jistoty zde a teď. Naše potřeba bezpečí nachází podle Maslowa¹² výraz v touze po zaměstnání se stálým příjmem a „pod penzí“ stejně jako ve vytváření systémů vědy, filosofie a náboženství.

¹⁰ In Hall, Lindzey (Eds.), 1999

¹¹ Schopenhauer, 1996

¹² In Hall, Lindzey (Eds.), 1999

„Právo na bezpečí“ se stává ohlupující (politickou) hrou „vyspělých“ (= zranitelných¹³) zemí. Přitom se skutečně za vše platí, a bylo by jednoduché, kdyby se platilo penězi. Obvykle se platí stejnou hodnotou, kterou se snažíme zabezpečit či zachránit. Za zdraví zdravím, za nárok na energetickou spotřebu energetickou katastrofou. *V lidech je zakořeněná představa, že když je uštkne had, my mu musíme co nejrychleji dodat sérum a oni zdraví odejdou. ... Některá séra alergizují. Někdy je reakce na sérum pro postiženého těžší než vlastní intoxikace. A to se stává právě u zmije obecné.*¹⁴

Omluvu naší naivity můžeme opět nacházet ve starobylé výbavě pro přežití: riziko bylo buď totální, nebo nulové – to, co je v trávě, je buď životu nebezpečný had, nebo větev. Reakce na hada musela být rychlá, na rozlišování druhu hada nebyl čas. Tím se vysvětluje, proč lidé mají sklon ke kategorickému (= buď, nebo) vnímání bezpečného a nebezpečného a proč snadno podlehnou šalebné představě nulového rizika, ačkoli bývá nereálná.

Cena Michala Velíška¹⁵ vznikla, aby ocenila odvalu lidí, kteří při záchraně zdraví anebo života druhého ohroží svoje vlastní zdraví anebo život. Podnětem k jejímu vzniku nebyla samotná Velíšková smrt, nýbrž bezprostřední reakce policie, která se obrátila k veřejnosti s výzvou nerisikovat, myslet na vlastní bezpečí.

Policie podporována masmédií takto reaguje dodnes. Podobně vyzývá starší občany, aby nikomu nevěřili.

¹³ Obvykle se za zranitelné země pokládaly země třetího světa. Nyní se předpokládají specifické zranitelnosti dané tamějšími riziky a možnostmi zvládání. Země západního světa jsou krajně zranitelné vůči energetickým katastrofám, neboť na energiích jsou závislé i způsoby, jakými katastrofy zvládají.

¹⁴ anesteziolog Jiří Valenta, Magazín Dnes 22/2011

¹⁵ Stříhač TV Nova Michal Velíšek procházel 13. září 2005 přes Karlovo náměstí v Praze, v kočárku vezl devítiměsíční dcerku. Všiml si muže, který ohrožoval jakousi dívku. Zeptal se ho, co se děje, a šest hodin nato zemřel v nemocnici na následky průstřelu břicha. Ostatní přežili.

Jenže ve světě, kde lidé nepřijdou na pomoc a kde se nikomu nedá věřit, se žije těžko.

Bezpečí slouží ke krátkému odpočinku v mezipatře; rozvoj znamená vykročit do rizika. Totální klid a jistota představuje smrt. Budeme-li s ní jako jistotou počítat, můžeme riskovat.

**Jak pracovat, když je/není práce:
hra o čas a smysl**

**Všechno má určenou chvíli a veškeré dění pod nebem
svůj čas.**

Kazatel 3, 1

**Je ke všemu čas, k dílu i k jídlu, modlitbě i veselí,
k práci i odpočinku a člověk nemá staletý pořádek
rušit.**

Jindřich Šimon Baar: Jan Cimburá

**Ti nejlepší psi by radši zničili sami sebe, než by přestali táhnout, a tak je odpovědnost mushera zastavit,
když vidí, že psi potřebují odpočinek.**

Štěpán Hon: S dvanácti psy 600 kilometrů, Pátek Lidových novin 7/2011

**Člověk se musí snažit. Koneckonců, co bych měl
dělat jiného než pracovat?**

81letý Adolf Born, Magazín Právo, 23. prosince 2011

**Já život беру jako hru. Výtvarná činnost i život mi
jdou poměrně hravě, ale je k tomu potřeba dost velké
pracovitosti – a já jsem tedy hodně tvrdě pracovitý.**

85letý Pavel Brázda, Pátek Lidových novin 48/2011

**Vdaná jsem byla se svým povoláním. Ani s dětmi
jsem nikdy neměla a nemám nic společného. Já jsem
chtěla sloužit jen divadlu.**

86letá Soňa Červená, Pátek Lidových novin 43/2010

Shodneme se, že nuda je zabiják; z nudy se i zabijí. Za nudou číhá prázdnota, zuby si brousí bezesmyslnost a únava. Zbytečný člověk.

Po této shodě začínají otázky. Představa „zaslouženého odpočinku ve stáří“ se míchá s hnutím za „aktivní stáří“, atakovaným hlasem, že „aktivní stáří“ je protimluv. „Volnočasové aktivity“ mají svěst (ničivou) energii mládí do společensky zušlechťujících koryt a (zbytkovou) energii stáří do (iluze) potřeby. A mezi tím se nositelé „produktivního“ věku snaží získat práci, udržet si práci, najít si lepší práci, rozvíjet se v práci, doklepat to v práci.

Moje babička prala na valše. Maminka byla nadšená ze své vířivé pračky. Já mám automatickou pračku. Nevím, jak to ženy přede mnou dělaly, ale měly víc

na mě tlačí nepřetržitě, takže řeším jen ty, co tlačí nejvíc, a večer se mnohdy zmůžu jen na to, nechat si mozek vymýt televizí, pokud se v ní najde nějaká slušná vražda.

Čas, získaný pomocníky a (nejčastěji) elektrickou energií, mizí v černé díře našich vlastních představ o tom, co je třeba vykonat.

Máme-li u nás vnučku, největší starost je ji „zabavit“. Starost mizí, pokud může dělat něco s námi. Něco opravdického, třeba čistit hlávku salátu. Pětiletý roztěkaný uříkánec se kouzlem promění v soustředěnou spolupracovnici. Nárok na nás je, abychom my sami měli na práci něco opravdického. Podobný nárok se vznáší v atmosféře domova pro seniory. Dokud jsme doma, pracujeme. Každé úsilí o umyté nádobí nebo

Znáte ty typy, kteří musí do autobusu nastupovat jako poslední.

Buď to jsou revizoři, nebo by rádi byli.

-koko-

času než já. Babička od rána do večera v pokleku na poli, ať „na svém“, nebo jako zaměstnankyně jednotného zemědělského družstva, maminka redaktorka se zodpovědností uzávěrek; soboty byly pracovní. Já s klíčem na krku trávila odpolední čas v pražských ulicích. A večer jsme s celou rodinou hráli *Země, města* nebo *Byznys*.

„Takže když se spočítá, kolik času /dnes/ tráví dítě v institucích, má delší pracovní dobu než dospělý člověk. To není výjimka – běžně existují i kroužky pro půlroční nebo roční nemluvnata. ... Dřív děti běžely venku, chodily do Sokola a lezly po stromech. Nebo si jednoduše dělaly, co chtěly. Což vůbec není špatné. ... /Dnes/ chybí právě všestranný spontánní pohyb.“ Logopedka Dana Kutálková, Pátek Lidových novin 46/2011

Já dnes také pracuji od rána do večera, o sobotách i o nedělích, počítače mám doma i v práci, uzávěrky

čistou podlahu je prací, která dává smysl – vesměs větší než vyrábět panáčky na ergoterapii.

Pracovat i nepracovat vyžaduje stejnou kázeň ve jménu toho, o co člověku jde. A tak se pracně ukážu, abych stihla totéž, co moje babička a maminka jednoduše rády dělaly: posedět se sousedy a přáteli, zahrát si hry, společně si číst. A pak také něco z toho, co považovaly – kromě práce – za (příjemnou či samozřejmou) povinnost: navštívit sousedku v nemocnici a donést starému Potočkovi¹⁶ polévku, zašít ponožky a ušít šaty do tanečních.

Člověkova podstata je činná. Nemá mnoho na vybranou: buď se stará o přežití a živobytí, nebo se ptá, co

16 Starý Potoček by dnes pravděpodobně naplnil kategorii „člověk bez přístřeší“ či „sociálně vyloučený“. Žil v chatrči. V zimě většinou ležel a po peřině mu běhala zvířata různého druhu a velikosti. Možná nebyl tak starý.

s volným časem, a napadá ho, že by se měl bavit nebo „aktivně odpočívat“. Jiná možnost je zastavit se. Víc jich asi není.

Na tom se mnoho nezmění. Jen rovnítko mezi prací a „placenou prací“ pravděpodobně nebude udržitelné. Význam placené práce – a s tím i význam nezaměstnanosti – klesne, protože placené práce nebude dost. Pojem „nezaměstnanost“ vznikl teprve na konci devatenáctého století; možná by mohl na konci dvacátého stejně náhle zmizet, kdybychom zrušili rovnítko mezi pojmy „nemít místo“ a „být bez práce“. Proč bychom nemohli považovat všechny nezaměstnané prostě za osoby samostatně výdělečně činné?¹⁷ Známe řadu případů, kde se nezaměstnaný člen rodiny stal „au pairkou“ pro děti těch členů rodiny, kteří byli lépe schopni „uplatnit se na trhu práce“. Obvykle ke spokojenosti všech.

Můj kolega říkával, že z práce (= zaměstnání) chce mít buď peníze, nebo radost, nebo slávu, jinak nemá cenu dělat. Placená práce přináší peníze, strukturu času a prostředí, činnost, která má obvykle smysl a dobrým směrem odčerpává energii, změnu a příležitost k rozvoji, společenské a přátelské kontakty a vazby, osobní a společenskou hodnotu, možnost dělat to, co člověka baví. Lze si opatřit strukturu, smysluplnou činnost, rozvoj, přátelství, zábavu, hodnotu i jinde než v placené práci a placenou práci? Určitě ano – například v dobrovolnické činnosti pro nemocné.

Pro spravedlnost je třeba říct, že zatím nikoho v západních společnostech neosvítil nápad, jak to udělat s penězi; a tak i Giddens připouští: *Pro většinu lidí zůstává placená práce základním zdrojem obživy i nezbytnou podmínkou k tomu, aby mohli vést pestrý a plnohodnotný život.*¹⁸

Rovnice o práci a třech známých – čas, peníze, smysl – čeká na řešení; například i proto, že volnočasové

aktivita leckdy stojí peníze, aniž dávají smysl. A že s odolností se nejvíce spojuje právě smysl.

Jak se modlit, ne/máš-li ke komu: děkuj a pros

Archeologové ve Svaté zemi našli hrob; jsou přesvědčeni, že jde o hrob Ježíše Krista. V hrobě jsou pozůstatky urostlého muže z prvního století, který zřejmě zemřel v důsledku ukřižování. Archeologové se obrátí na Svatého otce. „Díky, že jste nám to sdělili,“ řekne. „Prosím, posečkejte se zveřejňováním tohoto objevu. Potřebuji se poradit.“ Zavolá si generálního představeného františkánů; ten se rozzáří: „Svatosti, to je nádherná zpráva! Náš Pán ve své nezměrné lásce k chudým se tak ponížil, že zůstává zde s námi!“ Papež nesdílí františkánovo nadšení a zavolá si představeného dominikánů. Ani toho zpráva archeologů nezaskočí: „Andělský doktor nás učí, že tělo našeho Pána Ježíše Krista v hrobě nezůstalo. Archeologové se musí mýlit.“ Papež nesdílí dominikánovu jistotu a zavolá si generála jezuitů. Ten je velmi překvapen: „Takže on opravdu žil?“

www.jesuit.cz, sekce Humor

Tohle se naučte, protože když se vám do hlavy nedostane tohle, dostanou se vám tam jiné blbosti, říkával náš učitel psychopatologie Eduard Urban. Měl pravdu. Co si člověk opakuje, to ho napadne, toho se drží, to mu pomáhá.

Modlitba neboli „náboženské povznesení mysli“ je povětšinou vyjadřována „ustáleným textem“¹⁹, který – usadí-li se v hlavě – pomáhá. Navíc nejde o blbosti, nýbrž o vyváženou řeč uznání vyššího, proseb a důků. Modlitby se v zásadě dělí na prosebné (přímluvné) a děkovné (chválící) a odkazují tak na dvě „kouzelná slůvka“ dětství: „prosím“ a „děkuji“.

¹⁷ Giddens, 2001

¹⁸ tamtéž

¹⁹ Havránek, Bělič, Helcl, Jedlička (eds.), 1989

Lidem nenáboženským může dělat starost adresát: ke komu se modlit? Koho mám uznat jako vyššího? S kým vést tento rozhovor? O jakou „vyšší sílu“²⁰ jde?

Čas modlitby je časem zastavení. Západní lidé si v poslední době zvykají naplňovat ho (buddhistickou) meditací, jde však stále o totéž: otevřít se vlastní prázdnotě (kvůli níž se někdy člověk zastaví bojí) a vesmírnému tichu, vnímat a být tichý, pokorný a vděčný.

Modlitba je kromě stavu ducha též výrazným stavem těla. V Mrazíkovi byl Ivánek zaklet dědečkem Hříbečkem do medvěda, protože *zapomněl starému člověku poděkovat a k zemi se poklonit*.

Nemusíme věřit v Boha, abychom se mohli modlit. Nemusíme se „umět“ modlit. Stačí občas pokleknout nebo být osudem pro teď sražen na kolena; a každou chvíli je důvod se poklonit až k zemi: prosit, chválit, přimlouvat se a děkovat.

Studna minulosti: my staří to máme v paži

S věkem se orientujete dábelky rychle: denně jezdím autem a po těch letech okamžitě poznám, když ten, co jede přede mnou, je enormní trouba. A těch výhod je víc. Nemusím se už starat o politiku (i když noviny čtu) a beru všechno s větším nadhledem.

81letý Adolf Born, Magazin Právo, 23. prosince 2011

Mě minulost nijak zvlášť nezajímá, jsem zaměřený daleko víc na budoucnost, i když samozřejmě jak stárnu, tak ta budoucnost už není tak nedozírná jako v mládí.

85letý Pavel Brázda, Pátek Lidových novin 48/2011

²⁰ Označení „vyšší síla“ se často používá v prostředích, kde se předpokládá, že lidé jsou svou podstatou duchovní, nikoli nutně náboženské bytosti.

Stýskání, stejně jako vzpomínky, to je brzda. ... Člověk se má dívat pořád jen dopředu.

86letá Soňa Červená, Pátek Lidových novin 43/2010

Nemít paměť, člověk by se nic nenaučil; nemít paměť, neznal by bolest. Nevybereme si. Jsme bytosti nadané pamětí, máme zkušenosti.

Zažila jsem a pamatuji si spoustu věcí, jimiž straší mediální řeč současné krize: topili jsme v kamnech uhlím a nosili ho do čtvrtého patra bez výtahu, drželi jsme pravidelně „černou hodinku“, protože byl vypínán proud, ve škole se držely „uhelné prázdniny“, aby se ve velkém ušetřilo uhlí, maso jsme měli jednou týdně, banány jednou do roka, oblečení se přešívalo. Nic z toho nedělalo (nám, dětem) problém, dlouhodobé důsledky přinesly zisk: měli jsme všestranný pohyb (díky nutnosti pomáhat doma i díky hrám ve volném čase), naučili jsme se vyprávět a vyprávění poslouchat, nebyli jsme tlustí, neboť jsme byli živeni tak, jak se dnes v moderní (duchovností ovlivněné globalizační) výživě žádá – tím, co v dané roční době rodila česká půda včetně na zimu uskladněných brambor. Mým nejoblíbenějším jídlem dodnes zůstaly bramborové šišky se strouhankou. Hranolky s kečupem našťěstí nebyly.

Pokrok jsme vítali s velkou radostí – tatínkova první televize se jistě vyrovnala maminčině první pračce – ač jsem začínala tušit, že kroky vpřed se pojí i s barbarstvím a úpadkem. Zelená kachlová kamna, zbouraná ve prospěch plynových „vafek“, se stala v mých šesti letech symbolem (zbytečně?) zničené krásy a noblesy. Získáš-li něco, ztratíš, učila jsem se. (Ztratíš-li něco, získáš, uvědomila jsem si o mnoho let později.)

V dětství jsem chtěla být bohatší a mít hezké věci (hlavně na sebe). *Chtěla bys mít radši víc věcí, a nemít sourozence?* zeptala se mě maminka. V dospívání nám všem třem rodiče řekli: *Nic od nás nedostanete, dali*

jsme vám vzdělání. Při takových prohlášeních jsem si uvědomovala, co je pro ně důležité. Ve vyprávěních se objevovaly ještě jiné hodnoty: mj. bohatství a hezké věci.

Dědeček – maminky tatínek – se po první světové válce vypracoval a jako mistr kovářský a podkovářský postavil vilu i s kovárnou. Předpokládala bych vztah ke koním, leč dědeček zahořel láskou k autům. Měl – těsně před panem lékárníkem – první auto ve vesnici. Opatrovaný skvost mu zabavili komunisti. Dědeček zemřel poměrně mladý v roce 1950 a maminka jeho smrt přičítala této události.

Poslouchala jsem dospělě, jak vyprávějí, a učila se nenávidět bezmoc a zvůli, nemít ráda komunisty, a na ničem nelpět. Dozvídala jsem se, co je zcizitelné a co nezcizitelné. Vzdělání ti nikdo nemůže vzít.

Sdílíme spolu kulturu a dobu, je to jak bazén, v němž plaveme, a spolu s námi zlaté rybky bohatství, krásy, svobody, lásky, moci, vědění, moudrosti. Učíme se je chytat a ke každé z nich dostáváme rodinně a socio-kulturně specifický návod k použití.

Rodiče měli hrůzu z dluhů, z toho, když někdo žije „nad poměry“; jako malí poslouchali příběhy z Velké hospodářské krize. Strach z dluhů je omezil v šedesátých letech; vzdali výhodnou koupi bytu, protože by ho museli splácet, byl by „na dluh“. Převzala jsem jejich postoj, přímé spojení „dluh – sebevražda“, a nijak jsem ho nepроверovala. Aktivizoval se až v této době. A hodí se.

Věkovitá zkušenost umožňuje dávat věci do souvislostí, dohlížet dlouhodobé důsledky krátkodobých (krátkozrakých) rozhodnutí. Lidské rozhodování si všímá změn, nadhodnocuje je. Máme sklon vnímat i malou změnu jako hodnější pozor než stálý informační signál, ačkoli ten může být nositelem významnější zprávy. – Dnes může být tou významnější zprávou, schovanou pod ostře sledovanou a medializovanou změnou zdražování, plíživé hnědnutí naší politické

scény a žité každodennosti doprovázené populistickými řečmi o čemkoli včetně zdražování.

Možnost shlížet z vysoka a dohlédnout daleko je pravděpodobně důvodem, proč se v literatuře opakovaně objevuje zjištění, že staří lidé jsou odolnější než mladí. Na druhou stranu stáří není všespásné. Nezatrpknout v době, která nadceňuje mládí a tvrdí, že je to poprvé, kdy se mladí nemohou od starých učit, vyžaduje úsilí – a kázeň, jak by řekla Soňa Červená: *žena, s těmi dolů visícími koutky, to prostě vzdala.*²¹

Ze studny minulosti lze nabírat vodu živou i mrtvou.

Setkání v přítomnosti: sytý hladovému nevěří – hladový sytému také ne

Já si o kapitalismu nikdy žádné iluze nedělal, ačkoli Západ pro mě bylo moje přirozené prostředí. Sice je to víc džungle, ale pro živé bytosti je to v ní pořád lepší než v zoologické zahradě.

85letý Pavel Brázda, Pátek Lidových novin 48/2011

Tě se to povídá, můžete říct. Žije se lehce, muž je mi oporou, mám dobré kolegy a kamarády, práci musím odmítat, bydlíme v klidném domě s výhledem do zeleně, v zemi je mír, jsem zdravá a bílá.

„Tě či tomu se to povídá,“ lze dnes použít na koholi a cokoli: nevěří si muži s ženami, mladí se starými, majetní s nemajetnými, zdraví s nemocnými, Pražáci, Brňáci a Ostraváci mezi sebou a se zbytkem světa, zelení s rudými, ostatní barvy ani nezmiňují.

V šedesátých letech minulého století postihla západní země krize autority; děti přestaly věřit rodičům a jejich pravdám. Zhruba o dvacet let později začalo současné „stěhování národů“, pohyb lidí (migrantů a uprchlíků) za lepším životem a svobodou, a související vícebarevnost reality. A někde mezi tím přinesla druhá vlna

21 Soňa Červená, Pátek Lidových novin 43/2010

feminismu citlivost k menšinám a spolu s tím další relativizaci pravd.

Do světa, kde zdánlivě nic neplatí absolutně, vstupuje člověk se svou starobyrou výbavou pro přežití: potřebuje patřit ke „svým“ a být jimi přijímán, přičemž přijetí odezírá ze souhlasu. Pravidla sdílená jím a jeho lidmi v něm navozují dojem jistoty a bezpečí.

Svět mimo „moje lidi“ vyžaduje náročný protokol úcty: respektuji, že – jíte jiné věci – smějete se jiným věcem – vážíte si jiných věcí – věříte jiným věcem – než já. Je to namáhavé setkávání cizinců (ač mnohdy o cizince nejde), člověk by rád byl doma. Navíc úcta ke spoluzití nestačí, protože nestačí na blízkost. Blízí lidé se mají rádi, hádají se, mají o sebe navzájem zájem, pomáhají si, pomlouvají se.

Lidem se nezamlouvá pravda

Byla to řeč pravdivější, a proto se lidu méně zamlouvala.

Livius – Dějiny. Přel. P. Kucharský a Č. Vránek.

Nejistota a nebezpečí plodí strach a případnou útočnou obranu. Máme ale na vybranou. Buď se uzavírat a útočit, nebo spolu začít chodit na pivo, i když to znamená vstupní vyjednávání: *Dík, ale já pivo nepiju. – Hmm, tak já pivo a ty kafe?*

Občas si odpočinout „doma“, zanádat „to dřív nebývalo“, souhlasit spolu, a pak zase do světa. Možná to nebude tak zlé: jsme prý první generace, které se líbí stejná hudba jako našim dětem a vnukům.

Budoucnost je nejistá: naštěstí

Maminko, usmálo se na mě štěstí! Získal jsem místo druhého houslisty na palubě Titanicu!

Vtip připisovaný Vladimíru Renčínovi

Zabývám se neštěstími, což v řeči našich zákonů znamená „mimořádnými událostmi“, při nichž jsou ohroženy

hodnoty život – zdraví – majetek – životní prostředí. Zákony jsou lidským produktem, opisují naše vnímání světa: událost – náhlou nepříznivou změnu – doceníme; plíživé děje nikoli.

Na přednášce o krizových zákonech se řečník zeptal: „Co je největší hrozbou současnosti?“ – „Úhyn včel,“ vyhrkla jsem, protože jsem si čerstvě přečetla, že hladomor vyvolaný úhynem včel by lidstvo nebylo schopno zvládnout. „Terorismus!“ vykřikl řečník.

Plíživé děje nedávají dostatečně silný varovný signál. Obtížné je docenujeme těž proto, že vesměs vyznívají nejednoznačně. Hospodářské i mezilidské krize bývají příležitostí k nacházení nových řešení, k ozdravení ekonomiky i vztahů. Nová řešení obvykle vznikají chybovostí – pokusem a omylem – nikoli jasnoživým

rozhodnutím osvětleného jedince. Do dlouhodobých průběhů navíc vstupují nepředvídatelné události, které je mění. Islandská sopka rázem zastavila leteckou dopravu; takto razantně to narůstající zadlužení leteckých společností nedokázalo.

Náhlé změny vnímáme výrazněji než plíživé, nepříznivé změny jednoznačněji než příznivé. Umře-li někdo mladý, mimo předpokládané biologické pořadí, většinou bez zaváhání víme, že se stala tragédie, že jde o neštěstí, že něco dobrého nenávratně skončilo. Srdce se nám sevře i v případech bankrotů firem či požárů lesa.

Co je protipólem neštěstí? Narození dítěte? Výhra v loterii? Vysázení stromů? Jsou to šťastné události, které spouštějí řetězec radostí a starostí. K člověkovu bytí patří péče, tedy starost o někoho či něco.

Péče a starost dodávají životní smysl, pocit potřebnosti a – obavy. Každý z nás může mít obavy z budouc-

nosti; prognostici jsou za ně placení. Chmurné představy o budoucnosti vyjdou obvykle nastejno jako optimistická víra, jen s optimismem se člověk cítí o dost lépe.

Nejsme schopni předvídat nic jiného, než co si dove-deme představit. A nejsme schopni dělat nic jiného, než co považujeme za dobré a co nám dává smysl ve směru přežití, žití i smrti.

Pokaždé, když lidstvo dostane novou hračku, kterou se téměř samo zničí (a je jedno, jestli jde o objev atomové energie nebo o zavedení internetu), lze pozorovat, jak proti ní a proti sebezničení začne vyvíjet protilát-ky – odpovídající návod k použití. Sice se zpožděním, ale začne. Doufám, že to bude/me stíhat i nadále.

Závěrem S-O-S:

vzkaz slušným, odolným, spolehlivým

A ty dámy a paní, ty vám tak křicely! Já se také bál, ale nekřicel jsem. Ono by to v tom fevu stejně neby-lo slyšet.

Náš učitel chemie zvaný Hofčík na základní škole vykládal o svých zážitcích z náletů za druhé světové války

Koně po nás chtějí, abychom jednali s klidem, sou-středěně a s jistotou. Důslednost. Chtějí, abychom byli silní a citliví zároveň.

Milan Kovář, *Magazín Právo*, 31. prosince 2011

Zkratkou S-S-S označoval Miroslav Plzák jednu z dia-gnóz opouštěných mužů: slušný, slabý, spolehlivý. Já bych určitě muže tří „s“ neopustila, říkala jsem si teh-dy, jen malinko změnit význam jednoho „s“ na slušný, silný, spolehlivý.

Nebyla jsem první, koho jemná, avšak zásadní změna napadla. Autor *Breviáře Půjde to!*, publicista a reklamní pracovník Jiří Solar (1898–1981), se původ-ně jmenoval Josef Slabý; v roce 1931 se nechal úředně

přejmenovat. (Husitské muzeum v Táboře; <http://husit-skemuzeum.cz>)

Jiří Solar popisoval v r. 1938 svoje „sloupy životní-ho štěstí a úspěchu“ shodnými slovy jako pozitivní psychologie popisuje o sedmdesát let později lidské ctnosti a charakterové síly. Živočišný druh člověk vykazuje stabilitu a odolnost; je spíše pružný a pevný než tvrdý a křehký.

Změnilo se však vnímání a hodnocení jevů. Ve výňatku z reportáže o anglických povodních v letech 1952 a 1953, kdy došlo k velkým ztrátám na životech, čteme: „Královna byla dojata stoickým a hrdinským postojem lidí, kteří prošli tvrdou zkouškou a utrpěli obrovské ztráty“; jejich „odvahu a mravní sílu“ pře-dem očekávala. Zcela jinak vypadal v Anglii kulturní rámec popisu pro (daleko méně ničivé) povodně 2000: tentokrát noviny tvrdily, že oběti povodní budou vážně psychicky poškozeny. Rozdíl se projevil též v tendenci událost politizovat: v 1953 povodně politizovány nebyly, předpokládalo se, že v dlouhodobé perspektivě získají události nějaký (dobrý) smysl, kdežto v 2000 kdekdo vinil z povodní kdekoho (povodně zavinili ziskuchtiví developoři stejně jako úředníci z územního plánování a politici). V 1953 bylo oceňováno obrovské nasazení tisíců lidí, reakce dobrovolníků a běžných občanů, svépomocná soudržnost obce, altruismus a odolnost, kdežto o padesát let později jako by byla odolná leda tak hrstka státních (hasičů).

Současný stav přičítá nejen autor²² strachu lidí ze ztrát a obtíží, s nimiž dnes hledáme smysl nejistoty a neštěstí.

Spolu se zvyšující se ustrašeností lidí, kteří dlouho nezažili válku, se objevuje protilátka – narůstá důraz na odolnost. Zkoumá se odolnost jedinců, rodin i obcí. Odolní jedinci vynikají vyváženým pohledem na život a nacházením životního smyslu, schopností zvednout

²² Furedi, 2006

se a jít i po životních pádech, vírou v sebe a přijetím vlastního života, odolná společenství kolektivní sebeúctou, kulturní identitou, společenským humorem, dobrou vládou a duchovností.

Dokážeme popsat projevy odolnosti, hůře se hledají její příčiny. Budou asi rozmanité; prozatím se totiž objevuje shoda, že odolnost (člověka, rodin i obcí) souvisí s **rozmanitostí** (zdrojů, sil, strategií zvládání, potřeb).

Další shoda věd o člověku tvoří osu tohoto příspěvku: člověk je bytost činná, aktivní, utvářená hodnotami, nadaná reflexí, nahlédem a touhou po smyslu, zasažená do vztahů horizontálních i vertikálních v návaznosti minulého, přítomného a budoucího času. Ví, že zemře; i proto miluje, pracuje a modlí se.

Literatura:

- Baar, Jindřich Šimon (2008). *Jan Cimburá*. Brno: Tribun EU.
- Baštecká, Bohumila, Domkařová, Petra (2009). *Kvalita života, životní styl a vrstevníci v obci*. Sborník z konference 1.–2. 10. 2009 v Praze. Praha: Quip – Společnost pro změnu.
- Baštecká, Bohumila a kol. (2003). *Klinická psychologie v praxi*. Praha: Portál.
- Bomlitz, Larisa J., Brezis, Mayer (2008). Misrepresentation of health risks by mass media. *J Public Health* 30/2: 202–204.
- Bousfield, Jonathan, Richardson, Dan (Eds.) (2007). *Bulharsko*. 2. vyd. Brno: JOTA.
- Canfield, Jack, Hansen, Mark Victor, Hawthorneová, Jennifer Read, Shimoffová, Marci (Eds.) (1998). *Slepičí polévka pro ženskou duši*. Praha: Columbus.
- Furedi, Frank (2006). New Dimensions: The Growth of a Market in Fear. In: Rodríguez, Havidán, Quarantelli, Enrico, Dynes, Russell R. (Eds.) *Handbook of Disaster Research*. Springer Science + Business Media, LLC.
- Giddens, Athony (2001). *Sociologie*. Praha: Argo.
- Gillman, Neil (2007). *Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení*. Praha: Vyšehrad.
- Hall, Calvin S., Lindzey, Gardner (Eds.) (1999). *Psychológia osobností*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelstvo.

Jeho silou i slabinou je představitost. Díky ní je o krok napřed, dovede předvídat a promýšlet řešení, a v jejím důsledku je někdy tak ochromen strachem, že se ani na krok nezmůže. Za poslední léta trochu zchoulostivěl, jako by podlehl touze po totálním bezpečí. Doufejme, že se opět vzchopí, jako se vzchopil již mnohokrát. Současná doba ho zásobuje rozmanitostí, která je pro něj příležitostí i hrozbou.

Co vzkázat člověku na cestu do dalších let krize? Spolupráci rozmanitých, slušnost a spolehlivost a dostatek sil pro to, co má smysl!

A co když se nebude dařit? Co když bude cesta čím dál těžší a síla jít stále menší? – Pak se staneme pomocníky anebo si necháme pomoci druhými. Víme přece, že pomáhání pomáhá – hlavně pomáhajícím.

- Havránek, Bohuslav – Bělíč, Jaromír – Helcl, Miloš – Jedlička, Alois (eds.) (1989). *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Academia.
- Heidegger, Martin (2002). *Bytí a čas*. Praha: Oikymen.
- Choowattanapakorn, Tassana – Aléx, Lena – Lundman, Berit – Norberg, Astrid – Nygren, Björn (2010). Resilience among women and men aged 60 years and over in Sweden and in Thailand. *Nursing and Health Sciences* 12: 329–335.
- McAdams, Dan P. (2008). Personal Narratives and the Life Story. In: John, Oliver P. – Robins, Richard W. – Pervin, Lawrence A. (Eds.). *Handbook of Personality. Theory and Research*. New York: Guilford Press.
- Murphy, Robert F. (1998). *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. 1. vyd., dotisk 2001. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Redelmeier, Donald A. – Rozin, Paul – Kahneman, Daniel (1993). Jak porozumět pacientovu rozhodnutí. Poznávací a emoční hlediska. *JAMA-CS* 1/11: 933–937.
- Ruch, Willibald (Ed.) (2007). *The Sense of Humor: Explorations of a Personality Characteristic*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Seligman, Martin E. P. – Steen, Tracy A. – Park, Nansook – Peterson, Christopher (2005). Positive Psychology Progress. Empirical Validation of Interventions. *American Psychologist* 60/5: 410–421.
- Schopenhauer, Arthur (1996): *O smrti*. Brno: Zvláštní vydání.

Solar, Jiří (1938). *Půjde to! Breviář šťastného člověka*. Praha: nákladem vlastním.

Standardy psychosociální krizové pomoci a spolupráce zaměřené na průběh a výsledek (2010). Praha: Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru.

Vondráček, Vladimír (1978). *Lékař vzpomíná (1895–1920)*. Praha: Avicenum.

Walsh, Froma (2006). *Strengthening Family Resilience*. 2nd Ed. Guilford Press.

Hrobka císaře Františka Josefa II. v Kapucínské kryptě ve Vídni. Poslední tragédií monarchie bylo to, že se rozpadla ve chvíli, kdy by mohla být konečně k žití. Dlouhou dobu jsme se od ní odtahovali, ale dnes jsme opět schopni se s ní trochu ztotožnit. Nejspíš nikdy nebudeme cítit identitu se všemi zeměmi Evropské unie (třeba takové Portugalsko je nám celkem lhostejné), ale země bývalé monarchie jsou přeci jen součástí naší vlastní historie.

Literatura a další prameny

Ke každému oboru lidské činnosti existují desítky titulů, není problém je dohledat, problém je vybrat pár klíčových knih či dalších pramenů. Pokud je literatura uvedena přímo u dané statě, tak ji zde opakovaně citujeme jenom v případě, že je skutečně důležitá. Knihy, které jsou označeny *, představují dobrý úvod do problematiky, jsou to knihy, kterými by se mělo začít, pokud nic jiného neznáte. Tato kniha nemůže být nikdy úplná, navíc ji napsali hlavně intelektuálové, kteří mají potíže s výměnou žárovky či právou vietnamské instantní polévky. To, co zde prezentujeme, je spíš pobídnutí k jinému způsobu uvažování o životě. Důkladnější a lepší informace se dají dohledat na různých webových stránkách či na patřičném blogu. Ale zde obvykle schází nadhled a panoramatické myšlení.

Prodejní katalogy

Zejména v USA se otázkami přežívání zabývá velké množství firem. Je to dáno jednak tradicí prvních osadníků, dále přípravami na hurikánovou sezonu v Karibiku i existencí skupin, jako jsou Amišové, které se dobrovolně rozhodly pro tradiční život. Katalogy následujících firem jsou přehledem toho, co se na světě vyrábí – od filtrů na vodu přes nové mlýnky až po dávky potravin. Nesnažíme se dělat těmto firmám reklamu, ale upozornit na zboží, které si pak koupíte třeba někde jinde. Zde se dozvíte, že vůbec existuje, a zároveň i ceny, jaké jsou ve světě běžné. Ceny v ČR se obvykle odvíjejí od velkoobchodní ceny v zahraničí, k tomu si obchodník běžně připočítává marži 45 % (někteří obchodníci až 100 %) a dalších nejméně 3–5 % na poštovné a pojistné. Nově se platí clo. Katalogy amerických firem mívají až 250 stran, stojí většinou do 6 USD a mimo Ameriku se platí poštovné (kolem 10 USD).

Lehman's – klasický katalog jednoduchého života zaměřený od roku 1955 na komunity, jako jsou Amišové, důraz na zařízení, která nepotřebují elektřinu.

Cumberland General Store – katalog běžných věcí ze starých časů, jako jsou olejové lampy.

Recreational Equipment Co. – tábornické potřeby od roku 1938. Campmor Inc. – menší užitečná outdoorová firma.

Eastern Mountains Sports – obrovský výběr tábornického (dnes říkáme outdoorového) vybavení.

Safety Central – nabízí širokou škálu prostředků a něco literatury pro přežití.

Návody pro běžnou domácnost

Gabriel R. – *Dobré rady do každé domácnosti*. Ikar-Knižní web. Praha 2008).

Machalová L., Šíroká P., Mach V. – *Jak ekologicky nakupovat*. Jen elektronicky jako volný zdroj www.hnutiduha.cz (2008).

Podlaha P., Březina Z. – *Receptář pro každý den*. SNTL. Praha 1992.

Vlašín M., Ledvina P., Máchal A. – *Desatero domácí ekologie*. Step. Brno 2009.

Wescott D. ed. – *Primitive Technology: A book of earth skills*. Nakladatelství Gibbs Smith 1999.

Řada autorů píše o svých osobních zkušenostech s původními, jednoduchými technologiemi. The Society of Primitive Technology (viz web) je složena ze zajímavých podivínů, kteří se specializují na užitečné věci, jako je stavba přístřešků, i poměrně okrajová témata, jako je výroba kostěných harpun. Kniha je rovněž inspirativní pro etnoarcheology, eko-architektu a trampy. Společnost vydává Bulletin of primitive Technology.

Návody k přežívání

Obecně platí, že každá rodina by měla mít doma jednu knihu o přežívání v těžkých podmínkách, případně druhou menší v automobilu. Obvykle se hovoří o Kingovi, Stevensovi či nověji Bradleyovi (viz níže). Tento druh knih bývá radikální v tom smyslu, že počítá s tím, že na Zemi propukne nějaké peklo. Ve skutečnosti za mnohem pravděpodobnější scénář považujeme nějakou obdobu argentinské finanční krize, tedy zhroutil se měna, příchod chudoby a období dočasněho nedostatku běžných věcí, energií a potravin. Heslem je tedy nikoliv „survival“, ale „family preparedness“. U nás vyšla řada příruček přežívání v přírodě (M. Pavláček, skautské příručky či Jak přežít v přírodě, 2009, Svojtka & Co.), pro běžné použití však nejsou příliš užitečné.

*Stein M. (2000) – *When technology fails. A manual for self-reliance and planetary survival*. Chelsea Green Publishing. Vermont. USA. Obsáhlá kniha s dobrou literaturou, často ji citujeme.

King D. (1994) – *The Emergency-Disaster Survival Guidebook*. ABC Preparedness. Stručný, užitečný průvodce. V USA si jej někdy kupují rodiny a nechávají u potřeb na přežití.

Stevens J. T. (1997) – *Making the best of basics: Family Preparedness*. Gold Leaf Press. Tato kniha má pověst klasické příručky („bible“) pro přípravu rodiny na složitou dobu.

Wiseman J. „Lofty“ (1996) – *The SAS Survival Handbook: how to survive in the wild, in any climate, on land or sea*. Harper Collins Publisher. John Wiseman je profesionální voják (26 let služby), který sloužil jako instruktor elitní jednotky Britské armády – *Special Air Service*.

Ministry of Defense (průběžně in print) – US Army Survival Manual: FM 21–76. Kniha je v běžné nabídce, pro další zboží viz usmilitaryproducts.com. Váží 13,6 unce, aby šla nosit na výlety po Afganistánu, je psána jasným, stručným jazykem. Představuje neustále zdokonalovanou verzi původního vydání z let vietnamské války. Americká armáda nabízí celou řadu podobných specializovaných příruček, které se často dají bezplatně stáhnout.

Rawles J. W. (2009) – How to survive the End of the World as we know it: Tactics, Techniques and Technologies. Plum Publisher. Autor vede jeden z důležitých blogů o přežívání: SurvivalBlog.com.

*Bradley A. T. (2011, 2. vydání) – Handbook to Practical Disaster, Preparedness for the Family. CreateSpace Publisher. Kniha je považovaná za základní monografii, váží kilo a má 430 stran. Je důležité koupit druhé vydání (ISBN 1463531109), ne reprint toho prvního. Týká se nejenom katastrof, jako jsou hurikán či tornádo, ale i zhroucení finančního trhu.

Filosofie a sociologie

Rozhodli jsme se považovat zájem o strategii přežívání za náročných podmínek za druh filosofie a podobně se stavíme i ke knihám o indiánech a životě v přírodě. Klasickými knihami v českém prostředí jsou v tomto případě Dva divoši od E. T. Setona a Walden od H. D. Thoreaua, které nejsou obvykle považovány za filosofická díla.

Elpel T. J. (6. vydání, 2009) – Participating in Nature. Wilderness Survival and Primitive Living Skills. Hops Press. Kniha se kromě jiného zabývá problémem, jak zabít jelena a z kůže si ušít boty, ale i filosofickým způsobem „umění ničeho“.

Jones G., Moorhouse A. (2008) – Jak získat psychickou odolnost. Grada. Praha. Kniha je bohužel zaměřena na odolnost jako strategii vítězů, kteří chtějí být úspěšní a vydělat hodně peněz. Některé návody se ale dají použít i pro horší časy.

Petrusek M., Balon J. (2011) – Společnost naší doby. Academia. Praha. Výborný úvod.

*Liessmann K. P. (2008) – Teorie nevzdělanosti, Přel. J. Zoubková, Edice 21. Academia, Praha. Analýza rakouského i našeho vzdělávacího systému.

Machovec M. (1998) – Filosofie tváří v tvář zániku. Zvláštní vydání. Brno. Jedna z prvních českých sond do filosofie konce věků.

*Sarrazin T. (2011) – Německo páchá sebevraždu. Jak dáváme svou zemi všanc. Edice 21. Academia. Praha. Výborně kontroverzní kniha o současné střední Evropě.

Glaeser E. (2011) – Triumph of the City. Penguin Books. Oceněná kniha o tom, že ve městě se mnoha lidem žije radostněji a ekologičtěji než na venkově. Nepřijde to však samo!

Hollowtop Outdoor Primitive School je společnost, která se zabývá praktickou filosofií života v divočině. Její webové stránky odkazují na celou řadu podobných společností a přinášejí zajímavé články.

Tom Brown Jr's Tracking Nature and Wilderness Survival School (www.trackerschool.com). Tom Brown se učil u indiánů. Legenda praví, že jednou vzal jenom nůž a rok žil sám v divočině – a to je jeho škola.

Prairie Wolf. John a Geri Mc Pherson žili dlouhou dobu v divočině a učili to ostatní lidi. Na webových stránkách mají zajímavá instruktážní videa.

Pehe J. (ed.) (2012) – Krize, nebo konec kapitalismu? Prostor. Jedenadvacet intelektálů, až na jedinou výjimku Češi, uvažuje o současném stavu České republiky.

Kolapsy společností

*Bárta M. a Kovář M. eds. (2011) – Kolaps a regenerace. Cesty civilizací a kultur. Minulost, současnost a budoucnost komplexních společností. Academia. Praha. Zatím poslední, velmi obsáhlá práce s mnoha citacemi.

Gibbon, Edward (1983) – Úpadek a pád římské říše, Odeon, Praha, 1. vydání, 404 str., z angl. orig. The Decline and Fall of The Roman Empire podle vydání J. M. Buryho vydaného nakl. Methuen and Co., London 1896–1900, vybral Jiří Klabouch, přeložil Adolf Felix, doslov Vladimír Polišínský. Klasický titul.

Homer-Dixon, Thomas (2006) – The Upside of Down: Catastrophe, Creativity and the Renewal of Civilization, Washington DC: Island Press, 416 str. „Normální kniha“.

Kolektiv (2010) – Natural Hazards, unnatural disasters. The economics of Effective prevention. The World Bank. Executive summary in www.worldbank.org. Důležitá práce pro ekonomy, summary se dá stáhnout zadarmo.

Pokorný P. a Bárta M. eds. (2008) – Něco překrásného se končí. Kolapsy v přírodě a společnost. Dokořán. Praha. Příjemný titul, první svého druhu u nás.

*Schwartz, G. a Nichols J. J. eds. (2010) – After Collapse. The Regeneration of Complex Societies. The University of Arizona Press. Tuscon. Sborník zabývající se regenerací společnosti.

Sorokin, Pitirim A. (1968) – Man and Society in Calamity: The Effects of War, Revolution, Famine, and Pestilence upon Human Mind, Behaviour, Social Organization and Cultural Life, Greenwood Publishing Group. *Klasičtý, téměř kultovní titul.*

*Tainter, J. (1988) – The collapse of complex societies. New Studies in Archaeology. Cambridge University Press. České vydání, Dokořán, Praha. 2010. *Důležitý, dobře dostupný titul v češtině. Americký archeolog, antropolog a historik se ve své nejznámější práci zabývá otázkou, proč se v minulosti zhroutily mnohé říše, státní útvary či jiné složité organizační formy lidské společnosti. Nejprve uvádí téměř dvě desítky případů kolapsu a podává přehled teorií, jejichž prostřednictvím se během uplynulých dvou tisíc let kolapsy vysvětlovaly. Poté vytváří vlastní, široce aplikovatelnou teorii kolapsů (kolapsy jsou v ní vysvětleny poklesem mezních výnosů investic do složitosti). Prostřednictvím detailních studií kolapsu římské a mayské říše a americké kultury Chaco pak ověřuje platnost svého modelu a objasňuje fungování dezintegračních procesů. V závěrečné kapitole se zamýšlí nad tím, zdali kolaps nehrozí také současné společnosti, což je jedna z otázek, které člověka jedenadvacátého století znepokojují.*

Yoffee, Norman and Cowgill, George L.(eds.), 1988 (reprint 1991): The Collapse of Ancient States and Civilizations, University of Arizona Press. Často citovaná kniha, dnes má mnoho následovníků.

Energetika – hlavně ropný zlom

Cílek V., Kašík M. (2007) – Nejistý plamen. Průvodce ropným světem. Dokořán. Praha.

*Heinberg R., The Party is Over. Oil, War and the Fate of Industrial Societies, New Society Publishers 2003 (www.newsociety.com)

Simmons, J. (2005) – Twilight in the Desert. The Coming Saudi Oil Shock and the World Economy. Wiley. New York.

*Yergin D. (2011) – The Quest: Energy, Security and the Remaking of the Modern World. Penguin Press.

*The Oil Drum : internetový magazín, který začal průzkumem ropného zlomu, ale postupně se přesouvá do oblasti udržitelných energií a transformace, řada velmi inspirativních článků o věcech, o kterých se jinde nedočtete. U nás plní podobnou funkci Britské listy.

Potravin

Beranová M. (2011) – Jídlo a pití v pravěku a ve středověku. Academia. Praha.

*Úlehlová-Tilschová M. (1945, nové vydání 2011) – Česká strava lidová. Družstevní práce. Praha.

Winter Z. (1913) – Šat, strava a lékař v XV. a XVI. věku. Vydal J. Otto v Praze jako V. svazek kulturních studií.

Zíbrt Č. (nové vydání 2011) – Staročeské umění kuchařské. Dauphin. Praha. *Sebrané texty a kuchařské recepty od kaše až po zvěřinu.*

Brambory pokaždé jinak. Rebo Production. (2008) – *Vcelku jednoduchá kniha, která obsahuje několik dobrých, netušených receptů z ciziny.*

Hostašová B., Němec E., Vlachová L. (1980) – Domácí pěstování ovoce a zeleniny. Avicenum. Praha. *Kdysi běžná příručka.*

*Leopard D. (řada vydání, 2011) – The Handmade Loaf. Contemporary European Recipes for the Home Baker. Octopus Group. England. *Jedna ze slavnějších knih o pečení chleba, ale mnoho receptů je rovněž na webech uvedených na začátku kapitoly o jídle.*

Hostašová B., Němec E., Vlachová L. (1980) – Domácí konzervování ovoce a zeleniny. Avicenum. Praha. *Kniha je důležitá zejména kvůli méně častým receptům na zavařování zeleniny.*

Kozolapovová G. J., Kuzněcová N. V. a Vlachová L. (1989) – Sušené ovoce. SZN a Mir. Moskva a Praha. *Původně ruská příručka sušení ovoce.*

Machala K. (2008) – Kvašená zelenina pro zdraví a vitalitu. Léčivé účinky, historie a recepty. ANAG. Olomouc. *Pokud si člověk zvykne na chuť kvašené zeleniny, jedné z nejzdravějších potravin světa, tato kniha může změnit jeho stravovací návyky. Kvašená zelenina je probiotická, tedy léčivá.*

Machovská D. (1999) – Cukety, patizony, tykve a zeleninové saláty. Vyšehrad. Praha. *Tykve jsou v chudých zemích hodně důležitým zdrojem potravin.*

Pattison E. ed. (2007) – Těstoviny rychle a snadno. Svojtka & Co. Praha. *Recepty.*

Půhoný K. (1982) – Konzervace a ukládání potravin v domácnosti. SZN. Praha. *Starší příručka tradičních postupů.*

Rod J. (2008) – Atlas chorob škůdců ovoce, zeleniny a okrasných rostlin. Víkend. Praha. *Ilustrativní obrazový atlas.*

Sedláčková J., Hrudová E. (2011) – Škodliví a obtížní živočichové kolem nás. Kapesní příručka pro domácnost. TeMiCz.

Zemánková M. (1989) – Sója v naší kuchyni. Avicenum. Praha.

Skladování

Časopis The Oil Drum (Campfire, na webu) v článku Household Dry Food Storage Guide doporučuje tyto tituly: Emergency Food Storage & Survival Handbook (P. Layton) and Self Reliance: A Recipe for the New Millennium (J. Yeoman), a příslušné webové stránky.

Alkohol

Balaščík J. (2010) – Jak vypálit lepší slivovici. Vydáno k otevření muzea lidových pálenic ve Vlčnově. Uherské Hradiště. *Pěkný, lidský popis včetně charakteristik nových odolných odrůd ovoce, zejména švestek.*

Malleová B., Schmíková H. (2007) – Domácí výroba lihovin. Vydal P. Dobrovský-Beta.

Škopek J. (2003) – Výroba destilátů z vlastního ovoce. Dona. České Budějovice. *Dobry, věcný úvod.*

Valenta B. (1970) – Příprava domácích vín. 100 receptů. Státní zemědělské nakladatelství. Edice Naše domácnost. Praha. *Klasická příručka obsahuje i recepty na výrobu vína z rýže, datlí, sladu a chlebových kůrek. Jen není jasné, kdo by se dnes při nízkých cenách pravého vína do podobné výroby pouštěl. Ovocným vínům se rovněž věnuje K. Půhoný (viz výše).*

Půda a zahrady

Hillel D. (1992) – Out of the Earth born. Civilisation and the life of soil. University of California Press. Berkeley. USA.

*Montgomery D. R. (2007) – Dirt, the Erosion of Civilisations. University of California Press. Berkeley.

Ortloff Ch. R. (2009) – Water Engineering in the Ancient World. Oxford University Press.

Kalina M. (2004, 2. vydání) – Kompostování a péče o půdu. Grada. Praha.

*Emery C. (1998, 10. vydání) – The Encyclopedia of Country Living: An Old Fashioned Recipe Book. Sasquatch Books. Seattle. *Paní Emery odešla již koncem 60. let z města na venkov, vyzkoušela si, jak to je těžké, a když zemřel jeden z jejích přátel, starých farmářů, začala sbírat staré americké recepty o životě na vesnici. Na 850 stránkách knihy je třicet let sběru dat.*

Henschel D. (2004) – Plané rostliny k jídlu. Granit. Praha.

Kott L., Moravec J. (1989) – Pěstování a použití méně známých zelenin. SZN. Praha.

Nádherná S. (1998) – Kronika Vrchotových Janovic. Arbor vitae. Praha. *Přítekyne R. M. Rilkeho píše o svém vztahu k zámeckému parku.*

*Šrot R. (2010, 12. vydání!) – Tisíc dobrých rad zahrádkářům. Brázda. Praha. *V současné době asi nejrozšířenější, velice užitečná zahrádkářská encyklopedie o 600 stranách. Kniha shrnuje autorovy rady rozptýlené v dílčích publikacích, jako jsou např. Rady pěstitelům ovoce (Aventinum 1998).*

Ekonomika

Banerjee A., Duflo E. (2011) – Poor Economics, rethinking poverty & ways to end it. Vydal PublicAffairs. *Kniha o chudobě získala cenu listu Financial Times.*

Eisenstein Ch. (2011) – Sacred Economics: Money, Gift, and Society in the Age of Transition. *Celá kniha je na internetu, některé postřehy jsou bystré, jiné utopické; cenná je obráceným pohledem na svět a na posvátnost ekonomiky, ale stát bych podle této knihy budovat nechťel.*

Harford T. (2011) – ADAPT. Why success always starts with failure. Farrar, Strauss and Giroux. *Důležitá kniha o tom, jak je možné se přizpůsobit proměňujícím se podmínkám, jedna z ekonomických knih roku, viz též vlivný blog Marginal revolution.*

Kahneman D. (2011) – Thinking, Fast and Slow. Významný ekonomický teoretik, nositel Nobelovy ceny, v této knize shrnuje desítky let experimentů s psychologií v ekonomice (ekonomická iracionalita).

Sorokin A. R. (2009) – Too big to fail. Penguin Group. *O propojnosti bank a států.*

Reinhart C., Rogoff K. (2010) – This time is different: Eight centuries of Financial Folly. Princeton University Press. *Velmi chválená, důležitá studie o historii mnoha desítek dřívějších finančních krizí, jazyk je matematizující.*

*Yergin D. (2011) – The Quest: Energy, Security and the Remaking of the Modern World. Penguin Press. *Je to sice kniha o energetice, ale protože ta podkládá celý svět, tak se závěry o nové energetické situaci světa promítají do celého života. Změny cen ropy nás ovlivní víc než výměna jedné politické partaje za jinou.*

Robert J. Shiller (2000) – Irrational Exuberance. Princeton University Press. *Kniha o zbytečném utrácení a co z toho vyplývá, jeden z hlasů, který krizi předpovídal.*

Média

Hospodářské noviny, Ekonom, Respekt *(pravděpodobně nejuplněnější obraz o světové ekonomice člověk získá pravidelným sledováním HN – dobře rozumějí Evropě, ale málo zbytku světa; zde je nezastupitelné anglické vysílání televize Al-Jazeera).*

www.agroweb.cz – internetový zemědělský portál

www.mercola.com – významné stránky upřednostňující netoxické, celostní metody léčby s důrazem na výživu

<http://www.wildfermentation.com> – recepty na fermentaci potravin a nápojů

<http://www.whfoods.com> – obsahuje dobré informace o různých
druzích zeleniny a ovoce

<http://www.survival-spot.com/survival-blog/argentina-collapse/>
(velmi znepokojivé stránky o kolapsu Lessons from Argentina's
economic collapse)

www.usaemergencysupply.com – energie, potraviny a další
v čase nouze

Roční zprávy o stavu světa: Worldwatch Institute, International
Energy Agency – Energy Outlook, World Bank.

Viz rovněž weby uvedené v textu knihy.

Neúplný slovník divných věcí a podezřelých procesů

aflatoxiny – potraviny za vlhka zplesniví, vznikají přítom organické jedy (mykotoxiny), které mají zhoubný vliv na játra a další orgány či podporují vznik rakoviny. V minulosti došlo víckrát k vyměření části vesnice, která v dobách nedostatku konzumovala plesnivé jídlo. U nás jsou časté zejména u obilovin, ale za nejriskantnější jsou považovány laciné burské oříšky. Pokud nás čekají vlhčí roky, bude víc aflatoxinů. Již dnes zkušení zemědělci raději berou osivo z jižní Moravy než třeba z Vysočiny, a to právě kvůli plísním.

Bílá hora (1620) – faktický i symbolický mezník českých dějin, který znamenal kolaps myšlenky poměrně moderního státu založeného na kolektivním (stavovském) vedení, náboženské toleranci a konfederaci pěti českých zemí. „Švýcarsko“ se nekonalo, páni byli nadmíru pyšní, hleděli na svůj zisk a vůbec je nenapadlo, že jejich svět by se mohl během jediného dne na dalších tři sta let zhroutit a uvolnit tak místo tuhé centrální vládě a náboženskému absolutismu. Pozdě pláčete, stavové čeští. Okno dějin se na celá staletí uzavřelo.

bioregionalismus – hnutí, které si za základ určité komunity vybírá určitý přirozený ekosystém, jako jsou údolí či mořská zátoka, a podle přirozených základů krajiny vydává politická a ekonomická rozhodnutí. U nás by to třeba mohly být Šumava nebo Moravské Slovácko.

Boží království (autor Ježíš) – βασιλεία τοῦ θεοῦ či βασιλεία τῶν οὐρανῶν, něco, co se z definice nedá realizovat na tomto světě.

bumerangová generace (podle amerického tisku) – generace dětí, které nemohou najít zaměstnání, a tak se po čase vracejí ke svým rodičům. Jev je sice typický pro státy se silnými rodinnými vazbami, jako je Španělsko, ale překvapivě zasahuje i USA, kde dřív děti odcházely od rodiny již po osmnáctém roce svého věku. V bumerangové generaci (25–34 let) dnes žije v USA šest milionů Američanů, tedy o 26 % víc než před krizí roku 2007. Někdy na rodičích jemně parazitují, ale jindy se učí opatrnosti a skromnosti a jistě láске k rodičům. Viz též stať o hikikomori.

crowdfunding – výraz zatím nemá český ekvivalent, jedná se o způsob „lidového financování“, tedy že lidé po dolarech a malých částkách podporují politické či humanitární akce či skupiny, které se jim

líbí. Může to být např. Wikipedia, ale i protestní hnutí. Znamená to, že pokud spontánně vznikne jedno odpoledne nová politická síla, tak stejně spontánně může být ještě týž večer financována svými příznivci. Podobným výrazem je crowdsourcing, což je například sledování velkého množství lidí pomocí mobilního telefonu. Představte si, že jdete na demonstraci proti režimu a pro všechny případy si s sebou vezmete mobil. Chytrý policejní program rozezná nejenom, kde je ve městě kolik lidí, ale pomocí čísel uložených ve vašem mobilu rozezná, kolik podobně uvažujících kamarádů máte s sebou v průvodu. Večer ty nejdůležitější osoby internuje policie. V této souvislosti je nutné zdůraznit: i přes veškerou slabost demokracie a nedokonalost EU je nutné tyto dvě veličiny udržet, aby existovala hráz proti potenciálnímu národnímu tyranovi, po kterém může být se zhoršujícími podmínkami čím dál větší poptávka.

česká pampa (velmi volně podle Vladimíry Dvořákové) – proces, při kterém je podpora velkého množství malých chytrých podniků přenesena na několik velkých firem, které nemají zájem na celkovém rozvoji země. Slovo pampa pochází z jazyka kečuánských indiánů, v Argentině znamená travnatou pláň, kde se pase dobytek hlídáný gaučery, což jsou v podstatě kovbojeví. Pampa pomohla vytvořit ekonomický model, při kterém jsou vysoká vládní místa obsazovaná majiteli velkostatků – haciend. Ti mají zájem na tom, aby se maso z jejich stád dostalo na pobřeží a odtud dál do světa. Zakládají tedy přístavy a podporují rozvoj železnic. Zbytek je nezajímá. Země neupadá, ale ani se nerozvíjí. Evropa kdysi získala náskok před ostatním světem díky modelu velkého množství malých podniků. Ty potřebují šikovné a vzdělané lidi, což vytváří tlak na kvalitní vzdělání a dobrou organizaci země. Klíčem je zde podpora mnoha menších podniků a tím i vznik široké střední třídy, která jako jediná platí relativně řádně daně. Vypadá to tak, že se právě v těchto letech ocitáme na okraji „české pampy“, kdy vláda, která potřebuje velké semilegální zdroje peněz na volební kampaně, podporuje hlavně velké podniky. Zemi začínají ovládat majitelé haciend zvaní hacendados. Těm vyhovuje nevzdělaná pracovní síla, v Jižní Americe zejména italská emigranti, které dokážou pomocí dluhů prakticky zotročit. Zbavit se hacendados trvá jedno až dvě staletí.

devoluce (devolution) – někdy až nepříjemně konzervativní decentralistické hnutí, které hlásá a provozuje ekonomickou a politickou

odluku od nespolehlivého státu. Konzervativnost je zde vyjádřena nechutí ke státu, ale ne k technologiím – právě naopak pro hnutí je typické využívání nejprogresivnějších, například energetických a zemědělských technologií. Devoluce může sklouznout až k fašizujícím tendencím, ale rovněž postaví protiváhu destruktivním vlivům státní byrokracie a globální ekonomiky. Devoluce má dvě tváře – pravicovou a levicovou.

Disneyland – zábavní park, též způsob, jakým se tato společnost snaží všechno od Ježíše až po večerní zprávy převádět na zábavu. Disneyfikace je proces proměny určitého místa, například historického centra Prahy, na zábavní park. Doprovodným jevem je ztráta autenticity a génia loci.

distribuční koalice (podle Mancura Olsona, 1982) – skupina schopná vytvořit pro své členy natolik dobrá motivační schémata, že pracují v zájmu této skupiny proti většině ostatních a rozdělují si výnosy z prosazování vlastních zájmů bez ohledu na veřejné dobro. Pokud jsou úspěšní, stává se tato koalice tvůrcem všech podstatných pravidel. Tím nejdůležitějším pravidlem je udržení si pozice tvůrce psané či nepsané legislativy. V českých médiích se hovoří o „mafích“. Pokud je taková „mafie“ úspěšná, stává se příkladem k následování a přispívá tím k zvlčílému ladění společnosti. Známe to.

dluh – tradiční kontrarevoluční či kontraevoluční nástroj, kterým jsou lidé drženi v poslušnosti. Nepodceňujeme tuto pět století politiky zneužívanou funkcí dluhů. Kdo má dluhy či hypotéku, nebude se bouřit, aby neztratil práci, nepřišel o dům a možná i o rodinu.

dluhová past – ekonomický mechanismus, při kterém dluhy plodí další dluhy, protože je nutné si vypůjčovat peníze na splácení dluhů. Při postupném, systematickém zmenšování míry zadlužení (to znamená: zadlužujeme se stále, ale o něco méně než před rokem) se evropské státy z dluhové pasti vyhrabou za 15 až 25 let a míra zadluženosti může dosáhnout až 200 % HDP. Problém dluhové pasti je trojí – (1) velikost dluhu, (2) zadlužení nejenom států, ale i domácností, a (3) synchronicita, protože dluhy mají prakticky všechny západní státy. Žádné jednoduché nebo bezbolestné řešení za této situace neexistuje.

doba válčících států – období čínské historie (453–221 př. n. l.), které je charakteristické bojem jednotlivých států a jejich spojováním do jedné velké říše. Za podstatné lze považovat, že tehdy neexistovala

koncepce paralelní existence více států, která naopak byla běžná pro antické Řecko a v Římě se dokonce stala základem politického uspořádání říše (Pax Romana), kdy se povoluje různost a částečná autonomie na oplátku za jednotný výběr daní a vojenskou pomoc. Mezi západními analytiky se občas vede diskuse, zda Číňané mají v „historických genech“ podmaňující tendence, které budou směřovat k vytvoření jedné velké sféry vlivu, anebo zda převládne rovněž historicky opodstatněný model neexpandující říše uzavřené do sebe. Nedostatek surovin a zdrojů včetně potravin spíše ukazuje na vytváření zatím skryté pročínské struktury vlivu na zhruba třetině plochy Země (půda v Africe, ropa a plyn v Asii, suroviny v různých částech světa).

ekonomická reforma – způsob, jak zdůvodnit zdražování a přitom neprovést žádné skutečné (tzv. strukturální) změny.

elektronická diktatura – způsob kontroly a likvidace nepohodlných lidí prostřednictvím elektronických médií. Dřív se říkalo Velký bratr (George Orwell). Pokud existují politické cykly (viz antické citáty v této knize, které tento názor považují za přirozený a empiricky ověřený), pak komplikovaná, funkčnost ztrácející se demokracie bude nahrazena nějakou na čas účinnější vládou pevné ruky, které díky kontrole nad elektronickými médii nikdo neunikne. (*Cestou do sběrného tábora budeme proklínat internet.*) Demokracii musíme zachovat už z toho důvodu, že jakékoliv jiné státní zřízení je dnes technologicky schopné kontrolovat úplně všechno, a to je velmi nebezpečné. Stačí příkaz mít neustále zapnutý mobil s GPS.

emotivní státní síla (podle Hanse Mayr-Hartinga) – nějaký druh vyššího ideálu, který je obecně přijímán a sjednocuje zemi. Do doby Velké francouzské revoluce to bylo křesťanství, později pokrok a národ, ještě nedávno demokracie a multikulturalismus, dnes se možná emotivní síla privatizuje a vlevá do elektronických médií či kultu celebrit. Nositeli emotivní síly mohou být třeba Království Boží u husitů, vlast, národ a jednota jako u Mussoliniho nebo pravda a láska jako u Havla. Podstatné je, že stát či království nemůžou dlouhodobě fungovat bez nějakého druhu emotivní síly. Diskuse o poplatcích u lékaře nezakládá vyšší ideál a národní jednotu. Stát nelze vystavět na myšlence *Budeme spravedliví a budeme se mít dobře*. Vyšší ideál je zdánlivě jenom nějaké moralizování, ale ve skutečnosti to je praktická nutnost, bez které politika funguje obtížně. Bez boha vážne i výběr daní. Rada spisovatelům volebních programů: nezačínejte praktickými věcmi, ale ideálem. Co ještě dnes má nějakou

emotivní sílu? To asi ukáže čas, nevíme to přesně. Čekali bychom, že to budou pojmy jako spravedlnost, průhlednost, řád, osobní odpovědnost, vztah k zemi, přírodě a krajině, obecné dobro, bůh.

Fair Trade a Community Friendly Fair Trade – první výraz se do češtiny někdy překládá jako férový obchod, druhý bychom přeložili jako přátelský obchod. Férové zboží může být odkudkoliv ze světa. Značka Fair Trade ale znamená, že při výrobě zboží nebyly poškozeny životní prostředí ani práva pracujících – tedy že nebylo například využíváno nucené dětské práce. Přátelský obchod je obchod, kterým podporujete určitou, obvykle místní komunitu – třeba tak, že si koupíte sýr od souseda, a ne z druhého konce světa.

filosofie (podle Jana Sokola) – způsob, jak porozumět a vyložit svět.

freeters, fretři – mladší lidé mezi 18 a 35 lety, kteří odmítají trvale pracovat na jednom místě a hledají si obvykle nenáročná, krátkodobá zaměstnání na částečný úvazek.

hikikomori – mladí, obvykle inteligentní, ale sociálně stažení lidé mezi 16 a 34 lety, kteří odmítají opustit dům svých rodičů. Kromě toho existuje několik dalších kategorií „nových lidí“ označujících např. parazitické muže či ženy bez partnera, mladé ženy odmítající trvalé partnerské vztahy (metoro), podivné otlé sociální pavouky žijící internetem a komiksy (otaku) či nezaměstnané a obvykle cestující studenty mezi bakalářským a magisterským studiem.

husitství – poslední fáze velké transformace pozdně středověké společnosti v Čechách. Jejimi milníky jsou tato data:

1315–1317 – velký hlad, který oslabil populaci;

1347–1351 – černá smrt, morová rána, která zlikvidovala 10 až 30 % populace;

1378 – papežské schizma, tedy existence více papežů;

1380 – velký mor, který tentokrát postihl i české země, následují další morové vlny (1390, 1403, 1413 a dále);

1400 – sesazení Václava IV. z trůnu panovníka Svaté říše římské;

1419–1436 – husitské bouře, neklidné čekání na „konec světa“.

Jsme tedy konfrontováni se zhruba stoletým procesem, který se projevuje celou řadou faktorů – kolísající klima, opakující se morové rány, zhoršování hodnoty mince (inlace), ekonomický a demografický pokles, široce rozšířené lapkovství, neschopnost elit včetně evropských účinně vládnout, duchovní nejistota. Výsledkem byla revoluce, po které už nic nebylo jako dřív. V Čechách bylo vyvlastněno 90

% majetku církve, takže došlo k jednomu z největších majetkových transferů celé naší historie. Poslední roky husitství jsou charakteristické celkovým vyčerpáním ideálů, kutnohorských dolů i produkce potravin, ale postupně se prosazuje dějinný cyklus vedoucí k obnově země. Husitství je nejslavnější trauma našich dějin.

industriální holocaust (podle Erika Hobsbawma) – proces, při kterém se ruší průmysl v nepodložené naději, že země bude bohatnout vývozem bankovních služeb, počítačových her a televizních seriálů. Jedeme krajinou a cítíme, že je něco v zásadním nepořádku – nikdo nic nevyrábí, ale všichni převážejí zboží sem a tam. Schází základ, a to je na tom ČR ve srovnání se zbytkem Evropy relativně dobře. Je to jako ve skutečném příběhu, kdy se Miriam ptá svého druhá, zda jí pomohl s domácností: „Tak co jsi dneska udělal?“ Marian odpovídá: „Ale vynesl jsem koš.“ A tiše dodává: „V počítači.“

integrující chudoba (podle Jana Kellera) – když jsou skoro všichni lidé chudí, tak je chudoba stmeluje a oni si navzájem pomáhají. Když ale společnost bohatne, tak se chudí lidé, kteří nedosáhnou na patřičné vzdělání, ocitají na okraji. Nemají to správné vzdělání, možnosti a výdělky. To je marginální chudoba. Nejhorší je diskvalifikující chudoba, která vzniká tím, že dříve relativně bohaté střední třídy chudnou – to je právě naše situace. Chudoba je zde vnímána jako úpadek, selhání, šok či životní tragédie. Starší generace by se třeba s chudobou vyrovnala, ale snaží se udržet své děti či vnoučata nad vodou a to je ničí. Chudoba je něco jako dešť, nemá cenu na něj nadávat.

interlokalismus – lokalizovaná společnost uzavírá přátelské svazky s jinou lokalizovanou společností, se kterou si vyměňuje informace či zboží. Tím de facto nastoluje postupnou globalizaci, proti níž bojovala, ale v tomto pojetí vzniká širší celek zdola, nikoliv státním činem či neochotnou administrativou.

karnevalová společnost (podle Miloslava Petruska) – společnost zahánějící prázdnotu sofistikovaně nabubělým a hlučným způsobem, který nikoho dlouho nebaví.

kaskádový efekt (attention cascade, podle Roberta Shillera) – obecně jde o stav, kdy jedno rozhodnutí vyústí v další a to opět v další. V teorii sdělovacích prostředků jde o stav, kdy zpráva v novinách na určité téma vede k dalšímu prošetřování tohoto tématu a dochází k postupnému odhalování nějakého stavu, přičemž každé stadium

tohoto procesu je závažnější než předcházející. Kaskádový efekt ve fyzickém světě můžeme popsat například schématem: sucho → hlad → nepokoj → cholera → občanská válka.

klimatický strach – hluboká obava z proměn klimatu založená na kolektivní historické paměti lidstva. V minulosti vedly suché či naopak vlhké roky mnohokrát k vymírání celých komunit nebo k strastiplnému putování za vodou a půdou. Nosíme v sobě hluboké obavy ze změn klimatu. Prakticky to znamená dvojí – bývalo poměrně jednoduché si s tímto strachem mediálně zahrávat, ale mezitím jsme poněkud otupěli. Druhá věc je ta, že pokud se objeví nějaké nezvyklé počasí, tak lidé jsou doopravdy hluboce vnitřně ořeseni a na duši jim padne stín. Pokud by se k tomuto dávnému klimatickému strachu přidala třeba drahota nebo nefunkční vláda, je zaděláno na konflikt.

kolektivní narcisismus – ztotožnění se skupinou, kterou její členové považují za mimořádně schopnou či dokonce nadřazenou ostatním skupinám. Termín používá psycholog Erich Fromm v knize Anatomie lidské destruktivity (The Anatomy of Human Destructiveness, 1973). V českém prostředí se nejčastěji setkáváme s politickým narcisismem, kdy členové nějaké vlivné, obvykle bohaté skupiny mají pocit, že jsou víc než ostatní lidé a nepodléhají stejným zákonům. Fromm ukázal, že tento pocit zákonitě vede k vnitroskupinové agresi projevující se urputným bojem mezi jednotlivci nebo jednotlivými politickými partami. Uvidíte-li v televizi politika s narcistními rysy, tak se nerozčilujte, protože víte, že do dvou let se velmi pravděpodobně rozhádá se svými nejbližšími spolupracovníky a do pěti let po něm půjde policie.

kompenzační cyklus násilí (podle Alaina Corbina) – na jedno násilí reagujeme jinou, obvykle opožděnou formou násilí. Dav si pamatuje nespravedlnost a útlak a nepromíjí. Potřeba vrátit ránu však bývá silnější než spravedlnost a běžně dopadá na nějaké náhradní viníky, kteří s původním proviněním měli jen málo společného.

korupční smlouva – nezapsaná a obvykle nevyřčená sociální smlouva, při které si voliči vybírají ty strany, které je nějak uplácí, a na oplátku jim tolerují o řád vyšší korupční jednání. Znamená to, že „masy“ nejsou obětí zkorumpovaných politiků, ale aktivně tento systém pomohly vytvořit. Korupční smlouva se hroutí v okamžiku, kdy jedna ze stran, tedy obvykle politici, nemá dost prostředků, aby splnila svoji část úmluvy. Korupční smlouva má krajinně zvláštnosť

ti. V Egyptě panuje obrovitá umělá přezaměstnanost, takže mzdy musí být nízké, ale vláda vždy tolerovala vyděračské chování svých zaměstnanců. V Řecku strany před volbami vytvářely nová pracovní místa s rozsáhlými privilegii.

láska (více autorů) – nezbytná součást života, definici neuvádí ani Encyclopaedia Britannica, což vypovídá o informovanosti a stavu našich myslí. Jedná se o stav otevřené výměny se světem. Láska bývala chápána jako proces, který začíná erotickým vztahem, je to síla vzájemné přitažlivosti nejenom mezi mužem a ženou, ale také např. planetami Sluneční soustavy. V tomto prvním a nezbytném stadiu je pojetí lásky úzké, váže se na několik málo jedinců, zejména na partnera. V druhé stadiu, někdy nazývaném filia, rozšiřujeme své laskavé kruhy na děti, děti svých přátel, různá místa, umělecké předměty či na ptáky. Třetí stadium se nazývá agapé a tehdy do vztahu stále víc zahrnujeme stromy, živly, lidi vzdáleného původu a času. Lásku si tedy můžeme představit jako komplikovaný, nestálý, celoživotně se rozšiřující vír, ve kterém občas narazíme na věci, jež musíme odmítnout.

lokální multiplikátor (termín vymyšlen nějakým šilným ekonomem bez jazykového citu, anglicky local multiplier, local premium) – množství peněz, které se protočí v místní ekonomice. Představte si běžnou situaci, že velká národní politika nestojí za nic, ale starosta a zastupitelé ve vašem městě chtějí něco pro lidi udělat. Lidé celkem ochotně platí daně, ale to ještě nestačí. Je zapotřebí, aby část peněz utráceli v místě či regionu bydliště. Pokud díky tomu začnou bohatnout místní obchodníci, je vhodné jim jemně připomenout charitu. Výsledkem je větší množství peněz v lokální ekonomice, a nikoliv vyšší zisky akcionářů někde ve státě Iowa. Vyžaduje to sociální soudržnost, ale ta překvapivě na mnoha menších místech funguje, a to zejména na periferii, jako jsou východní či jižní Čechy. V Americe se pod tímto pojmem někdy zjednodušeně míní hnutí – chodte do malých obchodů, nenakupujte v obchodních řetězcích.

maniera devota (dobový výraz z 15. století, Itálie) – doslova zbožný styl. Italští milovníci umění si všimli, že některé obrazy jsou pozoruhodné či nádherné, ale že jiné obrazy – platilo to pro díla Peruginova nebo Francesca Francii – v člověku vzbuzují zbožnost. Mnozí vlámské a italské mistři na přelomu 15. a 16. století (Giotto, Hans Memling, v hudbě Palestrina či Guillaume Dufay) tvořili díla, která podporovala vnitřní usebrání a vedla ke klidné meditaci nad

světem. Pokud měl obraz sílu člověka vtáhnout do meditace, pak násilí televizních pořadů a počítačových her musí mít rovněž reálné následky. Rovněž na současné umění je třeba se dívat s určitou opatrností, protože silně mediativní osobnosti (u nás dnes např. Vladimír Kokolia) z něj prakticky vymizely.

mcdonaldizace – sériová výroba určitého unifikovaného typu zboží, které je dobře balené a podporované pečlivě vyrobenou reklamou, vzbuzující zdání modernosti a žádoucího životního stylu. Složitost a individualita světa je zde redukována na několik málo příjemných aspektů, jako jsou čistota, úsměv a dobrá chuť jinak nepříliš zdravého pokrmu. Přeneseně se mluví o mcdonaldizaci vzdělávání, lékařské péče či je tak označováno bydlení v suburbii.

mladotřesení (youthquake, analogie výrazu earthquake = zemětřesení) – kulturní a politické hnutí, ve kterém hrají rozhodující roli mladí lidé. Termín původně zavedla editorka časopisu Vogue Diana Vreeland v roce 1963 a měl víceméně rebelský náboj (hudba, sex, politika). V dnešním významu se víc jedná o nezaměstnanost, revoluci a sociální bouře někdy s hodně rozzlobenými rysy (arabské revoluce, Španělsko = hnutí indignados = rozhořčení, Occupy Wall Street).

moře jako metafora (Jean Delumeau) – studiem literárních pramenů a písní mezi 15. a 19. stoletím bylo zjištěno, že moře skoro vždy vystupuje jako zdroj strachu nebo obav, protože je nezměnitelné, není vidět pod hladinu a bouře přicházejí náhle. Již pro Shakespeara byly vlny na moři nesrovnatelně vyšší než ty nejvyšší hory. Dnes strach z moře přenášíme na podobné veličiny, jako je kolektivní nevědomí (duše davu), kyberprostor (film Matrix) či ekonomiku. Laik se dívá na ekonomiku s podobnými pocity jako suchozemec na palubu plachetnice v Indickém oceánu na počátku monzunového období.

náboženský populismus (volně dle rozhovoru s Danielem Hermanem) – duchovní obdoba politického populismu. Podobně, jako čekáme na charismatického demagoga, který z nějaké okrajové politické strany udělá novou politickou sílu s autoritářskými rysy, je jenom otázkou času, kdy se objeví charismatický duchovní vůdce. Před dvaceti lety se ke křesťanství, zejména ke katolické církvi, hlásilo u nás 4,5 milionu lidí, v roce 2011 již jen 1,5 milionu. Zklamání z organizovaného náboženství je velké, církev si s tím neví rady a není schopná účinné reflexe. I v této tzv. ateistické společnosti je

velká poptávka po Bohu a podobně jako v politice se čeká na frajera, který ten chlív vymete.

neet generation, neetníci – původně britské slovo označující mladé lidi mezi 16 a 19 lety, kteří nepracují, ani nestudují.

nemoc ze strachu (podle Jeana Delumeaua) – dlouhodobý davový jev, při kterém se projevy individuálního strachu v sociálním prostředí přetvářejí, umocňují a komplikují; navozují stav vnitřní nemoci a vedou k nesprávným rozhodnutím, jejichž cílem není náprava, ale zbavení se strachu. Delumeau uvádí, že projevy kolektivního strachu jsou o to větší, čím menší je psychologická soudržnost mezi osobami zachvácenými strachem (naše individualistická situace). Základní charakteristikou psychologie davu je jeho ovlivnitelnost, absolutnost soudů, snadné podlehnutí nákaze, oslabení nebo ztráta kritického ducha, zánik smyslu pro osobní zodpovědnost, podceňování síly protivníka a schopnost přecházet od zděšení k nadšení a naopak (viz antické citáty). Na druhou stranu strach je předmětný a lze s ním bojovat, ale úzkost prožíváme jako čekání na neurčitý průběh situace. Úzkost je pomlázka složená z více neurčitých strachů, bojujeme s ní tak, že jednotlivé pramínky strachu rozplétáme a pojmenováváme.

neonormalizace (podle Stanislava Komárka a mnoha dalších myslitelů) – sterilizační proces politického zprůměrování. V české společnosti začíná někdy po roce 2000, kdy začalo docházet k omezování počtů alternativních pořadů ve veřejnoprávních médiích, alternativních časopisů a různých akcí podporovaných grantovými systémy. Neonormalizace vede k potlačování nepříjemných zpráv např. o nepokojích ve Španělsku, zkruslování a zplošťování politicky obávané reality – např. ve zprávách o hnutích Occupy Wall Street se jako typický představitel vybere asociální bezdomovec z dredy. Česká normalizace sedmdesátých let pracovala s cenzurou a násilným potlačováním informací. Současná neonormalizace nejčastěji pracuje s mlčením o citlivých tématech, účelovým vybíráním faktů a vizuální nápodoudou či přímo falzifikací – tedy s takovým výběrem obrazu (fotografie, televize), který působí objektivně, ale dění zkrusluje.

nevinné násilí (podle Vincenta de Gaulejac) – druh špatně viditelného, organizovaného násilí, kterého se dopouštějí manažeři, úředníci či právníci tím, že ve jménu přehnané produktivity, racionality či konkurenceschopnosti propouštějí zaměstnance nebo jim snižují platy víc, než je nezbytné. Tím je vystavují určité formě útlatku, za

což jsou chváleni a odměňováni. Skryté, „nevinné“ násilí na straně zaměstnavatele po čase vede k organizovanému odporu či dokonce až ke zjevnému násilí ze strany zaměstnanců.

odložená reakce (delayed reaction, podle Roberta Shillera) – ceny akcií obvykle nereagují na nějakou špatnou zprávu okamžitě, ale se zpožděním několika dní, během kterých jsou publikovány hlubší analýzy dané krize, a ukáže se, že celý systém byl víc rizikový, než se původně zdálo.

okolonaučnýj prochoditěl (z ruských médií) – člověk, který volným krokem projde kolem nějaké vědy či ekonomiky a politologie, má pocit, že vše viděl, a vydává (podobně jako autoři této knihy) soudy a doporučení.

otium (podle Ciceronových dopisů) – udržení vnitřního klidu. Klasická římská politická ctnost, jejímž cílem byl vnitřní klid v obci, jejíž politické strany byly schopné vyrovnané, byť nesouhlasné diskuse vedoucí ke konkrétním závěrům. Římané mnohokrát prožili konfliktní situace a dobře věděli, že politické hádky snadno přerůstají v politické vraždy a krach zahraniční politiky.

postautomobilismus – série procesů vedoucích k odstraňování automobilů či omezování jejich činnosti v moderním světě. Roli hraje nejenom cena paliv a drahé pojištění, ale hlavně změna mentalit. Skoro polovina (46 %) mladých (18–24 let) Američanů uvedlo, že připojení k internetu je pro ně důležitější než mít auto. Proč bych cestoval někde na přečpané dálnici, když internet je rychlejší. Navíc tím snižují závislost na ropě a oddalují ropný zlom.

praní čistých peněz (volně dle Vladimíry Dvořákové) – morální legalizace peněz získaných pochybným způsobem, které jsou využívány na charitu. Běžná situace v USA někdy ve třicátých letech nebo u nás právě teď: usedlý bandita (viz heslo v tomto slovníku) zestárne a začne něco dělat pro společnost. Působilo by nevhodně, kdyby třeba stipendium pro nadaného studenta práv pocházelo z organizovaného zločinu. Proto je nutné založit nějakou nenápadnou nadaci, která může distribuovat peníze zejména nevládním organizacím a charitám, aniž by byla přímo spojována s dárce. Podporujeme praní čistých peněz!

proces hysterizace společnosti: (podle Stanislava Komárka) – sociální proces, při kterém nejprve křičíme, a pak se teprve ptáme proč.

Je zejména typický pro tlupu východoafrických paviánů a některé představitele odborových svazů.

psychologické rozvodí (psychological watershed, více autorů) – podobně jako v krajině existuje obvykle na horském hřebeni dělící čára, od které řeky tečou do různých moří, tak i ekonomický systém či lidská mysl vstřebávají různé, často protichůdné ekonomické informace. Ty po určité kumulativní době vedou k rozhodnutí, kterým diametrálně odlišným směrem se dát. Je to rozhodnutí kapky vody na ostří nože.

reálný kapitalismus – pozdní forma kapitalismu, ve které už neexistují žádné velké myšlenky ani vize, ale jen úvahy o ziscích a ztrátách peněz. Společnost pak už jenom čeká na změnu, kterou neumí pořádně formulovat a nemá sílu ji provést, zahnívá a podléhá hystericko-apatickým cyklům. Je to analogie reálného socialismu z let 1970–1989 s tím rozdílem, že tehdy existovala alternativa. Viz též Samuel Beckett: Čekání na Godota, 1952 – je to běžná situace lidí, kteří se ocitli ve světě, nevědí proč a čekají na něco, co možná ani není.

reforma korupční smlouvy – takový druh reformy, při které víme, že lidé budou krást, uplácet a podvádět vždycky (příroda to dělá taky), ale snažíme se o to, aby míra korupce nevedla k obecné degradaci celé společnosti. Hovořím s člověkem, který pravděpodobně ví, co říká: „Během devadesátých let jsme dokázali na některých stavbách docílit zisku kolem 200 % ceny stavby a na úplatcích jsme přitom platili kolem 7 % ceny projektu. Uplácet byla tehdy radost. Jenže teď docílujeme na některých stavbách zisk jen 30 % ceny stavby a úplatky nás stojí 15 %. Jsme však rádi, že máme práci. Horší věc je neschopnost a hrabivost některých lidí. Před dvaceti lety jsme se učili stavět a oni úřadovat. Dnes jsme se stali profesionály, ale oni z nás jenom ždímají peníze a neumějí přitom ani vyřídit stavební povolení. Smějou se nám do očí. Systém, který jsme uvedli do chodu, se obrací proti nám. Stáváme se jeho obětí. Jiné firmy si jej rovněž osvojily a úředníci se mění nebo jsou přelétaví. Současný korupční systém přestal vyhovovat, a to nikoliv z nějakých etických, ale hlavně ekonomických důvodů. Potřebovali bychom jej nově definovat a srazit výši nezbytných úplatků na zhruba 5 % ceny stavby.“ Pokud se nepodaří reformovat korupční systém, budou firmy nuceny šetřit na stavbách, službách a výrobcích. Bude víc zmetků a oprav. Provoz stavby se prodraží a bude méně zakázek. Vlky z lesů poženě hlad a budou se vřhat kamkoliv, kde ještě ucítí peníze – ve zdravotnictví, školství či v penzijní oblasti.

regnum (podle Hagena Kellera) – pojem, který v Evropě vykristalizoval v 10. století a ježž můžeme popsat jako výkon královské moci. Jedná se o výkon státní moci nad určitým územím, při kterém jsou jasně stanovena pravidla, která se týkají ze strany vlády hlavně ochrany území a ze strany poddaných výběru daní. Tato pravidla posouvají státní celek do nadosobní roviny. Království nekončí smrtí panovníka či jeho rodiny, ale díky pravidlům pokračuje dál. V samotných základech Evropy, v karolinské a otonské době (8.–10. století) platí, že pro krále je rozhodující vztah ke Kristu, dnes bychom řekli k duchovním hodnotám. Král zastupuje „nebesa“, a proto se od něj čeká, že bude zakládat kláštery, stavět kostely, podporovat psaní knih a tím vytvářet kulturu. Chce-li bůh potrestat zemi, nadělí ji špatného vládce.

renovatio (podle Hagena Kellera) – doslova obnova, jeden ze základních principů západní civilizace. Je to silná vůle obnovit to dobré („*hájit dobré, děsit špatné*“), co bylo. Dnes se častěji hovoří o regeneraci. Klášter v Doksanech byl vydrancován a poničen nejméně desetkrát, ale vždy byl nakonec obnoven a takto již funguje osm set let. Renovatio měvalo několik významů – obnovu zbožnosti prvních křesťanů, ale i obnovu římského impéria (renovatio imperii romanorum). Ta měla nejenom charakter dobovačného „svatě říše římské“, ale možná přispěla ke vzniku polského i českého království. Mocný Oto III. mohl Čechy zlomit vojenskou silou, ale místo toho dal podle vzoru římských císařů volnou ruku místním knížatům-spojencům. V evropské historii nemělo renovatio nikdy charakter prosté reprodukce toho, co již jednou bylo, ale dalšího rozvoje. Typické bylo, že panovníci jako Oto III. v 10. století, Karel IV. či Rudolf II. v pozdějších staletích či bavorští a belgičtí králové 19. století kolem sebe vytvářeli okruh nadaných osob a podporovali kulturní a vizionářské projekty. Ne všechny se podařily, ale ty úspěšně měnily svět.

resilience – v ekologii výraz pro odolnost a pružnost ekosystému, který je schopen fungovat v širokém rozmezí životních podmínek. Tento termín byl v podobném smyslu převzat i do historické antropologie. Např. v jihovýchodní Asii jsou státní celky charakterizované vysokou resiliencí, takže vydrží i takové stresy, ve kterých by se jiné státy již dávno rozpadly. Současná doba se dá charakterizovat jako ztráta resilience – obchodníka ohrozí propad obrátu o 5 %. Při desetiprocentním úbytku pasažérů se zhroutí letecká společnost. Pokles poptávky o pouhé 3 % pocítí většina firem. Jednoprocentní výpadek těžby ropy způsobí růst cen až o 5 USD. Tradiční společnosti se musely přizpůsobovat klimatickému chodu. Středoevrop-

ský rok je neustále jiný, sklizeň běžně kolísala až o 30 %. Společnost závislá hlavně na lokálních zdrojích musela být pružná, tedy mít vysokou resilienci.

sekuritizace – finanční nástroj, který do jednoho ekonomického „balíčku“ namíchá dobré i rizikové investice. Výhoda sekuritizace spočívá v rozložení rizik. Na druhou stranu je možné do sekuritizovaných balíčků skrýt vyložené ztrátové investice a balíček (do něhož často nevidí ani ten, kdo s ním obchoduje) dál prodat. Sekuritizace je jednou ze základních vlastností tohoto světa. Týká se nejenom bankovního sektoru, ale rovněž některých chlebů, sýrů, brambor a vín.

sociální setrvačnost – mechanismus, který dětem umožňuje jít ve stopách svých rodičů. Vzdělání lidé posílají děti na dobré univerzity, bohatí lidé nalézají pro své potomky dobře placená místa. Chudí lidé žijí začarováni v chudobě. Pokud zvíťazí ekonomický model „česká pampa“ (viz heslo tohoto slovníku: v zemi existuje několik velkých firem, které jsou tahouny ekonomiky a potřebují jen malý počet místních inteligentních lidí), bude spíš zapotřebí, aby lidé nebyli vzděláni a měli dluhy. Pokud se udrží středoevropský ekonomický model velkého množství malých, flexibilních firem, je nutné podchytit každý talent. Sociální setrvačnost je obzvlášť dobře patrná u nejchudších lidí a Romů.

soucinný kapitalismus (podle Riche DeVos) – kapitalismus s lidskou tváří, hybrid zisku a odpovědnosti. Je vyjádřením touhy, že potřebujeme něco jiného než socialismus, který selhal, a než kapitalismus, který ve své současné podobě rovněž selhává. Ale ono už nic jiného není.

stát blahobytu – stát, který si dlouhodobě žije nad své příjmové poměry, a proto se dostává do dluhové pasti (viz heslo v tomto slovníku). Stát blahobytu vzniká společným úsilím zdola i shora. Zespolu: lidé jsou od přírody líní, chtějí se mít dobře a nekriticky hodnotí své možnosti („*Já na to mám.*“). Shora: politické elity slibují voličům ekonomicky nerozumné podmínky a pak své sliby financují z veřejných peněz. Stát blahobytu má některé paradoxní rysy – např. veřejné zadlužování, tzv. deficitní politika, se dá doporučit k překonání krize a udržení zaměstnanosti, kdy stát investuje např. do rozvoje infrastruktury, ale nyní naprosto anomálně došlo k zadlužování v období ekonomického růstu. Jedním z hlavních sdělení této knihy je, že stát blahobytu končí. V lepším případě se

bude jednat o pozvolný, zhruba dvacet let trvající proces oddlužování. V horším případě budeme konfrontováni s jedním či spíš s více rychlými propady – kaskádou dílčích krizí. Druhým sdělením této knihy je, že z této situace státy nenumějí pomoci ani samy sobě, natož svým lidem, a proto je nutné se k budoucnosti postavit odhodlaně sám za sebe a své bližní.

státní služba – to, co stát musí pro lidi dělat, aby jej nechtěli vyměnit za jiný stát. Stát je placen daňovými poplatníky, kteří na oplátku čekají protislužbu. Ta se v základních rysech týká bezpečnosti, relativní stability a vytváření podmínek pro růst. Ústřední je pojem bezpečnost. Ten se původně týkal hlavně ochrany před okolními státy i vlastními zločinci, ale tím, jak docházelo k centralizaci země a růstu měst, tak se čím dál víc jednalo o energetickou, potravinovou a zdravotní bezpečnost. V krizových letech bychom čekali, že stát by se měl pokusit o nějakou novou smlouvu mezi státní mocí a lidem. V ní by mělo být řečeno: Zajistíme vám bezpečnost, energii, potraviny a vodu a budeme dávat pozor, aby vás neodírali různí lichváři počínaje některými úřady, bankami a konče mobilními operátory. Od vás pak čekáme rozumnou diskusi, něco jako poslušnost a spolupráci. Je až pozoruhodné, jak rychle se v posledních letech firmy i státy ve jménu zisku a efektivity zbavovaly státních služeb, jako jsou vodárny, a tím rušily pouto loajality mezi sebou a občany. Podle různých sociologických měření je v západní civilizaci míra loajality mezi pracovníkem a firmou i mezi občanem a státem nejnižší za posledních padesát let.

stínová instituce – organizace, která se drží mimo světlo, aby nebylo dobře vidět, co dělá. Příkladem je stínové bankovníctví, kde například fondy peněžního trhu, skupiny soukromého kapitálu nebo hedgeové fondy nejsou tak přísně regulovány jako tradiční banky. Sektor stínového bankovníctví pokrývá nejméně 25 % globálních finančních transakcí (Tracy Alloway in Financial Times, www.ft.com). Neznamená to, že stínové bankovníctví je podvodné, ale že rizika s ním spjatá jsou jako švábi, na které posvítíte, a oni se rozutečou do tmavých koutů. Původ slova „stínový ministr“ je poněkud jiný – je to osoba, která se jako stín drží svého viditelnějšího kolegy.

teologická lehkomyšlnost (termín možná dle Martina C. Putny) – ve finálním stadiu sebezničující stav, kdy se teologové věnují vědě a ne lidem. Vycházejí čím dál dokonalejší překlady všech možných písem, o Bibli toho víme víc než kdykoliv předtím. V biblických bádáních je

vidět obrovský pokrok. Ale počet lidí hlásících se k církvi dramatičtěji klesá. Pokud se v médiích objeví nějaký pan farář či teolog, říká věci jako z první poloviny 19. století. Muslimské bratrstvo praktikuje běžnou lidskou teologii určitě lépe než většina křesťanských církví. Doba organizovaných náboženství je na ústupu, ale církve se rovněž chovají autodestruktivně.

teorie racionální nepozornosti (podle Filipa Matějky a Christopera Simse) – teorie popisující racionální chování podmíněné neúplnými nebo iracionálními informacemi. Lidé sice při nákupu a prodeji reagují racionálně, ale nemají dost času a energie, aby si sehnali všechny potřebné podklady. Ve vypjatých chvílích tak i chytří lidé často volí nějakou hloupou zkratku.

usedlý bandita (podle Mancura Olsona) – neposedný bandita (*roving bandit*) se snaží krást a ničit, pak uteče někam jinam a pokračuje ve svých činnostech. Naproti tomu usedlý bandita (*stationary bandit*) se snaží ochránit své zájmy a své lidi před nájezdy nomádských zločinců a tím buduje základy nějaké organizace a dokonce i státu. V Rusku se říká, že mafiáni začínají vzpourou proti právnímu řádu, pak si nahloubou a snaží se svůj majetek legálně chránit. Korupčníci začínají brojit proti korupci a sní o starých dobrých časech, které sami zničili. Snem mnohých východních mafiánů je stát se téměř počestným obchodníkem. V Čechách se někdy cituje přísloví: „Nechte starý svině u koryta, už jsou nažraný.“ (V. Karafiát). Mancur Olson napsal dvě podnětné knihy, které nám umožňují pochopit kus přítomnosti:

The Rise and Decline of Nations: Economic Growth, Stagflation, and Social Rigidities, Yale University Press, 1982. (Vzestup a úpadek národů, ekonomický růst, stagflace a nepružná společnost)

Power and Prosperity: Outgrowing Communist and Capitalist Dictatorships, Oxford University Press, 2002. (Moc a prosperita: vyrůst z komunistické a kapitalistické diktatury).

velká práce (podle Jiřího Zemánka) – to, co nás v příštích letech na mnoha úrovních čeká.

vybydlování (podle Vladimíra Merty) – proces, při kterém dochází k postupnému vyprazdňování. Původně se týkal domů, ze kterých odcházeli nájemníci, ale dnes něco podobného pozorujeme například v kulturním zpravodajství novin či v televizních programech, kde se ztrácejí zajímavé, okrajové, ale jinak pestré pořady, rubriky či celé časopisy.

vzdělání (podle Zdeňka Pince) – to, co zůstává, když jsou zapomenuta fakta; impregnace osobnosti.

zaibatsu (japonsky finanční klika) – skupina bohatých firem, která kontroluje finanční a politické dění ve státě. Termín zhruba odpovídá korejskému slovu „chaebol“, tedy konglomerátu několika širokých rodin, které vlastní velké firmy a prosazují své obchodní zájmy. Například firma Hyundai je vůdčí silou v rozhovorech mezi Severní a Jižní Koreou.

zdroje – základní hmotné, energetické a procesuální předpoklady života, které jsou nenahraditelné. Příklad: základním zdrojem pro strom je voda, půda, atmosféra a letní teplota (tedy „klima“). Půda je zdrojem živin a stability konstrukce stromu, voda je nezbytná pro tvorbu celulózy a přenos roztoků, atmosféra dodává kyslík a oxid uhličitý a limitující vliv letní teploty je dán syntézou chlorofylu. Strom

je marnotratný a spotřebuje obrovské množství energie na tvorbu dřeva a listů. Za chladného léta např. v tundře nemá dost prostředků, které by mohl investovat do dřevní hmoty, a proto zůstává keřem. Strom v semiaridních podmínkách je zároveň dobrou, jednoduchou metaforou společnosti – od určité velikosti spotřebovává víc zdrojů, než má k dispozici, a usychá. Civilizace na rozdíl od stromu může řešit problém vysoké lokální spotřeby dálkovým obchodem.

značkový bůh – komerčně úspěšnější značka boha.

zneužívání sociálních dávek – chybně nastavený systém sociální pomoci, jehož hlavní funkcí je odvrátit pozornost od ekonomického zneužívání celého státu v měřítku desítek miliard ročně k sociálnímu zneužívání v měřítku desítek milionů korun.

Není-li uvedeno jinak, je autorem hesel Václav Cílek.

O autorech

Tato kniha vznikala podobným způsobem jako je organizovaná velmi účinná záchranná japonská svépomoc, kde každý při zemětřesení ví, co má dělat a nemusí k tomu mít přesné instrukce. Vycházeli jsme přitom z filosofie japonského obchodní řetězce Lawson Stores, který během pouhých čtyř dní po velkém východojaponském zemětřesení obnovil 80 % svých služeb, což si natrénoval při zemětřesení v Kobe. Každá pobočka Lawson Stores dvakrát ročně vypracovává detailní krizové plány. Například obchody musí mít povinně bicykly, protože při minulém zemětřesení to byl jediný fungující dopravní prostředek. Obchody rovněž mají zásobu krizových balíčků a potřebného zboží. Jsou řízeny podle systému rozptýleného velení (distributed leadership), při kterém každý z pracovníků ví, co má při katastrofě dělat. Vychází přitom z předpokladu, že krize se nikdy nedá dopředu odhadnout, takže je mnohem výhodnější vytvořit síť informovaných, za sebe plně zodpovědných pracovníků než proškolit několik skvělých krizových manažerů.

Při velkém východojaponském zemětřesení se rovněž plně osvědčila „rozptýlená“ strategie organizace podobné naší civilní obraně – Spojených sil Tohoku (Joint Task Force Tohoku). Základem její filosofie je operovat bez centrálního velení. Její členové se učí zacházet s velkou neočekávanou krizí „bez plánu, strategie, tréninku a zpravodajství“, jinými slovy fungovat uprostřed chaosu. Tyto decentralizované organizace jsou přirovnávány k mořské hvězdici, která

přežívá, i když přijde o jedno své rameno. Lépe spolupracují s dalšími organizacemi a dobrovolníky, protože „nemají své rozkazy“.

Autoři této knihy byli požádáni o příspěvky k danému tématu s tím, že nic není předepsáno, ale že by měli říct, co mají na srdci a co považují za důležité a že do projektu mohou přizvat, koho chtějí. Dávali jsme přitom pozor, aby někteří autoři byli kapacitami ve svém oboru, ale jiní nikdy nenapsali žádný článek, protože jsou třeba zemědělcem nebo vyléčeným alkoholikem. Dávali jsme spíš pozor, abychom ve „směsce Tohoku“ měli známé a neznámé autory, aby byly zastoupeny ženy, na kterých obvykle leží tíha domácnosti, a také abychom měli autory z Čech i Moravy, měst i samot. Součástí této zemětřesné koncepce je spoluúčast vědců, umělců a tzv. běžných lidí, kteří však jsou znalci svého praktického oboru. Ještě bych mohl mluvit o rovnováze mezi minulostí a budoucností, ale ta vznikla samovolně a nezamýšleně.

Rukopisy článků pak neustále kolovaly mezi autory. Byly doplňovány, vráceny, jindy byl použit spíš doprovodný dopis než vlastní text. Zajímavá byla komunikace mezi pražskými a brněnskými autory či mezi „scientisty“ a „mystiky“. V této chvíli nás nezajímá „kdo je kdo“ (i když se to na následujících stránkách dozvíte), ale vznik nové mentality, která bude lépe odpovídat charakteru světa, který přichází.

Václav Cílek
Jeruzalém, únor 2012

Autoři

Bohumila Baštecká (1955) působí jako psycholožka v oblasti sociální a klinické. Učí na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, zabývá se krizovou spoluprací po neštěstích, odolností a krizovou připraveností, supervizi a poradenstvím. Je spoluautorkou učebnice *Základy klinické psychologie* a vedoucí autorského kolektivu knih *Klinická psychologie v praxi*, *Terénní krizová práce*, *Psychologická encyklopedie (aplikovaná psychologie)*.

Ivan Beneš (1947) vystudoval energetiku na ČVUT v Praze. Od studií pracoval v Energoprojektu. V roce 1992 založil a 20 let řídil inženýrskou firmu CITYPLAN. V posledních deseti letech se věnuje oblasti energetiky, vody a potravin z pohledu lidské bezpečnosti. V této oblasti vedl několik výzkumných projektů a publikoval řadu článků v odborných i populárních časopisech.

Milan Calábek (1940) studoval divadelní vědu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, ale neukončil ji, protože byl angažován do Národního divadla. Od r. 1965 působil jako dramaturg v řadě českých divadel a napsal několik divadelních her. Od r. 1980 se věnuje antropologii, etnografii a léčitelství, studoval a praktikoval buddhismus v několika tibetských klášterech v Indii a Nepálu. Spolupracoval také s Psychoenergetickou laboratoří Františka Kahudy. Od roku 1990 vede společnost Mandala, která v r. 1997 založila Univerzitu Nové doby, institut alternativního vzdělávání zaměřený na tělesné zdraví a integrální vědomí. Je autorem knihy *Satori ve Zlámané Lhotě*.

Václav Cílek (1955), geolog a spisovatel. Vystudoval Přírodovědeckou fakultu Univerzity Karlovy, pracoval nejprve v Hornickém ústavu Akademie věd ČR, od r. 1990 v Geologickém ústavu, v l. 2004–2012 byl jeho ředitelem. Je jedním z nerespektovanějších popularizátorů vědy, kterou spojuje s literaturou a uměním a především za tuto úspěšnou činnost mu byla udělena cena Vize 97 Nadace Dagmar a Václava Havlových. Za knihy *Krajiny vnitřní a vnější* a *Makom. Kniha míst* získal Cenu Toma Stopparda 2004. Je zasvěceným vykladačem české krajiny a života v ní, v roce 2012 mj. také v knize *Prohlédni si tu zemi*, ale také v bezpočtu časopiseckých a rozhlasových vystoupeních.

Kristýna Cílková (1984), vystudovala střední keramickou školu v Bechyni a pokračovala na brněnské Fakultě výtvarných umění, obor grafika. Příspěvek o rýži vznikl při ročním pobytu na Sumatě

a společném soustředěném vaření s thajskými a vietnamskými spolužáky. Nyní působí na uměleckých školách na Jávě.

Ivo Dostál (1947) vzděláním lesník, povoláním hydrolog, citěním ekolog, milovník krásných knih, grafiky, horňáckého folklóru aj., pěstitel všeho, ale hlavně okrasných dřevin, organizátor a kurátor výstav díla Miloslava Sonnyho Halase (připravil k vydání sborník *Miloslav Sonny Halas – promovaný člověk*), Jana Slováka, Taj-řün Hejzlarové, mapovatel výskytu evropských orchidejí, užovky stromové aj., člen redakční rady časopisu Veronica, člen nezávislého mediálního družstva Kulturní noviny. Psal a publikoval např. o povodních či málo známých okrasných dřevinách.

Pavla Dostálová (1949), lesní inženýrka, věnuje se fotografování, cestování, pěstování květin, chrámovému zpěvu, řadu let byla také trenérkou synchronizovaného plavání a vedla kursy jógy.

Dana Drábová (1961) vystudovala Fakultu jadernou a fyzikálně inženýrskou ČVUT a doktorské studium v oboru jaderná fyzika. Pracovala v Centru hygieny záření Institutu hygieny a epidemiologie – později Státního zdravotního ústavu, byla zástupkyní vedoucího Ústředí radiační monitorovací sítě České republiky, poté ředitelkou odboru havarijní připravenosti Státního úřadu pro jadernou bezpečnost, poté ředitelkou Státního ústavu radiační ochrany. Od roku 1999 je předsedkyní Státního úřadu pro jadernou bezpečnost, v l. 2006–2009 předsedala asociaci západoevropských jaderných dozorů (WENRA). Je také místostarostkou Pyšel.

Jiří Filip (1953) na Matematicko-fyzikální fakultě Univerzity Karlovy vystudoval obor jaderná fyzika. Specializuje se na stanovení velmi nízkých aktivit radionuklidů v životním prostředí. V Geologickém ústavu AV ČR v.v.i. se zabývá stanovením stáří a časové teplotní vývojem hornin metodou fission track. Zajímá se rovněž o filosofii dějin, paleoklimatologii, zvláště o klimatické cykly a náhlé klimatické změny ve spojení s evolucí člověka. Přispěl do publikací *Živel Země*, *Atmosféra a klima* a *Něco překrásného se končí. Kolapsy v přírodě a společnosti*.

Jiří Hanika (1944) vystudoval Fakultu organické technologie Vysoké školy chemicko-technologické v Praze (1966), kde působí – od roku

1996 jako profesor organické technologie – dosud, přednáší v oborech vícefázové reaktory a farmaceutické inženýrství, na Univerzitě Pardubice také průmyslovou katalýzu. Byl ředitelem Ústavu chemických procesů AV ČR (2004–2012), kde se zabývá chemickým inženýrstvím, procesy sdílení hmoty a tepla, vícefázovými reakčními systémy a heterogenní katalýzou. Je autorem 140 odborných článků a 26 patentů, podílel se na odborných monografiích vydaných v zahraničí, je členem Working party on Chemical reaction engineering (EFCE) a České společnosti průmyslové chemie, působí v redakčních radách časopisů Chemické listy, Chemical Industry and Chemical Engineering Quarterly, Hemijska Industrija a Chemical Papers.

Milan Hrdlička (1943) vystudoval Vysokou školu zemědělskou v Praze a v profesi se věnoval zemědělské prvovýrobě (nejdříve ve Státním statku Slaný, poté ve dvou JZD a v Agrochemickém podniku ve Starém Městě u Uherského Hradiště). Posledních dvacet let se intenzivně zabývá praktickými otázkami soběstačnosti a technologiemi k přežití.

Kateřina Janovská (1958) vystudovala obor hygiena potravin na Vysoké škole veterinární v Brně, ale veterinární hygieně se věnovala jen několik let a od roku 1990 pracuje ve zdravotnictví. Na okresní a krajské hygienické stanici pracovala jako hygienik výživy a později také v laboratoři mikrobiologie potravin a vod. Od r. 1998 se zabývá podporou zdraví a intervenčními preventivními programy pro veřejnost. Získala specializaci v oboru ochrana veřejného zdraví a od r. 2008 provozuje nestátní zdravotnické zařízení se zaměřením na prevenci a podporu zdraví. Je také předsedkyní občanského sdružení Národní síť podpory zdraví, které v rámci ČR sdružuje odborníky v této oblasti.

Jan Karpíšek (1981), absolvent Fakulty výtvarného umění VUT v Brně (1999–2005), v médiu současného malířství zpracovává rozličné duševní postřehy. Žije v Brně, nad nímž si koupil pozemek pro permakulturní zahradu. Se svou rodinou se rozhlíží po suchém venkovském stavení, s větším pozemkem a starými stromy, kde by hospodařil a navázal ještě bližší spojení s půdou.

Martin Kašík (1952), český fyzik, žije v USA. Vystudoval Matematicko-fyzikální fakultu Univerzity Karlovy, obor fyzika pevných látek, do počátku 90. let pracoval ve Výzkumném ústavu vakuové techniky a ve Výzkumném ústavu kovů. Od r. 1991 se věnuje oborům analýzy a vývoje materiálů a hmotnostní spektrometrie ve Spojených státech. Jednoho dne mu došlo, že je něco trochu jinak a že pokud se naše

civilizace nevzpamatuje, nečekají nás pravděpodobně žádné světlé zítřky. Je spoluautorem knihy *Nejistý plamen* (cena Petrolawards), která pojednává o ropě, zásobách, ekonomických vazbách a hypotéze ropného vrcholu. Publikoval též několik článků na téma energie, ropné krize a přelidnění v časopisech Ekolist a Vesmír.

Jan Keller (1955), sociolog, v devadesátých letech též environmentalista, je zároveň jedním z nejkritičtějších komentátorů české politiky (zejména v deníku Právo). Působil na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, od r. 2000 učí na Fakultě sociálních studií Ostravské univerzity. Věnuje se zejména postavení střední třídy, modernizaci a globalizaci. Mezi jeho nejčtenější knihy patří *Až na dno bláhobyti*, *Abeceda prosperity*, *Soumrak sociálního státu* či *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*.

Jeroným Klimeš (1967) studoval hydrogeologii a psychologii na Univerzitě Karlově a Univerzitě Texas. V rámci psychologie se věnuje především rodinné a partnerské psychologii. Autor úspěšných knih *Psycholog a jeho svědectví o Kristu* a *Partneři a rozchody*.

Jan Kobylka (1940) v l. 1966–1972 vystudoval psychologii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Specializuje se na psychologii kreativity, práce a sportu, klinickou psychologii a psychoterapii. V l. 1974–1984 pracoval ve Výzkumném ústavu sportu FTVS UK, do r. 1990 na Sociologicko-psychologickém pracovišti Technicko-ekonomického ústavu hutnictví a těžkého strojírenství, v l. 1990–1992 byl zaměstnancem nizozemsko-české poradenské agentury CAPA Ltd. Od r. 1992 je nezávislým poradcem, pracuje pro řadu významných českých i zahraničních firem. Působil také jako lektor budoucích terapeutů u J. Skály. Připravuje k vydání publikaci *Příběhy z terapeutické dílny a odjinud*.

Erazim Kohák (1933), filosof a publicista. V roce 1948 odešel s rodiči do emigrace, v USA začal studovat při zaměstnání na Colgate University, jako stipendista absolvoval Yaleovu univerzitu. Vyučoval na Bostonské univerzitě, od r. 1977 jako profesor. V r. 1995 se natrvalo vrátil do Česka, učil na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, byl členem anglikánské církve, dnes v Českobratrské církvi evangelické. Věnuje se ekologickým tématům, v r. 1996 se stal laureátem Ceny Josefa Vavrouška. Je členem čestné rady Hnutí Duha, čestného předsednictva Společnosti pro trvale udržitelný život na Zemi a čestné rady Děti Země. Mezi jeho nejčtenější knihy patří *Pražské přednášky*, *Zelená svatozář* či *Kopí Dona Quijota*.

Pavel Kohout (1967) vystudoval informatiku a filosofii na Vysoké škole ekonomické v Praze. V roce 1990 se podílel na tvorbě textové počítačové hry *A to snad ne?!*, na její konverzi pro osmibitové počítače Commodore. Pracoval pro řadu firem (mj. PPF, Komero, ING, spoluzaložil firmu Partners). Působil jako poradce ministrů financí, byl členem Národní ekonomické rady vlády, spoluzakladatelem Institutu pro politiku a ekonomiku, je členem správní rady české pobočky neziskové organizace Transparency International. Je autorem knih *Investiční strategie pro třetí tisíciletí* nebo *Peníze, výnosy a rizika*, se spisovatelem Pavlem Kohoutem společného publicistického seriálu otiskovaného v Lidových novinách a poté vydaného knižně *Dramata a frašky ekonomie*. Jeho články či komentáře lze najít v dalších denících (MF Dnes, Hospodářské noviny, Právo) nebo v časopisech Reflex, Respekt i v zahraničních médiích.

Vladimír Kokolia (1956), český malíř a grafik. Vystudoval střední uměleckoprůmyslovou školu v Uherském Hradišti a Akademii výtvarných umění v Praze. V letech 1984–1997 působil jako zpěvák brněnské skupiny E, je básníkem a Je držitelem Ceny Jindřicha Chalupického za rok 1990 Je profesorem experimentální grafiky a od roku 1992 vedoucím pedagogem grafického ateliéru 2 na Akademii výtvarných umění v Praze.

Jeho webové stránky obsahují tzv. *kokopedii*, informační stránku stejného formátu jako je Wikipedia

Stanislav Komárek (1958) vystudoval biologii na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy, ale záhy emigroval do Rakouska, kde po udělení azylu pracoval v Muzeu přírodní historie, na ministerstvu zemědělství a v Zoologickém ústavu Vídeňské univerzity. V r. 1990 se vrátil do Prahy a spoluzaložil Katedru filosofie a dějiny přírodních věd na PřF UK, pro tento obor byl v r. 2001 jmenován profesorem, přednáší na dalších vysokých školách. Svá studie opírá také o časté cesty po světě, z nichž píše mimořádné reportáže, které stejně jako další hojnou publicistiku uveřejňuje v novinách a časopisech a řadí do knih. Kromě odborných publikací se věnuje popularizaci vědy (*Eseje o lidských duších a společnosti I, II, Mír s mloky, Leprosárium*), napsal několik básnických sbírek (souborné vydání *Mé polopouště*) a vyhraněné, z části autobiografické prózy (*Černý domeček, Opšlstisova nadace*).

Anna Lepšová (1953) vystudovala Přírodovědeckou fakultu Univerzity Karlovy, pracovala v Karlovarském muzeu, v Ústavu ekologie krajiny AV ČR (1981–2002) a na Biologické fakultě Jihočeské uni-

verzity v Českých Budějovicích vyučovala mykologii a ekologii hub (1993–2004). Od r. 2005 je výzkumníkem hub a lesa „na volné noze“, prosazuje respekt a odpovědnost vůči přírodnímu světu a pro své anti-technokratické postoje se dobrovolně označuje za ekoteroristku. Své texty uveřejňuje v českých i zahraničních odborných časopisech a sbornících, je mj. autorkou publikace *Houby jako elixír života* a vede poradenské stránky www.mykologie.net.

Vladimír Merta (1957) vystudoval propagační grafiku na SUPŠ v Uherském Hradišti a malbu na Akademii výtvarných umění v Praze. Od roku 1978, vedle účasti na kolektivních výstavách, realizuje řadu samostatných výstav a konceptuálních projektů. Zaměřuje se na konceptuální tendence v umění a vedle vlastní tvorby a restorování památek působí jako pedagog: v l. 1998–2011 vedl ateliér Environment na Fakultě výtvarných umění VUT v Brně, od roku 2011 je vedoucím ateliéru Nová média na Ústavu umění a designu Západočeské univerzity v Plzni.

Radek Mikuláš (1964) vystudoval Přírodovědeckou fakultu Univerzity Karlovy a pracuje v Geologickém ústavu AVČR v Praze, kde se zabývá stopami po činnosti organismů, drobnými tvary pískovcových skal a také strukturami ledových desek. Přírodu poznává díky své profesi a různým sportům, hlavně lezení, turistice, orientačnímu běhu a v zimě také bruslení na velkých vodních plochách.

Jiří Návara (1957) v roce 1983 ukončil studium na Veterinární univerzitě v Brně. Do roku 1990 pracoval v kafilerce v Chotýčanech, 1990 až 1998 byl místostarostou na radnici v Táboře, od roku 1998 do dnešního dne podnikatel, provozuje penzion www.houpacikun.com, s Janem Kobylkou založil AceAcademy – informační a vzdělávací centrum.

Marian Palla (1953), výtvarník, básník, prozaik, dramatik, publicista a jeden z nejdůslednějších českých conceptualistů. Vystudoval kontrabas na konzervatoři, hrál mj. v orchestru Janáčkovy opery v Brně, ale hlavní zájem věnuje výtvarnému umění, malbou je zastoupen v řadě galerií. Od roku 1994 byl asistentem na Fakultě výtvarných umění VUT Brno, tamtéž v r. 2000 absolvoval studium v Ateliéru Multimedia, koncept, environment, od r. 2011 se věnuje pouze tvorbě. V 90. letech zaujal básnickými sbírkami *Jak zalichotit tlusté ženě* a *Kdyby byl krtek velkej jako prase*, následovaly prózy *S chloupkem na jazyku*, *Zápisky uklížečky Maud* nebo příběhy *Bill a Nebyl*. V r. 2011 mu vyšla provokativní nečitelná kniha *Njkpůúp kkléedc*.

Jan Reiner (1955) postupně knihovník, sanitář, člen instalační skupiny Uměleckoprůmyslového musea, restaurátor nábytku, obrazů a polychromovaných plastik. Těž nezávislý truhlář, estét a bonsajista.

Radoslava Schmelzová (1959) vystudovala dějiny umění a péče o kulturní dědictví na Ostravské univerzitě v Ostravě a teorii a historii designu a nových médií na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze. Pracovala v Národní galerii v Praze, v Národním památkovém ústavu a v současnosti je redaktorkou čtrnáctideníku pro současné umění *Ateliér*. Věnuje se současnému umění s přesahem ke krajině a kulturnímu dědictví. Podílela se mj. na publikacích *Krásná černobílá Poldi*, *Josef Hoffmann, evropský architekt v Kladně*, *Ocelový král Karel Wittgenstein. Mecenáš a sběratel* či katalogu site specific divadelních projektů *Umění místa*.

Luděk Skočovský (1959) je odborníkem na informační technologie. Napsal několik odborných knih a textů především na téma operační systém UNIX, je softwarovým konzultantem. V době přípravy této knihy byl mj. doktorandem na Fakultě výtvarného umění VUT Brno. Píše i beletrii, kterou zpřístupňuje na svých stránkách www.skocovsky.cz.

Jan Sokol (1936), filosof, překladatel, vysokoškolský pedagog, autor řady filosofických publikací a také knih o počítačích. Vyučil se zlatníkem, dálkově studoval střední školu a matematiku na MFF UK. Pracoval jako programátor a vedoucí výzkumný pracovník ve Výzkumném ústavu matematických strojů. Od r. 1991 přednáší na Univerzitě Karlově filosofii, antropologii a religionistiku, v zimním semestru 2008/9 také etiku a lidská práva na Harvardově univerzitě v USA. V l. 2000–2007 byl prvním děkanem Fakulty humanitních studií UK. Ve filosofii vychází z fenomenologické tradice a personalismu, těžištěm jeho zájmu je filosofická antropologie, antropologie institucí a etika. Signatář Charty 77, po roce 1989 se účastnil politického života, mj. byl v roce 1998 ministrem školství, mládeže a tělovýchovy. Roku 2008 byl jmenován důstojníkem francouzského řádu Čestné legie.

Tomáš Sunegha (1963), praktický právník (PF UK 1986), privátní badatel nad společností, tremp a z vnitřních pohnutek občasný tvůrce. Nejprve však byl zaměstnán jako galvanizér, po základní vojenské službě (výsadkář) byl čekatelem prokuratury a poté prokurátorem, v l. 1990–1992 právník Československých státních drah, do r. 1995 poradcem, do r. 2003 advokát, dosud právník Gene-

rálního ředitelství Českých drah. Časopisecky publikoval články popularizující právo.

Zdeňka Sůvová (1978) vystudovala zoologii na Biologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Po krátkém působení v plzeňské ZOO začala pracovat jako archeozoolog a paleoekolog v archeologických a příbuzných organizacích. Kromě zpracování souborů zvířecích kostí z tuzemských archeologických lokalit měla to štěstí účastnit se i výzkumů Českého egyptologického ústavu v Egyptě a Súdánu.

Marek Šindelka (1984), básník a prozaik, vystudoval kulturologii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a souběžně se učil scenáristice na FAMU. Za prvotinu *Strychnin a jiné básně* získal v r. 2006 Cenu Jiřího Ortena, v r. 2008 vydal román *Chyba* a za povídkový soubor *Zůstaňte s námi* byl v roce 2012 oceněn Magnesíí Literou v kategorii próza.

Helena Štorchová (1956) vystudovala Přírodovědeckou fakultu Univerzity Karlovy. Po vědecké aspirantuře na Ústavu molekulární genetiky ČSAV působí na Ústavu experimentální botaniky AV ČR v Praze, věnuje se molekulární biologii rostlin, studiu rostlinných genomů a rozmnožování rostlin. Externě učí na několika českých vysokých školách, částečně pracuje na Aljašské univerzitě ve Fairbanksu v USA – od roku 2011 tam přednáší evoluční biologii jako hostující profesorka. Přesto za svůj největší životní úspěch považuje dceru a dva syny. Popularizuje rovněž rostlinnou biologii v časopisech *Živa* a *Vesmír* a v rozhlase.

Jan Trusina (1934), evangelický farář v důchodu. Spoluorganizuje „setkávání generací“ přes hranice církve, při kterých se probírají různé aktuální otázky z hlediska bible i z pohledu účastníků a jejich osobních zkušeností a prožitků. Příložený text byl biblickým východiskem pro rozhovory na téma „pokoř“.

Břetislav Tureček (1970), novinář, věnuje se zejména muslimskému světu. Působil v deníku *Právo*, od roku 2008 je zpravodajem Českého rozhlasu na Blízkém východě; vydal knihy *Světla a stíny islámu* a *Nesvatá válka o Svatou zemi*.

Mojmír Vlašín (1954), ekolog. Vystudoval biologii na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity. V l. 1991–1996 byl náměstkem ředitele Českého ústavu ochrany přírody, od roku 1996 pracuje v Ekolo-

gickém institutu Veronica v Brně, je členem redakčních rad časopisů Veronica a Sedmá generace. V l. 2000–2008 působil externě na Ekonomické universitě ve Vídni a od roku 2000 učí na Masarykově univerzitě v Brně. Od r. 1990 je činný v brněnské komunální politice, v l. 2006–2010 předsedal představenstvu Lesů města Brna, a. s. S Alešem Máchalem vydal knihu *Desatero domácí ekologie* a je autorem či spoluautorem několika odborných publikací.

Helena Vlašínová (1953) vystudovala Agronomickou fakultu Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně, kde pracuje ve výzkumu na Ústavu biologie rostlin. Dlouhodobě se zabývá pěstováním rostlin v souladu s přírodou, spolupracuje se Střediskem ekologické výchovy Lipka v Brně. Ve spolupráci s Ekologickým institutem Veronika v Brně pořádá pravidelná setkání přátel přírodní zahrady, od roku 1998 je členkou asociace Permakultura (CS). Vydala knihu *Zdravá zahrada*.

Zdeněk Zbořil (1938), politolog a historik vystudoval zároveň na FF UK v Praze indonesistiku, na konci šedesátých let patřil k aktivistům studentského hnutí. Po roce 89 mj. působil na univerzitě

v Soulu. v l. 1993–2000 byl zástupcem vedoucího katedry politologie a ředitelem Ústavu politologie na FF UK. Na českých vysokých školách přednáší dějiny mezinárodních vztahů, zabývá se politickým extremismem, v médiích komentuje českou i zahraniční politiku. Autor *Dějin Malajsie, Singapuru a Bruneje* a spoluautor řady dalších publikací, především *Dějin Indonésie*.

Některé kratší texty jsou podepsány pouze iniciálami autorů:

AL – Anna Lepšová

CK – Václav Cílek

HV – Helena Vlašínová

JK – Jan Karpíšek

JN – Jiří Návara

JR – Jan Reiner

PD – Pavla Dostálová

RM – Radek Mikuláš

TS – Tomáš Sunegha

ZS – Zdeňka Sůvová

-koko- Vladimír Kokolia, touto šifrou jsou označeny drobné texty zvané Kokoliova minima (též zvané Kopyta cválají krajinou)

Slavonice. Výšky domovních štítů byly regulovány, takže město dokázalo vytvořit společný svět, zatímco ve městech amerického typu domy vytvářejí konkurenční prostředí, ve kterém je nutné se prosadit na úkor druhého.

Závěr – sám sobě temelínem

VÁCLAV CÍLEK

„Krise“ je řecké slovo (krisis od krinein, soudit) a znamená rozdělení (i rozvod), soud, úsudek, rozsudek, ale také vyšetřování. Základní význam je odtrhnout od sebe dva rváče a pak rozlišit pravdu od plev.

Jan Sokol

(J. Sokol ed. – *Mistr Eckhart a středověká mystika.*

Zvon, Praha 1993.)

Kdybychom věděli, co se děje se světem, nesedíme v Praze, ale třeba na Wall Street nebo v Pekingu. Předpokládám, že vstupujeme do závěrečné fáze transformačního století, které začalo někdy koncem rozvinuté industrializace (cca kolem roku 1890) a v kaskádě událostí se proměnilo dvěma světovými válkami a globalizací. Současná transformace by měla být procesem zhruba dvaceti- až třicetiletým, měla by představovat určitý návrat do stavu před anomálními desetiletími 1950 až 2010. Je v něm možné rozeznat tři základní vrstvy:

1. úplně nahoře v rychlém a proměnlivém tempu se odehrává politika a ekonomika. Je to nejvíc viditelná a nejvíc reflektovaná část reality, při které se trendy často mění ve své opaky.
2. někde uprostřed stojí nová situace na trhu s komoditami, zejména ropou a obilovinami.
3. To celé podkládá systém klimatických změn a proměn přírodního, demografického i sociálního prostředí.

Tyto tři vrstvy spolu interagují, vytvářejí synergie a zřejmě povedou ke změnám mentalit, jež budou obsahovat nové kreativní i nové destruktivní tendence. Království boží se nepřiblíží, ale ani neuteče.

Jako první krok doporučujeme zamýšlet se nad světem a pokusit se mu porozumět, protože tím člo-

věk nalézá i své místo. Jde to však ztuha a výsledek je nejistý. V této knize jsme postupovali kutilským způsobem „filosofického receptáře“ podobajícího se zasloužilým pořadům Přemka Podlahy. Oscilovali jsme mezi dvěma rovinami – tou první je příchod celkově chudších poměrů a asociálního státu, druhá rovina je katastrofická a počítá např. s dlouhým blackoutem nebo přírodní pohromou.

Sami mezi sebou jsme pak těžko hledali konsensus, protože s energetikou, politikou či ekonomikou se stejně jako s počasím může dít cokoliv. Cítím však potřebu tento konglomerát různých názorů nakonec nějak zjednodušit a říct, v čem mezi námi panuje alespoň částečná shoda:

1. Změna bude velká, ale může být rozložená na delší dobu, takže se s ní půjde za použití dobré nálady a komických prvků vyrovnávat. Tento svět už nikdy nebude jako dřív.
2. V našich podmínkách očekáváme těžkosti, ale ne katastrofu. Část těchto těžkostí, možná dokonce větší část se bude odehrávat v naší hlavě.
3. Díky tomu všemu lépe pochopíme minulost, vztah k půdě a potravinám i pocity lidí, které znárodnění či měnová reforma na čas ožebračily.

Osobní strategie by měla sestávat z péče o zdraví (nemoc je drahá), vybudování si odolné mentality a rodinného zázemí (děti jako penzijní fond). Také kus nějakého duchovna se vždy může hodit. Neříkáme to rádi, ale možná nedorazí k renesanci jaderné energie, ale jen manuální práce (sám sobě temelínem).

Komunitní strategie spočívá ve vytvoření sítě neficiálních i oficiálních vládních a zejména nevládních

organizací a lokálních ekonomik. Globalizace však není na odpis, banány si nevypěstujeme a ropu nenatěžíme. Budoucnost je spíš v kombinaci chytrých globálních a chytrých lokálních postupů.

Národní strategie: Nejprve je nutné unavit se nadáváním na českou politiku (stadium I), pak si od státu nic neslibovat a spolehnout se na sebe a na své bližní (stadium II), pak s tím něco udělat (stadium III). Je lepší zůstat okrajovou částí Evropy než severním výběžkem Balkánu. Se zavedením čínštiny do škol bych ještě chvíli počkal, třeba se Čína taky rozpadne.

Tato krize nemá jednu příčinu, ale celý průvod – erozi půd, poruchy hydrologického cyklu, černání Arktidy, dluhy, ztrátu rukodělnosti, zhroupení většiny médií,

školní systém, lenost myslet a pracovat, Istitivé Řeky atd. Tím pádem musí mít i stovky dílčích řešení. Neexistuje jeden lék, ale společný léčivý pohyb v mnoha směrech. Něco vymyslíme sami, něco odkoukáme od menších, spřízněných národů, jako jsou Bavoři nebo Bělorusové.

Co považujeme za přiměřené situaci: nedělat dluhy, neprodávat půdu, spolehnout se hlavně na sebe, být milý k ostatním. Vlastně to všichni dobře vědí, jen se neradi loučí s iluzí bezstarostného blahobytu.

P. S. Končím stejným citátem Mistra Eckharta, jakým jsem začal:

Strach a zoufalství jsou od ďábla.

F I N I S.

Pohled od hory Scopus na Jeruzalém. Všimněte si pomalého plynutí času, dobře patrné dispozice města na spodní a horní část a směru důležité historické trasy k dnes zazděné Zlaté bráně.

Obsah

Tři svíce jsou v textu i zde
označovány takto:

- (f) – filosofie
- (s) – sociologie
- (p) – praxe

Václav Cílek: Předmluva – konec světa už byl 7

Zdeněk Zbořil: Jak přežít revoluci (s) 9

Jan Sokol: Jde o přežití (f) 14

- (f) Reforma je návrat k původní formě – Liessmannova obrana vzdělání (CK) 17
- (p) Když je chleba více... (PD) 17
- (s) Obrana kozy (z e-mailové korespondence Václava Cílka) 18
- (p) Nauč se běhat a udělej si doma ty nejlepší sandály! (CK) 18
- (p) S Valachem v kuchyni (Václav Cílek) 18

Ivan Beneš: Energetická krize versus krize ignorance (p) 21

Jan Keller: Svět po konci tří světů (s) 29

Václav Cílek: Sopka na Islandu (s) 31

Luděk Skočovský: Konec světa od klávesnice (p) 35

Erazim Kohák: Kde končí svět (f) 36

- (p) Comeback ovce Jákobovy (Zdeňka Šůvová) 37
- (p) Zavíječi (ZS) 37
- (p) Co dělat, když peníze nestačí? (HV) 38
- (p) Pivní polévky (CK) 38
- (p) Počasí, s. r. o. (Václav Cílek) 38

Jiří Hanika: Chemie na konci světa (p) 44

Břetislav Tureček: Jak poznat muslimského extremistu (s) 54

Martin Kašík: Otázka, kterou nechceme znát odpověď (f) 58

Dana Drábová: Hledání stříbrné kulky (p) 60

Marek Šindelka: Kulturní nekrofilie a jiné deviace (s) 61

Milan Calábek: Mayský kalendář a rok 2012 (f) 67

(p) Filtrování vody (JR) 73

(s) Sníh v Jeruzalémě (Václav Cílek) 73

(p) Kilowatthodina (Jiří Návara) 74

(p) Jak se vaří rýže na Sumatře (Kristýna Cílková) 74

(p) Co s plesnivějícím česnekem (ZS) 75

**Václav Cílek: Stravovací návyky hraběte Monte Christa
v pevnosti If** (p) 86

- (s) Dematerializace (Václav Cílek) 101
- (p) Rybářem v postcivizačních Čechách? (RM) 101
- (p) Včely a zen (Jan Karpíšek) 101
- (p) Co lidé potřebují po přírodní katastrofě? (Václav Cílek) 103
- (p) Vietnamci a Katrina (CK) 104
- (p) Ropný zlom (CK) 104
- (p) Priority a „priority“ (Dana Drábová) 106
- (s) Evropa existuje (Václav Cílek) 106
- (s) Kyberfeudalismus (CK) 107

**Jeroným Klimeš: V dobách dávných,
v dobách ledových...** (s) 109

Mojmír Vlašín: Energie – učme se s ní hospodařit (p) 114

- (s) Smrtholka a Smrtohnát (Václav Cílek) 119
- (s) Právníci (Tomáš Sunegha) 120
- (f) Dějiny podle Jacoba Burckhardta (CK) 120
- (f) Odéd neboli Matematický důkaz konce lidstva (Jiří Filip) 121
- (p) Sadařem na konci světa (Radek Mikuláš) 122
- (f) Přírodní historie destrukce podle Sebalda (Václav Cílek) 124
- (s) Železnice a železničáři po kolapsu (TS) 125
- (p) Když neteče voda (CK) 126

Marian Palla: Umění na konci světa a dvojtečka (f) 128

**Helena Štorchová: Několik patron – poučení
z přírodních katastrof** (p) 133

Václav Cílek: Operace Přítel (s) 137

- (s) Konec světa na malém městě (CK) 143
(p) Černýš. Jak zúrodnit nepřírodní biotop – zahradní rekultivace svépomocí (Anna Lepšová) 143
(f) Země musí být zdrojem myšlenek, nebo energie, říká Zakaria (CK) 144
(p) Zavřeli hospodu a samoobsluhu, co budeme jíst? (Kateřina Janovská) 145
(p) Cena benzínu a nafty (CK) 146
-

Helena Vlašínová: Rozmanitostí proti škůdcům i zlodějům (p) 147

Stanislav Komárek: Proč apokalypsa? (f) 151

- (f) Jak se Němci potichu vytrácejí z Evropy, vysvětluje Thilo Sarrazin (Václav Cílek) 153
(s) Nový disent (Stanislav Komárek) 154
(f) Peníze odcházejí jako zloděj v noci – Niall Ferguson (CK) 154
(p) Slunečnice. Nesoustavná úvaha o situaci (Martin Kašík) 156
-

Ivo Dostál: Plýtvavý žir aneb Imitace spravedlnosti (p) 157
Václav Cílek: Křížová cesta pana Alaina de Monéys (s) 161
Helena Vlašínová: Filosofie přežití – permakultura (f) 164
Pavel Kohout: Jak přežít konec kapitalismu (s) 166
Jiří Návara: Co budeme jíst? (p) 180

- (p) Energetická návratnost a čistý energetický zisk (CK) 183
(p) LET – Místní výměnný obchod (CK) 183
(s) Proč musí být investice kryté ne zlatem, ale energií (Martin Kašík) 184
(f) Česká tradice filosofie zániku – Milan Machovec (CK) 184
(p) Egyptská lekce (Václav Cílek) 187
(f) Kniha je lodice na moři času (CK) 188
-

Ivan Beneš: Energie pro přežití – kdo se má (může) o ni starat? (p) 189

Břetislav Tureček: Nevyzpytatelný muslimský Orient (s) 192
Václav Cílek: Jídlo v Čechách na konci středověku (p) 196
Martin Kašík: Kam směřuje vývoj populace (p) 205
Jan Kobyłka: Fantazie o velké krizi a konci světa (s) 209
Milan Hrdlička: Samozásobitel (p) 218
Václav Cílek: Velká ropná skvrna (s) 225
Radoslava Schmelzová: Rozptýlená kultura pozdní doby (s) 230

- (p) Skladovatelnost nafty a benzínu (CK) 239
(s) Dopis od Aljoši z Plošiny (z korespondence Václava Cílka) 241
(p) Až nebude elektřina (JN) 241
(p) Průměrná ekonomická krize trvá jen asi třicet let (CK) 242
-

Vladimír Kokolia: ...zkompostujte je všechny, bůh si je přebere (p) 243

Jan Trusina: Pokoj ve Starém zákoně (f) 245

- (f) Každá revoluce je neštěstí – inspirace Berďajevem (CK) 249
(p) Co na zahradu (CK) 250
(s) Nové zaměstnání – práce pro rodinu (CK) 250
(f) Život v období přechodu očima Petera Druckera (CK) 251
(p) Poměr obdělávané půdy a spotřeby potravin (CK) 251
(p) Koloběh peněz (CK) 252
-

Vladimír Merta: Konec konců. Návod pro malíře obrazů „jak přežít konec malířství“ (f) 253

Bohumila Baštecká: Odolnost (s) 256

Literatura a další prameny 280
Neúplný slovník divných věcí a podezřelých procesů 285
O autorech 294
Autoři 295

Václav Cílek: Závěr – sám sobě temelínem 301

Václav Cílek (ed.)

Tři svíce za budoucnost

Návody a nápady
jak přežít konec světa

Vydalo nakladatelství Novela bohemia,
Jana Růžičky 1143, 148 00 Praha 4
www.novelabohemica.cz
info@novelabohemica.cz
v roce 2012 jako svou 13. publikaci.
Odpovědný redaktor Zdenko Pavelka
Jazyková redakce Alena Ducháčková

Obálka s použitím fotografie Václava Cílka,
sazba a grafická úprava Jakub Troják
Fotografie, není-li uvedeno jinak,
Václav Cílek

Počet stran 308
Tisk Akcent Vimperk
Vydání první

Doporučená cena 349 Kč

ISBN 978-80-87683-02-6

Naše knihy distribuuje
knížní velkoobchod Kosmas.

Knihy je možno pohodlně zakoupit
prostřednictvím webových stránek
nakladatelství
www.novelabohemica.cz.

novela
BOHEMICA

Václav Čílek (ed.)

Bohumila Baštecká

Ivan Beneš

Milan Čalábek

Kristýna Čílková

Ivo Dostál

Pavla Dostálová

Dana Drábová

Jiří Filip

Jiří Hanika

Milan Hrdlička

Kateřina Janovská

Jan Karpíšek

Martin Kašík

Jan Keller

Jeroným Klimeš

Jan Kobylka

Erazim Kohák

Pavel Kohout

Vladimír Kokolia

Stanislav Komárek

Anna Lepšová

Vladimír Merta

Radek Mikuláš

Jiří Návara

Marian Palla

Jan Reiner

Radoslava Schmelzová

Luděk Skočovský

Jan Sokol

Tomáš Sunegha

Zdeňka Sůvová

Marek Šindelka

Helena Štorchová

Jan Trušina

Břetislav Tureček

Mojmír Vlašín

Helena Vlašínová

Zdeněk Zbořil

Společný evropský trh se nesmírně osvědčil: skutečně přispěl k růstu i zaměstnanosti. Pro velký úspěch se Evropané rozhodli pokračovat ve stejné linii, směrem ke společné měně a nakonec i ke společnému státu. Ale na této cestě se objevily problémy.

Během celého poválečného období až do roku 2008 se Evropa obešla bez bankovních krizí. Výjimkou byla švédská bankovní krize z roku 1990, jejíž význam však byl geograficky omezen a krize samotná byla relativně malá. S nástupem eura se ovšem evropské banky dostaly k neomezenému množství úvěrů od Evropské centrální banky s velmi nízkými úrokovými sazbami. Bankéři se zachovali jako skupina teenagerů, kteří se dostanou do výčepu mimo kontrolu dospělých. Vedení Evropské centrální banky se samo chovalo nezodpovědně, neboť samo nalévalo jako lehkomyšlný hostinský.

Následky byly drtivé.

ekonom Pavel Kohout
v analýze Jak přežít konec kapitalismu

Kniha o současných globálních trendech, zejména o jednom z reálných scénářů: velkém světovém zmatku a úplném či dílčím kolapsu západní či globální civilizace. Po chaotickém přechodném období ale nevyhnutelně nastane regenerace a v pravděpodobném měřítku 20 až 30 let další vzestup. Jde tedy o to, jak vcelku důstojně a vesele přežít přechodové období a netrpět přitom příliš hladem, zimou a bezprávím. Abychom se v proměně světa dokázali orientovat a nebrali se příliš tragicky, měli bychom vědět něco o dějinách, náboženství, ekonomii i psychologii. Stejně potřebné, ne-li důležitější jsou praktické návody: jak skladovat potraviny, co pěstovat na zahrádce, zda má smysl zásobit se benzínem.

Editor a hlavní autor Václav Cílek přizval ke spolupráci řadu renomovaných českých sociologů, filosofů, publicistů, psychologů, historiků, přírodovědců i další autory, kteří se zabývají vyhlídkami na život v dočasném chaosu.

Název *Tři svíce za budoucnost* odpovídá třem okruhům, které kniha zahrnuje: svíce filosofie, svíce sociologie, svíce praktického života. Motiv tří svící pochází z modlitebny v Terezíně. Jde o prostor, kde lépe chápeme limity lidského života a díky tomu se dokážeme radovat z toho, co máme.

9 788087 683026